ANALELE

ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMULŬ VII.

1884—1885

SECȚIUNEA II.

DISCURSURI, MEMORII ȘI NOTIȚE.

BUCURESCĬ
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ),
42 — STRADA COLȚEI, — 42.
1886.

CUPRINSULŬ

Pagina.

Flora din fostulŭ districtŭ românescŭ alŭ Năsĕudulul în Transilvania. Discursŭ de recepţiune de Florianŭ Porcius . . 1

Rĕspunsulŭ d-luĭ P. S. Aurelianu la discursulŭ de recepţiune alŭ D-luĭ Fl. Porcius 135

Cuvîntŭ despre espediţia luĭ Igor Sveatoslavicĭ, Principele Novgorodului nordicŭ, contra Polovţilorŭ saŭ Cumanilorŭ. Traducere şi note de A. Papadopol-Calimah. 141

Inscripţiunea de la mănăstirea Răsboieniĭ, judeţulŭ Némţuluĭ, comentată de Episcopulŭ Melchisedec 171

O visită la câteva mănăstirĭ şi bisericĭ antice din Bucovina de Episcopulŭ Melchisedec 205

Câteva inscripţiunĭ şi documente din Bucovina adunate de S. Fl. Marianŭ. 295

Dunărea în literatură şi în tradiţiunĭ de A. Papadopol-Calimah . 309

FLORA

DIN FOSTULŬ DISTRICTŬ ROMÂNESCŬ ALŬ NĂSĔUDULUĬ ÎN TRANSILVANIA.

DISCURSŬ DE RECEPŢIUNE

de

Florianŭ Porcius

Membru alŭ Academieĭ Române

Cetită în şedinţa de la 19 Martie 1885.

Domnilorŭ Colegĭ,

Distincţiunea ce aţĭ bine-voitŭ a-mĭ acorda, chemându-mĕ în sânulŭ acestuĭ eruditŭ corpŭ, este pentru mine pe câtŭ de măgulitóre pre atâtŭ de neaşteptată. Dar nu fără sfiélă m'am hotărîtŭ să ocupŭ acestŭ onorificŭ locŭ, pentrucă-mĭ impune o sarcină grea, la care etatea mea înaintată anevoie îmĭ va permite ca să corespundŭ deplinŭ.

Şi dacă totuşĭ m'am hotărîtŭ să primescŭ, am făcut acésta din îndemnulŭ pentru a puté contribuì şi eŭ, după modestele mele puterĭ, la cultivarea şi progresarea acelui ramŭ de sciinţă, cu alŭ căruĭ studiŭ am avutŭ predilecţiunea a mĕ ocupa aprópe 40 de anĭ, înţelegŭ ramulŭ sciinţeĭ botanice.

Vĕ mulţămescŭ, Domnilorŭ, pentru bună-voinţa arĕtată către mine.

Cu acéstă ocasiune îmĭ voiŭ lua libertate de a tracta despre «flora din fostulŭ districtŭ alŭ Năseudului,» unŭ ţinutŭ alŭ Transilvaniei, care este în parte limitrofŭ cu România (Moldova) şi a căruĭ populaţiune este română.

Tractatulŭ conţine notiţiĭ :

I. Despre situaţiunea și istoriculŭ ţinutuluĭ;

II. Despre relaţiunile orografice, hidrografice și topografice;

III. Despre relaţiunile geologice și

IV. Despre relaţiunile vegetaţionale.

I SITUAŢIUNEA ŞI ISTORICULŬ

In unghiulŭ nordŭ-osticŭ alŭ Transilvaniei, între 41⁰ 54′ şi între 43⁰ 18′ a lungimeĭ de la insula Ferro, apoĭ între 46⁰ 54′ şi între 47⁰ 36′ a latitudineĭ nordice, esistă unŭ ţinutŭ, alŭ căruĭ locuitorĭ Românĭ, cu ocasiunea introduceriĭ institutuluĭ militarŭ confiniarŭ în Ardealŭ în seculuŭ trecutŭ, aŭ fostŭ militarisaţĭ.

Acestŭ ţinutŭ s'a compusŭ din comune aparţinĕtóre de patru vălĭ: de valea Rodneĭ, a Şieuluĭ, a Mureşuluĭ şi a Bârgăuluĭ.

Valea Rodneĭ, care pórtă numirea de la opidulŭ Rodna (1), a con-

(1) Acum se numesce Rodna-veche, spre a se deosebì de comuna formată maĭ târḑiŭ Rodna-nóuă (vulg Şanţŭ).

Timpulŭ de când acestŭ opidŭ îşĭ are începutulŭ e necunoscutŭ. Dacă considerămŭ că la Rodna, unde şi acum se lucră la mine, se află urme de opere metalurgice şi de spĕlătoriĭ de aurŭ străvechĭ, se află în maĭ multe locurĭ cunicule (vulg. stolurĭ), în carĭ provinŭ intermisiunĭ spre desemnarea durateĭ de timpŭ pentru îndeplinirea lucruluĭ, întocmaĭ după cum era usitatŭ la Romanĭ, şi că drumulŭ romanŭ (via romana) descoperitŭ în timpulŭ maĭ recentŭ la comuna Cociŭ (din susŭ de opidulŭ Betleanŭ, unde se varsă Şieulŭ în Someşŭ) îşĭ are continuarea pre lângă fluviulŭ Someşŭ în susŭ spre Rodna (Die römischen Alterthumer und die deutschen Burgen in Siebenburgen, von M. I. Ackner Wien 1857, p 52), şi în fine, dacă—precum se ḑice—unŭ Zamolxis (numire colectivă a ponteficilorŭ saŭ regilorŭ Dacieĭ) a locuitŭ în ţinutulŭ de unde isvorescŭ fluvile: Tisa, Cocaionŭ (Bistriţa-aurie) şi Someşulŭ (Zamos, Samos, Samusius, numire, ce se póte aduce în analogie cu Zamolxis), şi la centrulŭ acestorŭ fluviĭ altŭ locŭ maĭ corespunḑĕtorŭ ca la Rodna nu se află, nu póte fi îndoială a fi existatŭ aci unŭ oraşŭ metalurgicŭ alŭ Dacilorŭ, care a fostŭ de o dată şi reşedinţa luĭ Zamolxis, şi că după ocuparea Dacieĭ prin Romanĭ, aceştia aŭ continuatŭ lucrarea minelorŭ romanisândŭ de o dată şi numele oraşuluĭ dacicŭ.

Uniĭ sunt de părere, că cetatea Romanilorŭ «Ruconium», despre care se maĭ susţine a se fi aflatŭ: parte la Iecĭ (ungr. Véts) lângă fluviulŭ Mureşŭ din susŭ de Reginulŭ-săsescŭ, parte la Ţagŭ lângă Tisa şi parte la Rîurenĭ în Moldova, arŭ fi fostŭ la Rodna, pentru care aŭ începutŭ a scrie «*Rocna*».

Opidulŭ Rodna provine în opurile istorice maĭ vechĭ sub numirile: *Rudana, Rodano Rudna* şi *Rodna*.

Aşa

a) la Rogerus în Carmen miserabile super destructione R. Hungariae per Tartaros facta, cap. 20, se numesce *Rudana* (Cadan. . inter Rusciam et Cumaniam ad divitem *Rudanam*. . . villam regis argentiferam, in qua morabatur innumera populi multitudo. . . pervenit),

stituitŭ în timpurile maĭ vechĭ o jurisdicțiune proprie sub numirea «districtus Rodnensis» saŭ «districtus vallis Rodnensis». După acea a fostŭ anexată la comitatulŭ Salnocŭ-interiorŭ și apoĭ la comitatulŭ Dăbâca, numĕrându-se locuitoriĭ între nobiliĭ acestorŭ jurisdicțiunĭ (1).

b) la Bonfinius Rer. Hungar. decade II. libr. VIII, p. 208 se dice *Rodana* (Cadan, inter Cumaniam et Ruteniam veniens, per sylvas trium dierum itinere facto ad *Rodanam,* in editissimis montibus sitam, ubi fodinae auri et argenti erant, tandem pervenit),

c) în scrisórea papeĭ Urban IV din 1264 încă se numesce . *Rodana.* Katona VI. p. 417. Fejér Cod. Dipl. Tom IV, vol. 3, p. 216,

d) la Samuel Koleseri în Auraria romano-dacica se dice: *Rudna*,

e) în documentulŭ din 1310, prin care Ladislau Voivoda Transilvanieĭ dechiară a se supune regeluĭ Robert, se numesce : *Rodna.* Fridwalski mineralog Transsilv. p 107. Katona VIII. p. 303;

f) în scrisórea luĭ Ladislaŭ voivodeĭ Transilvanieĭ și a luĭ Nicolaŭ comiteluĭ Secuilorŭ de la 1366, prin care demândă luĭ Nicușŭ să dee satisfacțiune oficiaruluĭ lorŭ Ladislau (Vladŭ) pentru unŭ omorŭ, încă se numesce : *Rodna.* E manuscript. Andreae Huszti. Fijér Cod. Dipl. Tr. App. III.

In gura poporuluĭ românŭ de aci se aude «Rogna». Eŭ însă scriŭ Rodna, pentru că sub acéstă numire provine în tóte documentele publico-diplomatice și în tóte actele oficióse de la secolulŭ XIII în cóce. Fejér Cod. Dipl. tom. IV, vol 3, p 480, Tom. V, vol. 2. p. 547, Tom. VIII, vol 1, p. 389—391, Tom. X. vol. 8, p. 536, apoĭ p. 551—552 și p. 650.

S'a făcutŭ încercare în secolulŭ trecutŭ din partea Sasilorŭ a se deduce numirea acestuĭ opidŭ de la germănesculŭ «Raden-au» (pratŭ estirpatŭ), pentru care aŭ fostŭ începutŭ a scrie «Rodnàu».

Acésta e însă numaĭ o ficțiune, pentru că, de și e verisimilŭ a se fi aflatŭ la Rodna pre la începutulŭ seculuĭ XIII unŭ despărțemîntŭ alŭ orduluĭ cavalerilorŭ germanĭ (Cavalerii germânĭ așezațĭ totŭ pre acestŭ timpŭ în țéra Bârseĭ aŭ fostŭ alungațĭ la 1225 de către regele Andreiŭ II-lea și probobilmente cu aceștia de o dată și ceĭ așezațĭ în nordŭ-ostulŭ Transilvanieĭ), după cele espuse maĭ susŭ, și findŭ-că nu se póte presupune a se fi așezatŭ aceĭ cavalerĭ între munțĭ la locurĭ neînpopulate, apoĭ find-că venirea colonieĭ de Sasĭ la Bistrițâ (din Scepusia în Ungaria) dateză numaĭ de la finea seculuĭ XII (începutulŭ Bistrițeĭ se pune după însășĭ cronicile Sasilorŭ la 1206), pre când Rodna, ca orașŭ metalurgicŭ se afla de maĭ nainte tare împopulatŭ, așa originea acestuia nu se póte adscrie elementuluĭ germanŭ

Acestŭ orașŭ, ca emporiŭ și ca pasŭ de transițiune a comerciuluĭ cu orientulŭ, a avutŭ cumpăna sa proprie de banĭ (valuta) și marca sa (insignia). An. Chr. 1268: Magistratus civicus Rodnensis jussu regis de quibusdam possessionibus 155 marcis argenti fulminati venditis testimonium elargitur. «Nos judex et jurati de *Rodna* ad universorum notitiam harum serie cupimus pervenire praesentium per tenorem, quod comes Rotho. . . . vendidit has possessiones comiti Henrico filio Brendolino et suis heredibus heredumque successoribus pro centenos et quinquaginta V marcis fulminati argenti *cum pondere de Rodna*». E coll. Dipl. Széchényi, tom. II. p. 325 Fejér Cod. Dipl. Tom. IV vol. 3, p. 480.

(1) In literile statutorie din 21 Ianuarie 1440, prin carĭ se adeveresce, că regina Elisabeta a demândatŭ, ca Mihailŭ fiulŭ luĭ Stefanŭ Iaks de Kuzal și alțiĭ din acéstă familie să fie instalațĭ în posesiunea fortăreței Rodna și a maĭ multorŭ comune dependinte, se dice că aparține acéstă vale comitatuluĭ Solnocŭ-interiorŭ (. . . . in castrum desertum sive locum

Constelaţiunile politice aŭ fostŭ începutŭ de timpuriŭ a se desvolta totŭ maĭ tare în defavorulŭ naţiuniĭ române din Ardealŭ. Să ne aducemŭ aminte de conflictele cele dese între Principiĭ Ardealuluĭ şi aĭ Românieĭ, de ura nedumerită între apusenĭ şi rĕsăritanĭ (1) din cause religionare, de influinţele străinilorŭ curtenĭ recrutaţĭ în cea maĭ mare parte din preoţĭ catolicĭ şi cavalerĭ germanĭ, de «unio trium nationum»; să nu perdemŭ din vedere starea administraţiuniĭ politice şi justiţiare de pe atuncĭ, când Sasiĭ, întrunițĭ în jurisdicţiunĭ propriĭ, aveaŭ tótă administraţiunea teritoriuluĭ regescŭ în mâna lorŭ; să ne maĭ aducemŭ aminte în fine, că din secululŭ XIII începêndŭ, pe basa buleĭ de aurŭ şi a slăbiciunilorŭ regilorŭ, usurpările câtor-va familiĭ puternice ajunseră la culme, carĭ, neluândŭ în sémă autoritatea regéscă, cuprindeaŭ teritoriĭ întregĭ după placulŭ lorŭ şi, prevĕḑuţĭ cu castele bine întărite şi cu cete de ostaşĭ, se aruncaŭ asupra poporuluĭ liberŭ şi a nobililorŭ maĭ micĭ de prin prejurŭ şi-ĭ adstringeaŭ a intra în relaţiunĭ de dependinţă către dînşiĭ, până ce în urmă-ĭ aserviră.

Aceste esemple stârniră pofta de asemenea procedere şi la oraşele săsescĭ, şi dreptŭ acea nu avemŭ a ne mira, că Sasiĭ circumspecţĭ, vĕḑêndŭ fatalitatea situaţiuniĭ pentru Românĭ şi starea favorabilă

castri desolati Rodna nuncupati, nec non in possessiones seu villas in maiori parte, ut dicitur, vacuas et inhabitatoribus destitutas, similiter: Rodna Major (Maieru), Zentgyurgh (Sângiorgiu), Nyirmezo (Feldru), Felso-Rebra (Rebra-mare), Also-Rebra (Rebrişóra), Cheli (Leşŭ orĭ Telciŭ), Nazod (Năseudŭ; în decretulŭ regeluĭ junior şi duceluĭ Transilvanieĭ Stefanŭ de la 1263 se numesce acéstă comună Nazwod Fejér Cod. Dipl Tr. App tom. I), Zalua (Salua), Zagra et Maklod (Mocodu) *in comitatu Solnok-interiore* partium Transsilvanarum habitas). Exst autogr in Arch Conv Kolos-Monostor XIII Fejér Cod Dipl Fr. App. tom V.

(1) Româniĭ din Muntenia şi Moldova, fiind-că eraŭ la religiune rĕsăritenă, se numiaŭ din partea catolicilorŭ: *infidelĭ, păgânĭ*. Asa se ḑice:

a) în diploma dată orduluĭ cavalerilorŭ germanĭ din ţéra Bârseĭ de la anulŭ 1213. . . . et a quotidianis *paganorum* defendunt incursibus,

b) în documentulŭ de donaţiune datŭ orduluĭ Ioaniţilorŭ spre scopŭ de a se aşeza în Ardealŭ din anulŭ 1247 . . . . arma assumere contra omnes *paganos*,

c) în documentulŭ regeluĭ Mateiŭ din 1471 despre Braşovŭ, că se află . . in confinibus christianitatis et in metis *infidelium*,

d) în scrisórea papeĭ Eugenŭ din 1436 despre decanatulŭ Sibiiuluĭ, că se află . . . confinibus *paganorum*

Ast-felŭ eraŭ privițĭ şi tractaţĭ şi Româniĭ din Ardealŭ din causă că nu eraŭ catolicĭ.

pentru dînșiĭ, apoĭ sciindŭ, că darurile de banĭ (1) ce serviciĭ bune vorŭ face curțeĭ regale, care, parte în urma deselorŭ resbele și parte pentru luxulŭ ce domina la curte, se afla adese-orĭ în mare perplesitate, s'aŭ sciutŭ folosi de împrejurărĭ cu atâta succesŭ spre a câștiga ținuturĭ întregĭ locuite de Românĭ, avêndŭ de scopŭ de a face pre aceștia cu timpulŭ iobagĭ, și că aceștĭ Românĭ, în parte mare libertinĭ saŭ și nobilĭ, cu tóte privilegiile lorŭ, nu aŭ fostŭ în stare a se apěra cu destulŭ resultatŭ în contra atacurilorŭ îndreptate asupra lorŭ

Sub ast-felŭ de împrejurărĭ a devenitŭ la 1475 valea Rodneĭ desmembrată de la comitatulŭ Dăbâca și incorporată la cetatea Bistrița (2).

Din momentulŭ, în care a cădutŭ Valea Rodneĭ sub potestatea magistratuluĭ din Bistrița (3) a devenitŭ sórta locuitorilorŭ românĭ din ce în ce maĭ grea.

(1) Regele Mateiŭ a primitŭ de la cetatea Bistrița în a 1464 unŭ darŭ de 6000 florințĭ de aurŭ, iară pentru alțĭ 4000 fl de aurŭ le-a datŭ castelulŭ din apropiere edificatŭ de Ioanŭ Huniadi

Totŭ acestŭ rege a maĭ primitŭ în 1471 de la Sasiĭ din Ardealŭ 21600 florințĭ, iară la 1475 alțĭ 10000 florințĭ de aurŭ

Cu ce jertfe vorŭ fi câștigatŭ Bistrițeniĭ totŭ de la regele Mateiŭ în 1465 emanciparea de sub dominarea familieĭ Huniadescilorŭ, și cu ce jertfe vorŭ fi câștigatŭ și încorporarea valeĭ Rodneĭ, nu se scie.

(2) Incă la anulŭ 1472 a emanatŭ regele Mateiŭ unŭ decretŭ, prin care dispune a se separa valea Rodneĭ de comitatulŭ Dăbâca și a se încorpora la cetatea Bistrița. Fejér Cod Dipl tom. III p. 347-348

Remânêndŭ fără succesŭ acéstă disposițiune, a emanatŭ totŭ regele Mateiŭ altŭ decretŭ cu datulŭ Budae Sabbatho proximo post octavas festi sacratissimi corporis Christi, a 1475, prin care ordină din noŭ separa ea valeĭ Rodna de comitatulŭ Dăbâca și încorporarea la cetatea Bistrița, însă sub espresa condițiune « . . ut praefatum oppidum (Rodna) cum suis pertinentiis, hospitesque et incolae earundem universis juribus, libertatibus, consvetudinibus, gratiis et privilegiis, quibus ipsa civitas Nostra Bistritiensis, civesque et communitas ejusdem ab antiquo usa exstitit, uti perpetuo et gaudere valeat atque possit . . .

(3) Referitoriŭ la valea Rodneĭ a maĭ emanatŭ:

a) Regele Mateiŭ unŭ decretŭ cu datulŭ 16 Calendis Maij a. 1488, prin care confirmă încorporarea urmată la 1475.

b) Regele Vladislaŭ alte 4 decrete:

dd Budae in festo decollationis b. Ioannis baptistae, a. 1492,

dd. Budae 1 Septembris, a. 1494;

dd Budae, feria V-a proxima post festum b. Barbarae virginis et martyris, a 1498;

dd. Budae, in festo visitationis b. Mariae virginis, a. 1508,

Prin decretulŭ dintâiŭ și alŭ doilea confirmă simpleminte încorporarea de sub întrebare;

Acestŭ magistratŭ, întocmaĭ după cum practisaŭ şi celealalte magistrature săsescĭ din fondulŭ regiŭ faţă de comunele române, a întrebuinţatŭ tóte mijlócele spre a stórce şi spre a dospoia pre locuitorĭ de drepturile lorŭ, cu scopŭ de a-ĭ aduce la stare de servitute (1).

Un incidentŭ provocatŭ de interese maĭ înalte de statŭ a eliberatŭ pe comunele române de sub potestatea magistratuluĭ din Bistriţa. Acestŭ incidentŭ a fostŭ introducerea institutuluĭ militarŭ confiniarŭ în Ardealŭ în secolulŭ trecutŭ, la care în 1762 s'aŭ atrasŭ tóte comunele române aparţinĕtóre de districtulŭ Bistriţeĭ (2), formându-se din ele *regimentulŭ alŭ II-lea românŭ de graniţă Nr. 17*, iară complexulŭ teritorialŭ s'a numitŭ «*Districtulŭ militarŭ a Rodneĭ*» (Rodnaer militär District) (3).

prin alŭ treilea respinge încercarea comitatuluĭ Solnocŭ-interiorŭ de a recâştiga valea Rodneĭ; iară prin alŭ patrulea interdice magistratuluĭ din Bistriţa de a supune pe locuitoriĭ acesteĭ văĭ la greutăţĭ illegale, demândândŭ de o-dată a se observa usulŭ vechiŭ.

c) Regele Ludovicŭ unŭ decretŭ dd Budae in festo b Ladislai regis et confessoris, a. 1520, sunătorŭ despre diversele libertăţĭ şi drepturĭ ale opiduluĭ Rodna.

(1) Procederea cea maĭ cutezătóre a magistratuluĭ bistriţianŭ şi-a ajunsŭ culmea, când acesta, cu ocasiunea introduceriĭ sistemeĭ numite «Seebergiane» şi a legeĭ celeĭ noue de contribuţiune, a dispusŭ a se conscrie toţĭ locuitoriĭ din comunele române aparţinĕtóre de districtulŭ Bistriţeĭ ca «iobagĭ».

Acestŭ actŭ de summa injuria, după ce toţĭ paşiĭ întreprinşĭ pe cale legală aŭ remasŭ fără efectŭ, a datŭ ansă la o revoltă cunoscută sub «Tumultus 23 pagorum districtus Valachici Rodnensis», care a fostŭ înăduşită cu putere armată

(2) Pe lângă 21 comune din valea Rodneĭ şi alte 2 comune din valea Şieuluĭ.

Ajungêndŭ investigaţiunea asupra revolteĭ amintite maĭ susŭ la guvernulŭ transilvanŭ, acesta, cu provocare la literile privilegiale ale regeluĭ Mateiŭ din 1475, pe basa cărora s'a încorporatŭ valea Rodneĭ la cetatea Bistriţa, prin sentinţa din 15 Februariŭ 1760 Nr. 227, a decisŭ, că locuitoriĭ din comunele române ale valeĭ Rodneĭ sunt în sensulŭ legilorŭ patrieĭ de condiţiune libertinală şi ca atarĭ a se tracta.

Cu tóte acestea magistratulŭ din Bistriţa, prin documentulŭ de cessiune de la 1762, transpune pe comunele de sub întrebare la regimulŭ militarŭ cu titlu de jus dominale, şi pretinde de la statŭ ca rebonificare pentru terenele transferate cu titlu de fundi allodiales şi pentru perderĭ de prestaţiuniĭ şi de veniturĭ de natură urbarială, o sumă de 105144 fl. rhen. $5^{15}/_{16}$ xr., în contulŭ căreĭ i s'a şi datŭ o anticipaţiune de 10000 fl. rh

Maĭ târdiŭ s'a constatatŭ a fi nefundată acea pretensiune; decĭ acelŭ magistratŭ a fostŭ dejudecatŭ la refundarea anticipaţiuniĭ primite, şi a estradatŭ altŭ documentŭ de cesiune dd. Bistriţa în 9 Ianuariŭ 1766, prin care transpune acelea comune numaĭ din punctŭ de vedere alŭ dreptuluĭ jurisdicţionalŭ şi fără nicĭ o pretensiune de desdăunare

(3) La începutŭ a constatŭ acestŭ regimentŭ din 12 companiĭ pedestraşĭ (infanterie) şi din 8 companiĭ călăreţĭ (dragonĭ). Călăreţiĭ s'aŭ desfiinţatŭ la 1770, străformându-se în infanterie.

Emblema sigiluluĭ regimentuluĭ a fostŭ la începutŭ : pajura imperială cu dóue capete

Din causă că din populaţiunea acestorŭ comune nu se putea completa numĕrulŭ soldaţilorŭ campestri statoritŭ pentru acestŭ regimentŭ cu 3000 combatanţĭ, s'aŭ maĭ militarisatŭ la 1764—5 încă 5 comune române din valea Şieuluĭ şi douĕ comune din valea Mureşuluĭ, iară la 1783 alte 2 comune din valea Bârgăuluĭ (1) şi toate aceste comune saŭ anexatŭ la districtulŭ militarŭ alŭ Rodneĭ (2).

Fiindŭ acestŭ regimentŭ necesitatŭ a purta numaĭ dela sine spesele administraţiuniĭ interne şi celea şcolare, aşa îndată la începutŭ s'a înfiinţatŭ din venitele drepturilorŭ regale minore, ce aparţineaŭ caselorŭ comunale, aşa numitulŭ fondŭ de provente (3).

deasupra acesteia devisa «Virtus romana rediviva» şi cu circumscripţiunea «Sigil II-dae legion's Valach Nr 17»

(1) Din aceste 2 comune ale valeĭ Bârgăuluĭ s'aŭ formatŭ maĭ târḑiŭ cu totulŭ 8 comune. Causa pentru care nu s'aŭ militarisatŭ şi aceste comune deodată cu celealalte, a fostŭ, după cum se constată din operatulŭ generaluluĭ Boron Siscovics dd. Sabiiŭ in 28 Aprilŭ 1764, religiunea greco-orientală a locuitorilorŭ

(2) In valea Rodneĭ s'aŭ formatŭ între 1765—1781 încă 6 comune: Rodna-nóuă (Şanţŭ), Ilva-mare, Măgura, Sânt-Iosifŭ (Poiana), Parva (Lunca-vinuluĭ) şi Romuli (Strîmba), iară comuna Vărarea, după ce a fostŭ strămutată de pre malulŭ dreptŭ pre malulŭ stângŭ alŭ Someşuluĭ, a primitŭ numirea «Nepos».

Căpitanulŭ comes Sylvius Tanoli (italianŭ), care a compusŭ unŭ opşorŭ intitulatŭ «Poëmation de secunda legione Valachica sub Barone de Enzenbergio», Cibinii 1768, amplificatŭ şi retipăritŭ la Oradea-mare în 1830, a salutatŭ acestŭ regimentŭ prin combinarea numelorŭ urmălórelorŭ comune:

Salva Romuli Parva Nepos

(3) Administraţiunea fonduluĭ de provente din acestŭ regimentŭ a fostŭ concreḑută unuĭ organŭ constătătorŭ din representanţĭ comunalĭ sub presidiulŭ comandanteluĭ regimentuluĭ ce purta numirea «Comisiunea economică-militară» (Militar Oeconomie Commission)

Pre tabla afişată în sala acesteĭ comisiunĭ se afla inscripţiunea:

Consilia hic Pallas, Themis
Hic oracula dictat,
Dat frumenta Ceres, Mars
Pater arma dat

Incă la 1765 s'a înfiinţatŭ în Năseudŭ, unde era staţiunea de stab a regimentuluĭ, o şcólă constătătóre la începutŭ numaĭ din dóuĕ clase, la carĭ în 1785 s'a adaosŭ clasa a 3-a, iară la 1824 clasa a 4-a

In acéstă şcólă s'a învĕţatŭ până la 1770 limba română şi germană, de aci până la 1820 limba germană şi latină, iară de aci încolo numaĭ limba germană.

In legătură cu acéstă şcólă a statŭ şi unŭ institutŭ militarŭ de educaţiune (Militar Erziehungs Institut) clăditŭ la 1783-4 în care până la 1828 s'aŭ susceputŭ şi întreţinutŭ 50 elevĭ numaĭ

In anulŭ 1830 s'a înfiinţatŭ totŭ din isvóre de veniturĭ ale caselorŭ comunale «fondulŭ de montur,» din care să se procure pentru soldaţiĭ campestri vesminte din pănură maĭ fină analogŭ regimentelorŭ de linie, iară la 1838 s'aŭ maĭ înfiinţatŭ, pentru purtarea speselorŭ necesare cu întreţinerea şcólelorŭ comunale pentru fiecare dintre celea 44 comune graniţare, câte unŭ «fondŭ scolasticŭ comunalŭ,» saŭ în totalŭ 44 fondurĭ şcolastice comunale (1).

La începutulŭ anuluĭ 1851 s'a desfiinţatŭ institutulŭ militarŭ confiniarŭ din Ardealŭ (2).

Abia însă depuseră grăniţariĭ românĭ armele ce le-aŭ purtatŭ cu onóre atâtŭ în timpŭ de pace câtŭ şi de resbelŭ pentru apărarea tronuluĭ şi a patrieĭ, şi aŭ şi începutŭ a se ridica furtune grele asupra lorŭ, ce-ĭ amenința cu ruinare.

Aci vedemŭ iarăşĭ reînviata acea politică inimică Românilorŭ care ţintesce a desbrăca pre foştiĭ grăniţarĭ românĭ de averile lorŭ câştigate pre cale legală şi apărate cu sângele lorŭ vĕrsatŭ pre tóte câmpurile de resbele ale Europeĭ (3).

din acestŭ regimentŭ, iară dela acestŭ anŭ începêndŭ 30 elevĭ din acestŭ regimentŭ şi alţĭ 30 elevĭ dela regimentulŭ I românŭ de graniţă (cu stabulŭ în Orlatŭ)

In salonulŭ acestuĭ institutŭ se afla o tablă cu inscripţiunea :

Literae et virtus
Vestra felicitas

Afară de aceste institute s'aŭ maĭ înfiinţatŭ la 1766 încă 3 şcóle române triviale : în Năseudŭ, Maierŭ şi Monorŭ, iară la 1786 alte 2 în Zagra şi Borgo-Prundŭ

Maĭ târḍiŭ s'a strămutatŭ şcóla trivială din Maierŭ la Sângiorgiŭ şi cea din Năseudŭ la Telciŭ

Aceste cincĭ scóle s'aŭ străformatŭ la 1837 în şcóle germane triviale.

La 1826 s'a înfiinţatŭ în Năseudŭ şi o şcólă de fete.

(1) Infiinţarea şcólelorŭ comunale datéză de la 1828, şi acestea s'aŭ întreţinutŭ, până la completarea capitalelorŭ de fundaţiune, pre spesele caselorŭ comunale

(2) Flamura batalionuluĭ I de la acestŭ regimentŭ a fostŭ decorată de către Maiestatea Sa în 20 Maiŭ 1852 (în Klagenfurt) cu unŭ medalionŭ mare de aurŭ, ce are circumscripţiunea . «Fur standhaftes Ausharren in der beschwornen Treue im Jahre 1848» (pentru insistere cu perseveranţă în credinţa jurată în anulŭ 1848)

(3) Espediţiunile belice, la carĭ aŭ participatŭ şi grăniţariĭ din acestŭ regimentŭ, sunt numĕrate în «Istoria regimentuluĭ alŭ II-lea romănescŭ graniţiariŭ transilvanŭ» de G Bariţiŭ. Braşovŭ 1874. şi maĭ în detaiŭ în opulŭ «Geschichte des k k. Infanterie Regiments Nr 50 Friedr Wilh Ludwig Grossherzog von Baden 1762 bis 1850. Zweites siebenburger Romanen grenz. Infant Regiment.» Von G. Ritt. v. Treuenfest. Wien 1882.

In anulŭ 1861 încétă în Transilvania și Ungaria regimulŭ absolutisticŭ și face locŭ celuĭ constituționalŭ.

Cancelariulŭ Transilvanieĭ Baron Franciscŭ Kemény, care cu datulŭ din 10 Ianuariŭ 1861, face propunere la Maiestatea Sa pentru reactivarea jurisdicțiunilorŭ transilvane, dice în acéstă propunere, referitorŭ la cererea Năseudenilorŭ pentru formarea uneĭ jurisdicțiunĭ civile din raionulŭ fostuluĭ districtŭ militarŭ a Rodneĭ, că, după ce regimentulŭ alŭ II-lea românŭ de graniță s'a compusŭ din comune ce aŭ aparținutŭ înainte de militarisare la maĭ multe jurisdicțiunĭ, arŭ fi lucru naturalŭ a se încorpora acestea comune iarășĭ la respectivele jurisdicțiunĭ. Considerândŭ însă că acéstă cestiune este a se deslega pe calea legislațiuniĭ, dînsulŭ nu póte propune acum realisarea acesteĭ încorporărĭ, ci este de părere, că, pentru a nu se împedeca organisarea țěriĭ, întregŭ teritoriulŭ fostuluĭ regimentŭ alŭ II-lea românŭ de graniță, până la proxima dietă, să se anexeze la districtulŭ Bistrițeĭ. Nu póte dînsulŭ sprijinì cererea Năseudenilorŭ și din acelŭ motivŭ *pentru că nu află consultŭ, ca unŭ poporŭ constătătorŭ numaĭ din Românĭ deprinșĭ în arme și aflătorŭ tocmaĭ la granița Moldoveĭ, unde comunicațiunea cu Principatele dunărene este atâtŭ de frecuentaveră, să fie de sine stătătorŭ sub conducerea și inspecționarea de oficiațĭ proprĭĭ naționalĭ, fiindcă, de și acéstă împrejurare în presentŭ nu s'arŭ arěta a fi periculósă, aŭ nu arŭ puté fi maĭ târdiŭ? remâne ascunsŭ în întunereculŭ viitoruluĭ,* și dreptŭ aceea dînsulŭ nu se încumetă a lua asuprășĭ responsabilitatea împreunată ca o propunere satisfăcětóre.

Maiestatea Sa însě, în contra acesteĭ propunerĭ, a ordonatŭ, cu datulŭ din 24 Martie 1861, înființarea districtuluĭ Năseudŭ ca jurisdicțiune civilă de sine stătătóre.

Acestŭ districtŭ, după o durată abia de 15 anĭ, s'a desființatŭ ia-

Perderile acestuĭ regimentŭ s'aŭ constatatŭ :

a) In resbelulŭ cu Prusia la 1779	210
b) In resbelulŭ cu Turcia la 1788—1791.	1218
c) In resbelulŭ cu Francia de la 1793—1815	2334
d) In garnisónele de la 1830 și de la 1846.	57
e) In resbelulŭ civilŭ (revoluțiunea) de la 1848 și 1849 .	412
cu totulŭ . . .	4231 persóne.

rășĭ, cătră finea anuluĭ 1876, și împreunându-se cu fostulŭ districtŭ alŭ Bistrițeĭ, constituescŭ ambele o jurisdicțiune sub numirea «Comitatulŭ Bistrița-Năseudŭ».

În timpulŭ existențeĭ districtuluĭ Năseudŭ s'a resolvatŭ, după marĭ lupte, în modŭ favoritorŭ și cestiunea de proprietate în respectulŭ averilorŭ comunale, care devenise încă de la 1851 sub întrebare.

În presentŭ posedă populațiunea română din fostulŭ districtŭ alŭ Năseuduluĭ, pentru scopurĭ de cultură, următórele fondurĭ:

Unŭ fondŭ scolasticŭ centralŭ (1),

Unŭ fondŭ de stipendiĭ (2),

44 fondurĭ scolare comunale (3).

Nu esistă în întregŭ regatulŭ Ungarieĭ unŭ ținutŭ de asemenea estensiune teritorială, care să fie depusŭ pre altarulŭ cultureĭ atâtea sacrificiĭ câte le vedemŭ depuse de poporulŭ românŭ din fostulŭ districtŭ alŭ Năseuduluĭ.

(1) Din acestŭ fondŭ se susținŭ următórele institute publice de învĕțămîntŭ:

a) Unŭ gimnasiŭ superiorŭ de 8 clase în Năseudŭ,

b) Treĭ șcóle principale de căte 4 clase în Năseudŭ, Borgo-Prundŭ și Monorŭ,

c) O șcólă de fete în Năseudŭ;

d) Treĭ șcóle poporale superióre de câte 3 clase în Sân-Giorgiŭ, Telciŭ și Zagra.

e) Până la edificarea unuĭ convictŭ pentru 100 elevĭ în Năseudŭ, se distribuescŭ în totŭ anulŭ ajutóre bănescĭ la studențiĭ gimnasiștĭ.

Spesele relative se urcă pre anŭ până la 40000 fl v. a. (circa 90000 leĭ).

(2) Din fondulŭ de stipendiĭ se distribuescŭ în totŭ anulŭ burse la fiiĭ foștilorŭ grănițarĭ de aci, carĭ studiéză pre la Universitățĭ saŭ Academiĭ, până la suma de 5000 fl. v. a. (circa 11000 leĭ).

(3) Din fondurile școlare comunale se pórtă spesele pentru școlele poporale de prin respectivele comune.

II. RELAȚIUNĬ OROGRAFICE, HIDROGRAFICE ȘI TOPOGRAFICE.

Ținutulŭ acesta este de unŭ caracterŭ eminamente muntosŭ, și prin urmare, în partea sa cea maĭ precumpănitóre, în defavorŭ pentru agricultură, însă cu atâtŭ maĭ acomodatŭ pentru economia de vite, care și constitue sorgintele principalŭ a subsistențeĭ poporuluĭ ce-lŭ locuesce.

Partea nordică și ostică, învecinată cu Marmația, Bucovina și România (Moldova), este acoperită de o catenă continuativă de munțĭ înalțĭ, ce aparținŭ Carpațilorŭ. De la acésta se estindŭ radialmente maĭ multe ramificațiunĭ principale, carĭ ramificându-se iarășĭ, presintă în totalitate o rețea de munțĭ, monticulĭ și délurĭ ce alternéză cu văĭ, în partea cea maĭ mare strîmte și adâncĭ și adăpate de fluviĭ, rîurĭ și păraie.

Acéstă catenă se póte divide în doue grupurĭ : în grupulŭ ce constitue munțiĭ Rodneĭ și în grupulŭ ce constitue munțiĭ Bârgăuluĭ.

Grupulŭ d'întâiŭ se estinde — în direcțiune de către vestŭ spre ostŭ — dela muntele Țîbleșŭ, care forméză *triplex confinium* între acestŭ ținutŭ și între comitatele Solnocŭ, Dăbâca și Marmația, până la pasulŭ Bârgăuluĭ, iară alŭ doilea dela acestŭ pasŭ până la Drăgoiasa, punctŭ, care încă forméză *triplex confinium* între acestŭ ținutŭ, între România și comitatulŭ Ciuculuĭ (secuime).

Catena din grupulŭ primŭ, care la obârșia fluviuluĭ Bistrița-aurie se légă cu o cunună de munțĭ, ce străbate din Marmația, presintă piscurile cele maĭ înalte din nordu-ostulŭ Transilvanieĭ, precum : Țîbleșulŭ 1842 m (1), Arsulŭ 1597 m., Măgura-négră 1591 m., Vîrvulŭ Pleșcuțiĭ 1072 m., Comarnicŭ 1073 m, Stefănița 1204 m.,

(1) Datele nivelurilorŭ sunt induse după charta cea maĭ nóuă edată de către c. r. institutulŭ militarŭ-geograficŭ din Viena în mĕsură 1.75000.

Vîrvulŭ Poşuşuluĭ 1202 m., Muncelulŭ rîiosŭ 1703 m., Basaraba 1171 m., Bătrâna 1755 m., Lespedea 2222 m., Obârşia Rebri 2056 m., Repedea 2077 m., Isvorulŭ mare 1940 m., Gemenea 2191 m., Gergeleŭ 2169 m., Gălaţĭ 2061 m., Vîrvu Clăi 2119 m., Vîrvu Omuluĭ 2135 m., Céşa 2061 m., Vîrvu Ineuluĭ 2280 m., Vîrvu Roşŭ 2225 m., Gagĭ 1851 m., Preluci 1667 m., Lopadna 1594 m., Vîrvu Omuluĭ 1932 m., Vâlfa 1595 m.

Inălţimea acesteĭ catene ajunge gradulŭ supremŭ la Vîrvu Ineuluĭ (2280 m.), care dominéză întrégă catena.

In dóue puncte, peste carĭ trecŭ dóue drumurĭ jurisdicţionale, ce comunică între valea Rodneĭ şi Marmaţia, sufere acéstă înălţime o depresiune considerabilă : pe Şetrefŭ (între Vîrvu Plescuţiĭ şi Comarnicĭ) se reduce până la 877 m., iară pe Rotunda (între Prelucĭ şi Lopadna) până la 1257 m.

Alte piscurĭ din ramificaţiunile acestuĭ grupŭ sunt : Poiana Runculuĭ 1203 m., Piciorulŭ negru 1364 m., Comarnicĭ 1270 m., Stăniga 1699 m., Muncelulŭ 1582 m., Vîrvu Cormăieĭ 1952 m., Petrosulŭ 2027 m., Rantea 1890 m., Oprişasca 1788 m., Cósta Guşetuluĭ 1775 m., Bătrâna 1756 m., Craia (Detunata) 1691 m., Vîrvu Duşilorŭ 1460 m., Bârla 1628 m., Dosulŭ-Grajdiuluĭ 1754 m., Obârşia Cormăieĭ 1855 m., Vîrvu Lapteluĭ 1930 m., Rabla 1907 m., Bârlede 1106 m., Vîrvu Munceluluĭ 1622 m., Vîrvu Prelucilorŭ 1257 m., Mihăiasa 1801 m., Cósta Teiuluĭ 1800 m., Corongişĭ 1995 m., Piciorulŭ Seciĭ 1715 m., Saca 1707 m., Vîrvu Petrosuluĭ 1549 m., Stolŭ 1882 m., Piciorulŭ Onculuĭ 1547 m., Tomnateculŭ 2027 m., Piciorulŭ Pleşcuţiĭ 1960 m., Capulŭ munteluĭ 1715 m., Vîrvu Ciungilorŭ 1639 m., Curăţelŭ 1524 m., Beneşŭ 1588 m., Vîrvu Ineuţuluĭ 2116 m., Ineuţulŭ 1831 m., Vîrvu Stânişóreĭ 1700 m., Délulŭ Gândaculuĭ 1471 m., Perşuţa 1357 m., Pănastri 1337 m., Perşa 1414 m., Cucurésa 1394 m., Munceĭ înşiraţĭ 1332 m., Cârţibavulŭ 1045 m., Muntele Corni 1447 m., Vîrvu Durni 1272 m., Măgura luĭ Arsente 1118 m., Măgura caselorŭ 1180 m., Măgura négră 1307 m., Délulŭ Frâŭ 1117 m., Miroslava 1607 m., Vîrvu Munceluluĭ 1539 m., Heniulŭ 1614 m., Tomnateculŭ 1190 m.

Grupulŭ alŭ doilea este formatŭ din ramificaţiunĭ de ale munţilorŭ Călimanĭ, ce se estindŭ în ţinutulŭ nostru şi sunt dominate de Petrosulŭ, dintre carĭ o parte pătrunde în Bucovina şi o parte în România.

Piscurile maĭ înalte din acestŭ grupŭ sunt : Petrosulŭ 2102 m., Petricéua 1886 m., Faţa garduluĭ 1900 m., Délulŭ latŭ 2031 m., Cerbucŭ 2013 m., Isvorulŭ buciniş uluĭ 1850 m., Dumitrelŭ 1747 m., Dosulŭ Petrosuluĭ 1935 m., Capulŭ déluluĭ 1693 m., Faţa Temeuluĭ 1785 m. Temeulŭ 1860 m , Tomnateculŭ 1656 m., Petrile roşi 1632 m., Mărişelŭ 1856 m., Miragĭ 1575 m., Pétra Dorni 1651 m., Gruiulŭ 1840 m., Struniorulŭ 1964 m., Dălbidanŭ 1697 m., Pétra luĭ Orbanŭ 1583 m., Făgeţelŭ 1401 m., Bistricĭóra 1991 m., Buba 1672 m., Délulŭ luĭ Toaderŭ 1499 m., Bucşóia 1595 m., Délulŭ negru 1508 m., Vulturulŭ 1516 m., Petrile scrise 1469 m., Pétra cuşmi 1319 m., Picĭorulŭ munteluĭ 1468 m., Poiana Tomi 1469 m.

Apele principale sunt :

1. Fluviulŭ *Bistriţa-aurie*, care, dela obârşia sa, pe partea nordică a munteluĭ Gălaţĭ şi până la valea Diiaca, formézā limitele din parte cu Marmaţia şi din parte cu Bucovina.

Afluentiĭ principalĭ aĭ acestuia sunt : valea Laleĭ, Rusaia şi Diiaca.

Rîurile laterale : *Coşna* şi *Teşna,* care încă forméză graniţa cu Bucovina, se varsă, după împreunarea lorŭ, în rîulŭ Dorna, iară acesta în Bistriţa-aurie.

2. Fluviulŭ *Someş* (mare) se compune din dóue rîurele : Someşelulŭ şi Măriile, ce isvorescŭ din munţiĭ Lopadna şi Vîrvu Omuluĭ; trece prin valea Rodneĭ şi se varsă în Ungaria în Tisa.

Afluenţiĭ principalĭ aĭ acestuia sunt : Cubăşelulŭ, Isvorulŭ, Anieşulŭ, Cormaia, Ilva, Feldrişelulŭ, Rebra, Valea Luşci, Sălăuţa şi Ţîbleşelulŭ.

3. Rîulŭ *Bistriţa,* care curge prin valea Bârgăuluĭ şi

4. Rîulŭ *Şieŭ,* care curge prin valea ce pórtă acéstă numire, după ce se întrunescŭ, se varsă, sub numirea de Şieŭ, în Someşŭ.

5. Fluviulŭ *Mureşŭ* trece printre comunele Morărenĭ şi Ruşiĭ-munţĭ numaĭ la o distanţă scurtă.

Ca afluenţĭ aĭ fluviuluĭ Bistriţa-aurie maĭ sunt rîurile ce isvorescŭ din catena grupuluĭ alŭ doilea, şi anume Dorna şi Dornişóra, carĭ intră în Bucovina, apoĭ Haita şi Negrişóra, carĭ intră în România

Lacurĭ de estindere maĭ însemnată nu sunt, iară maĭ micĭ se află atât pre munţĭ, precum pe Ineŭ, Corongişŭ etc., câtŭ şi pe localităţĭ maĭ inferióre, de es. la Rodna-veche, Năsĕudŭ, Zagra. Lacurile pe munţĭ se numescŭ de poporŭ *iazere.*

Locurile turfóse-uliginóse, numite tînave şi bahne, de estensiune maĭ mare se află numaĭ la comunele Coşna şi Ilva-mare.

Afară de apele dulcĭ se află şi isvóre de apă minerală (apă acră), în maĭ multe locurĭ. Aşa la comunele Rodna-veche, Rodna-nouă, Săngiorgiŭ, Parva şi Coşna, apoĭ pe munţĭ la Şăndróia, Valea Colibiţeĭ, Diiaca, şi Délulŭ latŭ.

Intocmirĭ pentru folosirea acestorŭ ape spre scopŭ de cură se află numaĭ la Sângiorgiŭ, Anieşŭ, Antonia şi Valea Vinuluĭ.

La comuna Sângiorgiŭ, precum şi la Aniesŭ (Dombhat), în depărtare de $^1/_2$ oră de la Rodna-veche, sunt întocmirĭ pentru scalde (băĭ) calde şi pentru incuartirarea óspeţilorŭ.

La Antonia, în depărtare de $^1/_4$ oră, şi la Valea Vinuluĭ, în depărtare de 1 oră de comuna Rodna-veche, se află întocmirĭ numaĭ pentru scalde recĭ.

Analisa chimică preste apele minerale dela Sârgiorgiŭ, Anieşŭ şi Valea Vinuluĭ este susceputǎ sub numirea colectivă «Die Rodnaer Sauerbrünen» (isvórele de apă acră dela Rodna) în «Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. Jahrg. X (1859),» şi în broşura «Uebersicht der bekantesten zu Bade- und Trinkkuranstalten benützten Mineralwässer Siebenbürgens, von Profess. Dr. Sigmund, Wien 1860.»

In acestŭ ţinutŭ sunt cu totulŭ 46 comune, dintre carĭ 44 aŭ fostŭ militarisate, iară alte două : Coşna şi Cârlibava-Transilvanieĭ, nu aŭ fostŭ (1).

(1) Comuna Coşna s'a desmembratŭ de la Moldova cu ocasiunea ocupăriĭ aşa numitu-

Aceste comune se află situate :

A. In valea Rodneĭ

a. Valea principală

		elevat în metrí
1.	Rodna-Nouă (Șanțŭ)	629
2.	Rodna-veche (opidŭ)	531
3.	Maierŭ	474
4.	Sângiorgiŭ	452
5.	Ilva-mica	404
6	Feldru	378
7.	Nepos (Vărarea)	361
8.	Rebrișora	332
9.	Năsĕudŭ (opidŭ)	322
10.	Salva	308
11	Mititeĭ	306
12.	Mocodŭ	290

b. Valea laterală Ilva.

13.	Ilva-mare	609
14	Măgura	543
15.	Sânt-Iosifŭ (Poiana)	514
16	Leșŭ	516

c. Valea laterală Rebra.

17.	Parva (Lunca vinuluĭ)	515
18.	Rebra-mare	376

d. Valea laterală Sălăuța.

19.	Romuli (Strîmba)	570
20.	Telciŭ	380
21	Bichigĭ	457
22.	Horduŭ	340

luĭ terenŭ revendicatŭ la 1769, însă locuitoriĭ aŭ rĕmasŭ nemilitarisațĭ, de și aŭ statŭ sub jurisdicțiunea militară.

Comuna Cârlibava-Transilvanieĭ (Ludwigsdorf) s'a formatŭ din o colonie de minarĭ, lucrătorĭ la proprietarulŭ de mine în Bucovina Manz de Mariensee.

e. Valea laterală Ţibleşelŭ.

23.	Suplaiŭ	604
24.	Runcŭ.	659
25.	Poienĭ.	480
26.	Găurenĭ	550
27.	Zagra.	399

B. In valea Bârgăuluĭ.

28.	Borgo-Mureşenĭ	680
29.	B. Tiha	496
30.	B. Bistriţa	512
31.	B. Prundŭ	495
32.	B. Susenĭ	477
33.	B. Mijlocenĭ.	468
34.	B. Josenĭ.	460
35.	B. Rusŭ	440

C. In valea Şieuluĭ.

36.	Budaculŭ-românŭ	507
37.	Ragla	444
38.	Gledinŭ	483
39.	Monorŭ	479
40.	Şieuţŭ.	430
41.	Sânt-Ioana.	373
42.	Nuşfaleŭ	357

D. In valea Mureşuluĭ.

43.	Morărenĭ.	438
44.	Ruşiĭ-munţĭ.	436

E. In ţinutulŭ fluvialŭ alŭ Bistriţeĭ-aurie.

45.	Cârlibava-Transilvanieĭ	930
46.	Coşna.	864

Alte puncte, alŭ cărorŭ nivelŭ merită a fi considerate, sunt:

Scalda la Antonia.	511
Scalda la Anieşŭ	495

Scalda Valea-vinuluĭ	700
La casa de spălatŭ metalŭ No. 2	880
La casa de la cunicula Teresia	1007
Pétra glodului, la mora de ferestrĕŭ	661
La scurgerea Mărilorŭ în Someşelŭ (2.84 m. peste nivelulŭ apeĭ)	682
La îmbinarea Isvoruluĭ mare cu Isvorulŭ Prelucilorŭ	709
La gura parĕuluĭ Necitaşŭ	777
La îmbinarea păraielorŭ Prelucĭ şi Isvorulŭ Smeuluĭ	844
La podulŭ peste parculŭ Caprofoilorŭ . . .	938
In Poiana rotundă la casarma de gendarmĭ . .	1189
In poiana rotundă pe tarniţă, punctulŭ celŭ maĭ înaltŭ alŭ drumuluĭ jurisdicţionalŭ ce comunică între valea Rodneĭ şi valea Bistriţeĭ-aurie.	1257
La juncţiunea acestuĭ drumŭ cu drumulŭ Marmaţieĭ (Sigetuluĭ) în valea Bistriţeĭ-aurie . .	1066
Tarniţa şi délulŭ Durni, peste care trece drumulŭ vecinalŭ, ce comunică între Rodna-veche şi Ilva-mare.	842
Punctulŭ celŭ maĭ înaltŭ pe Strîmba, peste care trece drumulŭ jurisdicţionalŭ ce comunică între valea Rodneĭ şi valea Bârgăuluĭ . . .	720
Tihuţa, la staţiunea de poştă	1058
Pasulŭ Bârgăuluĭ, punctulŭ celŭ maĭ înaltŭ la Măgura-Caluluĭ, peste care trece drumulŭ de ţară ce comunică între Transilvania şi Bucovina.	1183
Priporulŭ-Candriĭ, limite între Transilvania şi Bucovina	1117
Tarniţa pe Şetrefŭ, peste care trece drumulŭ jurisdicţionalŭ ce comunică între valea Rodneĭ şi Marmaţia	877
Isvorulŭ celŭ maĭ înaltŭ pe partea sudică (Cósta netedă) alŭ alpeluĭ Ineŭ.	2150
Laculŭ Lala pe partea nordică alpeluĭ Ineŭ. . .	1920
Isvorulŭ celŭ maĭ înaltŭ din valea Laleĭ . . .	2060

III. RELAŢIUNI GEOLOGICE

Intregŭ teritoriulŭ se compune:

a) din şisturĭ cristaline şi din calcarŭ primitivŭ, carĭ ocupă aprópe a patra parte;

b) din formaţiune triasică, care acopere circa treĭ din patru părţĭ, şi

c) din diluviŭ şi aluviŭ, ce sunt represintate pe o arie cu totulŭ mică.

Şisturile cristaline şi calcarulŭ, asemenea şi cele-lalte roce sedimentare, aŭ suferitŭ posteriorminte însemnate modificărĭ şi ascensiunĭ prin massele eruptive, pentru care acestŭ teritoriŭ manifestă în cele maĭ multe locurĭ o fisionomie admirabilă.

Şisturile cristaline se presintă pe dóue complexe cu totulŭ separate între sine. Unulŭ maĭ mare în catena munţilorŭ Rodneĭ, alŭ căruĭ centru este alpele Ineŭ, şi altulŭ maĭ micŭ în catena munţilorŭ Bârgăuluĭ cu centrulŭ în Călimanĭ.

Varietatea prevalentă se compune din *şistŭ micaceŭ*, ce constă din mică şi cuarţŭ. Adese-orĭ predomnesce cuarţulŭ, şi în casulŭ acesta apare a fi şistŭ de cuarţŭ. Alte varietăţĭ, ce provinŭ maĭ rarŭ, sunt: *şistulŭ chloriticŭ, şistulŭ de horublendă, şistulŭ tălcosŭ, şistulŭ argilosŭ, şistulŭ graficŭ* şi *gnaisulŭ* (gneiulŭ).

In complexulŭ din catena munţilorŭ Rodneĭ are formaţiunea şisturilorŭ cristaline o figură triunghiulară-oblongă, care se îngustéză în partea de câtre ostŭ.

Limitele acesteĭ formaţiunĭ începe — de către nordŭ-vestŭ — de la muntele Muncelulŭ-rîiosŭ şi cobóră la vale spre sudŭ pe malulŭ dreptŭ alŭ rîuluĭ Rebra pe la pólele munţilorŭ Stăniga şi Muncelulŭ, apoĭ, trecêndŭ pe malulŭ stângŭ alŭ acestuĭ rîŭ, continuă la vale

totŭ spre sudŭ până din susŭ de comuna Parva. De aci se întórce spre ostŭ și merge maĭ paralelŭ cu fluviulŭ Someșŭ peste vîrvulŭ Bîjeĭ, vîrvu Prelucilorŭ și Pétra Buhi până în valea Anieșuluĭ, unde se apropie de acestŭ fluviŭ. De aci totŭ spre ostŭ, pe din susŭ de stabilimentele de scaldă (băĭ) de la Anieșŭ și de comuna Rodna-veche, trece pe malulŭ stângŭ alŭ Someșuluĭ și continuă peste Jidelŭ și Valea-teiuluĭ, apoĭ, reintrândŭ iarășĭ pe malulŭ dreptŭ alŭ Someșuluĭ, ajunge la Pétra-glodumuĭ, de unde, după ce trece a dóua-óră pe malulŭ stângŭ, continuă pe la pólele sudice ale munţilorŭ Lopadna, Vîrvulŭ-omuluĭ și Vâlfa.

Intregŭ terenulŭ, ce se estinde spre nordŭ și nordŭ-ostŭ dela acéstă linie până în limite cu Marmaţia și cu Bucovina, aparţine — cu puţina excepţiune în valea Bistriţeĭ-aurie — șisturilorŭ cristaline.

Șisturĭ de horublendă se află în masse maĭ marĭ pe muntele Rabla, în valea Anieșuluĭ, pe Isvorulŭ băilorŭ (la Rodna-veche), la Șghiabulŭ-Draculuĭ și în Valea-glodutuĭ.

Gnais se găsește în apropiere de comuna Rodna-veche la picĭorulŭ Dealuluĭ-fântânelorŭ și la picĭorulŭ dintre Valea-Vinișóreĭ și Valea-alunișuluĭ.

Celealalte varietăţĭ provinŭ numaĭ ca formaţiunĭ transitoriĭ în měsură cu totulŭ neînsemnată.

Acestea șisturĭ, ce sunt în multe locurĭ penetrate de o varietate de trachitŭ numitŭ dacitŭ, alternéză cu calcarulŭ primitivŭ.

Acestŭ calcarŭ începe pe malulŭ dreptŭ alŭ rîuluĭ Rebra aprópe de catena munţilorŭ. După o scurtă întrerumpere se presintă iarășĭ pe malulŭ stângŭ ca unŭ complexŭ continuativŭ, însă tare neregulatŭ pe munţiĭ : Obârșia-Rebri, Craia, Lucăciasa, Cormaia, Mirașa, Mihaiasa, pe o parte din Isvorulŭ-mare și din Gălaţĭ, pe Corongișŭ, Saca și Crăcĭunelŭ, pe o parte din Cișa, pe Curăţelŭ și Beneșŭ, pe o parte din Ineuţŭ, din Gagĭ și din Prelucĭ. Maĭ provinŭ și unele insule sporadice, precum în Valea-Cormăieĭ și în Valea-Anieșuluĭ, pe munţiĭ Stolŭ și Tomnatecŭ, în apropiere de comuna Rodna-veche în Valea-opcineĭ, în Valea-Strîmtureĭ și în Valea-alunișuluĭ, maĭ încolo la

vĕrsarea Mărilorŭ în Someşelŭ şi în valea Bistriţeĭ-aurie sub Rotunda.

Complexulŭ alŭ doilea, compusŭ din şisturĭ cristaline, aparţine aceleĭ porţiunĭ din munţiĭ Càlimanĭ, care constitue unghiulŭ estremŭ de către sud ostŭ alŭ ţinutuluĭ acestuia, unŭ teritoriŭ, ce se mărginesce spre nordŭ cu Moldova iară spre ostŭ şi sudŭ cu comitatulŭ Ciuculuĭ. In acestŭ complexŭ zacŭ munţiĭ : Cerbucŭ, Dealulŭ-latŭ. Isvorulŭ-bucinişuluĭ, Faţa-garduluĭ şi Petricéua.

Formaţiunea *Jura* este represintată — în câtŭ se observase până acum — pe muntele Bătrâna, unde ca calcarŭ coraliferŭ este suprapusă şisturilorŭ micacee, pe partea nordică a alpeluĭ Ineŭ în Valea-Laleĭ şi în Poiana-rotundă.

Gresulŭ carpaticŭ constitue formaţiunea cea maĭ rĕspândită în acestŭ ţinutŭ. Acesta acopere, cu escepţiunea unorŭ insule de altă formaţiune, începêndŭ dela marginea vestică şi nordică a ţinutuluĭ, întregŭ celalaltŭ terenŭ ce se estinde spre ostŭ până în Bucovina iară spre sudŭ până la pólele nordice ale munţilorŭ ce zacŭ spre sud-ostŭ dela valea Bârgăuluĭ.

Unŭ elementŭ alŭ eocenuluĭ sunt *Conglomeratele.* Acestea se află în bucăţĭ frumóse la comuna Sângiorgiŭ, pe Dealulŭ-Runculuĭ şi la Pétra-buhi. Conglomeratele din localitatea ultimă sunt de o structură finŭ-granulósă, solidă şi compactă, pentru care se folosescŭ la ustrinele dela Rodna-veche de materialŭ ce resistă acţiuniĭ foculuĭ.

Calcarulŭ munuliticŭ provine disparsŭ pe maĭ multe localităţĭ, dintre carĭ unele aŭ o elevaţiune considerabilă, precum pe Ţibleşŭ (1842 m.), Bătrâna (1755 m.), Lopadna (1594 m.), şi în vecina Bucovina pe Ouşorŭ (1642 m.). Maĭ încolo se află în Valea-Rebri, din susŭ de stabilimentele de scaldă de la comuna Sângiorgiŭ, la Pétra-buhi, la scalda de la Anieşŭ şi la piciorulŭ Déluluĭ-fântânelelorŭ. Este interesantă proveninţa la Anieşŭ sub «Cetate,» unde trachitulŭ a eruptŭ printre formaţiunea eocenă.

In estensiune maĭ considerabilă provine acestŭ calcarŭ în partea nordŭ-ostică, unde, începêndŭ dela Perşuţa, continuă de alungulŭ clinelorŭ de munţĭ pe ambele malurĭ ale rîuluĭ Coşna până în comuna

Coşna, de unde, trecêndŭ pe teritoriulŭ Bucovineĭ, se estinde în direcţiune spre sudŭ până la fruntaria Transilvanieĭ (Priporulŭ Candri) şi de aci până la Măgura-caluluĭ.

Straturĭ miocene se află pe malulŭ dreptŭ alŭ Someşuluĭ numaĭ în dóue localităţĭ separate prin gresŭ carpaticŭ : una la învecinatele comune Zagra, Mocod şi Mititeĭ, şi alta începêndŭ dela comuna Rebrişóra până din susŭ de comuna Feldru. Maĭ încolo în valea Bârgăuluĭ în jurulŭ comunelorŭ Borgo-Rusŭ, B. Josenĭ, B. Mijlocenĭ, B. Susenĭ, B. Prundulŭ şi B. Bistriţa, în valea Şieuluĭ la comunele Ragla, Budaculŭ-românŭ, Nuşfaleŭ, Sânt-Ioana, Şieuţŭ, Monorŭ şi Gledinŭ şi în fine valea Mureşuluĭ la comunele Morărenĭ şi Ruşiĭ-munţĭ. .

Diluviulŭ are o estindere fórte restrînsă şi se găsesce numaĭ pe malurile fiuvilorŭ şi la guri de rîurĭ în terase înguste suprapusite.

Terase diluviale, din carĭ maĭ nainte s'a spălatŭ aurŭ, se află în valea Bistriţeĭ-aurie, iară în valea Rodneĭ la gura rîuluĭ Cubăşelŭ din josŭ de comuna Rodna-nouă, — la pólele Măgureĭ din josŭ de comuna Rodna-veche, şi din josŭ de comuna Sângiorgiŭ.

Aurulŭ spălatŭ a fostŭ de formă loiósă, avêndŭ unele bucăţĭ la o grosime de $1—1^1/_2$ mm., o lungime până la 4—5 mm.

Rocele eruptive din ţinutulŭ acesta aparţinŭ formaţiuniĭ terţiare maĭ recente şi se presintă parte ca masivurĭ de o estindere maĭ mare orĭ maĭ mică, şi parte numaĭ ca filóne maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ puternice.

Este de observatŭ, că acestea erupţiunĭ aŭ datŭ nascere şi la numerose isvóre de apă minerală (apă acră), carĭ provinŭ cu deosebire acolo, unde şisturile cristaline staŭ în contactŭ cu trachitulŭ.

Massele eruptive din acestŭ ţinutŭ aparţinŭ unorŭ specĭĭ de trachite, dintre carĭ :

1. *Trachitulŭ surŭ* compune masse de o estindere continuativă maĭ mare în munţiĭ ce zacŭ spre sud-ostŭ dela valea Bârgăuluĭ şi carĭ cu capulŭ lorŭ nordicŭ trecŭ în Bucovina, iară cu laturea de către ostŭ se légă cu massele cristaline din complexulŭ alŭ doilea.

In valea Rodneĭ provine acéstă specie de trachitŭ maĭ multŭ în formă de insule, precum în muntele Ţibleşŭ — spre nordŭ de co-

muna Maierŭ, — între comunele Rodna-veche, Ilva-mare și Măgura, Maierŭ, Sângiorgiŭ și Sânt-Iosifŭ și din susŭ de comuna Leșu. In cele maĭ multe dintre acestea localităţĭ a eruptŭ massa vulcanică printre gresulŭ carpaticŭ, formândŭ în mare parte piscurĭ conice.

2. *Dacitulŭ*, care e tare avutŭ în cuarţŭ, se află în valea Rodneĭ pe malulŭ dreptŭ alŭ Someșuluĭ numaĭ în granıţă cu Marmaţia, unde compune muntele Stefăniţa; maĭ încolo pe ramulŭ de munţĭ, ce desparte valea Rodneĭ de valea Bârgăuluĭ, începêndŭ dela Măgura-caluluĭ și până pe Strâmba. Și acéstă specie de trachitŭ a eruptŭ printre gresulŭ carpaticŭ.

3. *Rhiolitulŭ* s'a observatŭ până acum numaĭ în filóne. O deosebită atenţiune merită rhiolitulŭ ce se ivesce pe malulŭ stângŭ alŭ Someșuluĭ între comunele Maierŭ și Sângiorgiŭ, care conţine, în o massa fundamentală compactă, tare solidă și albă, fórte multe granule de cuarţŭ, ce sunt maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ cristalisate.

IV RELAŢIUNI VEGETAŢIONALE.

Vegetaţiunea unuĭ ţinutŭ, fie acesta câtŭ de restrînsŭ după estensiunea sa, este oglinda productivităţiĭ şi fertilităţiĭ pămîntuluĭ sĕŭ.

Cine, privindŭ unŭ câmpŭ cu vegetaţiune, nu s'a încântatŭ, nu a admiratŭ diversitatea formelorŭ, splendórea, varietatea şi mirosulŭ ce presintă florile?

A pututŭ orĭ şi cine, de şi nu botanistŭ, observa, că vegetaţiunea manifestă o schimbare frapantă cu schimbarea localităţilorŭ. Alte plante presintă planiţiile, alte plante colinele, alte plante malurile fluviilorŭ şi rîurilorŭ, alte plante localităţile espuse inundărilorŭ de apă, alte plante terenele sărate, alte plante marginile lacurilorŭ şi alte plante pădurile.

Totŭ astŭ-felŭ se schimbă panorama dacă ne suimŭ la regiunĭ maĭ înalte. Ajungêndŭ pe unŭ munte de asupra regiuniĭ păduriĭ vedemŭ dintr'odată altă lume vegetaţională cu totulŭ diversă de cea dela câmpie. Cu câtŭ ajungemŭ maĭ susŭ, cu atâtŭ aflămŭ maĭ mare schimbare în plante. Piscurile Alpilorŭ, stâncile abrupte şi precipişurile acestora, asemenea şi esposiţiile, fie-care îşĭ aŭ propriile sale plante.

Astŭ-felŭ de schimbărĭ ne impunŭ a cugeta, să fie acéstă variabilitate numaĭ resultatulŭ uneĭ casualităţĭ, orĭ depinde dela numite condiţiunĭ?

Dacă cercetămŭ maĭ cu aprofundime jurstările sub carĭ ni se presintă productele vegetaţionale, aflămŭ că distribuirea diverselorŭ speciĭ de plante pe deosebitele localităţĭ şi regiunĭ este legată de speciale condiţiunĭ.

Scopulŭ meŭ este, nu numaĭ de a da unŭ simplu registru despre plantele ce provinŭ în acestŭ ţinutŭ, ci de o dată a arĕta şi condiţiunile ce presidéză la provenința lorŭ. In câtŭ însă mĕ aflu re-

strînsŭ numaĭ la flora acestuĭ ţinutŭ, care faţă de întrégă Transilvania constitue abia a 19-lea parte, nu voescŭ a-mĭ revindeca dreptulŭ de a fi datŭ o desluşire completă, care în genere să fie aplicaveră şi pentru alte teritoriĭ maĭ estinse.

Abstrăgêndŭ dela apreţiarea curatŭ sciinţifică, credŭ că cercetările, ce se facŭ în raportulŭ condiţiunilorŭ de distribuire a plantelorŭ, aŭ unŭ folosŭ practicŭ şi asupra economieĭ rurale.

Ca factorĭ principalĭ, dela carĭ atârnă distribuirea plantelorŭ, sunt: relaţiunile geografice, clima, elevaţiunea şi solulŭ.

Relaţiunĭ geografice.

Relaţiunile geografice la distanţe maĭ marĭ sunt în stare a produce în vegetaţiune o diversitate însemnată. De esemplu ne póte servì flora Austro-Ungarieĭ, care manifestă o schimbare considerabilă în vegetaţiune, dacă comparămŭ productulŭ din provinciile dela nord cu productulŭ provinciilorŭ sudice.

Fiindŭ însă ţinutulŭ de sub întrebare de o estensiune cu totulŭ mică, pentrucă are în lungime abia 1° 20″, iară în lăţime numaĭ 0°42″, aşa din acestŭ punctŭ de vedere influenţa geografică se arată a fi atâtŭ de minimă, în câtŭ acésta în vegetaţiunea de aci nu produce efecte învederate.

Rĕmânŭ dară ca factorĭ principalĭ numaĭ clima, elevaţiunea şi solulŭ.

Influenţa climeĭ

Tóte plantele aŭ lipsă de unŭ anumitŭ gradŭ de temperatură, care dacă e prea mare orĭ prea micŭ, causéză perturbaţiunĭ în funcţiunile organismuluĭ. De aci urméză că temperatura are să fie corespundĕtóre natureĭ fie-căreĭ plante, pentrucă când suma căldureĭ nu ajunge spre îndeplinirea tuturorŭ faselorŭ de desvoltare până la maturitatea fructelorŭ. devine detrasŭ modulŭ de a se puté regenera, celŭ puţinŭ la plantele anuale, iară când plantele nu potŭ contrasta temperatureĭ deprese, urméză totala lorŭ nimicire.

Efectulŭ căldureĭ se manifestă prin durată şi intensiune, iară di-

ferința se produce prin elevațiune în legătură cu alte jurstări locale.

Pe lângă relațiunile de temperatură maĭ conlucră și alțĭ factorĭ la distribuirea plantelorŭ pe diferite elevațiunĭ, precumŭ : continuitatea și forma masseĭ ascendente, esposiția singuratecelorŭ localitățĭ, cantitatea precipitațiunilorŭ atmosferice, pădurile și în parte solulŭ.

Teritoriulŭ acestuĭ ținutŭ se presintă în formă de munțĭ înalțĭ așezațĭ în catene și cu piscurĭ și maĭ aredicate, abrupte, stâncóse, în formă de monticulĭ, délurĭ, coline și văĭ.

Pe munțĭ se află pămîntulŭ în timpŭ de vară maĭ multŭ umedŭ, încă și după unŭ maĭ îndelungatŭ timpŭ secetosŭ.

Aci urméză formarea de róuă, de negurĭ și de ploĭ maĭ necontenitŭ, și acestea producŭ o umeḑélă continuă.

In acestŭ ținutŭ sunt precipitațiunile atmosferice pe munțĭ și în apropierea acestora multŭ maĭ abundante decât pe locurĭ maĭ îndepărtate.

Pădurile cele estinse, carĭ acoperŭ aprópe treĭ din patru părțĭ, și carĭ se consideră cu totŭ dreptulŭ de conservatorulŭ și regulatorulŭ hidrometeorelorŭ, sunt factorĭ puternicĭ pentru formarea de negurĭ și de ploĭ. Cum că ploile sunt de comunŭ însoțite de răcélă e lucru cunoscutŭ. Cu câtŭ e regiunea maĭ înaltă, cu atâtŭ și răcéla maĭ mare. Acésta e causa, că la vîrvurile munțilorŭ maĭ înalțĭ la meḑŭ de véră nu arare-orĭ cade néuă și grindină, în acelŭ timpŭ când în regiunile maĭ inferióre cade plóie.

Ploile venite de către ostŭ, nordŭ-ostŭ și sudŭ sunt de comunŭ în grabă trecătóre, pe când cele de către vestŭ duréză maĭ îndelungatŭ.

In desele mele escursiunĭ pe munțĭ am esperiatŭ maĭ de multe orĭ, cum — fiindŭ seninŭ jurŭ împrejurŭ — a începutŭ a se forma repentinŭ norĭ groșĭ pe vîrvurile din apropiere, din carĭ a căḑutŭ grindină, ce era însoțită de fulgere și trăsnete înfiorătóre. După o jumătate de óră a încetatŭ tempestatea și iarășĭ s'a înseninatŭ, urmândŭ apoĭ timpulŭ celŭ maĭ frumosŭ.

Dar nu numaĭ munțiĭ, ca atarĭ, ci și văile acestora, cu deosebire dacă sunt înguste și adâncĭ, conținŭ o umiditate și răcélă prin agră-

mădirĭ de néuă și prin împedecarea influenţeĭ căldureĭ solare, prin ce se înmăresce depresiunea limiteĭ plantelorŭ, și acésta e causa, că în astŭ-felŭ de văĭ se desvóltă vegetaţiunea maĭ târḑiŭ decâtŭ pe localităţĭ maĭ înalte însă altŭ cum libere.

Agrămădirile de néuă în masse maĭ marĭ, ce provinŭ în acestŭ ţinutŭ prin văile alpine și sub-alpine în numeróse locurĭ și sunt în mare parte produse prin desele lavine, causéză o răcélă jurŭ împrejurŭ, și acéstă răcélă are o durată cu atâtŭ maĭ mare, cu câtŭ massele sunt maĭ estinse și maĭ voluminóse, cu câtŭ localităţile acestora sunt maĭ înguste și maĭ adâncĭ, și prin urmare cu câtŭ topirea pretinde timpŭ maĭ îndelungatŭ.

Acolo, unde aceste masse se topescŭ peste unŭ părĕŭ, se forméză deasupra o boltitură de ghiaţă, ce concede o intrare afundă.

De multe orĭ am fostŭ necesitatŭ a trece în luna luĭ Iuliŭ peste atarĭ agrămădirĭ de néuă ce aveaŭ la mijlocŭ o grosime și până la 40 metri.

Pe partea nordică a Alpeluĭ Ineŭ se topescŭ ḑeplinŭ massele de néuă numaĭ în verĭ secetóse.

Vênturile încă esercită influenţă asupra vegetaţiuniĭ, întru câtŭ modifică temperatura aeruluĭ. Cu deosebire se manifestă acéstă influenţă asupra arborilorŭ. Esperienţa ne arată, că piscurile promontoriilorŭ, carĭ altŭ-cum cadŭ în regiunea păduriĭ, sunt de comunŭ lipsite de arborĭ, dacă posiţia lorŭ e espusă neîmpedecateĭ suflărĭ a vênturilorŭ.

Despre altă parte e sciutŭ și acea, că atâtŭ ramiĭ câtŭ și rădăcinile arborilorŭ se reguléză după direcţiunea acestorŭ vênturĭ. Acestŭ fenomonŭ se póte cunósce și din tăietura transversală a copacilorŭ, fiindcă mĕduva se vede pe cerculŭ planŭ în posiţie maĭ apropiată de periferie spre partea opusă din cătrăŭ suflă vêntulŭ predominantŭ în timpŭ de primăvară și de vară.

In acestŭ ţinutŭ este vêntulŭ dela sud-vestŭ și vestŭ celŭ predominantŭ, care de comunŭ aduce plóie. Vêntulŭ dela ostŭ vestesce timpŭ frumosŭ, celŭ dela nordŭ și nordŭ-ostŭ aduce rĕcélă, iară celŭ dela nordŭ și nordŭ-vestŭ aduce în timpŭ de iarnă néuă în masse maĭ marĭ.

Unù fenomenŭ specialŭ manifestă periodicitatea acelorŭ vênturĭ carĭ suflă maĭ linŭ, însă totușĭ bine observabilŭ, de către cununa munţilorŭ spre ţéră și iarășĭ de către ţéră spre cununa munţilorŭ. În ḑile senine începe îndată după apusulŭ sóreluĭ suflarea unuĭ vêntŭ rĕcorosŭ ba une orĭ chiar rece, de la cununa munţilorŭ prin vălĭ în direcţiunea acestora spre ţéră, care duréză vre-o câte-va óre. După rĕsăritulŭ sóreluĭ, între 6—9 óre, începe a sufla altŭ vêntŭ în direcţiune contrarie, adecă de către ţéră spre cununa munţilorŭ. De esemplu ne potŭ servì între altele gurile vălilorŭ de la Anieșŭ, Cormaia, Rebra.

Unŭ fenomenŭ specialŭ, care se póte esplica numaĭ prin periodicitatea suflăriĭ acestorŭ vênturĭ, am esperiatŭ aflându-mĕ pe cununa munţilorŭ în apropiere de alpele Gemenea (2191 m. elev.), unde am dormitŭ în liberŭ peste nópte. Diminéţa, îndată după rĕsăritulŭ sóreluĭ, am vĕḑutŭ cum veniaŭ negurĭ gróse și continuative de către Marmaţia, suindu-se spre cununa munţilorŭ, carĭ la momentŭ, câtŭ ce ajungeaŭ la acéstă cunună, dispăreaŭ cu totulŭ. Acestŭ fenomenŭ a duratŭ aprópe 2 óre.

Temperatura aeruluĭ liberŭ esercită acţiunea sa și asupra stratelorŭ supreme ale pămîntuluĭ. Este constatatŭ, că cu câtŭ se află unŭ stratŭ maĭ aprópe de suprafaţa pămîntuluĭ, cu atâtŭ și temperatura sa corespunde celeĭ atmosferice din apropiere, pe când în straturile maĭ adâncĭ nu numaĭ domnesce altă temperatură, dară și fluctuaţiunile acesteia urméză maĭ târḑiŭ.

Ca temperatura să pătrundă o adâncime de 1 piciorŭ (circa 30 cmetri) are lipsă :

După Leslie	de 6 ḑile	
» Munke	» 4 »	
» Arago	» 6 »	
» Bischoff	» 5 »	
» Quetelet	» 6 »	iară Studier cal-

culă pentru climatele nóstre 5.8 ḑile.

De aci resultă, că maximulŭ și minimulŭ temperatureĭ urméză cu atâtŭ maĭ târḑiŭ, cu câtŭ adâncimea e maĭ depărtată de suprafaţa

pămîntuluĭ, saŭ că pentru dóuĕ straturĭ în distanță de 6 picióre (ceva maĭ puținŭ de 2 metri) e de lipsă o lună dela intrarea estremuluĭ pe suprafață până la străplantarea luĭ în adâncime, prin urmare, pe când la suprafață domnesce maximulŭ, în adâncime e minimulŭ.

Diferența temperatureĭ la care participă o plantă în acelașĭ momentŭ, are să fie cu atâtŭ maĭ mare, cu câtŭ străbatŭ rĕdăcinile sale maĭ afundŭ în pămîntŭ. Acesteĭ împrejurărĭ este a se adscrie faptulŭ, că arboriĭ maĭ bătrânĭ, ale cărorŭ rĕdăcinĭ pĕtrundŭ maĭ adâncŭ în pămîntŭ, sunt în stare a suferì rĕcelĭ multŭ maĭ marĭ decâtŭ ceĭ tinerĭ.

Cugetŭ a nu fi de prisosŭ pentru a da puține notițiĭ și despre temperatura isvórelorŭ (scaturiginilorŭ) basate pe observărĭ întreprinse la unŭ numĕrŭ considerabilŭ de isvóre.

Acéstă temperatură s'a aflatŭ în calculŭ mediŭ :

La o elevat. dela 500—800 metri	. . . .	8.5° R.
» » » » 800—1000 »	. . . .	7.0
» » » » 1000—1500 »	. . . .	5.8
» » » » 1500—2000 »	. . . .	4.0
» » » peste 2000 »	. . . .	3.

Isvórele din munțiĭ ce constaŭ din calcarŭ, aŭ în genere o temperatură maĭ înaltă, decât acelea din munțiĭ compușĭ din șisturĭ cristaline. Diferința face de la 0.5—1.2° R.

Am maĭ observatŭ și acea, că isvórele aŭ către tómnă (Septembre, Octombre) o temperatură ceva maĭ înaltă, decâtŭ în timpŭ de primăvară saŭ de vară.

Din temperatura acestorŭ isvóre se póte deduce — de și numaĭ aproximativmente — elevațiunea loculuĭ.

După ce ținutulŭ de sub întrebare manifestă în respectulŭ elevațiuniĭ o diferință de 1900 metri (2280—290), urméză de sine că și temperatura sufere o ecuivalentă schimbare.

De și însă în regiunile maĭ înalte e temperatura maĭ aspră, prin vălile principale, unde sunt situate comunele, se póte numì moderată, pentru că catena de munțĭ scutesce ca unŭ zidŭ teritoriulŭ maĭ

interiorŭ contra vênturilorŭ violente de médă-nópte și de rĕsăritŭ, apoĭ pădurile estinse încă moderéză gerulŭ în timpŭ de iarnă și căldura în timpŭ de vară.

Pentru a puté determina referințele climatice după diferitele regiunĭ, s'arŭ recere a se face în fie-care regiune observărĭ meteorologice în modŭ regulatŭ și în o serie de anĭ maĭ îndelungată.

În lipsa acestorŭ date ne vomŭ mulțămi cu observările ce s'aŭ realisatŭ în dóuĕ locurĭ : La *Năsĕudŭ* (sub 42⁰ 46′ a lungimeĭ dela Ferro și 47⁰ 17′ a lățimeĭ nordice, 322.4 metri elevat.) în aniĭ 1883 și 1884 (1), și în vecinătatea acestuĭ ținutŭ la orașulŭ *Bistrița* (sub 42⁰ 13′ a lungimeĭ de la Ferro și 47⁰ 7′ a lățimeĭ nordice, 358 metri elevat.) în aniĭ 1872, 1873 și 1874, apoĭ din parte în 1876—1879 (2).

Resultatulŭ observațiunilorŭ realisate în aceste dóuĕ stațiunĭ sunt nesuficiente pentru a ne da o cheie bună la stabilirea marginilorŭ între carĭ se mișcă fenomenele meteorologice.

Credŭ totușĭ, că din datele ce urméză, se va puté deduce — barem aproximativŭ — influența acțiuniĭ acestorŭ fenomene asupra vegetațiuniĭ din acestŭ ținutŭ.

(1) Datele de la *Năsĕudŭ* le-amŭ primitŭ directŭ dela observatorulŭ d-luĭ Dr. A. P. Alexi, profesorŭ gimnasialŭ.

De instrumente servescŭ :

a) pentru temperatură termometrulŭ Celsius, construitŭ de Capeller, iară

b) pentru presiunea aeruluĭ barometrele de mercuriŭ, sistemulŭ Capeller.

Ambele instrumente verificate la institutulŭ centralŭ din Buda-Pesta.

(2) Datele dela *Bistrița* sunt estrase din Jahrbucher der k. u. Centralanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus. Budapest. Jahrgang 1872—1880.

I. Temperatura. C.

Lunile	NASEUDU Mediulŭ lunarŭ	Maximulŭ	Minimulŭ	Diferința	BISTRITA Mediulŭ lunarŭ	Maximulŭ	Minimulŭ	Diferința
Ianuariŭ	— 5.1	+ 5.0	—19 8	24.8	— 4.4	+ 5.6	– 16.4	22.0
Februariŭ . . .	— 3 5	+ 4.4	—11 6	16.0	— 1 5	+ 7.2	—12 0	19.2
Martie	+ 0 7	+13.0	—10.6	23 6	+ 3.7	+15 0	— 6.3	21.3
Aprilie	+ 5 6	+18 1	— 1 9	20.0	+ 7.0	+22.8	— 0.3	23.1
Maiŭ	+14 0	+26.1	+ 5.6	20 5	+13.5	+26 3	— 3 3	23.0
Iuniŭ.	+18.1	+27.8	+11 2	16.6	+18.1	+28.2	+10.5	17.7
Iuliŭ	+19.9	+30 8	+10.0	20.8	+19.0	+30.4	+12 5	17.9
Augustŭ	+18.1	+26.1	+10.1	16 0	+19 3	+29.4	+11 3	18.1
Septembre. . .	+13 2	+29 3	+ 2.1	27 2	+14.5	+26.1	+ 4.8	21.3
Octombre . . .	+ 8.7	+19 9	0.0	19 9	+10.0	+21.0	+ 0 2	20.8
Novembre . . .	+ 3.2	+14 5	— 4 4	18 9	+ 2.4	+14.2	— 8.7	22.9
Decembre . . .	+ 4 6	+ 3.2	—17.2	20.4	+ 1 7	+ 9.4	—16.0	25.4
Mediulŭ anualŭ	+ 7.4	+18 2	— 2.2	21.2	+ 8.6	+19.6	— 1.3	20 8

Din aceste date se vede, cum-că din ambele stațiunĭ resultă:

ÎN LUNILE	MEDIULŬ TEMPERATUREĬ	MAXIMULŬ TEMPERATUREĬ	MINIMULŬ TEMPERATUREĬ
Ianuariŭ	— 4 8	+ 5.3	—18.0
Februariŭ	— 2.5	+ 5.8	—11.8
Martie.	+ 2.2	+14 0	— 8.5
Apriliŭ	+ 6.3	+20.5	— 1.1
Maiŭ	+13.8	+26.2	+ 4.5
Iuniŭ	+18.1	+28.0	+10.8
Iuliŭ.	+20.3	+30.6	+11.2
Augustŭ.	+18.7	+27 8	+10.7
Septembre	+13.8	+27.7	+ 3.5
Octobre	+ 9.3	+20.4	+ 0.1
Novembre.	+ 2.8	+14.3	— 6.6
Decembre.	— 1.5	+ 6.3	—16.6
Anualŭ. . . .	+ 8.0	+18.8	— 1.8

Cea maĭ mare căldură este în Iuliŭ, celŭ maĭ mare frigŭ în Ianuariŭ. Temperatura cresce până la +30.6 și descresce până la —18.0 Cels.

II. Presiunea aeruluĭ în milimetri.

Lunile	NASEUDU 700 +				BISTRITA 700 +			
	Mediulŭ	Maximulŭ	Minimulŭ	Diferința	Mediulŭ	Maximulŭ	Minimulŭ	Diferința
Ianuariŭ	37.1	48.6	28.5	20.1	32 8	41.3	18.7	22.6
Februariŭ . . .	38.7	46.7	27.6	19.1	30.0	39.6	16.7	22.9
Martie	28 2	46.9	12.8	34.1	27.4	38.0	18.1	19.9
Apriliŭ.	30 7	39.8	16 1	23.7	26.4	34.0	17.2	16.8
Maiŭ	29.5	35.1	19.1	16.0	27.2	33.8	18.4	15.4
Iuniŭ.	30 8	37.9	24.9	13.0	29 1	34.3	22.5	11.8
Iuliŭ	30.1	37.8	25.7	12.1	27.1	34.0	22.1	11.9
Augustŭ	30 9	31.1	29.1	2.0	28.9	33.4	22.0	11 4
Septembre. . .	32.1	40.8	23.6	17.2	30.0	37.1	22.5	14.6
Octobre	34.9	47.4	21.6	15.8	31.4	38.3	22.5	15.8
Novembre . . .	35.2	44.4	21.0	23.4	29.7	39.6	18.2	21.4
Decembre . . .	32 6	48.1	11.3	36.8	29.5	41.0	15 9	25.1
Mediulŭ anualŭ	32.7	42.1	21.8	20.3	29.1	37.1	19.6	17.5

Combinându-se presiunea aeruluĭ din ambele aceste stațiunĭ, resultă pentru lunile :

	MEDIULŬ	MAXIMULŬ	MINIMULŬ
Ianuariŭ	734_{9}.	$745._{0}$.	$725._{6}$.
Februariŭ.	$34._{4}$.	$43._{1}$.	$21._{0}$.
Martiŭ.	$27._{8}$.	$42._{5}$.	$15._{4}$.
Apriliŭ	$28._{6}$.	$36._{9}$.	$16._{6}$.
Maiŭ	$28._{4}$.	$34._{5}$.	$18._{8}$.
Iuniŭ	$30._{0}$.	$36._{1}$.	$23._{7}$.
Iuliŭ.	$28._{6}$.	$35._{9}$.	$23._{9}$.
August.	$29._{9}$.	$32._{2}$.	$25._{5}$.
Septembre	$31._{0}$.	$38._{9}$.	$23._{1}$.
Octobre	$33._{2}$	$42._{9}$.	$22._{0}$.
Novembre. . . .	$32._{5}$.	$42._{0}$.	$20._{8}$.
Decembre.	$31._{1}$.	44_{6}.	$13._{6}$.
Anualŭ . . .	$730._{9}$.	$739._{6}$.	720_{7}.

Resultă cea maĭ mare presiune pentru lunile de tómnă și de ĭarnă : Septembre, Octobre, Novembre, Decembre, Ianuariŭ și Februariŭ, ĭară cea maĭ mică pentru Martie, Apriliŭ și Maiŭ.

III. Presiunea aborilorŭ din aerŭ în milimetri.

Mediulŭ lunarŭ şi anualŭ

LUNILE	NASĔUDŬ	BISTRIŢA	DIN AMBELE STAŢIUNĬ
Ianuariŭ	2.7.	3.1.	2.9.
Februariŭ	3.0.	3.2	3.1
Martie	4.0.	4.7.	4.3.
Apriliŭ	6.8.	6.5.	6.7.
Maiŭ	12.0.	8.6.	10.3.
Iuniŭ	12.8.	10.1	11.9
Iuliŭ.	13.8.	12.8.	13.3.
Augustŭ.	13.4.	12.2.	12.8
Septembre	10.1.	9.8.	10.0
Octobre.	7.3.	8.0	7.6.
Novembre.	5.1.	5.2.	5.1.
Decembre.	3.0.	3.9.	3.4
Anualŭ	7.8.	7.4.	7.6.

Resultă cea maĭ mare presiune în lunile de vară Iuniŭ Iuliŭ şi Augustŭ, ĭară cea maĭ mică în lunile de iarnă Decembre, Ianuariŭ şi Februariŭ.

IV. Umiditatea în percenţĭ.

Mediulŭ lunarŭ şi anualŭ.

LUNILE	NASĔUDŬ	BISTRIŢA	DIN AMBELE STAŢIUNĬ
Ianuariŭ	81.3.	82.7.	82.0.
Februariŭ. . . .	77.4.	81.0.	79.2.
Martiŭ.	81.7.	76.0.	78.9.
Aprilŭ	91.9.	67.0.	79.5.
Maiŭ	97.2	69.0.	83.1.
Iuniŭ	81.3.	66.0.	73.7.
Iuliŭ.	79.9	70.0	74.9.
August.	87.0.	69.0	78.0.
Septembre	79.1.	68.0.	73.6.
Octobre	84.1.	76.0	80.1.
Novembre	89.0	80.0	84.5.
Decembre.	86.0.	82.0.	84.0.
Anualŭ	84.6.	74.0.	79.3.

Umiditatea aeruluĭ e maĭ mare în lunile : Octobre, Novembre, Decembre, Ianuariŭ şi Maiŭ, iară maĭ mică în lunile : Iuniŭ, Iuliŭ şi Septembre.

V. Mediulŭ sumelorŭ la lună și la anŭ alŭ meteorelorŭ apóse în milimetri.

LUNILE	NASĔUDŬ	BISTRIȚA	DIN AMBELE STAȚIUNÎ
Ianuariŭ	$21._{9}$.	$20._{6}$.	$21._{3}$.
Februariŭ.	$14._{8}$.	$39._{4}$.	$27._{1}$.
Martiŭ.	$49._{4}$.	$51._{0}$.	$50._{2}$.
Apriliŭ	$56._{8}$.	$56._{0}$.	$56._{4}$.
Maiŭ	$99._{3}$.	$113._{0}$.	$106._{2}$.
Iuniŭ	$92._{8}$.	$88._{0}$	$90._{4}$.
Iuliŭ.	$122._{2}$.	$82._{0}$.	$102._{1}$.
Augustŭ.	$78._{5}$.	$63._{0}$.	$70._{8}$.
Septembre	$53._{0}$.	$56._{0}$.	$54._{5}$.
Octobre.	$72._{8}$.	$42._{7}$.	$57._{7}$.
Novembre.	$41._{5}$.	$47._{0}$	$44._{2}$.
Decembre.	$77._{0}$.	$58._{5}$.	$67._{7}$.
Sumele anuale . . .	$780._{0}$.	$717._{2}$.	$748._{8}$.
Mediulŭ lunarŭ. . .	$65._{0}$.	$59._{8}$.	

Columna ceo forméză meteorele apóse preste anŭ variéză de la $712._{2}$. până $780._{0}^{mm}$, saŭ în mediŭ anualŭ e de $748._{6}^{mm}$

Cele mai bogate lunî de meteore apóse sunt lunile Maiŭ, Iuniŭ și uliŭ, ïară cele mai sărace Ianuariŭ și Februariŭ.

S o l u l ŭ.

Substratulŭ, pe care provinŭ plantele, este orĭ firmŭ orĭ fluidŭ. În câtŭ pentru ținutulŭ de sub întrebare, unde lipsescŭ lacurĭ maĭ marĭ și alte ape de o extensiune maĭ însemnată, sunt fórte puține plante de apă, tóte celealalte crescŭ pe substratŭ firmŭ.

Compositiunea geologică a terenuluĭ manifestă întru atâta influință în raportulŭ distribuiriĭ plantelorŭ, în câtŭ o parte din acestea provinŭ exclusivamente numaĭ pre o anumită formațiune.

Suntŭ plante, carĭ provinŭ numaĭ pre solŭ de calcarŭ, altele numaĭ pre solŭ de șisturĭ cristaline, pre când ïarășĭ altele se arată indiferente în raportŭ cu solulŭ.

Formațiunea șisturilorŭ cristaline produce o vegetațiune abundentă în indivițĭ și variată în speciĭ cu deosebire în regiunĭ maĭ înalte

Calcarulŭ schimbă cu totulŭ icóna vegetațiuniĭ pretutindenĭ unde esistă, fie elevațiunea orĭ-care și fie estensiunea maĭ mare saŭ maĭ mică.

Raritățile de plante, ce se află în acestŭ ținutŭ, aparținŭ cu preferință soluluĭ de calcarŭ.

Gresulŭ carpaticŭ este și elŭ avutŭ în producțiune, însă vegetațiunea sa e pretutindenea maĭ aceeașĭ, fără de a presinta forme speciale și proprie numaĭ sieșĭ.

Trachitulŭ încă nu are ceva specialŭ, și numaĭ acolo unde ajunge la regiunĭ maĭ înalte, conține plante subalpine și alpine.

Influența celoralalte roce subordinate încă nu arată producte de unŭ interesŭ specialŭ.

Unger (1) divide plantele cu privire la solŭ în cele :

a) ce provinŭ exclusivamente numaĭ pre calcarŭ (Kalkstete);

b) ce aŭ o predilecțiune pentru calcarŭ (Kalkholde);

c) ce sunt propriĭ șisturilorŭ cristaline, precum șistŭ micaceŭ, de chloritŭ, de hornblendă, de gnais, de granitŭ și de argilă (Schieferstete).

(1) Ueber den Einfluss des Bodens auf die Vertheilung der Gewachse. Wien, 1836.

Schnitzlein și Frickinger (1) mergŭ și maĭ departe în distingerea soluluĭ, și dividŭ plantele în cele :

a) ce pretindŭ unŭ solŭ cu preferință avutŭ în calcarŭ (Kalkzeiger);

b) ce încă pretindŭ calcarŭ, fără ca acesta să constitue elementulŭ principalŭ (Kalkdeuter);

c) a cărorŭ solŭ constă din elemente de silice cu puține mixturĭ de Kali, Natrium, Calcarŭ, Magnesie, Oxidŭ de ferŭ (Kieselzeiger);

d) ce aŭ lipsă de unŭ solŭ, în care elementulŭ siliciosŭ să fie în cantitate subordinată (Kiseldeuter);

e) ce pretindŭ unŭ solŭ tenace de calitate argilósă (Thondeutende);

f) saŭ de humă în cantitate mare și deodată umedă (Humuszeiger);

g) ce provinŭ atâtŭ pe calcarŭ, câtŭ și pre arenă și pre argilă, ca neconstante (Bodenschwank).

Totŭ aceste distingerĭ le aplică și Bogenhard pentru flora de la Jena (2)

În câtŭ despre flora din fostulŭ districtŭ alŭ Năsĕuduluĭ voiŭ înregistra pre acelea plante, carĭ provinŭ exclusivamente orĭ numaĭ pre calcarŭ orĭ numaĭ pre șisturĭ cristaline.

A. Pre calcaru

Thalictrum flexuosum Rchb. non Brnh.
Ranunculus Thora L.
β. carpaticus (R carpaticus Wahlbrg. flor. carpat. princ. non Herb).
γ. rhizophyllus Schur.
— Breyninus Crantz (R. Hornrchuchii Hoppe. R Pseudo Villarsii Schur)
α. forma minor.
β. forma maior.
Aquilegia nigricans Bmgt. (A glandulosa Janka, Czecz, Porcius, non Fisch)
Aconitum Anthora L
α. floribus minoribus
β floribus maioribus
Hypericum androsemifolium Vill. (H. alpinum W. K.)
Linum extraaxillare Kit
Arabis arenosa Scop var. multijuga Borbás.
Erysimum Wittmanni Zaw.
Hesperis nivea Bmgt.
Alyssum repens Bmgt
Draba carinthiaca Hoppe

(1) Die Vegetations-Verhaltnisse der Jura- und Keuperformation in den Flussgebiethen der Wornitz und Altmuhl Nordlingen, 1848.

(2) Taschenbuch der Flora von Jena. Leipzig, 1850.

β. ramosa Porcius.
γ Porciusi Stur.
Thlaspi dacicum Heuff. var transsilvanicum Porcius
— alpestre L.
Biscutella laevigata L.
β. hispidissima (B ambigua DC)
Dianthus speciosus Rchb (D. superbus a grandiflorus Schur.)
— compactus W. K var d. lactiflorus.
Silene Zawadzkii Herbich (S. nivalis Bmgt non K)
Saxifraga luteo-viridis Schott. (S luteo-purpurea Bmgt. Tr).
Moeringia muscosa L
Chrysosplenium glaciale Fuss (Chr. alpinum Schur).
Sempervivum hirtum L.
Epilobium alsinefolium Vill.
β foliis ternatis (E Brândzăi Porcius).
γ. alternifolium (E Stefănescui Porcius).
Potentilla Thuringiaca Bernh. (P. heptaphylla Lehm Rev. Pot non Mill.)
β maculata Porcius, non Poir.
Anthyllis alpestris W. K. non Rchb
Trifolium pratense L. var. ε. nivale (Tr. nivale Sibth.)
β. heterophyllum (Tr. heterophyllum Lej).
Lotus corniculatus L. var γ. alpinus Bmgt.).
Oxytropis campestris DC
Hedysarum obscurum L
Astrantia maior L. var. β montana Stur.
Heracleum alpinum L.
β. carpaticum (H carpaticum Porcius).

Bupleurum aureum Fisch.
Pleurospermum austriacum Hoffm.
Lonicera Xylosteum L. var. β. floribus flavis (L carpatica Porcius. An L. lejophyllum A. Kern)
Valeriana dacica Porcius.
Knautia longifolia Koch
β. gracillima Schur
γ albiflora Schur.
– Crăciunelensis Porcius
— Brândzăi Porcius
— transilvanica Schur (Kn sylvatica β lancifolia Heuff.).
Scabiosa lucida Vill
β. simplex.
γ. longeinvolucrata Porcius.
Aster alpinus L.
Erigeron Villarsii Bell. var (E carpaticus G Sch. E. atticus Wahlbrg carpat).
Achillea lingulata W. K
Pyrethrum subcorymbosum Schur.
Leontopodium alpinum Cass.
Senecillis carpatica Schott.
Tephroseris microrrhiza Schur.
Aronicum carpaticum Schur.
Senecio rupestris W. K
Saussurea serrata DC.
— alpina DC.
Centaurea carpatica Porcius
β capitata.
— Kotschyana Heuff non Koch Syn
— mollis W. K
— seusana Vill.
Carduus glaucus Bmgt.
Cirsium Erisithales Scop
— spathulatum Moretti (C decussatum Janka)
Leontodon pyrenaicus Gouan var. δ. pinnatifidus (Apargia crocea Willd.)

Taraxacum officinale Wigg. var ξ. lividum Koch (T. palustre DC. Leontodon lividus W. K.)
Crepis sibirica L
— chondrilloides Frohl. non Jacq (C Jacquinii Tausch.).
Hieracium villosum Jacq
β. involucratum.
— bifidum Kit.
— incisum Hoppe
— Rodnense Porcius (H. Nestleri var. Rodnense).
Phyteuma tetramerium Schur.
— Vagneri A. Kern (Ph. nigrum α. atropurpureum Schur.).
β. pallidum.
— orbiculare L.
— fistulosum Rchb.
Campanula Scheuhzeri Vill. α. glabra (C. linifolia DC. non Scop.).
β dacica (C dacica Porcius).
— carpatica L
Swertia alpestris Bmgt.
Gentiana carpatica Porcius.
— lutea L.
Eritrichium villosum Bunge.
Myosotis transsilvanica Porcius
β. albicans.
Pulmonaria dacica Porcius.
Cerinthe alpina Kit.
Euphrasia salisburgensis Funke.
Melampyrum sylvaticum L.
Pedicularis exaltata Bess. var. β. subalpina (P. carpatica Porcius)
Primula longiflora All.
— carpatica Gr. Sch. (Fuss.).
— macrocalyx Bunge
Corthusa pubens S. K. N.
Salix dacica Porcius
Epipactis rubiginosa Gaud.
— viridiflora Rchb.
Gymnadenia conopsea R. Br. var. b. leucantha Schur. (G. ornithis Jacq)
Orchis cordigera Fries (O. rivularis Heuff.)
β. depauperata (O. cruenta Roch).
Narcissus radiiflorus Salisb.
Muscari transsilvanicum Schur.
β. albiflorum.
Erythronium Dens canis L. var. β. alpestris Porcius.
Allium sibiricum Willd.
— Victorialis L.
— Xanthicum Gr. et Sch.
— montanum Schmidt.
Festuca Porcii Hack. sp. n.
— carpatica Dietr.
Aira chrysophaena Porcius.
Alopecurus laguriformis Schur.
Calamagrostis Halleriana DC.
β. pulchella (C. pulchella Saut).
Carex brevicollis D C. (C. rhynchocarpa Heuff.).
— tristis M B.
β. Baritiana Porcius.
Juncus triglumis L.

În sumă de 106 specii.

B. Pre șisturi cristaline.

Callianthemum coriandrifolium Rchb
Anemone alpina L. (A Burseriana Scop).

β. parviflora (A. alba Rchb.).
Ranunculus glacialis L. α. roseus Hegetschw.
— crenatus W. K.
β. maior, ramosus (R. vaginalis Somm.).
— Pseudo-Steveni Porcius.
Aconitum Hosteanum Schur.
Papaver pyrenaicum DC. (P. alpinum β. flaviflorum Koch Syn.)
Arabis glareosa Schur.
— floribunda Schur.
Draba fladnicensis Gaud non Wulf (Dr. Wahllenbergii var. α. homotriha).
Dianthus Carthusianorum Flor. Tr. var. saxatilis (D. saxatilis Porcius).
— gelidus Schott.
Silene acaulis L.
β. exscapa (S. exscapa All.).
Polyschemone nivalis Schott Anal. bot. (Lychnis nivalis Kit. Silene Siegeri Bmgt. Tr. Lychnis Siegeriana Schur. Viscaria Siegeri Gr. et Sch. Melandryum nivale Nym. Sill. fl. Europ.).
Cerastium macrocarpum Schur.
Scleranthus uncinatus Schur.
Saxifraga Baumgartenii Schott.
— bryoides L.
— cymosa W. K.
— muscoides Wulf var. β. floribus luteolis.
γ. floribus croceis (S. Crocea Gaud.).
— androsacea L.
— carpatica Rchb.
— hieracifolia W. K.
Sempervivum montanum L.
—assimile Schott. (Pre stâncĭ de hornblendă).
Rhodiola rosea L.
Epilobium anagallidifolium Lam. var. gelidum, pusillum (E. carpaticum Porcius).
Alchemilla vulgaris L. var. glaberrima, alpestris (A. alpestris Porcius).
Trifolium repens L. var. β. alpestris, prostratum, minimum (Fr. glaciale Porcius).
Laserpitium alpinum W. K.
Galium carpaticum Porcius.
Adenostyles albifrons Rchb.
β. stipulata Wahlbrg.
Anthemis carpatica W. K.
Achillea stricta Schl. var. γ. alpina, nana, floribus, purpureis, (A. nivalis Porcius).
Artemisia Baumgartenii. Bess.
Aronicum Clusii Koch.
— glaciale Rchb.
Senecio carpaticus Herb. (S. monocephalus Schur.).
— transsilvanicus Boiss. non Schur (S. glaberrimus Schur).
Campanula alpina Jacq.
β frigida Schur.
Azalea procumbens L.
Gentiana tenella Rothb.
— frigida Haenk.
— nivalis L.
Myosotis svaveolens Kit. (M. alpestris Schmidt).
Thymus pulcherrimus Schur.
Veronica Baumgartenii R. et Sch.
— saxatilis Jacq.
— alpina L. var. β. integrifolia Schrnk.
Pedicularis versicolor Wahlbrg.
Primula minima L.
Corthusa Matthioli L.
Oxyria digyna Campd.

Empetrum nigrum L.
Salix herbacea L.
— reticulata L.
Pinus Cembra L.
Luzula nigricans Desv.
— spicata DC.
β. conglomerata (L. conglomerata Miel).
Seileria caerulans Friv.
— disticha Pers.
Poa laxa Haenke.
β. pallescens (P. flavescens Thom.).
— pumila Host.
— alpina L var. φ. Pseudolaxa (P. Pseudolaxa Schur.).
— gelida Schur.
— subtilis Schur.
Festuca Pseudoxanthina Porcius.
α. floribus variegatis.
β. floribus flavescentibus.
— supina Schur.
β. oligantha Hack. (F. oligosantha Schur.).
Aira flexuosa L. var. γ alpina, colorata, contracta (Lerchenfeldia cuprina Schur.).
Agrostis rupestris All.
Carex curvula All.
β. Rodnensis Porcius.
— atrata L.
β rhizogyna Porcius.
— fuliginosa Schkuhr.
— Personii S eb.
— lagopina Walbrg. (C. approximata Hoppe).
— bicolor All.
Eriophorum Scheuchzeri Hoppe (E. copitatum Host).
In suma 77 speciĭ.

Mulțĭ botaniștĭ facŭ distincțiune între regiunea plantelorŭ și între regiunea uneĭ specie de plante. Cea d'întâiŭ, ca espresiune sumară de condițiunĭ, ce presintă vegetațiunea cu referință la o anumită estensiune orizontală a teritoriuluĭ, corespunde conceptuluĭ de *floră*, iară cea de a doua corespunde diferințeĭ cé manifestă vegetațiunea între limitele acesteĭ flore cu referință la *elevațiune.*

Sub elevațiune se înțelege acea ascensiune a terenuluĭ peste nivelulŭ măriĭ, care conține propriĭ condițiunĭ pentru anumite plante.

Cu câtŭ e maĭ mare diferința niveluluĭ, cu atâtŭ maĭ pronunțatŭ se manifestă și proveninţa vegetațiuniĭ după regiunĭ.

O regiune începe acolo, unde se arată alte speciĭ de plante, pe când cele de maĭ nainte disparŭ.

Cu referință la elevațiune se divide acestŭ ținutŭ în 4 regiunĭ:

I. *Regiunea inferióră,* care începe de la punctulŭ celŭ maĭ josŭ, 290 metri, și se ridică până la 800 metri.

În acéstă regiune se cultivă tóte acele speciĭ de plante, ce servescŭ

pentru scopŭ de nutrimêntŭ, de industrie, comerciŭ, medicină și frumusețe. Totŭ în acéstă regiune provine și pădurea de stejarŭ.

II. *Regiunea montană* dela 800 până la 1250 metri, care corespunde limiteĭ superióre medie a pădureĭ de fagŭ.

Terenulŭ acesteĭ regiunĭ este în mare parte acoperitŭ de pădure, cu preferință de fagŭ. Locurile libere de pădure parte se folosescŭ de fênațŭ și parte se cultivă pe dînsele ovĕsŭ, orḑŭ, inŭ și cartofĭ.

III. *Regiunea subalpină* de la 1250 până la 1700 metri, saŭ până la limitele supremŭ alŭ pădureĭ de molidŭ.

In acéstă regiune încă este terenulŭ în cea maĭ mare parte acoperitŭ de pădure, în care predomnesce cea de molidŭ. Locurile libere se folosescŭ cu preferință de pășune pentru vite, și în parte și de fênațŭ.

IV. *Regiunea alpină* dela 1700 până la 2280 metri. Terenulŭ acesteĭ regiunĭ se folosesce numaĭ pentru pășune cu vitele.

Sunt numaĭ puține speciĭ de plante, carĭ provinŭ de-odată în dóuĕ, treĭ saŭ și în tóte patru regiunĭ; tóte cele-alalte se află restrînse numaĭ la o anumită regiune.

În unele casurĭ vedemŭ însă plante, ce aparținŭ regiunilorŭ maĭ înalte, pe localitățĭ maĭ inferióre. Acestŭ fenomenŭ se póte esplica parte prin transportarea semințelorŭ și a rădăcinilorŭ perenale prin păraie, vĕrsărĭ de apă și lavine de néuă, și parte prin umeḑéla, ce domnesce pe acele localitățĭ și corespunde natureĭ respectivelorŭ plante.

Dacă vedemŭ, că anumite plante provinŭ numaĭ pe anumite regiunĭ, saŭ, că fie-care regiune îșĭ are propriile sale plante, se nasce întrebarea, ce póte fi căusa la acésta? saŭ ce le împedecă de a trece din o regiune în alta?

Rĕspunsulŭ îlŭ aflămŭ în condițiunile, ce presintă fie-care regiune particularminte, condițiunĭ, dela carĭ depinde esistența respectivelorŭ plante.

Intre aceste condițiunĭ jócă rolulŭ principalŭ : temperatura, umiditatea și elevațiunea.

In câtŭ despre umiditate, ca unulŭ dintre factoriĭ principalĭ la distribuirea plantelorŭ, maĭ este de observatŭ, că însușĭ De Candolle

a împărțitŭ vegatațiunea Franciei în trei ținuturi florali după relațiunile umeḑelei.

In acestŭ ținutŭ începe vegetațiunea a se desvolta maĭ d'întâiŭ în regiunea inferióră către finea lunei luĭ Martie.

Ca prenunțiurĭ ale acesteĭ desvoltărĭ sunt : Corylus Avellana L.— Alnus glutinosa Gärtn.— Galanthus nivalis L.—Tussilago Farfara L.— Cornus mas L. — Populus tremula L. — P. canescens Sm. — P. nigra L. — P. alba L.— P. pyramidalis Roz. — Hepatica triloba Chaix.— Levcoium vernum L. — Lamium purpureum L. —Veronica polita Fr.— V. agrestis L. — Capsella bursa pastoris Monch. — Salix purpurea L. — S. rubra Huds. — S. viminalis L. — S. cinerea L.

Acestora urméză : Luzula campestris DC. — L. vernalis DC. — Crocus banaticus Heuff. — Carex praecox Jacq. — C. transilvanica Schur. — Veronica arvensis L. — Asarum europaeum L. — Lamium amplexicaule L. — Petasites officinalis Mönch. — P. albus Gärtn. — P. Kablikianus Tausch. — Adoxa Moschatellina L. — Scilla bifolia L. — Daphne Mezereum L. — Draba verna L. — Erythronium dens canis L. — Pulmonaria officinalis L. — Salix Capraea L. — Taxus baccata L.—Viola hirta L.—Stellomaria media Vill. — Prunus Armeniaca L.— Amygdalus persica L. — Lathraea Squammaria L. — Anemone nemorosa L. — A. ranunculoides L. — Chrysosplenium alternifolium L. — Isopyrum thalictroides L. — Ficaria ranunculoides Roth. — F. calthaefolia Rchb. — Carex digitata L. — Cerastium semidecandrum L. — C. glutinosum Fries. — Senecio vulgaris L. — Heleborus purpurascens W. K. — Corydalis solida Sm. — C. cava Schw. et Korn. — Gagea lutea Schult. — G. minima Schult.

Către finea luĭ Aprilie și pe la începutulŭ luĭ Maiŭ începŭ a înflorì : Prunus spinosa L. — Pr. insititia L. — Pr. cerasifera Ehrh. — Pr. domestica L. — Cerasus dulcis Flor. d. Wett. — Cerasus acida Fl. d. Wett. — Pyrus communis L. — Malus sylvestris Mill. — Cydonia vulgaris L.

Mestécăniĭ, fagiĭ și carpiniĭ începŭ a înfrunḑì.

Pe la jumătate Maiŭ se află vegetațiunea de primăvară din regiu-

nea inferióră la culmea desvoltăriĭ sale, și pădurile frondóse sunt aprópe pretutindenĭ înfrundite.

Acéstă desvoltare merge însă treptatŭ.

Intre Năseudŭ și Rodna-veche am observatŭ în decursŭ de mulțĭ anĭ, că este o diferință de 6 dile în reportulŭ cursuluĭ de desvoltare. Diferința de elevațiune între aceste dóuĕ stațiunĭ este de 209 metri. Dacă amŭ presupune, că totŭ în acéstă proporțiune decurge desvoltarea până la regiunea cea maĭ înaltă, arŭ urma, că până la începutulŭ regiuniĭ subalpine sufere o întârdiere de 27 dile, — până la inceperea regiuniĭ alpine de 40 dile, iară până la elevațiunea de 2280 metri de 55 dile.

In faptă însă vedemŭ altŭ resultatŭ.

In regiunea subalpină începe desvoltarea abia după jumătate Maiŭ, saŭ după circa 50 dile (computată de la Năseudŭ), iară în regiunea alpină numaĭ în Iuniŭ.

Specialminte în regiunea alpină sunt numaĭ dóuĕ perióde : de primăvară în Iuniŭ și de véră în Iuliŭ și Augustŭ, când vegetațiunea sa se află în deplină desvoltare.

De aci urméză, că specialminte plantele alpestre sunt necesitate a se conforma timpuluĭ celuĭ scurtŭ, ce le stă la disposițiune, în ceea ce se referesce la deplina lorŭ desvoltare. Despre altă parte se vede, că însășĭ natura s'a îngrijitŭ pentru perpetuarea acestorŭ plante, pentru că cu câtŭ e maĭ mare elevațiunea, cu atâtŭ e maĭ mare și numĕrulŭ celorŭ perenale. După cum se va arăta maĭ josŭ, în regiunea subalpină sunt dintre 165 speciĭ numaĭ 13 anuale și bienale, iară în regiunea alpină dintre 172 speciĭ numaĭ 6 anuale și bienale, tóte cele-alalte sunt perenale.

Plantele de primăvară din regiunĭ maĭ inferióre, dacă ajungŭ în maĭ superióre, înflorescŭ maĭ târdiŭ cu privire la anotimpŭ, însă nu maĭ târdiŭ fața de datulŭ, ce corespunde temperatureĭ din regiunile maĭ inferióre.

Plantele din regiunile maĭ inferióre, carĭ înflorescŭ de către tómnă, arată o desvoltare multŭ maĭ de timpuriŭ, dacă ajungŭ în regiunĭ maĭ înalte. Așa am vĕdutŭ Colchicum autumnale înflorindŭ la o e-

levaţiune de circa 1000 metri pe la finea Augustŭ, când în staţiunile mai inferióre se afla numai în preflorescenţie. Totŭ asemenea am observatŭ şi la Parnassia palustris, care provine până către 2000 metri.

Pădurile, carĭ în ţinutulŭ acesta ocupă aprópe treĭ din patru părţĭ alŭ arealuluĭ totalŭ, merită atâtŭ din punctŭ de vedere alŭ influenţeĭ lorŭ asupra climeĭ, câtŭ şi din punctulŭ de vedere alŭ intereselorŭ de veniturĭ, ce prestéză proprietarilorŭ, carĭ sunt comunele fóste grăniţare, ca corpurĭ moralĭ, o deosebită atenţiune.

Decĭ îmĭ voĭ lua libertate a da puţine notiţe şi despre aceste pădurĭ.

Pădurile se distingŭ în aceróse şi frondóse.

Pădurea acerósă, care în limba poporuluĭ de aci pórtă numirea «pădure de molidŭ,» consta din arborĭ de molidŭ şi de bradŭ.

Pinus Abies L. (Pinus excelsa Lam. fl. fr. — Pinus Picea du Roi.— Abies excelsa Poir in Lam. Dict. — Picea excelsa Link in Linn. — Picea vulgaris Link Abhandl. d. Berl. Acad.). *Molidŭ, Molidŭ-albŭ.* Acesta, din care în acestŭ ţinutŭ am vĕḑutŭ numaĭ forma Picea erythrocarpa Purkyne (1), constitue pădurĭ întregĭ şi continuative.

Pinus Picea L. (Abies pectinata D.C. — Abies excelsa Link Abhandl. d. Berl. Acad. non Poir. — Abies alba Mill. — Abies vulgaris Poir. in Lam. Dict. — Pinus Abies Du Roi non L.). *Bradŭ, Molidŭ-roşŭ.* Acesta nu constitue de sine pădurĭ separate saŭ părţĭ de pădurĭ continuative, ci provine disparsŭ printre pădurea de molidŭ parte ca arborĭ singuratecĭ şi parte numaĭ în grupurĭ maĭ mărunte.

(1) Purkyne are dóue forme :

α. *P. erythrocarpa.* Ramiĭ cu foĭ aceróse (la Rodna-veche se numescŭ aceste foĭ «cetină») indesuite şi sessile. Strobiliĭ nematurĭ în timpulŭ veriĭ de culóre întunecată-violetă, ceĭ maturĭ de culóre brună-roşie. Squamele strobililorŭ indesuite, la basă subţirĭ. Nervulŭ mediŭ la squamele fulcrante este observabilŭ până la vîrfulŭ lamineĭ. Aripile seminţelorŭ sunt obovate şi de 3—3½ orĭ maĭ lungĭ de câtŭ seminţele obtusiuscule. Anterele cu ⅓ parte maĭ micĭ ca la forma β.

β, *chlorocarpa.* Ramiĭ cu foĭ aceróse puţinŭ peţiolate. Strabiliĭ nematurĭ pre timpulŭ vereĭ de colóre verde deschisă, ceĭ maturĭ de colóre brună-galbenă. Squamele strobililorŭ la basă îngroşate. Nervulŭ mediŭ la squamele fulcrante se perde încă înainte de a fi ajunsŭ la jumătate lamina. Aripile seminţelorŭ sunt oblongĭ, de 4 orĭ maĭ lungĭ de câtŭ seminţele acute. Anterele cu ⅓ parte maĭ lungĭ ca la forma precedentă.

Limitele superiorŭ alŭ pădureĭ de molidŭ este la

N.	N.O.	O.	S.O.	S.	S.V.	V.	N.V.
1520.	1500.	1570.	1620.	1680.	1700.	1600.	1550.

saŭ în calculŭ mediŭ 1592 metri elevațiune.

Exposiția cea maĭ favorabilă e cea sudŭ-vestică, ĭar maĭ nefavorabilă cea nordŭ-ostică. Diferința între ambele extreme corespunde uneĭ diferințe de elevațiune de 200 metri.

Limitele superiorŭ alŭ braduluĭ nu trece preste 1400 metri elevat., prin urmare este cu 248 m. maĭ josŭ de câtŭ celŭ mediŭ, saŭ cu 160 m. maĭ josŭ și de câtŭ exposiția cea maĭ nefavorabilă (N.O.) a pădureĭ de molidŭ.

Bradulŭ ĭubesce maĭ multŭ văĭ strîmte și sghiaburĭ adăpate de părăurĭ orĭ și alte localitățĭ maĭ multŭ umede.

Limitele inferiorŭ alŭ pădureĭ de molidŭ este cu anevoie de determinatŭ, pentru că pre unele localitățĭ e maĭ susŭ, pre altele maĭ josŭ, apoĭ maĭ preste totŭ în zona inferióră — specialmente în exposițiile sudŭ-ostice, ostice și sudice — este pădurea de molidŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ amestecată cu cea de fagŭ.

Limitele superiorŭ încă sufere o depresiune considerabilă în acele văĭ, ce se deschidŭ spre nordŭ, și sunt incluse de cóste tare oblice; pre când despre altă parte și limitele inferiorŭ se cobóră multŭ maĭ josŭ ca pre alte localitățĭ.

Cele maĭ multe pădurĭ aceróse din acestŭ ținutŭ sunt străvechĭ, în carĭ se află arboriĭ sănătoșĭ, ce aŭ o lungime până la 50 metri și în partea de desuptŭ o grosime în diametru până la 1.25 metri.

La pădurea de molidŭ se póte adnumera și unŭ grupŭ de pădure, ce consistă din *Pinus Cembra* L. *Pinŭ*, și care provine în acestŭ ținutŭ pre o singură localitate adecă pre partea nordică a alpeluĭ Ineŭ în valea Laleĭ între 1780 și 2000 metri elevațiune.

Alte grupurĭ de arborĭ cu foĭ aceróse sunt carĭ constaŭ din *Pinus Mughus* Scop.

Din acesta provinŭ dóue forme:

α. *Pinus Pumilis* Haenke. *Pinŭ inpilitŭ*, vulgo. *Șnépenŭ mare.* Acesta con-

stitue grupurĭ isolate de estensiune maĭ mare saŭ maĭ mică pre cóstele şi spinările munţilorŭ între 1600 şi 1900 metri elevaţiune.

β. *Pinus uliginosa* Neum (Pinus rotundata Link) numitŭ simplamente *Pinŭ.* Acesta se află pre localităţĭ sponghióse-turfóse (numite tînove saŭ bahne) între 800 şi 900 m. elevat. numaĭ pe teritoriile comunelorŭ Coşna şi Ilva-mare. Maĭ rarŭ se găsesce pre acestea localităţĭ şi o formă hibridă : Pinus Pumilio-uliginosa.

Pădurea frondósă se divide în pădure de fagŭ şi în pădure de stejarŭ.

Fagus sylvatica L. *Fagŭ.* Acesta constitue pădurĭ întregĭ şi estinse.

Limitele superiorŭ normalŭ este la :

N.	N.O.	O.	S.O.	S.	S.V.	V.	N.V.
1180.	1240.	1310.	1380.	1320.	1240.	1190.	1140.

saŭ în calculŭ mediŭ 1250 metri elevaţiune.

Exposiţia maĭ favoritóre este cea sudŭ-ostică, ĭară maĭ nefavoritóre cea nordŭ-vestică. Diferinţa între ambele extreme corespunde uneĭ diferinţe de elevaţiune de 220 metri.

Aci e de observatŭ, că uniĭ arborĭ singurateci se rădică şi preste limitele indicate maĭ susŭ, respective vinŭ disparsĭ printre pădurea de molidŭ; asemenea obvinŭ casurĭ extraordinarĭ, când la exposiţiile S. şi S.V. se arată grupurĭ întregĭ de fagŭ susŭ preste linia normală, pre când terenulŭ din josŭ de aceste grupurĭ presintă numaĭ pădure de molidŭ.

Pădurea de stejarŭ constă numaĭ din dóue speciĭ :

Quercus pedunculata Ehrh. (Q. Robur Smith non Roth, Rchb. et Kit. — Q. Robur α. L. fl. suec. — Q. racemosa Lam. Dict. — Q. pedunculata Schkuhr), *Stejară de véră*, şi

Quercus sessiliflora Smith (Q. Robur β. L. fl. succ. — Q. Robur Roth, Rchb. Excurs. Schult. Oesterr. fl. et Kit. Add. non Smith. — Q. sessilis Ehrh), *Stejarŭ de iarnă.*

Ambele aceste speciĭ forméză corpurĭ de pădure pre localităţĭ separate între 300 şi 500 metri elevaţiune.

Alţĭ arborĭ, arbusculĭ şi frutece, ce nu constituescŭ de sine corpurĭ de pădure, ci sunt numaĭ părţĭ accesoriĭ a pădureĭ de molidŭ, de fagŭ şi de stejarŭ, sunt :

A. Arborĭ.

Fraxinus excelsior L. *Frasinŭ.* (1)
Ulmus montana Smith. *Ulmŭ.* (2)
Ulmus glabra Mill. *Ulmŭ.*
Ulmus suberosa Willd. *Ulmŭ.*
Acer platanoides L. *Jugastru.*
Acer Pseudoplatanus L. *Paltinŭ.*
Acer campestre L. *Arţariŭ.*
Populus tremula L. *Plopŭ de munte.*
Tilia europaea L. Sm. *Teiŭ*
Carpinus Betulus L. *Carpinŭ.*
Alnus glutinosa Gartn. *Arinŭ negru,*
Alnus incana D.C. *Arinŭ albŭ.*
Betula alba L. *Mestécănŭ.*
Betula carpatica Willd. *Mestécănŭ negru.*
Salix pentandra L. *Salce de munte.*
Prunus Padus L. (Cerasus Padus D. C). *Mălin negru.*
Cornus mas L. *Cornŭ* (córne).
Cerasus acida Flor. de Wett. *Cireş sĕlbatecŭ* (amarŭ).
Malus acerba Merat (Pyrus acerba D. C). *Mĕrŭ pădureţŭ.*
Pyrus communis β *Pyraster* Wallr. Pĕrŭ pădureţŭ. (3)

B. Arbusculĭ.

Taxus baccata L. *Tisă.*
Alnus viridis D. C. *Liliacŭ de munte.*
Corylus Avellana L. *Alunŭ* (Tufă).
Sambucus racemosa L. *Socŭ roşŭ.*
Hedera Helix L. *Ederă, Iederă.*
Sorbus Aucuparia β. *lanuginosa* Kit. *Scoruşŭ.*
Viburnum Opulus L. *Călinŭ.*
Evonymus verrucosus Scop. *Lemnŭ rîiosŭ.*

(1) Nu arare orĭ provinŭ arborĭ de Frasinŭ, ce aŭ o grosime în diametru până la 1.20 metri. Frasiniĭ numiţĭ creţĭ sunt tare căutaţĭ pentru lucrurĭ de tîmplarĭ (măsarĭ).

(2) Dr. A. Kerner in O. b. z. 1876 şi în Schedae ad floram exiccatam Austro-Ungaricam, 1881, p. 98, a demonstratŭ că Ulmus campestre L sp ed I. (1753) e sinonimŭ cu Ulmus montana Sm. Engl Bot. Acesta se distinge de Ulmus glabra Mill prin foile acuminate şi aspre pre pagina superióră şi prin fructele mature, carĭ aŭ unŭ canalŭ alŭ stigmeĭ atâtŭ de lungŭ. în câtŭ locululuĭ (loja) seminţeĭ devine situatŭ la mijloculŭ fructuluĭ, precândŭ la Ulmus glabra Mill. sunt foile numaĭ latŭ-acute şi de către tómnă glabre, netede şi lucitóre, apoĭ canalulŭ stigmeĭ e atâta de scurtŭ, în câtŭ loculuŭ seminţeĭ devine situatŭ tocmaĭ sub fisura stigmeĭ.

(3) Fraxinus excelsior L. — Ulmus montana Sm — Acer platanoides L. şi Acer Pseudoplatanus L. provin cu deosebire printre pădurea de molidŭ până la o elevaţiune de 1300 metri.

Prunus Padus L. prin zona inferióră alŭ acesteĭ pădurĭ Ulmus glabra Mill —Populus tremula L. — Tilia europaea L. Carpinus Betulus L şi Betula alba L in cea maĭ mare parte printre pădurea de fagŭ. Cerasus acida fl. de Wett —Malus acerba Mer — Pyrus communis β. Pyraster Wallr. numaĭ printre pădurea de fagŭ

Betula carpatica Wèld. şi Salix pentandra L numaĭ pre localităţĭ mlăstinóse-turfóse printre Pinus uliginosa

Alnus glutinosa Gartn şi Alnus incana D. C. pre marginea fluviilorŭ, rîurilorŭ şi pâraelorŭ. Acest din urmă se suie până la o elevat. preste 900 metri. Acer campestre L — Ulmus suberosa Willd. şi Cornus mas L. atâtŭ prin zona inferióră a pădureĭ de fagŭ, cât şi prin pădurĭ de stejarŭ.

Maĭ multe specii de sălcĭ (Salix Capraea L —S. silesiaca Willd.— S. fagifolia Willd.—S. grandifolia Ser.—S. cinerea L.—S. aurita L. precum și unele forme hibride) (1),

C. *Frutece.*

Jnuiperus intermedia Schur. *Snépenŭ micŭ.*
Daphne Mezereum L. *Tulcină*,
Vaccinium Myrtillus L. *Afinŭ.*
Betula pubescens Ebuh. *Mestécănașŭ.*
Atragene alpina L. *Curpenŭ de munte*(2).
Rubus jdaeus L. *Smeură.*
Rubus Bellardi Weihe *Mure.*
Rubus hirtus wk. *Mure.*
Rubus caesius L. *Mure.*
Rubus affinis Weihe. *Mure.*
Rubus nitidus Weihe. *Mure.*
Rubus candicans Weihe. *Mure.*
Rosa pyrenaica Gouan. *Trandafirŭ de munte.*
Lonicera Xylosteum L. *Caprafoiŭ.*
Lonicera nigra L. *Caprafoiŭ.*
Lonicera transilvanica Porcius (An. L. lejophylla A. Kern). *Caprafoiŭ.*
Spiraea ulmifolia Scóp. *Caprafoiŭ.*
Viburnum Lantana L. *Drîmoxŭ, Dîrmoxŭ.*
Ligustrum vulgare L. *Măliniță.*
Clematis Vitalba L. *Curpenŭ* (Năprasnicŭ).
Cornus sanguinea L. *Sângerŭ, Sângerelŭ.*
Rhamnus cathartica L. *Verigariŭ.*
Evonymus europaeus L. *Lemnŭ câĭnescŭ.*
Prunus spinosa L. *Porumbelŭ, Coțobrelŭ.*
Crataegus monogyna Jacq. *Păducelŭ.*
Crataegus intermedia Fuss. *Păducelŭ.*
Rosa canina L. *Măcieșŭ, Rugŭ.*
β. dumalis (R. dumalis Bechst).
γ. dumetorum (R. dumetorem Thuill).
δ. collina (R. collina Jacq)
ε. sepium (R. Sepium Thuill).
Rosa tomentosa Smith. *Măcieșŭ, Rugŭ.*
Rosa rubiginosa L. *Măcieșŭ, Rugŭ.*
Sambucus nigra L. *Socŭ negru.*

Afară de acestea maĭ esistă încă plante de constituție lemnósă, carĭ, de și nu sunt părțĭ accesoriĭ a pădurilorŭ, merită a fi notate aci. Acestea sunt :

(1) Taxus baccata L. — Alnus viridis D C. — Sambucus racemosa L. și Sorbus Aucuparia β. lanuginosa Kit. printre pădurea de molidŭ
Corylus Avellana L pre marginea inferioră a pădureĭ de fagŭ
Hedera Helix L. printre pădurea de fagŭ și de stejarŭ și numaĭ rareorĭ și printre cea de molidŭ Acésta produce florĭ numaĭ atuncĭ, când nu se póte suì maĭ sus. Foile la planta sterilă sunt 3—5 lobate saŭ 3-5 angulare, la cea floriferă sunt romboidale și pre marginĭ întregĭ
Viburnum Opulus L maĭ multŭ pre la marginea pădureĭ de fagŭ, însă numaĭ la locurĭ umede.
(2) Este prea frumosŭ aspectulŭ, când privimŭ (în Iuniŭ) Atragene alpina încolăcită pre lângă alte frutece și chiar pe lângă arborĭ înalțĭ, pre care ĭĭ împodobesce cu florile sale cele marĭ de colóre lilacină saŭ albastră

Juniperus nana Willd. *Snépenŭ micŭ.*
Rhododendron myrtifolium Sch.-Kotschy. Merişorŭ (1).
Populus alba L. *Plopŭ albŭ.*
Populus nigra L. *Plopŭ.*
Populus canescens Smith. *Plopŭ.*
Salix fragilis L. *Salce, Răchită.*
Salix alba L. *Salce, Răchită.*
Salix Russeliana Smith. *Salce, Răchită.*
Salix fragilis Russeliana. Salce Răchită.
Salix alba Russeliana Salce, Răchită.
Salix amygdalina fragilis Wimm. *Salce, Răchită*
Salix fragili amygdalina. Salce, Răchită·
Salix amygdalina L vulg. *Loză.*
α. concolor (S. triandra L)
β. discol (S. amygdalina L)
Salix purpurea L. vulg. *Loză.*
Salix rubra Hups. vulg. *Loză.*
Salix molissima Ehrh. vulg. *Loză.*
Salix viminalis L. vulg. *Loză.* (2).
Salix reticulata L.
Salix reticulata β *maior* (S. Kitaibeliana Willd).
Salix myrsinites L. var. integrifolia (S. Jaquiniana Willd.)
Salix dacica Porcius.
Salix rosmarinifolia Wulf.
Salix herbacea L. (3).
Enpetrum nigrum L. *Vuctóre, Bobiţă.*
Andromeda polifolia L. *Ruginare.*
Azalea procumbens L
Vacinium uliginosum L. forma alpina frigida (V. arcticum Schur).
Oxycoccos palustris Pers.
Rosa pumila L. *Macieşŭ*

Pre teritoriulŭ fostuluĭ Districtŭ alŭ Năseuduluĭ am colectatŭ cu totulŭ :

A. *Plante, ce crescŭ spontaneŭ* (sĕlbatece).
Dicotyledone. . . . . 1119 speciĭ

(1) Iuniperus nana Willd. şi Rhododendron myrtifolium Sch. K. provinŭ în grupurĭ deasupra păđureĭ de molidŭ.

Rhododendron myrtifolium provine numaĭ pre Carpaţĭ şi se distinge de Rh. ferrugineum L. prin foile ovale orĭ abovatŭ-eliptice, prin tubulŭ coroleĭ, care pre partea esternă şi pre partea internă la gâtŭ, asemenea şi filamentele la basă sunt hirsute, şi în fine prin stilulŭ, care e ceva maĭ scurtŭ decâtŭ ovariulŭ.

(2) Afară de Populus alba L care în acestŭ ţinutŭ se află numaĭ la comuna Mititeĭ pre o cóstă oblice între spineturĭ, tóte celealalte speciĭ de Populus şi de Salix, indicate maĭ sus provinŭ pre la marginile fluviilorŭ, rîurilorŭ şi pârâilorŭ în reg. inferióre.

Salix fragilis — Russeliana — S alba Russeliana. — S. Amygdalina fragilis. — S. fragili amygdalina. — şi S. rubra sunt plante hibride

Salix reticulata — S. retusa β maior. — S. myrsinites L. var. integrifolia, şi S. dacica provinŭ numaĭ în reg. subalpină şi alpină.

(3) Salix herbacea este cea maĭ mică dintre tóte speciile de sălcĭ. Ramiĭ tulpineĭ repente sunt numaĭ de la 3—5 centimetri lungĭ, iară amentele aŭ 2—5 capsule fórte micĭ. Pre acésta am aflatŭ numaĭ la vîrvulŭ Alpeluĭ Ineŭ la 2280 metri,

	Transportŭ. . . .	1119	»
Monocotyledone		269	»
Cryptogame vasculare . . .		31	»
		1419	»

B. *Plante cultivate.*

Dicotyledone	250	»
Monocotyledone	44	»
Cryptogame vasculare. . . .	—	»
	294	»
saŭ în suma totală. . .	1713	»

Afară de acestea maĭ este indicatŭ de botaniștĭ ca provenitorŭ pre acestŭ teritoriŭ încă unŭ numĕrŭ considerabilŭ de specii, plante spontanee, pre carĭ eŭ în totŭ decursulŭ esplorărilorŭ mele în decursŭ de preste 32 anĭ nu le-am aflatŭ.

Dintre acestea este o parte maĭ mică indicată în opulŭ luĭ Baumgarten «Enumeratio stirpium in M. Pr. Transilvaniae (1), de unde datele aŭ trecutŭ în opulŭ luĭ Fuss «Flora Transilvaniae excursoria» (2) și în a luĭ Schur «Enumeratio plantarum Transilvaniae (3).

Cealaltă multŭ maĭ numerósă parte susceputǎ totŭ în opulŭ luĭ Fuss și Schur datéză de la alțĭ botaniștĭ, carĭ aŭ făcutŭ escursiunĭ în acestŭ ținutŭ.

In câtŭ despre celea indicate în opulŭ luĭ Baumgarten sunt de părere, că o parte a trebuitŭ să dispară maĭ târḑiŭ, iară altă parte s'a putută strămuta pre alte localitățĭ, pre unde eŭ nu am umblatŭ orĭ și de le-am visitatŭ, nefiindŭ pre acelŭ timpŭ desvoltate, orĭ aflându-se vestejite, orĭ și din altŭ incidentŭ le-am trecutŭ cu vederea. De altŭ cum și însușĭ Baumgarten a putută comite erorĭ în indicarea localitățilorŭ.

Ce se ține de celelalte specii, a cărorŭ proveninţă datéză de la alțĭ botaniștĭ, am convingerea, că s'aŭ comisŭ determinărĭ eronate.

(1) Tom. I, II, III conținŭ plantele phanerogame ordinate după sistema luĭ Linée și sunt tipărite la Viena în 1816, iară tom. IV conține cryptogamele frondóse și e tipăritŭ la Sibiŭ în anulŭ 1846.

(2) Tipăritŭ la Sibiŭ în 1866.

(3) Tipăritŭ la Viena în 1866.

După părerea mea basată pre îndelungata esperiență se potŭ divide tóte acelea specil neaflate de nime în 3 categoriĭ.

a) In celea, despre care se póte presupune, că provinŭ, saŭ celŭ puținŭ aŭ provenitŭ maĭ înainte, de și maĭ târḑiŭ aŭ dispărutŭ. Numĕrulŭ acestora îlŭ calculezŭ la 58 speciĭ (1).

b) In celea, despre carĭ am constatatŭ, că se referescŭ la alte speciĭ, ce provinŭ tocmaĭ pre localitățile indicate. Acestea numĕră 135 speciĭ (2).

(1) Acestea suntŭ · Selaginella spinulosa A. Br. — Selaginella denticulata Spring. — Cystopteris montana Link — Athyrium fontanum Roth. — Aspidium spinulosum Swartz — Asplenium Adianthum nigrum L. — Lasiagrostis Calamagrostis Link. — Festuca pumila Vill. — Festuca spadicea L. — Goodiera repens R. Br. — Soldanella pusilla Bmgt — Plantago uliginosa Bmgt. — Plantago alpina L — Androsace Chamaejasme Host — Pedicularis rostrata L. — Pedicularis recutita L. — Veronica aphylla L var. depauperata W K. — Digitalis lutea L. — Linaria alpina Mill — Swertia perennis L. — Chlora perfoliata L. — Arctostaphyllos officinalis Wim et Gr — Campanula pulla L. — Campanula Valdensis All — Campanula redux S K N. — Campanula transilvanica Schur — Campanula pusilla Haenke — Campanula barbata L. — Hieracium Jacquinii Vill — Hieracium saxatile Jacq. — Crepis alpina L. — Crepis blattarioides Vill. — Leontodon incanus Schrauk — Senecio incanus L. — Senecio lyratifolius Rchb. — Achillea Clavenae L. — Achillea atrata L — Bellidiastrum Michelii Cass — Valeriana elongata L. — Athamantha cretensis L. — Imperatoria Ostruthium L. — Myrrhis odorata Scop — Draba Kotschyi Stur — Arabis brassicaeformis Wallr. — Cochlearia saxatilis Lam — Aethionema saxatilis R. Br. — Hutchinsia petraea R Br. — Viola alpina Jacq — Cerastium latifolium L — Arenaria ciliata L — Arenaria biflora L. — Alsine Gerardi Willd. — Saxifraga laeta S K N. — Ribes petraeum Wulf. — Alchemilla alpina L. — Trifolium alpinum L. — Phaca alpina Jacq. — Rhamnus alpina L.

(2) Acestea sunt :

Eriophorum alpinum Will. . . . . se referesce la E Scheuchzeri Hoppe
Carex sempervirens Vill. . . . . . » » » C. tristis M. B.
Alopecurus ruthenicus Weimn . . » » » A. laguriformis Schur.
Avena laevigata Schur . . . . . . » » » A. pubescens S.
Bromus Pseudoasper Schur . . . » » » Br. asper Murr.
Festuca colorata Schur . . . . . » » » F valesiaca Schl
Festuca flaccida Schur. . . . . . » » » F. violacea Gaud
Poa supina Schrad. . . . . » » » P. anua L γ. Pseudosupina Porcius.
Sesleria coerulea Ard. }
Sesleria Haynaldiana Schur } . . » » » S. coerulans Friv
Ornithogalum pyrenaicum L. . . . » » » O. stachyoides R. et Sch.
Allium acutangulum L . . . . . » » » A. montanum Schmidt.
Allium ochroleucum W K. . . . . » » » A Xanthium Gr. et Sch
Narcissus poeticus L. . . . . » » » N. radiiflorus Salisb
Crocus vernus All. . . . . » » » Cr. banaticus Heuff.
Pinus Laricio Porr . . . . » » » P. Cembra L.

c) In celea a cărorŭ proveninţă pre localităţile indicate se arată a fi dubie din maĭ multe puncte de vedere, pre când despre altă parte

Salix arbuscula L. Salix Lapponum L. Salix phylicifolia L	se referesce	la	S dacica Porcius.
Salix angustifolia Wulf	»	»	» S. rosmarinifolia L.
Rumex pratensis M. et K.	»	»	» R. alpinus L.
Daphne alpina L.	»	»	» D Mezereum L.
Thesium tenuifolium Saut.	»	»	» Th. alpinum L. var. ramosum Porcius, non Hayne,
Polygonum alpinum All.	»	»	» P. viviparum L
Soldanella montana Willd	»	»	» S. alpina L.
Primula auricula L.	»	»	» Pr carpatica Gr. et Sch.
Lysimachia nemorum L.	»	»	» L. Nummularia L.
Pingvicula leptoceras Rchb. Pingvicula vulgaris L.	»	»	» P. flavescens Florke
Pedicularis Barrelieri Rchb.	»	»	» P. versicolor Wahlbrg.
Pedicularis Hacquettii Gref. Pedicularis foliosa L.	»	»	» P. exaltata Bess. var carpatica Porcius
Melissa grandiflora L.	»	»	» M alpina Benth
Lamium cupreum S K N.	»	»	» L. maculatum L.
Thymus humifusus Benth Thymus comos Heuff.	»	»	» Th pulcherrimus Schur.
Gentiana verna L Gentiana bavarica L	»	»	» G. aestiva R. et Sch.
Gentiana Gaudiniana Thom.	»	»	» G lutea L.
Gentiana acaulis L	»	»	» G. excisa Presl.
Gentiana prostrata Haenke	»	»	» G. frigida Haenke.
Gentiana nana Wulf.	»	»	» G tenella Rothb.
Rhododendron ferrugineum Jacq.	»	»	» Rh. myrtifolium S K.
Swertia punctata Bmgt	»	»	» Sw alpestris Bmgt.
Pyrola media Swartz	»	»	» P. minor L.
Campanula arcuata Schur	»	»	» C. Hostii Bmg
Campanula Welandii Heuff	»	»	» C. patula L.
Phyteuma Scheuchzeri All Phyteuma Michelii Bertol. Phyteuma Halleri All.	»	»	» Ph Vagneri A. Kern.
Hieracium longifolium Schl. Hieraciam lanatum Vill.	»	»	» H. villosum Jacq.
Crepis aurea Cass	»	»	» Leontodon croceum Haenke.
Carlina nebrodensis Guss	»	»	» C. simplex W.K.
Cirsium eriophorum Scop.	»	»	» C. spathulatum Mor. (C. decussatum Jank)
Centaurea atropurpurea W. K.	»	»	» C. Kotschyana Heuff.
Centaurea nigra L.	»	»	» C. conglomerata C. A. Meyer,
Carduus nigrescens Vill	»	»	» C. alpestris W.K.

nu mi-a fostŭ posibilŭ a constata, la carĭ alte speciĭ s'ar puté refera. Altă împrejurare este, că unele dintre plantele de sub întrebare

Senecio cordatus Koch	se referesce la S. subalpinus Koch
Tephroseris longifolia Rchb. Tephroseris crispa Rchb. Tephroseris pratensis Rchb Tephroseris alpestris Rchb Tephroseris capitata Gris. Tephroseris aurantiaca Rchb . . .	» » » T. microrrhiza Schur.
Senecillis glauca Gaertn	» » » S. carpatica Schott.
Aronicum scorpioides Koch. Doronicum cordifolium Sternbrg Doronicum caucasium M. B	» » » Aronicum carpaticum Schur.
Artemisia Mutellina Vill Artemisia glacialis L. Artemisia spicata Wulf Artemisia tanacetifolia All Artemisia nana Gaud.	» » » A. Baumgartenii Bess.
Buphthalmum grandiflorum L.	» » » Telekia speciosa Bmgt.
Inula germanica L.	» » » I Britanica L.
Erigeron uniflorus L.	» » » E. alpinus L.
Aster hirsutus Host.	» » » A. alpinus L.
Valeriana montana L.	» » » V. simplicifolia Kab.
Galium pumillum Lam. Galium sylvestre Poll. var. scabrum Galium austriacum Jacq.	» » » G. supinum L.
Galium pusillum L.	» » » G. carpaticum Porcius.
Galium petraeum var ramosissimum Schur	» » » G. Mollugo L. var
Bupleurum longifolium L.	» » » B. aureum Fisch şi din parte la B. diversifolium Roch.
Astrantia dondiaefolia Schur. . .	» » » A. montana Stur.
Gaya simplex Gaud.	» » » Meum Mutellina Gartn.
Chaerophyllum elegans Gaud . .	» » » Ch. hirsutum L.
Archangelica officinalis Hoffm . .	» » » Angelica montana Schl.
Anemone baldensis L.	» » » A. alpina L
Ranunculus alpestris L . . .	» » » R crenatus W K.
Ranunculus Gouani Willd	» » » R. Breyninus Crantz (R Pseudo-Villarsii Schur) forma maior.
Ranunculus caucasicus M. B . .	» » » R nemorosus D C.
Ranunculus malacophyllus Schur	» » » R. Frieseanus Jord.
Aconitum strictum Bernh	» » » A. tauricum Wulf.
Geranium macrorrhizum L.	» » » G. alpestre Schur.
Polygala calcareas Schultz	» » » P amarella Crantz.
Erisymum cheiranthoides Pers. . .	» » » E Wittmanni Zaw.

precum Lychinis Coronaria Lam. — Dracocephalum Ruyschiana L. — Veronica foliosa W. K.—Iberis umbellata L. și Larix europaea D. C.

Erysimum pumillum Gaud. Erysimum odoratum Ehrh. Erysimum carniolicum Dall. Erysimum Czeczianum Schur.	Se referesce la			E Wittmanni Zaw.
Thlaspi rotundifolium Gaud. var. corymbosum	»	»	»	Th. dacicum Heuff. var. transsilvanicum Porcius
Dianthus plumarius L.	»	»	»	D. superbus L
Dianthus sylvestris Wulf. var virgineus Jacq.	»	»	»	D. speciosus Rchb (D grandiflorus Schur.).
Dianthus glacialis Haenke	»	»	»	D gelidus Schott.
Silene nemoralis W K.	»	»	»	S. italica Pers
Silene viridiflora L var. latifolia Schur.	»	»	»	S nutans L.
Cerastium laniferum Schur. . . .	»	»	»	C lanatum Lam
Spergula Morisonii Borr.	»	»	»	Sp. arvensis Weihe var. maxima
Alsine laricifolia Wulf. Alsine stricta All.	»	»	»	A caespitosa Ehrh.
Sagina apetala L.	»	»	»	S. procumbens L var apetala
Saxifraga elatior M.K.	»	»	»	S. recta Lap
Saxifraga cochlearis Rchb. Saxifraga crustata Vest.	»	»	»	S brevifolia Sternberg
Saxifraga caespitosa L. . . .	»	»	»	S. muscoides Wulf
Chrysosplenium oppositifolium L	»	»	»	Chr glaciale Fuss.
Sempervivum hirtellum L Sempervivum Wulfenii Hoppe Sempervivum globiferum L Sempervivum Braunii Funk. . . .	»	»	»	S. hirtum L.
Sempervivum arachnoideum L. Sempervivum blandum Schott . Sempervivum Funkii Br	»	»	»	S montanum L.
Epilobium palustre L. var. hyssopifolium Schur.	»	»	»	E scaturiginum Wim.
Epilobium nutans Tausch.	»	»	»	E. carpaticum Porcius.
Ribes alpinum L.	»	»	»	R Grossularia L.
Geum intermedium Ehrh	»	»	»	G. strictum Ait.
Potentila alpestris Hall. fil. . . .	»	»	»	P aurea L.
Potentilla maculata Poir.	»	»	»	P Thuringiaca Bernh foliis maculatis.
Spiraea Chamaedryfolia L	»	»	»	Sp. Ulmaria Scop
Anthyllis vulneraria var. alpicola Schur. . , ...	»	»	»	A alpestris Hegetschw.
Oxytropis montana D.C.	»	»	»	O campestris D C.
Rhamnus saxatilis L.	»	»	»	Rh. Frangula L.

le-am vĕḑutŭ în acestŭ ținutŭ și în vecinătatea acestuia numaĭ în stare de cultură, prin urmare nu potŭ să provină spontaneŭ și încă tocmaĭ pe munțĭ înalțĭ, — altele iarășĭ se consideră de botaniștĭ ca problematice, precum Calamagrostis dubia Bunge, — Hieracium carpaticum Bess. — Laser trilobum Bmgt. — Stellaria uliginosa Murr. var fontana, Bmgt, și în fine însușĭ Fuss pune la îndoială posibilitatea provenințeĭ la multe dintre dînsele.

Acestea plante sunt în numĕrŭ de 125 speciĭ (1).

Dacă s'arŭ computa la numĕrulŭ planteloŭ spontanee aflate de mine (1419) și celea, a cărorŭ proveninṭa este probabilă (58), arŭ fi numĕrulŭ totalŭ 1477 speciĭ.

Nefiindŭ însă deplinŭ asigurată proveninṭa acelorŭ speciĭ, voiŭ lua de basă la calcululŭ următorŭ numaĭ celea colectate de mine.

(1) Acestea sunt . Equisetum hiemale L. E. alpinum Schur. — Lycopodium alpinum L. — Setaginella helvetica Spring — Blechnum spicant Roth. — Allosurus crispus Bernh — Carex rigida Good. — Carex clavaeformis Hoppe — Calamagrostis dubia Bunge. — Calamagrostis alpina Host. — Poa coenisea All. — Asparagus tenuifolius Lam. — Allium sphaerocephalum L. — Allium rotundum L. — Scilla praecox Willd — Iris caerpitosa Pall. — Cephalaria rubra Rich. — Larix europaea D. C — Globularia nudicaulis L. — Primula crenata Lam — Androsace obtusifolia All. — Androsace lactea L — Androsace septemtrionalis L. — Orobanche plada Mart. — Pedicularis asplenifolia Florke. — Pedicularis atrorubens Schleich. — Pedicularis comosa L — Pedicularis acaulis Scop — Brunckenthalia spiculifolia Rchb. — Veronica foliosa WK. — Thymus acicularis WK var. micranthus Schur. — Melissa patavina Bernh — Scutellaria alpina L. — Dracocephallum Ruyschiana L — Betonica Alopecurus L. — Phlomis tuberosa L — Phleboanthe Laxmanni Tausch — Scorodonia heteromala Tausch. — Gentiana campestris L. — Campanula excisa Schl — Campanula Rainerii Pers. — Campanula thyrsoidea L. — Edrajanthus Kitaibelii A D C. — Wahlenbergia hederacea Rehb — Phyteuma pauciflorum L Phyteuma hemisphaericum L. — Phyteuma comosum L. — Hieracium lasiophyllum Koch. — Hieracium ramosum WK — Hieracium cydoniaefolium Koch. — Hieracium carpaticum Wimm non Bess Hieracium carpaticum Bess. non Wimm — Hieracium foliosum W. K. — Crepis montana Re b — Achyrophorus Hypochoeris) apargioides Schur — Serratula radiata M B. — Cirsium leucophanum Schur. — Senecio umbrosus WK — Achillea Clusiana Tausch — Achillea Thomasiana D. C — Inula ensifolia L. — Asperula capitata Kit. — Astrantia maior L. var alpestris Stur (A transsilvanica Schur). — Pimpinella nigra Willd. — Bupleurum junceum L — Bupleurum stellatum L. — Bupleurum falcatum L. Imperatoria augustifolia Bell. — Laser trilobum Bmgt. — Laserpitium hirsutum L. — Thalictrum medium Jacq. — Pulsatilla vulgaris Mill var. alpigena Schur. — Pulsatilla montana Rehb. — Adonis vernalis L. var. alpina Schur. — Ranunculus gramineus L. — Aconitum Lycoctonum L. — Aconitum toxicum Rchb. — Hypericum quadrangulum L. var. subcorymbosum Schur. - Hypericum humifusum L. — Hypericum Coris L. — Cardamine resedifolia L. — Dentaria pinnata L. — Alyssum petraeum Ard. — Alys-

I. PLANTE CE CRESCŬ SPONTANEŬ.

		Numĕrulŭ speciilorŭ.	
In regiunea inferióră:			
	Dicotyledone.	607	
	Monocotyledone	127	
	Cryptogame vasculare	4	738
In regiunea montană:			
	Dicotyledone.	264	
	Monocotyledone.	64	
	Cryptogame vasculare	16	344
In regiunea subalpină:			
	Dicotyledone.	114	
	Monocotyledone	64	
	Cryptogame vasculare	11	165
In regiunea alpină:			
	Dicotyledone.	134	
	Monocotyledone.	38	
	Cryptogame vasculare	—	172
	Saŭ cu totulŭ . .		1419

sum Wulfeenianum Beruh. — Draba Aizoon Wahlbrg. — Draba lapponica Wahlbrg. — Iberis umbellata L. — Iberis saxatilis L. — Biscutella laevigata L. var. saxatilis Schl. şi var. glabrescens Schur. — Lepidium latifolium L. — Viola elatior Fries. — Viola lutea Sm. var. sudetica Willd. — Silene livida Willd. — Gypsophylla repens L. — Lychnis Coronaria Lam.— Stellaria uliginosa Murr. var. Bmgt. — Alsine tenuifolia Wahlbrg, Alsine Villarsii M K. — Spergula pentandra L. — Scleranthus perennis L. — Scleranthus dichotomus Schur. — Hernaria glabra L. (pre alpele Ineŭ) — Montia rivularis Gmel — Montia minor Gmel. — Saxifraga Burseriana L. — Saxifraga Rudolphiana Hornsch. — Saxifraga Kochii Horn. — Saxifraga cuneifolia L. — Saxifraga Geum L. — Saxifraga petraea L. — Saxifraga cernua L. — Saxifraga heucherifolia Gr. Sch — Sedum Anacampseros L. — Epilobium denticulatum Wender — Sibbaldia procumbens L. — Potentilla ambigua Gaud. — Alchemilla truncata Tausch. — Genista Halleri Reyn. — Trifolium parviflorum Ehrh. — Oxytropis lapponica Gaud. — Oxytropis cyanea M. B. — Astragalus purpureus Lam. — Astragalus austriacus Jacq. — Astragalus argenteus Bertol. — Orohus albus L. fil (pre alpĭ).

Acestea se subdividŭ :

A. După regiunĭ și consistență

REGIUNEA	ERBACE	SUFRUTECE și FRUTECE	ARBORĬ	SUMA
a. Dicotyledone				
Inferióră. . . .	545	44	18	607
Montană. . . .	216	33	15	264
Subalpină . . .	101	9	4	114
Alpină	121	11	2	134
Suma . . .	983	97	39	1119
b. Monocotyledone				
Inferióră. . . .	127	—	—	127
Montană. . . .	64	—	—	64
Subalpină . . .	40	—	—	40
Alpină	38	—	—	38
Suma . . .	269	—	—	269
c. Cryptogame vasculare				
Inferióră. . . .	4	—	—	4
Montană. . . .	16	—	—	16
Subalpină . . .	11	—	—	11
Alpină	—	—	—	—
Suma . . .	31	—	—	31
Recapitulație				
	983	97	39	1119
	269	—	—	269
	31	—	—	31
	1283	97	39	1419

B. După regiunĭ și durată

Regiunea		ANUALE	BIENALE	ANUALE-BIENALE	PERENALE	SUMA
I Inferióră	Dicotyledone	190	79	3	335	607
	Monocotyledone . . .	19	5	2	101	127
	Cryptogame vasculare	—	—	—	4	4
	Suma.	209	84	5	440	738
II Montană	Dicotyledone	13	15	2	234	264
	Monocotyledone . . .	—	—	—	64	64
	Cryptogame vasculare	—	—	—	16	16
	Suma.	13	15	2	314	344
III Subalpină	Dicotyledone	6	7	—	101	114
	Monocotyledone . . .	—	—	—	40	40
	Cryptogame vasculare	—	—	—	11	11
	Suma.	6	7	—	152	165
IV Alpină	Dycotyledone	4	2	—	128	134
	Monocotyledone . . .	—	—	—	38	38
	Cryptogame vasculare	—	—	—	—	—
	Suma.	4	2	—	166	172
Recapitulație						
		209	84	5	440	738
		13	15	2	314	344
		6	7	—	152	165
		4	2	—	166	172
		232	108	7	1072	1419

C. Sumarŭ numaĭ după durată.

		NUMĔRULŬ SPECIILORŬ	
Dicotyledone	anuale.	213	
	bienale.	103	
	anuale-bienale.	5	
	perenale.	798	1119
Monocotyledone	anuale.	19	
	bienale.	5	
	anuale-bienale.	2	
	perenale.	243	269
Cryptogame vasculare	anuale.	»	
	bienale.	»	
	anuale-bienale.	»	
	perenale	31	31
		Suma . . .	1419

Intre plantele perenale sunt parasitice :

Dicotyledone. 10
Monocotylodone. 1
11

In procente esprimatŭ conţinŭ aceste plante :

A. După regiunĭ.

inferióră.	52.0	
montană.	24 3	
subalpină.	11 6	
alpină	12.1	100.0%

B. După durată.

Dicotyledone.	anuale. . . . . (213)	15.3	
	bienale. . . . . (103)	7.3	
	anuale-bienale. . . . . (5)	0 4	
	perenale . . . . (798)	56.1	79.1
Monocotyledone.	anuale. . . . . (19)	1.3	
	bienale. . . . . (5)	0.4	
	anuale-bienale. . . . . (2)	0.1	
	perenale . . . . (243)	17.0	18.8
Cryptogame vasculare.	anuale.	»	
	bienale.	»	
	anuale-bienale.	»	
	perenale. . . . . (31)	2.1	2.1
			100.0%

C. După consistență.

Erbace.	Dicotyledone. . . . . . (983)	69 4	
	Monocotyledone. . . . (269)	18.9	
	Cryptogame vasculare. (31)	2.1	90 4
Sufrutece și frutece.	Dicotyledone . . . . . (97)	6.8	
	Monocotyledone. . . .	»	
	Cryptogame vasculare.	»	6.8
Arbori.	Dicotyledone . . . . . (39)	2.8	
	Monocotyledone. . . .	»	
	Cryptogame vasculare.	»	2 8
			100.0%

D. Sumarŭ.

a. După durată.

anuale. . . . . (232)	16.4	
bienale . . . . (108)	7.6	
anuale-bienale . . . . (7)	0.5	
perenale. . . . . . . (1072)	75.5	100.0%

b. După consistenţă.

Erbace	(1283)	90.4	
Sufrutece şi frutece. . . .	(97)	6.8	
Arborĭ	(39)	2.8	100.0%

c. După structura anatomică.

Dicotyledone	(1119)	78.9	
Monocotyledone	(269)	19.0	
Cryptogame vasculare . . .	(31)	2.1	100.0%

II. PLANTELE CULTIVATE

Apărţinŭ tóte regiuneĭ inferióre, şi numaĭ din unele speciĭ, precum : ovĕsŭ, orḑŭ, cartofĭ şi inŭ se cultivă şi în regiunea montană :

Acestea se dividŭ :

A. După consistenţă.

Erbace	Dicotyledone	191	
	Monocotyledone	44	
	Cryptogame vasculare	—	235
Sufrutece şi frutece	Dicotyledone	38	
	Monocotyledone	—	
	Cryptogame vasculare	—	38
Arborĭ	Dicotyledone	21	
	Monocotyledone	—	
	Cryptogame vasculare	—	21
			294

B. După durată.

Anuale	Dicotyledone	113	
	Monocotyledone	9	
	Cryptogame vasculare. . .	—	122
Bienale	Dicotyledone	18	
	Monocotyledone	4	
	Cryptogame vasculare. . .	—	22
Anuale-bienale	Dicotyledone	4	
	Monocotyledone	5	
	Cryptogame vasculare. . .	—	9
Perenale	Dicotyledone	115	
	Monocotyledone	26	
	Cryptogame vasculare. . .	—	141
			294

C. După structura anatomică.

	Dicotyledone	250	
	Monocotyledone	44	
	Cryptogame vasculare. . .	—	294

In procente esprimatŭ conţinŭ plantele cultivate.

I. INTRE SINE COMBINATŬ :

A. După durată :

Dicotyledonele	Anuale . . . . (113)	38 5	
	Bienale . . . . . . (18)	6 1	
	Anuale-bienale . . . (4)	1.4	
	Perenale. . . . . (115)	39.1	85.1
Monocotyledonele	Anuale. . . . . (9)	3.1	
	Bienale. . . . . (4)	1.4	
	Anuale-bienale . . . (5)	1 4	
	Perenale. . . . . . . (26)	9.0	14 9
Cryptogamele vasculare	Anuale	—	
	Bienale.	—	
	Anuale-bienale.	—	
	Perenale	—	
			100.0%

B. După consistență.

Erbace.	Dicotyledone. . . . . . (191)	65.0	
	Monocotyledone. . . . (44)	14.9	
	Cryptogame vasculare.	»	79 9
Sufrutece și frutece.	Dicotyledone . . . . . (38)	12.9	
	Monocotyledone. . . .	»	
	Cryptogame vasculare.	»	12.9
Arborĭ.	Dicotyledone . . . . . (21)	7.2	
	Monocotyledone. . . .	»	
	Cryptogame vasculare.	»	7.2
			100.0°/₀

II. IN COMBINARE CU CELE SPONTANEE

a. Față de numĕrulŭ totalŭ (1419)

Dicotyledonele	17.6	
Monocotyledonele	3.1	
Cryptogamele vasculare . .	—	20.7°/₀

b. Față de numĕrulŭ celorŭ din regiunea inferióră (738).

Dicotyledonele	33.9	
Monocotyledonele	5 9	
Cryptogamele vasculare. .	—	39.8°/₀

Computându-se la numĕrulŭ speciilorŭ spontanee din regiunea inferióră de.	738.
și cele cultivate cu	294.
resultă pentru acéstă regiune unŭ numĕrŭ totalŭ de	1032
saŭ pentru tóte regiunile de	1713 specii.

Din datele espuse maĭ susŭ resultă că numĕrulŭ specielorŭ de plante spontanee scade cu elevațiunea. Acéstă împrejurare se esplică prin împuținarea arealuluĭ regiunilorŭ maĭ înalte.

In calculŭ mediŭ se póte computa estensiunea regiuniĭ.

Inferióre la. . .	25	milurĭ	☐	austriace.
Montane la. . .	18	»	»	»
Subalpine la . .	$8^1/_2$	»	»	»
Alpine la . . .	4	»	»	»
	$55^1/_2$	»	»	»

Combinândŭ numĕrulŭ speciilorŭ spontanee, ce provinŭ în fie-care regiune cu estensiunea respectiveĭ regiunĭ, aflămŭ că în regiunea montană și subalpină este acelŭ numĕrŭ maĭ micŭ, de cum resultă din computulŭ de proporțiune. Acéstă disproporție resultă de acolo, că o parte considerabilă de terenŭ din ambele acestea regiunĭ este ocupată de pădurĭ.

Prin datele premerse am arătatŭ în care numĕrŭ se află plantele spontanee distribuite pre diversele regiunĭ. La acéstă împărțire am luatŭ de basă observarea făcută : în care regiune sunt respectivele speciĭ individualminte representate în mĕsură preponderantă.

In câtŭ despre altele, ce nu se restrîngŭ numaĭ la o singură regiune, ci se află disparse prin douĕ, treĭ saŭ și prin tóte patru regiunĭ, am constatatŭ că provinŭ deodată.

In	regiunea	I și II.	68	speciĭ.
»	»	I, II și III . . .	51	»
»	»	II și III	32	»
»	»	III și IV	19	»
»	»	II, III și IV . . .	12	»
»	»	I, II, III și IV . .	6	»
		cu totulŭ. .	188	»

TABLOŬ SUMARŬ

Despre familiile, genurile și numĕrulŭ specielorŭ colectate de mine, ce provinŭ spontaneŭ pre teritoriulŭ fostuluĭ districtŭ românescŭ alŭ Năsĕuduluĭ.

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ singularĭ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ sumarĭ	Observațiune
	I. Dicotiledone.					
1.	Ranunculacee . . .	1.	Clematis	2.		
		2	Atragene	1.		
		3.	Thalictrum	4.		
		4	Anemone	4.		
		5.	Callianthemum	1.		
		6.	Hepatica	1.		
		7.	Adonis.	1.		
		8.	Myosurus	1.		
		9.	Ranunculus	28.		
		10.	Ficaria.	2.		
		11.	Caltha	1.		
		12	Trollius	1.		
		13	Helleborus.	1.		
		14.	Isopyrum	1.		
		15	Nigella	1.		
		16	Aquilegia	1.		
		17.	Delphinium	2		
		18	Aconitum	9.		
		19	Actaea	1.		
		20	Cimicifuga	1.	64.	
2	Papaveracee . . .	1.	Papaver	3.		
		2.	Chelidonium	1.	4.	
3.	Fumariacee . . .	1.	Fumaria	1.		
		2.	Corydalis	3.	4.	
4.	Crucifere	1.	Nasturtium	3.		
		2	Barbaraea	2.		
		3.	Turritis	1.		
		4.	Arabis.	5.		

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ sumarŭ	Observaţiune
		5.	Conringia	1.		
		6.	Cardamine	5.		
		7.	Dentaria	2.		
		8	Erysimum.	3.		
		9	Alliaria.	1.		
		10	Sisymbrium	4		
		11.	Hesperis	1.		
		12	Brassica	1		
		13	Sinapis	1.		
		14	Melanosinapis.	1.		
		15.	Lunaria	1.		
4.	Crucifere	16.	Berteroa (Farsetia).	1.		
		17.	Alyssum	2.		
		18.	Draba	5.		
		19.	Cochlearia	1.		
		20.	Camelina	2		
		21.	Thlaspi.	5		
		22.	Biscutella	1.		
		23	Lepidium	3.		
		24.	Capsella	1.		
		25.	Neslia	1		
		26.	Senebiera.	1		
		27.	Bunias.	1.	56.	
5.	Cistinee.	1.	Helianthemum	2	2.	
6.	Violariee	1.	Viola	10	10	
7.	Resedacee.	1.	Reseda.	2	2.	
8.	Droseracee	1	Drosera	1.		
		2	Parnassia.	1.	2	
9.	Polygalee	1.	Polygala	6.	6	
		1.	Dianthus	7.		
		2	Gypsophila	1.		
10.	Silenee.	3	Saponaria.	1.		
		4.	Vaccaria	1.		
		5.	Silene	10		
		6.	Polyschemone	1.		

Nr. CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ sumarŭ	Observaţiune.
10.	Silenee	7.	Melandrium	2.		
		8.	Viscaria	1.		
		9.	Lychnis	1.		
		10.	Agrostemma	1.		
		11.	Cucubalus	1.	27.	
11	Alsinee	1.	Malachium	1.		
		2	Cerastium	10.		
		3.	Stellaria	7.		
		4.	Moeringia	2.		
		5.	Holosteum	1.		
		6	Arenaria	1.		
		7.	Alsine	1.		
		8.	Sagina	1.		
		9.	Spergella	1.		
		10.	Spergula	1.		
		11.	Spergularia (Lepigonum)	2.	28.	
12.	Linee	1.	Linum	6.	6.	
13.	Malvacee	1.	Hibiscus	1.		
		2.	Althaea	1		
		3.	Malva	3.		
		4.	Lavatera	1.	6.	
14	Tiliacee	1.	Tilia	1.	1.	
15.	Hypericinee	1	Hypericum	5.	5.	
16.	Acerinee	1.	Acer	3.	3.	
17.	Geraniacee	1	Geranium	9		
		2.	Erodium	1.	10.	
18.	Balsaminee	1.	Impatiens	1.	1.	
19.	Oxalidee	1.	Oxalis	1.	1.	
20.	Celastrinee	1.	Evonymus	2.	2.	
21.	Rhamnee	1	Rhamnus	2.	2.	
22.	Papilionacee	1	Ononis	1.		
		2.	Genista	1.		
		3.	Cytisus	3.		
		4.	Anthyllis	2.		
		5.	Medicago	4.		

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIELORŬ sumarŭ	Observaţiune.
		6	Melilotus	3.		
		7.	Trifolium	19		
		8.	Dorycnium	1.		
		9	Lotus	2.		
		10	Galega.	1.		
		11.	Oxytropis.	1		
22.	Papilionacee . . .	12	Astragalus	2.		
		13	Coronilla	1		
		14.	Hedysarum	1.		
		15	Onobrychis	1.		
		16.	Ervum	4.		
		17.	Vicia	12.		
		18.	Lathyrus	5.		
		19	Orobus	4.	68	
23.	Amygdalee . .	1	Prunus	2.		
		2.	Cerasus	1.	3.	
		1.	Spiraea	5.		
		2.	Dryas	1.		
		3.	Geum	3		
		4.	Sieversia	1.		
		5.	Tormentilla	1.		
24.	Rosacee . . .	6	Potentilla	19.		
		7	Fragaria	3.		
		8	Comarum	1.		
		9	Rubus	9.		
		10.	Agrimonia.	1.		
		11	Rosa	5.	49.	
		1.	Alchemilla . . .	2.		
25.	Sanquisorbee. . .	2	Sanquisorba	1.		
		3.	Poterium	1.	4.	
		1.	Pyrus	1.		
		2	Malus	1		
26.	Pomacee	3.	Catoneaster	1.		
		4.	Sorbus	1		
		5.	Crataegus.	2	6.	

Nr. CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ singularĭ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ sumarĭ	Observaţiune
27.	Onagrariee	1	Circaea	3.		
		2.	Oenothera	1.		
		3	Epilobium	18.	22.	
28	Haloragee.	1	Myriophyllum	1.	1.	
29.	Ceratophyllee.	1.	Ceratophyllum	1.	1.	
30.	Callitrichinee	1.	Callitriche	2.	2.	
31.	Lythraariee	1.	Lythrum	2.		
		2.	Peplis	1	3.	
32.	Tamariscinee.	1	Myricaria	1.	1	
33.	Cucurbitacee.	1.	Bryonia	1	1.	
34.	Portulacee	1.	Portulaca	1.	1.	
35.	Paronychiee	1.	Herniaria	1	1.	
36.	Scleranthee	1.	Scleranthus	2.	2	
37.	Crassulacee	1.	Sempervivum	3.		
		2.	Sedum.	9.		
		3	Rhodiola	1.	13	
38.	Grossulariee	1	Ribes	1.	1.	
39.	Saxifragee	1	Saxifraga	15.		
		2	Chrysosplenium	2.	17.	
40	Umbelifere	1	Astrantia	1.		
		2.	Sanicula	1.		
		3	Eryngium.	2.		
		4	Cicuta	1.		
		5	Aegopodium	1.		
		6	Carum	1.		
		7	Pimpinella	3.		
		8	Bupleurum	4.		
		9	Aethusa	1		
		10	Oenanthe	1.		
		11	Libanotis	2.		
		12.	Seseli	1		
		13.	Meum	1.		
		14	Conioselinum	1.		
		15	Selinum	1.		

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUNĔRULŬ SPECIILORŬ singularŭ	NUNĔRULŬ SPECIILORŬ sumarŭ	Observaţiune.
		16.	Angelica	2.		
		17.	Ferulago	1.		
		18.	Peucedanum	3.		
		19.	Thysselinum	1.		
		20.	Pastinaca	2.		
		21.	Heracleum	3.		
		22	Tordylium	1.		
		23.	Laserpitium	4		
40.	Umbelifere	24.	Daucus	1.		
		25.	Caucalis	1.		
		26.	Torilis	1.		
		27.	Anthriscus	2.		
		28.	Chaerophyllum	3.		
		29.	Conium	1.		
		30.	Pleurospermum	1.		
		31.	Bifora	1.	50.	
41.	Araliacee	1.	Hedera	1.	1.	
42	Cornee	1	Cornus	2.	2.	
43.	Loranthacee	1	Viscum	1.	1.	
		1.	Lonicera	2.		
44.	Caprifoliacee	2.	Sambucus	3.		
		3	Viburnum	2.		
		4.	Adoxa	1.	8	
		1.	Sherardia	1.		
45.	Stellate	2	Asperula	5.		
		3	Galium	15.	21.	
46.	Valerianee	1.	Valeriana	8.		
		2.	Valerianella	3	11.	
		1.	Dipsacus	3.		
		2.	Scabiosa	3.		
47.	Dipsacee	3	Succisa	1.		
		4.	Knautia	7.		
		5.	Cephalaria	1.	15.	
48.	Composite	1.	Hieracium	43.		
		2.	Crepis	7-		

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ	NUMELE GENURILORŬ		NUMĔRULŬ SPECIILORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ sumarŭ	Observaţiune
		3	Prenanthes	1.		
		4.	Lactuca	3.		
		5.	Mulgedium	1.		
		6.	Sonchus	4.		
		7.	Taraxacum	1.		
		8.	Hypochoeris	3.		
		9.	Scorzonera	1.		
		10.	Tragopogon	1.		
		11.	Picris	1.		
		12	Oporina	1.		
		13.	Leontodon (Apargia) . .	4.		
		14.	Cichorium	1.		
		15.	Aposeris	1		
		16.	Lampsana	1.		
		17.	Serratula	1.		
		18.	Lappa	5.		
		19.	Cirsium	15.		
48.	Composite . . .	20.	Carduus	5.		
		21.	Onopordon	1.		
		22.	Kentrophyllum	1.		
		23	Centaurea	18.		
		24.	Saussurea	2.		
		25.	Carlina	3.		
		26.	Echinops	1.		
		27.	Senecio	13.		
		28.	Tephroseris (Cineraria) .	1		
		29.	Senecillis	1.		
		30.	Hoppea (Ligularia) . . .	1.		
		31.	Aronicum.	3		
		32.	Doronicum	1.		
		33	Arnica.	1		
		34	Fillago.	3.		
		35.	Leontopodium	1.		
		36.	Antennaria	1.		
		37.	Gnaphalium	4.		

Nr CURENTŬ	NUMELE			NUMĔRULŬ SPECIILORŬ		Observaţiune
	FAMILIILORŬ	GENURILORŬ		singularĭ	sumarĭ	
		38	Tanacetum	1.		
		39.	Artemisia.	3.		
		40.	Pyrethrum	2.		
		41.	Tripleurospermum	1.		
		42.	Matricaria	2.		
		43.	Chrysanthemum (Leucanthemum	4.		
		44.	Achillea	6.		
		45.	Maruta	1.		
		46.	Anthemis	5.		
		47.	Bidens.	3.		
48.	Composite.	48.	Telekia	1.		
		49.	Pulicaria	1.		
		50.	Inula	4.		
		51.	Chrysocoma	1.		
		52.	Solidago	2.		
		53.	Erigeron	6		
		54.	Aster	3.		
		55.	Tussilago	1.		
		56.	Petasites	3.		
		57.	Homogyne	1.		
		58.	Adenostyles	1.		
		59.	Eupatorium	1.	209.	
49.	Ambrosiacee	1	Xanthium	2.		
50.	Campanulacee	1.	Campanula	16.		
		2.	Phyteuma.	4.	20.	
51.	Vaccinee	1	Vaccinium	3.		
		2	Oxycoccos	1	4.	
52.	Ericinee	1.	Andromeda	1.		
		2.	Rhododendron	1.		
		3.	Azalea.	1.	3.	
53.	Pyrolacee	1.	Pyrola.	3.		
		2	Monesis	1.	4.	
54.	Oleacee	1.	Fraxinus	1.		
		2.	Ligustrum.	1.	2.	
55.	Asclepiadee	1.	Asclepias	1.	1.	
56.	Apocynee	1.	Vinca	1.	1.	

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ sumarŭ	Observaţiune
57.	Gentianee	1.	Gentiana	12		
		2	Swertia	1.		
		3.	Menyanthes	1.		
		4.	Erythraea	2.	16.	
58.	Polemoniacee	1.	Polemonium	1.	1.	
59.	Convolvulacee	1.	Convolvulus	2.		
		2.	Cuscuta	4.	6.	
60.	Boraginee	1.	Cerinthe	2.		
		2.	Heliotropium	1.		
		3.	Echium	1.		
		4.	Symphytum	3.		
		5	Nonnea	1.		
		6.	Anchusa	1.		
		7.	Pulmonaria	4.		
		8.	Lithospermum	2.		
		9.	Myosotis	9.		
		10.	Eritrichium	1.		
		11	Echinospermum	2.		
		12	Cynoglossum	1,		
		13.	Asperugo	1.	29.	
61.	Solanee	1.	Hyosciamus	1.		
		2.	Scopolina	1.		
		3	Datura	1.		
		4.	Physalis	1.		
		5.	Solanum	3.		
		6.	Atropa	1.	8.	
62.	Verbascee	1	Scrophularia	2.		
		2.	Verbascum	8.	10.	
63.	Antirrhinee	1.	Veronica	23.		
		2.	Limosella	1.		
		3.	Digitalis	1.		
		4.	Linaria	4.	29.	
64.	Orobanchee	1.	Orobanche	4.		
		2.	Lathraea	1.	5.	
65.	Rhinanthacee	1.	Pedicularis	3.		
		2.	Tozzia	1.		

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIILORŬ sumarŭ	Observaţiune
65.	Rhinanthacee . .	3.	Melampyrum.	5.		
		4.	Rhinanthus	4.		
		5.	Bartsia	1.		
		6	Euphrasia.	7.	21.	
66.	Labiate	1.	Mentha	4.		
		2.	Pulegium	1.		
		3	Lycopus	2.		
		4.	Salvia	4		
		5	Origanum. . . .	1.		
		6.	Thymus	10		
		7,	Clinopodium	1.		
		8.	Calamintha (Melissa) . .	2.		
		9.	Scutellaria	2.		
		10.	Prunella	3.		
		11.	Nepeta	2.		
		12.	Glechoma.	2.		
		13.	Melittis . , ...	1.		
		14.	Lamium	4.		
		15.	Galeobdolon	1		
		16.	Leonurus.	1.		
		17.	Chaiturus	1.		
		18.	Galeopsis . . , . . .	5.		
		19.	Stachys	7.		
		20.	Betonica	1.		
		21.	Ballota	1.		
		22.	Ajuga	2		
		23	Teucrium	1	59	
67	Verbenacee . . .	1	Verbena	1.	1.	
68	Lentibulariee. . .	1.	Utricularia	1.		
		2.	Pinguicula	1.	2	
69.	Primulacee . . .	1.	Soldanella	1.		
		2.	Cortusa	2.		
		3.	Primula	5.		
		4.	Lysimachia	3.		
		5.	Anagallis	2.		
		6	Hottonia	1.	14	
70.	Plantaginee . . .	1.	Plantago	3.	3.	

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĚRULŬ SPECIILORŬ singularŭ	NUMĚRULŬ SPECIILORŬ sumarŭ	Observațiune
71.	Amaranthacee . .	1.	Amaranthus	2.	2.	
72.	Chenopodee . . .	1	Atriplex	7.		
		2.	Blitum.	1.		
		3.	Chenopodium	9.		
		4.	Salicornia.	1.	18.	
73.	Polygonee . . .	1.	Polygonum	14.		
		2.	Rumex	8.		
		3.	Oxyria.	1.	23.	
74.	Thymelee. . . .	1.	Daphne	1.		
		2.	Passerina . , ...	1.	2.	
75	Santalacee . . .	1.	Thesium	3.	3.	
76.	Aristolochiee. . .	1.	Aristolochia	1.		
		2.	Asarum	1.	2.	
77.	Empetree	1.	Empetrum	1.	1.	
78.	Euphorbiacee . .	1.	Mercurialis	1.		
		2.	Euphorbia	12.	13.	
79.	Urticee.	1	Urtica	2.		
		2.	Humulus	1.		
		3.	Ulmus.	2.	5.	
80.	Cupulifere	1.	Carpinus	1.		
		2.	Corylus	1.		
		3.	Quercus	2.		
		4.	Fagus	1.	5.	
81.	Salicinee	1.	Salix	29.		
		2.	Populus	4.	33.	
82.	Betulinee	1.	Betula	3.		
		2.	Alnus	3.	6.	
83.	Conifere	1.	Pinus	6.		
		2.	Juniperus	2.		
		3.	Taxus	1.	9.	

II. Monocotyledone.

84.	Hydrocharidee .	1.	Hydrocharis	1.	1
85.	Alismacee. . .	1.	Alisma.	1.	1.
86.	Butomee	1.	Butomus	1.	1.

Nr CURENTŬ	NUMELE FAMILIILORŬ		NUMELE GENURILORŬ	NUMĔRULŬ SPECIILORU singularŭ	NUMĔRULŬ SPECIILORU sumarŭ	Observaţiune
87.	Juncaginee . . .	1.	Triglochin	2.		
		2	Scheuchzeria	1.	3.	
88.	Potamee	1.	Potamogeton.	3	3	
89.	Lemnacee. . . .	1.	Lemna	1.	1.	
90.	Typhacee. . . .	1.	Typha	1.		
		2.	Sparganium	3.	4.	
91	Aroidee	1.	Calla	1.	1.	
92.	Orchidee	1.	Orchis.	15		
		2.	Gymnadenia.	2.		
		3.	Coeloglossum	1.		
		4.	Platanthera	2.		
		5.	Nigritella	1.		
		6	Herminium	1.		
		7.	Leuchorchis	1.		
		8.	Cephalanthera	1.		
		9.	Epipactis	5.		
		10.	Listera. . . . , . .	1.		
		11.	Neottia	1.		
		12.	Sturmia	1.	32.	
93.	Iridee	1.	Iris	2.		
		2.	Crocus.	3.		
		3	Gladiolus	1.	6.	
94.	Amaryllidee . . .	1.	Narcissus	1.		
		2.	Leucoium.	1.		
		3	Galanthus.	1 .	3.	
95.	Asparagee. . . .	1.	Streptopus	1.		
		2.	Convallaria	5.		
		3.	Majanthemum	1.		
		4.	Paris	1.	8.	
96.	Liliacee	1.	Allium	6.		
		2.	Gagea	2.		
		3.	Ornithogalum	1.		
		4.	Lloydia	1.		
		5.	Scilla	1.		
		6	Muscari	3.		
		7.	Anthericum	1.		

Nr CURENTU	NUMELE FAMILIILORU	NUMELE GENURILORU		NUMĔRULU SPECIILORU singularŭ	NUMĔRULU SPECIILORU sumarŭ	Observaţiune
		8.	Erythronium	1.		
		9.	Lilium	1.	17.	
97.	Colchicacee	1.	Colchicum	1		
		2.	Verathrum	2.	3.	
98.	Juncacee	1.	Juncus	12		
		2.	Luzula	8.	20.	
99.	Cyperacee	1	Cyperus	2.		
		2.	Scirpus	3.		
		3	Heleocharis	2.		
		4.	Blismus (Schoenus)	1.		
		5.	Eriophorum	5.		
		6.	Carex	47.	60.	
100.	Graminee	1.	Andropogon	1.		
		2	Leersia	1.		
		3.	Agrostis	4.		
		4.	Calamagrostis	5.		
		5.	Baldingera	1.		
		6.	Milium	1.		
		7.	Setaria	2		
		8.	Echinochloa	1.		
		9.	Digitaria	3.		
		10.	Alopecurus	4.		
		11.	Anthoxanthum	1		
		12.	Phleum	4.		
		13	Crypsis	2.		
		14.	Melica	2		
		15	Catabrosa	1.		
		16	Aira	3.		
		17.	Holcus	1.		
		18.	Arrhenatherum	1.		
		19	Avena	8.		
		20.	Triodia	1.		
		21.	Phragmites	1.		
		22.	Bromus	9.		
		23.	Festuca	14.		
		24	Dactylis	1.		
		25.	Briza	1.		

Nr CURENTŬ	NUMELE			NUMĔRULŬ SPECIILORU		Observaţiune
	FAMILIILORU		GENURILORU	singularĭ	sumarĭ	
		26.	Poa.	13.		
		27.	Sclerochloa	1.		
		28.	Glyceria	4.		
		29.	Molinia	1.		
		30.	Koeleria	1		
		31.	Brachypodium	2.		
		32.	Cynosurus	1.		
		33.	Sesleria	2.		
		34.	Nardus . . , ...	1.		
		35.	Elymus	1.		
		36.	Agropyrum (Triticum). .	3.		
		37,	Lolium.	2.	105.	

III. Cryptogame vasculare.

101.	Equisetacee . . .	1	Equisetum	5.	5.	
102.	Lycopodiacee. . .	1.	Lycopodium	3.	3.	
		1	Botrychium	1.		
		2.	Polypodium	5.		
		3.	Woodsia	1.		
		4.	Aspidium	7.		
103.	Filice . . . . , .	5.	Asplenium	4.		
		6.	Cystopteris	2.		
		7.	Scolopendrium	1.		
		8.	Pteris	1		
		9.	Struthiopteris	1.	23.	

Recapitulaţiune.

I. Dicotyledonele	conţinŭ	83	familiĭ cu	376	genurĭ.
II. Monocotyledonele. . . .	»	17	» »	88	»
III. Cryptogamele vasculare	»	3	» »	11	»
În sumarŭ	»	103	» »	475	»

Din datele ce conţine acestŭ tabloŭ se vede, că familia compositelorŭ este cea maĭ avută atâtŭ în genurĭ (59), câtŭ şi în speciĭ (209), avêndŭ numaĭ cu 60 speciĭ maĭ puţinŭ de câtŭ întrégă clasa Monocotyledonelorŭ.

După acésta urmézā, cu privire la numěrulŭ speciilorŭ, familiile : Gramineele (105), Papilionaceele (68), Ranunculaceele (64), Cyperaceele (60), Labiatele (59), Cruciferele (56), Umbeliferele (50), Rosaceele (49), Salicineele (33), Orchideele (32), Boragineele (29), Alsineele (28) și Sileneele (27).

Genulŭ celŭ maĭ numerosŭ în specii este Carex (47). După acésta : Hieracium (43), Salix (29), Ranunculus (28), Veronica (23), Trifolium (19), Potentilla (19), Centaurea (18), Epilobium (18), Campanula (16), Saxifraga (15), Cirsium (15), Orchis (15), Galium (15), Festuca (14), Polygonum (14), Senecio (13), Poa (13), Gentiana (12), Vicia (12), Euphorbia (12), Juncus (12), Cerastium (10), Silene (10), Viola (10) și Thymus (10).

PLANTELE CULTIVATE

Teritoriulŭ fostuluĭ Districtŭ alŭ Năseuduluĭ conține, după diferitele culturĭ :

Pămîntŭ aratoriŭ	5.11	mil.	□	austr.
Grădinĭ și fînețe	8 44	»	»	»
Pășunĭ, inclusive cu ale munților ŭ. . .	11.07	»	»	»
Pădurĭ	29 44	»	»	»
	= 55.57	»	»	»

Plantele, ce se cultivă, servescŭ parte pentru nutrimentŭ și parte pentru scopurĭ industriale, medicinale și de frumséțe.

I. Pentru scopŭ de nutrimentŭ se cultivă :

A. *Cereale.*

Zea Mays L. *Păpușoiŭ*, *Porumbŭ*, *Cucuruzŭ*, *Mălaiŭ*, prin văĭ până la o elevațiune de 700 m.

Triticum turgidum L. *Grâŭ englesescŭ*.

Triticum sativum L. *Grâŭ.*

α. hibernum, de tómnă.

β. aestivum, de vară.

Grâŭ de tómnă și în parte și de vară se cultivă numaĭ la unele

comune și anume : la Mocodŭ, Mititeĭ, Salva, Borgo-Rusŭ, B. Josenĭ, B. Mijlocenĭ, B. Susenĭ, B. Prundŭ, Nușfaleŭ, Sântióna, Ragla, Sieuțŭ, Monorŭ, Gledinŭ, Morărenĭ și Rușiĭ-munțĭ.

Grâŭ englesescŭ se cultivă maĭ rarŭ totŭ la aceste comune.

La comunele : Suplaiŭ, Găurenĭ, Poienĭ, Runcŭ, Zagra, Hordeŭ, Bichigĭ, Telciŭ, Romuli, Năsĕudŭ, Rebrișóra, Rebra-mare, Parva, Nepos, Feldru, Ilva-mică, Leșŭ, Sânt-Iosifŭ, Măgura, Ilva-mare, Rodna-nóuă, Rodna-veche, Maierŭ, Sângiorgiŭ, Borgo-Bistrița, B. Tiha. B. Mureșenĭ și Budaculŭ-Românŭ se cultivă numaĭ grâŭ de vară.

Triticum monococcum L. *Alacŭ* (impropriaminte numitŭ) se produce numaĭ la unele puține comune.

Secale cereale L. *Secară* Se cultivă de tómnă la comunele unde se sémănă grâŭ de tómnă, iară de vară la o parte dintre comunele unde se cultivă numaĭ grâŭ de vară.

Hordeum vulgare L. *Orḑŭ.*

Hordeum coeleste L *Orḑóic* (în valea Rodneĭ și a Bârgăuluĭ).

Se cultivă ambele — acéstă din urmă maĭ rarŭ — până la o elevat. de 950 m.

Hordeum distichum L. *Orḑóic* (în valea Șieuluĭ și Mureșuluĭ). Se sémănă numaĭ la unele puține comune.

Avena sativa L. *Ovesŭ albŭ* și

Avena nigra *Ovesŭ negru.* Provinŭ ambele până la 1250 m. elevat.

Panicum miliaceum L. *Păringŭ, Meiŭ, Mălaiŭ măruntŭ,* și

Setaria italica P. B. *Meiŭ.* Se află cultivate numaĭ in puține localități, cu deosebire prin grădinĭ.

Polygonum Fagopyrum L. *Hriscă* și

Polygonum tataricum L. *Hriscă.* Se cultivă prin vălĭ icĭ colea. Acéstă din urmă cu multŭ maĭ puținŭ.

B *Alte specii.*

Daucus Carota L *Morcovĭ, Murcoĭ.*

Petroselinum sativum Hoffm. *Petringeĭ.*

β. crispum (Apium crispum Mill. Petringeĭ crețĭ.

Apium graveolens L. β. rapaceum Mill *Țelerŭ, Celerŭ, Selerŭ.*

Pastinaca sativa L. *Păstrănacŭ, Păstărnacŭ.*

Beta vulgaris L. β rapacea. *Sfeclă.*

Brassica oleracea L. *Varză, Curechiŭ.*

β. capitata Varză s. Curechiŭ cu căpățină de iarnă.

γ Sabauda. Varză s. Curechiŭ cu căpățină de véră.

Brassica Gongyloides L. *Călărabă*

Brassica Botrytis L. *Carfiolŭ* (Conopidă).

Brassica Napobrassica L *Napĭ curecescĭ.*

Brassica Rapa L. β rapifera. *Napĭ curecescĭ.*
Raphanus sativus L. *Rădichĭ* (Ridichĭ).
Solanum tuberosum L. *Cartofĭ, Crumpene, Crumpirĭ, Baraboĭ. Gramcirĭ, Napĭ, Barabule, Bologene, Brandaburce, Hadaburce, Picioci, Picióră, Mere de pămêntŭ, Póme de pământŭ, Ţermerŭ.*
Solanum Lycopersicum L. *Patlagéle, Mere de paradisŭ.*
Capsicum annuum L. *Piparcă, Pipăruşĭ, Chipăruşĭ, Piperiŭ turcescŭ* (Ardeĭ).
Allium Schoenoprasum L. *Purĭ, Aiŭ întufeşatŭ.*
Allium Ascalonicum L. *Hajme.*
Allium Cepa L. *Cépă.*
Allium Ampeloprasum L. *Cépă de véră.*
Allium fistulosum L. *Cépă ciorască.*
Allium Porrum L. *Cépă blândă.*
Alium sativum L. *Aiŭ* s. *Usturoiŭ de véră.*
Allium Ophioscorodon Don. *Aiŭ* s. *Usturoiŭ de tómnă.*
Spinacia inermis Monch. *Spinatŭ* (Spănacŭ).
Atriplex hortensis L. *Lobode albe.*
Rumex scutatus L. *Macrişŭ.*
Rumex hispanicus Koch. *Macrişŭ.*
Rumex patientia L. *Macrişŭ.*
Anthriscus Cerefolium Hoffm. *Turbure.*
Artemisia Dracunculus L. *Tarhonŭ, Tarahonŭ.*
Asparagus officinalis L. *Spargă, Sparangă, Sporangicŭ, Sperghé.*
Anethum graveolens L. *Mărariŭ.*
Nigella sativa L. *Chimionŭ negru.*
Thymus vulgaris L. *Cimbru de grădină.*
Faba vulgaris DC. *Bobŭ.*
Phaseolus vulgaris L. *Fasole* (Pasulă).
Phaseolus nana L. *Fasole* (Pasulă) *ológă.*
Phaseolus multiflorus L. *Fasole* (Pasulă) *mare.*
Phaseolus coccineus Lam. *Fasole* (Pasulă) *înfocată.*
Pisum sativum L. *Mazere ológă.*
Pisum arvense L. *Mazere mare.*
Lathyrus esculentus Grab. (Ervum Lens L). *Linte.*
Lathyrus sativus L. *Linte albă.*
Cucumis sativus L. *Crastaveţĭ.*
Cucumis Melo L. *Melonŭ, Pepenĭ dulcĭ.*
Cucumis Citrullus L. *Lubeniţă.*
Cucurbita Melopepo L. *Bostanĭ* (Harbuşĭ) *albĭ de mâncatŭ.*
Cucurbita maxima Duch. *Bostanĭ* (Harbuşĭ) *marĭ de mâncatŭ.*
Papaver somniferum L. *Macŭ.*
Ribes rubrum L. *Agrişĭ, Acrişĭ, Agréşe, Strugureĭ.*
Ribes Uva crispa L. *Cócăze de grădină, Cócăze albe, Burbone, Rezichie de grădină.*
Lactuca sativa L, *Sălată de grădină.*
Cichorium Endivia L, *Endivie.*
Scorzonera hispanica L. *Scorzoneră.*
Fragaria grandiflora Ehrh. *Fragĭ marĭ de grădină.*
În unele grădinĭ se cultivă şi *Fragaria elatior* Ehrh. care altcum provine spontaneŭ.
Vitis vinifera L. *Viţă de vie.* Numaĭ la unele puţine comune şi în extensiune neînsemnată.
Berberis vulgaris L. *Acrisŭ roşŭ, Dră-*

gină, Macrişŭ spinosŭ, Lemnŭ galbênŭ.

Helianthus annuus L. *Flórea sóreluĭ.*

Helianthus tuberosus L. *Napĭ turcescĭ.*

Pyrus communis L. *Pĕrŭ.* Maĭ multe varietățĭ.

Malus sylvestris Mill. (M. domestica Bmgt.) *Mĕrŭ.* Încă maĭ multe varietățĭ.

Cydonia vulgaris L. *Gutâiŭ.*

Amygdalus persica L. *Amigdalŭ, Migdalŭ, Persecŭ.*

Cerasus dulcis flor. d. Wett. (Prunus Avium L.). *Cireșŭ.*

Cerasus acida fl. d. Wett. (Prunus cerasus L.). *Vişinŭ.*

Prunus Armeniacŭ L. *Zarzarŭ, Apricosŭ.*

Prunus cerasifera Ehrh. *Culduouşe micĭ albastre.*

Prunus domestica L. *Perșe, Prune Perșe, Prune bistrițiene.*

Prunus insititia L. Din acéstă specie și verosimilŭ din Pr. insititia x cerasifera provinŭ maĭ multe feliurĭ de fructe şi anume :

a. fructele micĭ, globóse, verḑĭ (Fîrțicuşe verḑĭ.).

b. fructele micĭ, globóse, roşietice (Fîrțicuşe roşietece).

c. fructele micĭ, globóse galbine (Fîrțicuşe galbine).

d fructele maĭ marĭ, globóse, roşietice (Póme grase roşietece).

e. fructele maĭ marĭ globóse, roșĭ (Póme grase roșĭ).

f. fructele maĭ marĭ, globóse, albastre. (Póme grase albastre).

g. fructele şi maĭ marĭ, eliptice, roşietice (Póme capaóne, Póme grase marĭ, Rangloŭ).

h. fructele şi maĭ marĭ, subglobóse, albe (Póme capaóne, Póme grase albe, Rangloŭ).

Juglans regia L. *Nucŭ.*

II. Pentru scopurĭ industriale şi alte trebuințe casnice.

Morus alba L. *Agudŭ* saŭ *Frăgarиŭ albŭ.*

Morus nigra L. *Agudŭ* saŭ *Frăgarиŭ negru.*

Cerasus Padus DC. (Prunus Padus L). *Mălinŭ negru.* Provine altcumŭ şi spontaneŭ prin pădurĭ

Sorghum vulgare Pers. *Flocósă.*

Sorghum saccharatum Pers. *Flocósă.*

Linum usitatissimum L *Inŭ.*

Cannabis sativa L *Cânepă.*

Phytolaca decandra L. *Rumenióră.*

Calendula officinalis L. *Ruşnicĭ, Ruşnică, Hilimică, Roşulıță, Rugulıță.*

Carthamus tinctorius L *Şofrănelŭ, Şofrăraşŭ.*

Isatis tinctoria L. *Cardamonŭ.*

Vicia sativa L. *Măzeriche.*

Trifolium pratense sativum. Trifoiŭ roşŭ

Arrhenaterum avenaceum P B. (Avena elatior L) *Ovesŭ frâncescŭ.* Provine şi spontaneŭ.

Onobrychis sativa Lam. (Hedysarum o-

nobrychis L.) *Esparsetă, Sparsetă.* Provine şi spontaneŭ.

Brassica Rapa var *oleifera Rapiţă de oleiŭ.*

Cucurbita Lagenaria L. *Cucurbctă, Tidvă.*

Cucurbita Pepo L *Bostanŭ, Harbuzŭ.*

Cucurbita verrucoso x *Pepo. Bostanŭ,*

Kochia Scoparia Schrad. *Măturĭ de grădină*

Nicotiana rustica L. *Tăbacŭ ţigănescŭ, Baconŭ, Baconiţă*

Nicotiana latissima Mill. *Tăbacŭ, Tutunŭ.*

III. Pentru scopurĭ medicinale de casă.

Ricinus communis L. *Ricinŭ.*

Digitalis purpurea L. *Degeţelŭ roşŭ.*

Cucurbita verrucosa L. *Bostanŭ buburuzatŭ, Dovlacŭ.*

Cucurbita aurantiaca Willd. *Bostanŭ galbinŭ*

Satureja hortensis L. *Piperniţă de grădină, Cimbru de grădină.*

Mentha crispata Schrad. *Mintă încreţită.*

Mentha parviflora Schultz. (M. austriaca Jacq). *Mintă crèţă.*

Mentha dentata Roth. *Mintă crèţă.*

Salvia officinalis L. *Jale, Jóie de grădină, Salbie.*

Lavandula Spica α L. *Lavandulă, Aspicŭ, Spichinatŭ.*

Melissa officinalis L *Măţăcină, Mintă turcéscă.*

Borrago officinalis L *Boranţă, Arăţelŭ, Otrăţelŭ*

Cnicus benedictus L. *Schinelŭ.*

Sylibum Marianum Gaitn. *Armurare, Scaiulŭ s-teĭ Marie.*

Artemisia annua L. *Pelinŭ.*

Artemisia camphorata L *Pelinŭ de celŭ bunŭ*

Pyrethrum Parthenium Sm. *Mătricé, Póla s-teĭ Marie, Grănatŭ, Tarhonŭ, Érbă-amară.*

Anacyclus officinalis Hayn. Anaciclu

Inula Helenium Érbă mare,

Pimpinella Anisum L. *Anisonŭ, Anisŭ, Chimionŭ dulce, Chimionŭ* de *grădină, Bădeanŭ.*

Foeniculum vulgare Gartn. *Molotru, Secărea de grădină.*

Levisticum officinale Koch. *Leuştianŭ, Buruiană de lungóre.*

Coriandrum sativum L. *Coriandru.*

Althaea rosea Cav. *Nalbă mare.*

Malva crispa L. *Nalbă crèţă.*

Fumaria officinalis L. *Fumărică, Fumulŭ pămêntuluĭ, Saftiră.*

Sinapis alba L. *Muştariŭ de grădină, Rapiţă de grădină.*

Eruca sativa Lam. *Muştariŭ.*

Lepidium sativum L, *Hraniţă.*

Sempervivum tectorum L. *Érba tunuluĭ, Érbă de urechĭ.*

Sempervivum hirtum var. Heuffelii Schott.

Trigonella coerulea Scring. *Sufulfŭ vînĕtŭ.*

Glycyrrhiza glabra L. *Dulcişorŭ, Lemn dulce, Rădĕcină dulce, Érbă dulce.*

Rhustyphina L. *Scumpie.*

Veronica foliosa W.K. *Veronică.*

Pre lângă acestea se maĭ folosescŭ de poporŭ pentru scopurĭ medicinale de casă și alte *plante ce crescŭ spontaneŭ.*

Acestea sunt :

Valeriana officinalis L. *Odoleanŭ, Guşa porumbuluĭ.*

Matricaria Chamomilla L. *Mușățelŭ, Romoniță.*

Matricaria suaveolens L. *Mușățelŭ, Romoniță.*

Sambucus nigra L. *Socŭ negru.*

Sambucus Ebulus L. *Bozĭ.*

Achillea Millefolium L. *Códa şoreceluluĭ*

Tussilago Farfara L. *Podbélŭ.*

Geum urbanum L *Crânceşĭ, Rădichióră.*

Geum strictum Ait. *Crânceşĭ, Rădichióră.*

Arnica montana L. *Arnică.*

Mentha sylvestris L. *Minta cailorŭ, Voeștniță*

Hyosciamus niger L. *Măsălăriță, Măsălarĭ, Nebunăriță, Sunătóre*

Physalis Alkekengi L. *Papaleŭ, Papéle.*

Viola tricolor L. *Violă, Barba împĕratuluĭ.*

Convallaria Polygonatum L *Códa cocoşuluĭ, Pecétea luĭ Solomonŭ.*

Convallaria latifolia Jacq. *Códa cocoşuluĭ.*

Convallaria multiflora L. *Códa cocoşuluĭ.*

Daphne Mezereum L. *Tulcină, Tulichină, Lemnŭ cânescŭ.*

Althaea officinalis L. *Nalbă albă.*

Malva vulgaris Fries. *Caşŭ, Cașulŭ popi.*

Malva borealis Wallm. *Cașŭ, Cașulŭ popi.*

Verbascum thapsiforme Schrad. *Códa vaceĭ, Códa lupuluĭ, Códa bouluĭ, Lipanŭ, Purŭ.*

Verbascum phlomoides L. *Códa vaceĭ, Códa lupuluĭ, Códa bouluĭ, Lipanŭ, Purŭ.*

Polygonum Bistorta L. şi

Polygonum alpestre Schur. *Cârligațĭ, Cârligățeĭ, Rădăcina şerpilorŭ.*

Gentiana lutea L *Ginţură, Engeră.*

Gentiana punctata L. *Ginţură, Engeră.*

Gentiana cruciata L. *Ferea pămêntuluĭ.*

Erythraea centaurium L. *Potrócă, Ferea* (Herea) *pămêntuluĭ.*

Menyanthes trifoliata L. *Trifoiste, Trifoiŭ amarŭ.*

Polygala amarella Crantz. *Şerpăriță, Amărélă.*

Polygala austriaca Crantz. *Şerpăriță, Amărélă.*

Artemisia Absinthium L. *Pelinŭ bunŭ, Pelinița.*

Tanacetum vulgare L. *Vetricé.*

Taraxacum officinale Wigg. *Păpădie, Dintele câneluĭ.*

Anthyllis alpestris Hegetschw. *Vătămătóre, Érbă de vătămŭ, Renolare.*

Ficaria ranunculoides Roth. Monch. *Scorbutăriță, Grâuşorŭ, Sălată de câmpŭ, Schințeŭță galbină, Calcemică*

Lemna minor L *Sdrețe.*

Plantago major L. *Limba óieĭ.*

Helleborus purpurascens W.K. *Spânzŭ.*

Carlina acaulis L. *Turté*, *Tătăișă*, *Bunga babeĭ*, (Cépă ciorască).
Verathrum album L. *Steregóe*.
Scolopendrium offiicinarum Sw. *Limbă vecină*, *Limba cerbuluĭ*.

IV. Pentru frumusétă.

Baldingera arundinacea L. β picta. *Érbă albă*.
Ornithogalum umbellatum L. β. hortense.
Convallaria majalis L. *Clopoţéle*, *Sufleţéle*. Provine şi spontaneŭ.
Hyacinthus orientalis L. *Hiacintŭ*, *Iacintŭ*, *Zambulŭ*.
Hemerocalis fulva L. *Stînjinĭ roşĭ*, *Crinulŭ fênuluĭ*,
Hemerocallis flava L *Stînjinĭ galbenĭ*.
Funkia coerulea Rchb.
Funkia alba Rchb.
Tulipa Gesneriana L. *Tulipanĭ*, *Tulpanĭ*, *Tulpenĭ*, *Lale*.
Polyanthes tuberosa L. *Tuberose*.
Fritillaria imperialis L.
Lilium bulbiferum L. *Lilie*, *Crinŭ*.
Lilium croceum Chaix *Lilie*, *Crinŭ*.
Lilium candidum L. *Lilie albă*, *Crinŭ albŭ*.
Narcissus poëticus L. *Narcisŭ*.
Narcissus Pseudonarcissus L. *Narcisŭ*.
Narcissus incomparabilis Cass. *Narcisŭ*
Iris germanica L *Stinjinĭ vinețĭ*, *Lilie vînĕtă*, *Flóre vînĕtă*, *Crinŭ vînĕtŭ*
Iris iberica.
Salix babilonica L *Salce mórtă*, *Salce plângătóre*.
Populus pyramidalis Roz. *Plopŭ*.
Gladiolus psittacinus Lindl.
Polygonum orientale L. *Bojorŭ*.
Buxus sempervirens L. *Cimşerŭ*, *Buxbanŭ*.
Vinca minor L. *Bărbănogŭ*, *Cununiță*, *Saschiŭ*, *Saseŭ*, *Fonchiŭ*. Provine şi spontaneŭ
Chenopodium Botrys L. *Tămăiță de grădină*
Amaranthus caudatus L *Bojorŭ*.
Amaranthus sanguineus L. *Bojorŭ*.
Celosia cristata L.
Mirabilis Ialapa L.
Primula elatior L. *Auriculă de grădină*.
Antirrhinum majus L. *Gura leuluĭ*, *Buruiană de inŭ*.
Mimulus maculatus L.
Mimulus moschatus Dougl.
Collinsia bicolor Benth.
Nicandra physaloides Gartn.
Petunia nyctaginiflora Iuss. *Petunie*.
Lycium barbarum L *Licină*.
Syringa persica L. *Mălinŭ roşŭ*.
Syringa chinensis Willd. *Mălinŭ roşŭ*.
Syringa vulgaris L. *Mălinĭ roşŭ*, *Liliacŭ*, *Iorgovanŭ*, *Scumpie*, *Scrinte*.
Verbena chamaedryfolia Iuss. *Verbenă*
Rosmarinus officinalis L. *Rusmalinŭ*.
Ocymum Basilicum L. *Bosiocŭ*, *Busuiocŭ*.
Origanum Majorana L. *Măgeranŭ*.
Nemophila insignis Benth.

Hyssopus officinalis L. *Isopŭ, Cimbru de celŭ bunŭ.*
Dracocephalum Moldavica L. *Capŭ de smeŭ, Mătăcină, Mătăciune.*
Heliotropium peruvianum L. *Vanile.*
Convolvulus sylvaticus WK. *Valbură de grădină.*
Convolvulus tricolor L.
Ipomoea purpurea Lam.
Phlox paniculata L.
Phlox Drumondii Hook
Lobelia erinus L. *Lobelie.*
Asclepias Cornuti Decaisn
Adenostyles coccinea Ait.
Amberboa (Centaurea) *moschata* DC. *Pesmă.*
Amberboa odorata DC. *Pesmă.*
Xeranthemum annuum L *Plevăéţă.*
Zinnia elegans Iacq *Zinie.*
Tagetes erecta L. *Bofte, Crăéţă, Buruienĭ domnescĭ, Firfonŭ.*
Tagetes patula L, *Bofte micĭ.*
Cosmea bipinnata Cav.
Sanvitalia procumbens Lam
Senecio elegans L.
Helichrysum bracteatum Wild. *Imortélă, Florĭ de paie.*
Helichrysum fulgidum L.
Tanacetum Balsamita L. *Calapĕrŭ, Vetricé, Isma Mariei preciste.*
Artemisia Abrotanum L. *Lemnuşŭ, Lemnulŭ domnuluĭ.*
Chrisanthemum indicum L. *Crisantemŭ.*
Chrisanthemuum carinatum Schousb
Pinardia coronaria Cass.
Dahlia variabilis Desf. *Georgină.*
Bellis perennis L. *Fruşiţă, Flóre frumósă.*

Achillea Ptarmica L. *Rotoţele albe.* Provine şi spontaneŭ.
Aster laevis Nees ab Essb. *Saponele.*
Aster chinensis L. *Ruşĭ de tómnă.*
Calliopsis bicolor Rchb.
Scabiosa atropurpurea L.
Loniceră tatarica L.
Lonicera Periclimenum L. *Caşie.*
Lonicera Caprifolium L. *Caşie.*
Lonciera semperflorens L. *Caşie.*
Symphoricarpus racemosus Michx. *Corale albe*
Opulus glandulosa Bmgt.
Asperula azurea L.
Adonis autumnalis L. *Cocoşeĭ, Cocoşel.*
Ranunculus repens L. var. *degeneratus* (R. hortensis Schur.) *Schinteuţă galbină.*
Nigella damascena L. *Bórze.*
Nigella aristata Smith.
Aquilegia vulgaris L. *Toporaşĭ, Căldăruşă, Cincĭ códe, Cincĭ clopoţeĭ.*
Delphinium Ajacis L. *Toporaşĭ.*
Delphinium intermedium D. C.
Paeonia officinalis L. *Ruşĭ de rusaliĭ, Rusióră, Bujorŭ.*
Paeonia festiva Tausch.
Tropaeolum europaeum L. *Lopostanĭ.*
Impatiens Balsamita L. *Balsamine.*
Malope trifida Cav.
Lavathera trimestris L.
Ampelopsis hederacea Michx.
Aesculus Hippocastanum L. *Castanŭ selbatecŭ.*
Dicentra spectabilis Borkh.
Eschscholtia californica L
Cheiranthus Cheiri L *Vioré galbină.*
Matthiola incana R. Br. *Vioré roşie, Leicoie roşie.*

Hesperis Matronalis L. *Nopticosă*, *Vióră de nópte.*
Iberis amara L.
Iberis bicolor Ehrh.
Iberis affinis Iord.
Iberis umbellata L. *Limba Mareĭ.*
Viola odorata L *Micșunele, Viorĕle mirositóre, florĭ mărunte.*
Viola tricolor L. var *grandiflora. Panse.*
Reseda odorata L. *Rosetă*
Reseda alba L. *Rosetă*
Dianthus prolifer L.
Dianthus barbatus L.
Dianthus pruinosus Iarka.
Dianthus Caryophyllus L. *Garófă de grădină, Vêzdóyă, florĭ domnescĭ, Cuișóre, Sacfiŭ.*
Dianthus caesius Smith *Garófă de rusalĭĭ.*
Dianthus chinensis L.
Silene Armeria L
Silene pulchella L.
Lychnis chalcedonica L. *Arsinică*
Coronaria tomentosa L (Lychnis Coronaria Lam) *Flocoșéle, Flórea cununeĭ.*
Portulaca sativa Haw.
Clarkea elegans Dougl.
Clarkea pulchella Dougl.
Philadelphus coronarius L. *Iasminŭ de grădină*
Rubus odoratus L
Rosa lutea Mill. *Rosă galbină, Trandafirŭ galbinŭ.*
Rosa pimpinellifolia D. C. *Rosă ghimpósă.*
Rosa alba L. *Rosă albă, Trandafirŭ albŭ*
Rosa centifolia L. *Rosă plină, Trandafirŭ plinŭ.*
Rosa provincialis Ait. *Rosă, Trandafirŭ.*
Rosa galica L. *Rosă, Trandafirŭ*
Rosa cinnamomea L. *Rosă* saŭ *Trandafirŭ de rusalĭĭ*
Rosa damascena L. *Rosă* s *Trandafirŭ de lună.*
Spiraea salicifolia L.
Spiraea crenata WK.
Spartium junceum L
Lupinus angustifolius L.
Lupinus hirsutus L.
Lupinus varius L.
Lupinus albus L.
Tetragonolobus purpureus Monch. *Dungăţé, Nohotŭ.*
Colutea cruenta Ait.
Amorpha fruticosa L.
Robinia Pseudacacia L. *Salcămŭ, Acaţŭ*
Robinia violacea L.
Lathyrus latifolius L.
Lathyrus odoratus L
Dolichos Lublab L.
Gleditschia triachantos L. *Gledicie.*

Pre lângă plantele cultivate enumerate maĭ susŭ se folosescŭ de poporŭ și fructele dela următórele speciĭ, ce crescŭ spontaneŭ și anume dela .

Vaccinium Myrtillus L. *Afine* (albastre).
Vaccinium Vitis Idaea L. *Afine* (roșĭ) *Merișóre, Cócăze.*

Juniperus nana Willd *Bóbe de Snépenŭ.*
Fragaria vesca L. *Fragĭ, Pominițe.*
Fragaria elatior Ehrh. *Fragĭ, Pominițe.*
Fragaria collina Ehrh. *Căpşunĭ.*
Rubus Idaeus L. *Smeură.*
Rubus Bellardi Weihe *Mure*
Rubus hirtus WK. *Mure.*
Rubus affinis Weihe *Mure.*
Rubus nitidus Weihe *Mure.*
Rubus candicans Weihe. *Mure.*
Prunus spinosa L. *Porumbéle, Coţobréle.*
Sorbus Aucuparia L. β. *lanuginosa* Kit. *Scoruşŭ.*
Rosa canina L. *Cacadărĭ.*

Intre plantele vasculare, ce crescŭ spontaneŭ în ţinutulŭ acesta, se află unele *veninóse* în mĕsură maĭ mare saŭ maĭ mică Acestea sunt:

Coronilla varia L. *Sămăchişă, Coroniste.*
Evonymus europaens L. *Lemnŭ cânescŭ*
Evonymus verrucosus Scop.. *Lemnŭ rîiosŭ.*
Rhamnus cathartica L. *Verigariŭ, Salbă móle, Spinulŭ cerbuluĭ.*
Euphorbia helioscopia L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia platyphyllos L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia stricta L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia carniolica Jacq *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia epithymoides L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia procera M. B. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia amygdaloides L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia Cyparissias L. *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia Esula L. *Laptele câneluĭ, Aiorŭ.*
Euphorbia salicifolia Host *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia falcata L *Laptele câneluĭ.*
Euphorbia exigua L. *Laptele câneluĭ.*
Mercurialis perennis L. *Trepădătóre, Brîie, Breiŭ, Slobonovŭ, Buruiană cânéscă.*
Oxalis acetosella L. *Macrişŭ iepurescŭ, Macrişorŭ, Macrişŭ trifoiosŭ, Macrişŭ păsărescŭ.*
Chrysosplenium alternifolium L *Splina auruluĭ, Splină de aurŭ.*
Sedum acre L *Oloisă, Érbă grasă.*
Drosera rotundifolia L *Rocă, Róua ceruluĭ, Érba férelorŭ.*
Viola canina L. *Viorele selbatece, Florĭ selbatece.*
Viola tricolor L *Barba împĕratuluĭ*
Bryonia alba L *Mutătóre, Tidvă de pămîntŭ, Cucurbeţea.*
Papaver Rhoeas L *Macŭ roşŭ.*
Chelidonium majus L *Rostopaste.*
Clematis Vitalba L. *Curpenŭ, Năprasnicŭ, Luminósă.*
Atragene alpina L *Curpeniţă, Năprasnicŭ.*
Thalictrum augustifolium, Jacq. *Rutişorŭ.*
Anemone nemorosa L *Dedeţeĭ albĭ, Flórea ascilorŭ, Flórea paserilorŭ, Muscericĭ albĭ, Zlacŭ.*

Anemone ranunculoides L *Dedeţeĭ galbinĭ, Găinuşă galbină.*

Adonis aestivalis L. *Cocoşeĭ de câmpŭ, Érba cocoşuluĭ.*

Ranunculus Flammula L
Ranunculus Thora L.
Ranunculus acris L,
Ranunculus lanuginosus L
Ranunculus repens L.
Ranunculus nemorosus D. C.
Ranunculus polyanthemos L.
Ranunculus sceleratus L
Ranunculus arvensis.
} *Ranunculĭ, Rărunchĭ, Piciorĭ de cocoşŭ, Boglorĭ.*

Caltha palustris L. *Calce, Scalce, Bulbucŭ, Capră nemţéscă.*

Helleborus purpurascens W K *Spênzŭ.*

Delphinium elatum L *Totnicĭ, Tatnişŭ, Nemţişorŭ*

Aconitum Anthora L. *Omeagŭ galbinŭ.*

Aconitum Moldavicum Hacq *Omeagŭ.*

Aconitum Hosteanum Schur. *Omeagŭ.*

Aconitum variegatum L. *Omeagŭ.*

Aconitum paniculatum Lam *Omeagŭ.*

Aconitum Napellus L. *Omeagŭ*

Actaea spicata L. *Cristoforea, Érba cristoforuluĭ, Érbă de orbanţŭ.*

Astrantia maior L. *Stevie.*

Cicuta virosa L. *Cicută* s. *Cucută de apă, Cucută veninósă.*

Oenante Phellandium Lam. *Inate*

Aethusa cynapium L *Petringelŭ cânescŭ, Petringică.*

Heracleum Sphondylium L *Brânca ursuluĭ.*

Conium maculatum L. *Cucută, Bucinişŭ.*

Chaerophyllum bulbosum L. *Guşnică, Alunele.*

Anthriscus sylvestris Hoffm. *Haşmaciucă.*

Sambucus Ebulus L. *Bozĭ.*

Lonicera Xylosteum L. *Caprafoĭ*

Lonicera nigra L. *Caprafoĭ.*

Asclepias Vincetoxicum L. *Brilioneă.*

Solanum Dulcamara L. *Lesnicióre, Lesnicióră.*

Solanum nigrum L *Zîrnă*

Physalis Alkekengi L. *Papaleŭ, Papele.*

Atropa Belladona L *Mătrăgună.*

Scopolina atropoides Schult. *Mătrăgună, Bolundare*

Hyosciamus niger L. *Măsălăriţă, Măsălarĭ, Nebunariţă, Sunătóre.*

Datura Stramonium L *Ciumăfae, Balundariţă, Turbare, Laurŭ, Ciuma feteĭ.*

Convolvulus Sepium L. *Volbură mare, Volbură de gardurĭ* (Holbură).

Convolvulus arvensis L. *Volbură mică* (Holbură), *Forfecarĭ.*

Scrophularia nodosa L. *Urdică négră, Érbă négră, Frundă de bubă rea, Bubărie, Pólă.*

Digitalis grandiflora Lam. *Degeţelŭ.*

Linaria vulgaris Mill. *Inŭ selbatecŭ, Buruiană de inŭ.*

Rhinanthus major Ehrh.
Rhinanthus hirsutus Lam.
Rhinanthus minor Ehrh.
Rhinanthus alpinus Bmgt.
} *Clocoticĭ, Crésta cocoşuluĭ*

Pingvicula flavescens Florke. *Ingrăşătóre, Grăsătóre.*

Andromeda polifolia L. *Ruginare.*

Lactuca Scariola L. *Lăptucă, Marole.*

Daphne Mezereum L. *Tulcină, Tulpină, Lemnŭ cânescŭ.*

Cannabis sativa L. *Cânepă.*

Taxus baccata L. *Tisă.*
Asarum europaeum L. *Popivnicŭ, Popilnicŭ.*
Paris quadrifolia L. *Póma vulpeĭ, Bobiţă, Bobiţa lupuluĭ, Mĕrulŭ lupuluĭ, Strugurulŭ lupuluĭ.*
Alisma Plantago L. *Plătangină de apă, Podbelŭ de apă, Limba brósceĭ.*
Crocus banaticus Heuff *Brânduşĭ de primăvéră, Şofranŭ, Şofrănelŭ.*
Calla palustris L. *Códa smeuluĭ.*
Narcissus radiiflorus Salis. *Narcisŭ, Flóre de narcisŭ.*
Lolium temulentum L. *Neghină, Zîzanie, Obsigă, Selbăţie.*
Eupatorium cannabinum L. *Cânepióră, Cânepólă.*
Erigeron acris L. *Bătrânişŭ.*
Hedera Helix L. *Ederă, Iederă.*
Viburnum Lantana L. *Drîmox, Dîrmocŭ, Drîmocŭ.*

Teritoriulŭ fostuluĭ Districtŭ alŭ Năsĕuduluĭ, de şi micŭ după conţinutulŭ arealuluĭ sĕŭ, produce unele plante, carĭ celŭ puţinŭ până acum în alte părţĭ ale Transilvanieĭ, asemenea şi în Romănia, nu s'aŭ aflatŭ. Acestea rarităţĭ sunt :

Aquilegia nigricans Bmgt (A. glandulosa Janka. Czez Porcius non Fisch).
Polyschemone nivalis Sch. Kots Nym.
Linum extraaxillare Kit.
Epilobium scaturiginum Wimm.
— ternatum Schur.
Dorycnium diffusum Janka.
Valeriana dacica Porcius.
Knautia Crăciunelensis Porcius.
— Brândzăi Porcius.
Hieracium poliotrichum Wimm.
— Rodnense Porcius.
Gentiana carpatica Porcius.
Cuscuta Schkuhriana Pfeiff.
Pulmonaria dacica Porcius.
Orobanche transsilvanica Porcius.
Senecillis carpatica Schott.
Tephroseris micrórrhiza Schur.
Saussurea serrata D. C.
Centaurea conglomerata C. A Meyer.
— carpatica Porcius.
Cirsium spathulatum Mor (C. decussatum Janka).
Petasites Kablikianus Tausch
Melampyrum Bihariense A. Kern (M. nemorosum var. montanum Porcius)
Salix dacica Porcius.
Festuca carpatica Dietr
— Porcii Hackel Monogr. Festucar. europ.
Aira chrysophaena Porcius
Phleum glabrum Porcius.
Carex bicolor All
— tristis M B
Myosotis transilvanica Porcius. (41)

(41) Saussurea serrata D. C. maĭ provine în Europa numaĭ în Laplandia şi în Siberia.
Carex tristis M. B. în provinciele caucasice şi în Siberia.
Festuca carpatica şi Linum extraaxilare pre Carpaţiĭ din Ungaria.

Cugetŭ a nu fi de prisosŭ pentru a face o comparare între flora ținutuluĭ nostru și între cea a țĕrilorŭ și ținuturilorŭ din prejurŭ.

Transilvania. — inclusive cu acestŭ ținutŭ—are o estensiune teritorială de 1050 mılurĭ □ austr., prin urmare ținutulŭ nostru face numaĭ circa a 19-lea parte.

Flora Transilvanieĭ întregĭ numĕră după opulŭ :

luĭ *Baumgarten* 2304 speciĭ phanerogame și cryptogame vasculare, din carĭ subtrăgêndu-se cele cultivate în numerŭ de 16, maĭ rămânŭ ca spontanee 2288 speciĭ.

luĭ *Fuss* 2478 speciĭ phanerogame și cryptogame vasculare.

luĭ *Schur* 4209 speciĭ phanerogame și cryptogame vasculare, din carĭ subtrăgêndu-se 269 ca cultivate, maĭ rĕmânŭ spontanee 3940.

Prin urmare flora ținutuluĭ nostru are față de opulŭ

luĭ Baumgarten	62%
luĭ Fuss.	57%
luĭ Schur	36%

Bucovina are o suprafață de 189,56 mılurĭ □ austr., decĭ este aprópe de $3^1/_2$ orĭ maĭ mare de câtŭ ținutulŭ nostru.

Flora Bucovineĭ (1) numĕră 1096 speciĭ phanerogame (2), ce crescŭ spontaneŭ. Astŭ-felŭ flora ținutuluĭ nostru are unŭ plus de 282 speciĭ phanerogame

Ungaria, inclusive cu Bănatulŭ, cu cele 4 jurisdicțiunĭ desmembrate de la Transilvania și cu Slavonia are o estensiune teritorială totală de 4389.57 mılurĭ □ austr , dintre carĭ

Ungaria inclusive cu Bănatulŭ .	3990 43
Cele 4 jurisdicțiunĭ foste transilvanene.	104.46
Slavonia	294 68
	4389 57

Prin urmare acestŭ teritoriŭ este aprópe de 89 orĭ maĭ mare de câtŭ ținutulŭ nostru.

Flora Ungarieĭ numĕră, după Dr. Neilreich (3), cu totulŭ 2490 speciĭ

(4) Flora der Bucovina, von Dr. Herbich. Leipzig, 1859.

(2) Cryptogamele sunt omise.

(3) Aufzahlung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefasspflanzen, von Dr Aug. Neilreich. Wien, 1866.

Aufzahlung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteen Gefasspflanzen. Nachtrage und Verbesserungen, von Dr. Aug Neilreich. Wien 1870.

phanerogame și cryptogame vasculare. Decĭ ţinutulŭ nostru conţine $57^0/_0$ din întrégă flora Ungarieĭ.

Bănatulŭ (temișianŭ), a căruĭ estensiuue teritorială face 540 milurĭ pătraţĭ austr., are după Heuffel (1) 2055 speciĭ phanerogame (2), dintre carĭ subtrăgêndu-se cele cultivate în numĕrŭ de 77, maĭ rĕmânŭ spontanee 1978, prin urmare flora phanerogamă din ţinutulŭ nostru, care e maĭ micŭ aprópe de 10 orĭ, conţine ceva preste $67^0/_0$ phanerogame.

Comitatulŭ Marmaţieĭ (3), care are o estensiune de 77.65 milurĭ pătraţĭ austr. numĕră cu totulŭ 1161 speciĭ phanerogame și cryptogame vasculare, din carĭ subtrăgêndu-se 129 ca cultivate, maĭ rĕmânŭ spontanee 1032. Decĭ ţinutulŭ nostru, deși e maĭ micŭ cu 22.8 milurĭ pătr. austr, are totuşĭ unŭ plus de 387 speciĭ.

România are o estensiune teritorială de preste 2000 milurĭ pătr austr. respective este aprópe de 40 orĭ maĭ mare de câtŭ ţinutulŭ nostru. După Prodromulŭ floreĭ Românieĭ compusŭ de colegulŭ nostru Dr. D. Brândză se află în România :

1683	speciĭ	dicotyledóne
337	»	monocotyledóne și
43	»	cryptogame vasculare, saŭ în totalŭ
2063	»	

Combinândŭ acéstă floră cu cea din ţinutulŭ nostru, resultă pentru flora Românieĭ unŭ plus de :

564	speciĭ	dicotyledóne
68	»	monocotyledóne
12	»	cryptogame vasculare, saŭ în suma
644	»	prin urmare flora ţinutuluĭ nostru conţine aprópe $69^0/_0$ din cea a Românieĭ.

Este unŭ numĕrŭ considerabilŭ de plante, carĭ provinŭ în ţinutulŭ

(1) Enumeratio plantarum in Banatu Temesιense, auct. D-re Ioanne Heuffel. Vindobonae, 1858

(2) Cryptogamele sunt omise

(3) Mármaros Vármegye egyetemes leírása. Szerkeszte Szilágyi István. Budapest, 1876.

nostru şi în cea maĭ mare parte şi în alte ţinuturĭ ale Transilvaniei, carĭ lipsescŭ în flora Românieĭ :

Acestea sunt :

Callianthemum coriandrifolium Rchb.
Thalictrum flexuosum Rchb. non Bernh
Aconitum Hosteanum Schur
Linum extraaxillare Kit.
Ranunculus paucistamineus Tausch. .
— divaricatus Schrank.
— glacialis L. var. roseus Hegetschw.
— crenatus W. K.
Corydalis capnoides L.
Nasturtium palustre DC
Barbaraea stricta Andrz.
Arabis glareosa Schur.
— Halleri L
Erysimum Wittmanni Zaw.
Brassica campestris L
Draba fladnicensis Gaud. non Wulf.
— contorta Ehrh.
— confusa Ehrh.
Thlaspi dacicum Heuff. var. transilvanicum Porcius.
Drosera rotundifolia L.
Viola Riviniana Rchb.
— Schultzii Bill.
Dianthus biternatus Schur.
Silene sylvestris Schott.
Polyschemone nivalis S.K N.
Cerastium pumillum Curt.
Saxifraga Clusii Gouan.
— tridactylides L.
— hieracifolia W.K.
Chrysosplenium glaciale Fuss (Chr. alpinum Schur).
Peplis Portula L.
Sempervivum montanum L
— assimile Schott
Sedum boloniense Lois (S. sexangulare M. et K.)
— repens Schleich (S. rubens Haenke)
Epilobium ternatum Schur.
— collinum Gmel
— palustre L.
— scaturiginum Wimm.
— alsinefolium Vill.
— alpinum fl. germ.
— trigonum Schrank.
— chordorrhizum Fries.
— obscurum Rchb. non Schreb
Crataegus intermedia Fuss (Schur).
Comarum palustre L.
Potentilla norvegica L
— pilosa Willd.
— fissidens Borbás.
— thyrsiflora Hulsen.
— cinerea Chaix
Rubus glandulosus Bell.
— hirtus W. K.
— suberectus Andrz.
— affinis Weihe.
— nitidus Weihe.
Poterium polygamum W.K.
Rosa tomentosa Sm.
Trifolium heterophyllum Lej.
— glaciale Porcius.
— patens Schreb.
Dorycnium diffusum Janka.
Vicia cordata Wulf.
— Bobartŭ Forster.
Orobus glaberrimus Schur.
Pimpinella rubra Hoppe.
Bupleurum aureum Fisch.

Conioselinum Fischeri Wim. Gr
Heracleum palmatum Bmgt.
Laserpitium alpinum WK
Pleurospermum austriacum Hoffm.
Bifora radians M B.
Valeriana dacica Porcius.
Valerianella carinata Loisl.
— Auricula D. C.
Asperula arvensis L
Galium Bauhinii R. Sch.
— uliginosum L.
— supinum Lam.
— Tirolense Willd
Cephalaria radiata Gr. Sch.
Knautia Crăciunelensis Porcius
— Brândzăi Porcius.
Hieracium brachyatum Bert.
— stoloniferum Hazslinsky x. Borbás
— Rackyi Vukot
— floribundum Rchb
— obscurum Rchb.
— piloselloides Vill
— poliotrichum Wim.
— Rodnense Porcius.
— cymigerum Rchb.
— gothicum Fries.
— praenanthoides Vill.
Hieracium syloestre Tausch.
— lanceolatum Vill.
Crepis grandiflora Tausch
— sibirica L.
Apargia crocea Willd.
Saussurea serrata D. C.
— alpina D. C.
Echinops exaltatus Schrad.
Cirsium heterophyllum All.
Carduns glaucus Bmgt.
Centaurea nigrescens Willd
— microptilon Gr. God (C. indurata Janka.)
— salicifolia M B
— austriaca Willd.
— conglomerata C. A. Meyer
— carpatica Porcius.
— Kotschyana Heuff-non Koch syn.
Carlina simplex WK.
Senecio sylvaticus L.
— transsilvanicus Boiss (S. glaberrimus Schur.)
— subalpinus Koch.
— aquaticus Huds.
Tephroseris microrrhiza Schur.
Senecillis carpatica Schott.
Ligularia sibirica Cass.
Aronicum carpaticum Schur.
— glaciale Rchb.
— Clusii Koch.
Pyrethrum subcorymbosum Schur.
Chrysanthemum heterophyllum Willd.
Leucanthemum atratum D. C.
Matricaria svaveolens L.
Achillea lanata Sprengel (A. magna Willd.—non Roch.)
— stricta Schleih
Solidago alpestris WK.
Erigeron Drobachensis Mill.
— Villarsii Bell. var (E atticus Wahbrg carpat E. carpaticus Gr Sch)
Petasites Kablikianus Tausch
Phyteuma fistulosum Rchb.
— Vagneri A. Kern
Campanula dacica Porcius.
— neglecta R. Sch.
Oxycoccos palustris Pers.
Andromeda polifolia L
Swertia alpestris Bmgt.

Gentiana punctata L.
— tenella Rothb.
— carpatica Porcius.
Cuscuta Schkuhriana Pfeiff.
Myosotis transsilvanica Porcius.
Cerinthe alpina Kit.
Pulmonaria dacica Porcius.
Solanum humile Bernh.
Verbascum austriacum Schrad.
Linaria Cymbalaria Mill.
Veronica saxatilis Jacq
— acinifolia L
Limosella aquatica L.
Orobanche minor Sutt
— transsilvanica Porcius.
Euphrasia stricta Host.
— coerulea Tausch.
— minima Schleich.
— salisburgensis Funke.
Melampyrum Bihariense A. Kern. (M. nemorosum var. montanum Porcius.)
— albicans Porcius (An. M. Pseudobarbatum Schur.)
Thymus alpestris Tausch (Th. pulegioides Lang.)
— angustifolius Pers.
— clandestinus Schur.
— collinus M. B.
— pulcherrimus Schur.
Galeopsis pubescens Bess.
Stachys segetum Hagen.
Primula macrocalyx Bunge.
Chenopodium opulifolium Schrad.
Rumex arifolius All.
Polygonum alpestre Schur.
Thesium ebracteatum Hayn.
Euphorbia stricta Sm.
— carniolica Jacq.

Salix rubra Huds.
— molissima Ehrh.
— fagifolia Willd.
— grandifolia Sering.
— rosmarinifolia Wulf.
— dacica Porcius.
Betula carpatica Wild.
Callitriche aestivalis Schur.
Juniperus intermedia Schur.
Pinus uliginosa Neum.
Scheuchzeria palustris L.
Triglochin maritimum L.
Sparganium simplex Sm
— natans L.
Orchis laxiflora Lam.
— elegans Heuff.
— incarnata Willd. non L.
— saccigera Brogn.
— Traunsteineri Saut.
— foliosa Lindl.
Gymnadenia ornithis Jacq.
Platanthera chlorantha Custor.
Epipactis violacea Dur Duquesn.
— viridiflora Hoffm
Iris sibirica L.
Ornithogalum stachyoides Schult.
Allium montanum Schmidt.
Muscari transsilvanicum Schur.
Verathrum Lobelianum Bernh.
Juncus trifidus L.
— Hostii Tausch var monantha (J. monanthos Jacq).
— castaneus Sm.
Luzula spadicea D. C.
— nigricans Desv
Heleocharis ovatus R. Br.
Scirpus Tabernaemontani Gmel.
Blismus (Scirpus) compressus Panz.

Eriophorum vaginatum L (E caespitosum Host)
— gracile Koch.
— capitatum Host (E Scheuchzeri Hoppe).
Carex curvula All.
— dioica L.
— divulsa Good.
— teretiuscula Good.
— paniculata L.
— elongata L.
— Grypos Schkuhr.
— lagopina Wahlbg (C. approximata Hoppe).
— canescens L.
— Personii Sieb
— Bueckii Wimm. (C banatica Heuff)
— vulgaris Fries.
— dacica Heuff.
— bicolor All
— tomentosa L.
— transsilvanica Schur.
— polyrrhiza Wallr (C longifolia Host).
— ornithopoda Wild
— brevicollis D. C.
— capillaris L.
— fuliginosa Schkuhr.
— tristis M. B.
— ampullacea Goomittd.
— vesicaria L.
— Kochiana D. C
Digitaria ciliaris Koel.
— glabra R. & Sch.
Alopecurus laguriformis Schur.
Phleum glabrum Porcius.
Sesleria disticha Pers.
Calamagrostis Halleriana D. C.
— stricta Spr.
Aira chrysophaena Porcius.
Avena (sativa) atrocarpa Schur.
— planiculmis Schrad.
— Scheuchzeri All. (A. versicolor Vill).
— flavescens L. var. variegata Schur (sub Trisetum).
— carpatica Host
— alpestris Host.
Triodia decumbens P B.
Poa laxa Haenke
— pumilla Host.
— gelida Schur.
— sudetica Haenke.
— pseudonemoralis Schur.
Glyceria distans Wahlbrg.
Festuca capillata Lam.
— pseudovina Hackel (F. pulchra Schur).
— supina Schur.
— picta Kit. (F. violacea Schur)
— Austriaca Hackel (F. amethystina L. non Host. — T. inarmata & coerulans Schur)
— valesiaca Schl.
— carpatica Dietr.
— Porcii Hackel.
— montana M. B (F. Drymaea M. K).
— Pseudoxanthina Porcius.
— apennina De Not (F. australis Schur).
Bromus giganteus L. (Fostuca gigantea Vill).
Equisetum ramosum Schl.
Polypodium Robertianum Hoffm.
Aspidium tanacetifolium D C. var. rupestre Schur.
Polypodium alpestre Hoppe.
Woodsia hyperborea Koch.
Cystopteris regia Presl.
Cu totulŭ 278 specii.

Din datele espuse resultă, că flora din fostulŭ districtŭ alŭ Năseudului, în comparare cu flora din întrégă Transilvania, din Bănatŭ, Ungaria, Marmaţia, Bucovina şi România, înfăţişéză o abundanţă, care cu privire la estensiunea teritoriului sĕŭ prevaléză multŭ.

Acestŭ evenimentŭ nu este a se adscrie uneĭ fertilitățĭ și posițiunĭ estraordinare a teritoriuluĭ sĕŭ, ci numaĭ aceleĭ împrejurărĭ, că flora sa a fostŭ scrutată şi esploiată maĭ cu deamănuntulŭ de câtŭ în alte părțĭ.

In specie, ce se ţine de România, care posede tóte condiţiunile pentru producerea uneĭ vegetaţiunĭ bogate în genurĭ şi speciĭ, se pote afirma, că resultatele obţinute până acum în esplorarea vegetaţiuniĭ sale sunt nesuficiente.

Botaniştilorŭ indigenĭ le stă dinainte unŭ câmpŭ vastŭ de activitate.

Unŭ mijlocŭ, prin care, după părerea mea, s'arŭ puté accelera ajungerea acestuĭ scopŭ, arŭ fi acela, dacă — urmândŭ esemplululuĭ introdusŭ în alte ţĕrĭ civilisate din Europa — s'arŭ înfiinţa în diferite centre şi dacă s'arŭ puté în fie-care judeţŭ, reuniunĭ de botaniştĭ, a cărorŭ problemă să fie esplorarea continuă a vegetaţiuniĭ din tóte localităţile cerculuĭ sĕŭ, avêndŭ aceste reuniunĭ de a comunica materialulŭ adunatŭ la reuniunea centrală din Bucurescĭ.

Me nutrescŭ decĭ cu speranţa, că cu concursulŭ acestuĭ învĕţatŭ corpŭ, cu concursulŭ guvernuluĭ şi alŭ ţĕreĭ si cu concursulŭ reuniunilorŭ, despre carĭ credŭ că se vorŭ înfiinţa nu preste multŭ va fi explorată în modŭ satisfăcĕtorŭ şi flora RomânieĬ.

In o ţéră *per eminentiam* agricolă, cum e România, e indispensabilă deplina cunóscere a vegetaţiuniĭ sale, care aco dă însemnate avantage şi agricultureĭ şi silvicultureĭ şi horticultureĭ.

ENUMERAREA PLANTELORŬ SPONTANEE COLECTATE PRE TERITORIULŬ FOSTULUĬ «DISTRICTŬ ALŬ NASEUDULUĬ» ARANJATE DUPĂ REGIUNĬ ŞI ÎN ACESTEA DUPĂ DEOSEBITELE LOCALITĂŢĬ

Plantele notate cu * sunt numaĭ varietăţĭ ale acelorŭ speciĭ caiĭ provinŭ pre alte localităţĭ saŭ şi în alte regiunĭ.

I. Regiunea inferióră.

A. Lacurĭ, bălțĭ și alte ape stagnante.

Dicotyledone

Ranunculus paucistamineus L.
— divaricatus Schrank.
Myriophyllum spicatum L.
Menyanthes trifoliata L.
Hottonia palustris L.
Utricularia vulgaris L.
Polygonum amphibium L.
α. natans
β. coenosum.
Callitriche verna Kütz.
— aestivalis Schur.
Ceratophyllum demersum L.

Monocotyledone

Hydrocharis Morsus ranae L.
Glyceria aquatica Wahlbrg.
— fluitans R. Br.
— plicata Fries.
Potamogeton crispus L.
— natans L.
Carex Bueckii Wim. (C. Banatica Heuff.)
— glauca. Scop.

Cryptogame vasculare

(Nu se află).

B. Locurĭ turfóse — sponghióse, paludinóse, uliginóse.

Dicotiledone

Caltha palustris L.
α latifolia (C. latifolia S. K. N).
β. cornuta (C. cornuta S. K. N).
Nasturtium palustre L.
Viola Schultzii Bill.
Epilobium parviflorum Schreb.
— rivulare Wahlbrg.
— palustre L.
β. latifolium (E. Schmidtianum Rostk)
γ. Pseudoscaturiginum Porcius.
Lythrum Salicaria L.
β. longistylum.
Galega officinalis L.
Thysselinum palustre Hoffm
β. foliis angustioribus.
γ. foliis angustissimis
Galium uliginosum L.
— palustre L.
Bidens minima L.
Gnaphalium uliginosum L.
β. divaricatum.
Sonchus uliginosus M. B
Myosotis palustris Wither.
β. albiflora.
— caespitosa Schultz.
Lycopus exaltatus L fil.
Veronica scutellata L.
* Plantago major L. var. paludosa (Pl. paludosa Turcz).

Monocotyledone

Orchis elegans Heuff.
— laxiflora Lam.
Iris sibirica L.
Triglochin palustre L.
Juncus glaucus Ehrh.
— conglomeratus L.
— effusus L.

— bufonius L.
β. fasciculatus (J. mutabilis Savi).
Nardus stricta L.
Glyceria distans Wahlbrg.
Alopecurus fulvus Sm.
— geniculatus L.
Baldingera arundinacea L.
Agrostis canina L.
Carex ampullacea Good.
— vesicaria L.
— leporina L.
— Pseudo-Cyperus L.
Carex riparia Curt.
β. Nassodiensis Porcius.
γ. androgyna Schur.
— Kochiana D. C.
β. androgyna Porcius.
— pallescens L.
— limosa L.
— acuta L.
β. spicis femineis infimis longe ve-longissime pedunculatis.
γ duplicata Porcius.
— stellulata Good.
— muricata L.
β. nemorosa (C. nemorosa Lumn. — non Willd. nec. Rebent.)
γ. virens, longebracteata (C virens Lam).
— flava L.
β. altissima Porcius.
Blismus (Scirpus) compressus L.
Heleocharis ovatus R. Br.
— palustris R. Br.
β. maior.
γ. gracilis (Scirpus varius Schreb).
Scirpus Tabernaemontani Gmel.
Cyperus flavescens L.
— fuscus L
Typha latifolia L
Butomus umbellatus L.

Cryptogame vasculare

Eguisetum limosum L.
Struthiopteris germanica Willd.

C. *La margini de fluvii și râuri, pe părae, șanțuri cu apă, locuri inundate, lângă isvóre de apă dulce și sărată.*

Ranunculus sceleratus L.
β. pygmaeus.
Geranium palustre L.
Impatiens nolli tangere L.
Nasturtium sylvestre R. Br.
Barbaraea stricta Andrz.
Cardamine pratensis L.
— hirsuta L.
— impatiens L.
Malachium aquaticum Fries.
Spergularia salina Presl.
Sagina procumbens L.
β. apetala.
Epilobium hirsutum L. (E. grandiflorum All).
— roseum Schreb (E. tetragonum L. — von Koch Syn.).
Lythrum hyssopifolia L.
Myricaria germanica Desv.
Peplis Portula L.
Trifolium fragiferum L.
Oenanthe Phellandrium Lois.
Senecio aquaticus Huds.
Cirsium rivulare Link.
— oleraceum Scop. All.
Eupatorium cannabinum L.

Tussilago Farfara L.
Pulicaria vulgaris Gartn.
Bidens cernua L. radiata (Coreopsis-Bidens S.).
Aster Tripolium L.
Stachys palustris L.
Symphytum officinale L.
β. albiflorum (S. bohemicum Schmidt)
Scutellaria galericulata L.
β. puberula Porcius.
Lycopus europaeus L.
Pulegium vulgare Mill.
Mentha rubra Sm.
— arvensis L. α. vulgaris.
— sativa L. α. vulgaris.
Solanum Dulcamara L.
Limosella aquatica L.
Veronica Anagallis L.
— Beccabunga L.
*Plantago maior L. var. minima (Pl. minima D.C.).
Rumex conglomeratus Murr.
Polygonum Hydropiper L.
— minus Huds.
— mite Schrank.
*— amphibium L. var. terestre.
Populus canescens Sm.
— nigra L.
Salix amygdalina L.
α. concolor (S. triandra L.).
β discolor (S. amygdalina L.).
— amygdalina × fragilis Wim.
— fragili × amygdalina.
— alba × Russeliana.
— fragili × Russeliana
— Russeliana Sm.
— alba L.
β. vitellina.
— fragilis L.
— purpurea L.
Salix rubra Huds.
— molissima L.
— viminalis L.
Alnus incana D.C.
— glutinosa Gärtn.
Salicornia herbacea L.

Monocotyledone

Alisma Plantago L.
Juncus lampocarpus Ehrh.
β. viviparus.
γ. capitulis nigricantibus.
Phragmites communis Trin.
α. flavescens (Phr. isiaca Sieb).
β. nigricans (Phr. nigricans Mer.).
Catabrosa aquatica P. B.
Leersia oryzoides Sw.
Scirpus diginus Godr.
α. macrostachys Willd.
β. compactus Krock.
Sparganium ramosum L.
— simplex Huds.
— natans L. (Sp. minimum Fries.).
Potamogeton pusillus L.
Lemna minor L.
Triglochin maritimus L.

Cryptogame vasculare.

Equisetum palustre L.

D. *Prin păduri, bercuri și la marginea acestora, prin tufișuri, spinețuri și lângă garduri.*

Clematis Vitalba L.
β banatica Wierzb.
Ranunculus auricomus L.
α. fallax (R. fallax Wim Gr.).
β. variifolius Schur.
γ. incisifolius Rchb.
δ. intermedius. maior
— flabellifolius Heuff.
Lavatera thuringiaca L.
Geranium sanguineum L.
Hypericum hirsutum L.
— quadrangulum L.
Fumaria Vaillantii L.
Acer campestre L.
Chelidonium majus L.
Alliaria officinalis Andrz.
Sisymbrium strictissimum L
Viola canina L.
α. ericetorum (V. ericetorum Schrad).
β. lucorum (V. lucorum Rchb.)
— Riviniana Rchb.
Viola hirta L.
β. pratensis Neilr.
γ. lactiflora (V. lactiflora Rchb.)
Saponaria officinalis L.
Vaccaria pyramidalis fl. d. West.
Silene nutans L.
— noctiflora L.
Melandryum pratense Rohl (Lychnis vespertina Sibth.).
*Cerastium triviale Link var. nemorosum (C. nemorosum Uechtr).
Cucubalus bacciferus L.
Moeringia trinervia Clairv.
Stellaria graminea L
β. floribus minoribus.
Circaea Lutetiana L.
— intermedia Ehrh.
Chrysosplenium alternifolium L
Prunus spinosa L.
β. coaetanea Wim. et Gr. (Pr. fruticans Weihe).
Crataegus monogyna Jacq.
— intermedia Fuss.
Geum urbanum L.
β. grandiflorum Schur
Potentilla alba L.
Fragaria vesca L.
β. efflagellis Duch
— elatior Ehrh.
Rubus caesius L.
— suberectus Andrz.
Agrimonia Eupatoria L.
Rosa canina L.
β. dumalis (R dumalis Bechst.)
γ. dumetorum (R dumetorum Thuill.
— canina L.
δ collina (R. collina Jacq.)
ε. sepium (R. sepium Thuill.).
— tomentosa Sm.
Cytisus leucanthus W K.
— elongatus W.K.
— nigricans L.
Melilotus alba Desr.
Trifolium aureum Poll. — non Thuill. (Tr. agrarium L.).
Astragalus glycyphyllos L.
Ervum tetraspermum L.

— cassubicum Peterm
Vicia Cracca L.
β. kitaibeliana Rchb
— tenuifolia Roth.
— sepium L.
β. angustifolia Koch. (V. montana Frohl.).
Lathyrus hirsutus L
— sylvestris L.
Orobus vernus L.
β. foliolis latioribus.
Rhamnus cathartica L.
— Frangula L.
Evonymus europaeus L.
— verrucosus Scop.
Chaerophyllum bulbosum L.
Anthriscus sylvestris Hoffm.
β. abortiva Porcius
Torilis Anthriscus Gmel.
Angelica sylvestris L.
Tordylium maximum L.
Bupleurum rotundifolium L.
— falcatum L.
Aegopodium Podagraria L.
Conium maculatum L
Cornus sanguinea L
— mas L.
Asperula Aparine Schott
Sambucus nigra L
— Ebulus L.
Viburnum Opulus L.
Galium Aparine L.
β. infestum (G. infestum W K.).
— Mollugo L.
— cruciata Scop.
— boreale L
β. angustifolium.
γ. intermedium (G Pseudorubioides Schur)
δ. hyssopifolium (G. hyssopifolium Hoffm.).
Valeriana officinalis L.
Dipsacus pilosus L.
Knautia arvensis Coult.
β. campestris (Scabiosa campestris M. B.)
γ. pinnatifida Schur.
δ. dumetorum (Kn dumetorum Heuff.)
ε. integrifollia Heuff.
ξ. drymaea (Kn drymaea Heuff)
— sylvatica Dub.
Asclepias Vincetoxicum L
Aster Amellus L
Solidago Virga aurea L
β angustifolia Koch.
Inula salicina L.
— hirta L.
Achillea Millefolium L
α. umbrosa Beck.
β. collina (A. collina Beck).
γ. lanata Koch (A Pannonica Scheele).
— Ptarmica L
Gnaphalium sylvaticum L.
α fuscatum (Gn. rectum Sm.).
β. virgatum.
γ umbrosum.
Artemisia vulgaris L.
Senecio sylvaticus L.
— tenuifolius Jacq.
Centaurea Jacea L.
β. vulgaris Koch.
γ. lacera Koch (C. decipiens Rchb.).
δ. commutata Koch.
ε. pratensis (C. pratensis Thuill.)
— nigrescens Willd.
— salicifolia M. B.

— microptilon Gr. et Godr. (C. indurata Janka).
— nigrescens × austriaca Porcius
— austriaca × nigrescens Porcius.
— cirrhata Rchb
— Scabiosa L. var. coriacea Koch.
— spinulosa Rochel
β albiflora.
Kentrophyllum lanatum DC
Carduus crispus L.
Cirsium arvense Scop
α. mite Koch.
β. setosum (C. setosum M. B)
Serratula tinctoria L.
β. integrifolia.
Lappa minor D. C.
Lampsana communis L.
β. glanduloso-pilosa Schur.
Hieracium umbellatum L.
α. submonocephalum Schur.
β. brevifolium Tausch.
γ. Wellandii Heuff.
δ. integrifolium Frohl.
ε. latifolium Frohl.
ζ. serotinum Host.
Picris hieracioides L.
β. sinuato-dentata Schur.
γ. humilis, integrifolia (P. ruderalis Schmidt).
δ. paleacea (P. paleacea Vest.)
ε. subumbellata Schur.
ζ. praenanthoides (P. praenanthoides Schur).
Crepis praemorsa Tausch var. glabrata.
Lactuca muralis Gartn.
Campanula rapunculoides L.
— neglecta R. & Sch.
Vinca minor L.
Convolvulus Sepium L.
Myosotis sylvatica Hoffm.
— sparsiflora Mikan.
Pulmonaria officinalis L.
— angustifolia L.
β. oblongata (P. oblongata Schrad).
Ajuga genevensis L.
β. latifolia (A. latifolia Host)
Symphytum tuberosum Jacq.
Salvia nemorosa L.
Lamium album L.
Nepeta Pannonica Jacq. (Nepeta nuda L. var. violacea).
Clinopodium vulgare L.
Glechoma hirsuta W. K.
— hederacea L.
β. grandiflora Schur.
Galeopsis versicolor Curt.
β. unicolor.
Ballota nigra L.
α. viridis.
β. albiflora (B. alba L.)
γ. ruderalis (B. ruderalis Fries.)
Mentha sylvestris L.
α. canescens (M. canescens Roth.)
β. candicans (M. candicans Crantz.)
Ligustrum vulgare L.
Verbascum austriacum L.
— nigrum L.
Physalis Alkekengi L.
Cerinthe minor. L.
β. maculata M. B.
Veronica orchidea Crantz.
— Teucrium L. (V. latifolia fl. plur.)
— longifolia L. var. transilvanica Schur.
— Chamaedrys L.
Scrophularia nodosa L.
Odontites lutea Rchb. (Euphrasia lutea L.)

Rumex obstusifolius L.
β. sylvestris (R sylvestris Wallr.)
— sanguineus L.
Polygonum dumetorum L.
Aristolochia Clematitis L.
Thesium ebracteatum Hayn.
— ramosum Hayn.
Bryonia alba L.
Euphorbia polychroma A. Kern (E. epithymoides Jacq. non L)
— salicifolia Host (E. incana Schur)
Ulmus suberosa Willd.
Quercus sessiliflora Smith
— pedunculata Ehrh.
Humulus Lupulus L.
Populus alba L.

Monocotyledone

Convallaria Polygonatum L
— multiflora L.
— latifolia Jacq.
Luzula vernalis D. C.
— albida D. C.
Scirpus sylvaticus L.
Agropyrum repens P. B.
α. aristatum, caesium (A. caesium Presl)
β. mucronatum (dumetorum)
γ. muticum (arvense)
— caninum P. B.
β. pouciflorum.
Brachypodium pinnatum P. B.
α vulgare
β rupestre (Br rupestre R & Sch)
Poa nemoralis L.
α. subuniflora Rchb (vulgaris)
β biflora (vulgaris.)
γ. nodis culmeis spongioso-cirrhosis.
— trivialis L.
β. radicans, viridiflora.
— fertilis Host
β. effusa (P. effusa Kit.)
Festuca capillata Lam (F. ovina var. capillatta.)
Bromus inermis L.
Melica uniflora L.
— nutans L.
Digitaria glabra R. & Sch.
Carex digitata L.
— divulsa Good.

Cryptograme vasculare

(nu se află)

E. Pre locurĭ cultivabile: agri, semănăturĭ, grădinĭ de legumĭ, răzóre.

Adonis aestivalis L.
α. maculata (A. maculata Wallr).
β. miniata Schur.
Myosurus minimus L.
Ranunculus Pseudobulbosus Schur (R. mediteraneus Gris.)
— arvensis L.
α. carpellis echinatis.
β. carpellis tuberculatis (R. tuberculatus D. C.)
γ. carpellis tuberculatis, foliis tenuisectis.
Nigella arvensis L.
Delphinium Consolida L.
Hibiscus Trionum L.
Papaver Rhoeas L.

β. strigosum Schur.
γ. intermedium (P. intermedium Beck).
— dubium L.
Brassica campestris L.
*Arabis arenosa Scop. var. segetalis (A segetalis Schur.)
Sinapis arvensis L.
β. Schkuhriana (S. orientalis Murr).
Melanosinapis communis Schk & Spen. (Sinapis nigra L. Brassica nigra Koch. Syn.)
Thlaspi alliaceum L.
— perfoliatum L.
— arvense L.
Neslia paniculata Desv.
Cochlearia Armoracea L.
Senebiera Coronopus Poir.
Camelina dentata Pers.
β. microcarpa (C microcarpa Andrz).
Silene sylvestris Schott (S. galica L. var. sylvestris.)
Agrostemma Githago L.
β anomala Porcius.
Stellaria media Vill.
β. maxima Schur.
Holosteum umbellatum L.
Spergula arvensis L.
β. maxima (Sp. maxima Weihe).
Potentilla norvegica L.
Portulaca oleracea L.
Trifolium arvense L.
β. strictius (Tr. Brittingeri) Weitenweb).
Ervum hirsutum L
Lathyrus Aphaca L.
Bifora radians M. B.
Vicia villosa Roth.
— varia Host.
— pannonica Jacq.
— sativa L.
— cordata Wulf.
— angustifolia Roth.
— segetalis Thuill.
— Bobartii Forster.
Caucalis daucoides L.
Aethusa Cynapium L.
β. cynapioides M. B.
Asperula arvensis L.
Sherardia arvensis L.
Valerianella Auricula D. C
— Morisonii D C,
α lejocarpa (Fedia dentata Pohl.)
β. lasiocarpa (V. pubescens Mer.)
— carinata Loisl.
Erigeron canadensis L,
Bidens tripartita L.
β. cannabina (B. cannabina Tausch)
γ. integrifolia C. Koch.
Maruta Cotula D. C
Tripleurospermum inodorum C. H. Schultz (Matricaria inodora L.)
Matricaria svaveolens L.
— Chamomilla L.
Centaurea Cyanus L
Carduns acanthoides L.
Sonchus arvensis L.
— oleraceus L.
α. integrifolius Wallr.
β. triangularis Wallr.
γ. lacerus Wallr.
— asper Vill.
Convolvulus arvensis L.
Lithospermum arvense L.
Anchusa officinalis L.
Stachys segetum Hagen.
— annua L.

Galeopsis Tetrachit L.
— pubescens Besser.
β. albiflora Porcius.
— bifida Boeningh.
Lamium purpureum L.
β. albiflorum Schur.
— amplexicaule L.
β. clandestinum Rchb.
Linaria Elatine Mill.
— spuria Mill.
Veronica hederaefolia L.
— Buxbaumii Ten.
β. parvifolia.
— polita Fries.
— agrestis L.
— acinifolia L.
Melampyrum arvense L.
Anagallis arvensis L.
— coerulea Schreb.
β. grandiflora.
Amaranthus retroflexus L.
— commutatus A. Kern. (A. prostratus Sadl. non Balb.)
Chenopodium polyspermum L.
Polygonum Convolvulus L.
— nodosum Pers (P. lapathifolium L. var. nodosum).
— lapathifolium L. var. subincanum.
Euphorbia helioscopia L.
— falcata L.
— exigua L.
— stricta Sm.
— platyphylla L.
Heliotrophium europaeum L.

Monocotyledone

Muscari racemosum Mill.
— comosum Mill.
Ornithogalum stachyoides R. & Sch.
Lolium temulentum L. robustum, scabrum (L. robustum Rchb.).
Bromus secalinus L.
α. grossus Koch (Br. grossus D.C.).
β. vulgaris Koch.
— patulus M. K.
Avena fatua L.
— sativa L. var. atrocarpa Schur.
Digitaria sanguinalis Scop.
— ciliaris Koel.
Echinochloa Crus Galli P. B.
α. floribus neutris breve aristatis
β. floribus neutris longe aristatis.
Setaria viridis P. B.
α. maior.
β. intermedia.
γ. minor.
— glauca P. B.
Crypsis alopecuroides Schrad.

Cryptogame vasculare

(nu se află)

F. *Pe praturĭ, păşunĭ, câmpurĭ.*

Thalictrum angustifolium Jacq.
α. stenopetalum Wim. & Gr.
β. heterophyllum Wim. & Gr.
γ. laserpitiifolium Koch.
Ranunculus Flammula L.
β angustifolius.
— acris L.
β. napellifolius Crantz.
— Steveni × acris Porcius
— Steveni Andrz.

— Frieseanus Jord.
— repens L.
β. grandiosus Porcius.
— parvulus L.
Ficaria ranunculoides Roth.
— calthaefolia Rchb.
Geranium pratense L.
Erodium Cicutarium L'Herit.
β. immaculatum.
Hypericum perforatum L.
β. angustifolium.
Linum hirsutum L.
— flavum L.
— tenuifolium L.
Polygala maior Jacq.
— neglecta A. Kern.
— comosa Schkur
— vulgaris L.
— austriaca Crantz.
Turritis glabra L.
Barbaraea vulgaris R. Br.
Erysimum repandum L.
Arabis hirsuta L.
β conferta (A. conferta Willd.)
Conringia thaliana Rchb (Arabis thaliana L.).
Camelina sativa Bmgt.
β. pilosa (C. sylvestris Wallr).
Capsella bursa pastoris Mönch.
α. integrifolia.
β. sinuata.
γ. pinnatifida.
δ. apetala Opitz.
Bunias orientalis L.
Viola pratensis M. & K.
— tricolor L.
α vulgaris Koch
β. macrantha Schur.
γ. arvensis Koch (V. segetalis Schur).
δ. luteola Schur (V. saxatilis Schmidt).
ε. banatica (V. banatica Kit).
Dianthus Armeria L.
— Carthusianorum Fl. Transsilv.
— biternatus Schur.
β. fastigiatus
Lychnis Flos Cuculi L.
Cerastium glutinosum Fries.
β. pallens Koch.
— semidecandrum L.
β. murale (C. murale Schur).
— pumillum Curt.
— triviale Link.
Stellaria viscida M. B. (Cerastium anomalum W. K.).
Arenaria serpyllifolia L. α sphaerocarpa.
Viscaria purpurea Röhl (Lychnis Viscaria L).
Potentilla reptans L.
β. floribus tetrameris, sed habitu P. reptantis.
γ. habitu P. mixtae Nolt. sed floribus pentameris.
— opaca Jacq.
— cinerea Chaix.
Fragaria collina Ehrh.
Spiraea Filipendula L.
Alchemilla vulgaris L.
β. minor.
Sanguisorba officinalis L.
Poterium polygamum W. K.
Rosa pumilla L.
— rubiginosa L.
α. micrantha (R. micrantha D.C.)
β nemorosa (R. nemorosa Libert)
Genista tinctoria L.
Medicago falcata L.

β. maior (M. procumbens Bess.)
— minima Lam.
— lupulina L.
— sativa L.
β. versicolor (M. media Pers.)
Melilotus macrorrhiza Pers.
Melilotus officinalis Desr.
β. arvensis (M. Petitpierreana Willd.)
Anthyllis Vulneraria L
Trifolium pratense L.
β. parvifolium Wierzb.
γ. pilosum Heuff.
δ. ramosissimum Heuff
— medium L.
β capitulis longius pedunculatis.
— ochroleucum L.
— repens L.
— hybridum L.
— campestre Schreb.
— patens Schreb.
— procumbens Schreb — non L
— filiforme Koch (Tr. minus Smith).
Dorycnium diffusum Janka.
Lotus corniculatus L
β. ciliatus Koch.
— tenuifolius Rchb.
Onobrychis sativa Lam.
Astragalus Cicer L.
Coronilla varia L
Ononis hircina Jacq.
Lathyrus tuberosus L.
— pratensis L.
β. elongatus Porcius.
Orobus Pannonicus Jacq (O albus L. fil.).
Daucus Carota L.
Pastinaca sativa L
— opaca Bert.
Heracleum Sphondylium L.
β elegans (H. elegans Jacq).
Peucedanum Cervaria L.
— Oreoselinum Monch.
Ferulago sylvatica Rchb
Carum Carvi L.
Eryngium campestre L
— planum L.
Galium verum L
α. lejophyllum.
β. trachyphyllum Wallr.
γ. pallidiflorum Schur.
— vernum Scop
Asperula galioides M. B
— Cynanchica L.
Succisa pratensis Monch. var. glabrata Schott.
Cephalaria radiata Schrad.
Chrysocoma Linosyris L.
Inula Britanica L.
— cordata Boiss.
Filago germanica L.
β. squarrosa.
Cirsium canum M. B
Carlina vulgaris L
Senecio Jacobaea L.
Leontodon hastilis L.
α glabratus (L. danubiale Jacq)
β hispidus Rchb (Apargia hispida Host.)
Chrysanthemum Leucanthemum L
β. carpaticum Bess.
γ. sublyratum Schur.
δ. atratum Koch — non Leucanthemum atratum D.C.
ε. monstrositas fasciata.
ζ. Pseudoheterophyllum Porcius.
Crepis biennis L.
α runcinata (Cr. lodomeriensis Bess.)

β. sinuata.
γ. dentata Koch.
δ. lacera Koch.
Oporina autumnalis Don
α. vulgaris.
β. monocephala.
γ. pratensis Koch.
δ. latifolia Schur.
Tragopogon pratensis L.
β. tortilis Meyer.
Hypochaeris radicata L.
β. subalpina Schur
Taraxacum officinale Wigg.
β. giganteum Porcius.
γ monstrositas fasciata
δ. glaucescens Koch.
Hieracium Pilosella L.
β microcephalum Schur.
γ. flagelliflorum Schur.
δ. robustius Koch.
ε. parvulum
ζ. dicephalum Porcius.
φ. pilosissimum (H. Peleterianum Mer.).
— subbifurcum Porcius.
— bifurcum Koch.
β. flagelliflorum Schur.
— Pilosella × bifurcum Porcius.
— bifurcum × Pilosella Porcius.
— brachyatum Bert.
— Auricula L.
β. minimum Schur.
γ. subbifurcum.
δ. flagelliflorum Porcius.
— Auricula × pratense.
— Auricula × fallax.
— Rackyi Vukot.
— Pseudobifurcum Porcius.
— stoloniforcum Harlinsky et Borb.
(H Bauhinii × Pilosella.
Erythraea Centaurium Pers.
β. capitata (E capitata R. et Sch).
— pulchella Fries.
β. depauperata.
Gentiana Pneumonanthe L.
— cruciata L
Myosotis hispida Schlecht.
— intermedia Link.
Campanula patula L
β. floribus albis.
Prunella vulgaris L.
β. parviflora Poir.
— grandiflora Jacq
α. foliis integris.
β. pinnatifida.
— alba Pall.
α integrifolia.
β. pinnatifida (Pr. laciniata Jacq)
Ajuga reptans L.
β. albiflora.
γ. pumilla (A. pumilla Schur).
Scutellaria hastifolia L.
Thymus pannonicus All.
— collinus M B.
β. albiflorus.
— lanuginosus Schkuhr — non Link.
Stachys germanica L.
— recta L.
Salvia pratensis L.
— verticillata L.
Verbascum phlomoidi × nigrum Porcius.
Veronica serpyllifolia L.
— dentata Schmidt.
— prostrata L
— arvensis L.
β. murorum Schur.
γ. ramosissima Schur.

δ. simplex (V. Pseudoromana Schur).
Euphrasia Rostkoviana Hayn.
— stricta Host.
Odontites verna Rchb (Euphrasia Odontites L.).
Rhinanthus minor Ehrh
— hirsutus Lam.
— maior Ehrh.
β. angustifolius Fries.
Melampyrum albicans Porcius (An M. Pseudobarbatum Schur. M. Arvense β. hybridum mihi olim).
Lysimachia punctata L.
— vulgaris L.
— Nummularia L.
Passerina annua Wickstr (Stellera Passerina L.)
Plantago media L.
β. oblongifolia (R. oblongifolia Schur).
— lanceolata L
β. polystachya.
γ. elata (Pl. elata Schur).
δ. minor Ledeb.
Rumex crispus L.
— Acetosa L.
Euphorbia Cyparissias L.
β. pinifolia Schur.
γ. Pseudo-Esula Schur.
— Esula L.

Monocotyledone

Voratrum album L.
Orchis maculata L.
— Morio L
β. albiflora
— coriophora L.
Anthericum ramosum L.
Gladiolus imbricatus L.
Allium oleraceum L.
Luzula campestris D. C.
β. nemorosa Host
— multiflora Lej.
β. pallescens (L. pallescens Bess).
Juncus compressus Jacq.
Andropogon Ischaemum L.
Briza media L.
Dactylis glomerata L.
β abbreviata R. Br. (D. hispanica Roth).
Phleum glabrum Porcius (An Phl. ambiguum Sibth ?)
Koeleria cristata Pers.
Cynosurus cristatus L.
Festuca Pseudovina Hackel (F. pulchra Schur).
β. tenuissima Hackel.
— elatior L.. (F. pratensis Huds).
β. macrostachya Schur.
γ. pseudololiacea Hackel.
Bromus mollis L.
β. leiostachius (Br. nanus Weigel).
γ. polystachius.
— racemosus L.
Crypsis aculeata Ait.
Poa pratensis. L.
α. angustifolia Koch.
β. filifolia Schur.
γ. anceps Gaud
Alopecurus pratensis L.
Phleum pratense L.
β. nodosum (Phl. nodosum L.).
γ. elongatum Schur.
δ. viviparum.
Agrostis vulgaris With.

β. Hornungiana (A. Hornungiana Schur).
γ. aristata (A. aristata Meyer)
δ. vivipora (A. sylvatica Pall).
Carex distans L.
— tomentosa L.
— vulpina L.
β. interrupta, nemorosa Koch Syn (C. nemorosa Willd. & Rebent, — non Lumnitzer).
Carex praecox Jacq.
β. longebracheata.
γ. anomala Janka.
δ. monoica Porcius.
ε. pedunculata.
— transsilvanica Schur
β. monostachya.
γ. ambigua Porcius.

Cryptogame vasculare

Equisetum arvense L

G. Lângă căĭ, murĭ, pre locurĭ ruderale.

Geranium columbinum L.
— pusillum L.
β. malvaefolium Schur.
— dissectum L.
Althaea officinalis L.
Malva sylvestris L.
β. parvifolia Schur.
— vulgaris Fries
— borealis Wallr.
Sisymbrium officinale Scop
— Sophia L.
β. depauperatum, pygmaeum (S. Quintescui Porcius.)
— Loeselii L.
Erysimum cheiranthoides L.
Lepidium Draba L.
— campestre R. Br.
— ruderale L.
Reseda luteola L.
— lutea L.
Potentilla supina L.
Dipsacus sylvestris Mill.
β. pinnatifidus Koch.
— laciniatus L.
Xanthium Strumarium L
— spinosum L.
Anthemis arvensis L
Artemisia Absinthium L.
Filago arvensis L.
Tanacetum vulgare L.
Senecio vulgaris L.
Onopordon Acanthium L.
Cirsium lanceolatum Scop.
Lappa maior Gartn.
β. conglomerata Schur.
— tomentosa Lam.
— tomentosa × maior.
— tomentosa × minor.
Lactuca Scariola L.
— saligna L.
Cichorium Intybus L.
Crepis setosa Hall fil. (Cr. hispida W. K.)
β. glabrata.
— rhoeadifolia M. B.
Asperugo procumbens L.
Cynoglossum officinale L.
Echinospermum Lappula Lehm.
Lithospermum officinale L.
Echium vulgare L.
β. albiflorum.
Nepeta Cataria L.

Chaiturus Marrubiastrum Rchb
Leonurus Cardiaca L
Verbena officinalis L.
Solanum nigrum L
— humile Bernh.
Datura Stramonium L
Hyosciamus niger L.
Verbascum Blattaria L.
Plantago maior L.
Chenopodium opulifolium Schrad
— Vulvaria L.
— album L.
β. viride.
— glaucum L.
— Bonus Henricus L
— murale L.
— urbicum L.
— hybridum L.
Blitum virgatum L.
Atriplex nitens Rebent.
— latifolia Wahlbrg.
— oblongifolia L.
— erecta Smith.
— patula L. (A. angustifolia W. K.)
β. microsperma.
— tatarica L. (A. laciniatum L).
— albicans Bess (A. rosea L.)
Polygonum aviculare L.
α. decumbens.
β. erectum (P erectum Roth.)
— Persicaria L.
Urtica dioica L
β. angustifolia
— urens L.

Monocotyledone

Lolium perenne L.
β. ramosum Schur.
γ. tenue (L tenue L.)
Poa annua L.
Bromus arvensis L.
— sterilis L.

Cryptogame vasculare

(nu se află)

H Pe locurĭ aride: arenóse, petróse, stâncóse.

Potentilla anserina L.
α. discolor.
β. concolor, sericea.
— canescens Bess.
β. grandiosa Porcius.
— thyrsiflora Hulsen.
— sordida Fries (P. argentea var. sordida.)
— argentea L.
— recta L.
— obscura Willd.
β. laciniosa.
— fissidens Borbás (P. inclinato × obscura mihi olim.)
— pilosa Willd
Arabis arenosa Scop.
β parviflora.
γ. sarmentosa Schur.
Nasturtium pyrenaicum R. Br.
Berteroa incana D. C. (Farsetia incana R. Br.)
β. viridis Tausch.
Alyssum calycinum L.
Draba contorta Ehrh.
— confusa Ehrh
— verna L. (Erophila vulgaris D.C.)
β. maxima (Dr Krockeri Andrz.)

*Dianthus Carthusianorum fl. Tr. var. saxatilis (D. saxatilis Porcius.)
Cerastium glomeratum Thuill. (C. viscosum Fries.)
Spergularia rubra Presl.
Scleranthus annuus L.
β. cymosum Fenzl
γ. biennis (Scl. biennis Reut.)
Herniaria glabra L
Sedum acre L.
Oenothera biennis L.
Anthemis tinctoria L.
β. floribus maioribus, flavo-albicantibus.
Scabiosa ochroleuca L
— Scopolii Link.
Filago minima Fries (F. montana D. C)
Erigeron acris L
β. serotinus (E. serotinus Weihe).
Centaurea maculosa Lam.
β. rhenana (C. rhenana Bor)
Myosotis stricta Link.
Nonnea pulla D. C.
Teucrium chamaedrys L
Galeopsis Ladanum L
α. latifolia (G. latifolia Hoffm.)
β. angustifolia (G angustifolia Ehrh
γ. canescens (G. canescens Schult)
Thymus angustifolius Pers var. foliis elliptico lanceolatis.
Calamintha Acinos Benth.
Linaria Cymbalaria Mill
— vulgaris Mill. var. intermedia Schur.
Verbascum phoeniceum L
— Lychnitis L.
— phlomoides Schrad,
β. condensatum (V. condensatum Schrod.)
Rumex Acetosella L
β. multifidus.
Polygonum incanum Schmidt.
* — aviculare var. saxosum Porcius.

Monocotyledone.

Agropyrum glaucum P. B
β. barbulatum (A. barbulatum Schur.)
Sclerochloa dura P. B
Agrostis stolonifera L
α. alba (A. alba Schrad)
β. gigantea (A gigantea Schrad)
γ. varia (A varia Host.)
δ. aristulata (A. dubia. Leers. A compressa Bingt.)
ε. coarctata (A. coarctata Ehrh).
ξ prorepens Koch.
*Molinia coerulea Monch. var. floribus fusco-luteolis. (M. Hodosii Porcius).
Poa compressa L.
Calamagrostis Epigeios Roth
Carex hirta L
β hirtaeformis Pers

Cryptogame vasculare

(nu se află).

I Plante parasitice.

Dicotyledone

Viscum album L.
Cuscuta europaea L.
— Epithymum Smith. (C. minor D.C.)
— Epilinum Weihe

Monocotyledone

(nu se află).

II Regiunea montană.

A. Pre locurĭ turfóse-sponghióse, paludinóse, uliginóse, la margini de lacurĭ.

Dicotyledone.

Drosera rotundifolia L.
Stellaria Frieseana Ser. var. transsilvanica Porcius.
Comarum palustre L.
Cicuta virosa L.
Hoppea sibirica Rchb (Ligularia sibirica Cass.).
Cirsium brachypetalum Juratzka (arvensi × palustre).
— palustre Scop.
Oxycoccos palustris Pers.
Andromeda polifolia L.
Polygonum Bistorta L
— alpestre Schur.
Salix pentandra L
— rosmarinifolia Wulf.
Betula pubescens Ehrh
— carpatica Willd.
Pinus uliginosa Neum.
— Pumilio × uliginosa

Monocotyledone.

Sturmia Loeselii Rchb
Epipactis palustris Crantz.
Orchis incarnata Willd. (O. sambucina L. var. purpurea Koch.)
— foliosa Lindl.
— latifolia L.
β. foliis maculatis (O. haematodes Rchb.).
Calla palustris L.
Scheuchzeria palustris L.
Juncus atratus Krock.
β. capitato-lobatus Porcius.
— alpinus Vill.
Holcus lanatus L.
Carex vulgaris Fries.
— paniculata L.
— teretiuscula Schkuhr
— dioica L.
Eriophorum latifolium Hoppe
— angustifolium Roth.
— gracile Koch.

Cryptogame vasculare.

(Nu se află)

B. La marginĭ de riurĭ şi de părae, lângă isvóre (scaturigini).

Dicotyledone

Cardamine amara L.
α. glabra.
β. hirta Koch (C. sylvatica Hartm. — C Libertiana Lej.).
Cerastium macrocarpum Schur (C. longirostre Wichura).
Valeriana tripteris L.
Epilobium ternatum Schur.
— obscurum Rchb. (E tetragonum Koch non L.).
— chordorhizum Fries (E. obscurum Schreb. non Rchb.).
Chaerophyllum hirsutum L.
β floribus roseis (Ch. Cicutarium B. Vill)

Heracleum palmatum Bmgt.
*— Sphondylium L var. giganteum Porcius.
Petasites officinalis Monch.
— albus Gartn
— Kablikianus Tausch.
Cirsium palustri × rivulare Schiede (C. subalpinum Gaud.).
— palustri × oleraceum (C. hybridum Koch).
— heterophyllum All.
Polemonium coeruleum L.
Salix aurita L.
— cinerea L.
— aurita × cinerea Wim.
— Capraea × cinerea Wim.

Monocotyledone.

Aira caespitosa L.
Calamagrostis littorea DC.

Cryptogame vasculare

(Nu se află)

C. Prin păduri, bercuri, tufcrișuri și la marginea acestora.

Dicotyledone

*Atragene alpina L. var. montana Schur
Thalictrum aquilegifolium L.
β. atropurpureum Jacq.
γ pauciflorum (Th. pauciflorum Schur.)
δ niveum Bmgt.
— minus L. α macrophyllum Schur
Anemone ranunculoides L.
— nemorosa L
β micrantha Schur.
γ. variegata Schur.
δ. grandiosa Porcius.
Hepatica triloba Chaix
β. rotundifolia Schur (H. americana DC).
Ranunculus Cassubicus L.
β. foliis radicalibus binis
— nemorosus DC
— polyanthemos L.
β. hirsutus (A. hirsutus Ait.).
γ. Thomasii (Neilr. Nachtr. z. fl. Ung. Slav. p. 69).
δ polyanthemoides (R. polyanthemoides Schur).
— lanuginosus L.
β. geraniifolius DC.
Helleborus purpurascens W K.
Isopyrum thalictroides L.
Aconitum Moldavicum Hacq.
β. grandiflorum Schur.
Aconitum Camarum Jacq.
β. macranthum Schur
— rostratum Bernh.
— nasutum Fisch.
— variegatum L.
— paniculatum L. (A. cernuum Wulf).
Actaea spicata L.
Cimicifuga foetida L.
Oxalis Acetosella L.
Geranium Robertianum L.
Tilia europaea L.
α. acuminata.
β. oligantha Rchb.
γ. minrophylla Willd.
Hypericum montanum L.

β. scabrum Koch
Acer Pseudoplatanus L.
— platanoides L.
Corydalis solida Smith (C. digitata Pers.).
β. decipiens S.K.N.
γ depauperata (C. depauperata Schur).
— cava Schweig. et Kort.
β. albiflora.
Dentaria bulbifera L.
— glandulosa W.K.
β. quadrifoliata.
γ. bifoliata.
Lunaria rediviva L.
Viola sylvestris Lam.
— mirabilis L.
Dianthus compactus W K.
β trichotomo-ramosus
γ. subbarbatus (D subbarbatus Schur.)
Dianthus superbus L.
Silene italica Pers.
— pilosa Sprengl (Cucubalus mollissimus W K.).
— inflata Sm
β rorida Schur.
Cerastium sylvaticum W.K.
Stellaria nemorum L.
— Holostea L.
Melandryum sylvestre Rohl. (Lychnis diurna Sibth).
Circaea alpina L.
Epilobium angustifolium L.
β. latifolium.
— montanum L.
β. lanceolatum (ovato-lanceolatum) Koch, non Sebast. (E. nitidum Host.).
γ verticillatum.
— collinum Gmel.
β. perramosum (E. perramosum Schur.).
— montana × roseum
Ribes Grossularia L. α gl nduloso pilosum Koch Syn.
Prunus Padus L. (Cerasus Padus DC.).
Sorbus lanuginosa W K.
Cerasus acida Fl d. Wett. var. sylvestris.
Malus acerba Mer (Pyrus acerba DC.). Pyrus communis β Pyraster Wallr.
Geum aleppicum Jacq (G. strictum Ait.).
Spiraea Aruncus L.
— glauca Schultz.
— denudata Presl.
Potentilla chrysantha Trev
β. grandiflora (P. grandiflora Rchb. — non L)
Rubus Idaeus L
— glandulosus Bell (B Bellardii Weihe)
— hirtus W. K.
— affinis Weihe
— nitidus Weihe
— thyrsoideus Wim (R. candicans Weihe).
Laserpitium prutheniсum L
β glabratum Schur.
Angelica montana Schl.
Selinum carvifolia L
Libanotis sibirica Koch
— montana Koch.
β. minor.
Valeriana tripteris L.
— sambucifolia Mik.

— exaltata Mik.
— angustifolia Tausch.
Asperula odorata L.
Galium Bauhinii R. et Sch
— sylvaticum L.
— Schultesii Vest.
Viburnum Lantana L
Sambucus racemosa L
Lonicera Xylosteum L.
β. floribus flavis (L. carpatica Porcius An L. lejophyllum A Kern?).
Adoxa Moschatellina L.
Hedera Helix L
Sanicula europaea L.
Chaerophyllum aromaticum L
Peucedanum Chabraei Rchb.
Pimpinella magna L.
Astrantia maior L.
Ervum sylvaticum Peterm.
Vicia dumetorum L
Orobus glaberrinus Schur.
— niger L.
β. tristis (O tristis Lang.)
Knautia dipsacifolia Host — non Heuff
Telekia speciosa Bmgt.
Achillea stricta Schl.
α. floribus albis.
β. floribus purpureis (A. ambigua Poll. — A. magna Roch — non Willd nec All).
— distans Willd. (A. tanacetifolia α. dentifera Koch Syn. — A magna All.—non Willd. nec Roch)
— lanata Spr. (A. magna Willd. — non All. nec Roch.).
Chrysanthemum heterophyllum Willd
— rotundifolium W.K
Anthemis macrantha Heuff
*— tinctoria L var Fussii Gris (A. chrysantha Schur).
Pyrethrum corymbosum Willd.
Senecio nemorensis L. α. Jacquinianus Rchb.
— Fuchsii Gmel
α. ovatus (S. ovatus Willd)
β salicifolius (S salicifolius Wallr)
— vernalis W. K.
— viscosus L.
Echinops exaltatus Schrad
Carlina acaulis L.
β. caulescens (C caulescens Lam. — C. alpina Jacq.)
Centaurea austriaca Willd
β. albiflora.
Carduus Personata Jacq.
Cirsium nemorale Rchb.
* — arvense Scop. vor horridum Koch Syn.
— argenteum Vest.
Aposeris foetida Lees
Prenanthes purpurea L
β. transilvanica (P. Wolffiana Schur.)
Hieracium sylvestre Tausch.
— boreale Fries
— lanceolatum Vill. Tausch.
— sabaudum L.
— murorum L.
β. sylvaticum Koch.
γ. oblongifolium.
— transsilvanicum Heuff. (Crepis Kovacsii Fuss Fl. Tr.)
— vulgatum Koch.
β. sylvaticum (H. sylvaticum Lam)
γ. gracillimum Schur.
— gothicum Fries.
— obscurum Rchb.
— cymigerum Rchb.

— glomeratum Fries.
Hieracium Nestleri Vill. α hirsutum Koch.
— poliotrichum Wim
— inciso×vulgatum Porcius vel sp. n.
Campanula latifolia L.
— Trachelium L.
β. floribus albis.
γ. dasycarpa Koch (C urticifolia Schmidt.)
— cervicaria L.
— Hostii Brmgt.
α. floribus parvis paniculatis.
β. floribus parvis racemosis.
γ. floribus magnis paniculatis
δ. floribus magnis paucis.
— persicifolia L.
β, eriocarpa Koch. (C. dasycarpa Kit.)
γ. diversifolia
δ. humilis.
— rotundifolia L
α. vulgaris, glabra & pilosa.
β, tenuifolia Hoffm.
Vaccinium Vitis Idaea L.
— Myrtillus L.
Pyrola secunda L.
— rotundifolia L.
Monesis grandiflora Salisb.
β. subcaulifera Schur.
Gentiana asclepiadea L.
— obtusifolia Willd. var. spathulata Bartl.
Symphytum cordatum W. K.
Stachys sylvatica L.
Galeobdolon luteum Huds.
Betonica officinalis L. var stricta (B. stricta Ait.)
Lamium maculatum L.
β. immaculatum.
Melittis Melissophyllum L
β: grandiflora (M. grandiflora Sm)
Thymus montanus W. K.
β. albiflorus.
— Chamaedrys Fries.
— clandestinus Schur.
Origanum vulgare L.
β. megastachyum (O. creticum DC.
Salvia glutinosa L.
Fraxinus excelsior L.
β. montana (Nuces apicae obtusae et non emarginatae.)
γ. acuminata (Nuces apicae acutae et non emarginatae.)
*Verbascum nigrum L. var. floribus albis.
Atropa Belladona L.
Scopolina atropoides Schult.
Veronica urticifolia L.
— officinalis L.
Melampyrum Bihariense A. Kern (M nemorosum var. montanum Porcius.)
Euphrasia coerulea Tausch.
Daphne Mezereum L.
Asarum europaeum L.
Euphorbia procera M. B. (E. villosa W. K)
β. trichocarpa (E mollis Gmel)
— amygdaloides L.
— carniolica Jacq
β. expansa Janka.
Mercurialis perennis L.
Ulmus montana Sm. (U campestris L)
Fagus sylvatica L.
Corylus Avellana L.
Carpinus Betulus L
β Carpinizza Host.

Populus tremula L.
Salix silesiaco × Capraea
— cinereo × Capraea
— Capraea L.
β. sphacelata Willd.
— silesiaca Willd.
α. foliis obovatis, crassioribus.
β. foliis ovatis vel obovatis, mollioribus.
γ. foliis ovato-vel oblongo-lanceolatis, mollioribus, subtus glaucescentibus.
δ. foliis ovato-vel obovato-oblongis subtus parum tomentosis, junioribus sericeis;
ε. amentis brevius vel longius pedunculatis, basi foliatis;
ξ. capsulis junioribus parum sericeo-pilosis.
— fagifolia Willd
— grandifolia Sering.
Betula alba L
β pendula.

Monocotyledone

Orchis militaris L.
— saccigera Brogn.
Listera ovata R. Br
Epipactis latifolia All
Cephalanthera ensifolia Rich.
Platanthera bifolia Rich.
β. trifoliata.
Crocus iridiflorus Heuff
Galanthus nivalis L.
β. montanus (G. montanus Schur).
γ. biscapus (G. Alexandrii Porcius)
Leucoium vernum L.
β. biscapum (L. transsilvanicum Porcius).

Lilium Martagon L.
Erythronium dens canis L.
Gagea lutea Schult
Allium ursinum L.
Paris quadrifolia L.
β. quinquefolia.
Majanthemum bifolium D. C.
Convallaria verticillata L.
— majalis L.
Streptopus amplexifolius D. C.
Elymus europaeus L
Brachypodium sylvaticum R. & Sch.
*Poa fertilis Host. var. montana.
* — nemoralis L. var. firmula var. coarctata.
Festuca montana M. B. (F. Drymaea M. K).
β. lucorum (F. lucorum Schur).
Bromus giganteus L. (Festuca gigantea Vill.).
β. subtriflorus Schur (sub Festuca)
γ. uliginosus Schur (sub Festuca).
— asper Murr.
Molinia coerulea Monch.
β. altissima (M altissima Link).
Milium effusum L.
α. confertum.
β. elatius.
Calamagrostis sylvatica D. C.
Carex sylvatica Huds.
— pilosa Scop.
— montana L.
β. forma transitoria in C. Czeczii.
— bryzoides L
— polyrrhiza Wallr (C. longifolia Host).
— Michelii Host.
β gynobasea Porcius.
γ. incompleta Porcius.

Cryptogame vasculare

Equisetum sylvaticum L.
Lycopodium Selago L.
— clavatum L.
Aspidium pilosum Schur.
— Filix mas Sw.
Asplenium Filix femina Bernh.
Pteris aquilina L.

D. *Pe câmpurĭ erbóse : locurĭ de fénațŭ și de pășune.*

Clematis recta L.
Geranium phaeum L.
* — columbinum L. var montanum Porcius.
Helianthemum vulgare D. C. var. glabrum Koch Syn.
Linum catharticum L.
Tormentilla erecta L.
Alchemilla montana Willd.
*Lathyrus pratensis L var. tenerrimus Porcius.
Trifolium montanum L.
— pannonicum Jacq.
— armenium Willd.
Sesseli coloratum Ehrh.
Bupleurum diversifolium Roch.
Pimpinella Saxifraga L.
β. dissectifolia Wallr (P. dissecta Brmgt).
Centaurea conglomerata C. A. Meyer.
— Pseudophrygia C. A. Meyer (C. Phrygia Koch Syn).
Arnica montana L.
β. petiolulata Schur.
γ. alpina Brmgt.
Hieracium pratense Tausch.
α. astolonum.
β. flagelliferum Schur.
γ. flagelliflorum.
— pratense × praealtum.
— praealto × pratense.
— piloselloides Vill. — von Wallr.
— praealtum Koch Gris.
α. auriculoides Rchb. fil. — non Lang.
β. Reichenbachii Rchb
γ. Bauhinii Koch Syn.
δ. fallax Koch Syn
ε. decipiens Koch Syn
η. hirsutum Koch syn.
φ setosum Koch Syn.
— Auricula × praealtum Doll.
— praealto × Auricula.
Phyteuma Vagneri A. Kern (Ph. nigrum var. atropurpureum Schur).
β. pallidum.
Campanula glomerata L.
α congesta (C. congesta B & Sch)
αα. floribus albis.
β. aggregata (C aggregata Willd)
ββ. floribus albis.
γ. speciosa (C. speciosa Horn.)
δ. elliptica (C. elliptica Kit).
ε. pusilla.
*Rhinanthus alpinus Bmgt. var. angustifolius Gmel.
Primula officinalis Jacq

Monocotyledone

Herminium Monorchis R. Br
Platanthera chlorantha Custor.
Gymnadenia conopsea R Br.
β. cornigera (G. comigera Rchb).

γ. transsilvanica (G. transilvanica Schur)
Orchis ustulata L.
— mascula L:
α. acutiflora Koch.
β. speciosa (O. speciosa Host.)
Crocus banaticus Heuff.
Iris graminea L.
Colchicum pannonicum Gris.
β. vernale
γ montanum
Festuca rubra L.
α vulgaris
β. grandiflora
γ. juncea
δ. villiflora Hackel.
— Austriaca Hackel (F. amethystina L.— non Host.— F. inarmata & coerulans Schur).
* Aira caespitosa L. var setifolia Schur.
Anthoxanthum odoratum L.
* Poa annua L. var. Pseudosupina Porcius.

Cryptogame vasculare.

Botrychium Lunaria Swartz.

E Pre locurĭ aride: arenóse, petróse, stâncóse.

Corydalis capnoides L.
Arabis Halleri L.
β. polymorpha Schur.
γ stolonifera (A. stolonifera Host)
δ. diversifolia.
ε. dacica Heuff.
Silene transsilvanica Schur.
Gypsophila muralis L.
Saxifraga tridactylites L.
Sempervivum assimile Schott.
Sedum maximum Sut.
— purpurascens Koch.
— Fabaria Koch.
— glaucum W K.
— boloniense Lois (S. sexangulare M K)
Epilobium rosmarinifolium Haenke.
Cotoneaster vulgaris Lindl.
Spiraea ulmifolia Scop.
Rubus saxatilis L.
Conioselinum Fischeri Wim. & Gr.
Erigeron Droebachensis Mill.
— Pseudoacris Schur.
Antennaria dioica Gartn.
Campanula carpatica L
Echinospermum deflexum Lehm.
Verbascum thapsiforme Schrad.
β. cuspidatum (V. cuspidatum Schrad)
Digitalis grandiflora Lam.
α. acutiflora (D. grandiflora Rchb.)
β. obtusiflora (D ochroleuca Rchb)
Cortusa Matthioli L.

Monocotyledone

Triodia decumbens P. B.

Cryptogame vasculare.

Polypodium vulgare L.
— Phegopteris L.
— Dryopteris L.
— Robertianum Hoffm.
Aspidium tanacetifolium D. C. var. rupestre Schur.
Asplenium serpentini Tausch.
Cystopteris fragilis Bernh.

α lobulato-dentata Koch.
β. anthriscifolia Roth.
γ. cynapifolia Roth.
Scolopendrium officinarum Swartz.

F. *Plante parasitice.*

Dicotyledone

Orobanche vulgaris Poir.
— minor Sut.
— coerulea Vill.
Lathraea squammaria L.
Cuscuta Schkuhriana Pfeiff.

Monocotyledone

Neottia Nidus avis Rich.

III. Regiunea subalpină

A *Pre locurĭ turfóse-sponghióse, paludinóse, uliginóse, la păraie și isvóre* (scaturiginĭ).

Dicotyledone

Parnassia palustris L
Silene quadrifida L.
β. pudibunda (S. pudibunda Hoffmgg).
Epilobium trigonum Schrank.
β. foliis binis oppositis-non ternatis (E. Sturdzăi Porcius).
— scaturiginum Wim.
— alsinefolium × palustre (E Kanitzii Porcius.)
Saxifraga aizoides L.
β. autumnalis (S. autumnalis L.)
— Clusii Gouan (S. leucanthemifolia Lap.)
Chrysosplenium glaciale Fuss (Chr. alpinum Schur.)
Valeriana dacica Porcius.
* Taraxacum officinale Wigg. var. lividum Koch Syn (T. palustre D. C. — Leontodon lividus W. K.)
Tozzia alpina L.

Monocotyledone.

Orchis cordygera Fries (O. rivularis Heuff.)
β. depauperata (O. cruenta Roch.)
— Traunsteineri Saut.
Carex elongata L
— canescens L.
β longibracteata (C. Kanitzii Porcius).
Eriophorum vaginatum L. (E. caespitosum Host.)

Cryptogame vasculare.

(Nu se află)

B. *Prin pădurĭ și la marginea acestora.*

Atragene alpina L.
Ranunculus aconitifolius L.
β. nanus (R nanus Curt.)
γ. altior, multiflorus (R. platanifolius L.)
— carpaticus Herb.—non Wahlbrg.

β. pygmaeus.
Potentilla chrysocraspeda Lehm.
β. foliis radicatibus plerumque 3 natis, nonnulis etiam 4—5 natis.
Geranium alpestre Schur.
Geum rivale L.
Laserpitium alpinum W. K.
— latifolium L.
Lonicera nigra L.
Knautia transsilvanica Schur (Kn Sylvatica var. lamifolia Heuff.)
Homogyne alpina Cass.
Doronicum austriacum Jacq.
Cirsium spathulatum Moretti (C decussatum Janka).
— pauciflorum Sprengl
Mulgedium alpinum Less.
Saussurea serrata D.C. (S. alata Czecz & Porcius.)
Hieracium incisum Hoppe.
— inciso × murorum Porcius.
*— murorcum L. var. alpestre Gris
Campanula abietina Gr. & Sch.
Vaccinium uliginosum L. α. alpina frigida Schur.
Pyrola minor L.
Myosotis transsilvanica Porcius.
β. floribus albicantibus.
Pulmonaria rubra S. K. N.
— dacica Porcius (An P. montana Lösch.?)
Stachys alpina L.
* Symphytum tuberosum Jacq. var. subalpinum Porcius.
Scrophularia Scopolii Hoppe.
Primula carpatica Gr. & Sch. (Fuss)
— macrocalyx Bunge.
Melampyrum sylvaticum L.
— saxosum Bmgt.

Taxus baccata L.
Juniperus intermedia Schur.
Pinus Picea L.
— Abies L. α. erithrostachis Purkyne (Picea montana Schur.)
Salix myrsinites L. var. maior, integrifolia (S. Jacquinianus Willd.)
Alnus viridis D. C. (A. alpina Borkh)

Monocotyledone

Epipactis violacea Dur. Duquesn.
— rubiginosa Gaud.
Orchis sambucina L
Lusula maxima D. C
* — albida D. C. var. rubella Hoppe
* Poa trivialis L. var. prorepens viridiflora, et var prorepens, nigricans Schur.
* — nemoralis L. var. montana Gaud var. glauca (glaucantha Schur).
— Pseudonemoralis Schur. (P. caesia ligulis productis.)
— sudetica Haenke.
β. remota Fries.
— hybrida Gaud
Festuca sylvatica M. K.
Calamagrostis Halleriana D. C.
β pulchela (C. pulchella Saut)
— stricta Nutt.
Carex ornithopoda Willd.
— remota L.

Cryptogame vasculare

Equisetum ramosum Schl.
Lycopodium annotinum L.
Polypodium alpestre Hoppe.
Aspidium lobatum Swartz.
— angulare Sw
— aculeatum Sw.

C *Pre locurĭ de păşune şi de fânețe.*

Dicotyledone.

Thalictrum flexuosum Rchb.—non Bernh.
Anemone narcissiflora L.
β. monantha D. C.
γ. elatior Schur.
Ranunculus binatus Kit.
— montanus L. var. gracilis.
— Breyninus Crantz (R. Pseudo-Villarsii Schur.)
α. forma minor.
β. forma maior.
* — acris L. var. subalpinus Schur.
Trollius europaeus L.
β. viridiflorus Schur.
γ. humilis (Tr. humilis Crantz.)
δ. multiflorus (Tr. altissimus Crantz.)
Delphinium elatum L.
α. alpinum (D. alpiuum W. K.)
β montanum (D. montanum D.C.)
γ palmatifidum (D. palmatifidum D. C.).
* Silene inflata Sm. var alpina (S alpina Schur)
* Dianthus compactus WK. var. lactiflorus.
* Melandryum sylvestre Rohl. var. pallidum.
* Cerastium triviale Link. var. holosteoides Fries et var subalpinum Schur.
Linum montanum Schl.
— extraaxillare Kit.
Polygala amarella Crantz.
Potentilla Thuringiaca Bernh (P. heptaphylla Lehm. Revis. Potent. et plur. fl. — non Mill.).
β maculata Porcius—non Poir.
Hesperis nivea Bmgt.
Viola declinata W. K.
β. gracilis Schur.
* Trifolium pratense L. var. nivale (Tr. nivale Sibth.).
— alpestre L.
* — medium L. var. altissimum.
* Carum Carvi L. var. alpina Schur.
Anthriscus alpestris Wim. & Gr.
Pimpinella rubra Hoppe.
* Astrantia major L. var. montana Stur.
Galium sylvestre Poll.
α. hispidum Schrad
β. Boccone (G. Boccone Willd.—non All. nec D.C).
Knautia Brandzăi Porcius (Kn. Dipsacifolia Host. floribus eradiatis.)
Scabiosa lucida Vill.
β caulis simplex.
γ. longeinvolucrata.
Solidago alpestris W.K.
β. cambrica Huds.
Pyrethrum subcorymbosum Schur
Gnaphalium norvegicum Gun.
Tephroseris microrrhiza Schur
Senecio subalpinus Koch.
Carlina simplex W.K.
Centaurea carpatica Porcius.
β. capitata (eradiata)
Cirsium Erisithales Scop.
Carduus alpestris W.K.
Leontodon caucasicus Fisch.
β. longifolius.
Scorzonera rosea W.K.
Hypochoeris maculata L.

α. alpicola Schur.
β. alpestris Schur.
γ. obtusifolia Schur. } sub Achyrophoro.
— uniflora Vill.
β. montana.
γ pygmaea.
Crepis grandiflora Tausch
α. monocephala.
β. oligocephala.
γ. polycephala.
* Hieracium umbellatum L var. alpicolum.
Hieracium praenanthoides Vill
β. Aureliani Porcius.
γ. involucris nigricantibus.
δ. bupleurifolium Wim.
ε. perfoliatum Frohl.
— Pseudopraenanthoides Porcius.
— aurantiacum L
β. staloniferum.
γ. giganteum.
δ. flagelliferum, pallidum Schur.
ε. luteum.
— Rodneuse Porcius (H. Nestleri Vill. var Rodnense mihi olim.)
* — Auricula L. var. alpicolum Schur.
* — pratense Tausch var. alpigenum Schur.
Phyteuma tetramerium Schur.
Gentiana excisa Presl.
— aestiva R & Sch.
Calamintha alpina Lam.
Thymus alpestris Tauseh (Th pulegioides Lang)
— lanuginoso × alpestris.
Rhinanthus alpinus Bmgt.
Rumex alpinus L.
Pedicularis exaltata Bess. var. carpatica (P. carpatica Porcius)
Veronica nivalis Schur.
Thesium alpinum L
β. ramosum Porcius — non Th. ramosum Hayn.

Monocotyledóne

Nigritella globosa Rchb.
β. maior Schur.
Leuchorchis albida L.
Coeloglossum viride Hartm.
β. macrobracteatum Schur.
Gymnadenia Ornithis Jacq. (G. conopsea R. Br. var. leucantha Schur).
Crocus Velluchensis Herb.
Muscari transsilvanicum Schur.
β. albiflorum.
Scilla bifolia L.
β. albiflora.
γ. Kladnii (Sc. Kladnii Schur)
*Erythronium Dens canis L. var alpestre Porcius.
Narcissus radiiflorus Salisb.
Gagea minima Schult.
*Luzula albida DC. var alpigena Schur).
Poa alpina L.
β vivipara
γ. subalpina (P. subalpina Schur)
δ brevifolia (P brevifolia Schur.)
ε. media (P. media Schur.).
ζ Pseudolaxa (P. Pseudolaxa Schur).
Festuca Valesiaca Schl.
β. saxatilis (F. saxatilis Schur).
*Festuca elatior L. var. alpina, violaceo-variegata Schur.
— apennina De Not. (F. australis Schur).

*— rubra L. var. baicalensis Hackel var. fallax Hack (F. Pseudorubra Schur)
ββ alpestris, nigricans (F. nigrescens Lam. — non Gaud.)
Avena planiculmis Schrad.
— pubescens L.
— flavescens L. var. variegata (Trisetum flavescens d. variegatum Schur).
Arrhenatherum avenaceum P. B
*Aira caespitosa L. var. pallida Koch (A. altissima Lam.).
Phleum Michelii All.
Alopecurus laguriformis Schur.
β. spica geminata.
Carex brevicollis D.C.
— capillaris L.

Cryptogame vasculare

(Nu se află)

D. *Pre localități petróse, stâncóse*

Dicotyledóne

*Arabis arenosa Scop var multijuga Borbás.
var oriophila Schur.
*Erophila vulgaris DC. var subalpina.
Galium Tirolense Willd. (G. Mollugo L var. rupicolum).
Knautia Crăciunelensis Porcius (Kn. longifolia var. oblongifolia et ovalifolia mihi olim.),
Cerastium arvense L. var. alpicolum (C alpicolum Fenzl).
Scleranthus uncinatus Schur.
β. semiuncinatus Porcius.
*Spiraea ulmifolia Scop. var. subalpina Schur
Saxifraga Aizoon Jacq.
α. maior (S. recta Lap.).
β. maior, inpunciata (S. intacta Willd.).
γ. minor (S. brevifolia Sternbrg.).
— controversa Steinbrg
β maior Schur
γ. integerrima Schur.
Sempervivum hirtum L.
Sedum annuum L.
Rosa pyrenaica Gouan
Erigeron Villarsii Bell. var. (E. atticus Wahlbrg carpat. E. carpaticus Gr. et Sch).
Centaurea mollis W. K.
Carduus glaucus Bmgt.
*Antennaria dioica Gartn. var. alpigena Schur.
Hieracium bifidum Kit.
α. gracillimum Schur
β. elatior Schur.
Crepis sibirica L.
Phyteuma orbiculare L.
— fistulosum Rchb.
β. floribus flavescentibus
Gentiana carpatica Porcius.
Cortusa pubens Sch. K. N
Salix dacica Porcius.

Monocotyledone

Epipactis viridiflora Hoffm.
Festuca picta Kit. (F. violacea Schur. — F. nigricans M. K.)
Aira flexuosa L.

Cryptogame vasculare

Woodsia hyperborea Koch.

Aspidium Lonchitis Swartz.
Asplenium Trichomanes L
— viride Huds.
Cystopteris regia Presl.

E. Plante parasitice

Orobanche transsilvanica Porcius.

IV. Regiunea alpină.

A. *Pe locurĭ turfóse-sponghióse, la pîrae și isvóre* (scaturiginĭ), *la marginĭ de lacurĭ* (iazere) *și de agrămădirĭ de néuă.*

Dicotyledone

Ranunculus crenatus W K
β. maior, ramosus (R. vaginalis Somm.)
Aconitum Hosteanum Schur.
Cardamine rivularis Schur.
Trifolium badium Schreb
Saxifraga stellaris L.
Valeriana simplicifolia Kab.
Epilobium alsinefolium Vill.
β. foliis ternatis (E. Brândzăi Porcius.)
γ. alternifolium (E. Stefanescui Porcius).
— anagallidifolium L
α. alpinum pl. germ.
β gelidum pusillum (E. carpaticum Porcius).
Callitriche verna Kutz. var. alpina (C alpina Schur).

Monocotyledone.

Allium sibiricum Willd.
Carix Personii Sieb.
— bicolor All
— lapopina Wahlbrg (C. approximata Hoppe)
— Grypos Schkuhr.
— dacica Heuff. (C. vulgaris var alpestris).
Eriophorum capitatum Host. (E. Scheuchzeri Hoppe.
Juncus castaneus Smith
— triglumis L.

Cryptogame vasculare.
(Nu se află)

B *Pre locurĭ de pășune*

Dycotiledone

Ranunculus aureus Schleich.
Hypericum androsaemifolium Vill (H. alpinum W. K.
Helianthemum alpesre Rchb.
Arabis arenosa Scop. var floribunda (A floribunda Schur)
Dianthus tenuifolium Schur
Thlaspi dacicum Heuf. var transilvanicum Porcius.
Polyschemone nivalis S. K. N. (Lychnis nivalis Kit. Silene Siegeri Bmgt. Lychnis Sigeriana Schur. Melandryüm nivale Nym. Syll).
Stellaria cerastoides L (Cerastium trigynum Vill)

Cerastium lanatum Lam.
— alpinum L.
β. glabratum (C. glabratum Hartm.)
* — triviale Link. var. alpinum Koch-non L.
Spergella saginoides Rchb (Sagina saxatilis Wim.)
Sedum atratum L.
— repens Schl.
Drias octopetala L.
Sieversia montana Spr. (Geum montanum L.
* Alchemilla vulgaris L. var. glaberima alpestris (A. alpestris Porcius)
Potentilla aurea L.
β. foliis radicalibus 3—5, plerumque 5 natis.
γ foliis radicalibus 3—5, plerumque 3 natis forma pusila.
* Lotus corniculatus L. var. alpinus Bmgt
Trifolium glaciale Porcius (Tr. repens var. alpestre prostratum, minimum mihi olim)
— heterophyllum Lej (Tr. pratense L. var. heterophylum)
α. maior.
β. humilis (Tr. carpaticum Porcius).
Hedysarum obscurum L.
Anemone alpina L. (A. Burseriana Scop.
β. parviflora Schur (A. alba Rchb.)
Laserpitium peucedanoides L.
Heracleum alpinum L.
β. carpaticum (H. carpaticum Porcius).
Leontodon pyrenaicus Gouan.
α. aurantiacus Koch (L. croceum Haenke.—Apargia aurantiaca Kit.)
β. humilis (Apargia alpina Host.)
Meum Mutellina Gartn.
Galium supinum Lam.
— carpaticum Porcius.
Knautia longifolia Koch.
β. gracillima,
γ albiflora.
Adenostyles albifrons Rchb.
β. stipulata Wahlbrg.
* Erigeron alpinus L var glabratus.
Anthemis carpatica W. K.
Gnaphalium supinum L.
β pusillum (Gn. pusillum Willd).
Achilea lingulata W. K.
* — stricta Al. var. alpestris (A. nivalis Porcius).
Senecillis carpatica Schott.
Senecio carpaticus Herb. (S. monocephalus Schur).
* Taraxacum officinale Wigg. var. alpinum Koch (Leontodon caucasicus Stev. — L alpinus Hoppe)
Hieracium alpinum L
β. pygmaeum frigidum Schur
γ. pumilum Koch.
γ' subglabrum Schur.
ε. elatior.
ζ. sudeticiforme.
Campanula alpina Jacq
β. frigida Schur.
— Baumgartenii Beck.
Gentiana nivalis L
— punctata L.
— lutea L.
Cerinthe alpina Kit.
Myosotis svaveolens Kit. (M. alpestris Schmidt).
Thymus pulcherrimus Schur.
* Prunella vulgaris L. var nana, alpina.
Euphrasia minima Schl.

Veronica bellidioides L.
Bartsia alpina L.
Pedicularis verticillata L.
Pingvicula flavescens Florke
Soldanella alpina L. (S. Clusii Schm.)
Rumex arifolius All.
Polygonum viviparum L.
Juniperus nana Willd.
Pinus Pumilio Haenke

Monocotyledone.

Lloydia serotina Salisb.
Allium Victoriallis L.
— Xanthium Gr. & Sch.
— montanum Schmidt.
Veratrum Lobelianum Bernh.
Luzula nigricans Desv.
— spadicea D. C.
β. glaberrima.
— spicata D. C.
β. conglomereta (L. conglomerata Miel.)
Festuca supina Schur.
β. oligantha Hack. (F. oligosantha Schur.)
Avena Scheuchzeri All. (A. versicolor Vill.)
— alpestris Host.
α. floribus purpureo-variegatis.
β. floribus flavescentibus.
γ. mutica Porcius.
Avena carpatica Host.
α. floribus pallide-flavescentibus Porcius.
β. floribus violaceo-variegatis (Trisetum varium Schur.)
Sesleria coerulans Friv.
Aira chrysophaena Porcius
* — flexuosa L. var alpina, colorata contracta (Lerchenfeldia cuprina Schur).
Phleum alpinum L.
Carex curvula All.
β. Rodnensis Porcius.

Cryptogame vasculare.
(Nu se află)

C. Pre piscurĭ şi alte localităţĭ petróse, stâncóse, abrupte.

Callianthemum coriandrifolium Rchb.
Ranunculus glacialis L. α. roseus Hegetschw.
— Pseudo-Steveni Porcius.
— Thora L.
β. carpaticus (R. carpatic s Wahlbrg. fl. carpat. — non Herb.)
γ. rhizophyllus Schur.
Aquilegia nigricans Bmgt (A. glandulosa Janka, Czez, Porcius, — non Fisch.)
Papaver pyrenaicum L. (P. alpinum β. flaviflorum Koch Syn.)
Aconitum Anthora L.
α floribus minorlbus.
β. floribus maioribus.
— Napellus L.
α. Koellianum (A. Koellianum Rchb).
β tauricum (A. tauricum Wulf.)
Arabis alpina L.
β. crispata (A. crispata Willd.)
γ. declinata (A. declinata Tausch.)
— glareosa Schur.
Erysimum Wiltmanni Zaw.
Alyssum repens Bmgt.
Thlaspi alpestre L.
Draba Fladnicensis Gaud. non Wulf.
— carinthiaca Hoppe.

β. ramosa Porcius.
γ. Porciusi Stur. o. b z. 1861 p. 21.
Biscutella laevigata L.
β. hispidissima (B. ambigua D. C.)
Viola biflora L.
Dianthus gelidus Schott.
* — superbus L. var: grandiflorus (D) grandiflorus Schur).
Silene acaulis L.
β. exscapa (S. exscapa All.)
— Zawadzkii Herb.
Moeringia muscosa L
Alsine caespitosa Ehrh.
β. carpatica Porcius.
Rhodiola rosea L.
Saxifraga luteo-viridis Schott.
— Baumgartenii Schott. (S. retusa Bmgt. non Gouan.)
— oppositifolia L.
— androsacea L.
— bryoides L.
— cymosa W.K.
— muscoides Wulf.
α. floribus luteolis.
β. floribus croceis (S. crocea Gaud.
— carpatica Rchb. (S sibirica Wahlbrg. carpat. — non L. — S. rivularis Bmgt.)
— hieracifolia W.K.
Sempervivum montanum L.
Anthyllis alpestris Hegetschw.
Oxytropis campestris D.C.
Bupleurum aureum Fisch.
Pleurospermum austriacum Hoffm.
Aster alpinus L.
Erigeron alpinus L.
α. monocephalus.
β. oligocephalus.
Anthemis tenuifolia Schur (Ptarmica tenuifolia Schur — Anthemis caespitosa Herbich. — Achillea Schurii Schultz Bip.)
Saussurea alpina D.C.
Centaurea Kotschyana Heuff. — non Koch Syn.
— seusana Vill (C. rupestris Bmgt).
Leucanthemum atratum D.C. (Chrysanthemum montanum L. α. atratum Koch Syn).
Artemisia Baumgartenii Bess.
Leontopodium alpinum Cass.
Aronicum glaciale Rchb.
— Clusii Koch.
— carpaticum Schur.
Senecio transsilvanicus Boiss. (S. glaberrimus Schur).
— rupestris W.K.
Apargia crocea Willd (Leontodon pyrenaicus var. pinnatifidus Koch Syn).
Crepis Jacquinii Tausch (Cr. chondrilloides Frohl. — non Tausch).
Hieracium villosum Jacq.
β. involucratum Roch.
Campanula Sheuchzeri Vill. α glabra (C. linifolia D.C. — non Scop).
— dacica Porcius.
Gentiana tenella Rothb.
— frigida Haenke.
Azalea procumbens L.
Rhododendron myrtifolium S.K.
Swertia alpestris Bmgt
Eritrichium villosum Bunge.
Oxyria digyna Campd.
Veronica alpina L. var. integrifolia (V. integrifolia Schrank).
Veronica saxatilis Jacq.

— Baumgartenii R. & Sch. (V. petraea Bmgt).
Euphrasia salisburgensis Funke.
Pedicularis versicolor Wahlbrg (P. flammea Wulf. — non L.).
Primula longiflora All.
— minima L
Empetrum nigrum L.
Salix herbacea L.
— retusa L.
— reticulata L.
Pinus Cembra L.

Monocotyledone

Juncus trifidus L.
— Hostii Tausch var monanthos (J. monanthos Jacq).
Sesleria disticha Pers.
Poa gelida Schur.
— pumilla Host.
β. flavida.
— laxa Haenke.
β. pallescens (P. flavescens Thām)
Festuca carpatica Dietr.
— Porcii Hackel sp n. Monogr. Festucar. europ. p. 147.
— Pseudoxanthina Porcius.
α. floribus flavescentibus.
Agrostis rupestris All.
β stramınea (A. Fetui Porcius).
Carex fuliginosa Schkuhr.
— atrata L.
β. rhizogyna Schur.
— tristis M. B.
β. Baritiana Porcius.

Cryptogame vasculare

(Nu se află)

D. *Plante parasitice.*

(Nu se află)

RESPONSULŬ D-LUI P S AURELIANU LA DISCURSULŬ DE RECEPȚIUNE ALŬ D-LUĬ FL PORCIUS.

Domnilorŭ Colegĭ,

De când este lumea nicĭ o privelişte nu a atrasŭ şi nu a fermecatŭ pe omŭ maĭ multŭ de câtŭ Natura. Şĭ-a căutatŭ omulŭ mulțumirea sufletéscă în tóte direcțiunile, a născocitŭ câte în lume şi în sóre; nimicŭ însă din ce a inventatŭ nu a putută să-ĭ insufle maĭ multă admirațiune, să-lŭ cuprindă până în cele maĭ ascunse încrețiturĭ ale inimeĭ sale, decât vederea aceleĭ sublime şi minunate panorame care se desfăşură înaintea sa de la unŭ capĕtŭ până la celalaltŭ alŭ pămîntuluĭ. De la unŭ polŭ până la Ecuatorŭ, de la Ecuatorŭ până la celalaltŭ polŭ, din vârfulŭ munților, carĭ se amestecă cu noriĭ şi până în adânculŭ misteriosŭ alŭ mărilorŭ, de unde crépă lemnele şi petrele de gerŭ până acolo unde căldura pare a isbucnì dintr'unŭ vulcanŭ, omulŭ a umblatŭ şi umblă, a căutatŭ şi caută de când celŭ A-totŭ-puternicŭ ĭ-a datŭ viéța, şi cu tóte acestea totŭ pare că se află la începutŭ: farmeculŭ şi admirațiunea de care este cuprinsŭ de la începutulŭ lumeĭ pare a nu avé sfîrşitŭ. Veacurĭ întregĭ, lăsându-se în voia porniriĭ sale firescĭ de a admira, luminatŭ numaĭ de simțulŭ sĕŭ intimŭ, omulŭ a statŭ în fața Natureĭ ca înaintea unuĭ tabloŭ datoritŭ peneluluĭ unuĭ ilustru maestru; a admiratŭ şi iarăşĭ a admiratŭ, necăutândŭ a-şĭ esplica decât partea estetică a tablouluĭ. Geniulŭ sĕŭ nesfîrşitŭ, după miĭ de anĭ de frământare, descopere sciința, unélta cea maĭ puternică pentru a puté străbate, pe câtŭ este datŭ ființeĭ nóstre, în tainicele ma-

nifestări ale lumeĭ. În nesățiósa nóstră dorință de a înțelege, de a pătrunde misterele Natureĭ, pentru a le puté admira și maĭ multŭ, ne-amŭ îngâmfatŭ și amŭ mersŭ cu trufia până a crede că scimŭ totulŭ; că pentru noĭ viéța ca și mórtea nu maĭ are nicĭ unŭ misterŭ. Amăgire zădarnică, iluziune din care ne trezimŭ la fie-care pasŭ. De abia după atâta trudă amŭ ajunsŭ să ridicămŭ unŭ colțișorŭ alŭ vĕluluĭ care ascunde viéța, de abia amŭ începutŭ a silabisì în marea carte a Natureĭ, și deja, nesocotițĭ ce suntemŭ, ne credemŭ ajunșĭ la vârfŭ. E lungă calea; aŭ să tréca veacurĭ peste veacurĭ, generațiĭ peste generațiĭ și póte lumĭ peste lumĭ, și totușĭ misterulŭ va rĕmâné misterŭ. Vomŭ pătrunde maĭ adâncŭ în tainele vieţeĭ; însă în acelașĭ timpŭ ne vomŭ convinge că nu ne este datŭ a descoperì totulŭ, a înțelege totulŭ. Sciința ne va învĕța a fi maĭ modeștĭ, a părăsì orĭ-ce trufie, și plinĭ de recunoscință și de admirațiune să înălțămŭ sentimentele nóstre de recunoscință și de adorațiune către Acela care este însușĭ viéța.

Grandiosŭ, mișcătorŭ este tabloulŭ Natureĭ; cum se face însă, Domnilorŭ Colegĭ, că unŭ farmecŭ, care nu se póte esprima, ne atrage de preferință către acea lume vegetală, iubită și admirată de când omulŭ a apărutŭ pe acestŭ pămîntŭ? Ce să fie óre care insuflă omuluĭ atâta amóre pentru acéstă lume de plante, care-lŭ face să caute cu iubire a trăì în mijloculŭ eĭ? Nu sciŭ: acesta este unŭ misterŭ pentru mine, precum este unŭ misterŭ nevoia de a iubì ceva. Sciŭ numaĭ atâtŭ că unŭ sentimentŭ de recunoscință ne impune dragostea plantelorŭ; viéța nóstră este legată de a lorŭ, n'amŭ puté trăì fără dînsele.

Planta ne hrănesce, ea ne îmbracă, ne adăpostesce, ne dă viéță, căcĭ premenesce atmosfera, ne prepară acelŭ elementŭ alŭ respirațiuniĭ în lipsa căruia omulŭ nu póte trăì. Iată pentru ce omulŭ s'a ocupatŭ de plante de când a apărutŭ pe pămîntŭ. Cele maĭ vechĭ documente scrise, cărțile sânte, sunt pline de descrierĭ de plante. Poețiĭ aŭ aflatŭ în descrierea lorŭ unele dintre cele maĭ sublime inspirațiĭ; aŭ căutatŭ să le facă să vorbéscă, le-aŭ atribuitŭ simțirĭ, aŭ personificatŭ într'însele sentimentele carĭ ne facŭ să iubimŭ maĭ multŭ

viéța. Lumea tótă, avutulŭ și săraculŭ, a iubitŭ și iubesce plantele; toțĭ le-aŭ căutatŭ și le caută cu nesațiŭ. S'arŭ crede că unŭ sentimentŭ secretŭ de iubire esistă între noĭ și ele. Care dintre noĭ n'a vorbitŭ cu florile? Care, odată celŭ puținŭ în viéța sa, n'a căutatŭ în plante potolirea dureriĭ saŭ espresiunea unuĭ sentimentŭ? Cum ne esprimămŭ óre iubirea către viĭ ca și către morțĭ decât oferindu-le florĭ?

Iată pentru ce, Domnilorŭ Colegĭ, sciința plantelorŭ este cea maĭ atrăgĕtóre; iată pentru ce atâțĭ ómenĭ ilustri din tóte epocele și din tóte țĕrile, aŭ închinatŭ florilorŭ viéța lorŭ. Alăturĭ cu amatoriĭ aflămŭ atâțĭ botaniștĭ carĭ, părăsindŭ viéța pacĭnică a căminuluĭ și nesocotindŭ tóte pericolele, s'aŭ aventuratŭ preste mărĭ și preste țĕrĭ; aŭ cutreeratŭ deșerturile, s'aŭ afundatŭ în singurătățile triste ale regiunilorŭ polare, s'aŭ urcatŭ pe vârfurile cele maĭ neaccesibile ale munțilorŭ, aŭ străbătutŭ pădurile vergine ale continentelorŭ, înfruntândŭ cu abnegațiune tóte dificultățile, numaĭ și numaĭ ca să ne facă cunoscută lumea plantelorŭ.

Respectŭ și recunoscință acestorŭ ómenĭ ilustri carĭ cu atâtea sacrificiĭ, cu atâtŭ devotamentŭ aŭ înzestratŭ sciința natureĭ cu acea dintre ramurile sale care ne înfățișéză maĭ multŭ utilulŭ și frumosulŭ, cu sciința Botanică. Să citezŭ pe ceĭ maĭ celebri? Dar nu-ĭ cunóscețĭ toțĭ? Cuĭ îĭ este necunoscutŭ, între atâțĭ alțĭ, marele Linneŭ, ilustrulŭ Suedesŭ care a datŭ cea maĭ puternică impulsiune sciințeĭ și ne-a făcutŭ să iubimŭ maĭ multŭ de câtŭ orĭ-care altulŭ sciința plantelorŭ? Întâiulŭ, dintre ceĭ d'intâiŭ, Linneŭ a aruncatŭ lumina sciințeĭ în nesfîrșitulŭ domenŭ alŭ lumeĭ vegetale; elŭ a fostŭ favoritulŭ căruĭa. Natura ĭ-a desvelitŭ de preferință secretulŭ viețeĭ plantelorŭ. Cine nu cunósce familiele de botaniștĭ ale luĭ Jussieu și Decandolle?

Vitregia timpurilorŭ ne-a făcutŭ, D-lorŭ Colegĭ, să rĕmânemŭ între ceĭ din urmă cu privire la propagarea și desvoltarea sciințelorŭ. Cuprinșĭ de alte nevoĭ, condamnațĭ a ne disputa esistența contra năvălirilorŭ și asupririlorŭ, noĭ Româniĭ de abia numaĭ de vr'o treĭ-ḑecĭ, patru-ḑecĭ de anĭ amŭ începutŭ a ne îndruma pe calea desvoltăriĭ cultu-

rale. Până pe la 1852 sciinţele naturale, şi în specialŭ botanica, nu figurau în programele colegiuluĭ St-Sava. La acea epocă de abia s'a întrodusŭ elemente de sciinţele fisico-chimice şi naturale în liceele nóstre, şi multŭ maĭ târdiŭ în învěţămîntulŭ primarŭ. Facultăţile nóstre de sciinţe datéză de ierĭ. Astŭ-felŭ fiindŭ se esplică înapoiarea nóstră relativă în cultura sciinţelorŭ. Să uĭtămŭ însă trecutulŭ, şi plinĭ de curagiŭ să privimŭ cu încredere viitorulŭ. De abia resuflămŭ de câţĭ-va anĭ şi deja bărbaţĭ distinşĭ, cunoscuţĭ de D-vóstră toţĭ, lucréză fără pregetŭ maĭ în tóte direcţiunile. Botanica n'a fostŭ uĭtată, şi o dovadă între altele, este lucrarea venerabiluluĭ nostru colegŭ D-lŭ F. Porcius, lucrare cu atâtŭ maĭ meritoriă cu câtŭ acela care o supune Academieĭ Române, vě spune din capulŭ loculuĭ că nu este botanistŭ de profesiune, că a făcutŭ botanică maĭ multŭ de pasiune pentru acéstă frumósă sciinţă.

Născutŭ în anulŭ 1816, de abia terminase studiile gimnasiale, colegulŭ nostru fu chematŭ, ca fiŭ de grănicerŭ, sub arme. Destinatŭ însă învěţămîntuluĭ publicŭ, comanda regimentuluĭ din care făcea parte ilŭ trimise în tómna anuluĭ 1844 la Viena, unde se ocupă cu pedagogia, cu economia rurală şi cu sciinţa sa favorită, cu botanica. Intorsŭ de la studiĭ, fu aplicatŭ ca profesorŭ la şcóla aceluĭ regimentŭ. Chematŭ maĭ târdiŭ la funcţiunĭ superióre administrative, în cele din urmă se retrase la 1876 din serviciulŭ publicŭ aşezându-se în loculŭ sěŭ natalŭ, târgulŭ Rodna-Veche.

De şi ocupaţiunile principale ale coleguluĭ nostru aŭ fostŭ cu totulŭ de altă natură, totuşĭ de timpuriŭ a fostŭ pătrunsŭ de o aplicare specială pentru sciinţa botanică. Nu a lăsatŭ să-ĭ scape nicĭ-o ocasiune pentru a cunósce vegetaţiunea din diferitele localităţĭ pe unde a staţionatŭ.

Făcuse deja o colecţiune preţiósă de plante din împrejurimile Năsěuduluĭ; avu însă durerea să o vadă nimicită în urma călcăriĭ acesteĭ localităţĭ în 1849 de către Maghiarĭ.

Cu răbdarea ce dă devotamentulŭ pentru sciinţă D-lŭ Porcius reîncepu erborisaţiunile atâtŭ pentru a-şĭ reface erbariulŭ câtŭ şi pentru a intra în relaţiune de schimbŭ cu botanistiĭ din diferite alte localităţĭ.

Așezatŭ în Năsĕudŭ în timpŭ de cincĭ-spre-dece anĭ (de la 1861—1876), venerabilulŭ nostru colegŭ a avutŭ ocasiune maĭ îndemânatecă pentru a cerceta maĭ cu de a măruntulŭ flora districtuluĭ Năsĕudŭ. Neobositŭ, doritorŭ de a pune o petricică la edificiulŭ cultureĭ naționale, nu a lăsatŭ să-ĭ scape nicĭ o ocasiune pentru a cutriera districtulŭ în tóte direcțiunile, a ĭ visita munțiĭ, délurile, culmile și văile în repețite rândurĭ și în diferițĭ ano-timpĭ. Resultatele uneĭ viețĭ întregĭ de muncă, de sacrificiŭ și de răbdare, este flora districtuluĭ Năsĕudŭ, lucrare dintre cele maĭ serióse din câte avemŭ în literatura nóstră sciințifică.

Flora Năsĕuduluĭ este interesantă nu numaĭ ca o lucrare locală, dar și din punctulŭ de vedere alŭ botaniceĭ generale. In adevĕrŭ, este constatatŭ că flora Transilvanieĭ, din care acea a Năsĕuduĭ face parte întregitivă, înfățișéză în partea sa cea maĭ mare caractere carĭ ĭĭ daŭ o formă de transițiune a vegetațiuniĭ din Europa apusénă la cea din Europa rĕsăriténă. Acéstă floră intermediară continuă, în măsură maĭ mare saŭ maĭ mică, și pe teritoriulŭ Românieĭ; de unde urméză că resultatele obținute asupra floreĭ Transilvanieĭ sunt de unŭ interesŭ mare pentru o parte considerabilă a floreĭ țĕreĭ nóstre.

Ca factorĭ carĭ conlucréză la producerea acesteĭ florĭ intermediare, unică óre-cum în felulŭ eĭ, nu potŭ contribuì numaĭ împrejurările climatice, geografice și geologice, trebue să esiste și alte influințe cu totulŭ locale carĭ aŭ rĕmasŭ nedescoperite până astădĭ.

Urmândŭ pe calea altorŭ botaniștĭ distinșĭ, D-lŭ Porcius a contribuitŭ la înavuțirea uneĭ florĭ atâtŭ de interesante ca aceea a Transilvanieĭ Pre când flora luĭ Baumgarten conține numaĭ 2288 speciĭ vegetale, iar a luĭ Fuss 2478, unŭ altŭ botanistŭ cunoscutŭ în lumea învĕțată, D-lŭ Schur, descrie în opulŭ sĕŭ *Enumeratio plantarum Transilvaniae* 3940 speciĭ de plante spontanee. S'a imputatŭ acestuĭ distinsŭ botanistŭ de către uniĭ din colegiĭ sĕĭ că arŭ fi mersŭ prea departe în specialisare Colegulŭ nostru D-lŭ Porcius afirmă că în unele casurĭ faptulŭ este adevĕratŭ; însă în mare parte speciile formate de Schur sunt basate pe unŭ studiŭ adâncŭ pătrundĕtorŭ și ca atarĭ necunoscute de uniĭ dintre ceĭ maĭ renumițĭ botaniștĭ aĭ timpuluĭ presinte.

In trécătŭ, credŭ utilŭ a nota, cu privire la flora Transilvanieĭ, că

între botaniştiĭ carĭ s'aŭ ocupatŭ de dînsa se póte cita şi D-lŭ Victor de Janca, actualŭ custode la museulŭ naţionalŭ, despărţemîntulŭ botanicŭ din Budapesta. Acestŭ botanistŭ, pe lângă că a descoperitŭ multe speciĭ nóue în flora Transilvanieĭ, dar a şi deslegatŭ óre-carĭ probleme privitóre la acéstă floră carĭ până la dînsulŭ formaŭ obiectŭ de confusiune

Modestia la o parte, însă, în cea ce privesce flora districtuluĭ Năsĕudŭ, să póte susţine că acésta este până acum cea maĭ bine cercetată dintre tóte ţinuturile Transilvanieĭ, atâtŭ în cea ce se referesce la numĕrulŭ speciilorŭ câtŭ şi la acela alŭ varietăţilorŭ. Colegulŭ nostru a descoperitŭ 31 speciĭ şi 54 varietăţĭ cu totulŭ nóuĕ, carĭ până acum nu sunt descrise orĭ enumĕrate în nicĭ-o scriere de botanică şi cărora D-lŭ Porcius le-a datŭ numirĭ specifice. Douĕ din aceste plante pórtă chiar numele descoperitoruluĭ şi sunt citate chiar de Haeckel în *Monographia Festucarum Europaearum* şi a nume : *Festúca Porcii*, şi alta Draba carinthiaca, Var. Porciu şi Stur.

In scopŭ de a-şĭ înmulţĭ colecţiunile, de a face cunoscută flora patrieĭ sale, D-lŭ Porcius a statŭ şi stă în relaţiunĭ cu suma de botaniştĭ, din care mulţĭ cu reputaţiune europénă Academia şi ţéra trebue să-ĭ fie recunoscătóre, de óre-ce prin sciinţa sa contribue la înălţarea reputaţiuniĭ patrieĭ.

Intru cât privesce lucrarea ce venerabilulŭ nostru colegŭ înfăţişéză Academieĭ, după umila mea părere, este unŭ modelŭ în felulŭ sĕŭ şi va puté servì de normă tinerilorŭ noştri botaniştĭ carĭ se vorŭ aplica la studiulŭ floreĭ diferitelorŭ localităţĭ din ţéră. Amŭ dorì ca esemplulŭ acestuĭ venerabilŭ bătrânŭ să servéscă de stimulentŭ tinerimiĭ studióse, care, fie ḑisŭ în trécătŭ, nu trebue să scape din vedere că în timpulŭ de faţă şi *a fortiori* în viitorŭ sciinţa este temelia cea maĭ solidă pe care se póte rezima viéţa popórelorŭ ; în afară de ea nu se află mântuire. De témă de a slăbì meritulŭ acesteĭ însemnate lucrărĭ analisându-o, mĕ mărginescŭ a ura venerabiluluĭ nostru colegŭ viéţă îndelungată pentru a înzestra sciinţa cu lucrărĭ totŭ atâtŭ de preţióse.

CUVINTŬ

DESPRE ESPEDIŢIA LUĬ IGOR SVEATOSLAVICĬ, PRINCIPELE NOVGORODULUĬ NORDICŬ, CONTRA POLOVŢILORŬ SAŬ CUMANILORŬ

Traducere şi note

de

ALEXANDRU PAPADOPULŬ-CALIMAHŬ
Membru alŭ Academieĭ Române.

Şedinţa de la 17 Martie 1885

PREFAŢĂ

Cuvîntulŭ, povestirea saŭ cântarea, despre espediţia luĭ Igor, Principele Novgoroduluĭ Nordicŭ — **Слово о пълку Игоревѣ** — scrisŭ slavonesce pe la sfîrşitulŭ seculuĭ XII, este unŭ fragmentŭ de multŭ preţŭ din vechĭa literatură slavonéscă. Elŭ a fostŭ găsitŭ la 1795 de Comitele Musin Puşchin, prin manuscrisele Monastiriĭ Mântuitoruluĭ din Iaroslavŭ, şi s'a tipăritŭ la 1800. Manuscrisulŭ era din seculŭ alŭ XIV; elŭ cuprindea şi poemulŭ epicŭ bizantinŭ din seculŭ alŭ X, Digenis Acritas — Διγενῆς Ακρίτας — în traducere slavonéscă (1). Şépte-spre-ḑece anĭ după găsirea sa, acestŭ manuscrisŭ peri în arderea Moscveĭ de la 1812 Astŭ-felŭ *Slovo o polcù Igóreve*, nefiindŭ cunoscutŭ, de câtŭ printr'unŭ singurŭ manuscrisŭ, şi acesta perindŭ maĭ în urmă, nu se scie de câtŭ textulŭ tipăritŭ la 1800 de Comitele Musin Puşchin, şi o copie găsită în hâ tiile Impĕrătesei Ecaterina II; nu există deci nicĭ o variantă prin care s'arŭ puté lămurì şi îndeplinì locurile întunecóse şi neînţelese ale acesteĭ scrierĭ.

Am cercatŭ să facŭ cunoscutŭ la noĭ acestŭ vechiŭ monumentŭ alŭ istorieĭ rusescĭ, pentru originalitatea sa primitivă, şi pentru că

(1) Alfred Rambaud. Une épopée Byzantine au X siècle În Revue des deux Mondes, tom. X 15 Août 1875, pag 935

evenimentele ce elŭ cuprinde s'aŭ desfăşuratŭ, cum se vede, unde-va nu departe de hotarele Moldoveĭ; pentru că în elŭ se vorbesce de *Trajanŭ*, colonisatorulŭ Dacieĭ nóstre, de *ţara luĭ Traianŭ*, adică de Dacia nóstră, de Cumaniĭ saŭ Polovţĭ, atâtŭ de desŭ întâlniţĭ în istoria nóstră, şi carĭ aŭ lăsatŭ numele şi pomenirea lorŭ la atâtea localităţĭ din ţara nóstră, de *Boianŭ* bardulŭ străvechiŭ alŭ Slavilorŭ, care a cântatŭ biruinţele împĕratuluĭ Trajanŭ, de *Dunărea* nóstră, de *Cogâlnicŭ*, de *Carpaţĭ*, şi de litoralulŭ românescŭ alŭ Măreĭ-Negre.

M'am servitŭ de ediţia luĭ. Iacobŭ Pojarski, tipărită la St. Petersburg la 1819, în tipografia departamentuluĭg instrucţiuniĭ publice, de parafrasa şi de comentariile Comiteluĭ Musin Puşchin, de ale admiraluluĭ Şişcov şi de ale luĭ Alexandru Pojarski, de istoriculŭ Caramsin, de scrierea d-luĭ Rambaud şi de alte maĭ multe.

Greutăţile stiluluĭ acestuĭ poemŭ, obscuritatea sa, sunt atâtŭ de marĭ, cuprinderea sa e atâtŭ de preţiósă pentru mitologiă şi istoriă, în câtŭ mulţi literaţĭ ruşĭ şi străinĭ aŭ cercatŭ să-lŭ comenteze şi să-lŭ lămurescă. Vice-admiralulŭ Alexandru Şişcov l'a parafrasatŭ; eruditiĭ Paliţin, Iarniţki şi Leviţki l'aŭ tradusŭ în versurĭ rusescĭ, Orest Miller l'a tradusŭ în limba germană; Şevirev, Maximovicĭ, Dubenski, Buslaev, Saharov, Gregorovicĭ, şi în cele din urmă Tihonravof şi Principele Paul Viazemski (1), aŭ scrisŭ şi s'aŭ ocupatŭ multŭ despre acestŭ doemŭ însemnatŭ

Slovo o polkŭ Igóreve este pentru Slavĭ maĭ multŭ de câtŭ este pentru francesĭ *La chanson de Roland*, pentru că e unicŭ în felulŭ sĕŭ; elŭ este pentru eĭ ceea ce sunt pentru Elinĭ poemele luĭ *Omerŭ*, ceea ce este pentru germanĭ *Niebelungen :* juvaerulŭ literatureĭ lorŭ naţionale. Acestŭ poemŭ se citesce şi se explică în scólele rusescĭ; la 1868, eruditulŭ profesorŭ Tihonravof a scosŭ, la Moscva, o ediţie menită pentru scolĭ, cu vocabularŭ şi cu note explicative. *Slovo o polku Igoreve* se citéză de tóte cărţile savante şi va fi multŭ timpŭ obiectulŭ controverselorŭ comentatorilorŭ.

(1) Замѣчания на слово о пълку Игоревѣ Îmĭ pare rĕŭ că nu mĭ-am pututŭ procura ediţia luĭ Tihonravof cu comentariile Principeluĭ Paul Viazemski. Despre *Slavo o polcu Igoreve* a scris şi Adam Mickiewicz, Coursdes langues slaves, tom. I, pag. 64, 183—201.

Eruditulŭ francesŭ Delaveau ne-a datŭ la 1854 o analisă despre acestŭ poemŭ (1), și nu de multŭ d-lŭ Alfred Rambaud, despre care amŭ pomenitŭ maĭ susŭ, profesorŭ la facultatea de litere de la Nancy, a scrisŭ despre acestŭ monumentŭ alŭ vecheĭ literaturĭ slavonescĭ, în remarcabila sa carte despre epopea ruséscă (2).

Acéstă cântare lirico-epică, deși se tipăresce obicĭnuitŭ în formă de prosă, ea însă are óre-care ritmŭ și mĕsură. Limba eĭ este fórte vechie, și după Maximovicĭ și Zelenețki, basa limbeĭ acesteĭ scrierĭ este dialectulŭ vechiŭ nordicŭ, amestecatŭ cu vechile forme ale limbeĭ slavonice bisericescĭ (3) Acéstă producție a anticitățeĭ slavonescĭ, ḑice istoriculŭ Caramzin, se deosebesce prin puterea espresieĭ, prin frumusețea unuĭ stilŭ pitorescŭ și prin comparațiĭ îndrăsnețe, proprie poesieĭ popórelorŭ tinere; ea ne dă o idee despre gustulŭ și despre limba poetică a vechilorŭ Slavĭ (4).

Acestŭ poemŭ s'a alcătuitŭ în ḑilele principalilorŭ eroĭ aĭ drameĭ ce elŭ cuprinde, și puținŭ după întîmplările pe carĭ le descrie: dovadă maĭ multe pasage din elŭ, și maĭ alesŭ invocațiunea de la sfîrșitŭ. Evenimentulŭ despre care elŭ vorbesce, este celŭ următorŭ:

La 1185, *Igorŭ*, unulŭ din Principiĭ Novgoroduluĭ Nordicŭ, întreprinde o espediție contra *Polovțilorŭ* saŭ a *Cumanilorŭ*, poporŭ nomadŭ și crudŭ de pe la Donŭ, Nipru și Dunăre, care călca și prăda necontenitŭ principatele Rusieĭ meridionale. Acestŭ *Igorŭ* este fiulŭ luĭ Sveatoslav, mareluĭ Principe Domnitoru alŭ Kievuluĭ. Cu unŭ anŭ maĭ nainte, adecă la 1184, Principiĭ Rusieĭ făcură cu isbândă o expediție comună contra Polovțilorŭ; dar, la acéstă expediție, Principiĭ Novgoroduluĭ Nordicŭ nu luase parte; eĭ se hotărîră decĭ, să se deosebéscă la rîndulŭ lorŭ. Igorŭ ĭea armele, aliatŭ cu fratele sĕŭ, Vsevolodŭ Principele de Kursk, cu fiulŭ sĕŭ Vladimirŭ Principele Putilveĭ și cu nepotu-sĕŭ Sveatoslavŭ Principele de Rilsk. O întunecime a sóreluĭ prevestesce nenorocitulŭ sfîrșitŭ alŭ acesteĭ expedițiĭ.

(1) Revue des deux Mondes, din 15 Decembre 1854.
(2) Rambaud, La Russie épique, étude sur les chansons héroïques de la Russie Paris, 1876.
(3) К Зеленецкій, Исторія Русской Литературы, pag 30—32 Odessa, 1849
(4) Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго Tom. III, pag. 134. 132.

Igorŭ, cu Principiĭ aliaţiĭ sĕĭ, bate la începutŭ pe Polovţĭ; dar după biruinţă, armata ruséscă se dă nepĕsăriĭ şi petrecerilorŭ. Polovţiĭ, folosindu-se de acéstă nepază şi îmbărbăţiţĭ de Haniĭ lorŭ *Gzak* şi *Konciak* (Гзакъ и Кончакъ), staŭ din noŭ la luptă, şi se înşiră pe malurile apeĭ Kaial (Каялъ) adecă a Cogâlniculuĭ, care curgea prin ţara lorŭ. Aici Ruşiĭ sunt învinşĭ, Igorŭ şi fiulŭ sĕŭ Vladimirŭ cadŭ prisonierĭ în luptă. La audirea acesteĭ catastrofe Rusia întrégă se scólă în picióre. Bĕtrânulŭ voevodŭ Sveatoslavŭ, tatălŭ luĭ Igorŭ, face apelŭ la toţĭ Principiĭ Rusieĭ · la Iaroslavŭ principele de Galitz, la Roman, Mstislav, Ingvar şi Vsevolod, principiĭ Volinieĭ, la Izeaslav principele de Pereiaslav. Tótă Rusia se rădică, ca pentru unŭ resbelŭ sfîntŭ, — iar Efrosina Iaroslavna, soţia principeluĭ Igorŭ, plânge amarŭ pe zidurile Putivleĭ.

Igorŭ scapă din robie şi fuge, cu ajutorulŭ unuĭ Polovţŭ botezatŭ, anume Ovlur saŭ Olvur, şi Polovţiĭ sunt bătuţĭ din noŭ de Ruşĭ, cu desĕvâişire. Acum sórele luminézĕ în Cerŭ — dice poemulŭ — principele Igorŭ se află acum pe pămîntulŭ rusescŭ; fetele cântă *la Dunăre;* glasurile se întindŭ prin mare până la Kiev : Дъвици поютъ на Дунаи; вьються голоса чрезъ Море до Кыева. Igorŭ merge călare la biserica Maiceĭ Domnuluĭ; ţinuturile se bucură, târgurile se veselescŭ, cântândŭ cântare de biruinţă bĕtrânilorŭ voevodĭ şi tinerilorŭ voevodĭ : «Glorie luĭ Igorŭ Sveatoslavicĭ! Apriguluĭ bourŭ Vsevolod! luĭ Vladimir Igorevicĭ! Să trăéscă Principiĭ şi *drujina* (camaradiĭ) lorŭ, carĭ se batŭ pentru creştinĭ contra cetelorŭ păgâne! Glorie Principilorŭ şi glorie drujineĭ!» (1).

Acesta este în scurtŭ subiectulŭ bĕtrâneĭ povestirĭ slavonescĭ *Slóvo o polcŭ Igóreve* pe care filologiĭ de la Apusŭ o' numescŭ : *Cântarea luĭ Igor — Le chant d'Igor — Cantum «Igor»*.

Dar, nainte de a începe cu traducerea eĭ, să dicemŭ câte-va cuvinte despre *Novgorodulŭ* peste care domnia Igor, eroulŭ acestuĭ poemŭ, şi despre *Polovţiĭ* saŭ *Cumaniĭ*.

Novgorodulŭ (Новгородъ) peste care domnia Igor, este marele

(1) К Зеленецкiи, Истор Русск Литерат pag 32 -- Карамзинъ, Истор Госуд Российск Tom. III, pag 42 43.

orașŭ, reședința antică a Slavilorŭ; numele sĕŭ însemnéză *orașŭ noŭ* (Новый городъ). Capitala străvechie, primitivă a slavilorŭ era *Slavensk*, situată aprópe de lacul Ilmen. Acéstă Romă hyperboreană, cum o numesce Comitele Armand d'Allonville, — *cette Rome hyperboréenne* — republică sgomotósă, resboĭnică și neastêmpărată, domnia peste o mulțime de popóre tributare; dar în secolulŭ alŭ V locuitoriĭ sĕĭ o părăsiră și descălecară aprópe de ea, ca la douĕ kilometre, vestitulŭ *Novgorodŭ* (orașŭ noŭ), care, fiindŭ cârmuitŭ cu acelașĭ regimŭ ca și Slavensk, devenì atâtŭ de puternicŭ prin resbelŭ și prin comerciŭ, încâtŭ avea dreptŭ devisă : *cine contra luĭ Dumnedeŭ și a Mareluĭ Novgorodŭ?* Кто противъ Бога и великаго Новаграда? Însă la 862, Slaviĭ de Novgorodŭ, amestecațĭ prin intrigile boerilorŭ lorŭ și turburațĭ prin desele mișcărĭ ale poporuluĭ, făcură ca bărbațiĭ lorŭ de statŭ să doréscă o dinastie străină; eĭ trimiseră decĭ o deputație peste mare, la Vareagiĭ-*Rușĭ*, și invitară pe treĭ frațĭ cu nume mare, adecă pe *Riurik*, pe *Sinav* saŭ Sineus și pe *Truvor*, să le fie Domnĭ. Deputația se presintâ dinaintea acestorŭ Principĭ Normanĭ saŭ Scandinavĭ, și le rostì următórele cuvinte scurte dar cuprindĕtóre, pe carĭ bĕtrânulŭ și celŭ maĭ vechiŭ cronicarŭ alŭ Rusieĭ, Nestorŭ, ni le-aŭ pĕstratŭ : *țara nóstră este mare și îmbelșugată, dar n'are nicĭ o tocmală; venițĭ să domnițĭ și să stăpânițĭ peste noĭ.* Земля наша велика и обильна, а поряда въ ней нѣсть; да пойдѣте княжить и владѣть нами. Principiĭ Normanĭ primiră chemarea : Rurik, celŭ maĭ mare dintre eĭ, merse și-șĭ așeză scaunulŭ la Novgorodŭ, Sinav saŭ Sineus la Beloozero, ĭar Truvor la Izborsk; eĭ aduseră cu dînșiĭ garnizone scandinave. Și așa se numì *Rusia* (1).

Între popórele cu carĭ Rușiĭ aŭ avutŭ în vechime lupte crâncene și neîmpăcate și dușmăniĭ nesfîrșite, era în primulŭ locŭ *Polovțiĭ*, Половцы; cronicariĭ și istoricĭĭ Rușĭ îĭ numescŭ : *neobosițĭ făcĕtorĭ de*

(1) Несторъ, Повѣсть врѣменныхъ лѣтъ, Cap XV. edit Fr. Miklosich, Vindobona 1860. — Novguardia Metropolis Russiae tam potens, ut in proverbio efferent cives ejus ' *Quis potest contra Deum et magnam Novguardiam?* (Crantz, Vandal 301, 5 et Paul Oderborn Iohannis Basilidis, Magni Moschoviae Ducis Vita, apud Карамзинъ, Истор Госуд Россійск Tom I, pag 19 et nota 271. Tom VI, nota 188, Tom. I, pag 26 69 — Dlugoch, Histor. Polon. libr I, pag 48 sq – Louis Léger, Chronique dite de Nestor, pag 362—365. Paris 1884.

rele aĭ Rusieĭ — неутомимые злодѣи Россіи (1). Aceștia sunt dușmaniĭ cu carĭ s'a bătutŭ și principele Igor Sveatoslavicĭ, eroulŭ povestiriĭ despre care vorbimŭ.

Polovţiĭ saŭ *Cumaniĭ* eraŭ, se ḍice, unŭ norodŭ de viţă *turco-fineză* (2), *turco-tatară* (3) saŭ *Ugrică* (4). Baer ḍice că Polovţiĭ sunt *Uziĭ* saŭ *Comaniĭ* (5). Împĕrătésa Anna Comnena ne încredinţéză că Polovţiĭ aveaŭ aceeașĭ limbă și eraŭ de acelașĭ némŭ cu Pecenegiĭ și cu Comaniĭ (6). Slaviĭ numiaŭ Polovţĭ pe Cumanĭ, pe Pecenegĭ, și pe Uzĭ, saŭ pe Uţĭ (7). La 1114 Pecenegiĭ aŭ fostŭ goniţĭ de Polovţĭ, adecă de Cumanĭ, din împrejurimile Donuluĭ (8). Cronicariĭ slavonescĭ spunŭ, că Polovţiĭ saŭ Cumaniĭ aŭ năvălitŭ pentru întâia óră asupra Rusieĭ la 968, pornindŭ ca unŭ uraganŭ din câmpiile Moldoveĭ (9). Anonimulŭ Notarŭ alŭ Regeluĭ Bela scrie că Polovţiĭ sunt Cumaniĭ (10).

Orĭ-care să fi fostŭ originea Polovţilorŭ saŭ a Cumanilorŭ, se dovedesce că eĭ locuiaŭ maĭ alesŭ în hotarele Moldoveĭ. Domnitorulŭ Dimitrie Cantemir ne spune că hotarele Polovţilorŭ și ale Pecenegilorŭ eraŭ pustiile cele de peste Nistru (11). Polovţiĭ eraŭ unŭ poporŭ aventurierŭ și nomadŭ; de multe orĭ eĭ s'aŭ bătutŭ cu Rușiĭ și de multe orĭ ĭarășĭ eĭ aŭ servitŭ pentru banĭ în armatele unora din Domnitoriĭ Rusieĭ în ḍilele luptelorŭ civile (12).

Letopisiţele slavonescĭ spunŭ că Sveatoslav cu óstea sa, într'o es-

(1) Карамзинъ, II, 57.
(2) Rambaud, op. cit. pag. 196.
(3) К А Грота, Моравія и Мадьяры съ половины IX до начала X вѣка, pag. 172, 183, 184, 193, 203—205, 207. St Petersburg 1881 — Léger, Chronique de Nestor, pag 354—355.
(4) E. Hurmuzaki, Fragmente din Istoria Românilor, tom I, pag. 213 — Benko. Milcovia, tom. II, pag. 7
(5) Карамзинъ, I, nota 90
(6) Memor. popular III, 908, apud Карамзинъ, tom. I, nota 336 — Conf Bilski apud D Cantemir, Cronic. Român. Mold Vlah. tom. II, pag. 187, Iașĭ 1836.
(7) Φιλιππίδης Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, tom. I, pag. 358.
(8) Карамзинъ, II, nota 218.
(9) Несторъ, XXXIII — Карамзинъ, I 146 — Бантышъ Каменскій, Исторія Малой Россіи, Tom. I, pag 5. Moscva, 1842.
(10) Anonymi Belae Regis Notarii, Historia Ungarica, tom. I, pag 3—10.
(11) Cantemir, Cronic. tom I, pag XXXIX Iașĭ, 1835.
(12) Карамзинъ, II, 49, 56, 59, 64.

pedițe precedentă, a umblatŭ după Polovțĭ *cincĭ ḑile dincolo de Dnipru* (adecă, după noĭ, dincóce de Dnipru); dovadă că locuința acestuĭ neamŭ era în hotarele Moldoveĭ (1). Cronica Kievuluĭ arată, că la 1187, principiĭ Sveatoslav și Rurik, cugetândŭ să năvălescă și să bată pe Polovțĭ, aŭ trebuitŭ să renunțe, căcĭ fiindŭ tómnă și Nipru mare, nu-lŭ puteaŭ trece ca să mérgă asupra lorŭ : и не лзѣ бѣ ѣхати по нихъ; сполнился бяше Днѣпръ; бѣ бо весна (2). La 1246 monahulŭ franciscanŭ Ioanŭ Carpinŭ (Duplan), trimisŭ de Papa Inocenție IV cu scrisorĭ amicale către Hanulŭ Tătarilorŭ Batu, scrie că *a trecutŭ prin țéra Polovților̆, unde curgŭ apele Nipruluĭ, Donuluĭ, Volga și Iaica*, și unde vara umblaŭ Tătariĭ, ĭar érna se retrăgeaŭ spre Marea Négră (3).

Cumaniĭ, ḑice Stricowski, s'aŭ poreclitŭ de Rușĭ *Polovțĭ*, pentrucă locuiaŭ părțile locurilorŭ la câmpŭ (поле=câmpŭ), saŭ căcĭ în vênatŭ îșĭ țineaŭ viața (ловля=vênatŭ), saŭ de la cuvîntulŭ ловить, adecă a prăda, a prinde, a apuca, căcĭ eraŭ obicĭnuițĭ a trăi cu tâlhușagurĭ și cu apucatulŭ. In limba lorŭ eraŭ amestecate multe cuvinte românescĭ (4). Pe la 1057 Cumaniĭ cuprindeaŭ Ucrania, Pocuția, Moldova, Bugeaculŭ și Valahia, până în țéra Ungurescă; étă pentru ce, ḑice Cantemirŭ, *limba lorŭ a fostŭ amestecată cu limba Românéscă*, după istoricĭĭ și cronicariĭ Rușĭ (5) Moldova în secolulŭ XII și XIII se numia de pe Cumanĭ — *Cumania* (6), și Cumaniĭ de la o vreme, ḑice Tomaschek, aŭ fostŭ atâtŭ de amestecațĭ cu Româniĭ, încâtŭ mulțĭ dintre Cumanĭ aveaŭ nume Românescĭ, d. e. unŭ Principe alŭ lorŭ de pe la 1148, care se numia *Lazarŭ*, după mărturia istoriculuĭ Byzantinŭ Cinnamus (7). Pe aceștĭ Cumanĭ, Pecenegĭ, deși năvălitorĭ, ĭĭ găsimŭ și aliațĭ ba chiar și amestecațĭ cu Româniĭ. Istoriculŭ

(1) Кіевская лѣтопись, apud Карамзинъ, tom. III, pag 40.

(2) Apud Карамзинъ, III, nota 74.

(3) Apud Карамзинъ, tom IV, pag. 26—27 Despre misionarulŭ Ioanŭ Carpinŭ, Duplan, vedĭ Lalanne, Biographie Universelle, pag 303

(4) D Cantemir, Cronic. Româno-Moldo-Vlahilorŭ, tom. II, pag 184 Iașĭ, 1836

(5) Cantemir, Cronic tom II, pag 184 186 187

(6) Joseph Benko, Milcovia, tom. I, pag. 32. 34 37. 107 Viena, 1771

(7) Apud Comes Géza Kuun, Additamentorum ad Codicem Cumanicum nova series, pag 17 Budapestini 1883.

Caramsin vorbindu-ne, sub aniĭ 1160, despre puterea și întinderea belicóseĭ Domniĭ a Bârladuluĭ, în Moldova, dintre Prutŭ și Siretŭ, care ajunsese până la Nipru, și cucerise orașulŭ Oleșie (1), ne spune că locuitoriĭ acesteĭ Domniĭ a Bârladuluĭ *eraŭ Românĭ și Pecenegĭ* saŭ Cumanĭ (2). Din causa acesteĭ unirĭ a Bârlădenilorŭ cu Cumaniĭ, s'aŭ găsitŭ autorĭ, fórte ponderoșĭ, carĭ credŭ că numele chiarŭ de *Bârladŭ* arŭ fi Cumanicŭ, și că orașulŭ *Bârladŭ* este de origină Cumanică (3).

Istoriculŭ Ville-Hardouin, martorŭ ocularŭ, scrie că în Aprilie 1205, Cumaniĭ de la Dunăre cu Româniĭ, condușĭ de Domnulŭ Românilorŭ *Craiŭ-Ioanŭ* (4), aŭ bătutŭ armatele Cruciaților la Adrianopole, comandate de Louis de Blois et de Chartres, de Etienne du Perche, fratele Comiteluĭ Geoffroi, de Renaud de Montmirail și de Gervais du Châtel. În acéstă luptă armata Cruciaților abïa a scăpatŭ de completă ruină, prin energia și vitejia luĭ Ville-Hardouin. Cumaniĭ de sub ordinile luĭ Craiŭ-Ioan, era în numĕrŭ de patru-spre-dece miĭ, și *nu era botezațĭ;* aceștĭ Cumanĭ locuïa malurile Dunăreĭ. «Iohannis li rois de Blaquie venoit secoure cels d'Andrenople à mult grant ost; que il amenoit Blas et Bogres, et bien *quatorze mil Cumains, qui n'estoient mie baptezié* (5).

Pe la 1169—1240 domnia Cumanilorŭ era maĭ alesŭ peste Prutŭ în Basarabia pe la cataractele Dnipruluĭ (6); pe la 1185 domnia peste Cumanĭ teribilulŭ lorŭ rege *Konciak*, despre care face pomenire *Slovo o polcù Igóreve* (7), și alŭ căruĭ nume pare că-lŭ eterniséză o localitate din Valahia, din județulŭ Ilfovŭ numită *drumulŭ luĭ Conciacŭ*

(1) *Oleșie* saŭ *Aleșie*, orașŭ vestitŭ comercialŭ numitŭ de Genovesĭ *Elice*, pe loculŭ unde astădĭ se află satulŭ *Aleșki*, în fața orașuluĭ Cherson.

(2) Карамзинъ Истор Госуд. Россиск Томъ II, nota 394. Conf. Pray, apud Benkö Milcovia, tom I, pag 107.

(3) Joseph Benko, Milcovia, tom. II, pag. 7.

(4) Se crede că acestŭ *Craiŭ-Ioanŭ* este fondatorulŭ *Craioveĭ*.

(5) Geoffroi de Ville-Hardouin, La conquète de Constantinople, pag. 206, Chap LXXIX § 352 edit Natalis de Wailly. Paris 1872.

(6) Несторъ, Cap XXXVI. pag. 42. edit. Miklosich. Viena 1860

(7) Карамзинъ, Истор Госуд Росс tom III, nota 3. 58. 60 67. 68 — Hasdeŭ, Istoria Critică a Românilorŭ, tom. I, pag. 77; Trajan, No. 52, pag 208 din 1869. — Алексѣй Накко, Исторія Бессарабіи, tom. I, pag 787. Odessa 1873.

Дрꙋмꙋл лꙋ Кончакꙋ, pe care îlŭ pomenesce unŭ actŭ de vîndare alŭ moșieĭ Berilescii de pe la 1608 (1).

Pe Cumanĭ saŭ Comanĭ, uricele nóstre-ĭ numescŭ și *Mocanĭ.*

Lesur scrie că de la secol. IX, *Ucraina* o locuĭa *Pecenegiĭ*, ĭar de la secol. X *Cumaniĭ* saŭ *Polovțiĭ*, și de la începutulŭ secol. XIII Tatariĭ (2).

La 1241 Mongoliĭ restórnă domnia *Cumanilorŭ din Basarabia;* cu tóte aceste multe din cetele Cumanilorŭ rĕmânŭ aice stabilite, sub domnitorĭ propriĭ. Arhidiaconulŭ anonimŭ de Gnesen, care a scrisŭ Cronica sa la 1395, vorbesce despre Cumanĭ sub anulŭ 1259, și atuncĭ pentru întâĭa óră; eĭ se cunoscŭ sub denumirea de *Cumanĭ Basarabienĭ* (3). Domnia Cumanilorŭ din Basarabia, avea Chilia dreptŭ capitală (4). La 1282 Cumaniĭ Basarabienĭ, sub domnulŭ lorŭ *Odamur* saŭ *Oldamur*, cugeta să calce Ungaria, și turbura neîncetatŭ hotarele eĭ (5). La 1346, domnulŭ Cumanilorŭ *Bali-Han*, care-șĭ avea reședința la Carabuna, a trimesŭ ajutorŭ de óste Impărăteseĭ Byzantine Anne de Savoie, contra luĭ Ioan Cantacuzino. *Cumaniĭ Basarabienĭ* îmbrățișase pe atuncĭ, maĭ toțĭ, legea creștinéscă, și de și eraŭ încunjurațĭ de nații de dogma grecéscă, eĭ însă aŭ fostŭ ținuțĭ, printr'o misiune de franciscanĭ-ungurĭ, în uniunea bisericeĭ latinescĭ. Acéstă deosebire de religie, confribuì la desființarea desăvârșită a odmnieĭ Cumanice (6).

Bĕtrânulŭ cronografŭ Nestorŭ ne-a păstratŭ douĕ-decĭ și optŭ nume propriĭ de ale domnilorŭ saŭ Hanilorŭ Cumanĭ saŭ Polovțĭ, între carĭ unulŭ se numesce *Kuman* (Коуманъ) la 1103 (7). Acestŭ șirŭ de domnĭ Cumanĭ saŭ Polovțĭ se întinde de la 1053 până lă 1111.

Erudițiĭ Klaproth și Berezin, aŭ publicatŭ o *Gramatică Polovță* și

(1) Vedĭ acestŭ actŭ în Hasdeŭ, Cuvente den bătrânĭ, tom. I, pag 168-171.

(2) Lesur, Histoire des Kozaques, précédée d'une introduction ou coup d'oeil sur les peuples qui ont habité les pays des Kozaques avant l'invasion des Tartares Paris 1814.

(3) Sommerberg, Scriptores rerum Silesiae I, 82, II, 73. 92.

(4) Hasdeŭ, Trajanŭ No. 72 § 5 din 1869.

(5) Șincai, Chronic Român tom. I, pag 284. Iașĭ 1853

(6) Gebhardi, Weltgeschichte, XV. part. IV pag. 299 512, apud Malte-Brun, Géographie universelle, tom. III, pag 435. Paris 1853.

(7) Нестор, Cap. LXXXVI.

unŭ *vocabularŭ Polovţŭ*. Comitele Géza Kuun a scrisŭ multŭ despre Cumanĭ saŭ Polovţĭ și despre limba lorŭ, editândŭ și unŭ *Codex Cumanicus*, manuscrisŭ din 1303, scosŭ din biblioteca Sântuluĭ Marcu din Veneţia, și unŭ adaosŭ la acelŭ codex (1).

Domnitorulŭ și istoriculŭ Moldoveĭ Dimitrie Cantemirŭ, Petru Majorŭ, Dimitrie Filipide și Eudoxiŭ Hurmuzaki aŭ scrisŭ despre Polovţĭ, Pecenegĭ, Cumanĭ saŭ Comanĭ și Uţĭ,—unulŭ și acelașĭ neamŭ(2)

Petru Maiorŭ crede că *Cumaniĭ*, poreclıţĭ de Slavĭ *Polovţĭ*, eraŭ Românĭ, ca și Pecenegiĭ, ba chiarŭ că eĭ aŭ fi fostŭ o colonie adusă de Traianŭ din orașulŭ *Cumae*, și din aceĭ Cumanĭ carĭ, după Titŭ Liviŭ, aŭ descălecatŭ odinióră Neapoli : *Cumanorum* Colonia Neapolis fuit.....(3) Acéstă idee trebue să fi rĕsăritŭ din istoriciĭ bizantinĭ carĭ, împreună cu lexicografulŭ Suidas, credeaŭ că Pecenegiĭ și prin urmare Cumaniĭ eraŭ *Dacĭ*, presupuindŭ acésta pentru că locuiaŭ în Dacia, unde până în sfîrșitŭ s'aŭ amestecatŭ și s'aŭ contopitŭ cu pămînteniĭ (4). După anulŭ 1152, prin *Cumanĭ*, istoriciĭ, și maĭ alesŭ ceĭ grecescĭ, pururea aŭ înţelesŭ pe Româniĭ ceĭ din Moldova și ceĭ din Valahia (5).

Aceste părerĭ și opiniunĭ despre obârșia și némulŭ Cumanilorŭ,

(1) Codex Cumanicus bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit prolegomenis, notis et compluribus glossariis instruxit Comes Géza Kuun, Acad. Sc. Hung. Sodalis Budapestini, editio scient. Academiae Hung 1880

Additamentorum ad Codicem Cumanicum. Budapestini ex typographia Societ. Franklin, 1883

(2) *Dimitrie Cantemirŭ*, Chronicon Româno-Moldo-Vlahilorŭ, tom. II, pag. 183—189. Iașĭ 1836

Petru Majorŭ, Istoria pentru începutulŭ Românilorŭ în Dacia, pag. 153—167.

Δ Φιλιππίδης, Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, tom. I, pag. 355—363. Lipsiae 1816.

Eudoxiŭ Hurmuzaki, Fragmente din Istoria Românilorŭ, tom. I. pag. 8. 22. 52 105 213 226 305 12. 213. Bucurescĭ 1879.

В Радловъ, О языкѣ Кумановъ, по поводу изданія Куманскаго Словаря Приложеніе къ XLVIII-му тому Записокъ Императорской Академіи Наукъ No. 4, pag. 1—53 С Петербургъ 1884.

(3) Petru Majorŭ, Istoria pentru începutulŭ Românilorŭ în Dacia, pag. 161—166 159. — Conf V. Maniu. Româniĭ în literatura străină, în Analele Academieĭ Române seria II, tom. V secţ II, pag 177—225. Bucurescĭ 1883

(4) Şincaĭ, Cronic. tom. I, pag. 172. 163. 173. «Maxima Cumanorum pars post irruptionem Mongolorum *in Moldavia et Valahia remansit, quae tandem progressu temporis cum Valachis in unam eandemque gentem conflavit* » (Comes Géza Kuun, Additamentorum pag 19).

(5) Şincaĭ, Cronic tom. I, pag. 285 Vedĭ încă despre *Comani* și despre *Comania :* Lelewel, Géographie du moyen âge, tom. III—IV, pag 192—205 edit. Breslau 1852.

porecliţĭ de Slavĭ *Polovţĭ*, — nu eŭ le voiŭ alege şi le voiŭ deslega, — căcĭ, cum dice poetulŭ :

Non nostrum inter vos tantas componere lites!..

Atâta numaĭ potŭ arăta, că nicĭ o ţéră în lume n'are dreptulŭ să dică că Cumaniĭ aŭ fostŭ aĭ sĕĭ, cum îl are România. In coprinsulŭ eĭ o mare mulţime de localităţĭ şi de sate şich iarŭ nume propriĭ, învecĭnicescŭ pomenirea Cumanilorŭ şi a Pecenegilorŭ prin judeţele Vlaşca, Argeşŭ, Prahova, Romanaţĭ, Vâlcea, Gorjŭ, Botoşanĭ, Bacău, Tutova, Mehedinţĭ, Covurluiŭ, Brăila, Dorohoiŭ, Oltŭ, Doljŭ, Némţu, şi prin Basarabia (1). In rîndurile armateĭ Moldoveĭ era unŭ *Vel Căpitanŭ de Comanĭ* care se dicea şi *Vel Căpitanŭ de Coţmanĭ* (2).

Dar să sfîrşimŭ cu acestŭ exordiŭ, şi să începemŭ cu traducerea povestireĭ despre espediţia luĭ Igor.

(1) D. e. Vedĭ Frundescu, Dicţionariŭ topograficŭ şi statisticŭ alŭ Românieĭ, pag 127—129. 146 354. 168. Bucurescĭ 1872

(2) Comes Géza Kuun, Additamentorum, pag. 20 — Letopisiţele Moldoveĭ, tom. III, pag 293, edit princeps

CUVÎNTŬ

DESPRE ESPEDIŢIA LUI IGOR FIULŬ LUI SVEATOSLAVŬ, NEPOTULŬ LUI OLEGŬ

Nu-ĭ maĭ bine, fraţilorŭ, să începemŭ în limba vechiă povestirea despre espediţia vitejéscă a luĭ Igorŭ Sveatoslavicĭ? Dar s'o începemŭ după cum s'a întîmplatŭ în vremile de faţă şi nu după închipuirea luĭ Boĭanŭ. Căcĭ divinulŭ Boĭanŭ, când vroia să facă cuĭva o cântare, rătăcia cu gândulŭ prin vechime, ca lupulŭ pe pămîntŭ, ca vulturulŭ sub norĭ. E vrednicŭ de amintitŭ cum se povestia în vremile vechĭ despre resbóie; atuncĭ se slobodia ḑece şoĭmĭ după unŭ cârdŭ de lebeḑĭ, şi alŭ cuĭ şoĭmŭ ajungea cârdulŭ maĭ întâiŭ, acela cânta cântare cu precădere, bună óră luĭ Iaroslav celŭ bĕtrânŭ, luĭ Mstislav vitézulŭ care a învinsŭ pe Reded în faţa oştilorŭ Casogilorŭ (1), saŭ luĭ Roman Sveatoslavicĭ celŭ frumosŭ. Insă Boĭanŭ, fraţilorŭ, nu slobodia ḑece şoĭmĭ după unŭ cârdŭ de lebeḑĭ, — ci punea degetele sale ghibace pe strune viĭ, şi acestea sbârnâĭaŭ singure gloria Principilorŭ.

Să începemŭ dar, fraţilorŭ, acéstă povestire, de la Vladimir celŭ bĕtrânŭ până la acestŭ de acum Igor (2), care a încinsŭ mintea sa

(1) Mstislav, Principele Tmutaracanuluĭ, declară resbelŭ la 1022 *Casogilorŭ*, vecinilorŭ sĕĭ, poporŭ de neamŭ cerkezescŭ Domnulŭ Casogilorŭ, vitézulŭ *Reded*, provocă la luptă personală pe Mstislav. Amândoĭ se prindŭ vitejesce piepţŭ la pieptŭ. Reded cade mortŭ în faţa ósteĭ salé uĭmite Mstislav intră după acésta în ţéra luĭ Reded. face prisonieră familia sa, şi pune dărĭ peste noiĭ sĕĭ supuşĭ. (Карамзинъ, Истор Госуд. Росс II, 10—12. — Leger, Nestor, pag. 320).

Tmutaracanulŭ, unde domnia Mstislav, era unŭ oraşŭ pe insula Taman, pe loculŭ pe care stă astă-ḑĭ oraşulŭ Ecaterinoslav. Tmutaracanulŭ a fostŭ, de la alŭ X până la alŭ XII secolŭ, capitala unuĭ principatŭ care se da ca apanagiŭ principilorŭ din casa luĭ Rurik Invazia Mongolilorŭ a pusŭ capĕtŭ acestuĭ principatŭ. (Bouillet, Dictionnaire historique, pag 1885).

(2) До нынѣшняго Игоря, *până la acestŭ de acum Igorŭ*. Acestŭ pasagiŭ dovedesce, ca şi

cu tărie, a ascuţitŭ inima sa cu bărbăţie, şi umplându-se de suflare resboĭnică, a dusŭ vitezele sale oştĭ în ţara Polovţilorŭ, dincolo de ţara Rusieĭ.

Atuncĭ Igor s'a uĭtatŭ la luminatulŭ Sóre, şi vĕḑêndŭ óstea sa acoperită de întunerecŭ, a strigatŭ către drujina sa (1) : «Fraţĭ şi drujino! maĭ bine să fimŭ tăiaţĭ în bucăţĭ, decâtŭ să ajungemŭ robĭ. Să încălecămŭ, fraţilorŭ, caiĭ noştri fugarĭ, şi să ne uĭtămŭ spre albastrulŭ Don». A intratŭ în cugetulŭ Principeluĭ o dorinţă, şi râvna de a gusta marele Don, a nimicitŭ prevestirea. «Voescŭ, strigá elŭ, să spargŭ cu vîrfulŭ sabieĭ câmpiile Polovţilorŭ, împreună cu voĭ, Ruşilorŭ, voescŭ să-mĭ punŭ capulŭ, saŭ să beaŭ Donulŭ cu coĭfulŭ meŭ » O! să fi cântatŭ tu, Boĭane, privighetórea vremilorŭ vechĭ, să fi vĕḑutŭ tu acéstă óste, când săreaĭ ca privighetórea cu imaginaţiunea ta prin vechime, când desfăşuraĭ gloria trecutuluĭ, *urmărindŭ óstea luĭ Trajanŭ peste câmpiĭ până la munţi!* (2). Arŭ fi trebuitŭ să cânţĭ tu, o Boĭane,

celŭ de la începutulŭ cântăriĭ . «*după cum s'a întîmplatŭ în vremile de faţă* (по былинамъ сего времени)» că bardulŭ era contimpuranŭ alŭ luĭ Igor. Acéstă cântare a fostŭ dar compusă între 1185, data expediţieĭ luĭ Igor contra Cumanilorŭ, şi data morţiĭ luĭ Igor

(1) *drujina* (дружина) vra se ḑică *camaraḑĭ;* acestŭ cuvîntŭ însemnéză totŭ-odată unŭ corpŭ de óste

(2) Adecă de la Nistru până la Carpaţĭ. Acestŭ pasagiŭ se raportă fără îndoială la supunerea Dacieĭ de către Trajanŭ şi la expediţia sa din 107, când împĕratulŭ Trajanŭ s'a sculatŭ cu oştile sale şi a trecutŭ prin Dacia peste Don, în Asia, asupra Armenilorŭ care se resculase (Cantemirŭ, Cronic tom. I pag. 248). Acestŭ pasagiŭ dovedesce că *Boĭanŭ* cântase expediţiunile mareluĭ împĕratŭ prin Dacia şi preste Don. Dar cine să fi fostŭ óre acestŭ Boĭan, acea *privighetóre a vremilorŭ vechĭ* — соловій стараго времени — ? Caramsin ne spune că orĭ-ce urmă despre acestŭ Omerŭ alŭ Slavilor a peritŭ, cum a peritŭ şi tóte poemele şi cântecele sale (Истор Госуд Росс tom III, pag 131—132). Dar erudiţiĭ Venelin şi Jireček ne arată ca acestŭ Boĭan a fostŭ unulŭ din fiiĭ regeluĭ Bulgarieĭ Vladimir II (928–931) Acestŭ Vladimir II a avutŭ patru fiĭ Petru, Ioanŭ, Mihailŭ şi Veniaminŭ saŭ *Boĭanŭ* După mórtea tatăluĭ sĕŭ, Petru I domni peste Bulgaria, fraţiĭ sĕĭ Ioanŭ şi Mihailŭ fură numiţĭ Voevoḑĭ de provinciĭ, iar *Boĭanŭ*, pe care istoriciĭ bisantinĭ îlŭ numescŭ şi *Veniaminŭ*, prefera viaţa privată, viaţa de trubadurŭ. Elŭ s'a devotatŭ sciinţelorŭ şi literatureĭ, şi maĭ alesŭ poesieĭ şi musiceĭ, elŭ umbla prin ţĕrile slavonescĭ, cântândŭ faptele marĭ ale vitejilorŭ. Slaviĭ îlŭ priveaŭ şi ca magŭ, vrăjitorŭ, ghicitorŭ, cum scrie Liutprand, ambasadorŭ la Constantinopole din partea luĭ Othon I, pe la 950. Pe atuncĭ Bulgariĭ eraŭ, între tôte popórele slavonescĭ, poporulŭ celŭ maĭ civilisatŭ şi literatŭ. *Boĭanŭ* a umblatŭ şi a cântatŭ, călătorindŭ pe urmele luĭ Trajanŭ, prin Balcanĭ, prin Carpaţĭ şi prin câmpiile Nistruluĭ şi ale Donuluĭ (Ю И Венелинъ, Критическія изслѣдованія объ Исторіи Болгаръ, pag 261—266. Moscva 1849 — Иречекъ, Исторія Болгаръ, pag. 219, Odessa 1878). — Aşa dar Boĭanŭ a trăitŭ şi a cântatŭ

cântarea luĭ Igor, strănepotulŭ vestituluĭ Oleg. Nu vijelia a dusŭ pe șoĭmĭ prin largele câmpiĭ; corbiĭ sbóră cârdurĭ spre marele Don. Să cântămŭ, divine Boĭane, nepóte alŭ luĭ Veles! (1) Caiĭ nechezescŭ dincolo de Sula; Slava resună la Kiev; trimbițile trimbițescŭ la Novgorod; stégurile staŭ drepte la Putivla. Igor aștéptă pe iubitulŭ sĕŭ frate Vsevolod. *Aprigulŭ-bourŭ* (2) Vsevolod îĭ rĕspunde: tu Igor, eștĭ singurulŭ meŭ frate, singura mea lumină luminósă; amândoĭ suntemŭ fiiĭ luĭ Sveatoslav; pune șéua, frate, pe fugariĭ tĕĭ, căci aĭ meĭ staŭ gata înainte, la Kursk; ĭar Kurcianiĭ meĭ sunt meșterĭ să tragă la țintă; eĭ sunt născuțĭ în sunetulŭ trîmbițelorŭ, eĭ sunt crescuțĭ sub coĭfurĭ, eĭ sunt hrănițĭ cu vîrfulŭ sulițeĭ; drumurile le sunt cunoscute, rîpele sciute, arcurile lorŭ sunt întinse, tolbele deschise, săbiile ascuțite; eĭ sarŭ ca lupiĭ surĭ prin câmpie, cerșîndŭ pentru sine onorŭ, pentru principele glorie. Atuncĭ principele Igor s'a suitŭ în scărĭ de aurŭ și plecâ prin câmpia deschisă. Sórele-ĭ ține calea prin întunecime; nóptea gemândŭ de frică, trezia paserile; buhna țipă în vîrfulŭ codruluĭ, dă scire pustietățiĭ, Volgăĭ și țĕrilorŭ de la mare și de la Sula, și Surajeĭ și Korsuneĭ, și ție manină de la Tmutaracan (3). Polovțiĭ alérgă prin drumurĭ nebătute spre marele Don;

pe la 931 Iazykof, poetŭ rusŭ din secolulŭ nostru, a scrisŭ la 1825, o frumósă poesie despre acestŭ anticŭ bardŭ alŭ Slavilorŭ, sub titlulŭ *Cântecele luĭ Boĭanŭ*, pe care Mestscherski a tradus'o în versuiĭ francese (Élim Mestscherski, Les poetes russes traduits en vers français, tom. II, pag. 172—175. Paris 1846).

(1) *Veles* saŭ *Volos*, în mitologia Slavilorŭ era Zeulŭ agricultureĭ și alŭ poesieĭ. *Nepotŭ alŭ luĭ Veles* (Велесовъ внукъ) echivalézá dar cu expresiunea *fiulŭ luĭ Apolon*, adecă poetŭ (Карамзинъ, Истор Госуд. Росс. tom I, pag 53, — Rambaud, op cit pag 208). Când la 911, împĕratulŭ bizantinŭ Leonŭ filosofulŭ, încheiă tratatŭ de pace cu Oleg regentulŭ Rusieĭ, tratatŭ scrisŭ grecesce și slavonesce, împĕratulŭ Leonŭ juiâ pe sânta Evangelie, ĭar Oleg și Voevodiĭ sĕĭ pe armele lorŭ și pe zeiĭ poporuluĭ slavonescŭ *Perun* și *Volos* (Карамзинъ, I, 81—86).

(2) Rușiĭ poreclise pe Vsevolod, pentru bărbăția și iuțéla sa: Буй-туръ, adică *zimbru* saŭ *bóurŭ-aprigŭ*.

(3) *Suraja* era unŭ orașŭ pe malulŭ nordicŭ alŭ Măreĭ Negre, în fașă cu Marea Meostida (Azovŭ) care se numea de Slavĭ Сурожевое Море.

Sula unŭ afluentŭ alŭ Dnipruluĭ.

Korsun (Коръсоунъ) orașŭ la gura Dnipruluĭ, distrusŭ de Tatarĭ în secolulŭ de mijlocŭ (Leger, Nestor, pag 320—321). Cunoscutulŭ actualulŭ orașŭ Chersonŭ l'a înlocuitŭ maĭ târdiŭ.

Tmutaracan, orașulŭ actualŭ Fanagoria (Vedĭ Charta Rusieĭ din secol. IX în Карамзинъ

se întinde în miedulŭ nopții scârțiitulŭ carelorŭ, par'că-ĭ strigătŭ de lebede ce sborŭ. Igor duce óstea sa la Don; paserile -ĭ pascŭ nenorocirea; lupiĭ îmmulțescŭ spaĭma prinprejurŭ; vulturiĭ chĭamă fĭarele sĕlbatece la cĭolane; vulpile latră pintre scutuiĭ purpuriĭ. O țară rusască! tu aĭ rĕmasŭ acum dincolo de Șelomean (1). Multŭ se lungesce nóptea; lumina zorilorŭ a cădutŭ, întunereculŭ a acoperitŭ câmpiile, privighetórea a adormitŭ, cĭóca strigă. Rușiĭ aŭ cuprinsŭ câmpiile întinse cu scuturile lorŭ purpuriĭ, cerșândŭ șie onorŭ și principeluĭ glorie.

Vineiĭ în dorĭ de di Rușiĭ aŭ călcatŭ sub picĭórele lorŭ cetele păgâne ale Polovțilorŭ, și repezindu-se ca săgețile, în câmpie, răpescŭ

Истор Госуд Росс tom. I edit. Emerling, St. Petersburg 1842). Slaviĭ numiaŭ în vechime o parte din Bosforulŭ Cimericŭ *Tmutarakan*, ĭar orașulŭ Fanagoria *Tamatarha*, *Matarha*, *Metraha* (Карамзинъ, tom. I, pag 105, 135 et nota 355, 389 — tom. II, pag 10).

Manină de la Tmutaracan, adică idolŭ de la Tmutaracan — тьмутораканьскый блъванъ — era una din acele statuĭ grosolane ce nomadiĭ așezaŭ pe moviliĭ spre închinare (Rambaub, op cit pag. 199, not. 1).

Fanagoria (Φαναγόρια) a fostŭ o colonia ioniană, după încredințarea luĭ Arrianŭ «Εντος τῆς Μαιώτιδος νῆσος ἀπειρεσίη ἐξήριται, ἣν καλοῦσι Ταυρικήν, εἰ ἧ Φαιναγόρα καὶ Ερμώνασσα, Ἰώνων ἄποικοι πόλεις, ὧν ἡγήσατο Φαιναγόρας τις καὶ Ἕρμων, ἀφ' ὧν οἱ τόποι καλοῦνται. (Muller, Fragmenta istoricorum Graecorum, tom. III, pag 597 § 60. Paris 1849). Fanagoria fiindŭ distrusă în secol VI, apăru maĭ târdiŭ sub numele de Tamatarka (Rambaud, L'empire grec au dixième siècle, pag 487, Paris 1870) La 1111 Tmataracanulŭ era ocupatŭ de Polovțĭ. Călătoriĭ italieniĭ numescŭ acestŭ tîrgŭ *Mátreca, Matrega* (Louis Leger în alŭ sĕŭ Index la Chronica luĭ Nestorŭ, pag 381).

Bosforulŭ Cimericŭ se numia, cum amŭ disŭ, de Slavĭ *Tmutaracan* Numele slavonescŭ *Tmutaracan* pare că traduce pe *Cimericŭ*, care în limba feniciană vra să dică *întunerecŭ* (Malte-Brun, Géographie universelle. tom. I, pag. 25. Conf Homer Odyss. XI, vers 14-19) *tma* slavonesce însemnéză întunerecŭ, ĭar *taracan*, la byzantiniĭ *Matarka*, *Metarha*, este orașulŭ Fanagoria (Constant. Porphyrog in Banduri I, 113)

În dilele împĕrăteseĭ Ecaterina cea Mare s'a găsitŭ în ruinele vechĭuluĭ orașŭ *Tmutaracan* adecă a Fanagorieĭ, o pétră de marmoră cu inscripțiunea următóre slavonesce. La aniĭ 6576 (1068) indiction 6, Principele Gleb a mĕsuratŭ marea pe ghĭață de la Tmutaracan până la Kercĭ: *dece miĭ și patru miĭ* (= 14000) *sajenĭ*. (A X Оленинъ, Изслѣдованіе о Тмутороканѣ, pag 58, și Письмо о Тмутороканскомъ камнѣ, apud Карамзинъ, II, nota 120). 1 sajen = 2.133561 metre (Ольдекопъ, Словаръ Русско-Француз tom. II, pag. 854. St. Petersburg 1841). Prin urmare 14,000 sajenĭ facŭ 28,000 metre aproximativŭ, saŭ 28 kilometre. Tmutaracanulŭ era dar în depărtare de 28 kilometre de la Chersonŭ peste mare.

(1) *Șelomean* este rîulŭ Șelona, Șolona — Шелона, Шолона, Шеломянъ, din gubernia Novgoroduluĭ, în hotarŭ cu Polovțiĭ La 1239 Principele Iaroslav II. Vsevolodovicĭ, ĭ-aŭ întăritŭ malurile, pentru a apĕra provinciile Novgoroduluĭ de năvălirile Ciudeĭ (Чудь), adecă totŭ a Povțilorŭ, pe carĭ Rușiĭ iĭ poreclise în mânia lorŭ Чудь, adecă *arĕtare*, *fantasmă*, *spaĭmă* (Карамзинъ, Исгор. t. III, nota, 116. IV, pag. 16. 81. II. nota 395)

fetele frumóse ale Polovțilorŭ și cu ele aurŭ, pândĭ bogate și catifele de mare prețŭ. Rușiĭ facŭ podurĭ peste bălțĭ și peste locurile noroióse, cu *ortomanele*, cu mantalele, cu cojócele și cu gătelele Polovțilorŭ (1). Unŭ steagŭ roșu, unŭ praporŭ albŭ, o cordeleră roșie, o hampă de argintŭ, aŭ venitŭ în partea vitézuluĭ Igor Sveatoslavicĭ.

Dormitéză în câmpie vitejesculŭ cuĭbŭ alŭ luĭ Oleg, sburatŭ departe, elŭ nu s'a născutŭ ca să fie batjocura șoĭmuluĭ, nicĭ a eretelui, nicĭ a ta, negrule corbŭ, pâgânule Polovțŭ. Gzak alérgă ca unŭ lupŭ surŭ, ĭar Conceak îĭ arétă drumulŭ spre Donulŭ celŭ mare (2).

A doua ḍi tare de diminéță, zorĭ de sânge vestescŭ lumina; nuorĭ negri se rădică despre mare și voescŭ să întunece patru sorĭ; din

(1) *Ortoman* (ортмья) era la Polovțĭ saŭ Cumanĭ, o haĭnă de voĭnicŭ, (sucmanŭ, guzumanŭ, contomanŭ). Este de luatŭ aminte că în limba slavonéscă acestŭ cuvîntŭ *Ortoman* nu se găsesce decât numaĭ în *Slovo o polky Igoreve*, poetulŭ îlŭ întrebuințéză ca cuvîntŭ străinŭ, Polovțescŭ, Cumanicŭ (Вице-Адмиратъ Шишковъ, примѣчаніе на Слово о пълку Игоревѣ, pag. 55) Nicĭ în Dicționarulŭ slavono-rusŭ alŭ Academieĭ din St. Petersburg, nicĭ în Reiff, nicĭ în Tatiscev, acestŭ cuvîntŭ nu se cuprinde, și nicĭ vre-unŭ altŭ autorŭ slavŭ îlŭ întrebuințéză. În Moldova, acestŭ cuvîntŭ se aude din vechime, rĕmasŭ de la Cumanĭ, și are acelașĭ înțelesŭ ca *sucmanŭ*, *contomanŭ*, femeile numescŭ încă *ortŭ*, *ordŭ* (orḍine, urḍitŭ) — pânza (Lexicon Budense, pag 469. 471. edit. 1825). In poesiile nóstre populare găsimŭ asemenea cuvîntulŭ de *ortomanŭ*, d e în cântecŭlŭ mocănescŭ saŭ comănescŭ *Miorița* :

Pe unŭ picĭorŭ de plaiŭ, Pe-o gură de raiŭ, Iacă vinŭ în cale Se coborŭ la vale, Treĭ turme de mieĭ Cu treĭ cĭobăneĭ · Unu-ĭ Moldovanŭ Unu-ĭ Ungureanŭ Și unu-ĭ Vrânceanŭ, Iar celŭ Ungureanŭ Și cu celŭ Vrânceanŭ	Mâri se vorbiră Și se sfătuiră · Pe l'apusŭ de sóre Ca să mi-lŭ omóre Pe celŭ Moldovanŭ, Că-ĭ maĭ *ortomanŭ*, Ș'are oĭ maĭ multe. Mândre și cornute, Și caĭ învĕțațĭ Și cânĭ maĭ bărbațĭ

(V. Alecsandri, Poesiĭ populare, pag 1, Bucurescĭ 1866)

Despre acestŭ cuvîntŭ cumanescŭ saŭ mocănescŭ *Ortomanŭ* veḍĭ și studiulŭ colegulul nostru Hasdeŭ, în Istoria Critică a României, tom. I, pag 284 – 287 Bucurescĭ 1873.

(2) *Gzak* saŭ *Cobeacŭ* și *Concĭacŭ* eraŭ doĭ domnĭ saŭ Hanĭ aĭ Polovțilorŭ . Кобякъ и Кончакъ ханы половецкіе (Карамзинъ, III, 12, 36, 41)

nuorĭ scânteescŭ fulgere albăstriĭ ; tună grozavŭ, plouă cu săgețĭ despre marele Donŭ : aicĭ se rupŭ sulițile, aicĭ se tocescŭ săbiile de coĭfurile Polovțilorŭ, pe rîulŭ Kaĭal la Donulŭ celŭ mare (1). O țéră ruséscă ! tu nu maĭ eștĭ ca dincóce de Șelomeanŭ. Vînturile, nepoțiĭ luĭ Stribog (2), suflă săgețĭ despre mare peste oștile vitejescĭ ale luĭ Igor ! pămîntulŭ sună, rîurile curgŭ turbure, câmpiele-sŭ învălite de colbŭ, stégurile huescŭ : Polovțiĭ vinŭ de la Don și de la mare și din tóte părțile. Oștile rusescĭ aŭ datŭ înapoĭ. Feciorii Draculuĭ aŭ cuprinsŭ câmpia cu strigătele lorŭ, ĭar vitejiĭ Rușĭ aŭ cuprins'o cu scuturile lorŭ purpuriĭ (3). Tu Aprig-Boure Vsevolod ! staĭ la luptă, aruncĭ săgețĭ în dușmanĭ, sdrobescĭ coĭfurĭ cu sabia ta o·

(1) На рѣцѣ Калялѣ, у Дону Великаго Rîulŭ *Kaĭal*, *Kaĭala*, (Калла), se ḑice de cronicariĭ slavo-rușĭ și *Kogâlnic* (Когольникъ) Aicĭ pe malurile Cogâlniculuĭ s'aŭ datŭ între Rușĭ și Polovțĭ acéstă bătălie care a ținutŭ treĭ ḑile, și unde morțiĭ se numĕraŭ cu miile și vitejia a fostŭ la culmea eĭ (Карамзинъ, Истор Госуд Росс t III, 42, nota 70). Cogâlniculŭ se varsă în Don In limba Cumanilorŭ saŭ a Polovțilorŭ *Kaĭal*, *Kogal* va să ḑică neguțătorŭ Cogâlniculŭ se numi astŭ-felŭ de la o colonie de neguțătorĭ Cumanĭ așezațĭ pe malurile sale (Карамзинъ, III, 42) O ramură a Cogâlniculuĭ curge prin județulŭ Cahulŭ (Frunḑescu, Diction. topograf. alŭ Românieĭ, pag 120) După Cantemirŭ Cogâlniculŭ se varsă în Nistru, elŭ nu are sorgințĭ, ci numaĭ atuncĭ se póte numi pîrăŭ, când se umple de ploile de tómnă. Ĭar pentru tótă vara este secŭ și uscatŭ și ca unŭ șanțŭ la vedere (Cantemirŭ, Descriptio Moldaviae, pag. 8. Bucurescĭ 1872 și pag. 17 în edit Iașĭ 1861).

Istoriculŭ rusŭ Tatiscev ne-a lăsatŭ câte-va pagine minunate despre *bătălia luĭ Igor Sveatoslavicĭ cu Polovțiĭ pe apa Kogâlniculuĭ*

(2) *Stribog* Стрибогъ saŭ *Striba*, este în mitologia Slavilorŭ zeulŭ vînturilorŭ și alŭ vijelieĭ, — Eolulŭ Slavilorŭ Nestorŭ scrie, că la 980 Vladimir, suindu-se pe tronulŭ Rusieĭ, a ridicatŭ în fața palatuluĭ sĕŭ, pe o înălțime, maĭ mulțĭ idoli : pe zeulŭ Perun, făcutŭ din lemnŭ cu capulŭ de argintŭ și cu barba de aurŭ, și pe zeiĭ Chors, Dajdbog, *Stribog*, Seamovgl și Mocos (Нестор cap. XXXVIII, pag 46, edit Fr Miklosich). Lesur observă că numele acestuĭ zeŭ, alŭ luĭ Stribog, nu ni s'a păstratŭ decâtŭ prin cronica luĭ Nestorŭ și prin *cântarea despe espediția luĭ Igor*, care îlŭ califică de *moșulŭ vînturilorŭ* (in Leger, Chronique de Nestor, pag 373).

(3) Leonŭ Diaconulŭ, istoricŭ bisantinŭ ne spune (an 940) că Rușiĭ când se retrăgeaŭ, aruncaŭ pe umeriĭ enormele lorŭ scuturĭ, cari-ĭ acopereaŭ de la capŭ până la picióre (apud Rambaud, op cit pag 200) Acestŭ chipŭ de apĕrare era comunŭ în vechime Macedonenilorŭ și Romanilorŭ, elŭ se ḑicea *testudo*, adecă acoperĕmîntŭ (Caesar, de bell Gall II, 6 — Tacit, Histor. III, 27 IV, 23. — Tit Liv. XLIV, 9, citațĭ de A Rich, Dictionnaire des antiquités romaines et grecques, pag 633 Paris 1873 și Onosander, Στρατηγικὸς λόγος, Nuremberg 1761)

Poetulŭ numesce *feciorĭ aĭ Draculuĭ*, дѣти Бѣсовы, pe Polovțĭ, cam așa numiaŭ și Greciĭ în vechime pe Dacĭ și pe Gețĭ Ἐχθροὶ κατάρατοι Γέται (Δίων Χρυσόστομ. Βορυσθεν. λόγ XLVIII, cap 2)

țelită. Unde sare Bourulŭ, strălucindŭ cu coĭfulŭ sĕŭ de aurŭ, acolo cadŭ capetele spurcate ale Polovțilorŭ; coĭfurile Ovarilorŭ (1) s'aŭ făcutŭ sdrențe sub sabia ta de oțelŭ, Aprige-Bourŭ Vsevolod! Ce rănĭ potŭ fi dureróse pentru elŭ, fraților, când elŭ a uĭtatŭ pompa, viața, cetatea Cernigovuluĭ, tronulŭ sĕŭ de aurŭ părintescŭ, voia bună și desmĭerdările drăgălașe ale neveste sale, ale frumóseĭ Glebove! (2) Aŭ fostŭ năvălirile luĭ Troianŭ (3), aŭ fostŭ dilele luĭ Iaroslav, aŭ fostŭ oștile luĭ Oleg Sveatoslavicĭ. Acestŭ Oleg a încătușatŭ rĕscóla cu sabia sa și a semĕnatŭ săgeți pe fața pămîntuluĭ; elŭ a intratŭ cu scărĭ de aurŭ în cetatea Tmutaracan(4), și bĕtrânulŭ, Marele Iaroslav, fiulŭ luĭ Vsevolod, audia zîngănitulŭ sĕŭ, ĭar Vladimir în fiecare diminéță sta cu urechile la Cernigov; pe Boris Veaceslavicĭ, gloria l'a dusŭ la judecată și l'a culcatŭ pe unŭ învelișŭ verde de mătasă, pentrucă a obijduitŭ pe vitézulŭ tînĕrŭ principele Oleg. Totŭ de aicĭ de pe malurile Kaĭaleĭ, Sveatopolc a dusŭ óstea tatăluĭ sĕŭ prin mijloculŭ călărimeĭ ungurescĭ, la Kiev la sfînta Sofia. In dilele luĭ Oleg Gorislavicĭ, se semĕna și rĕsăria rĕsbóie; a peritŭ véculŭ nepoților luĭ Dajd-bog (5), s'a scurtatŭ de gâlcevile prin-

(1) *Ovarĭ*, Avarĭ, Comanĭ, Mocanĭ, Polovțĭ, Pecenegĭ, Uzĭ, Khazarĭ, Berendeĭ sunt acelașĭ neamŭ, numaĭ osebite triburĭ

(2) *Glebova*, adecă fica luĭ Gleb.

(3) Были вѣчи Трояни.. Și la Slavĭ, ca și la noĭ în poporŭ, Traianŭ se dice și *Troianŭ*

„S'aŭ sculatŭ maĭ anŭ
Bădica *Troianŭ*
Ș'aŭ încălecatŭ
Pe-unŭ calŭ învĕțatŭ"

Ruinele poduluĭ luĭ Traianŭ de pe Dunăre, la Turnulŭ-Severinŭ, se numescŭ de poporŭ *podulŭ luĭ Troianŭ* (V. Alecsandri, Poesiĭ populare, pag. 387. 392. — Карамзинъ, tom I, nota 69) Vedĭ și Mironŭ Costinŭ, Letop. Moldoveĭ, tom I, pag. 215.

(4) Orașulŭ Tmutaracan, aprópe de Marea Azovuluĭ, era și reședință domnéscă și episcopală. Elŭ a fostŭ distrusŭ de Polovțĭ pe la sfârșitulŭ secol XI (Vedĭ Галицкій Историческій Сборникъ, издаемый Обществомъ Галицко—Русской Матицы tom. I. pag 126. Lwow 1853)

(5) Véculŭ luĭ Dajd bog, adecă luĭ *Dă Dumnedeŭ*, véculŭ de aurŭ în anticitatea slavonéscă *Dajd-Bog*, *Daje-Bog*, Дажебогъ, Дажбогъ, era zeulŭ ospitalitățiĭ, alŭ milostiviriĭ, alŭ îmbelșugăriĭ și alŭ liniscei, — era Plutus alŭ Slavilorŭ...

„*A peritŭ véculŭ nepoților luĭ Dajd-Bogŭ*."

Aceste cuvinte ne amintescŭ pe Ovidiŭ:

„Aurea prima sata est aetas, quae, vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat."
(Ovid. Metamorphos I, 112)

cipilorŭ, viața omenéscă. Atuncĭ, în țéra Rusieĭ, rarŭ se audia gura plugaruluĭ, ci maĭ desŭ corbiĭ croncăniaŭ, împărțindu-șĭ cadavrele, și cĭóecele sburândŭ spre leșurĭ, umpleaŭ lumea de strigătulŭ lorŭ. Așa a fostŭ în acele bătălĭĭ, în acele oștĭ; *dar bătălie ca acésta de acum* (1) nicĭ că s'a maĭ audịtŭ : De diminéță până în séră, de cu séră până în zorĭ, sborŭ săgețile oțelite, lovescŭ săbiile în coĭfurĭ, huescŭ sulițele oțelite, prin câmpiĭ necunoscute, în țéra Polovțilorŭ. Pămîntulŭ e negru de copite, e semĕnatŭ de cĭolane și îndopatŭ de sânge Polovțiĭ, plinĭ de cĭudă, intră în țéra ruséscă. Ce frémătŭ, ce vuete, așa de diminéță, maĭ nainte de zorĭ ? Igor dă înapoĭ ostile sale ; luĭ îĭ e jale de iubitulŭ sĕŭ frate Vsevolod. Se batŭ o dị, se batŭ douĕ, ĭar a treia-dị, înainte de amiadă, aŭ cădutŭ stégurile luĭ Igor. Aicĭ frații se despărțiră pe malurile repedeĭ Kaĭale ; aicĭ vinulŭ de sânge nu maĭ ajunge ; aicĭ șĭ-aŭ încheiatŭ banchetulŭ vitejiĭ rușĭ, s'aŭ îmbătatŭ óspețiĭ, și s'aŭ culcatŭ pentru țéra ruséscă. Érba se uită josŭ de jale, și codrulŭ, de durere, s'a plecatŭ spre pămîntŭ. Diua ce venise, frațilorŭ, nu maĭ era veselie, și putere nu maĭ era. S'a ridicatŭ năpastea în puterile nepoților luĭ Dajbog (2) ; ea s'a lăsatŭ ca Deva peste țéra luĭ Traianŭ, apoĭ a plesnitŭ cu aripele sale de lebĕdă peste marea albăstrie, și bătêndŭ în palme la Don, a deșteptatŭ vremĭ omorîtóre (3). A lipsitŭ de la principĭ lupta comună contra necredincĭoșilorŭ, căcĭ fratele a disŭ frateluĭ : acesta e alŭ

(1) Și aceste cuvinte «*dar bătălie ca acésta de acum*» dovedescŭ că acéstă cântare a fostŭ scrisă chiar în aniĭ când se petrecuse evenimentulŭ

(2) *Dajbog*, Dă-Dumnedeŭ Poetulŭ înțelege pe Rușĭ de nepoțĭ aĭ zeuluĭ *Dă-Dumnedeŭ*, Даждьбогъ, Дажьбогъ — Eruditulŭ Jagič a consacratŭ acestuĭ zeŭ o monografie importantă. In tom. V, pag 1—14 *Archiv für Slavische Philologie* (L. Leger, Chronique de Nestor, pag 291, 321).

(3) *Deva*, Дѣва, Дива, adecă *Fata* este Diana saŭ vr'o Dumnedeire rĕŭ-făcĕtóre omeniriĭ despre care se vorbesce prin poveștile populare ale Slavilorŭ, precum *Țar-Devița*, *Baba-Fga* și altele. In limba Sarmaților Diana se numia *Devana* Дѣвана Aicĭ poetulŭ face alusie la Diana vênătóre, dicêndŭ că năpastea s'a lăsatŭ ca Diana vênătóre peste Rușĭ. (Vedĭ comentariile luĭ Musin Pușchin și ale luĭ Iacobŭ Pojarski, pag 64—65).

Acestŭ pasagiŭ arată vederatŭ că Polovțiĭ aŭ năvălitŭ în Rusia venindŭ *din țéra luĭ Traianŭ*, adecă din Dacia, trecêndŭ de aicĭ peste mare și peste Don: Обида вступилъ Дѣвою на землю Трояню, въсплескала лебедиными крылы на синѣмъ морѣ у Дону плещуци, убуди жирня времена

meŭ, și acela totŭ alŭ meŭ! aŭ începutŭ principiĭ a dice despre fiecare lucru micŭ că e mare, și a-șĭ face singurĭ turburărĭ; ĭar păgâniĭ aŭ străbătutŭ din tóte părțile cu biruințĭ în țéra rusésca. O! departe a sburatŭ șoĭmulŭ, gonindŭ pasĕrile la mare: dar óstea vitézuluĭ Igor nu va maĭ învia. In urma luĭ aŭ strigatŭ Karna și Jlĭa și aŭ năvălitŭ peste țéra rusésca, împroșcândŭ focŭ din cornurĭ de pară (1) Aŭ plânsŭ nevestele rusce, dicêndŭ: Nicĭ cu gândulŭ să nu maĭ gândimŭ de acum la iubițiĭ noștri, nicĭ cu cugetulŭ să nu maĭ cugetămŭ la eĭ, nicĭ cu ochiĭ să nu-ĭ maĭ videmŭ, ĭar cu aurŭ și cu argintŭ să nu ne maĭ gătimŭ. Kievulŭ a oftatŭ, frațilorŭ, de mâhnire și Cernigovulŭ de năpaste; s'a vĕrsatŭ jalea ucigătóre peste țéra rusésca; jalea ucigătóre curge prin mijloculŭ țĕriĭ rusescĭ. Principiĭ îșĭ făcură eĭ singurĭ supĕrare, ĭar păgâniĭ, năvălindŭ biruitorĭ peste țéra rusésca, aŭ luatŭ dare câte o veveriță de casă (2). Pentru că

(1) *Karna* și *Jlĭa* (Карна и Жля) doĭ voĭvodĭ Polovțĭ.

Împroșcândŭ focŭ din cornurĭ de pară смагу мычючи въ пламянѣ розѣ Cronicariĭ rușĭ spunŭ că și în lupta ce Rușiĭ aŭ avutŭ cu unŭ anŭ maĭ nainte, la 30 Iulie 1184 cu Polovțiĭ saŭ Cumaniĭ, pe malurile apeĭ *Ugla* saŭ *Orela*, aceștĭ din urmă, adecă Polovțiĭ, întrebuințară contra Rușilorŭ *unŭ focŭ viŭ*, Живыи огонь, cu care împroșca pe Rușĭ printr'unŭ felŭ de mecanismŭ. Caramzin crede că acestŭ focŭ era foculŭ grecescŭ (feu grégeois ὑγρὸν πῦρ), împrumutatŭ de la Bizantinĭ, saŭ póte chiar unŭ felŭ de prafŭ de pușcă (Карамзинъ, Исгор Госуд Росс tom III pag 41, nota 68 — Tom. V, nota 136).

Se pretinde că prafulŭ de pușcă a fostŭ pentru prima óră întrebuințatŭ în resbelele Europeĭ la 1338 (Dictionnaire de la conversation et de la lecture, tom XLV, pag 82) Iată câte va note despre acésta după Caramzin: Italianulŭ Polidor Virgiliŭ, în cartea sa *de inventoribus rerum*, scrie că prafulŭ s'a inventatŭ de Bertold, și că acesta a comunicatŭ invențiunea sa Venețianilorŭ, de sigurŭ nu la 1380, cum mulțĭ aŭ socotitŭ, ci maĭ nainte, de óre-ce Eduard III la 1349, avea tunurĭ, și prafulŭ era cunoscutŭ în Francia de pe la 1338 (Rapin, Hist d'Anglet. III, 196 — Daniel, Histoire de France, III, 467) — Alțiĭ spunŭ că prafulŭ și tunulŭ s'aŭ inventatŭ în secolulŭ alŭ XII la Așem saŭ Așam și că s'aŭ întrebuințatŭ întâiŭ în China (Sulzer, Gesch. des Osm Reisches, II, 486) Unŭ autorŭ din secolulŭ XIII, secretarŭ regeluĭ Egiptuluĭ Salech, vorbesce despre puscĭ Abu-Abdula-Ebu-Alcatib, maurŭ din Spania, vorbesce despre aparatulŭ fulgerătorŭ alŭ Regeluĭ Grenadeĭ, la 1312. Peltzel, în Istoria Bohemieĭ scrie că pușca s'a inventatŭ în dilele Regeluĭ Ioanŭ, la 1310—1346 — Celebrulŭ călugărŭ englesŭ Roger Bacon, supranumitŭ *Doctorulŭ admirabilŭ*, mortŭ la 1294, vorbesce despre prafŭ și despre pușcă (Epistola de secretis operibus naturae et artis, et de nullitate magiae, Paris 1542) In Rusia întrebuințarea prafuluĭ și a pușceĭ s'aŭ introdusŭ de la Nemțĭ, la 6897, adecă la 1389. — Acestea sunt însemnările luĭ Caramzin.

(2) Бѣлка съ двора Veverița albă era obicĭnuita dare ce barbariĭ, de e Chozariĭ, luaŭ de la Slavĭ. Schloezer, in Nestor III, 64; apud Карамзинъ, tom I, pag 25)

Slaviĭ înființase apoĭ o monetă de piele albă, care prin reminiscență, eĭ o numiră бѣлы

ceĭ doĭ fiĭ vitejĭ aĭ luĭ Sveatoslav, Igor și Vsevolod, aŭ deșteptatŭ minciuna pe care o adormise tatălŭ lorŭ, marele principe alŭ Kievuluĭ Sveatoslav celŭ grozavŭ. Elŭ a fostŭ grozavŭ : elŭ făcuse pe toțĭ să tremure, cu puternica sa óste și cu sabia sa oțelită ; elŭ intrase în țéra Polovțilorŭ, călcase délurĭ și văĭ, turburase rîurĭ și lacurĭ, uscase pîraĭe și bălțĭ, ĭar pe pagânulŭ Kobak (1) l'a svârlitŭ ca uraganulŭ din sînulŭ măreĭ, din mijloculŭ puternicelorŭ oștĭ ale Polovțilorŭ, și s'a pomenitŭ Kobak cădutŭ în cetatea Kievuluĭ, la curtea luĭ Sveatoslav. Acum Nemțiĭ și Venețianiĭ, Greciĭ și Moraviĭ slăvescŭ pe Sveatoslav, dar jelescŭ pe Principele Igor, căcĭ și-a înnecatŭ puterea în fundulŭ rîuluĭ polovțescŭ Kaĭal, risipindŭ aurulŭ rusescŭ (2). Aicĭ Principele Igor s'a coborîtŭ de pe șéua sa aurită pe o șea de slujitorŭ ; zidurile orașuluĭ s'ŭ întristatŭ și veselia a pusŭ ochiĭ la pămîntŭ. Sveatoslav viséză unŭ visŭ supĕrătorŭ : «astă-nópte, dicea elŭ Boerilorŭ sĕĭ, visamŭ că mĕ îmbrăca pe înălțimile Kievuluĭ cu o prostire négră, pe unŭ patŭ de tisă ; că mi se da de bĕutŭ vinŭ negru mestecatŭ cu veninŭ ; că pe sînulŭ meŭ curgeaŭ șiróie de mărgăritare din tolbele dușmanilorŭ ; și se certaŭ cu mine, că la palatulŭ meŭ cu acoperemîntŭ de aurŭ, scândurile nu se maĭ țineaŭ de grindĭ, că de cu sară și tótă nóptea, corbiĭ luĭ Bus (3) croncăniaŭ din lunca de la Plenska, pe valea Kișaneĭ, și eŭ nu-ĭ puteamŭ gonì spre marea albastrie» Boeriĭ respundeaŭ principeluĭ · «De acum, Dómne, scârba a cuprinsŭ mințile ; căcĭ doĭ șoimĭ aŭ sburatŭ de la tronulŭ de aurŭ

бѣлки, adecă *Veveriță* (Карамзинъ, I, nota 150 și 154). Acéstă monetă de piele a avutŭ cursŭ în Novgorod până în secolulŭ XV. Monahulŭ *Rubruquis* (Ch de Ruysbroek) Cordelier, care a fostŭ trimisŭ de Regele Franciеĭ Saint-Louis la 1253 în Tataria ca să visiteze pe Chanulŭ Mongolilorŭ, scrie în cartea călĕtorieĭ sale : Pour les Russes, la monnaie qui a cours entre eux est de *petites pièces de cuir*, marquetées de couleurs (Bergeron, Voyages. Voyage de Rubruquis, tom I, pag. 91, edit 1629 Lalanne, Biographie universelle, pag 1366 Paris 1853)· Unŭ ucaz alŭ împĕratuluĭ Petru I, din 8 Martie 1700, către administrațiunea financelorŭ, ne dovedesce că în dilele acestuĭ monarhŭ, avea încă cursŭ, în Caluga și în orașele vecine, moneta de piele (Карамзинъ not cit).

(1) *Kobak* saŭ *Kokeak*, Hanulŭ Polovțilorŭ, bătutŭ la 1166 de Principele Sveatoslav pe malurile Dnipruluĭ (Карамзинъ, II. 183 și nota 410).

(2) Apa *Kaĭal* (Kogâlniculŭ) curgea prin țéra Polovțilorŭ, adecă a Cumanilorŭ. cum amŭ disŭ maĭ susŭ

(3) *Bus* (Бусъ) unulŭ din voevodiĭ Polovțĭ.

părintescŭ, să caute orașulŭ Tmutaracan saŭ să beĭe Donulŭ cu coĭfulŭ. Acum aripele șoĭmilorŭ s'aŭ rătezatŭ de săbiile păgânilorŭ, și șoĭmiĭ staŭ în lanțurĭ de ferŭ». A treĭa dĭ a fostŭ întunerecŭ: doĭ Sorĭ s'aŭ întunecatŭ, doĭ stâlpĭ de porfirŭ s'aŭ stinsŭ, ĭar cu dînșiĭ și Lunele tinere, Oleg și Sveatoslav, s'aŭ întunecatŭ. Pe apa Kaĭal întunerecŭlŭ a cuprinsŭ lumina: Polovțiĭ s'aŭ întinsŭ ca unŭ cuĭbŭ de pardoșĭ peste țara rusască, aŭ dus'o în prăpastie și aŭ datŭ Hanuluĭ mare obrăznicie. Batjocura a cădutŭ acum peste laudă; nenorocirea a călcatŭ fericirea, buhna s'a lăsatŭ pe pămîntŭ. Frumósele fete ale Goțilorŭ (1) cântă pe malulŭ măreĭ albăstrie și sunândŭ cu aurulŭ rusescŭ, laudă dilele luĭ Bus, fericescŭ resbunarea luĭ Șarocan (2), ĭar la noĭ, camaradĭ, nu maĭ este veselie. Atuncĭ marele principe Sveatoslav, a slobodĭtŭ din gura sa unŭ cuvîntŭ de aurŭ, mestecatŭ cu lacrămĭ, și a grăitŭ astŭ-felŭ: «O fiilorŭ meĭ, Igor și Vsevolod, de vreme ațĭ începutŭ voĭ să împingețĭ în lacrămĭ, cu săbiile vóstre, țara Polovțilorŭ, și să vĕ căutațĭ voue glorie; dar fapta vóstră a fostŭ fără cuviință, căcĭ fără cuviință ațĭ vĕrsatŭ sângele păgânilorŭ. Inimile vóstre vitejescĭ sunt oțelite cu oțelŭ gróznicŭ și călite spre resbóie. Étă ce ațĭ făcutŭ voĭ pĕruluĭ meŭ argintiŭ! Eŭ nu maĭ vĕdŭ pe puternicŭlŭ și bogatulŭ meŭ frate Iaroslav, cu numerósa sa óste, cu *Balĭĭ* din Cernigov, cu *Mogutiĭ*, cu *Tatraniĭ*, cu *Șelbiriĭ*, cu *Topciakiĭ*, cu *Revughiĭ* și cu *Olberiĭ*, carĭ fără scuturĭ, numaĭ cu cuțitulŭ din turétcă, batŭ strigândŭ cetele dușmanilorŭ, sunândŭ slava străbunilorŭ. Voĭ ațĭ disŭ: să fimŭ bărbațĭ singurĭ; să punemŭ mâna singurĭ pe acéstă glorie și singurĭ să ne-o împărțimŭ 'a doua-dĭ. Dar cuvine-se ca acum, frațilorŭ, și bătrânulŭ să se facă tênărŭ? Șoimulŭ plécă după pradă, elŭ go-

(1) Готскія красныя дѣвы — Câte-va cete gotice așezate pe Marea Négră, aŭ fostŭ cucerite de Polovțĭ la 1050. Aceștĭ Goțĭ serviaŭ în rîndurile cuceritorilorŭ lorŭ, și Rușiĭ ĭĭ confundaŭ cu Polovțiĭ. Erudítulŭ Brunn, membrulŭ Societățiĭ istorice și archeologice din Odesa, a cititŭ nu de multŭ Academieĭ sciințelorŭ din St. Petersburg, unŭ memoriŭ, despre așezările Goțilorŭ la Marea Négră: Черноморскіе Готы и слѣды долгаго ихъ пребыванія въ Южной Россіи. С. Петербургъ, 1874 (Rambaud. op. cit. pag 203 în nota). A se vedé și studiulŭ colegulul nostru Hasdeŭ: *Goțiĭ și Gepidiĭ în Dacia* (Columna luĭ Traianŭ, No. 4 din 1877, pag. 153—183).

(2) *Bus, Șarocan*, doĭ Voevodĭ Polovțĭ, Cumanĭ.

nesce susŭ pasĕrile și nu lasă în primejdie cuibulŭ sĕŭ; dar nenorocirile principilorŭ nu-mĭ sunt spre ajutorŭ: vremile s'aŭ schimbatŭ. Eată Urim se vaită sub săbiile Polovţilorŭ și Vladimir de ranele sale. Jalea și scârba aŭ datŭ peste fiulŭ luĭ Gleb. Mare Principe Vsevolode! de ce nu sborĭ tu ca gândulŭ de departe, să aperĭ scaunulŭ tĕŭ părintescŭ de aurŭ? Tu poţĭ să stropescĭ Volga cu vâslele tale; tu poţĭ să deșerţĭ Donulŭ cu coifurile tale. De eraĭ tu, n'arŭ fi ajunsŭ nevasta pe o *nogată* și flăcăulŭ pe o *rezană*. (1) Căcĭ tu poţĭ săgeta pe uscatŭ, cu vitejiĭ fiĭ aĭ luĭ Gleb ca cu niște arme viĭ. O voĭ, vitejilorŭ Principĭ Rurik și David! aŭ nu coifurile vóstre aurite aŭ notatŭ în sânge? aŭ nu vitezele vóstre ostĭ răcnescŭ ca zimbriĭ, pe câmpiĭ necunoscute, răniţĭ de săbiĭ călite? Sărițĭ pe scările vóstre aurite, să resbunaţĭ aceste vremĭ, pentru ţara ruséscă, pentru ranele viteazuluĭ Igor Sveatoslavicĭ! Tu Iaroslave, Principe Galiţieĭ! tu, cu mintea câtŭ optŭ! Tu care șeḑĭ susŭ pe tronulŭ tĕŭ de aurŭ; tu care aĭ îngrăditŭ munţiĭ Ungurescĭ (2) cu cetele tale de ferŭ; tu aĭ îngrăditŭ drumulŭ Craiuluĭ (3), aĭ închisŭ porţile Dunăreĭ, aruncândŭ bolovanĭ din norĭ, așezândŭ judeţe pe malurile Dunăreĭ. Numele tĕŭ se pórtă gróznicŭ prin tóte ţĕrile. Tu deschiḑĭ porţile Kievuluĭ, tu baţĭ pe Sultanĭ, (4) de pe tronulŭ tĕŭ părintescŭ de aurŭ, peste ţĕrĭ depărtate. Lovesce, Dómne, pe Konciak, pe păgânulŭ Koscel, pentru numele ţĕriĭ rusescĭ, pentru

(1) *Nogata, Rezana* — sunt moneḑĭ vechĭ slavonescĭ *Grivna* avea 20 de *nogate* saŭ 50 de *rezane;* douĕ rezane făcea o *cună* (Карамзинь, Истор Госуд Росс tom II, pag. 30, nota 79). Polovţiĭ robindŭ nevestele și flăcăiĭ Rușilorŭ, ĭĭ vindcaŭ pe o *nogată* și pe o *rezană*, atât de mulţĭ aŭ fostŭ ceĭ robiţĭ! Cumaniĭ precupeţiaŭ, ḑice Nikita Choniates, la popóre necreștine pe creștiniĭ prinșĭ în roiile lorŭ prădalnice (E Hurmuzaki, Fragmente din Istoria Românilor, tom I, pag 52, Bucureștĭ 1879)

(2) La Slavĭ *Munţĭ Ungurescĭ* (Угорскія горы, Венгерскія горы) se ḑicea munţiĭ Carpaţĭ (Chronic Nestor apud Карамзинь, tom. I, nota 302 fine III, nota 77 și pag 133) Munţiĭ Carpaţĭ se maĭ numia de Slavĭ. *Caucaz* (Кавкаскія Горы) Chronica Volinieĭ, descriindŭ fuga boerilorŭ din Galitz, la 1226 ḑice «Boeriĭ aŭ *fugitŭ în ţara Peremisl prin Munţiĭ Caucaz carĭ se numescŭ și Ungurescĭ*, pe la Nistru. (ap Карамз tom III, pag 326)

(3) Se înţelege aice Craiulŭ Ungurescŭ care domnia peste Ungaria la 1186, după cum noteză Caramzin (tom. III, nota 77) Acestŭ Craiŭ alŭ Ungarieĭ este Bela III (veḑĭ M I Boldenyi. La Hongrie ancienne et moderne, pag 29, Paris 1851 Lalanne, Biographie Universelle pag 1621)

(4) Aice înţelege pe Domniĭ Polovţilorŭ *Sultan* în limba Cumanilorŭ vra se ḑică Domnŭ.

ranele vitézuluĭ Igor Sveatoslavicĭ! și voĭ vitejilorŭ Roman și Mstislav! Cugetulŭ vostru vitejescŭ vĕ înalță mintea spre biruințĭ; voĭ sburațĭ susŭ iute, spre biruințĭ, ca șoimulŭ care se repede în aerŭ să răpéscă pasărea în repegiune. Voĭ avețĭ busturĭ de ferŭ sub coifurĭ latinescĭ, în fața cărora aŭ cădutŭ țara și multe părțĭ ale Hanilorŭ. Litva, Iatva, Deremela și Polovțiĭ aŭ lepădatŭ sulițele lorŭ și aŭ plecatŭ capetele lorŭ, sub spadele vóstre oțelite. Acum pentru Principele Igor lumina Sóreluĭ s'a întunecatŭ și codriĭ aŭ lepădatŭ frunḑele lorŭ de nebine. Pe Ros (1) și pe Sula se înalță orașele, dar óstea vitézuluĭ Igor nu va maĭ învia! O Doamne! Donulŭ strigă către tine și chiamă pe Voevodŭ la biruință. Vitejiĭ Principĭ Olgoviciĭ sosescŭ la luptă; Ingvar 'și Vsevolod și tus-treĭ fiiĭ luĭ Mstislav,—șése aripĭ dintr'unŭ cuibŭ strălucitŭ. N'ațĭ luatŭ voĭ óre puterea prin sórta biruințelorŭ? La ce v'arŭ maĭ servì coifurile vóstre de aurŭ și sulițele și scuturile polone! Deschidețĭ dar porțile cetățilorŭ spre câmpie, cu segețile vóstre ascuțite, pentru numele țĕriĭ rusescĭ, pentru numele vitézuluĭ Igor Sveatoslavicĭ. Sula nu maĭ curge cu unda sa argintie spre orașulŭ Pereĭaslav, iar Dvina curge turbure spre gróznicĭĭ Polovțĭ sub strigătulŭ păgânilorŭ. Numaĭ unulŭ, Izeaslav fiulŭ luĭ Vasilco, lipsesce. Elŭ a tocatŭ cu sulițele sale ascuțite coifurile Litvenilorŭ (2), a nimicitŭ gloria bunuluĭ sĕŭ Vseslav, dar se nimicĭ și elŭ însușĭ, cădêndŭ sub scutulŭ sĕŭ purpuriŭ pe ĭarba scăldată în sânge de săbiile Litvenilorŭ. Dorindŭ ca ĭarba udată cu sânge să-ĭ fie sicriŭ, elŭ strigă murindŭ: pe vitejiĭ tĕĭ, Principe, vulturiĭ ĭĭ umbrescŭ cu aripele lorŭ și fiarele le beaŭ sângele!... Nu era aice frate-sĕŭ Breacislav, nicĭ celalaltŭ frate Vsevolod; elŭ a slobodìtŭ singurŭ sufletulŭ sĕŭ de mărgăritarŭ din trupŭ vitejescŭ, prin gulerulŭ sĕŭ de aurŭ; glasurile s'aŭ

(1) *Ros* (Рось Ръсь) unŭ afluentŭ alŭ maluluĭ stângŭ a Dnipruluĭ, unde se vărsa în Kanev La 1095, Polovțiĭ aŭ trecutŭ peste țĕrmurile apeĭ Ros (Nestor Cap 78 Leger, Nestor pag 360)

(2) Litveniĭ (Литовци), dușmanĭ cumplițĭ aĭ Rus'eĭ apusane Acestŭ norodŭ a plătitŭ dare Rusieĭ timpŭ de 150 de anĭ, dar înbărbătățitŭ de luptele civile ale Rușilorŭ, s'aŭ declaratŭ neatârnațĭ la 1183 (Stricowski, Chronic apud Карамзинъ III, pag. 40). Rușiĭ numiaŭ obicĭnuitŭ pe Litvenĭ *Litva* (литва); cronicariĭ noștri ĭĭ numescŭ totŭ *Litva* Moldoveniĭ ca și Rușiĭ simțiaŭ aceiașĭ aversiune pentru *Litva cea spurcată*.

întristatŭ; veselia a căḑutŭ; trimbiţile trimbiţescŭ la Gorodenko. Iaroslave, şi voĭ toţĭ nepoţĭ aĭ luĭ Vseslav! plecaţĭ stégurile vóstre, puneţĭ în técă săbiile vóstre ucigătóre! Voĭ aţĭ perdutŭ gloria faptelorŭ vóstre; căcĭ voĭ prin desbinările vóstre aţĭ începutŭ a aduce pe păgânĭ peste ţara rusască, peste vîaţa luĭ Vseslav. Ce năvălire a fostŭ despre ţara Polovţilorŭ! în alŭ şéptelea secolŭ după Trajanŭ, Vseslav aruncă sorţĭ pentru draga sa fetiţă (1). Întorcêndu-se pe caiĭ sĕĭ, elŭ a mersŭ cu fuga la Kiev, şi a atinsŭ cu hampa tronuluĭ de aurŭ alŭ Kievuluĭ. De aice elŭ se repeḑi ca o fiară sĕlbatecă spre améḑă la Belgorod, pe o negură albăstrie, iar diminéţa a deschisŭ porţile Novgoroduluĭ, a răsbitŭ slava luĭ Iaroslav şi a săritŭ ca lupulŭ până la Nemiga (2) de la Dudutoc. Pe Nemiga în locŭ de snopĭ, se seceră capete, se trieră cu lanţurĭ oţelite, se pune viaţa pe arie, se vêntură sufletele din trupŭ. Ţĕrmurile sângeróse ale Nemigăĭ, nu-sŭ semĕnate cu norocŭ, ci cu ósele fiilorŭ Rusieĭ. Principele Vseslav judeca lumea, cârmuĭa oraşele princiare, dar nóptea rătăcia singurŭ ca lupulŭ; de la Kiev la Tmutaracan, elŭ ajungea înainte de cântarea cocoşilorŭ; elŭ trecea dinaintea mareluĭ Hors (3), în fugă cu lupulŭ; îĭ trăgeaŭ clopotele la Polovţk, diminéţa de utrenie, la Sfânta Sofia, şi elŭ le auḑia tocmaĭ din Kiev; deşi sufletulŭ sĕŭ se afla în altŭ trupŭ şi proorocia, însă elŭ de multe orĭ su-

(1) De la epoca luĭ Trajanŭ până la epoca luĭ Vseslav Principele de Poloţk (1064) sunt maĭ multŭ de şépte secolĭ, — sunt aprópe ḑece Karamzin crede cu dreptŭ cuvîntŭ că aice numĕrulŭ de şépte este o greşală a unicoluĭ manuscrisŭ care se păstréză (Карамзинъ, Istor I, nota 69).

In alŭ şéptelea secolŭ după Trajanŭ . . На седъмомъ вѣцѣ Трояни. Acestŭ pasagiŭ dovedesce că Slaviĭ socotea veleatulŭ, în vechime, de la epoca luĭ Trajanŭ, uĭmiţĭ de gloria şi de faptele minunate ale acestuĭ mare împĕratŭ (Карамзинъ, I, pag 19). Vseslav trăĭa pe la 1064 (Карамзинъ, II, not. 118). Epoca expediţieĭ luĭ Trajanŭ este 101—106 (Lalanne, Biographie universelle, pag 1534)

Aice bardulŭ slavŭ merge cu gândulŭ, maĭ alesŭ, la ḑilele când Trajanŭ, după mărturia luĭ Dionŭ Cassiŭ, luĭ Eutropiŭ şi Xiphilinŭ, s'aŭ sculatŭ cu oştĭ, şi *aŭ trecutŭ prin Dacia peste Don,* în Asia, asupra Armenilorŭ carĭ rădicase capulŭ, şi asupra Parţilorŭ, la an. 107 (Veḑĭ şi Cantemirŭ, Chronic. Român. tom I, pag 218) Amŭ vĕḑutŭ maĭ susŭ, că bardulŭ numesce Dacia *Ţara luĭ Trajanŭ*. . . земля Трояна.

(2) Slaviĭ numiaŭ în vechime fluviulŭ Niemen, *Nemiga* (Карамзинъ, II, nota 118 fine)

(3) *Marele Hors* (Великій Хоръ) era unŭ idolŭ alŭ Slavilorŭ (Карамзинъ, Истор I, 53, not 203. 208. t V, nota 79).

feria de nenorocirĭ. Despre elŭ bine a cântatŭ divinulŭ Boĭan, că : nicĭ viclénulŭ, nicĭ istețulŭ, nicĭ pasĕrea măiastră, nu scapă dé judecata luĭ Dumneḑeŭ (1). Cuvine-să să oftezĭ, o țară a Rusieĭ, aducêndu țĭ aminte de vremile vechĭ și de domniĭ tĕĭ ceĭ vechĭ. Pe Vladimir celŭ bătrânŭ nu era cu putință a-lŭ pironi la înălțimile Kievuluĭ, — dar pe acesta de acum l'aŭ ținutŭ stégurile luĭ Rurik, și ale luĭ David ; însă aceștia, devenindŭ puternicĭ, calcă pămîntulŭ cu cĭobóte, dar sabiile sună la Dunăre.

Se aude glasulŭ Iaroslavneĭ (2), parcă-ĭ cântare de cucŭ ; ea se bocesce în zorĭ de ḑi : Să plecŭ, ḑice ea, să sborŭ ca cuculŭ de-a lungulŭ Dunăreĭ ; să udŭ mânecele mele de castorŭ în apa Kaĭaleĭ ; să spălŭ ranele sângeróse ale principeluĭ, pe trupulŭ sĕŭ vitejescŭ !

Iaroslavna dis-de-diminéță, se bocesce pe zidurile Putivleĭ (3) : «O vîntule ! O marele vîntŭ ! de ce sufli tu așa de tare ? de ce ducĭ tu pe aripele tale ușóre sĕgețile Hanuluĭ peste óstea ĭubituluĭ meŭ ? Nu țĭ-e de ajunsŭ, Stăpâne, să sufli colo susŭ în nuorĭ, să légenĭ corabiele pe marea albăstrie ? De ce sufli tu în veselia mea prin érba acesteĭ câmpiĭ ?

Iaroslavna dis-de-diminéță se bocesce pe zidurile Putivleĭ : «O Dnieprule slăvitŭ ! tu aĭ străbătutŭ munțiĭ de pétră prin țéra Polovțilorŭ ! tu aĭ legănatŭ pe undele tale luntrile luĭ Sveatoslav contra

(1) Iată ce ḑice istoria despre acestŭ minunatŭ principe Vseslav . «Principele de Polovțk Vseslav (1064) strănepotŭ alŭ luĭ Rognedin, dușmănindŭ pe fiiĭ mareluĭ Principe Iaroslav alŭ Kievuluĭ, și pretinḑêndu-se de legitimŭ moștenitorŭ alŭ tronuluĭ mareluĭ principatŭ kievianŭ, pentrucă bunulŭ sĕŭ Izeaslav a fostŭ fiulŭ celŭ maĭ mare alŭ Sf Vladimir, declară resbelŭ și cucerì Novgorodulŭ, robindŭ și prădândŭ până și biserica Sânteĭ Sofia din acestŭ orașŭ. Dar principiĭ fiiĭ luĭ Iaroslav, unindu-șĭ puterile, împresóră orașulŭ Minsk din Principatulŭ Polovțk, îlŭ supusă și omórâ mulțĭ locuitorĭ Marele principe birui, dar temêndu-se de vĕrulŭ sĕŭ, sta cu dînsulŭ în tractărĭ și-lŭ învită la elŭ (3 Martie 1067). Vseslav încreḑêndu-se jurămintelorŭ fiilorŭ luĭ Iaroslav, că nu-ĭ vorŭ face nemicŭ rĕŭ, trece Dniprulŭ cu luntrea, aprópe de Smolensk Marele principe îlŭ întîmpină cu onorŭ, îlŭ primesce în cortulŭ sĕŭ dar de o-dată îlŭ dădù pe mâna slujitorilorŭ sĕĭ, cu amândoĭ fiiĭ sĕĭ, și-ĭ aruncă în temnița de la Kiev Cronicariĭ slavĭ ne încredințéză că Vseslav era rĕŭ, iubitorŭ de sânge, vrăjitorŭ și farmecătorŭ (Карамзинъ, Истор Госуд Росс tom. II, pag. 42—43.)

(2) Efrosina Iaroslavna, soția luĭ Igor, fiica luĭ Iaroslav.

(3) *Putivl*, orașŭ în gubernia Kursk, în distanță 109 de kilometre la Kursk, pe apa Sem. (Dezobry et Bachelet, Diction. de géographie et d'histoire, tom II pag 2187. Paris 1866)

óstei luĭ Kobak (1); adă-mĭ, te rogŭ, stăpâne, pe iubitulŭ meŭ, ca să nu maĭ vĕrsŭ pentru elŭ lacrămile mele la mare.

Iaroslavna dis de-diminéță se bocesce pe zidurile Putivlei: «O Sóre luminatŭ, de treĭ orĭ luminatŭ! tu eștĭ caldŭ și frumosŭ pentru toțĭ! De ce îndreptĭ tu, Dómne, razele tale ardĕtóre, peste ostașiĭ iubitului meŭ? De ce prin pustiurĭ fără apă, usucĭ tu arcurile în mânile lorŭ? de ce umpli tu cu jale tolbele lorŭ?» (2).

La meḑulŭ nopțiĭ marea se sgudue; nuoriĭ negri se împrăștie. Dumneḑeŭ arată luĭ Igor calea din țara Polovțilorŭ spre țara Rusieĭ, spre tronulŭ de aurŭ alŭ părinteluĭ sĕŭ. Zorile de séră s'aŭ stinsŭ (3); Igor dórme, Igor e treazŭ; Igor mĕsóră cu gândulŭ câmpia care desparte marele Don de miculŭ Donețŭ. La meḑulŭ nopțiĭ calulŭ sĕŭ sta gata. *Ovlúr* (4) șueră peste rîŭ și dă semnŭ principeluĭ. Principele Igor nu-ĭ: pămîntulŭ a pârâitŭ, ĭarba a foitŭ: străjile Polovțilorŭ s'aŭ mișcatŭ. Principele Igor a săritŭ pe calŭ, ca caromulŭ în stuhŭ, ca alba leșiță în apă; elŭ se aruncă pe unŭ fugarŭ, apoĭ descalecă, fuge ca lupulŭ sprintenŭ prin luncile Donețuluĭ, și sbóră ca șoĭmulŭ în vreme de pâclă, vînândŭ lebede și căpriore selbatece pentru dejunŭ, pentru prânḑŭ și pentru cină. Când principele Igor sbóră ca șoĭmulŭ, Olvur fuge pe urma sa ca lupulŭ; eĭ scutură acum roua de pe florile câmpuluĭ, căcĭ caiĭ lorŭ aŭ căḑutŭ.

Donețulŭ ḑice: O Principe Igor! nu-ĭ puțină slavă pentru tine, nu-ĭ puțină ciudă pentru Konciak șĭ veselie pentru țara rusască! —

(1) Alusiune la espedițiunea luĭ Sveatoslav contra Hanuluĭ Polovțilorŭ Kobak, din 1171.

(2) Este peste puțință să nu admirămŭ acéstă plângere duiósă a Efrosineĭ Iaroslavneĭ, după soțulŭ eĭ Igor. Ea rivaliseză cu cele maĭ frumóse elegiĭ ale anticitățeĭ grece și romane. Ea ne amintesce frumósele versurĭ ale luĭ Moschus

Αἴλινά μοι στοναχεῖτε, νάπαι καὶ Δώριον ὕδωρ,
Καὶ ποταμοὶ κλαίοιτε τὸν Ἱμερόεντα Βίωνα
Νῦν φυτά μοι μύρεσθε, καὶ ἄλσεα νῦν γοάοισθε,
Ἄνθεα νῦν στυγνοῖσιν ἀποπνείοιτε κορύμβοις . .
(Μόσχου, Εἰδύλλιον Γ')

(3) Rușiĭ deosebescŭ douĕ zorĭ, — ca și Româniĭ: *zorĭ de séra — zorĭ de ḑi* (заря вьчерная — заря утренная)

(4) *Ovlur*, *Lavor* saŭ *Ulvur* (Овлуръ) este numele Polovțuluĭ botezatŭ, care a ajutatŭ pe principele Igor să scape cu fuga din robia Polovțilorŭ.

Igor îĭ rĕspunde : O Donețule! nu-ĭ maĭ puțină mărire și pentru tine; tu aĭ legănatŭ pe Principele pe undele tale; ĭ-aĭ așternutŭ érbă verde pe malurile tale argintiĭ, l'aĭ îmbrăcatŭ cu nourĭ calde la umbra copacilorŭ verḑĭ, l'aĭ păḑitŭ ca pe o rață în apă, ca pe o rândunea de apă în vîrtejurĭ, ca pe o leșiță în văzduhŭ. N'aŭ făcutŭ totŭ așa Stugna (1) : unda eĭ rĕutăciósă, înghițindŭ ape străine, aŭ sfărmatŭ luntrele nóstre de malurile sale; pe tînărulŭ Voevodŭ Rostislav, Dnieprulŭ l'a respinsŭ de la ripele sale umbróse; mama luĭ Rostislav plânge; florile se culcă de jale și de mâhnire, codriĭ se plecŭ spre pămîntŭ.

Pe urmele luĭ Igor, fugŭ călare Gzak și Konciak. Corbiĭ nu maĭ croncănescŭ, ceucele aŭ tăcutŭ, țercile nu maĭ strigă, ci sărindŭ prin sălcĭ, arată cu strigarea lorŭ, drumulŭ spre rîŭ; privighitórele, cântândŭ voiosŭ, vestescŭ lumina dileĭ.

Gzak ḑice luĭ Konciak: de óre ce șoimulŭ a sburatŭ spre cuĭbulŭ sĕŭ, se străpungemŭ pe șoĭmețulŭ cu sĕgețele nóstre aurite (2)

Konciak rĕspunde luĭ Gzak; de óre-ce șoĭmulŭ a sburatŭ spre cuĭbulŭ sĕŭ, să încurcămŭ pe șoĭmețŭ în brațele uneĭ frumóse copilițe. Gzak rĕspunde luĭ Konciak : «de-lŭ vomŭ încurca în brațele uneĭ frumóse copilițe, nu vomŭ maĭ puté ținé nicĭ pe șoĭmețŭ, nicĭ pe frumósa copiliță, — și puiĭ lorŭ vorŭ începe a ne bate, într'o ḑi, pe câmpiele polovțeștĭ (3).

E greŭ capuluĭ fără umerĭ, e rĕŭ trupuluĭ fără capŭ, ĭar țereĭ rusescĭ ĭ-e greŭ fără Igor. Lumineză sórele în cerŭ; lumineză Principele Igor în țara 'Rusieĭ; fetele cântă la Dunăre; se întindŭ glasurile prin mare până la Kiev. Igor merge călare prin Boricev

(1) Pe malurile Stugneĭ (Стугна), unŭ afluentŭ alŭ maluluĭ dieptŭ a Dnipruluĭ, principiĭ rușĭ aŭ fostŭ bătuțĭ de Polovțĭ, la 1092 Mulțĭ ostașĭ și maĭ alesŭ tînĕrulŭ Voevodŭ Rostislav, s'aŭ înnecatŭ în valurile Stugneĭ, pe care-o umflase necontenitele ploĭ. (Nestor, Cap LXXVI).

(2) Fiulŭ luĭ Igor rĕmăsese în captivitate la Polovțĭ

(3) Cu tótă dușmănia mutuală, principiĭ rușĭ, de multe orĭ aŭ luatŭ de neveste fete de-ale voevoḑilorŭ Polovțĭ saŭ Cumanĭ, nu numaĭ în scopŭ politicŭ, ca să maĭ contenéscă necontenitele rĕsbóĭe între eĭ, dar și pentru că femeile Polovțe eraŭ fórte frumóse : astŭ-felŭ la 1094, Principele Sveatopolk iea de nevastă pe fiĭca luĭ *Tugor* Domnulŭ Polovțilorŭ, și la 1107, Vladimir fiulŭ Principeluĭ Oleg, iea de soție pe fiĭca luĭ *Aiepa* fiulŭ luĭ Asen și strănepotulŭ luĭ Ghirghen, Domnĭ aĭ Polovțĭ (Nestor, cap LXXII LXXXVIII).

la biserica Maicei-Domnului Pirogoștea (1). Ținuturile se bucură, orașele se veselescŭ, cântândŭ cântărĭ întâĭ bătrânilorŭ principĭ și apoĭ celorŭ tinerĭ; s'a cântatŭ slava luĭ Igor Sveatoslavicĭ, aprigului-bourŭ Vsevolod și luĭ Vladimir Igorevicĭ. Să trăițĭ, principĭ și drujină, carĭ vĕ luptațĭ pentru creștinĭ contra oștilorŭ păgâne! Glorie principilorŭ și drujineĭ glorie.

(1) *Boricev* era o rîpă, astă-dĭ îndreptată, care ducea de la Dnipru susŭ în dealŭ unde era vechĭulŭ orașŭ Kiev. Acea rîpă s'a numitŭ multŭ timpŭ *Săritura Draculuĭ*, pentru că de aice Sântulŭ Vladimir, botezătorulŭ Rusieĭ, a aruncatŭ în Dnipru idolulŭ luĭ Perun celŭ cu capulŭ de argintŭ și cu barba de aurŭ (Rambaud, op. cit. pag 206).

INSCRIPŢIUNEA

DE LA MĂNĂSTIREA RĂSBOIENIĬ JUDEŢULŬ NÉMŢULUĬ

COMENTATĂ DE

EPISCOPULŬ MELCHISEDEC
Membru alŭ Academieĭ Române

Şedinţa de la 6 Martie 1885.

Bătălia de la Valea-Albă, saŭ maĭ bine de la Părăulŭ-albŭ. — Laiotă Domnulŭ muntenescŭ aliatŭ cu Turciĭ contra Mareluĭ Ştefanŭ. — Familia şi originea Mareluĭ Ştefanŭ — Istoriculŭ Bisericeĭ şi a Mănăstiriĭ de la Răsboienĭ. — Vechia traducţie a acesteĭ inscripţiunĭ.

Вь д҃ни б҃гоч҃стиваго и Хс҃то-любиваго гс҃дна Іѡ҃ Стефана воеводї б҃жїею м҃лстїю гс҃пдарѣ земли Молдавскои с҃на Богдана воеводи. вь лѣто ҂ѕц҃пд. а гс҃два ѥго к҃ лѣто текъщее * въздвижес силнїи Махмет ц҃ръ тȣрскїи. съ въсѣми своими въсточ ними силами. Еще же и Басарав воевода названїи Лаїѡта. прїиде съ ним съ въсеѧ своеѧ басарабскоѧ земле҄ѧ прїидоша плѣнити и гȣблѧти землю молдавскою и доидоша до зде на мѣсто нарицаемое бѣлїи поток. И мы Стефан воевода и съ сьном нашим Алеѯандром и-

In ḑilele evseviosuluĭ şi iubitoruluĭ de Christos Domnuluĭ Ioanŭ Stefanŭ voevoda, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţěreĭ Moldavieĭ, fiiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, în anulŭ 6984, iară alŭ domnieĭ luĭ alŭ 20-le anŭ curgětoriŭ, sculatus'a puterniculŭ Mahmet împěratulŭ turcescŭ cu tóte ale sale rěsăritene puterĭ, încă şi Basarab Voevoda celŭ numitŭ Laiota venit'a cu dînsulŭ, cu tótă ţéra sa cea basarabéscă; aŭ venitŭ ca să jăfuiéscă şi să pérḑă ţéra Moldoveĭ, şi aŭ ajunsŭ până aicĭ la loculŭ numitŭ Părâulŭ-

зидохом прѣднимн зде и сът-
ворихом съ нимн велик развон. м҃сца юл к҃ѕ. и допѹщенїем б҃жїем повѣждени выша Х҃рстїане ѡт поган. и падоша тѹ многое множество ѡт Молдавских воех. Тогдаже и татаре ѹдариша землю Молдавскою ѡт тоѧ страни. Того ради бл҃гопроизволи Іѡ҃ Стефан воевода б҃лгим своим произволенїем и създа сьи храм въ имѣ архистратига Михаила и въ молбъ себѣ и госпождї своеи марїи и с҃ном своим Алеѯандрѹ и Богданѹ. и въ памет и въ задѹшїе въсѣх православних х҃рстїан иже зде потрѣбившихсѧ * в҃лтѡ ҂зд. а г҃ства его лѣтѡ м҃ текѫщее. м҃ца Ное. и҃.

albŭ; și noĭ Stefanŭ Voevoda și cu fiiulŭ nostru Alexandru eșit'amŭ înaintea lorŭ aicĭ, și amŭ făcutŭ cu dînșiĭ mare răsboiŭ, în luna luĭ Iulie în 26 ḑile; și cu îngăduirea luĭ Dumneḑeŭ biruițĭ fură creștiniĭ de către păgânĭ, și căḑură acolo multă mulțime din ostașiĭ moldovenĭ. Totŭ atuncĭ și Tătariĭ lovit'aŭ țéra Moldoveĭ din acea lature. Pentru aceea bine-voit'a Ioanŭ Stefanŭ Voevoda de buna sa bine-voință, și zidì acestŭ templu întru numele Archistratigului Mihailŭ, întru rugă șie și Dómneĭ sale Marieĭ și fiilorŭ sĕĭ Alexandru și Bogdanŭ și întru pomenirea și întru desufleția tuturorŭ ortodoxilorŭ creștinĭ, carĭ aicĭ aŭ peritŭ; în anulŭ 7004 iară alŭ domnieĭ luĭ anulŭ 40-lea curgĕtorŭ, luna Noembre 8.

Inscripția acésta datéză de la zidırea bisericeĭ, în anulŭ 7004 de la Adam, saŭ 1495 de la Christos, adică cu 19 anĭ după răsboiulŭ de la Pârâulŭ-albŭ saŭ Valea-albă. Ḑiua de 8 Noembrie, arătată în inscripțiune, coincide cu serbarea sântuluĭ Archistratigŭ Mihailŭ, căruia Marele Stefanŭ a dedicatŭ templulŭ de la Răsboienĭ. Se înțelege că în acea ḑi s'a sânțitŭ biserica, și s'a făcutŭ în ea întâia pomenire a ostașılorŭ căḑuțĭ acolo în răsboiŭ, și că acéstă pomenire avea să se perpetue în fie-care anŭ.

Inscripțiunea acésta cuprinde noțiunĭ de mare interesŭ pentru istoria țĕreĭ. Anume:

1. Maĭ întâiŭ însemnămŭ, că data anuluĭ, în care cronicarulŭ Ureche pune răsboiulŭ de la Valea-albă «cu Turciĭ și cu Munteniĭ» corespunde întocma cu data din acéstă inscripție, adică 6986 de la Adam, carele este anulŭ 1476 de la Christos. Chiar și ḍiua, în care s'a datŭ bătălia, este la Ureche aceeașĭ ca și în inspripțiune: 26 Iulie (Letop. t. I. p. 131).

2. In inscripțiiune se spune, că răsboiulŭ acesta coincide cu anulŭ alŭ 20-lea alŭ domnieĭ luĭ Stefanŭ: «а господства єго к҃ лѣто текѫщєє = iară alŭ domnieĭ luĭ anulŭ alŭ 20-lea curgĕtorŭ.» Prin urmare nu sunt esacte datele cronologice ale scriitorilorŭ posteriorĭ (Engel, Laurianŭ etc.), carĭ punŭ începutulŭ domnieĭ luĭ Stefanŭ în anulŭ 1458, când ea s'a începutŭ în anulŭ 1457. (Veḍĭ, pentru acésta, inscripția de pe acoperĕmîntulŭ de la mormîntulŭ Mareluĭ Stefanŭ de la Putna).

3. «Єщє жє и Басараб воєвода названїи Лаїωта прїндє сѫ ним. «Incă și Basarabŭ Voevoda, celŭ numitŭ Laiota venit'a cu dînsulŭ» (cu Sultanulŭ). Rĕposatulŭ Laurianŭ a încurcatŭ fórte, în multe locurĭ, cronologia domnilorŭ moldovenescĭ și muntenescĭ. Așa despre acestŭ domnŭ, Basarab Laiota, nicĭ se pomenesce nimica în cronologia luĭ. După dînsulŭ răsboiulŭ acesta coincide cu domnia luĭ Țepeșŭ-Vodă, ceea ce nicĭ de cum nu este esactŭ. Alțĭ istoricĭ, d. e. d-lŭ Cogălnicénu, credŭ că domnulŭ muntenescŭ, ce s'a bătutŭ la Răsboienĭ contra Moldovenilorŭ, arŭ fi fostŭ Radu-Vodă (Archiv. română t. I. edit. 1860, Iașĭ, p. 79). Dar nicĭ acésta nu este esactŭ. Inscripția nóstră face chiar pe Marele Stefanŭ să ne spună, că domnulŭ muntenescŭ, carele s'a sculatŭ cu Turciĭ contra Moldoveĭ era Basarab Laiota. Basațĭ pe inscripțiunea de la Răsboienĭ, unde se arată că Basarab Laiota domnia in țéra muntenéscă în anulŭ 1476, și că a fostŭ aliatŭ cu Turciĭ contra Mareluĭ Ștefanŭ, să cercămŭ, cu ajutorulŭ cronicarilorŭ românĭ și străinĭ, a restabilì domnia luĭ Basarab Laiota saŭ Laiot.

Vorniculŭ Ureche ne spune, că în anulŭ 1473, în alŭ doilea răsboiŭ, ce a avutŭ Marele Stefanŭ cu Radu-Vodă, domnulŭ muntenescŭ, a luatŭ Stefanŭ cu sine pe Basarab Laiotŭ, ca să-lŭ pună domnŭ în loculŭ luĭ Radu. După ce Stefanŭ a câștigatŭ victoria și a cu-

prinsŭ cetatea domnéscă a luĭ Radu de la Dâmboviţă (Bucurescĭ), Radu-Vodă a scăpatŭ la Turcĭ peste Dunăre. Stefanŭ a pusŭ atuncĭ domnŭ Munteniеĭ pe Basarab Laiot (Letop. t. I. p. 125); a luatŭ cu sine la Moldova pe dómna şi pre fiica luĭ Radu-Vodă.

Din acéstă spunere a luĭ Ureche se vede, că Basarab Laiota era rivalulŭ domnuluĭ muntenescŭ Radu; că petrecea la Stefanŭ în Moldova, şi prin ajutorulŭ luĭ aspira a se rădica pe tronulŭ Munteniеĭ, ceea ce a şi ajunsŭ. Insă domnia acésta a luĭ Laiot a duratŭ numaĭ câte-va lunĭ; căcĭ Radu curêndŭ a venitŭ cu óste turcéscă, la finele anuluĭ 1473, a bătutŭ şi a alungatŭ pre Basarab Laiota, şi iarăşĭ a ocupatŭ tronulŭ muntenescŭ. Laiota a năzuitŭ din noŭ în Moldova la Marele Stefanŭ, deşi óstea turcéscă l'a urmăritŭ până la Bârlad, prădândŭ ţéra (ibid. p. 125, 126).

In anulŭ următorŭ 1474, tómna, Stefanŭ din noŭ a rădicatŭ răsboiŭ asupra luĭ Radu, şi a cuprinsŭ cetatea Teléjineĭ, a ars'o, a tăiatŭ pe părcălabĭ, a robitŭ muierile lorŭ şi o mulţime de ţiganĭ. Dar la domnia ţêreĭ muntenescĭ se ivesce unŭ alŭ treilea pretendentŭ, Ţepeluşŭ-Vodă, carele a venitŭ cu Unguriĭ să ocupe tronulŭ. Stefanŭ Vodă a bătutŭ şi alungatŭ pre Ungurĭ şi pe Ţepeluşŭ. Spuindŭ acésta, Ureche adaogă, că Stefanŭ în aceeaşĭ lună, Octombre 20, a răsbitŭ şi pre Basarab (ibid. p. 126). De unde s'arŭ înţelege, că Stefanŭ, după alungarea luĭ Laiota de către Radu, n'a voitŭ să maĭ protégă pre Laiot, iară acesta îşĭ găsise alte sprijóne, şi se cercase cu forţa a ocupa tronulŭ Munteniеĭ. Stefanŭ Vodă se vede a avé ale sale vederĭ şi interese propriĭ în privire către Radu vodă şi către ţéra luĭ: dacă nu o va puté cucerì, celŭ puţinŭ să o facă aliată a sa. De aceea elŭ a respinsŭ şi alungatŭ şi pre Ţepeluşŭ şi pe Basarab Laiota. Radu era duşmanŭ mare luĭ Stefanŭ; dar dómna şi fiica luĭ eraŭ în mânile luĭ Stefanŭ, prisoniere în Moldova. Pe de altă parte inima luĭ Stefanŭ era robită de fiica luĭ Radu, pre carea elŭ voia să o iea soţie. Prin respingerea luĭ Ţepeluşŭ şi a luĭ Laiota, Stefanŭ a făcutŭ órecum celŭ întâiŭ pasŭ spre apropiere de Radu. Acesta însă a rĕmasŭ neînduplecatŭ.

In anulŭ 1475, ca să-şĭ rĕsbune asupra luĭ Stefanŭ şi să-şĭ scóţă

cu puterea de la elŭ dómna şi fiica, Radu s'a aliatŭ cu Turciĭ, şi póte ĭ-a îndemnatŭ asupra luĭ Stefanŭ. Bătălia s'a datŭ la Podulŭ-înaltŭ în judeţulŭ Vasluiuluĭ. Victoria a fostŭ a luĭ Stefanŭ. După respingerea Turcilorŭ s'a luatŭ după Munteni, şi apróope de Râmnicŭ s'a încăeratŭ bătălia. Atâtŭ Stefanŭ cu Moldoveniĭ, câtŭ şi Radu cu Munteniĭ s'aŭ luptatŭ vitejesce, şi aŭ sfârşitŭ răsboiulŭ prin o pace frăţéscă. Radu a renunţatŭ la pretenţiunile sale asupra ţinutuluĭ Putneĭ, şi a datŭ pe fiica sa în căsătorie luĭ Stefanŭ (ibid. p. 128, 129.)

Domnia luĭ Radu însă după acéstă pace n'a duratŭ multŭ, căcĭ în anulŭ următorŭ 1476, cu ocasia răsboiuluĭ de la Valea-albă, domnŭ muntenescŭ era Basarab Laiota. Orĭ că Radu a muritŭ curêndŭ după pacea încheiată cu Stefanŭ, orĭ că alianţa luĭ cu Stefanŭ a deşteptatŭ invidia puterilorŭ vecine şi machinaţiunile politice de a întreţiné ura şi luptele între aceste dóuĕ ţĕrĭ surorĭ, şi aŭ motivatŭ detronarea luĭ Radu şi înlocuirea luĭ cu Laiot; sigurŭ însă este, că acestŭ domnŭ muntenescŭ acum era duşmanŭ Mareluĭ Stefanŭ, pentru care elŭ s'a şi unitŭ cu Turciĭ, ĭ-a îndemnatŭ şi ajutatŭ la răsboiulŭ de la Valea-albă. Scriitorulŭ polonŭ Dlugoş, precum vomŭ vedé maĭ josŭ, spune respicatŭ, că acestŭ Basarab a îndemnatŭ pe Turcĭ să vină cu răsboiŭ asupra Moldoveĭ. Cronica Moldoveĭ încă spune, ca şi inscripţia, că domnulŭ muntenescŭ, aliatulŭ Turcilorŭ în bătălia de la Răsboieni, se chema Basarab-Vodă, şi adaogă, că «toţĭ domniĭ de prin prejurŭ îlŭ cuvînta de rĕŭ, ḑicêndŭ că n'a fostŭ într'agiutorŭ cruciĭ şi creştinilorŭ, ci păgânilorŭ şi duşmanilorŭ» (ibid. p. 131). Şincai, pe temeiulŭ scriitorilorŭ polonĭ, de asemenea numesce Basarab pe acestŭ domnŭ muntenescŭ aliatŭ cu Turciĭ. Elŭ citéză cuvintete cu carĭ Dlugoş descrie starea oştiriĭ turcescĭ după bătălia de la Valea-albă: «Ciuma şi fómetea, dóue rele nesufericiόse, intrase în óstea Turculuĭ, şi mulţĭ Turcĭ peria de dînsele în tóte ḑilele. Numaĭ o mângâere avea Turculŭ şi óstea luĭ, că Basarab Voevodulŭ Valahieĭ, *pentru care se şi sloboḑise Turculŭ la răsboiulŭ acesta*, cu ómenĭ, cu hrană şi cu tóte ce era de lipsă ajuta pre Turcĭ în tóte lipsele lorŭ, şi óstea muntenéscă, ca ceea ce era de o limbă, de unŭ

năravŭ şi scia tóte ascunsurile Moldovenilorŭ, maĭ multŭ năcăja pre aceştia decât Turciĭ.» (Şinc. Cron. Rom. t. II. p. 65. 66).

Cronicele Ţĕreĭ-muntenescĭ încă punŭ pre Laiot vodă nemijlocitŭ după Radu-Vodă. Aşa cronica căpitanuluĭ Constantinŭ ne spune, că, dupăce a domnitŭ Radu-Vodă anĭ 15, a luatŭ domnia Laiotă Basarab, carele a închinatŭ ţéra Turcilorŭ. Elŭ presupune că Laiota arŭ fi domnitŭ 16 anĭ (Magaz. istor. t. I. p. 107). Altă cronică anonimă pune de asemenea pre Laiot după Radu, şi ḑice despre elŭ : «Laiot Basarab vodă celŭ bătrânŭ, carele a închinatŭ ţéra Turcilorŭ, domnit'aŭ anĭ 17» (ibid. tom. IV. p. 234). Amândoĭ aceştĭ cronicarĭ greşescŭ, dândŭ domnieĭ luĭ Laiot o durată fórte lungă, 16—17 anĭ. Dar, precum îndată vomŭ vedé, domnia luĭ nicĭ unŭ anŭ n'a pututŭ să dureze.

Dupăce Stefanŭ vodă a fostŭ bătutŭ de Turcĭ la Valea-albă, precum arată inscripţia de la Răsboienĭ şi tóte cronicele ţĕreĭ şi cele străine, elŭ totuşĭ, adunându-şĭ în pripă puterĭ, a alungatŭ pre Turcĭ din ţéră. Cronicele moldovenescĭ nu spunŭ despre vre unŭ noŭ răsboiŭ cu Munteniĭ, ca rĕsbunare pentru participarea lorŭ la bătălia de la Răsboienĭ, până la anulŭ 1481. Dar cronicele ungare şi polone spunŭ că Stefanŭ, după alungarea Turcilorŭ, ajutatŭ de Ungurĭ, a mersŭ asupra luĭ Basarab Vodă, l'a bătutŭ şi l'a silitŭ a fugi din ţéră (Şinc. tom. II. p, 68 —69). Dlugoş vorbesce despre acésta maĭ lămuritŭ, însă nu dă esactŭ numele domnuluĭ muntenescŭ, înlocuindŭ pre Basarab Laiota cu Radu. Iată cuvintele luĭ dupre Şincai : «Stefanŭ voevodulŭ Moldoveĭ, bărbatulŭ celŭ inimosŭ, după ce şĭ-a cârpitŭ óstea sa cea de Turcĭ sfărticată, prin noĭ şi de la córnele pluguluĭ luaţĭ voĭnicĭ, ca să nu maĭ petrécă timpulŭ fără folosŭ, pe la ḑiua Sântuluĭ Martin, a întratŭ cu óstea sa în Valachia, şi pre (1) Radu vodă IV Dracula, carele era pusŭ domnŭ Valachieĭ de împĕratulŭ turcescŭ, dându-i-se acesta prin cetăţeniĭ din Braşovŭ, l'a prinsŭ, şi,

(1) Laios, de unde Laiot şi Laiota, este traducere ungară a numeluĭ *Ludovic* De aicĭ confusia în numele luĭ Basarab vodă Laiota, uniĭ l'aŭ tradusŭ în limba slavo-română de atuncĭ prin «Vlad saŭ Vladislaŭ», alţiĭ prin «Radu», şi l'aŭ amestecatŭ când cu Radu-Vodă, când cu Vlad Ţepeşŭ.

după ce a cuprinsŭ tótă Valachia și a tăiatŭ saŭ alungatŭ pe Turciĭ ceĭ într'însa aflațĭ, pre Țepelușŭ l'a pusŭ domnŭ Valachieĭ...» Altŭ istoricŭ, Cromer, descriindŭ aceleașĭ evenimente, spune, că Marele Stefanŭ, împreună cu Stefanŭ Batori, generalulŭ luĭ Matiaș Corvin, după ce a alungatŭ pre Turcĭ din Moldova, a trecutŭ în Valachia asupra voevoduluĭ muntenescŭ, carele sfătuise și ajutase pre Turcĭ în acelŭ răsboiŭ. Despre numele acestuĭ domnŭ spune, că chrisóvele ungurescĭ îlŭ numescŭ Basarab, iară Dlugoș și Stricovski îlŭ numescŭ «Radu celŭ poreclitŭ Dracula»; că acestŭ voevodŭ, ca să scape de urgia luĭ Stefanŭ, a fugitŭ la Brașovŭ, «precum arată epitola luĭ Stefanŭ Batori către Sibianĭ, scrisă din tabĕra oștilorŭ crăescĭ de lângă Bucurescĭ, în 11 Noembrie din anulŭ 1476, de la Eder. Iară cetățeniĭ din Brașov aŭ datŭ pre Radu (1) protivniculuĭ sĕŭ Stefanŭ V-lea, domnulŭ Moldavieĭ, de i-a stinsŭ viéța (Șinc. tom. II. p. 69).

Din mărturiele acestorŭ istoricĭ resultă, că Marele Stefanŭ, dupăce și-a rĕsbunatŭ déplinŭ urgia sa supra luĭ Basarab Laiota, rădicêndu-ĭ viéța, a pusŭ, în înțelegere cu generalulŭ ungurescŭ, pre Vlad-Țepeșŭ saŭ Țepelușŭ a doua óră domnŭ în Țéra-muntenéscă. Țepeșŭ era favoritŭ de Ungaria, precum amŭ vĕdutŭ în urmă. După cronicele Moldoveĭ, Marele Stefanŭ a trăitŭ în pace cu Țepeșŭ până la anulŭ 1481, când iarășĭ s'a iscatŭ răsboiŭ sângerosŭ între aceștĭ doĭ domnĭ românĭ, amândoĭ aprigĭ și răsboinicĭ. Biruința fu și atuncĭ în partea luĭ Stefanŭ, carele a pusŭ în loculŭ luĭ Țepeșŭ domnŭ pre Vlad vodă călugărulŭ (Letop. t. I. p. 132).

4. **Прїиде...** съ въсеѧ своеѧ басарабскоѧ землеѧ = venit'a.... cu tótă țéra sa basarabéscă. Marele Stefanŭ, în inscripția sa de la Răsboienĭ, numesce Țéra-muntenéscă *Țéra basarabéscă*, adică a Basarabilorŭ, orĭ Basarabia, negreșitŭ de la famila Basarabilorŭ, domnitóre acolo. Țéra românéscă din vechime se numia Basarabia și de către uniĭ scriitorĭ străinĭ. De ex. Dlugoș numesce pre Ladislav Dracula «domnŭ alŭ Basarabieĭ» (Șinc. t. II. p. 70). In Moldova, pe timpulŭ cronicaruluĭ Ureche (finele véculuĭ XVI-le), era deja stabilitŭ usulŭ de a numì țéra surоră «Țéra-muntenéscă». Numirea acésta credŭ că este o i-

(1) Înțelegemŭ pre Laiota.

mitaţie a numirii, ce daŭ acelei părţi ale Românieĭ vechiĭ scriitorĭ aĭ Ungarieĭ: «Valachia transalpină». Numirile de «Munténŭ», «Muntenia», de la Moldovenĭ aŭ trecutŭ la scriitoriĭ polonĭ şi ruşĭ din vécurile următóre, carĭ numescŭ Ţéra-muntenéscă, cu o mică schimosire, «Multania», iară pe locuitoriĭ eĭ «Multany». Spre deosebire pre Moldovenĭ îĭ numescŭ «Volochĭ», iară ţéra Moldoveĭ »Voloşscaia Zemlia».

Numirea de Basarabia, în urmă, de la Ţéra-muntenéscă a trecutŭ şi s'a păstratŭ la partea sudică a Basarabieĭ actuale, parte pre carea Tătariĭ aŭ numit'o «Bugiag» (unghiŭ). Numirea aceleĭ părţĭ cu epitetulŭ de Basarabia provine negreşitŭ de acolo, că acea parte de locŭ óre-când a fostŭ stăpânită, saŭ celŭ puţinŭ pretinsă de familia domnitóre a Basarabilorŭ muntenĭ. Cronicele ţěreĭ ne arată, că pe la începutulŭ véculuĭ XV între Moldovenĭ şi Muntenĭ aŭ fostŭ certe şi lupte pentru domnirea asupra cetăţilorŭ Kilia şi Cetatea-albă ce se aflaŭ pe acelŭ teritoriŭ. Uniĭ domnĭ, atâtŭ Moldovenĭ câtŭ şi Muntenĭ, aŭ mersŭ cu rivalitatea acésta până acolo, că, ca să pótă stăpânì unghiulŭ acela de ţéră, puneaŭ cetăţile acelea sub protecţia, când a Ungurilorŭ, când a Polonilorŭ, când a Turcilorŭ. Marele Stefanŭ le-a luatŭ cu puterea de la Turcĭ şi de la Muntenĭ, dar n'a pututŭ ale stăpânì îndelungŭ, căcĭ Turciĭ, în puterea suzeranităţiĭ lorŭ asupra Ţěreĭ-muntenescĭ, iarăşĭ aŭ reluatŭ în stăpânirea lorŭ acele cetăţĭ. Numirea de Basarabia a rěmasŭ însă aceluĭ teritoriŭ, ca o amintire a pretenţiunilorŭ de stăpânire a Basarabilorŭ asupra cetăţilorŭ şi a teritoriuluĭ din acelŭ locŭ. Turciĭ aŭ favoratŭ acéstă numire, căcĭ eĭ aŭ ocupatŭ acele locurĭ cu titlurile feudalilorŭ lorŭ domnĭ Basarabĭ, şi a trebuitŭ să le apere contra Mareluĭ Stefanŭ, carele nu odată a bătutŭ şi alungatŭ de acolo pre Ungurĭ, pre Muntenĭ şi pre Turcĭ, apărândŭ integritatea şi comerţulŭ Moldoveĭ. Cromer vorbesce astŭ-felŭ despre ultima luare a acestorŭ cetăţĭ prin Turcĭ de la Marele Stefanŭ: «Baiazet II, avêndŭ linişte acasă, ca să isbândéscă ruşinea şi perderea, ce o suferise tatălŭ sěŭ de la Stefanŭ, în anulŭ de la Christos 1484, a pornitŭ asupra *Basarabieĭ* şi a *Moldoveĭ*, pe apă şi pe uscatŭ şi, nu fără mare vărsare de sânge, a luatŭ cetăţile

cele prea tarĭ, Kilia de lângă sbocătura Dunăriĭ și Moncastrulŭ de lângă sbocătura Nistruluĭ în Marea-négră....» (Șinc. t. II. p. 77.)

Rușiĭ, după ce în 1812 aŭ luatŭ tótă partea Moldoveĭ dintre Prutŭ și Nistru, aŭ întinsŭ numirea de Basarabia, saŭ, cum îĭ dicŭ eĭ, Besarabia, la tótă partea Moldavieĭ, smulsă de eĭ din trupulŭ țĕreĭ nóstre.

5. Inscripția maĭ departe ne arată scopulŭ ce urmăriaŭ dușmaniĭ luĭ Stefanŭ, Turciĭ și Laiota cu Munteniĭ: «прїидоша плѣнити и гѹбласти землю Молдавскою = venit'aŭ ca să jăfuiască și să pérdă țéra Moldoveĭ»; adică să prade averile, să robéscă tinerĭ și tinere, să cuceréscă țéra cea independentă și să pérdă pre Marele Stefanŭ carele avea politica sa proprie, opusă planurilorŭ Turcieĭ. Despre prădile făcute de Turcĭ în Moldova, cu ocasia acestuĭ răsboiŭ, D-lŭ Hasdĕŭ în «Archiva istorică» a sa (tom. I. Nr. 304), ne dă, dupre unŭ analistŭ turcescŭ, o relațiune fórte prețiósă. Iată cuvintele aceluĭ analistŭ: «Dóue lunĭ în șirŭ, prădândŭ Moldova din ordinulŭ Sultanuluĭ, soldațiĭ căpĕtară atâtea jafurĭ și atâta mulțime de animale, încât nu le puteaŭ cuprinde câmpiĭ și luncile. După totala ruină și stricare a Moldoveĭ, Sultanulŭ îșĭ reconduse armata la reședința de Andrianopole. In acestŭ resbelŭ domnulŭ muntenescŭ servì cu óstea luĭ, fiind vĕdutŭ și tractatŭ cu bunătate de către Sultanulŭ. Elŭ căpĕtă de asemenea o parte din prădile moldovenescĭ, câtŭ i se cădea luĭ, și tóte turmele de porcĭ găsite în acea întinsă țéră cădură în partea ósteĭ muntenescĭ». Și maĭ sus: «Cădură acolo la mâna musulmanilorŭ miĭ de băețĭ și de copile moldovenescĭ, de o așa frumusețe, încât numaĭ privindu-ĭ gustaĭ fericirea ceréscă». Acelașĭ autorŭ turcescŭ numesce pre Stefanŭ «îndrăcitulŭ domnŭ moldovenescŭ.»

6. «И доидоша до здѣ на мѣсто нарицаемое бѣлїи поток = Și aŭ ajunsŭ până aicĭ, la loculŭ numitŭ Părăulŭ-albŭ». Din aceste cuvinte ale inscripțiuniĭ se vede, că loculŭ unde s'a datŭ acestŭ răsboiŭ, pe timpulŭ Mareluĭ Stefanŭ se numia «Părăulŭ-albŭ». Părăulŭ-albŭ a datŭ numirea sa văieĭ, prin carea elŭ curge: Valea-albă. Prin urmare Vorniculŭ Ureche greșesce, când dă a înțelege, că Valea-albă s'arŭ fi numitŭ pentru că poiana, unde a fostŭ bătălia, s'arŭ fi «năl-

bitŭ de trupurile celorŭ periţĭ» (Letop. t. I. p. 131). Pe valea părăuluĭ, pre carele inscripţia ĭlŭ numesce Părăulŭ-albŭ, în depărtare ca de o oră de la Răsboienĭ spre rĕsăritŭ, lângă satulŭ Tupilaţĭ, se află o cătună rezăşéscă, care şi astădĭ se numesce Valea-albă.

7. «Изидохом прѣд ними зде и сътворихом съ ними велик развои. месѧца юл к҃ѕ : Eşit'am înaintea lorŭ şi am făcutŭ cu dînşiĭ mare răsboiŭ, în luna Iulie 26.» Cronicarulŭ Ureche spune, că Moldoveniĭ, vĕdêndŭ puterea cea mare a Sultanuluĭ Mehmet, boieriĭ aŭ sfătuitŭ pre Stefanŭ să se tragă la unŭ locŭ strîmtŭ; apoĭ descrie răsboiulŭ astŭ-felŭ : «Întorsu-s'a Stefanŭ de aŭ intratŭ spre munţĭ, unde şĭ-aŭ alesŭ locŭ de răsboiŭ la strîmtóre, la Valea-albă, unde se chiamă acum Răsboieniĭ, de pre acelŭ răsboiŭ, ce aŭ avutŭ Moldoveniĭ cu Turciĭ. Şi pedestrindu-se óstea, ca să nu nădăjduiască de fugă, ci numaĭ la arme, s'aŭ datŭ răsboiŭ lunĭ, Iulie în 26, şi multă vreme trăindŭ răsboiulŭ ne alesŭ, de ambe părţile osteniţĭ, şi Turciĭ totŭ adăogându-se cu óstă próspătă, iar Moldoveniĭ obosiţĭ, şi neviindu-le ajutorŭ nice de o parte, aŭ picatŭ nu fiesce-cum ; eĭ până la mórte se apĕra, nice biruiţĭ de arme, ci stropşiţĭ de mulţimea Turcilorŭ. Aŭ rĕmasŭ isbânda la Turcĭ; şi atâta de mulţĭ aŭ peritŭ, câtŭ aŭ nălbitŭ poĭana de trupurile celorŭ periţĭ, unde a fostŭ răsboiulŭ, şi mulţĭ din boieriĭ ceĭ marĭ aŭ picatŭ, şi vitejiĭ ceĭ bunĭ aŭ peritŭ cu totulŭ atuncĭ. Şi fu scârbă mare în tótă ţéra, şi tutulorŭ domnilorŭ şi crailorŭ de prin pregiurŭ, daca aŭ audĭtŭ că aŭ cădutŭ Moldoveniĭ sub mâna păgânilorŭ» (Letop. t. I. p. 131.).

8. «Тогдаже и татаре ꙋдарища замлю Молдавскою ѿт тоѧ страни = Totŭ atuncĭ şi Tătariĭ aŭ lovitŭ ţéra Moldoveĭ din acea lature.» Din inscripţie nu se vede, că Tătariĭ aŭ luatŭ parte la bătălia de la Răsboienĭ, ci numaĭ că şi eĭ aŭ lovitŭ şi prădatŭ ţéra din partea despre rĕsăritŭ, ce se învecina cu dînşiĭ, negreşitŭ după înţelegerea avută cu Turciĭ, ca să pótă împărţĭ puterea luĭ Stefanŭ. Letopiseţulŭ ţĕreĭ ne spune, că Tătariĭ odată cu Turciĭ aŭ intratŭ în Moldova, uniĭ deoparte, alţĭ de alta; că Stefanŭ multŭ s'a nevoitŭ să nu lase pre Turcĭ să trécă Dunărea, ci n'a pututŭ; că Tătariĭ de o parte Turciĭ de altă parte năvălindŭ, ĭ-a căutatŭ numaĭ a dare cale Tur-

cilorŭ. S'a apucatŭ de Tătarĭ, și prea lesne biruindu-ĭ, i-a gonitŭ până la Nistru. Vrea a da răsboiŭ și Turcilorŭ, ci vĕḍêndŭ atâta turcime cu împĕratulŭ, și mulțime de óste cu pedestrime și cu puscĭ (tunurĭ), s'a retrasŭ la munte, și a eșitŭ înaintea Turcilorŭ la Valea-albă (Letop. t. I. p. 135—131).

9. «**И мы Стефан воевода и съ сънom нашим Алеѯандром изидохом прѣд ними**=Și noĭ Stefanŭ Voevoda și cu fiiulŭ nostru Alexandru eșit'amŭ înaintea lorŭ.» Din aceste cuvinte se vede, că, împreună cu Marele Stefanŭ, în răsboiulŭ acesta a participatŭ și fiiulŭ sĕŭ Alexandru. Maĭ josŭ se pomenesce în inscripție și unŭ altŭ fiiŭ alŭ luĭ Stefanŭ, a nume Bogdanŭ, alăturea cu Alexandru și în rândŭ cu soția Mareluĭ Stefanŭ, dómna Maria: «**въ молбъ себѣ и госпождн**(1) **своеи Марїи и с҃ном своим Алеѯандрꙋ и Богданꙋ**: întru rugă șie și dómneĭ sale Marieĭ și fiilorŭ sĕĭ Alexandru și Bogdanŭ.»

Alexandru era fiiulŭ celŭ maĭ mare alŭ luĭ Stefanŭ. In uricele Mareluĭ Stefanŭ, Alexandru se pune totŭ-d'auna celŭ întâiŭ între fiiĭ luĭ, după elŭ Bogdanŭ. Une-orĭ fiiĭ luĭ Stefanŭ se numescŭ voevoḍĭ, alte orĭ se pune numaĭ simplu numele lorŭ (veḍĭ d. e. Cronica Romanuluĭ part. I. p. 136, 147). Alexandru fiiulŭ Mareluĭ Stefanŭ a făcutŭ biserica din Bacăŭ, numită Precista, precum arată inscripția slavonă de pe zidulŭ bisericeĭ, pe carea o reproducemŭ aicĭ în textulŭ eĭ originalŭ și cu traducere română:

«**Изволенїем ѡтца. и поспѣшенїем с҃на. и съвръшенїем ст҃го д҃ха. благочестивїи и х҃столюбивїи Іѡ Алеѯандръ воевода. с҃нъ Стефана воеводи гп҃дрь земли Молдавскои създа сии храм въ имѣ ꙋспѣнїю прѣчистѣи б҃ци и приснодв҃ѣи Марїи. и съвръшисѧ в҃лто ҂зц҃чд мсца ген. а҃**» Adică: «Cu voința tatăluĭ și cu ajutorulŭ fiiuluĭ și cu săvârșirea sântuluĭ duhŭ. Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Alexandru Voevoda, fiiulŭ luĭ Stefanŭ Voevoda, domnitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, a ziditŭ acestŭ templu în numele adormiriĭ pré curateĭ Născĕtóreĭ de Dumneḍeŭ și pururea fecióreĭ Marieĭ. Și s'a săvârșitŭ (templulŭ) în

(1) Ḑicerea slavonă «господжа» (dómna) în documentele nóstre slavone se scrie în douĕ felurĭ · une-orĭ «господжа» alte orĭ «госпожда,» precum este în inscripția de la Răsboienĭ. Acéstă formulă din urmă este maĭ aprópe de eufonia limbeĭ române.

anulŭ 6999, luna Ianuarie 1». Data acésta corespunde anuluĭ de la Christos 1491.

Alexandru a avutŭ și unŭ fiŭ, anume Bogdanŭ, precum mărturisesce însușĭ Marele Stefanŭ întru o inscripție mormîntală din biserica fósteĭ episcopiĭ din Rădăuțĭ, unde s'a înmormîntatŭ acestŭ nepotŭ alŭ sĕŭ, alŭ căruia epitafŭ, pusŭ de însușĭ buniculŭ sĕŭ Marele Stefanŭ, se esprimă astŭ-felŭ: «Бл҃гочьстивын и хⷭ҇олюбивын Іѡ Стефан воевода гⷭ҇дрь земли Молдавскои с҃нъ богдана воеводы ꙋкраси гроб съи внꙋкꙋ своемꙋ Іѡ Богданꙋ воеводѣ с҃нꙋ алеѯандра воеводы ⸫ в лѣт ҂ѕцчи м҃сца ген. л҃» Ceea ce vrea să ḑică româneșce: «Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Stefanŭ voevoda, domnitorulŭ țĕreĭ Molnoveĭ, fiiulŭ luĭ Bogdanŭ voevoda, a înfrumusețatŭ acestŭ mormîntŭ nepotuluĭ sĕŭ Bogdanŭ voevoda, fiiulŭ luĭ Alexandru voevoda, în anulŭ 6988, luna Ianuarie 30.» Adică în anulŭ de la Christos 1480. Epitafulŭ scesta dar s'a pusŭ pe mormîntulŭ nepotuluĭ Mareluĭ Stefanŭ, la 4 anĭ după răsboiulŭ de la Valea-albă. Suntemŭ dar în dreptŭ a crede, că Alexandru, în timpulŭ resbeluluĭ menționatŭ, era însuratŭ, și avea și copiĭ; celŭ puținŭ unulŭ, Bogdanŭ, este cunoscutŭ.

Cronica Moldoveĭ ne spune, că Alexandru voevodŭ, fiiulŭ Mareluĭ Stefanŭ, a trăitŭ până la anulŭ 1496, când a muritŭ, la 25 Iulie, și s'a înmormîntatŭ «în mănăstirea Bistrițeĭ, lângă strămoșulŭ sĕŭ Alexandru» celŭ bunŭ. (Letop. t. I. p. 135.)

Aceeașĭ cronică ne spune, că Bogdanŭ alŭ doilea fiŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, a muritŭ în anulŭ 1478 (ibid. p. 132). De aicĭ urméză, că Stefanŭ a avutŭ doĭ fiĭ cu numele Bogdanŭ, unulŭ, carele a muritŭ în anulŭ amintitŭ, altulŭ, carele a succesŭ la tronŭ după Marele Stefanŭ, și carele, precum se ve vedé maĭ josŭ, este născutŭ din căsătoria cu dómna Maria, fiica luĭ Radu vodă. Ureche maĭ pomenesce încă între fiiĭ luĭ Stefanŭ pre Petru voevodŭ, carele, ḑice elŭ, a rĕposatŭ în anulŭ 1480 (ibid.). Acestŭ Petru încă se găsesce amintitŭ în unele din uricele Mareluĭ Stefanŭ, d. e. într'unŭ uricŭ de la mănăstirea Putna, datŭ de Marele Stefanŭ, în anulŭ 6987 (1479). Din o inscripțiune mormîntală, ce se aflā în biserica mănăstiriĭ Putna

se vede, că amândoĭ aceștĭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ, Bogdanŭ și Petru, aŭ rĕposatŭ în același anŭ 1479, maĭ întâiŭ Bogdanŭ, la 26 Iulie, și apoĭ Petru la 21 Novembre, și s'aŭ îngropatŭ în unŭ singurŭ mormîntŭ, deasupra căruia tatălŭ lorŭ a pusŭ o pétră cu epitafŭ, arătătorŭ de numele și data morțiĭ acestorŭ doĭ frațĭ. Iată cuvintele epitafuluĭ : «Сїи гробы сѫто раб божїих Богдана и Петра с҃ны Їѡ Стефана воеводы г҃пдрѣ земли Молдавской, иже прѣставишеся Богдань вл҃то ҂ѕц҃пз м ц Іꙋлїа к҃ѕ Петрь вл҃то ҂ѕц҃пи Но. ка.» Românesce: «Aceste morminte sunt ale robilorŭ luĭ Dumneḑeŭ Bogdanŭ și Petru, fiiĭ luĭ Ioanŭ Stefanŭ voevoda, domnitoruluĭ țĕreĭ Moldoveĭ, carĭ aŭ rĕposatŭ : Bogdanŭ în anulŭ 6987, luna Iulie 26; Petru în anulŭ 6988, Novembre 21.» Adică Petru a murıtŭ la 4 lunĭ fără 5 ḑile după fratele sĕŭ Bogdanŭ. După mórtea acestuĭ Bogdanŭ, a rĕmasŭ totŭ cu acestŭ nume fiulŭ celŭ născutŭ din fata luĭ Radu-vodă (1).

Despre acestŭ fiŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, Bogdanŭ alŭ doilea, observămŭ, că elŭ maĭ avea și supranumele de Vladŭ. De aceea în o mulțime de urice ale Mareluĭ Stefanŭ elŭ se amintesce cu amândoue aceste numirĭ : Bogdanŭ-Vladŭ. Pomelniculŭ de la mănăstirea Bistrițeĭ, înșirândŭ membriĭ familieĭ Mareluĭ Stefanŭ, după fie-care pune saŭ o virgulă négră, saŭ unŭ punctŭ roșu. Numele însă aceste dóue : Bogdanŭ și Vladŭ, după ce le deosebesce de cele-alalte prin dóue puncte roșiĭ, unulŭ prepusŭ altulŭ postpusŭ, le scrie într'una, ca cum arŭ fi unŭ singurŭ cuvîntŭ : «Богданавлада» (Bogdanvlad), spre a arĕta, că sub aceste dóue numirĭ este una și aceeașĭ persónă. Obiceiulŭ de a avé dóue numirĭ, unulŭ din botezŭ, altulŭ adaosŭ pre urmă, din motive superstițióse, există și astăḑĭ în poporulŭ românŭ. Când unŭ copilŭ zace de o bólă grea și îndelungată, maĭ alesŭ însoțită de spasmurĭ, mamele schimbă numele bolnavuluĭ, credêndŭ, că prin acésta arŭ ascunde óre-cum copilulŭ de spiritulŭ celŭ rĕŭ, carele, dupre credința lorŭ, produce bóla. Cu modulŭ acesta copilulŭ rĕmâne în tótă viéța cu dóue nume, unulŭ acelŭ din botezŭ, altulŭ acelŭ superstițiosŭ. In casulŭ de față póte că numele de

(1) In pomelniculŭ de la Bistrița Bogdanŭ 2-le, feciorulŭ luĭ Stefanŭ, se pomenesce așa : благоч҃стиваго г҃дна Ї҃ѡ Богдана воеводѫ внꙋка Радꙋла воеводы (f. 4)

Vlad să se fi adaosŭ luĭ Bogdanŭ celŭ micŭ, spre a-lŭ deosebì de Bogdanŭ celŭ mare, și a continuatŭ une-orĭ a se numì astŭ-felŭ și după mórtea frateluĭ maĭ mare Bogdanŭ.

Maĭ observămŭ, că uniĭ din vechiĭ traducĕtorĭ aĭ uricelorŭ, din acestŭ nume duplu aŭ făcutŭ doĭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ : Bogdanŭ și Vladŭ. Casulŭ acesta se póte vedé d. e. în condica episcopieĭ de Romanŭ, în carea sunt reproduse vechile urice slavone ; anume, în uriculŭ Mareluĭ Stefanŭ din anulŭ 6996, luna Octobrie 15 (1487), se reproduce astŭ-felŭ numele fiilorŭ Mareluĭ Stefanŭ : «и вѣра прѣ възлюбленииꙋ с҃нов гпд҃ва ми Алеѯандра и Багдана вкди, и Влада. (Vedĭ «Chron. Romanuluĭ.» part. I. p. 136).

În pomelniculŭ de la mănăstirea Bistrițeĭ din Moldova s'aŭ păstratŭ numele Domnilorŭ vechĭ și ale familielorŭ lorŭ. Acolo, între fiiĭ Mareluĭ Stefanŭ, după Alexandru urméză Iliașŭ, apoĭ Petru și Bogdanŭ, apoĭ Bogdanŭ-Vladŭ, iară la urma tuturorŭ fecĭorilorŭ, o fată, numită Olena, adică Elena. Reproducemŭ aicĭ chiar cuvintele pomelniculuĭ : «Помѧни г҃и б҃лгочс҃тиваго господарѣ. Стефана воеводѫ. с҃нь Богдана воеводы и матере его Олтѣ. и с҃ны его, Алеѯандрь. Илїаша. Петра Богдана. и Богданавлада. и дъщер его Олена» (f. 3).

La feciorii Mareluĭ Stefanŭ, amintițĭ până acum, trebue să adăogimŭ pe Petru Rareșŭ; căcĭ elŭ însulŭ în multe urice și alte documente istorice se numesce fiŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ. De ex. în o notiță istorică din Evangelia de la Homorŭ, din anulŭ 1538, precum și în inscripțiunea de la biserica mănăstiriĭ Pobrata, zidită de dînsulŭ în anulŭ 1529. In inscripția de la jertfeniculŭ aceleiașĭ bisericĭ se ḑice : «помѧни г҃и дꙋши раб своиꙋ Їѡн Стефан воеводъ и с҃на его Петръ воевода».

Până acum avemŭ numele a șése fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ și alŭ uneĭ fice, Olena saŭ Elena. Acéstă princesă a fostŭ măritată după Ioanŭ saŭ Ivanŭ, fiiulŭ Țaruluĭ Moscveĭ Ioanŭ III. Nunta s'a făcutŭ pe la anulŭ 1481 în Moscva. Din acéstă căsătorie, în 1483, s'a născutŭ unŭ principe anume Dimitrie. Însă ginerele Mareluĭ Stefanŭ a muritŭ curêndŭ, anume în anulŭ 1490, în vârstă de 32 de anĭ (Le-

top. t. I. p. 135 (1), Caramzin, vedĭ Magazinŭ istor. t. II. p. 311). Dimitrie, nepotulŭ Mareluĭ Stefanŭ, la vârsta de 15 anĭ, cu mare pompă fu proclamatŭ de buniculŭ sĕŭ, ţarulŭ Ivanŭ III, clironomŭ alŭ tronuluĭ. Până atuncĭ Elena şi cu fiiulŭ sĕŭ se bucurase de tótă onórea şi favórea socruluĭ. Dar apoĭ curêndŭ, prin intrigele greceĭ Sofia, a dóua soţie a luĭ Ivanŭ III, carea voia a se da succesiunea la tronŭ fiiuluĭ sĕŭ Vasilie, Elena şi cu fiiulŭ eĭ căḑură în disgraţia ţaruluĭ. Ea şi cu fiiulŭ eĭ, carele acum era în vârstă de 18 anĭ, fură urgisiţĭ şi arestaţĭ, ca complotiştĭ contra ţaruluĭ. Dimitrie fu opritŭ de a maĭ purta titlulŭ de Mare Knézŭ, carele se dădu luĭ Vasilie celŭ născutŭ din Sofia, împreună cu succesiunea la tronŭ. In acéstă posiţie de osândă Elena a trăitŭ la Moscva până la anulŭ 1505, când a muritŭ de scârbă la anulŭ după mórtea tatăluĭ sĕŭ (Caramz. Magaz. istor. ibid. p. 318—319). Dimitrie, fiiulŭ eĭ, după mórtea mameĭ sale şi după ce a continuatŭ încă patru anĭ urgia inchisóreĭ, a muritŭ în anulŭ 1509 (Русск. истор. И. Устрялова. tom. I. p. 207). Tótă acéstă dramă istorică este pre largŭ descrisă de D-lŭ Hăjdĕŭ în «Columna luĭ Traianŭ», 1869, No. 75, etc.

Cronica ţĕreĭ spune, că în anulŭ 1478 a rĕposatŭ «Knéjna», dar nu-ĭ arată numele; reposarea eĭ însă o pune între reposările a doĭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ: Bogdanŭ şi Petru (Letop. t. I. p. 132). Titlulŭ de *Knéjnă* se da fetelorŭ şi surorilorŭ de domnitorĭ nemăritate. Presupunemŭ că şi acéstă «Knéjnă» a pututŭ să fie încă o fată a Mareluĭ Stefanŭ.

Intre mormintele familieĭ Mareluĭ Stefanŭ din biserica mănăstiriĭ Putna, se maĭ găsesce încă şi mormîntulŭ uneĭ alte fete a luĭ numită «Knéjna Maria.» Cum că acésta nu se póte confunda cu Knéjna de maĭ susŭ a cronicaruluĭ Ureche, se vede de pe data morţiĭ lorŭ: Knéjna Maria a rĕposatŭ în anulŭ 1518, Knéjna cea fără nume, de carea amintesce Ureche, în anulŭ 1478. Iacă epitafulŭ acesteĭ Knéjne în întregimea luĭ: «Сѥи ѥст гроб Марїи рекомїѧ кнѧжна дщр Стефана воевод господарѣ земли Молдавской ктитора ст҃ѣи

(1) Ureche Vorniculŭ cu greşală numesce *nepotŭ* Mareluĭ Stefanŭ pre ginerele Ioanŭ, vorbindŭ de mórtea luĭ (Letop. t. I. p. 135).

ѡбитѣли сеи. иже прѣстависе къ вѣчнимъ ѡбитѣлем * вл҃то ҂зкѕ м҃сца Мар҃ ҃иї : Acesta este mormîntulŭ Mariei, ce se ḑicea Knéjna, fica luĭ Stefanŭ Voevodŭ, domnitorulŭ ţereĭ Moldoveĭ, ctitorulŭ sântuluĭ locaşuluĭ acestuia, carea s'a mutatŭ la vecînicele locaşurĭ în anulŭ 7026 (1518), luna Mart. 18».

D-lŭ Hăjdĕŭ, basatŭ pe cetirea şi transcrierea greşită a acestuĭ epitafŭ, publicatŭ în «Archiva română» (t. I. p. 307. edit. 1860 Iaşĭ), unde acéstă fică a luĭ Stefanŭ, în locŭ de «Knéjnă,» se numesce «**кнѣгина**» (Knéghina) (ceea ce dă a înţelege, că ea ar fi fostŭ măritată), deduce prin combinaţiunĭ istorice, că ea arŭ fi fostŭ mătuşa luĭ Stefanŭ-Vodă celŭ tênĕrŭ, fiiulŭ luĭ Bogdanŭ, mătuşă carea a fostŭ măritată în Polonia după Knézulŭ Teodorŭ Sambuszko, carea a muritŭ în anulŭ 1518 în Polonia, şi carea, prin intervenirea nepotuluĭ sĕŭ, menţionatuluĭ domnitoriŭ, s'a adusŭ în ţéră în aniĭ 1523—4, şi s'arŭ fi înmormîntatŭ în mănăstirea Putneĭ. Tótă acéstă combinaţiune arŭ fi fostŭ binevenită, dacă în epitafŭ arŭ fi în adevĕrŭ «**Марїа кнѣгина**,» dar, precum amŭ vĕḑutŭ, este «**Марїи реколїа кнѣжна**,» de unde resultă, că ea era fată nemăritată. Insuşĭ D-lŭ Hăjdĕŭ spune, vorbindŭ despre epitafulŭ acesta, că «limba slavo-eclesiastică, în carea e redactată inscripţiunea de maĭ susŭ, posedă doĭ termenĭ deosebiţĭ : «Kniezsna» însémnă pe fata unuĭ principe, nemăritată încă, «Knieghina» pe navasta, séŭ vĕduva unuĭ principe (Column. Traianŭ 1870, No. 45). Acésta însă nu împedică, ca vre o fată de domnŭ Moldovenescŭ, chiar a luĭ Stefanŭ celŭ Mare, să fi fostŭ măritată după Knézulŭ Sambuszko, că ea să fi fostŭ mătuşa luĭ Stefanŭ celŭ tênĕrŭ, şi că după mórtea eĭ în Polonia acestŭ domnŭ să fie transportatŭ rĕmăşiţele eĭ mortuare în ţéră. Negămŭ numaĭ, că acésta nu este Knéjna Maria, alŭ căreia epitafŭ se găsesce la Putna. Acéstă descoperire meritorie a D-luĭ Hăjdĕŭ numaĭ atuncĭ s'arŭ puté aplica la acéstă fiică a Mareluĭ Stefanŭ, când s'arŭ dovedì că epitetulŭ de «Knéjnă» se da şi princeselorŭ măritate, abusivŭ negreşitŭ; dar asemenea abusurĭ cu limba slavă la Românĭ se întimpină multe.

Pe temeiulŭ celorŭ espuse până acum putemŭ forma o listă de fecioriĭ şi fetele Mareluĭ Stefanŭ, cunoscuţĭ până acum :

1 Alexandru,
2 Iliașŭ,
3 Petru,
4 Bogdanŭ,
5 Bogdanŭ-Vladŭ, nepotulŭ luĭ Radu-Vodă,
6 Petru Rareșŭ,
Olena (Elena (1),
Knéjna,
Maria Knéjna.

Să trecemŭ acum la nevestele, séŭ dómnele Mareluĭ Stefanŭ.

Cea întâiŭ căsătorie a Mareluĭ Stefanŭ, de carea amintesce letopisețulŭ țéreĭ, este acea cu Evdochia, săvârșită în anulŭ 1463, adică, cum se ḑice acolo, în alŭ șeptelea anŭ alŭ domnieĭ sale (Letop. t. I. p. 118, 119).

Insă Stefanŭ trebue să fi avutŭ altă soție înainte de Evdokia, căcĭ în anulŭ 1476, la răsboiulŭ de la Valea-albă, adică la 13 anĭ după căsătoria luĭ cu Evdokia, Stefanŭ, precum amŭ vĕḑutŭ, avea cu sine împreună-luptătorŭ pre fiiulŭ sĕŭ Alexandru, carele, spre a puté lupta într'unŭ răsboiŭ atâtŭ de crâncenŭ, nu putea fi maĭ micŭ, celŭ puținŭ de 20 de anĭ (2). De aceea elŭ trebue să fi fostŭ născutŭ din o dómnă anterióră multŭ Evdokieĭ. Afară de acésta amŭ vĕḑutŭ în urmă, că pe timpulŭ răsboiuluĭ de la Valea-albă, Alexandru trebue să fi fostŭ însuratŭ, și să fi avutŭ și copiĭ. Acéstă nedumerire o deslégă pomelniculŭ de la Bistrița, carele la urma dómnelorŭ luĭ Stefanŭ, menționate în letopisețŭ, pune pre Mărușca, și arată, că ea este muma luĭ Alexandru (3). De aceea noĭ punemŭ cea întâiŭ dómnă a luĭ Stefanŭ pre Mărușca, muma luĭ Alexandru, celŭ întâiŭ fiŭ alŭ luĭ Stefanŭ. Traiulŭ eĭ cu eroulŭ sĕŭ bărbatŭ n'a pututŭ să

(1) Insușĭ Marele Stefanŭ, într'unŭ uricŭ din anulŭ 1466, numesce pe acéstă fică a sa Olena (Archiv istor. t. I. Nr. 161).

(2) Mĕ mirŭ, că D-lŭ Hăjdĕŭ, ca să pótă face pe Alexandru fiŭ alŭ Evdochieĭ de la Kiev, admite, că elŭ a luatŭ parte la acestŭ răsboiŭ, ca copilŭ de 13 anĭ!! (Columna luĭ Traian, 1869, Nr. 80).

(3) Pomelniculŭ înșirĭ astŭ-felŭ dómnele luĭ Stefanŭ «господжи его, Євдокїя, Марїа, и дрѹгаа Марїа, и Мѫрѹшка, мати Алеѯандрови.

ţie decât până după anulŭ 1460; căcĭ în anulŭ 1463, letopiseţulŭ ne spune, că Marele Stefanŭ s'a căsătoritŭ cu Evdokia de la Kiev, fiica orĭ sora împĕratuluĭ Simeon (1). Evdokia a trăitŭ cu Stefanŭ vre-o treĭ anĭ. Dintr'unŭ uricŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ din anulŭ 1466, Iulie 9, se vede că acéstă dómnă era încă în viéţă (Arch. istor. t. I. No. 161). Dar după arĕtarea letopiseţuluĭ, ea a muritŭ în acelaşĭ anŭ la Novembre 25 (Letop. t. I. p. 121) (2).

După cincĭ anĭ de la mórtea Evdochieĭ, adică în anulŭ 1471 saŭ 72, Stefanŭ s'a căsătoritŭ cu princesa Maria de la Magop. Letopiseţulŭ nu ne spune nimica maĭ multŭ despre acéstă căsătorie, ca şi despre cea anterióră, nicĭ despre familia din care se trăgea acéstă Marie. Dar din alte isvóre scimŭ, că la Magop, în Crimea, era o familie din viţa Comnenilorŭ, ce aŭ împĕrăţitŭ în Constantinopole. D-lŭ Hăjdĕŭ ne spune, că acea familie se retrăsese în Crimea după căderea Trapezuntuluĭ sub domnirea Turcilorŭ (Column. Traian. 1869 No. 75). Pomelniculŭ de la Bistriţa ne a conservatŭ maĭ multe nume ale membrilorŭ acesteĭ familiĭ, dela carĭ călugăriĭ, trimişĭ cu pandahuza, aŭ adunatŭ mile, ca şi de la alţĭ binefăcĕtorĭ din tóte ţĕrile ortodoxe. Aceste nume sunt : «Avramŭ, Anna, Isaacŭ, Iacovŭ, Melchisedecŭ, Davidŭ.» Stefanŭ a trăitŭ cu Maria de la Magop ca la cincĭ anĭ, căcĭ în anulŭ 1475 elŭ s'a cununatŭ cu fata luĭ Radu-Vodă. Dar Maria dela Magop a maĭ trăitŭ încă ca vĕduvă, până la anulŭ 1476, când a muritŭ, şi s'a înmormîntatŭ în mănăstirea Putna, precum arată inscripţia de pe mormîntulŭ eĭ, carea se păstréză până astădĭ acolo, şi în carea se ḑice, că ea a reposatŭ în anulŭ 6985, Decembre 19, dată, carea corespunde cu sfîrşitulŭ anuluĭ 1476.

Reproducemŭ aicĭ inscripţiunea, pre carea amŭ decalcat'o de pe mormîntulŭ acesteĭ dómne, din mănăstirea Putna :

(1) Observămŭ aicĭ, că pe atuncĭ Kievulŭ era încorporatŭ la Marele Ducatŭ alŭ Litveĭ, prin urmare nu putea avea împĕratŭ. D-lŭ Hăjdĕŭ (Colum. Traian. 1869, No. 75), pe temeiulŭ cronicelorŭ rusescĭ, ne spune, că Simeonŭ era unŭ simplu principe feudalŭ de Kiev, din familia Olelcovicĭ; că Evdochia era soră a luĭ Simeonŭ, carele afară de ea, maĭ avea încă o soră Teodora şi unŭ frate Michailŭ; că Simeon a rĕposatŭ în anulŭ 1471.

(2) D-lŭ Hăjdĕŭ spune, că din acéstă căsătorie s'aŭ fi născutŭ ceĭ d'întâiŭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ : Alexandru şi Elena, nora ţaruluĭ Moscveĭ. Despre Alexandru nu se póte admite acéstă maternitate, precum amŭ vĕḑutŭ maĭ susŭ. Despre Elena, n'avemŭ doveḑĭ contrarice.

«Влѣт ҂ѕцпе лѣсц дек. ді. прѣставися благочестивая раба бжіа Маріа госпожда благочестиваго Іωанна Стефана воеводы гидрѣ земли Молдавскои. снъ Богдана воеводы : In anulŭ 6985, luna Decembre 19, reposat'a euseviósa rôba luĭ Dumnedeŭ Maria, dómna euseviosuluĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, domnitorulŭ țěreĭ Moldoveĭ, fiiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda».

Nu putemŭ a nu aminti aicĭ încă unŭ monumentŭ istoricŭ, privitorŭ la acéstă dómnă și la originea bizantină a eĭ. Acesta este pocrovulŭ, saŭ acoperemîntulŭ de pe mormîntulŭ eĭ, pusŭ acolo încă de la mórtea eĭ. Acoperemîntulŭ acesta este cusutŭ cu firŭ și represintă chiar portretulŭ cusutŭ alŭ dómneĭ morte. Ea este îmbrăcată în costumŭ de dómnă, cu o corónă imperială bizantină pe capŭ. De la corónă atârnă până din josŭ de umere nisce decorurĭ metalice, în formă de șuvițe lănțuite. Este îmbrăcată cu o dalmatică lungă până la picióre. Portretulŭ o represintă mórtă, culcată, cu ochiĭ închișĭ și cu mânile pe peptŭ. La dóue colțurĭ ale pocrovuluĭ este cusută pajura cu dóue capete, marca imperiuluĭ bizantinŭ; iară la alte dóue colțurĭ, dóue monograme grecescĭ, carĭ negreșitŭ sunt emblema familieĭ imperiale, din carea se trăgea reposata. Pe laturile de prin prejurulŭ portretuluĭ este cusută cu firŭ următórea inscripție: сѫй єсть покровъ гроба рабы божіа благочестивой и христолюбивой госпожди Іω. Стефана воеводы господаря земли Молдавской Маріи. иже прѣставися къ вѣчным обитѣлем. влѣто ҂ѕцпе мца Декевріа ді. къ пят. час. є дне : «Acesta este acoperemîntulŭ mormîntuluĭ róbeĭ luĭ Dumnedeŭ euseviósei și iubitóreĭ de Christos dómneĭ luĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda domnitorulŭ Moldoveĭ — Maria, carea s'a mutatŭ la vecĭnicele lăcașurĭ în anulŭ 6985 (1476), luna Decembre 19, Vinerĭ, la 5 ciasurĭ din di.» Acestŭ pocrovŭ confirmă deplinŭ cele dise de D-lŭ Hăjdĕŭ despre originea acesteĭ Dómne din familia împěrațilorŭ bizantinĭ.

Cronica țěreĭ ne spune, că Marele Stefanŭ, în anulŭ 1472, după ce a bătutŭ pre Radu-Vodă la loculŭ numitŭ Cursulŭ apeĭ în țéra muntenéscă, a ocupatŭ cetatea Dâmbovița, unde era reședința domnéscă a luĭ Radu, ĭ-a luatŭ tótă averea, împreună cu dómna luĭ

Maria, și cu fiica sa Voichița. Acésta s'a întîmplatŭ în 24 Novembre. Dómna și fata luĭ Radu aŭ statŭ captive la Stefanŭ până în anulŭ 1475, vra să ḑică în curgere de vr'o treĭ anĭ, când, după o nóuă victorie a luĭ Stefanŭ asupra luĭ Radu-Vodă, s'a făcutŭ pace între amândoĭ Domniĭ românĭ. Stefanŭ a devenitŭ ginere luĭ Radu, luândŭ pe fica sa în căsătorie, iară pre dómna Maria, sócra sa, o a trămisŭ cu mare cinste la Radu-Vodă, bărbatulŭ eĭ (Letop, t. I. p. 125. 129). Ureche numesce pre fiica luĭ Radu-Vodă Voĭchița (1); însă alte documente istorice, fórte sigure, o numescŭ Maria, ca și pe muma eĭ. Așa, precum amŭ vĕḑutŭ, pomelniculŭ de la Bistrița, puindu-o după Maria de la Magop o numesce «дрѹгаа Марїа» (altă Maria); dar cea maĭ convingĕtóre dovadă este inscripția de pe mormîntulŭ eĭ la Putna, unde ea se numesce «Марїа дъщи Радѹла воевод : Maria fica luĭ Radu-Voevoda.» Din acéstă căsătorie s'a' născutŭ Bogdanŭ, succesorulŭ Mareluĭ Stefanŭ, pentru care, precum amŭ vĕḑutŭ în urmă, în pomelniculŭ de la Bistrița, elŭ se numesce «внѹкъ (nepotŭ) радѹла воевода. După spunerea letopisețuluĭ, Maria a trăitŭ încă șése anĭ și jumătate după mórtea Mareluĭ Stefanŭ, și a muritŭ în anulŭ 1511, luna Februarie, și s'a înmormîntatŭ în mănăstirea Putna (Letop. t. I p. 151). Mormîntulŭ eĭ cu epitafulŭ, alăturea cu alŭ Mareluĭ Stefanŭ, sunt bine păstrate până astă-ḑĭ. Pe epitafŭ se citescŭ aceste cuvinte : «Сїй гроб ѥст Марїи г҃пжди дъщи Радѹла воевод гпджа г҃пдна Стефана воеводы г҃цдрѣ земли Молдавской иже прѣстависѧ къ вѣчним wбитѣлем в лѣто ҂з.... м ц.... : Acestŭ mormîntŭ este alŭ Marieĭ dómneĭ, fica luĭ Radulŭ Voevoda, dómna domnuluĭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, carea s'a mutatŭ la veĭnicele locașurĭ în anulŭ 7.... luna ...» Atâtŭ în epitafulŭ dómneĭ Marieĭ, câtŭ și în alŭ Mareluĭ Ștefanŭ nu se arată data morțiĭ deplinŭ, ci numaĭ cifra de 7 miĭ. Acésta se esplică prin aceea, că amândóuĕ aceste pietre mormîntale s'aŭ comandatŭ de Marele Stefanŭ încă fi-

(1) Numele «Voĭchița» saŭ «Dochița» este diminutivulŭ românescŭ alŭ numeluĭ «Evdochia.» Eŭ credŭ, că așa se numia în Moldova principesa Evdochia, saŭ Ovdotia de la Kiev. Cronicarulŭ Ureche va fi găsitŭ undeva numele acesta, datŭ uneĭ dómne a Mareluĭ Stefanŭ, și pe găcite ilŭ va fi însușitŭ Marieĭ ficeĭ luĭ Radu, maĭ alesŭ, că și pre muma eĭ totŭ Maria o chema, și elŭ va fi creḑutŭ, că ele trebuia să aibă numirĭ deosebite.

indŭ elŭ în viéţă, şi a rĕmasŭ, ca data fixă să se pună după mórtea lorŭ, ceea ce însă nu s'a făcutŭ.

Prin urmare neesactă este aserţiunea unorŭ istoricĭ modernĭ, carĭ afirmă, că Stefanŭ, după declararea resbeluluĭ de la Valea-albă, arŭ fi alungatŭ de la sine pre fiica luĭ Radu, soţia sa (Archiva română, t. I. p. 86. edit. 1860).

Fiindŭ-că, precum amŭ vĕḑutŭ, Petru Rareşŭ se numesce fiŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, nu putemŭ a nu aminti şi pre muma luĭ, deşi nu ca soţiă legitimă, după afirmarea cronicaruluĭ Ureche. Petru Rareşŭ, în pomelniculŭ săpatŭ în pétră la jertfenicului din mănăstirea Pobrata (Probota), numesce pre tatălŭ sĕŭ şi pre muma sa cu aceste cuvinte: **«помѣни г҃и д҃ша рабъ своихъ Їѡн Стефан воевод, с҃на его Петръ и матери его Марїа**: pomenesce Dómne sufletele robilorŭ tĕĭ Joanŭ Stefanŭ Voevodŭ, pre fiiulŭ sĕŭ Petru şi pre muma luĭ Maria». Pomelniculŭ de la Bistriţa încă numesce Maria pre muma luĭ Petru Rareşŭ; **«Помѣни г҃и д҃ша рабъ своихъ Іѡ пѣтра воевода, и матери его Марїа»** (f. 4). Cronicarulŭ Ureche ne spune, că mama luĭ Petru Rareşŭ, adică acéstă Marie, fusese soţie legitimă a unuĭ neguţătorŭ din Hârlăŭ pronumitŭ Rareşŭ; că în anulŭ 1487 Marele Stefanŭ a ziditŭ în Hârlăŭ o biserică şi curţĭ domnescĭ (Letop. t. I. p. 135. 156). Multe urice ale Mareluĭ Stefanŭ pórtă data din Hârlăŭ, de unde se vede, că elŭ de multe orĭ petrecea acolo, în apropierea vielorŭ de la Cotnarŭ, unde era via luĭ cea renumită, care astă-ḑĭ o posedă familia boerééscă Roznovanu. Prin urmare nascerea luĭ Petru Rareşŭ, a trebuitŭ să urmeze după anulŭ 1487. Cu modulŭ acesta Petru, când s'a făcutŭ Domnŭ, la 1527, putea să aibă vârsta între 30 şi 40 anĭ.

Aşa dar pe temeiurile espuse maĭ susŭ, afirmămŭ, că soţiele Mareluĭ Stefanŭ aŭ fostŭ:

Măruşca, muma luĭ Alexandru,
Evdochia de la Kiev(1),
Maria de la Magop,

(1) Marele Stefanŭ, într'unŭ uricŭ din anulŭ 1463, numesce pe Evdochia — Ovdotia (Archiv. istor. t. I. No. 161).

Maria fiica lui Radu-Vodă,
Maria Rareşŭ de la Hârlăŭ. ·

În pomelniculŭ de la Bistriţa s'aŭ păstratŭ numele tuturorŭ membrilorŭ familieĭ luĭ Bogdanŭ, tatălŭ Mareluĭ Stefanŭ, anume :

Bogdanŭ-Voevodŭ } părinţiĭ Mareluĭ Stefanŭ,
Oltea (1)

Ioachimŭ,
Ioanŭ, } fraţiĭ Mareluĭ Stefanŭ.
Cristea,

Maria, } surorile Mareluĭ Stefanŭ,
Sorea,

Totŭ acolo se însémnă şi membriĭ familieĭ ţaruluĭ Moscveĭ şi a luĭ Radu-Vodă, ceĭ înrudiţĭ cu Marele Stefanŭ :

Ivanŭ ţarulŭ Moscveĭ,

Anastasia ţariţa (întâia soţie a luĭ Ivanŭ III, mama luĭ Ivanŭ saŭ Ioanŭ, ginerele Mareluĭ Stefanŭ),

Ivanŭ ţareviciĭ, ginerele Mareluĭ Stefanŭ,

Evdochia, fica lorŭ, sora ţareviciuluĭ Ivanŭ,

Teodorŭ } fraţiĭ ţaruluĭ,
Iurie

Radulŭ Voevodŭ,
Maria dómna,
Manoilŭ şi
Ana, dómna luĭ.

Din inscripţiunile mormîntale, ce se află în fosta catedrală a vecheĭ episcopiĭ din Rădăuţĭ în Bucovina, se potŭ constata maĭ multe persóne dintre ascendenţiĭ familieĭ Mareluĭ Stefanŭ, domnĭ aĭ ţěreĭ înainte de Alexandru celŭ bunŭ. Aceste incripţiunĭ epitafice sunt în nu-

(1) In uriculŭ Mareluĭ Stefanŭ din anulŭ 1466, amintitŭ în notiţa precedentă, Marele Stefanŭ numesce pre muma sa Maria. Insă acéstă Oltea, împreună cu Bogdanŭ, se pomenesce şi la Episcopia de Romanŭ între ctitorĭ Dacă în uriculŭ publicatŭ în Archiva D-luĭ Hajdĕŭ nu este o neexactitate în cetirea şi transcrierea numeluĭ Oltea wлтѣ, atuncĭ trebue să admitemŭ, că muma luĭ Stefanŭ avea dóuĕ nume . Oltea şi Maria.

mĕrŭ de 6, tóte făcute de Marele Stefanŭ, în aniĭ 1478 și 1480, spre conservarea memorieĭ strămoșilórŭ sĕĭ, ce sunt înmormîntațĭ în acea biserică, și carea esista acolo, ca mănăstire, înainte de înființarea episcopieĭ de Rădăuțĭ sub Alexandru celŭ bunŭ. Aceștĭ strămoșĭ și moșĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ sunt :

1. Bogdanŭ celŭ bătrânŭ (старыи Богдан),

2. Lațco Voevodŭ,

3. Romanŭ Voevodŭ,

4. Stefanŭ Voevodŭ celŭ bătrânŭ (старый). Pe toțĭ aceștia Marele Stefanŭ îĭ numesce strămoșĭ (прѣдѣди) aĭ sĕĭ.

5. Bogdanŭ Voevodŭ, fratele luĭ Alexandru Voevodŭ (celŭ Bunŭ) (братъ Алеѯандра воеводы). Pre acesta Stefanŭ îlŭ numesce moșŭ saŭ bunicŭ (дѣдъ).

6. O strămóșă a Mareluĭ Stefanŭ (прѣдѣдица). Inscripția spune, că ea se chema Maria, și a avutŭ mamă pre Anastasia fica luĭ Lațco-Voevodŭ.

Ne mărginimŭ aicĭ cu relațiunea despre familia Mareluĭ Stefanŭ, și ne întórcemŭ iarășĭ la incripțiunea de la Războienĭ.

10. «Того ради б҃гопроизволи Їѡ҃ Стефан воевод.... създа сеи храм въ имѣ архистратига Михаила и въ молбъ себѣ.... и въ памет и въ за д҃шїе всѣх православних Х҃рстїан иже зде потрѣбившихсѧ : Pentru aceea bine-voì Ioanŭ Stefanŭ Voevodŭ... și zidì acestŭ templu în numele Archistratiguluĭ Michailŭ și întru rugă șie... Și întru pomenirea și întru desufleția tuturorŭ ortodoxilorŭ creștinĭ carĭ aŭ peritŭ aicĭ».

Scopulŭ principalŭ așa dar, cu care Marele Stefanŭ a ziditŭ biserica de la Răsboienĭ este neuĭtata pomenire a ostașilorŭ căduțĭ în războiŭ, și înmormîntațĭ acolo. Letopisețulŭ spune, că «dacă aŭ eșitŭ neprietenii din țéră, a strînsŭ Stefanŭ-Vodă trupurile celorŭ morțĭ, le-a înmormîntatŭ într'o grópă mare și a făcutŭ deasupra eĭ movilă, și a ziditŭ deasupra óselorŭ o biserică, carea trăesce până astă-dĭ la Răsboienĭ, întru pomenirea acelorŭ suflete» (Letop. t. I. p. 131). Din inscripție urméză că Stefanŭ tocma la 19 anĭ după răsboiŭ, adică în 1495, a ziditŭ biserica d'asupra movileĭ, unde aŭ fostŭ îngropațĭ ostașiĭ. Astădĭ la acéstă biserică este unŭ schitŭ de maĭce,

carele este administratŭ în partea materială de epitropia generală a spitalelorŭ din Moldova. Urmărindŭ documentele acestuĭ schitŭ, aflătóre la epitropia spitaluluĭ St. Spiridonŭ din Iașĭ, găsimŭ următórele noțiunĭ istorice despre sórta bisericeĭ Mareluĭ Stefanŭ de la Răsboienĭ.

Dintru-o carte de judecată din anulŭ 1620, de la Gasparŭ Vodă, se constată, că Stefanŭ, zidindŭ biserica de la Răsboienĭ ca unŭ monumentŭ comemorativŭ celorŭ căḑuțĭ în răsboiŭ pentru apĕrarea țĕreĭ, a dotatŭ acea biserică cu o bucată de locŭ, din alŭ căreia venitŭ ea să se pótă întreține și să se perpetue pomenirea ostașilorŭ acolo îngropațĭ. Pe acelŭ locŭ alŭ bisericeĭ cu timpulŭ s'a formatŭ sătișorulŭ Răsboieniĭ, vecinŭ cu satulŭ rezĕșescŭ Uscațiĭ.

Cu curgerea timpuluĭ însă acéstă proprietate a bisericeĭ de la Răsboienĭ a devenitŭ proprietate boeréscă. Așa, pe timpulŭ luĭ Stefanŭ Tomșa (1612), proprietarulŭ moșieĭ Răsboieniĭ, împreună cu ea și a bisericeĭ Mareluĭ Stefanŭ, era visterniculŭ Nicóră Prăjesculŭ. Nicóră, participândŭ la revolta boerilorŭ contra domnuluĭ Tomșa, elŭ, ca și mulțĭ alțĭ colegĭ aĭ sĕĭ, ca să scape de urgia domnéscă, a fugitŭ în Polonia. Vodă a confiscatŭ moșia luĭ Nicóră — Răsboieniĭ, și a dăruit'o mănăstiriĭ Sântuluĭ Ilie (din Bucovina).

Sub domnulŭ Radu-Vodă călugăriĭ de la Sânt-Ilie se judecă la domnie pentru o bucată de locŭ a moșieĭ Răsboieniĭ, ce o împresurase rĕzeșiĭ din Uscațĭ, și câștigă procesulŭ. In anulŭ 1632 Lupu Prăjescu, fiulŭ luĭ Nicóră, prin bună învoială cu călugăriĭ de la mănăstirea Sânt-Ilie, rescumpĕră moșia Răsboieniĭ cu biserica, dându-le 300 talerĭ și nisce vite, și primindu-șĭ documentele îndărăptŭ. In acelașĭ anŭ Ionașcu Prăjescu a pretinsŭ a i se da și luĭ o parte din moșia părintéscă Răsboieniĭ. Logofĕtulŭ Pătrașcu Bașotă, comendatŭ de la domnie, a împărțitŭ moșia Răsboieniĭ în dóuĕ părțĭ : Lupuluĭ ĭ-a datŭ partea din josŭ, iară Ionașculuĭ partea de susŭ. Moșia acésta s'a stăpânitŭ de familia Prăjască până la anulŭ 1668, când ea tótă se stăpânia de Dumitrașcu Prăjescu, carele a trecut'o în stăpânirea cumătruluĭ sĕŭ Gavrilŭ Tăbârță, fostŭ (biv) Cămărașŭ, jumătate prin danie, iară jumătate prin vînḑare. Tăbârță, împrumutândŭ de la Ionașcu Prăjescu 130 leĭ, ĭ-a amanetatŭ jumătate din moșia

Răsboienii, și neplătindŭ banii, partea de moșia cea amanetată, a trecutŭ iarăși la familia Prăjască. In anulŭ următorŭ 1669 Tăbârță a vîndutŭ și cealaltă parte din Răsboienĭ fostuluĭ spătarŭ Todorachi Iordachi. Se vede însă, că acéstă vîndare nu s'a efectuatŭ; căcĭ peste dóuĕ lunĭ face altă vîndare pe jumătate din moșia Răsboieniĭ nașuluĭ sĕŭ alŭ doilea logofĕtŭ Dumitrașcu Boulŭ. Acéstă vîndare se întăresce prin ispisocŭ domnescŭ de Stefanŭ Petricelcu-Vodă, din anulŭ 1673. In anulŭ 1688 Maria Prăjasca, cu fiulŭ sĕŭ Stefanŭ și cu ginerele eĭ, vîndŭ jumătatea lorŭ din Răsboienĭ hatmanuluĭ Constantinŭ Velicĭco. Vîndarea acésta s'a făcutŭ cu condiție, ca hatmanulŭ să plătéscă o datorie a vîndĕtóreĭ Prăjasca la mănăstirea Hanguluĭ, unde era amanetată acea parte de moșie. Hatmanulŭ Velicĭco însă n'a plătitŭ acea datorie, și mănăstirea, avêndŭ trebuință de banĭ, ca să acopere biserica mănăstiriĭ, a vîndutŭ acea parte de moșie slugeruluĭ Nicolaiŭ, împreună cu biserica.

In anulŭ 1714 a patra parte din moșia Răsboieniĭ se stăpânia de Velicĭco sin Cațichi, starostele de neguțătorĭ din Iașĭ, carele în acestŭ anŭ a vîndut'o slugeruluĭ Nicolaiŭ și giupâneseĭ sale Catrineĭ. Așa dar acum maĭ tótă moșia Răsboieniĭ se stăpânia de slugerulŭ Nicolaiŭ, fiiulŭ medelniceruluĭ Eni, carele la rândulŭ sĕŭ și elŭ a avutŭ procese cu rezeșiĭ din Uscațĭ pentru hotară ; dar judecata constată dréptă stăpânirea slugeruluĭ și o confirmă.

Egumenulŭ mănăstiriĭ Hangu, când a vîndutŭ slugeruluĭ partea Prăjascăĭ din Răsboienĭ, se adresase maĭ întâiŭ nepotuluĭ eĭ Andreiŭ, feciorulŭ luĭ Stefanŭ Prăjesculŭ, cu propunere de a rescumpĕra elŭ acea parte a mătușeĭ sale; acela însă ĭ-a respunsŭ, că n'are banĭ ca să o rescumpere. Maĭ pe urmă acestŭ Andreiŭ Prăjescu, în anulŭ 1731, a întentatŭ procesŭ slugeruluĭ. In curgerea acestuĭ procesŭ pentru jumătatea Prăjască din satulŭ Răsboieniĭ, pe carea cădea și biserica Mareluĭ Stefanŭ, în anulŭ 1734, slugerulŭ Nicolaiŭ, vĕdêndŭ că împreună cu partea Prăjascăĭ, cea reclamată de nepotulŭ eĭ, avea să pérdă și biserica domnéscă, ca să scape măcarŭ acea biserică de a trece la alțĭ stăpânĭ, s'a decisŭ a preface biserica Mareluĭ Stefanŭ de la Răsboienĭ în mănăstire de călugărĭ. Spre

acestŭ sfârșitŭ ĭ-a hărăzitŭ a patra parte din moșia sa de la Răsboienĭ pentru întreținere, a alesŭ de egumenŭ pe preotulŭ Dimitrie, a împuternicitŭ pre fiiĭ sĕĭ Sandu și Safta să se ducă la mitropolitulŭ țĕreĭ, carele atuncĭ era Antonie, spre a cere pe de o parte recunóscerea și întărirea noueĭ mănăstirĭ și a danieĭ, iară pe de alta să dobândéscă bine-cuvîntarea preotuluĭ Dimitrie de a se călugărì. De atuncĭ datéză fundarea mănăstiriĭ saŭ schituluĭ Răsboieniĭ. Intre acestea procesulŭ slugeruluĭ cu Prăjescu continua. După ce judecata a legitimatŭ dreptulŭ Prăjesculuĭ, slugerulŭ n'a voitŭ să priméscă de la elŭ baniĭ de rescumpĕrare, și a lăsatŭ procesuluĭ locŭ deschisŭ pentru alte vremĭ. Prăjescu însă, puindŭ stăpânire pe partea din moșia Răsboieniĭ, n'a ținutŭ sémă de schitulŭ și de dania slugeruluĭ, ci a vîndutŭ tótă acea parte de moșie cu schitulŭ logofĕtuluĭ Sandu Sturza. După mórtea slugeruluĭ, fiulŭ sĕŭ vătavulŭ Costache a continuatŭ procesulŭ cu Andreiŭ Prăjescu, carele însă prin judecată a silitŭ pre rivalulŭ sĕŭ a primì baniĭ de rescumpĕrare, ce-ĭ dăduse tatălŭ sĕŭ slugerulŭ pe partea Prăjascăĭ din Răsboienĭ.

Noulŭ proprietarŭ alŭ moșieĭ Răsboieniĭ, Sandu Sturza, a respectatŭ schitulŭ fundatŭ acolo de slugerulŭ Nicolae, și a lăsatŭ pe călugărĭ în pace să stăpânéscă biserica și dania făcută lorŭ de slugerulŭ, precum și de alțĭ rezeșĭ din vecinătate. Așa în documentele schituluĭ se vede, că în anulŭ 1768 era la schitulŭ Răsboieniĭ egumenŭ monachulŭ Visarionŭ, carele se judecă cu rezeșiĭ de la Uscațĭ, cariĭ pretindeaŭ, că biserica schituluĭ arŭ fi pe moșia lorŭ, că prin urmare călugăriĭ arŭ fi stăpânindŭ cu nedreptulŭ o parte din moșia rezeșéscă. Dar pe temeiulŭ ispisoculuĭ de la Radu-Vodă, din 1624, ce era la mâna călugărilorŭ, s'a recunoscutŭ dreptatea schituluĭ.

In anulŭ 1789 monachulŭ Ilie Dabija, dintre rezeșiĭ localĭ, hărăzesce schituluĭ tótă averea sa. Din o scrisóre din anulŭ 1790, se vede, că moșia Răsboieniĭ cu schitulŭ trecuse de la Sandu Sturza la Constantinŭ Sturza, și acesta o a datŭ de zestre gínereluĭ sĕŭ vornicului (se pare) Michailŭ Sturza. Totŭ din acea scrisóre se vede, că era năcĭalnicŭ schituluĭ archimandritulŭ Efremŭ. Ginerele Sturzeĭ împuternicesce, prin amintita scrisóre, pre Efremŭ a strînge veniturile

moșieĭ Răsboieniĭ, ca și sub socrulŭ sĕŭ, și a le întrebuința întru ținerea bisericeĭ și a servitorilorŭ eĭ. De aicĭ se vede, că la începutŭ noulŭ proprietarŭ, Michailŭ Sturza, era favorabilŭ schituluĭ și archimandrituluĭ Efremŭ; dar acésta n'a duratŭ multŭ, precum vomŭ vedé maĭ josŭ.

In archiva mitropolieĭ Moldoveĭ se află o mărturie a maĭ multorŭ boerĭ Sturzescĭ, dată în anulŭ 1790, prin care se adeveresce, că moșia, pe carea Stefanŭ a ziditŭ biserica de la Răsboienĭ, a fostŭ cumpĕrată de tatălŭ lorŭ, marele logofĕtŭ Sandu Sturza de la unŭ Prăjescu, și o a afierositŭ schituluĭ Răsboieniĭ, carele la acestŭ timpŭ se administrézā de archimandritulŭ Efremŭ, pre carele eĭ îlŭ laudă și îlŭ recomandă pentru buna orânduială duhovnicéscă ce ține în schitŭ. Boeriĭ Sturzescĭ subscrișĭ în acea mărturie sunt : Ioanŭ Sturza vel vornicŭ, Stefanŭ Sturza vel logofĕtŭ, Dumitrachi Sturza banŭ, Grigorie Sturza hatmanŭ.

In anul 1792 Domnulŭ Alexandru Moruz, prin chrisovulŭ sĕŭ, miluesce schitulŭ Răsboieniĭ cu óre-carĭ hărăzirĭ din veniturile (ruzumaturile) domnescĭ. Aceleașĭ hărăzirĭ se confirmă în anulŭ următorŭ de Domnulŭ Michailŭ Suțulŭ.

Din o suplică a archimandrituluĭ Efremŭ, din anulŭ 1793, către Mitropolitulŭ Iacovŭ Stamati (suplică ce se păstrézā în archiva mitropolieĭ Moldoveĭ) se vede, că acestŭ Efremŭ a făcutŭ maĭ multe îmbunătățirĭ la schitulŭ Răsboieniĭ, carĭ, cum se esprimă elŭ, l'aŭ costatŭ «sudorĭ de sânge», întrebuințândŭ tótă silința sa spre înzestrarea schituluĭ, atâtŭ cu podóbe frumóse în interiorulŭ bisericeĭ, câtŭ și pe dinafară prin repararea bisericeĭ, prin construirea a patru chiliĭ, prin înzestrarea schituluĭ cu morĭ și cu viĭ.

Dar totŭ din acea suplică se vede, că proprietarulŭ moșieĭ Răsboieniĭ, logofĕtulŭ Michailŭ Sturza, schimbase atitudinea sa anteriórā către schitŭ. Elŭ tindea acum a se face deplinŭ stăpânŭ pe moșia schituluĭ și chiar a desființa schitulŭ, întrebuințândŭ la acésta până și silniciĭ și violărĭ. Se vede, că contra acesteĭ atitudinĭ ilegale a logofĕtuluĭ Sturza, Efremŭ îșĭ procurase de la boeriĭ Sturzescĭ mărturia citată maĭ susŭ, și în carea nu figurézā Sturza celŭ cu pretenția.

Efremŭ apoĭ se jăluesce Mitropolitului, că acestŭ boerŭ voesce să-lŭ alunge de la Răsboienĭ și «să strice schitulŭ», ca să se facă elŭ stăpânŭ pe moșia schituluĭ; că s'a încercatŭ în multe rândurĭ să apuce documentele schituluĭ, ce se păstra la egumenŭ. Spre acestŭ sfârșitŭ ĭ-a prădatŭ chilia în maĭ multe rândurĭ, până ce în fine a isbutitŭ a pune mâna pe documentele schituluĭ. Apoĭ a instalatŭ pre vătavulŭ sĕŭ cu familia în schitŭ, poruncindu-ĭ a pune mâna pe tótă averea călugărilorŭ. Efremŭ, avêndŭ a lupta cu unŭ dușmanŭ mare și puternicŭ, a credutŭ de-o-dată, că prin răbdare va puté îmblândi «féra», cum numesce elŭ pre Sturza; dar totulŭ a fostŭ în zadarŭ, și în fine, răsbitŭ de suferințe, a fostŭ silitŭ a se tângui Mitropolituluĭ. Se vede că și Mitropolitulŭ n'a pututŭ ajuta pe Efremŭ, căcĭ de acum schitulŭ Răsboieniĭ cu moșia sa a trecutŭ în stăpânirea familieĭ Sturzescĭ și schitulŭ de călugărĭ a rĕmasŭ desființatŭ de o cam-dată.

In anulŭ 1803 Mitropolitulŭ Veniaminŭ, în înțelegere cu Domnulŭ Alexandru Moruz, a făcutŭ o reformă în mănăstirile de călugărițe. Pe a finele veaculuĭ trecutŭ, o cuviósă bĕtrână, Maica Nazaria, sub conducerea starețuluĭ Paisie de la mănăstirea Némțuluĭ, a înființatŭ unŭ schitŭ de maice, la Văraticulŭ, nu departe de târgulŭ Némțuluĭ. Acolo s'aŭ adunatŭ curêndŭ multe femeĭ și fete din tóte stările societățiĭ, doritóre de călugărie, între carĭ multe fete de boerĭ, date la călugărie maĭ multŭ din motive economice. De aicĭ a urmatŭ necesitate a se destina pentru călugărițe o mănăstire maĭ mare și maĭ avută. Pe de altă parte, eraŭ maĭ multe schiturĭ micĭ de maicĭ, împrăștiate prin deosebite locurĭ ale țěreĭ, unde călugărițele trăiaŭ nu cu destulă disciplină mănăstiréscă. Astŭ-felŭ eraŭ: 1) schitulŭ Prepadómna din capitala Iașiĭ, 2) schitulŭ Socola de lângă Iașĭ, 3) schitulŭ Vânătoriĭ preste rîulŭ Bistrița, din josŭ de orașulŭ Pétra, județulŭ Némțuluĭ, 4) schitulŭ Gârcina, aprópe de Pétra, totŭ județulŭ Némțuluĭ. Tóte aceste schiturĭ, prin chrisovulŭ Domnuluĭ Moruz, din anulŭ 1803, s'aŭ desființatŭ. Pentru locuința călugărițelorŭ s'a destinatŭ o mănăstire mare, Agapia, care, de la înființarea eĭ încă din véculŭ XVI, fusese locuită de călugărĭ. Călugăriĭ acum s'aŭ strămutatŭ pe la alte mănăstirĭ, precum Némțulŭ, Râșca; iar egumenulŭ

s'a strămutatŭ la mănăstirea Socola, care s'a înzestratŭ cu câte-va moșiĭ, și s'a prefăcutŭ în seminarŭ, pentru educarea și învĕțătura candidațilorŭ de preoție. Tóte celelalte schiturĭ desființate s'aŭ prefăcutŭ în metóce ale mănăstiriĭ Agapieĭ, sub a căreĭa conducere s'a datŭ și schitulŭ Văraticulŭ. Călugărițele adunate, neîncăpêndŭ tóte la Agapia, douĕ-decĭ și cincĭ dintre ele s'aŭ așezatŭ în schitulŭ Răsboieniĭ. De schitulŭ Răsboieniĭ însă nu se pomenesce nimica în chrisovulŭ Domnuluĭ Moruz, de unde se vede că așezarea călugărițelorŭ acolo s'a făcutŭ după o disposiție ulterióră a Mitropolituluĭ Veniaminŭ, și după o înțelegere particulară a luĭ cu familia Sturzéscă, în a căreia posesiune era acum schitulŭ. De aceea călugărițele de acolo, până în anulŭ 1813, n'aŭ avutŭ nicĭ un actŭ publicŭ, constătătorŭ dreptuluĭ lorŭ de a locuì acolo și a avé dreptŭ la întreținere din averea schituluĭ.

În anulŭ 1811 murise marele logofĕtŭ Michailŭ Sturza, răpitorulŭ schituluĭ Răsboieniĭ. Urmașiĭ luĭ, împreună cu tótă familia Sturzéscă, aŭ închinatŭ schitulŭ cu moșia Răsboieniĭ spitaluluĭ S-tuluĭ Spiridonŭ din Iașĭ. În actulŭ de danie se dice între altele, că familia Sturzéscă avea numaĭ epitropia prin clironomie asupra schituluĭ și a moșieĭ sale. Reproducemŭ întregŭ acestŭ actŭ de danie, după cum l'a publicatŭ d-lŭ D. Gusti, fostŭ epitropŭ alŭ caseĭ S-tuluĭ Spiridonŭ, în jurnalulŭ «Curierulŭ» (Balasanŭ) din Iașĭ, în anulŭ 1876, Nr. 87.

Actulŭ de danie este adeveritŭ de Mitropolitulŭ Veniaminŭ :

«Datoria neapĕrată și creștinéscă este cu adevĕratŭ a urma sfinteIorŭ evangelicescilorŭ dogme, și maĭ alesŭ acésta adecă : unde va fi comóra vóstră, acolo va fi și inima vóstră ; și iarășĭ : milostenia spală și curățesce mulțime de pĕcate și izbăvesce suflete de mórte.

«Dintre aceste sfinte și dumnedeescĭ învĕțăturĭ amânându-ne și îndemnându-ne, întindemŭ mânile nóstre (măcar deși nevrednicĭ suntemŭ) către pré înaltulŭ și pré puterniculŭ Dumnedeŭ, și din bună voința inimiĭ nóstre închinămŭ pré sfîntuluĭ și mareluĭ sĕŭ nume, adică la spitalulŭ pămîntuluĭ *(țĕreĭ)*, ce este în mănăstirea sfîntuluĭ de minunĭ făcĕtoruluĭ Spiridonŭ, sfîntulŭ schitŭ Răsboieniĭ, ce este pe Valea-Albă, la ținutulŭ Némțuluĭ, unde se cinstesce si se

prăznuesce hramulŭ sfinţilorŭ maĭ marılorŭ Voevoḑĭ Michailŭ şi Gavrilŭ, dimpreună cu tótă moşia sa, ce se cuprinde prin scrisorĭ, şi cu tóte alte averĭ ale sale, mişcătóre şi nemişcătóre, ce sunt arĕtate anume prin osebitŭ isvodŭ; care acestŭ sfîntŭ schitŭ cu moşia sa aŭ fostŭ după moştenire sub epitropia némuluĭ nostru până la rĕposaţıĭ părinţiĭ noştriĭ Michailŭ Sturza şi Ecaterina Sturza, pe care acum cu a nóstră bună-voinţă şi cu a tuturorŭ némurilorŭ nóstre, îlŭ închinămŭ şi îlŭ afierosımŭ cu tóte ale sale la spitalulŭ pămîntuluĭ, ce este în mănăstırea sfîntuluĭ şi de minunĭ făcĕtoruluĭ Spiridonŭ, ca totŭ venitulŭ, ce se strînge, să fie deapururea spre purtare de grıjă, maĭ întâiŭ a sfîntuluĭ schitŭ Răsboieniĭ, spre a nu contenì nicĭ odinióră cele către înduratulŭ Dumneḑeŭ rânduıte rugăcĭunĭ, ci maĭ vârtosŭ cu plecată umilinţă ne rugămŭ a se sporì; şi alŭ doilea pentru hrana şi grija bolnavilorŭ, ce năzuescŭ pentru tămăduirea lorŭ la acestŭ obştescŭ spıtalŭ din mănăstirea sfîntuluĭ Spiridonŭ, pentru pomenirea sufletelorŭ şi pentru iertarea pĕcatelorŭ nóstre şi ale părinţilorŭ, fraţilorŭ, şi tuturorŭ celorŭ de o seminţie din vĭacŭ răposaţĭ, şi a celorŭ viĭ; care de acum înainte să fie vecĭnică danie şi miluire la spitalulŭ pămîntuluĭ, spre întrebuinţarea de maĭ susŭ arătată, în vĭacĭ desăvârşitŭ. Iar cine din némurıle nóstre saŭ din străinĭ s'arŭ ispitì a strıca, saŭ câtŭ de puţinŭ a strămuta acéstă a nóstră danie, să fie neiertatŭ de Domnulŭ Dumneḑeŭ în vĭaculŭ de acum şi în celŭ viitorŭ, şi în ḑiua înfricoşateĭ dumneḑeescĭĭ judecăţĭ să aĭbă pârâşĭ pe sfinţiĭ maĭ marĭ voevoḑĭ Michailŭ şi Gavrılŭ şi pe sfîntulŭ de minunĭ făcĕtorulŭ Spırıdonŭ. Şı spre întărirea acesteĭ adevĕrate daniĭ încredınţămŭ cu ale nóstre iscăliturĭ, iscălindu-se şi alţĭ cinstıţĭ boerĭ de némulŭ nostru.»

Iscăliţĭ : Constantinŭ Ghica logofĕtŭ, Sandu Sturza hatmanŭ, Grigorie Sturza visternicŭ, Dımitrie Sturza vornicŭ, Ioan Sturza, Alexandru Sturza, Ioan Neculcea spătarŭ.

Când s'a făcutŭ dania de maĭ susŭ, în schitulŭ Răsboieniĭ eraŭ aşezate, precum amŭ vĕḑutŭ, douĕ-ḑecĭ şi cincĭ de călugăriţe, carĭ formaŭ acelŭ schitŭ, şi se întreţineaŭ dın venitulŭ moşieĭ încungĭurătóre. Epıtropia arŭ fi voitŭ să depărteze de acolo acele călugăriţe,

ca să rĕmână averea schituluĭ tótă în folosulŭ spitaluluĭ. După intervenirea Mitropolituluĭ Veniaminŭ, epitropia a consimţitŭ, ca să rămână în acelŭ schitŭ acele doue-ḑecĭ şi cincĭ de călugăriţe, până la mórtea lorŭ, neavêndŭ atuncĭ unde se strămuta ele, cu condiţie însă, ca să nu se adune acolo maĭ multe călugăriţe, decât cele presente atuncĭ, iar după mórtea lorŭ, schitulŭ să se desfiinţeze, rămâindŭ tóte veniturile moşieĭ în folosulŭ spitaluluĭ. În urmarea acesteĭ disposiţiĭ s'a datŭ de epitropiĭ caseĭ S-tuluĭ Spiridonŭ călugăriţelorŭ următórea carte, care a legitimatŭ petrecerea lorŭ în schitulŭ Răsboieniĭ:

«S'a datŭ cartea nóstră maicelorŭ călugăriţelorŭ, ce sunt aşezate la schitulŭ Răsboieniĭ, ţinutulŭ Némţuluĭ, care schitŭ este afierositŭ de dumnia-lorŭ boeriĭ Sturzescĭ metocŭ mănăstiriĭ St. Spiridonŭ, cu tótă moşia şi altele ce are schitulŭ; şi fiindŭ-că maicele eraŭ aşezate maĭ dinainte la acestŭ schitŭ, şi nicĭ unŭ chipŭ nu-ĭ, ca să se pótă strămuta la altŭ locŭ, mănăstirea sfîntuluĭ Spiridonŭ, vĕḑêndŭ neputinţa acestorŭ maĭce şi că nu aŭ chipŭ unde aiurea să se mute, prin arătarea ce ne-aŭ făcutŭ şi preosfinţia sa părintele Mitropolitŭ Kirio Kir Veniaminŭ, li s'aŭ datŭ de la noĭ voie, ca să se aşeze la numitulŭ schitŭ, în tótă viéţa lorŭ nesupĕrate, însă numaĭ aceste douĕḑecĭ şi cincĭ maĭce câte sunt acolo la schitŭ, acestea să petrécă în pace, iar maĭ multŭ să nu aĭbă voie a se aduna; cum şi moşia, câtă este împrejurŭ a schituluĭ, să rĕmâe spre hrana maĭcelorŭ şi pentru altele, ce vorŭ avé trebuinţă, fără să fie supĕrate cu dare de baticŭ de către mănăstirea sfîntuluĭ Spiridonŭ. Iar după săvârşirea lorŭ, va rămâné schitulŭ şi moşia iarăşĭ a mănăstiriĭ sfîntuluĭ Spiridonŭ, ca o danie ce este dată mănăstiriĭ. 1813, Mart. 20».

Epitropiĭ: Nectarie Sardion, Iordaki Canta logofĕt, Sandu Sturza visternicŭ.

Călugăriţele de la Răsboienĭ nu s'aŭ maĭ împuţinatŭ până în presentŭ şi aŭ continuatŭ a forma schitulŭ de maĭce, cum a fostŭ de la începutulŭ vceaculuĭ. Pe la anulŭ 1835, s'a încercatŭ unŭ boerŭ, Alecu Sturza ce se ḑicea urmaşŭ alŭ donatorilorŭ schituluĭ, a cere de la epitropia caseĭ St. Spiridonŭ alungarea călugăriţelorŭ de la Răsboienĭ pentru totŭ-d'auna, şi cu venitulŭ schituluĭ să se întreţină

în spitalulŭ St. Spiridonŭ cincĭ paturĭ pentru bolnavĭ, peste acele ce întreținea atuncĭ spitalulŭ. Elŭ amenință, că la casŭ contrarŭ, va cere de la guvernŭ stricarea danieĭ și reînturnarea eĭ la urmașiĭ familieĭ. Mitropolitulŭ Veniaminŭ și acum a apĕratŭ esistența schituluĭ de maĭcĭ la Răsboienĭ. Maĭ pe urmă, sub Mitropolitulŭ Meletie, chiar epitropia spitaluluĭ s'a încercatŭ a desființa schitulŭ și a întrebuința averea luĭ numaĭ la spitalŭ; dar și acum mitropolia a apĕratŭ schitulŭ, încât elŭ continuă până astă-ḑĭ în tótă pacea, și adăpostesce unŭ numĕrŭ micŭ de femeĭ bătrâne sărace, din clasele inferióre ale populațiuniĭ nóstre. Mitropoliţiĭ noștri bine aŭ făcutŭ, sprijinindŭ acestŭ schitŭ; căcĭ prin acésta s'a îndeplinitŭ voința donatorilorŭ, carĭ aŭ închinatŭ mănăstiriĭ S-tuluĭ Spiridonŭ schitulŭ cu averea luĭ. Numirea de schitŭ arată anume, că acolo era o locuință călugăréscă (fie de bărbațĭ, fie de femeĭ). Maĭ departe se ḑice în actulŭ de danie, că din acelŭ schitŭ nicĭ-o-dată să nu înceteze rugăciunile cătră Dumneḑeŭ; că averea luĭ să se întrebuințeze spre ținerea schituluĭ, și numaĭ ceea ce va prisosì să se întrebuințeze în folosulŭ spitaluluĭ; că nimenea, fie dintre rude, fie dintre străinĭ, să nu strice, nicĭ să prefacă acea danie nicĭ odinióră, nicĭ câtŭ de puținŭ.

De aceea și epitropia a lăsatŭ în pace esistența schituluĭ de călugărițe de la Răsboienĭ; a regulatŭ însă ca moșióra schituluĭ să se arendeze, ca și alte moșiĭ ale spitaluluĭ S-tuluĭ Spiridonŭ, de cătră epitropie; schituluĭ i s'a făcutŭ budgetŭ aparte. Moșia schituluĭ a avutŭ o întindere de 684 fălcĭ, din carĭ 239 dându-se locuitorilorŭ clăcașĭ din satulŭ Răsboieniĭ, aŭ rĕmasŭ pe séma proprietățiĭ 445 de fălcĭ. Acestŭ pămîntŭ arendatŭ, produce anualŭ 6000 leĭ noĭ. Din acéstă sumă 4,480 leĭ se daŭ pentru întreținerea schituluĭ, iară restulŭ se iea în profitulŭ spitaluluĭ.

11. **Въ памет и въ задꙋшїе** = *spre memoria și spre desufleția.* Espresia задꙋшїе, pre carea noĭ amŭ tradus'o literalŭ prin *desufleție,* este fórte obicĭnuită în vechile nóstre documente slavone. Ea este vrednică de însemnatŭ, căcĭ în ea este obârșia unorŭ espresiunĭ românescĭ, păstrate până astă-ḑĭ în limba poporuluĭ. Prin ea se esprimă în sensŭ abstractŭ tóte faptele bune, ce, după credințele creștine, se

facŭ pentru ușurarea și mântuirea sufletelorŭ celorŭ rĕposațĭ în credință, precum : rugăcĭunile cele obicĭnuite ale bisericeĭ, milosteniile, fântânele, podurile, dotarea și zidırea bisericelorŭ, etc., ce se facŭ *de* saŭ *pentru* sufletulŭ cutăruĭ reposatŭ.

De aicĭ espresiunile românescĭ : *a datŭ de sufletŭ, a îngrijì de sufletŭ.* Totŭ de aicĭ în limba populară fiulŭ adoptivŭ se numesce *fiŭ de sufletŭ, desufleţelŭ,* orĭ simplu *sufleţelŭ,* cu privire la datoria luĭ, de a îngrijì de sufletulŭ tatăluĭ sĕŭ adoptivŭ după mórtea luĭ.

12. Cea dintâiŭ traducere a inscripțiuniĭ de pe biserica de la Răsboienĭ o a publicatŭ G. Asachì, la finele nuveleĭ sale istorice întitulată Valea-albă. (Vedĭ opera luĭ Asachi «Nuvele istorice a Românieĭ», edıț. 3-a Iașĭ, 1867. p. 122). Acéstă traducere apoĭ o aŭ reprodusŭ întocmaĭ maĭ mulțĭ alțiĭ: d-lŭ Cogălnicénu în articolulŭ «Bătălia de la Răsboienĭ» (Archiv. rom. t. I. p. 87); d-lŭ Gusti, în articolulŭ menționatŭ maĭ susŭ, despre schıtulŭ Răsboienĭ. Acea traducere cuprinde maĭ multe neesactitățĭ, chiar grosolane, carĭ arată, că traducĕtoriulŭ era fórte slabŭ în cunoscința limbeĭ slavice a documentelorŭ nóstre. De aceea punemŭ aicĭ neeșactitățile cele maĭ principale:

a. **Єще же и Басараб воевода названїи Лаїωта прїнде съ ним съ въсеѧ своеѧ басарабскоѧ землеѧ.** La Asachi se traduce : «*Încă și Basaraba V. V. chiematŭ fiindŭ la răsboiŭ, aŭ venitŭ cu dînsulŭ cu tótă puterea pămîntuluĭ luĭ Basarab.*

b. **Прїндоша плѣнити и гꙋблѧти землю молдавскою** : *aŭ venitŭ cu dînsulŭ să robéscă și să iea pămîntulŭ Moldoveĭ.*

c. **На мѣсто нарицаемое бѣлїи поток** : *la loculŭ ce se chiamă Valea-albă.*

d. **Тогдаже и титаре ꙋдаршиа землю молдавскою ωт тоѧ страни** : *atuncĭ aŭ luatŭ și a treia parte din pămîntulŭ Moldoveĭ, despre acea lature.*

D-lŭ Codrescu, la finele părțiĭ a III-a a Uricaruluĭ sĕŭ, p. 279, publıcă o nóuă traducere a acesteĭ inscripțiĭ, însă și aceea greșită; d. e. numele luĭ Laiotŭ, îlŭ traduce prin Ionŭ, numele luĭ Alexandru, fiulŭ mareluĭ Stefanŭ, îlŭ schimbă în Bogdanŭ; de Tătarĭ nu pomenesce nimică, puindŭ în loculŭ lorŭ treĭ puncturĭ.» etc.

O VISITĂ

LA CATEVA MĂNĂSTIRÎ ȘI BISERICÎ ANTICE DIN BUCOVINA

DE

EPISCOPULŬ MELCHISEDEC.
Membru alŭ Academieĭ Române.

Ședința de la 6 Martie 1885.

In anulŭ acesta, la 21 Augustŭ, Sâmbătă, am plecatŭ din Romanŭ însoțitŭ de directorulŭ episcopieĭ d-lŭ V. Mandinescu și de profesorulŭ din Bucurescĭ d-lŭ Grigorie Crețulŭ, spre a face o visită în interesulŭ archeologieĭ nóstre pe la câte-va mănăstirĭ și bisericĭ antice din Bucovina.

Dintru'ntâiŭ ne-amŭ dusŭ la Cernăuțĭ spre a ne lua bine-cuvîntarea de la Inaltŭ Pré Sfințitulŭ Metropolitŭ alŭ Bucovineĭ D. Silvestru Morariŭ. Ajungêndŭ la reședința Metropolituluĭ, după o călătorie de 6 ore cu drumulŭ de ferŭ, amŭ fostŭ primițĭ de pré distinsulŭ archipăstorŭ cu tótă obicĭnuita luĭ dragoste și bunătate. Acestŭ archipăstorŭ, prin erudiția, înțelepcĭunea, bunătatea inimeĭ, simplicitatea viețeĭ, modestia și afabilitatea conduiteĭ sale cătră toțĭ, este primulŭ între toțĭ archipăstoriĭ românĭ, câțĭ am cunoscutŭ eŭ în viéța mea; de aceea elŭ și este iubitŭ și stimatŭ de toțĭ. De asemenea și totŭ personalulŭ ce îlŭ încungĭură, clericĭ și laicĭ, sunt persóne vrednice de tótă recomandația, prin sciința și moralitatea lorŭ. Consistoriulŭ, cu carele elŭ administréză eparchia, este unŭ adevĕratŭ ministerŭ, și compusŭ din bărbațĭ eminențĭ, fără avisulŭ cărora metropolitulŭ nu ĭea nicĭ o hotărîre, atâtŭ în privința administrăriĭ materiale, câtŭ și a celeĭ disciplinare a bisericelorŭ și a cleruluĭ.

Reşedinţa metropolitană se compune din treĭ palaturĭ măreţe, unulŭ spre nordŭ, celŭ maĭ mare, destinatŭ metropolieĭ, altulŭ spre rĕsăritŭ, numitŭ «presbiteriŭ», destinatŭ pentru locuinţa şi găzduirea preoţilorŭ, acum ocupatŭ provisoriŭ de facultatea de sciinţe, până la isprăvirea nouluĭ palatŭ universitarŭ, carele se construesce acum. Alŭ treilea palatŭ, despre apusŭ, este seminarulŭ cu facultatea de teologie, aşa că metropolia Bucovineĭ eşte unŭ adevĕratŭ centru de sciinţă şi învĕţătură. In metropolie sunt douĕ bisericĭ fórte frumóse, o capelă în palatulŭ metropolitanŭ şi o biserică în palatulŭ seminarialŭ, fórte de gustŭ în tóte privirile, şi pe din afară şi pe din lăuntru. Palaturile aceste aŭ unŭ aspectŭ fórte grandiosŭ, represintă unŭ stilŭ maurescŭ copiatŭ depre unŭ castelŭ din Spania. Tóte aceste palaturĭ sunt cu douĕ etagĭurĭ. Celŭ metropolitanŭ se distinge prin măreţia şi spaţiositatea salónelorŭ şi a coridórelorŭ sale. Salonulŭ, destinatŭ congresuluĭ bisericescŭ este o capo-d'operă de artă, ca architectură şi ca pictură şi ca mărime ; se distinge şi prin frumósele sale colóne de marmură, produsă de munţiĭ Bucovineĭ. Aceste edificiurĭ monumentale facŭ onóre bisericeĭ Bucovineĭ, şi împĕratuluĭ actualŭ Franţ Iosifŭ, sub a căruĭa domnie s'aŭ făcutŭ aceste şi alte îmbunătăţirĭ în biserica ortodoxă română a Bucovineĭ. Nu maĭ puţină laudă merită împĕratulŭ pentru reglementarea cea înţeléptă introdusă în administraţia bisericéscă a Bucovineĭ, ĭar maĭ multŭ de câtŭ tóte, că a pusŭ în fruntea eĭ unŭ archipăstorŭ atâtŭ de meritoriŭ ca actualulŭ metropolitŭ alŭ Bucovineĭ, care face onóre naţiuniĭ şi bisericeĭ ortodoxe române în genere. Să dămŭ aicĭ câte-va notiţe despre activitatea şi serviciile aduse de elŭ naţiuniĭ române şi păstoriţilorŭ sĕĭ.

Doctorulŭ Samuilŭ Andreevicĭ Morariŭ, aşa se numĭa metropolitulŭ Silvestru înainte de călugărie, s'a născutŭ în comuna Mitoculŭ-Dragomirneĭ în Bucovina, aprópe de Sucĭava, în anulŭ 1818. Tatălŭ sĕŭ a fostŭ parochŭ. După ce a săvârşitŭ liceulŭ şi cursulŭ filosoficŭ în Cernăuţĭ, a urmatŭ în aniĭ 1840—1843 cursulŭ sciinţelorŭ teologice în institutulŭ teologicŭ totŭ de acolo. In anulŭ 1843, după isprăvirea studiilorŭ teologice, căsătorindu-se, fu chirotonitŭ şi orînduitŭ maĭ în-

tâiŭ ca administratorŭ și apoĭ ca parochŭ în comuna Cĭahorŭ lângă Cernăuțĭ, unde în curgere de 20 anĭ a desvoltatŭ o mare activitate păstorală. Norocita luĭ viéță conjugală n'a duratŭ multŭ : soția sa a muritŭ, și elŭ a rĕmasŭ vĕduvŭ; însă a căutatŭ și a aflatŭ mângăere în activitatea pastorală și în ocupațiunile literare. In aniĭ din urmă aĭ activitățiĭ luĭ parochiale a fostŭ numitŭ protopopŭ alŭ ocoluluĭ Cernăuțilorŭ, postŭ pe care l'a ocupatŭ cu multŭ devotamentŭ pentru biserică și școlă. In anulŭ 1862 elŭ fu numitŭ referentŭ-adiunctŭ alŭ consistoriuluĭ, fiindŭ totŭ-odată însărcinatŭ și cu postulŭ de profesorŭ de cântărĭ și de tipicŭ în seminariŭ și în scóla de cântărĭ. In anulŭ 1866, când s'a făcutŭ reforma consistoriuluĭ, doctorulŭ Andreevicĭ Morariulŭ fu decretatŭ de împĕratulŭ membru actualŭ alŭ consistoriuluĭ. In anulŭ 1874 Samuilŭ Andreevicĭ a intratŭ în tagma monachicéscă, primì numele de Silvestru, și apoĭ rangulŭ de archimandritŭ titularŭ alŭ bisericeĭ catedrale. După 3 anĭ, în 1877, fu numitŭ archimandritŭ consistorialŭ și generalŭ vicarŭ. Apoĭ în anulŭ 1879, murindŭ metropolitulŭ Blajevicĭ, Silvestru Morariŭ fu numitŭ administratorŭ provisoriŭ alŭ archidieceseĭ Bucovineĭ. După acésta nu târḑiŭ, în anulŭ 1880, a urmatŭ alegerea și numirea luĭ definitivă la archiepiscopia și metropolia Bucovineĭ, unde eminentele luĭ calitățĭ și neobosita activitate aŭ ajunsŭ deplina lorŭ desvoltare.

Doctorulŭ Andreevicĭ Morariŭ, în sfera literatureĭ didactice și bisericescĭ, a desvoltatŭ o activitate fórte productivă, prin care elŭ șĭ-a asiguratŭ recunoscința și mulțămirea contimporanilorŭ și a posterităţiĭ. In sfera didacticeĭ, încă pe când era parochŭ la Cĭahorŭ, a compusŭ 16 manuale de învĕțămîntŭ religiosŭ pentru școlele primare si secundare, carĭ s'aŭ tipăritŭ de depositulŭ imperialŭ alŭ cărților̆ŭ didactice la Viena, și carĭ cea maĭ mare parte s'aŭ edatŭ de două și de treĭ orĭ, și carĭ și astă-ḑĭ sunt în întrebuințare. Inșirămŭ aicĭ pe cele ce le avemŭ în mânile nóstre.

1. Liturgica saŭ tâlcuirea rânduelelorŭ Liturgieĭ. 8⁰ micŭ. 113 pag. 1860, Cernăuțĭ.

2. Învĕțătura ortodoxă pentru clasele superióre ale gimnasiuluĭ

Partea I-a. 8⁰ mic. 159 pag. Viena, 1862. — Partea II-a, 175 pag. Viena, 1862. — Partea III-a, 203 pag. 1862, Viena.

Partea I-a tractéză despre învĕțătura dogmatică generală, partea II-a despre învĕțătura dogmatică specială, partea III-a despre morala creștină.

3. Miculŭ catichis pentru clasa III a școlelorŭ poporane. 8⁰ micŭ. 76 pag. Viena 1879.

4. Epistolele şi Evangeliile la tóte duminecile și sĕrbătorile anuale, cu deducerĭ și aplicărĭ la viéța practică, pentru clasa III-a a școlelorŭ poporane. 1865, Viena. 8⁰ micŭ. 166 pag.

5. Prescurtare din istoria sfântă a Vechiuluĭ și Nouluĭ Testamentŭ, pentru a II-a clasă a școlelorŭ poporane. 8⁰ micŭ. 97 pag. Viena.

6. Istoria sfântă a Testamentuluĭ vechiŭ și noŭ, pentru a IV-a clasă a școlelorŭ poporane. 1865, Viena. 281 pag.

Metropolitulŭ Bucovineĭ este și unŭ bunŭ predicatorŭ. Ca dovadă a activitățiĭ luĭ în ramulŭ acesta este cartea luĭ întitulată: «Cuvîntărĭ bisericescĭ la tóte duminecile şi sĕrbătorile anuale», rostite de elŭ ca parochŭ la Cĭahor și tipărite la Cernăuțĭ în anulŭ 1860. Cartea are formatulŭ 4⁰ și 320 de pag. Aceste cuvinte ale parochuluĭ de la Cĭahor arată pe omulŭ adîncŭ cunoscĕtorŭ alŭ vieţeĭ morale și materiale a poporuluĭ românŭ. Elŭ scie a-ĭ vorbì în limba și în inima luĭ, conformŭ cu trebuințele luĭ sociale și religióse. Nu'ĭ vorbesce multŭ, dar bine, pe înțeles și pătrundĕtorŭ.

Ca profesorŭ de cântările bisericescĭ și ca bunŭ cântărețŭ bisericescŭ și musicantŭ, elŭ a tradusŭ pe note lineare o bună parte din cântările nóstre bisericescĭ, cum se cântă ele în Bucovina, și le-a tipăritŭ în anulŭ 1879 în Viena, într'o carte numită «Psaltikie bisericéscă». Cartea are formatulŭ 4⁰ mare, cu 97 pag. Ea este precesă de o scurtă metodă a valóreĭ notelorŭ lineare și aplicarea lorŭ la cântulŭ nostru bisericescŭ.

Jurnalulŭ «Neue illustrirte Zeitung» din Viena, 1880, Nr. 29, pag. 458, de unde împrumutămŭ cea maĭ mare parte din aceste noțiunĭ biografice ale metropolituluĭ Bucovineĭ, încheie articolulŭ sĕŭ cu aceste aprecierĭ ale subiectuluĭ sĕŭ: «Morariŭ Andreevicĭ unŭ timpŭ înde-

lungatŭ a fostŭ deputatŭ în dieta Bucovineĭ şi în senatulŭ imperialŭ, şi în acéstă calitate a desvoltatŭ o vióe activitate. Elŭ ca oratorŭ se bucură de unŭ eminentŭ renume; şi când vorbesce, fie în anvonŭ, fie în sala şedinţelorŭ, scie totŭ-d'auna a captiva auditoriulŭ sĕŭ prin ţinuta şi prin forma discursurilorŭ sale. Însă şi ca omŭ elŭ se bucură de cea maĭ deplină simpatie a tuturorŭ celorŭ ce sunt în contactŭ cu dînsulŭ. Conduita luĭ amicală şi atingĕtóre şi omenoşia luĭ către fie-carele, sunt dovedĭ de bunătatea inimeĭ luĭ.»

Am disŭ maĭ susŭ, că unulŭ din palatele reşedinţeĭ metropolitane este ocupatŭ de seminarŭ cu facultatea teologică. Seminariulŭ acesta în partea din dosŭ are o grădină spaţiósă, înconjurată cu ziduri, unde studenţiĭ vara îşĭ meditéză studiile lorŭ şi se recreéză. Seminariulŭ are unŭ internatŭ, unde se crescŭ şi se instruescŭ 40 de studenţĭ, aşa dicêndŭ sub ochiĭ bunuluĭ archipăstorŭ. Toţĭ aceştĭ studenţĭ sunt destinaţĭ a deveni servitorĭ aĭ biseriсeĭ, adică aĭ religiuniĭ şi moraleĭ poporuluĭ ortodoxŭ alŭ Bucovineĭ. Spre a puté intra în seminariŭ, eĭ trebue să fi absolvitŭ maĭ întâiŭ cursulŭ licealŭ. Studenţiĭ se întreţinŭ în seminariŭ cu tóte cele necesare: îmbrăcăminte, hrană, etc. Îngrijirea de eĭ este aşa de mare şi părintéscă, că chiar în timpulŭ vacanţeĭ, analogia întreţineriĭ lorŭ li se dă în banĭ, ca subvenţie pentru înlesnirea lorŭ. După terminarea cursuluĭ, eĭ de asemenea primescŭ subvenţiune, până ce ocupă vre-unŭ postŭ publicŭ, bisericescŭ saŭ civilŭ. Preoţĭ se facŭ numaĭ dintre tineriĭ carĭ aŭ absolvitŭ cursurile facultăţiĭ teologice, carĭ duréză 4 anĭ, şi numaĭ atuncĭ, când se declară după lege vre-o parochie vacantă. Facultatea teologică are 7 profesorĭ ordinarĭ şi unŭ docentŭ. Pentru administrarea seminariuluĭ este unŭ personalŭ deosebitŭ, compusŭ din 14 persóne, începêndŭ de la rectorŭ până la servitorŭ.

Bucovina, cu o populaţiune ortodoxă de 413,575 suflete, este împărţită în 12 protopopiate. În fie-care protopopiatŭ în terminŭ de mijlocŭ, se socóte ca la 25 de parochiĭ, cu bisericile lorŭ parochiale şi filiale. Numĕrulŭ bisericelorŭ parochiale şi filiale în tótă Bucovina ortodoxă este de 284. La aceste bisericĭ funcţionéză 286 de preoţĭ, uniĭ ca parochĭ, alţiĭ ca coadiutorĭ. Numĕrulŭ sufletelorŭ la o paro-

chie variézǎ dupre localitǎţĭ, de la 600 pânǎ 3000 şi maĭ susŭ. Unde numěrulŭ este maĭ mare de câtŭ arŭ puté îngrijì unŭ preotŭ, i se dǎ unŭ coadiutórŭ (ajutorŭ). Cu postulŭ acesta începŭ cariera lorŭ preoţiĭ ceĭ tinerĭ. Parochiĭ aŭ de la comunǎ, saŭ de la statŭ, casǎ de locuitŭ, fǎcutǎ anume pentru acéstǎ destinaţie, cu grǎdinǎ şi cu livadǎ; aŭ 24 fǎlcĭ de pǎmîntŭ de lucru, precum şi salariulŭ de 1000 fiorinĭ pe anŭ. Preoţiĭ coadiutorĭ primescŭ numaĭ salariŭ de 500 fiorinĭ şi veniturile particulare de la parochienĭ. În schimbulŭ acestorŭ beneficiĭ, preoţiĭ sunt datorĭ a face serviciile bisericescĭ şi acele religióse pe la casele locuitorilorŭ, a preda religiunea şi morala în şcóla comunalǎ şi a predica în tóte sěrbǎtorile. Predica se cere cu mare stricteţǎ. Preoţiĭ sunt datorĭ a trimite la consistoriŭ tóte predicele anuale; acolo ele se citescŭ, se calificǎ, se notificǎ într'o condicǎ, şi de la zelulŭ predicatoralŭ şi de la calitatea predicelorŭ depinde viitorulŭ preotuluĭ Afǎrǎ de acésta preotulŭ maĭ are şi alte însǎrcinǎrĭ, precum: participarea în consiliile comunale, în consiliile şcolare, administrarea bisericeĭ etc. La buna întreţinere a bisericelorŭ participǎ cu o parte din cheltuele proprietarulŭ moşieĭ, carele de dreptŭ pórtǎ titlu de patronŭ, saŭ cum s'arŭ ḑice la noĭ epitropŭ, şi cu altǎ parte comuna. În comunele, carĭ sunt pe moşiile fonduluĭ religiosŭ, ce se administréǎ de statŭ, titlulŭ de patronŭ alŭ bisericelorŭ îlŭ pórtǎ împěratulŭ. Preoţiĭ bětrânĭ saŭ neputincioşĭ, retrǎgêndu-se din funcţie, primescŭ pensie; de asemenea şi soţiile lorŭ věduve primescŭ subvenţiunĭ pentru întreţinerea lorŭ şi a orfanilorŭ.

Pentru formarea cântǎreţilorŭ trebuitorĭ pe la bisericĭ este în metropolie o şcólǎ deosebitǎ pentru învěţarea cântuluĭ bisericescŭ. Acolo învaţǎ 50 de elevĭ, veniţĭ de pe la comune, atâtŭ de la cele române câtŭ şi de la cele rutene. Eĭ învaţǎ limbile respective, românǎ şi rutênǎ, caligrafia, tipiculŭ şi cântarea bisericéscǎ dupǎ melodia românǎ şi rutênǎ; şi primescŭ subvenţie din fondulŭ bisericescŭ pentru întreţinerea lorŭ. Şcóla are unŭ directorŭ, unŭ catichetŭ şi 5 învěţǎtorĭ. Cursulŭ este de 4 anĭ.

Scopulŭ acesteĭ cǎlǎtoriĭ în Bucovina era visita câtorŭ-va bisericĭ

și mănăstirĭ vechĭ, din acea parte de locŭ, spre a puté culege la fața loculuĭ óre-carĭ noțiunĭ istorice și archeologice, ce se maĭ păstréză la ele, ca suvenirŭ din timpurile antice ale țěreĭ nóstre.

Locurile alese pentru acésta eraŭ mănăstirile Putna, Sucevița, Dragomirna, și orașele Rădăuțĭ și Sucĭava.

După ce amŭ petrecutŭ Dumineca în metropolia de Cernăuțĭ, a dóua ḑi, Lunĭ, însoțitŭ de d-lŭ pictorŭ Bucevski, carele a avutŭ plăcerea a ne' întovărăși și călăuzi în escursiunea nóstră, luându-ne bine-cuvîntarea Înaltŭ-prea-sfințituluĭ Metropolitŭ, amŭ plecatŭ spre mănăstirea Putna.

Trebue să adaogŭ, că părintele Metropolitulŭ, cunoscêndŭ scopulŭ escursiuniĭ nóstre, a îngrijitŭ, fără a ne spune, ca în tóte locurile să fimŭ primițĭ și tratațĭ frățesce, ceea-ce așa s'a și urmatŭ. Pretutindinea amŭ fostŭ primițĭ și tratațĭ chiar pomposŭ.

În calea spre Putna ne-amŭ opritŭ în târgușorulŭ Storojineț, proprietatea d-luĭ Cavalerŭ Georg. Flondor, unuluĭ din puținiĭ boerĭ românĭ, ce aŭ maĭ rěmasŭ în Bucovina, din vechile familiĭ boerescĭ ale Moldoveĭ. D-lŭ Flondor este unŭ bărbatŭ plăcutŭ, afabilŭ, ne-a primitŭ și tratatŭ cu multă dragoste. In curgere de dóuě ore, câtŭ ne-amŭ bucuratŭ de ospitalitatea d-sale, ne-a desfătatŭ cu maĭ multe anecdote haslĭĭ despre rěposatulŭ episcopŭ alŭ Bucovineĭ Eugenie Hacman. De la Storojineț plecândŭ, amŭ ajunsŭ séra la Crasna, proprietatea d-luĭ Baronŭ Manolache Stârcea. Timpulŭ a fostŭ fórte frumosŭ în tótă escursiunea nóstră prin Bucovina. Drumulŭ de la Cernăuțĭ la Crasna este fórte plăcutŭ, prin variația terenuluĭ: dealurĭ, văĭ, pădurĭ frumóse și bine păstrate, sate marĭ cu case bune, cu livedĭ de pomĭ și cu grădinĭ; locuitoriĭ parte sunt Românĭ, parte Rutenĭ. Româniĭ îșĭ păstréză intactŭ vechiulŭ costumŭ moldovenescŭ. Femeile se îmbracă cu materiĭ fabricate de dînsele din cânepă și lână, variate cămășĭ cu altițe și cătrințe; ĭar bărbațiĭ cu cămășĭ largĭ, încinșĭ cu brâne orĭ curele late cu nasturĭ, cu bondițe cusute cu florĭ, cu sucmane și cu ițarĭ de lână; încălțămintele sunt cibótele și opincile, iar în capŭ pălăriĭ cu bordurile late, prin carĭ eĭ totŭ-d'auna se deosebescŭ de Rutenĭ, ale cărora pălăriĭ aŭ bordurile înguste și capușonulŭ maĭ înaltŭ.

In satulŭ Crasna ne-a îmtîmpinatŭ preotulŭ comuneĭ, părintele Exarchŭ S. Petrovski, carele ne-a poftitŭ să visitămŭ biserica, ceea-ce amŭ și făcutŭ fiindŭ-că ea era chiar lângă drumŭ. Bisericuța este frumușică și curățică, bine întreținută de proprietarŭ. La biserică era şi unŭ numĕrŭ de săteni, cu carĭ amŭ conversatŭ câtŭ-va, și apoĭ ne-amŭ dusŭ la casa d-luĭ Baronŭ Stârcea, carele ne aștepta. Bĕtrânulŭ octogenarŭ, Baronulŭ Stârcea ne a primitŭ în curtea sa boeréscă cu tóte buna-voință și dragostea frățéscă, maĭ alesŭ că aveamŭ cunoscința domnieĭ sale maĭ dinainte.

Din întîmplare totŭ acolo a găsduitŭ în acea séră și d-lŭ Baronŭ Nicu Hurmuzachi, fratele nemuritoruluĭ Eudoxiŭ Hurmuzachi, împreună cu doĭ copiĭ aĭ sĕĭ, și care de la moșia sa mergea la Cernăuțĭ. Petrecerea la Crasna a fostŭ o adevĕrată sĕrbătóre, și pentru noĭ și pentru gasdă. Bĕtrânulŭ baronŭ Stîrcea, străinŭ de estravaganțele civilisațieĭ moderne, unesce în persóna sa, pe lângă calitățile cele bune ale vechiuluĭ boerŭ moldovenescŭ, politeța și cultura omuluĭ modernŭ.

A doua ḑi, în călătoria la Putna, amândoĭ Baroniĭ, Stârcea și Hurmuzachi cu fiĭ sĕĭ, ne-aŭ petrecutŭ până la Vicovu-de-susŭ, cale ca o oră de la Crasna. In Vicovŭ ne-amŭ opritŭ la casa parochuluĭ Dimitrie Onciulŭ, carele este totŭ o dată și protopopŭ. Aicĭ, despărțindu-ne de buniĭ și iubițiĭ noștri petrecĕtorĭ, amŭ luatŭ drumulŭ la mănăstirea Putna, care era departe de aicĭ ca la 1 ½ oră.

Atâtŭ Crasna câtŭ și Vicovulŭ sunt la pólele Carpațilorŭ.

Numele de Vicovŭ pórtă dóuĕ sate marĭ și frumóse: Vicovulŭ-de-susŭ, unde noĭ ne-amŭ opritŭ, și Vicovulŭ-de-josŭ. Ele sunt despărțite prin apa Putna, carea curge din munțĭ. Amândóuĕ satele aŭ o populațiune peste 7,000 de suflete, toțĭ Românĭ. Trecêndŭ apa Putna, amŭ trecutŭ pe lângă o văcărie a statuluĭ, unde se întreținŭ cele maĭ bune vite spre a se prăsi și rĕspândi în țéră, amŭ mersŭ spre mănăstire printre munțĭ, pe lângă o comună nemțéscă numită Kaiserberg, până ce amŭ intratŭ în satulŭ Putna, care se întinde până la mănăstire, cu o populațiune română de 1033 suflete. Mănăstirea, fiindŭ situată între munțĭ pe valea cea întortochiată a Putneĭ, nu se vede până ce nu te apropiĭ de dînsa. In satulŭ Putna este o mică

bisericuță de lemnŭ, despre care tradițiunea spune, că arŭ fi fostŭ durată de Dragoșŭ-Vodă la satulŭ Olovĕțŭ (astădĭ Volovĕțŭ), apoĭ strămutată la Putna de marele Stefanŭ, carele a zidıtŭ la Olovĕțŭ o biserică de pétră. Despre acéstă tradițiune menționéză și cronicarulŭ Nicolae Costinŭ (Letop. t. I. p. 99. în notițe). Bisericuța acésta însă a fostŭ prefăcută, în câtŭ astă-dĭ, după spusa parochuluĭ, numaĭ la partea altaruluĭ are lemnŭ de stejarŭ de acelŭ vechiŭ, ce se dice că arŭ proveni de la Dragoșŭ.

I. MĂNĂSTIREA PUTNA.

Acéstă mănăstire șĭ-a luatŭ numele de la torentulŭ Putna pe valea căreia este situată acéstă mănăstire, între munțĭ.

Dicerea *putna* este unŭ adiectivŭ slavonŭ, derivatŭ de la substantivulŭ *put*, cale, drumŭ. Elŭ ne dă a înțelege, că pe valea saŭ pîrâulŭ Putneĭ a fostŭ o cale de comunicațiune cu localitățile de la munte, de la care cale pîrâulŭ cu valea sa, a luatŭ numele de Putna, ceea-ce va să dică pe românesce : pîrâulŭ saŭ valea căiĭ, a drumuluĭ, saŭ pîrâulŭ cu calea, cu drumulŭ (slavonesce : Putna-a riečka, dolina).

Mănăstirea acésta, după cum ne spune letopisețulŭ, s'a fundatŭ de marele Stefanŭ în anulŭ 1466 (6974) Iulie 10, spre a mulțumi luĭ Dumnedeŭ pentru victoria ce a purtatŭ asupra păgânilorŭ la cetățile Chilia și Cetatea-Albă, pe carĭ ĭarășĭ le-a redatŭ Moldoveĭ, și a pusŭ în ele părcălabĭ românĭ, pe Isaia și pe Buchtea (Letop. t. I. p. 119). Zidirea mănăstiriĭ s'a urmatŭ în curgere de 4 anĭ, până în anulŭ 1470 (6978) Septembre 3, când Stefanŭ Vodă, după o victorie purtată asupra Tătarilorŭ, aprópe de Nistru, la dumbrava Lipințĭ, carĭ incurseseră în țéră spre a prăda, a sfințitŭ mănăstirea, și spre mulțumirea sfinteĭ Fecĭóre, căreia Stefanŭ atribuia victoria sa, a dedicat'o adormiriĭ eĭ, carea se serbéză la 15 Augustŭ. Sfințirea s'a făcutŭ cu mare pompă, în presența Mareluĭ Stefanŭ și a tuturorŭ boerilorŭ, a o mulțime de călugărĭ și poporŭ, de către metropolitulŭ țĕreĭ Teoctistŭ, împreună cu episcopulŭ de Romanŭ Terasie, cu

egumenulŭ mănăstirir archimandritulŭ Iosifŭ, și cu altŭ personalŭ bisericescŭ, archiereĭ, preoțĭ, diaconĭ, în numĕrŭ de 64 persóne, carĭ toțĭ aŭ liturgisitŭ (Letop. ibid. p. 123). Marele Stefanŭ a dotatŭ acéstă mănăstire cu averĭ însemnate și cu odóre prețióse, din carĭ multe se păstréză până astă-dĭ. Mănăstirea acésta era loculŭ celŭ maĭ iubitŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, unde elŭ îșĭ făcea devoțiunile sale și îșĭ recrea spiritulŭ. Ea fu destinată de dînsulŭ și ca locŭ de înmormîntare pentru sine și pentru familia sa.

Însă în starea eĭ actuală acéstă mănăstire, în zidirile eĭ nu ne-a păstratŭ nimica din timpulŭ Mareluĭ Stefanŭ. Biserica, chiliile, zidulŭ încungiurătorŭ, turnurĭ, totulŭ este de o construcție posterióră saŭ chiar modernă.

Mănăstirea Mareluĭ Stefanŭ de la Putna a fostŭ dărâmată pe la jumĕtatea secoluluĭ alŭ 17-lea de Vasile Vodă. Iată ce ne spune cronicarulŭ Ioanŭ Neculcea despre acéstă dărâmare : «Vasile Vodă aprópe de mazilie, aŭ greșitŭ luĭ Dumnedeŭ, că i s'a întunecatŭ mintea spre lăcomie, de aŭ stricatŭ mănăstirea Putna, gândindŭ că va găsì banĭ, și n'aŭ găsitŭ. Și s'a apucatŭ să o facă din noŭ iarășĭ precum aŭ fostŭ, și nu ĭ-aŭ ajutatŭ Dumnedeŭ să o facă, că aŭ zidit'o numaĭ din temelie din pămîntŭ, până la ferestre, și ĭ-aŭ luatŭ Dumnedeŭ domnia. Că s'aŭ sculatŭ Gheorghe Stefanŭ logofĕtulŭ cu óste asupra luĭ și l'aŭ scosŭ din domnie. Iară plumbulŭ cu carĕle aŭ fostŭ acoperită mănăstirea Putna, l'aŭ luatŭ Căzaciĭ luĭ Timuș, a gineređuĭ luĭ Vasile Vodă, de l'aŭ dusŭ la cetate la Suciava, de aŭ făcutŭ glonțurĭ de pușcă, să apere cetatea Suceveĭ despre Gheorghie Stefanŭ. Ce sciŭ, că aŭ apărat'o bine că s'aŭ osânditŭ și Timuș, pentru prada și jacurile ce aŭ făcutŭ pe la sfintele mănăstirĭ, și șĭ-aŭ pusŭ și elŭ capulŭ de glonțŭ, precum scrie letopisețulŭ. Și pe urmă aŭ gătitŭ mănăstirea Putna Gheorghe Stefanŭ, după ce aŭ luatŭ domnia, de este zidită precum se vede acum.» (Letop. t. II. 205). Biserica acésta de a dóua s'a sfințitŭ în anulŭ 1662, în anulŭ întâiŭ alŭ domnieĭ luĭ Eustratie Dabija, precum arată o mică inscripțiune slavonă, ce este d'asupra ușeĭ, la intrarea din pridvorŭ în biserică : **Сїѧ цр҃ковь поновн Іѡ҃ Гєѡргїи Стєфан Воєвод ї съвръшит въ д҃ни Іѡ҃ Істратїи**

Д҆лвѣжи вѡд влѣт з҃р҃о : acéstă biserică a înnoit'o Ioanŭ Gheorghie Stefanŭ Voevoda și s'a săvârșitŭ în ḑilele luĭ Istratie Dabija Voevoda, în anulŭ 7170 (1662).»

Unŭ altŭ ctitorŭ mare alŭ mănăstiriĭ Putna a fostŭ, pe la jumătatea veaculuĭ 18-lea metropolitulŭ Iacovŭ Putnénulŭ. Elŭ fiindŭ călugăritŭ în mănăstirea Putna, totŭ acolo s'a retrasŭ, după ce a demisionatŭ din trépta de metropolitŭ, silitŭ fiindŭ la retragere de intrigile boerilorŭ fanarioțĭ, la a cărora lăcomie se opunea acestŭ metropolitŭ, sub Vodă Ioanŭ Calimachŭ. Ce a făcutŭ elŭ pentru mănăstirea Putna se va vedé în urmă, când vomŭ vorbì despre sinodiculŭ saŭ pomelniculŭ acesteĭ mănăstirĭ.

Biserica actuală a mănăstiriĭ nu înfățișéză nimica interesantŭ și artisticŭ nicĭ în construcția sa, nicĭ în forma sa, nicĭ în pictură, fiindŭ nezugrăvită. Nicĭ forma sa esterióră nu are nimica din gustulŭ, măreția și soliditatea, cu care se distinge architectura bisericilorŭ domnescĭ din Moldova din veacurile 15-lea, 16-lea și parte din 17-lea.

Cu tóte aceste ea are o atracție mare pentru inima românéscă, căcĭ cuprinde în sine mormîntulŭ celuĭ maĭ mare geniŭ alŭ Moldoveĭ, dacă nu alŭ Românieĭ întregĭ. Apropierea de mormîntulŭ luĭ îțĭ umple sufletulŭ de nisce mișcărĭ lăuntrice, carĭ te transpórtă în trecutulŭ celŭ gloriosŭ alŭ țěreĭ, condusă de acestŭ estraordinarŭ bărbatŭ, mare eroŭ și mare politicŭ. Mișcarea sufletéscă te înfioréză, te umple de lacrămĭ și te sgudue în tótă esistența fisică și spirituală. Ce va fi fostŭ elŭ în viéța luĭ, dacă numaĭ umbra luĭ are atâta putere morală!

Venerația posterităţiĭ către memoria mareluĭ domnŭ s'a rĕspânditŭ și către mănăstirea Putna, unde se află mormîntulŭ luĭ; căcĭ acéstă mănăstire totŭ-d'auna s'a socotitŭ ca cea întâiŭ, și a avutŭ prerogativele eĭ de precădere și distincțiune între tóte mănăstirile țěriĭ

În mănăstirea Putna se păstréză unŭ singiliŭ de la metropolitulŭ Iacovŭ din anulŭ 1765, prin carele se constată prerogativele tradiționale ale acesteĭ mănăstirĭ. Iată cuprinderea luĭ:

«Iacovŭ cu mila luĭ Dumneḑeŭ Archiepiscopŭ și Metropolitŭ Moldavieĭ.

«În sciință să fie tuturorŭ cuĭ se cade a scì. De vreme ce sfânta și marea mănăstire Putna, zidirea reposatuluĭ întru fericire Domnŭ Stefanŭ V.V. celŭ bunŭ, dinceputŭ s'aŭ cinstitŭ a se numì cea maĭ întâiŭ, capŭ tuturorŭ mănăstirilorŭ pămîntuluĭ Moldoveĭ, singură de sine stăpânitóre, nicăirea supusă, dintru începutulŭ eĭ aŭ fostŭ și este archimandrie, avênd igumeniĭ eĭ totŭ-d'auna cu protimisire a fi înălțațĭ la stepena archieriei la sfintele episcopiĭ a acestiĭ patriĭ, cum s'aŭ urmatŭ și până la smerenia nóstră; și lângă alte miluirĭ s'aŭ datŭ eĭ protia, ca igumeniĭ să slujască, cu nebedernița, cu cruce de peptŭ și cu cârja archimandrescă, care eĭ, spre a lorŭ vecĭnica pomenire, le-aŭ afirositŭ aceste sfinte mănăstirĭ. Dreptŭ acésta și smerenia nóstră aflămŭ cu cale a întărì acestŭ ctitorescŭ așeḑămîntŭ, și blagoslovimŭ pe prea cuviosulŭ archimandritŭ Kir Varĭtolomeŭ Mazerénulŭ, cum și pe cuviosulŭ igumenŭ Kir Calistratŭ, ca la dumneḑeescile slujbe să slujască cu pomenitele maĭ susŭ podóbe. Și încă cuviosulŭ Achimandritŭ să aĭbă voe a slujì și cu archimandrésca mitră ce se află la numita mănăstire. Și poftimŭ și pe alțĭ următorĭ scaunuluĭ nostru preasfinţițĭ archiereĭ, ca acestŭ ctitorescŭ așeḑămîntŭ să-lŭ păzéscă spre slava luĭ Dumneḑeŭ, pentru cinstea acesteĭ mănăstirĭ și a lorŭ vecĭnică pomenire, Aminŭ. Vleto 7265. Mart. 20.»

Subscrisŭ: Iacovŭ Metropolitulŭ Moldoveĭ.

Acestŭ singiliŭ s'a confirmatŭ și de episcopulŭ de Rădăuțĭ Dosotheiŭ Ch resculŭ în anulŭ 1786, după ce Bucovina a trecutŭ sub stăpânirea Austrieĭ, și s'a recunoscutŭ că prerogativele ctitorescĭ ale mănăstiriĭ Putna nu sunt contrarie nouluĭ regulamentŭ bisericescŭ promulgatŭ de guvernulŭ austriacŭ în Bucovina.

În mănăstirea Putna s'aŭ păstratŭ multe lucrurĭ istorice și archeologice, precum: inscripțiunĭ mormîntale și morminte a diferite persóne însemnate în istoria țěriĭ, cusăturĭ prețióse și alte odóre, carĭ pe lângă importanța istorică, represintă și arta contimporană origineĭ lorŭ; de asemenea cărțĭ vechĭ, manuscrise și tipărite, icóne vechĭ, etc.

Să începŭ maĭ întâiŭ cu inscripțiunile mormîntale.

1. Când intrămŭ în pridvorulŭ bisericeĭ, îndată, la partea dréptă, lângă părete, găsimŭ mormîntulŭ metropolituluĭ Iacovŭ Pŭtnénulŭ;

ĭar lângă dînsulŭ, mormîntulŭ părinţilorŭ luĭ. Amândouĕ aceste morminte aŭ d'asupra lorŭ petre cu inscripţiunĭ române. Pe mormîntulŭ metropolituluĭ este scrisŭ :

«Ачесть гробник ѫсте аль прешсфинцитȣлȣи Митрополит · ал Молдовїи шни ктиторюл ачещїи сфинте мънъстири Кѵр Іѧковь. каре саȣ мȣтат кътръ вѣчиничиле лъкашȣри, ла анїи ,зс҃пѕ. лȣна маи еї.» (7286).

Pe marginea petreĭ, dinainte, sunt scrise cuvintele : «кареле дин схимъ саȣ нȣмит Євдимїи. ,аѱон.» (1778).

2. Iar pe mormîntulŭ părinţilorŭ luĭ se scrie :

«Сȣпт ачастъ пїатръ зак шаселе робилор лȣи Дȣмнезъȣ Кѵр Андрїан Їеросхимонах шни Марїа монахїа дȣпъ трȣпь пъринци а прешсфинцитȣлȣи Митрополит Молдовїи Кѵр Іѧкωв ал кърора шаселе саȣ адȣс анчѣ. ла анїи ,зс҃ѯѕ. ген. к҃.» (7266, 1758).

3. În partea stângă a pridvoruluĭ este mormîntulŭ metropolituluĭ Theoctistŭ, pe carele însușĭ marele Stefanŭ a pusŭ următorulŭ epitafŭ :

«Благочестивыи господаръ земли молдавскои Іѡ Стефан воевода. с҃нь Богдана воеводы. оукраси гробь сьи ѡтцȣ нашемȣ Митрополитоу сȣчавскомоу. преѡс(вѧ)щеномоу Кѵр Θеѡктистȣ иже прѣставесе в лѣт ,ѕц҃пѕ. но. иї. Evseviosulŭ Domnitorŭ alŭ ţĕriĭ Moldoveĭ Ioan Stefanŭ Voevoda, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, a înfrumuseţatŭ acestŭ mormîntŭ părinteluĭ nostru metropolituluĭ Sucĭaveĭ, prea sfinţituluĭ Domnŭ Theoctistŭ, carele s'a mutatŭ în anulŭ 6986 Novembre 18.» (1477). Data morţiĭ metropolituluĭ este pusă în letopiseţŭ (tom. I. p. 132) cu unŭ anŭ maĭ înainte (6985. Novem. 8) (1). Acesta este metropolitulŭ Theoctistŭ 1-iŭ. Numele acestuĭ metropolitŭ se găsesce în documentele nóstre istorice de pe la anulŭ 1454.

Din pridvorŭ saŭ porticŭ intrândŭ în întâĭa despărţire a bisericeĭ

(1) Inscripţiile de la mănăstirea Putna s'aŭ copiatŭ şi tradusŭ întâia dată în anulŭ 1843 de ieromonachulŭ Sev. Georgiescu, eclesiarchulŭ mănăstiriĭ, şi s'aŭ publicatŭ de d-lŭ M. Cogălniceanu în tomulŭ alŭ II-lea alŭ «Archiveĭ românescĭ» publicată în Iaşĭ în anulŭ 1845. Însă transcripţia şi traducerea părinteluĭ Georgiescu are multe greşelĭ şi necsactităţĭ, d. es. data morţiĭ metrop. Theoctist o pune : «6958 20 Ianuarie.» De aceea noĭ ne vomŭ sili a corege greşelile părinteluĭ Georgiescu din inscripţiunile ce le-amŭ găsitŭ şi urmăritŭ la Putna.

care în limbagiulŭ mănăstirescŭ se numesce «polunoșnicŭ», pentru că acolo se citesce rugăciunea de meḑulŭ nopțiĭ, care slavonesce se chiamă «polunoșnița» (meḑunoptica), iar în limba technică se numesce «narthică», sunt următórele morminte cu inscripțiunĭ. În partea dréptă :

4. Mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ Vodă, fiulŭ luĭ Stefanŭ celŭ mare, rĕposatŭ în 1517. Pe pétra mormîntală se citesce :

«сѧи гробь єсть благочестиваго господина Богдана воевод господарѣ земли молдавскои с҃на Стефана воевода ктитора свѧтѣли ѡбитѣли сеи иже прѣставесѧ къ вѣчным ѡбитѣлем. в лѣто ,зк҃е м҃сца априлѧ к҃ въ полѹнощи. Acestŭ mormîntŭ este alŭ euseviosuluĭ Domnŭ Bogdanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Stefanŭ Voevoda ctitorulŭ acestuĭ sfântŭ locașŭ, carele s'a mutatŭ la vécĭnicele locașurĭ în anulŭ 7025, Aprilie 20, la meḑulŭ nopțiĭ.» (1517).

5. Mormîntulŭ Knéjneĭ Marieĭ, fata Mareluĭ Stefanŭ, reposată în anulŭ 1518. Epitafulŭ :

«сѧи ест гроб Марїи рекомїѧ кнѧжна дщер Стефана воевод господарѣ земли Молдавскои ктитора свѧтѣи. ѡбитѣли сеи. и она прѣстависе къ вѣчнимь ѡбитѣлем. в л҃то ,зк҃ѕ мсца мар иї. Acesta este mormîntulŭ Marieĭ ce se ḑice Knéjna (1), fiĭca luĭ Stefanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, ctitorulŭ acestuĭ sfântŭ locasŭ, care s'a mutatŭ la vécĭnicele locașurĭ în an. 7026, luna Martie 18.» (1518).

În partea stîngă sunt mormintele :

6. Alŭ întâeĭ Dómne a luĭ Petru Rareșŭ, rĕposată în anulŭ 1529. Epitafulŭ :

«Благочестивьи и Христолюбивьи Iѡань Петръ воевода господарь земли молдавскои. Ѹкраси грѡб сьи господжи своеи Марии иже и прѣставися къ вѣчньм ѡбитѣлем вѣчинаа еи памѧт в лѣт ,з҃лз мсц їѹнїа ки днь. Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christosŭ Ioan Petru Voeveda, Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoveĭ, a înfrumsețatŭ mormîntulŭ acesta Dómneĭ sale Marieĭ, carea s'a mutatŭ la vécĭnicele locașurĭ. Vécĭnica eĭ pomenire. În anulŭ 7037, luna Iunie 28.

(2) Părintele Georgiescu a cetitŭ și tradusŭ rĕŭ câte-va pasage din acestŭ epitafŭ · numele Knejneĭ îlŭ schimbă în : «Maria Recomia princesă», luna Marte o schimbă în «Maiŭ».

Acésta este întâia soție a luĭ Petru Rareș. A doua a fostŭ Elena, carea este înmormîntată împreună cu dînsulŭ în mănăstirea Probota din Moldova. Acésta a doua soție în epitafŭ se numesce : «дѣштери деспотѫва царѣ fata țaruluĭ Despotŭ.»

7. Alŭ nepotuluĭ luĭ Petru Rareș, Stefanŭ-Vodă celŭ tênĕrŭ, reposatŭ în anulŭ 1527. Epitafulŭ : «Благочестивый и христолюбивый Іѡ Петрѫ воевода господарь земли молдавской ѹкраси грѡб сїи вънѹкѹ своемѹ Стефанѹ воеводѣ иже и прѣстависѧ къ вѣчным ѡбитѣлем в лѣто ҂зле мсца....(1). Evseviosulŭ și iubitoriulŭ de Christos Iónŭ Petru-Voevoda, domnitorulŭ țĕriĭ Moldoveĭ, a înfrumsețatŭ mormîntulŭ acesta nepotuluĭ sĕŭ Stefanŭ Voevodŭ, carele s'a mutatŭ la vecĭnicele locașurĭ în anulŭ 7035, luna (dupre Letopisețŭ, Ianuarie 14)».

Acestŭ Stefanŭ Voevodŭ este predecesorulŭ luĭ Petru Rareș. Stefanŭ celŭ tênĕrŭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ și nepotŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ. Letopisețulŭ ne spune despre dînsulŭ, că a muritŭ în cetatea Hotinuluĭ și a fostŭ înmormîntatŭ «cu cinste în mănăstirea Putna». (Letop. t. I. p. 156).

8. Din despărțirea numită «nartica» saŭ «polunoșnicŭ» intrândŭ în despărțirea propriŭ numită «templu» saŭ «a têmpleĭ», în partea din urmă găsimŭ loculŭ așa numitŭ «alŭ ctitorilorŭ». Aicĭ se înfățișéză privirii un baldohimŭ mărețŭ, cu părețiĭ de sticlă și ornatŭ cu cusăturĭ strălucitóre de aurŭ. O putere taĭnică te face să îngenunchĭ înaintea umbreĭ mareluĭ bărbatŭ, întru carele aŭ fostŭ întrupate bărbăția, spiritulŭ și geniulŭ, bărbatulŭ carele a fostŭ fala națiuniĭ române și onórea întregeĭ creștinătățĭ. Este mormîntulŭ mareluĭ nostru eroŭ, Stefanŭ celŭ Mare, așezatŭ în laturea dréptă. Mormîntulŭ sĕŭ este ridicatŭ dela pămîntŭ și acoperitŭ cu o lespede frumósă de marmură, fórte bine conservată, ca cum arŭ fi nóuă, și acoperită cu o stofă frumosŭ cusută, făcută și hărăzită de pietatea către memoria luĭ, în timpurile din urmă. Pe marmură sunt fórte frumosŭ sculptate următórele cuvinte :

(1) Data luneĭ e nelegibilă Părintele Georgiescu a cetitŭ : «генаріе 12». Letopisețulŭ o pune la «Genarie 14». Părintele Georgiescu, ḑicerea slavonă din epitafŭ : «вънѹк» (nepotŭ) o traduce prin «unchiașŭ», carea numaĭ *nepotŭ* nu însémnă.

«Благочестивый господинъ Іѡ Стефан воевода божїею милостїю господарь землн молдавскои. с҃нь Богдана воевод ктитор и сьздател свѧтѣи ѡбитѣли сеи. иже зде лижит»; apoĭ inscripţia continuă pe marginea dinainte a marmoreĭ: «прѣставис къ вѣчным ѡбитѣлем в лѣто ҂з... мсца... и господствова лѣт....» «Evseviosulŭ Domnŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnŭ alŭ ţěriĭ Moldoveĭ, fiiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, ctitorulŭ şi ziditorulŭ acestuĭ sfântŭ locaşŭ, carele aicĭ zace, şi s'a mutatŭ la vécĭnicele locaşurĭ în anulŭ. 7..... luna.... şi a domnitŭ anĭ....»

Marmura şi cu inscripţia de pe ea este pregătită, precum se vede, de însuşĭ marele Stefanŭ, fiindŭ încă în viéţă. De aceea data morţiĭ, anume: anulŭ, luna morţiĭ, precum şi aniĭ câţĭ a domnitŭ, nu s'aŭ pusŭ la facerea inscripţiuniĭ, ci s'aŭ lăsatŭ a se pune după mórtea luĭ de către urmaşiĭ sěĭ; însă acésta nu s'a făcutŭ de nime.

Din inscripţia de pe acoperemîntulŭ pusŭ de Bogdanŭ pe mormîntulŭ tatăluĭ sěŭ, Mareluĭ Stefanŭ, se scie, că elŭ a murıtŭ în anulŭ 1504 (7012) Iulie 2. Şi a domnitŭ 47 de anĭ şi 3 lunĭ (1).

Lângă mormîntulŭ Mareluĭ Stefanŭ sunt câte-va urne de sticlă, acoperite cu capace totŭ de sticlă, şi cu inscripţiunĭ pe hârtiuţe puse d'asupra. În ele se păstréză resturile găsite în mormintele de la Putna cu ocasiunea desgropăriĭ lorŭ şi a solemnităţiĭ naţionale dela 15 Augustŭ anulŭ 1871.

Din acestea vomŭ aminti: 1) o maramă — brobódă a uneĭ Dómne. Ea este lungă şĭ îngustă; pe laturĭ brodată cu sârmă de aurŭ, în lăţime ca de 4 degete, şi la mijlocŭ — ţesěturĭ de mătase fórte fină. Din resturile rěmase, unŭ pictorŭ bunŭ o póte restabili în întregimea eĭ. 2) O păreche de cerceĭ de aurŭ, lucraţĭ în à jour, de formă lungăréţă, ca de 3 degete, sunt fórte finŭ lucraţĭ şi bine conservaţĭ. După frumuseţea lorŭ arŭ sta bine cu eĭ şi astădĭ orĭ căreĭ regine. 3) Câte-va inele de aurŭ. Unulŭ din ele, de care ceĭ sciutorĭ spunŭ că este din mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ-Vodă, pe pétră are chiputŭ u-

(1) Data de 7012, carea se găsesce la păr. Georgiescu, negreşitŭ este împrumutată din letopiseţŭ şi adaosă de dînsulŭ.

nuĭ taurŭ strechindŭ. 4) Sunt întru o urnă resturĭ din o hlamidă domnéscă.

9. Alăturea, ceva maĭ josŭ, este mormîntulŭ ultimeĭ Dómne a luĭ Stefanŭ, Maria, fata luĭ Radu-Vodă, cerea a rĕposatŭ în anulŭ 1511. Lespedea este totŭ de marmură, fórte bine conservată și frumosŭ sculptată, de acelașĭ meșterŭ ca și a Mareluĭ Stefanŭ. Epitafulŭ constă din aceste cuvinte :

«**Сꙁи грѡб ест Марїи господжи. дъщи Радꙋла воевод господжи Стефана воеводы господарѣ земли молдавскои иже и прѣставис къ вѣчним ѡбитѣлем в лѣто ҂з... мсца...**», adică :

«Acestŭ mormîntŭ este alŭ Marieĭ Dómneĭ, fata luĭ Radu-Vodă, Dómna Domnuluĭ Stefanŭ-Voevodŭ, domnitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ. Carea s'a mutatŭ la vécĭnicele locașurĭ în anulŭ 7 . . . luna . . .» (1). Și aicĭ lipsesce data, fiindŭ lăsatŭ numaĭ loculŭ deșertŭ. Causa este ca și la inscripția de maĭ susŭ de pe pétra mormîntală a Mareluĭ Stefanŭ. Aceste petre se vede, că aŭ fostŭ făcute o dată, din ordinulŭ Mareluĭ Stefanŭ, fiindŭ elŭ încă în viéță precum și Dómna luĭ. Și după mórtea lorŭ nu s'a pusŭ datele. Acéstă lacună însă și aicĭ o îndeplinesce letopisețulŭ, carele ne spune, că Dómna Maria a muritŭ în anulŭ 7019 (1511), Februariŭ, Mercurĭ în sĕptămâna albă, și că a fostŭ înmormîntată în mănăsirea Putneĭ (Letop. t. I, p. 151).

În partea stângă sunt mormintele :

10. Alŭ Dómneĭ Maria de la Mangop, soția 3-a a Mareluĭ Stefanŭ, reposată în anulŭ 1476, cu epitafulŭ următorŭ :

«**в лѣт ҂ѕцпе мсца дек ді прѣстависѧ благочестиваа раба Божїа Марїа господжа благочестиваго Іѡанна Стефана воеводы господарѣ земли молдавскои. сынь Богдана воеводы** : În anulŭ 6985, luna Dec. 19 rĕposat'a evseviósa róba luĭ Dumnedeŭ Maria, Dómna Evseviosuluĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevodŭ, Domnitoriulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda». Data acésta a reposăriĭ acesteĭ Dómne corespunde

(1) Părintele Georgiescu și aicĭ pune data, însă nu aceea din letopisețŭ, ca maĭ susŭ, ci alta, 7017 (1509), nu sciŭ de unde luată, dacă nu va fi o greșală de tiparŭ care a schimbatŭ pe 9 în 7.

în totulŭ cu acea din letopisețulŭ vorniculuĭ Ureche (Letop. t. I. p. 132).

11. Mormîntulŭ a doĭ fiĭ aĭ luĭ Stefanŭ, Bogdanŭ și Petru, reposațĭ în anulŭ 1479. Epitafulŭ spune.

«**Сїи гробы сѫть раб божїих Богдана и Петра сыны Їѡ Стефана воеводы господарѣ земли молдавскои иже прѣставишеса Богдань в лѣто ҂ѕцпз мсца Їꙋлїа к ѕ Петръ в лѣто ҂ѕцпи Но. ка** : Aceste morminte sunt ale robilorŭ luĭ Dumneḑeŭ Bogdanŭ și Petru, fiĭ aĭ luĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorulŭ țěriĭ Moldoveĭ, carĭ aŭ rěposatŭ : Bogdanŭ în anulŭ 6987, luna Iulie 26, Petru în anulŭ 7988, Novembre 21.» Anulŭ este, după numěrarea nóstră de astăḑĭ, acelașĭ, 1479. Dar în vechime anulŭ noŭ era la 1 Septembre; de aceea mórtea luĭ Petru, întâmplată în luna Novembre se pune ca cum arŭ fi fostŭ în anulŭ următorŭ. Despre mórtea acestorŭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ pomenesce și cronicarulŭ Ureche, dar diferă puținŭ în datele ḑilelorŭ lunare ale morțiĭ lorŭ «17 Iulie» și «15 Novembre.» (Letop. t. I. p. 122). (1)

12. Afară de biserică, în partea despre miaḑă-nópte, lângă altarŭ, se găsesce o pétră mormîntală, care arată mormîntulŭ luĭ Theofanŭ episcopulŭ Rădăuților ŭ, rěposatŭ în anulŭ 1670 :

«**съи ест надгробное камен сътвори емꙋ себѣ Ѳеофань быв епископь Радовскї происходии ѡт Пꙋтнаа иже прѣставис в лѣто ҂зрои.** (2) Acéstă pétră epitafică a făcut'o șie Theofanŭ fostŭ episcopŭ de Rădăuțĭ, originariŭ de la Putna, carele a rěposatŭ în anulŭ 7178.»

Pe lângă acestea amŭ maĭ găsitŭ și alte inscripțiunĭ sculptate în pétră, în deosebitele locurĭ din cuprinsulŭ mănăstiriĭ. Așa sunt :

13. La intrarea de din afară, d'asupra porțiĭ mănăstiriĭ, se află săpată în pétră marca țěreĭ, și împrejurŭ inscripția :

«**Благочестивыи господаръ въсеи земли молдавскои великїи Їѡ Стефан воевод снь великаго Богдана воеводы създа и сътвори монастирь съи въ имѣ свѧтѣи Богородици. при Архимандритѣ Їѡсафѣ. в лѣто ҂ѕцпд** : Evseviosulŭ Domnitorŭ a tótă țéra Moldoveĭ, marele Ioanŭ

(1) Părintele Georgiescu pune, în locŭ de Novembre : «Octobre 1.»

(2) Construcția fraseĭ, de totŭ pocită, a acestuĭ epitafŭ, arată în autorulŭ eĭ deplina necunoscință a limbeĭ, în care afecta a scrie.

Stefanŭ Voevoda, fiulŭ marelui Bogdanŭ Voevoda, a zidită şi a făcutŭ mănăstirea întru numele Sfinteĭ Născĕtóre de Dumnedeŭ, sub archimandritulŭ Ioasafŭ, în anulŭ 6989.» (1481).

Epitetele de «mare» (великїи), date în acéstă inscripţiune atâtŭ luĭ Stefanŭ câtŭ şi tată-luĭ sĕŭ Bogdanŭ, epitete, carĭ nu se găsescŭ nicĭ în unulŭ din documentele de la Marele Stefanŭ, nicĭ în cele următóre până pe la finele véculuĭ alŭ 16-lea, când a începutŭ a se da luĭ Stefanŭ epitetulŭ de «mare» (1), arată că acéstă inscripţiune şi cu marca eĭ este de o dată cu multŭ posterióră. Chiar data zidiriĭ mănăstiriĭ, pe care letopiseţulŭ o pune între aniĭ 6974 (1466) şi 6978 (1470), în inscripţie este 6989. Încă şi numele celuĭ întâiŭ egumenŭ, carele după letopiseţŭ a fostŭ archimandritulŭ Iosifŭ, în acéstă inscripţie se numesce «Ioasaf» (2). Noĭ credemŭ, că acéstă marcă cu inscripţia eĭ datéză de la jumătatea véculuĭ alŭ 18-lea, când metropolitulŭ Iacov a reparatŭ mănăstirea, şi între altele, precum se arată în sinodiculŭ mănăstiriĭ «zidulŭ mănăstiriĭ, carele era de totŭ rĕsăritŭ şi părăsitŭ, totŭ din temelie l'aŭ făcutŭ.»

14. D'asupra porţiĭ, din partea din lăuntrulŭ mănăstiriĭ, este iarăşĭ marca ţĕriĭ sculptată în pétră, cu o inscripţie împrejurŭ în limba română, care arată data, când zidulŭ mănăstiriĭ s'a reînnoitŭ de metropolitulŭ Iacov, anume sub domnia luĭ Constantinŭ Racoviţă. Inscripţia este acésta: «**Кꙋ мила лꙋи Дꙋмнезеꙋ Iwан Константин Раковицъ воевод Домн църь Молдовїи.**» Marca are d'asupra coróna între buzdugan şi sabie, la mijlocŭ pe unŭ scutŭ bourulŭ cu sórele, luna şi o stea şi vulturulŭ cu crucea; căcĭ acestŭ Domnŭ a domnitŭ peste amândouĕ ţĕrile române; de desuptulŭ scutuluĭ data: ҂зс҃ѯе (7265) adică anulŭ 1757.

15. D'asupra uşeĭ paraclisuluĭ din chiliile stăreţescĭ încă este o marcă a ţĕriĭ fórte usată. In ea se distingŭ încă: la mijlocŭ bourulŭ cu stéua între córne, din drépta sórele, din stânga unŭ leŭ cu códa întórsă d'asupra, şi împrejurŭ o inscripţiune slavonă, din care numaĭ

(1) Vedĭ inscripţia grecéscă de pe unŭ mormîntŭ din biserica Sf. Nicolae din Suceava.

(2) Părintele Georgiescu schimbă atâtŭ numele archimandrituluĭ în «Ioanichie», câtŭ şi data în «6988», adăugêndŭ de la sine luna: «Мѣсяцъ Iꙋнїа», ceea ce în originalŭ nu se află.

ó parte din cuvinte se póte citì, și data care se rapórtă la anulŭ 1559, care coincide cu întâia domnie a luĭ Alexandru Lăpușnénulŭ. Iată cuvintele legibile din acea inscripțiune : «благочестивы господаръ.... Іѡ Алеѯандръ воевод господаръ земли молдавскои.... Іѡ Алеѯандръ воевод с҃н Богдана воевод и вн҄ѹк добраго Стефана воевод... в лѣт ҂зѯз.» (7067).

De aicĭ urméză, că marca acésta cu inscripțiunea eĭ datéză, precum am disŭ, dela Alexandru Lăpușnénu. De asemenea se vede din ea, că Alexandru Lăpușnénu avea pretențiunea de a fi feciorŭ alŭ luĭ Bogdanŭ Vodă, fiulŭ mareluĭ Stefanŭ, și de aicĭ nepotŭ alŭ mareluĭ eroŭ Stefanŭ (1).

16. In pîrgulŭ mănăstiriĭ Putna se găsesce o pétră cu o inscripțiune română, care arată data fundăriĭ sihastrieĭ Putneĭ, în anulŭ 1758. Inscripțiunea spune :

«Сф҃нта Сїхъстрїе пѹтнї дин чепѹт ести фъкѹт дин лемнъ де илие Кантакѹѕън ши саѹ ꙟноит фъкъндѹсе де пїатръ ꙟн зилеле Мъриии сал Констатин Раковиц воеводъ кѹ мила мѹлтор крештин. прин силинца старецѹлѹи Силїи ши саѹ сфинцът де Кѵр Досоѳеи Єпископ Ръдъѹц. лѣт. ҂зсѯѕ. пис. мър.» (2).

Acéstă sihăstrie era o filială a Putneĭ, departe de la mănăstire, în munțĭ, cale de o oră, destinată pentru sihastri saŭ pustnicĭ. Ea astădĭ nu maĭ există, ci numaĭ ruinele și petrele mormîntale arată loculŭ eĭ. Pétra acésta cu inscripțiunea s'a adusŭ în mănăstire, spre a se păstra ca o suvenire a fosteĭ sihastriĭ.

(1) Părintele Georgiescu spune, că cu 40 anĭ în urmă, când a copiatŭ elŭ inscripțiunile de la Putna, acéstă marcă era d'asupra ușeĭ cuhneĭ. Se vede că cu prefacerea urmată la înnoirea încăperilorŭ mănăstiriĭ, unele din inscripțiile vechĭ s'aŭ strămutatŭ, altele nicĭ se maĭ găsescŭ.

Părintele Georgiescu, transcriindŭ și traducêndŭ acéstă usată inscripțiune, îșĭ permite o licență, care întrece pe tóte cele amintite până aicĭ Elŭ, credêndŭ că are a face cu Marele Stefanŭ, ctitorulŭ mănăstiriĭ, îlŭ face a se numi «nepotŭ alŭ luĭ Alexandru Voevodŭ, și fiŭ alŭ luĭ Bogdanŭ dupre sfințita corónă a luĭ Dragoșŭ Voevodŭ». Maĭ credea că cuhnea, pe care era marca cu inscripția, ar fi fostŭ locuința luĭ Stefanŭ Vodă. Născocesce și data de 6981 cu luna Maiŭ.

(2) Monograma sculptoruluĭ : «Мърин» orĭ Мъртин, saŭ altŭ nume ce s'arŭ încépe cu silaba : Мър.

Dintre ornamentele bisericescĭ antice, păstrate în mănăstirea Putna, vomŭ însemna pre acele ce s'aŭ părutŭ maĭ remarcabile pentru artă și datele istorice ce represintă.

1. Unŭ acoperemîntŭ pentru mormîntulŭ Dómneĭ Maria de la Magop. Elŭ este cusutŭ cu firŭ de aurŭ și represintă portretulŭ acesteĭ Dómne, culcată, în posițiune de mórtă, cu ochiĭ închișĭ, cu brațele pe peptŭ, îmbrăcată în costumulŭ eĭ de Dómnă, cu coróna bizantină în capŭ De la corónă atârnă până din josŭ de umere nisce decorurĭ de metalŭ în formă de șuvițe înlănțuite. La douĕ colțurĭ are pajura bizantină cu douĕ capete, și la alte douĕ colțurĭ douĕ monograme grecescĭ ca simbole ale origineĭ sale din o familie a împĕrațilorŭ bizantinĭ. Pe marginea acoperemîntuluĭ este cusută inscripțiunea următóre:

«СЇИ ЕСТЬ ПОКРОВЬ ГРОБА РАБЫ БОЖЇА БЛАГОЧЕСТИВОИ И ХРИСТОЛЮБИВОИ ГОСПОЖДИ ІѠ СТЕФАНА ВОЕВОДЫ ГОСПОДАРѦ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ МАРЇИ. ИЖЕ ПРѢСТАВИСѦ КЪ ВѢЧНЫМ ѠБИТѢЛЕМ В ЛѢТ ҂ЅЦ͞ПЕ МСЦА ДЕКЕВРЇЕ ДЇ. ВЪ ПѦТ. ЧАС Є ДНЕ.» adecă:

«Acesta este acoperemîntulŭ mormîntuluĭ róbeĭ luĭ Dumnedeŭ evseviósei și iubitóreĭ de Christos Dómneĭ luĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoveĭ, Marieĭ, care s'a mutatŭ la vécĭnicele locașurĭ în anulŭ 6985 (1476), Vinerĭ, în cĭasulŭ alŭ 5-lea din di.»

2. O dveră saŭ perdea de la ușile împĕrătescĭ, hărăzită de marele Stefanŭ. Ea este lungă de 136 cm și lată de unŭ metru 3 cm, cusută cu sârmă de argintŭ de dĭferite culorĭ. Represintă icóna Binevestireĭ. La mijlocŭ Sf. Fecĭóră și Archangelulŭ Gavriilŭ; maĭ susŭ, la spatele Archangeluluĭ Prorocululŭ David; la spatele Fecĭóreĭ prorocululŭ Solomonŭ. In partea de desupt pe margine inscripția: «СЇѦ ДВЕРА СЪТВОРИ ІѠ СТЕФАН ВОЕВОДА С͞НЪ БОГДАНА ВОЕВОДИ Ѹ МОНАСТИР ѠТ ПѸТНОИ. ЮН ГЇ. Acéstă dveră a făcut'o Ioanŭ Stefanŭ Voevoda fiiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda la mănăstirea din Putna, Iunie 13».

3. O altă dveră maĭ mare de câtŭ cea anterióră. Pe ea se represintă restignirea Domnuluĭ. Este cusută cu sîrmă de argintŭ, pe pânză de mătasă roșie Din drépta cruceĭ este Maĭca-Domnuluĭ însoțită de sântele Mironosițe și d'asupra eĭ cusute cuvintele Domnuluĭ: «ЖЕНО

се с̓нъ твои : (femee! iată fiulŭ tĕŭ)»; din stînga — Ioan Teologulŭ și Longinŭ Sutașulŭ; în partea de josŭ a grupeĭ Mironosițelorŭ, din drépta este portretulŭ mareluĭ Stefanŭ îmbrăcatŭ în costumŭ regalŭ, cu coróna și cu hlamida. De la corónă atîrnă pe spate și umere nisce lănțujele de aurŭ. Stefanŭ este fără barbă, numaĭ cu musteţe. Din stînga, în linie cu Stefanŭ, este Dómna, de asemenea în costumŭ regalŭ. Aceste două figurĭ domnescĭ le-a comunicatŭ Academieĭ d-lŭ Bucevski în anulŭ trecutŭ, când se trata cestiunea despre barba luĭ Stefanŭ celŭ mare. Ele nu sunt pe unŭ epitafŭ, după cum din greșală se dicea atuncĭ, ci pe acéstă dveră ctitorescă. Pe de laturile dvereĭ, d'asupra Domnuluĭ și a Dómneĭ, sunt cusuțĭ în linie verticală câte 4 serafimĭ. D'asupra cruceĭ tocma susŭ sunt cusuțĭ Archangeliĭ, Mihailŭ d'a drépta și Gavrilŭ d'a stînga. La capĕtulŭ dreptŭ alŭ cruceĭ este scrisŭ «цар», la celŭ stângŭ «славы» (împĕratulŭ Slaveĭ) (1). La stînga cruceĭ josŭ staŭ, în posiție de rugăcĭune, Iosivŭ și Nicodimŭ. De desuptulŭ icóneĭ acéstă inscripție: «Іѡн Стефан вѡевод. с̓нь Богдана вѡевод. и госпожда его Марїа дщер Радȣ вѡевод. сътвори сїа дверъ. Монастирю своемȣ пȣтенском. влѣть господва. его м̑ пол. в лѣт ҂зи. Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, și Dómna luĭ Maria, fiĭca luĭ Radu Voevoda aŭ făcutŭ acéstă dveră mănăstiriĭ sale Putna, în anulŭ domnieĭ luĭ alŭ 40-lea și jumĕtate. Anulŭ 7008 (1500).»

4. Altă dveră saŭ perdea de ușă. Acésta represintă o mare icónă a hramuluĭ mănăstiriĭ, Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ. Lungimea eĭ e de 2 m. 33 cnm., lățimea de 1 m., 78 cnm. Icóna este mărétă și cu multă artă lucrată, cusută cu sîrmă de firŭ. La mijlocŭ se represintă corpulŭ Sânteĭ Fecĭóre, culcatŭ pe năsălie; de desubtŭ îngerulŭ cu sabia, și jidovulŭ Athonie cu mânile tăiate, pentru că voise a resturna năsălia. Corpulŭ Maĭceĭ Domnuluĭ este încungiuratŭ de Apostolĭ; d'asupra lorŭ Domnulŭ Christos ducêndŭ sufletulŭ Mai-

(1) Aceste cuvinte ne aducŭ aminte o mare dispută lipovenéscă din véculŭ alŭ 17-lea. Lipovenĭĭ pretindeaŭ, pe baza documentelorŭ antice, a nu se scrie pe cruce cuvintele: «Is. Nazarinénulŭ, împĕratulŭ Jidovilorŭ», cuvinte batjocoritóre inventate de Jidovĭ, ci numaĭ cuvintele «царь Славы» împĕratulŭ Slaveĭ.

ceĭ sale la cerŭ, încungiuratŭ de îngerĭ, apoĭ maĭ susŭ Serafimiĭ. La marginea de josŭ a acestuĭ tabloŭ, la o parte este portretulŭ luĭ Bogdanŭ-Vodă. Elŭ se represintă îmbrăcatŭ în marele costumŭ regalŭ bizantinŭ, ca și tatălŭ sĕŭ pe dvera anterióră, cu corónă și cu hlamidă. Pe de laturile tabloului celuĭ mare sunt alte tablourĭ maĭ micĭ, în numĕrŭ de 12, carĭ represintă cetățile și popórele pe unde se aflaŭ Sfințiĭ Apostolĭ predicândŭ, când a adormitŭ Maĭca Domnuluĭ, și de unde îngeriĭ, dupre legenda bisericéscă, pe norĭ aŭ adusŭ pe Apostolĭ la Ierusalimŭ, la înmormîntarea Maiceĭ Domnuluĭ. Numele acelorŭ cetățĭ sunt scrise cu literile inițiale d'asupra fie-căreĭ cetățĭ, precum și unŭ îngerŭ ducêndŭ pe câte unŭ apostolŭ pe norĭ. Tabloulŭ de desubtŭ are acéstă inscripțiune : «**Благочестивыи и христолюбивыи Іwан Богдан воевод божіею милостію господарь земли молдавскои с҃нь Стефана воевод вн8к Рад8ла воевод сътвори двер сїѧ въ цр҃кви създанѣи wт негова родителѣ въ п8тенском монастири идеже ест храм 8спеніе пречистеи богородици. в лѣт ҂зн҃і. а господства своего лѣто ѕ҃ и седмо текъиціе. м҃сца авг. еї.** Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Bogdanŭ Voevodŭ, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Stefanŭ Voevodŭ, nepotulŭ luĭ Radu-Voevodŭ, a făcutŭ acéstă dveră în biserica zidită de alŭ luĭ părinte în mănăstirea Putna, unde este hramulŭ Adormirea prea curateĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ. În anulŭ 7018 (1510), ĭară alŭ domnieĭ sale 6 anĭ și alŭ șéptelea curgĕtorŭ, luna Augustŭ 15».

5. O zavesă : totŭ dveră saŭ perdea de ușă, numită cu altă numire slavonă. Acésta ĭarășĭ represintă icóna Adormiriĭ Maĭceĭ Domnuluĭ; e cusută cu firŭ și sîrmă. Tabloulŭ are maĭ puține icóne decât cea anterióră, anume : trupulŭ Maĭceĭ Domnuluĭ încongiuratŭ de Apostolĭ, carĭ o prochodescŭ; sub corpulŭ Maĭceĭ-Domnuluĭ legenda cu ângerulŭ, care taie mânile jidovuluĭ Athonie; d'asupra Domnulŭ Christos, ducêndŭ sufletulŭ eĭ la cerŭ, încungiuratŭ de îngerĭ. De desuptŭ are acéstă inscripție, din care se vede, că ea datéză de la Marele Stefanŭ din anulŭ 1485 : «**Сїѧ завѣса сътвори Іw Стефан воевода божіею милостію господарь земли молдавскои с҃нь Богдана воеводи 8 монастир wт п8тнои в лѣто ҂ѕц҃чг маі є҃.**» (6993, 1485).

6. Altă zavesă totŭ de la Marele Stefanŭ, din anulŭ 1484, de asemenea cusută. Ea represintă icóna înălțăriĭ Domnuluĭ Christos: Domnulŭ redicatŭ de îngerĭ la cerŭ; pe de laturĭ sórele și luna; de desubt Archangeliĭ Mihailŭ și Gavriilŭ vorbindŭ cu Apostoliĭ, și arĕtându-le cerulŭ, unde se înalță Christos; apostoliĭ grupațĭ lângă Maica-Domnuluĭ. De desuptŭ inscripția următóre «Іѡ҇ Стефан воевода господарь землн молдавскои сътвори сїѧ завѣса монастирю ѡт пѹтна в лѣто ҂ѕц҃чв» (6992, 1484).

7. Aerŭ saŭ epitafŭ de la Marele Stefanŭ, din anulŭ 1480. Pe elŭ se represintă tabloulŭ puneriĭ Domnuluĭ în mormîntŭ. La capŭ este Maĭca Domnuluĭ și cu sf. Maria Magdalena; la picióre Iosifŭ și Nicodimŭ și cu dóuĕ sfinte muierĭ mironosițe. Dintr'o parte Evangelistulŭ Ioanŭ ține pe D-lŭ Christos de mână; împregiurŭ sunt îngeriĭ carĭ cântă înmormîntarea. Supra-scrierea în limba grécă: ὀ ἐνταφὴ ασμος (cântarea de înmormîntare). In colțurĭ simbolurile biblice ale Evangeliștilorŭ, și la fie-care simbolŭ scrise cuvintele grecescĭ liturgice, cu litere cirilice: «адонта. воѡнта. кекрагота. ке легонта.» Dedesubtŭ acéstă inscripție: «Изволенїем ѡтца и съ поспѣшенїем с҃на и съвръшенїем свѧтаго дѹха Іѡн Стефан воевода божїею милостїю господарь землн молдавскои с҃нь Богдана воевода и съ благочестивою господжи его Марїи и съ възлюбленими дѣти. Алеѯандра и Богдана Влада сътвориша сьи аерь въ монастири ѡт пѹтнои идеже є храм ѹспенїе прѣсвѧтїѧ богородици и приснодѣви Марїѧ. в лѣтѡ ҂ѕцчи. Cu vointa Tatăluĭ și cu conlucrarea Fiuluĭ și cu săvârșirea sfântuluĭ Duhŭ, Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, și cu evseviósa Dómna luĭ Maria și cu iubițiĭ copiĭ Alexandru și Bodanŭ-Vladŭ, făcut'aŭ acestŭ aerŭ în mănăstirea de la Putna, unde este hramulŭ adormiri prea sânteĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ și pururea-fecióreĭ Maria, în anulŭ 6998 (1490).»

Mărimea aeruluĭ este, în lungime 2,42 m., în lățime — 1,48 m. Elŭ este reînnoitŭ; anume, pânza de mătase cea veche rumpêndu-se, s'a înlocuitŭ cu alta nóuă de mătasă albastră, și tóte cusăturile de pe cea veche, și literile, s'aŭ cusutŭ pe acésta nóuă în aceeașĭ posițiune.

8. Altŭ aerŭ, din anulŭ 1516, cusutŭ cu firŭ pe o stofă de mătasă de colóre cenușie cu florĭ. Partea cusută are o lungime de 1.80 m., lățimea de 1.20 m. Împregiurŭ are acéstă inscripție slavonă : «Изволенїемь ѡтца и съ поспѣшенїемь сына и съвръшенїем свѧтаго дꙋха. изволи рабъ божїи панъ. Гаврилъ вистѣрникь тотрꙋшань. еже ѡнь желанїем въжделѣвше любве Хрїстовѣ страсти рачитель потъщательно сътвори сеи аерь. и даде его во молбѫ себѣ. и своеи съжителници. и чад его. въ монастирь ѡт воронець идеже ест храм свѧтаго славнаго великомꙋченика и побѣдоносца Геѡргїа. в лѣто ҂зк҃д м҃сц авг. к҃е : Cu voința Tatăluĭ și cu conlucrarea Fiuluĭ și cu săvârșirea sfântuluĭ Duhŭ, voit'a robulŭ luĭ Dumnedeŭ panulŭ Gavrilŭ Vistérniculŭ Totrușanu, carele, aprinsŭ de dorulŭ dragostiĭ luĭ Christos (și) iubitorŭ de patimele (luĭ), făcu acestŭ aerŭ și l'a datŭ spre rugă șie și convietuitóreĭ sale și fiilorŭ sĕĭ, în mănăstirea de la Voronețŭ, unde este hramulŭ sfântuluĭ slăvituluĭ Mareluĭ Martirŭ Gheorghie, în anulŭ 7024, luna Augustŭ 25.» (1516).

9. Unŭ acoperemîntŭ de tetrapodŭ, făcutŭ de Dómna Maria, ultima soție a Mareluĭ Stefanŭ, din anulŭ 1503. Elŭ constă din o stofă verde cu catifea roșie, lungŭ de 1.70 m., latŭ de 75 cm. Împrejurŭ este brodatŭ cu firŭ și cu inscripțiunea : «† съи покровь над тетраподом сътвори раба божїѧ Марїѧ господжа Їѡанна Стефана воеводы дъщи Радꙋла воеводы въ еже ѡт нихь съзиданѣи церкви въ пꙋтенскомь монастыри въ лѣтѡ ҂зві мсца ноеврїа двадесѧть. Acestŭ acoperemîntŭ pe tetrapodŭ făcutu-l'a róba luĭ Dumnedeŭ Maria, Dómna luĭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, fata Raduluĭ Vodă, în biserica cea zidită de dînșiĭ în mănăstirea Putneĭ; în anulŭ 7012, luna Novembre 20.» (1503).

10. Unŭ acoperemîntŭ pe mormîntulŭ Dómneĭ Marieĭ, pusŭ de fiulŭ eĭ Bogdanŭ, în anulŭ 1513. Elŭ este din o stofă cu câmpulŭ roșu, lungă de 1.70 m., lată de 1 m., împrejurŭ brodată de o inscripție cu litere marĭ, înalte de 10 cm., și constă din aceste cuvinte : «съи покровецъ ꙋкраси Іѡ Богданъ воевода божїею милостїю господарь земли молдавскои с҃нь Стефана воеводы кнꙋк Радꙋла воеводы. и положи его на гробѣ свѧтопочивнеи матери его Марїи господжи Стефана воеводы в лѣто ҂зка. ген. л : Acestŭ acoperemînțelŭ l'a înfrum-

sețatŭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Stefanŭ Voevoda, nepotulŭ luĭ Radu-Voevoda, și l'a pusŭ pe mormîntulŭ rĕposateĭ întru santitate maĭceĭ sale Marieĭ, Dómneĭ luĭ Stefanŭ-Voevoda, în anulŭ 7021, Ianuare 30.» (1513).

11. Acoperemîntŭ pe mormîntulŭ Mareluĭ Stefanŭ, pusŭ de fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ. după mórtea tatăluĭ sĕŭ. Constă din o stofă grea de catifea cu firŭ de aurŭ, lungă de 1.64 m, lată de 1.22 m. O parte stă pe mormîntŭ alta atârnă în partea dinainte. Pe partea ce stă pe mormîntŭ are acéstă inscripție slavonă: «Іѡ҃ Богданъ воевода божїєю милостїю господарь земли молдавскои ѹкраси и покры покровом сим гроб ѡтца своего Іѡн Стефана воеводы господствовавшаго въ молдавскои земли мз лѣт и три мсци и иже прѣставися въ вѣчнѣи ѡвитѣли в лѣтѡ ҂зкї мсца ї8л. в днь. въ день вторника въ чітврътыи час дне. Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țĕreĭ Moldoveĭ, a înfrumsețatŭ și acoperitŭ cu acestŭ acoperemîntŭ mormîntulŭ tatăluĭ sĕŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, carele a domnitŭ în téra Moldoveĭ 47 anĭ și treĭ lunĭ, și carele s'a mutatŭ la locașulŭ celŭ vecĭnicŭ în anulŭ 7012, luna Iulie, diua a doua, Marțĭ în césulŭ 4-lea din di.»

Combinândŭ data morțiĭ luĭ Stefanŭ și aniĭ domnieĭ luĭ în Moldova, venimŭ la resultatulŭ, că elŭ s'a suitŭ pe tronulŭ țĕreĭ în anulŭ de la Christos 1457, la începutulŭ luneĭ luĭ Aprilie, saŭ 6965, data de la Adam, carea se însémnă și în letopisețulŭ luĭ Ureche.

Afară de aceste ornamente frumóse, carĭ sunt o dovadă vie despre îngrijirea ce se punea în véculŭ 16 lea, epoca glorieĭ nóstre naționale, în cultivarea arteĭ cusătorieĭ și a pictureĭ bisericescĭ, maĭ sunt încă multe altele, făcute și date mănăstiriĭ de domniĭ și boeriĭ anticĭ, și pe carĭ timpulŭ nu mĭ-a permisŭ a le inspecta și înșira în memoriulŭ meŭ, lăsându-le pentru altă ocasiune.

Trecemŭ acum la Evangeliĭ și icóne ·

1. Evangelia slavonă comendată de Marele Stefanŭ a se scrie; dar întâmplându-i-se mórtea, o a săvârșitŭ și legatŭ fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ. Ea este scrisă pe pergaminŭ, fórte frumosŭ, cu chipurile Evangeliștilorŭ,

cu decorurĭ și inițiale elegante, în aurŭ Zacĭalele (sincopele) și tipicele de asemenea sunt scrise cu aurŭ. Cartea este mare, voluminósă și grea. Este îmbrăcată cu argintŭ masivŭ poleitŭ cu aurŭ Pe laturea d'asupra are în reliefŭ icóna învierii Domnuluĭ cu legenda scóterei sufletelorŭ din iadŭ, și cu ceĭ patru evangeliștĭ pe la colțurĭ. Pe partea de desubt se represintă totŭ în reliefŭ icóna Adormirii Maĭceĭ Domnuluĭ. Tablele la rădăcina cărții sunt împreunate cu o mrejă de argintŭ. Pe partea de desubt. sub icóna hramuluĭ, se citesce acéstă inscripție :

«Іѡ Богданъ Воевода божїею милостїю господарь земли молдавскои ѡкова сьи тетроевангель монастирю пѹтенскомѹ идеже есть храм ѹспенїе богородици въ задѹшие свѧтѹпочившаго родителѣ своего Стефана воеводы и за свое здравие и спасенїе в лѣто ҂зеї маи е : Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țěreĭ Moldoveĭ a ferecatŭ acestŭ Tetroevangelŭ mănăstirii Putneĭ, unde este hramulŭ Adormirea Născătóreĭ de Dumnedeŭ, spre desufleția rĕposatuluĭ întru sântitate părinteluĭ sĕŭ Stefanŭ Voevoda, și pentru sănătatea și mântuirea sa, în anulŭ 7015, Maiŭ 5» (1507).

La finele Evangelieĭ de la Ioanŭ se găsesce acéstă însemnare despre originea acesteĭ Evangeliĭ :

«Благоизволенїем ѡтца и поспѣшенїем сна и съвръшенїем свѧтаго дѹха благочестивыи и хрїстолюбивыи господинь Іѡн Стефан Воевода. божїею милостїю господарь земли мѡлдавскои. еже ѡн божественым желанїем разжедсѧ. и хрїстовых слѡвес рачителних сьи. потъщатеа поначѧ сьи тетроевангелъ. монастирю своемѹ поѹтенскомѹ. идеже ест храм оуспенїе прѣсвѧтѣи богородици. и оу том ѡврѣте его съмртъ и неностиже съвръшити. а сын оубо его Богдан Воевѡда. божїею милостїю господарь земли молдавскои ѡкова его и съвръши въ задѹшиа свѧтопочившаго рѡдителѣ своего, Стефана воеводы. и за свое здравїе и спасенїе.»

«Cu bună voința Tatăluĭ, și conlucrarea Fiuluĭ, și cu săvârșirea Sântuluĭ Duh. Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Domnŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țěreĭ Moldoveĭ, carele aprinsŭ fiindŭ de dorulŭ dumnedeescŭ, și fiindŭ iubitorŭ de

cuvintele luĭ Christos, a începutŭ acestŭ Tetro-vangelŭ mănăstiriĭ sale Putneĭ, unde este hramulŭ Adormirea prea sfinteĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ. Şi între acestea l'a găsitŭ mórtea şi n'a ajunsŭ să-lŭ săvârşéscă. Deci dară fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, l'a ferecatŭ şi săvârşitŭ, spre desufleţia rĕposatuluĭ întru santitate părinteluĭ sĕŭ Stefanŭ Voevoda, şi întru sănătatea şi mântuirea sa».

2. Evangelie de la marele Stefanŭ, din anulŭ 1488. Ea este frumosŭ scrisă pe pergaminŭ. N'are chipurile evangeliştilorŭ, ci numaĭ locurĭ lăsate pentru dînsele, de unde se vede, că ele trebuiaŭ a se face de unŭ pictorŭ, dar nu s'aŭ realisatŭ Ea a fostŭ ferecată cu argintŭ de marele Stefanŭ Dar în urmă stricându-se legătura primitivă, evangelia a fostŭ din noŭ legată de Roxanda Dómna luĭ Lăpuşnénu Vodă, cu argintulŭ primeĭ legăturĭ, precum arată inscripţia de pe dînsa. Pe partea de d'asupra este în reliefŭ icóna învieriĭ cu legenda scótereĭ din iadŭ a sufletelorŭ drepţilorŭ din legea veche, cu Adam şi Eva în fruntea lorŭ. Pe partea de desubt este icóna Adormiriĭ Maĭceĭ Domnuluĭ Inscripţia glăsuesce :

«сѫи тетроевангель обнови и ѡкова господжа Роѯанда ѡт вѣтхое сребро ѡт стараго Стефана воевода и даде его въ пѹтное монастиръ идеже ест храмь ѹспеніе пречистыѧ владычицы нашїѧ богородицѧ в лѣто ҂зои сент ка : Acestŭ tetroevangelŭ îlŭ înoi şi fereca Dómna Roxanda din argintulŭ celŭ vechiŭ de la bĕtrânulŭ Stefanŭ Voevoda, şi l'a datŭ în mănăstirea Putna, unde este hramulŭ Adormirea pré curateĭ stăpâneĭ nóstre Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ, în anulŭ 7078, Septemb. 21». (1569).

La finele evangelieĭ de la Ioanŭ este o însemnare, despre originea eĭ primitivă de la marele Stefanŭ, unde se spune :

«благочестивїи господинь Їѡн Стефан воевода господарю въсеи земли молдавскои сътвори и исписа и съкова. сьи тетроевангел монастирю своемѹ ѡт пѹтнои въ л҃ тое и к҃ лѣто господства его. и при архимандритѣ паисїа низскаго рѫкоѫ многогрѣшнаго тах монах Паладїа въ лѣт ҂ѕцчз. и начас мс ца сеп г҃ и съвръшис мр кг : Evsevio-

sulŭ Domnŭ Ioanŭ St·fanŭ Voevoda domnitorulŭ a tótă ţéra Moldoveĭ, făcu şi scrise şi ferecâ. acestŭ tetroevangelŭ mănăstirii sale de la Putna, în anulŭ alŭ 32-lea alŭ domnieĭ sale, şi fiindŭ archimandritŭ Paisie Scurtulŭ, prin mâna multŭ păcătosuluĭ tachigrafŭ monachulŭ Paladie, în anulŭ 6997. Şi s'a începutŭ în luna Sept. 3, şi s'a săvârşitŭ la Mart. 23». Adică tachigrafulŭ a scrisŭ acéstă voluminósă carte în curgere de 7 lunĭ.

3. Evangelia, totŭ slavonă, scrisă pe chârtie, formatŭ mare, ferecată cu argintŭ şi poleită. Pe legătură are aceleaşĭ icóne ca şi cele anteriόre. Pe laturea d'asupra are o inscripţiune, din care se vede, că ea este făcută de Georgie Părcălabulŭ de Hotinŭ, împreună cu soţia sa Knéghina Christina, în anulŭ 1598. Iată inscripţia :

«сїє євангеліє сътвори и ѡкова рабъ божїи пань Геѡрге пръкълабъ хотинскїи вкоупѣ съ кнѣгинѣ господства ємоу нанамѣ кръстина въ д҃ни благочестиваго господинь Ієремї Могилъ воевод божїю милостїю господарь земли молдавскои в лѣтѡ ҂зрѕ март : Acéstă evangelie a făcut'o şi a ferecat'o robulŭ luĭ Dumneḑeŭ, panulŭ Gheorghe Părcălabulŭ de Hotinŭ, împreună şi cu Knéghina (princesa) Domnieĭ luĭ anume Christina, în ḑilele evseviosuluĭ Domnŭ Ieremia Moghilă Voevodŭ, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţĕreĭ Moldavieĭ, în anulŭ 7106, Mart.» (1598),

La finele Evangelieĭ este o însemnare lungă scrisă în anulŭ următorŭ după isprăvirea evangelieĭ (1599); în ea se arată scriitorulŭ evangelieĭ şi meşterulŭ carele o a ferecatŭ în ţéră în Sucéva. Totŭ din ea se vede, că acéstă evangelie din începutŭ a fostŭ dată de făcĕtorulŭ eĭ bisericeĭ Adormiriĭ din Hotinŭ. Noĭ o reproducemŭ aicĭ în originalŭ şi traducere, maĭ alesŭ ca caracteristică pentru pietatea ac·luĭ timpŭ :

«въ д҃ни благочестиваго и христолюбиваго господина нашего милостиваго Іѡ Єремїа Могилж воевода божію милостїю господаръ земли молдавскои. Повелѣнїем раб божїихъ панъ Геѡргїе Излозѣи пръкълаб хотинскїи въкоупѣ и съ кнѣгинѣ господстваємоу на намѣ крестина написас сіє свѧтоє тътръевангеліє и дотогжде и ѡковаше ѧ съ помощиѧ

божїеа и съ въсъм ꙋсердїем их и дадоша ѧ въ церков въ град хотинскїи идеж ест храм оуспенїе прѣсвѧтїе владычицѫ нашѧ богородицѫ въ молбъ и въ памет им и ꙗко да бꙋдет им и чадом их и родителем ихъ и въсемꙋ рѡдꙋ их близнемꙋ и далнемꙋ и ѡтдадоша и подожиша ѧ съ благословенїем божїим и рекоша тако покладаючи сїе свѧтое евангелїе на престолъ божїи и рекоша ѡбое ѡт них бѫдѫщии въ едина мыслъ въздъхнꙋвши ѡт глъбини сердца их приклонше глави и колѣнѣ свои на прѣд престꙋ божїа где ѧ положише рекоша прїими ѡт нас ѡче невидимии ѡтче и сыне и д҃ше свѧтїи единосѫщиеи бившїи въ троици славимїи прїимѣте ѡт нас и мати божїѧ еѧже ест храм сїе наше малое приношенїе дар въ молба ѡт нас нед стоиних иноже ѡтци свѧтїи чьтите и за нас грѣшних бога молите миже ѡтци свѧтїи епископи и еще иници свѧтии би исповѣдꙋем и съ благословенїем ѡт помощи божїа покладаем зде въ свѧтѣм храмѣ више ѡписанном оуспенїе пречистїе владычица богородица и приснодѣви Марїа а кто би имѣл ѡтдалити и възѣти сїе наше наданїе ѡт сїѧ свѧтїѧ церкви или заклад положити и имѣл би ѧ порꙋшити ѡт сег свѧтаго мѣста ѡт град ѡт хотин идеже ест храм оуспенїе пречистїе владычици нашеѧ богородици ꙗко да бꙋдет проклѣт и триклѣт ѡт свѧтих ѡтецъ т҃и и ѡт вї апостолъ и именем божїем анадема и аз Геѡргїе пръкълаб въ кꙋпѣ и съ кнѣгина моа и ми хощем съ таковим человѣкѡм кто би въсхотѣл възѣти сїа свѧтаа книга и ѡтдалити ѡт тог свѣтаго мѣста где дадохом ми хощем соби питати съ таковим человѣкѡм на страшном сѫде идеже нѣст лицемѣрїа и исписас сїе свѧтое евангелїе рѫкоѫ оунылаг и нетребнаг и многогрѣшнаг раба божїа Мартин васевич ѡт рахотин ѡт земли ладїамска и ѡковас рѫкоа бреноа раб божїи Ꙗким златар ѡт сꙋчав в лѣто ҂зрз рок мс҃ца март кв. În ḑilele evseviosuluĭ și de Christos iubitoruluĭ Domnuluĭ nostru milostivuluĭ Ioanŭ Ieremia Moghilă Voevoda, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţěreĭ Moldoveĭ. Din porunca robilorŭ luĭ Dumneḑeŭ Panulŭ Gheorghie Izlozénu Părcălabulŭ Hotinuluĭ împreună și cu cnéghinea domnieĭ luĭ anume Cristina, scrisu-s'a acéstă sfântă Tetroevangelie, și totŭ atuncĭ s'a și ferecatŭ cu ajutorulŭ luĭ Dumneḑeŭ și cu tótă osârdia lorŭ și aŭ dat'o în biserica din cetatea Hotinuluĭ, unde este hramulŭ Adormirea prea sfin-

teĭ stăpâneĭ nóstre Născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ, întru rugă și pomenirea lorŭ, și ca să fie lorŭ și fiilorŭ lorŭ și părinților lorŭ și totŭ némuluĭ lorŭ apropiatŭ și depărtatŭ. Și o aŭ datŭ și pusŭ cu bine-cuvîntarea luĭ Dumneḑeŭ. Și aŭ ḑisŭ așa, puindŭ acéstă sfântă Evangelie pe prestolulŭ (tronulŭ) luĭ Dumneḑeŭ, și aŭ ḑisŭ fie-carele din eĭ, fiindŭ întru o cugetare, suspinândŭ din adânculŭ inimiĭ lorŭ, plecândŭ capetele și genuchele sale înaintea prestoluluĭ luĭ Dumneḑeŭ, unde aŭ pus'o aŭ ḑisŭ : priimesce de la noĭ, părinte nevĕḑutule, Părinte și Fiiule și Duhule sfinte, celŭ de o ființă, carele eștĭ slăvitŭ în Treime; priimițĭ de la noĭ și tu Maĭcă a luĭ Dumneḑeŭ, alŭ căreia este hramulŭ, acéstă mică ofertă a nóstră, darŭ întru rugăciune de la noĭ nevredniciĭ. De asemenea: părințĭ sfințĭ, cetițĭ, și pentru noĭ păcătoșiĭ rugațĭ pe Dumneḑeŭ. Iară noĭ, sfințĭ părințĭ episcopĭ, și încă și vouĕ sfințilorŭ călugărĭ, vĕ mărturisimŭ și cu bine-cuvîntare de ajutorŭ dumneḑeescŭ o punemŭ aicĭ în sfintulŭ templu maĭ susŭ scrisŭ, Adormirea prea curateĭ stăpâneĭ nóstre Născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ și pururea feciórеĭ Marieĭ. Iară cine ar depărta și lua acéstă hărăzire a nóstră de la acéstă sfântă biserică, saŭ arŭ pune-o amanetŭ și arŭ înstrăina-o de la acestŭ sfântŭ locŭ din cetatea de la Hotinŭ, unde este hramulŭ Adormirea prea curateĭ stăpâneĭ nóstre Născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ, să fie blestematŭ și de treĭ orĭ blestematŭ de ceĭ 318 sfințĭ părințĭ și de ceĭ 12 Apostolĭ, și în numele luĭ Dumneḑeŭ anatema. Și eŭ Gheorghie pârcălabulŭ, împreună și cu cnéghinea mea, voimŭ ca unŭ astŭ-felŭ de omŭ, carele arŭ vrea să ĭea acéstă sfântă carte și să o depărteze de la acestŭ sfântŭ locŭ, unde noĭ amŭ dat'o, voimŭ a ne întreba cu astŭ-felŭ de omŭ la înfricoșatulŭ județŭ, unde nu este fățărie. Și s'a scrisŭ acéstă sfântă Evangelie cu mâna trândavuluĭ și netrebnicluĭ și multŭ păcătosuluĭ robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ Martinŭ Vasevicĭ de la Rohatin din ţéra Ladiam (Lodomeria ?). Și s'a ferecatŭ cu mâna de țĕrînă a robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ Iachimŭ argintarulŭ din Suciava în anulŭ 7107 (1599), luna Marte 22.»

Observămŭ, că lucrulŭ argintărieĭ la acéstă Evangelie este inferiorŭ Evangeliilorŭ anterióre, amintite maĭ susŭ.

4. Evangelie slavonă, scrisă pe pergaminŭ, cu icónele Evangeliș-

tiloră, ferecată cu argintă, poleită cu aură, cu aceleașĭ icóne pe ferecatură : Învierea luĭ Christos și Adormırea Maĭceĭ Domnuluĭ. Din inscripțiunıle aflătóre atâtă în lăuntrulă eĭ (una înainte de Evangelıa luĭ Luca, alta la finele Evangelıeĭ luĭ Ioană), câtă șı pe ferecătură, se vede, că acéstă Evangelıe a fostă făcută de Pan Petru Albota, starostele de Cernăuțĭ, și dată spre pomenire mănăstiriĭ Putna. S'a scrisă în anulă 7077 (1569) și s'a ferecată în anulă 7079, adică cu doĭ anĭ maĭ în urmă.

Dın bibliotеca mănăstiriĭ Putna se vede, că Marele Stefană nu numaĭ cu Evangeliĭ ci și cu tóte celealalte cărțĭ bisericescĭ, trebuıtóre la serviciulă divınă anuală, a înzestrată mănăstırea sa, tóte în limba slavonă, scrıse pe pergamină. Dar puțıne din ele aŭ maĭ rĕmasă.

Icóne vechĭ :

1. Două ripide de argintă poleıte cu aură; ele sunt în formă de Serafimĭ, frumosă lucrate. Fie-care din ele are inscripția următóre, în carea se spune, că sunt date mănăstiriĭ de Marele Stefană, în anulă 1497. **Іωн. Стефан воевод божїею милостїю господарь землн молдавскон. сынъ Богдана воевωды сътвори сїѧ репїдѧ въ монастири ωт пȢтнон идеже ест храм. Ȣспенїе прѣсвѧтѣи богородици в лѣтω ҂зе. ген. д ї.**

2. Icóna Nasceriĭ Domnuluĭ Isus Christos. Marginile eĭ sunt îmbrăcate cu plăcĭ de argintă cu florĭ în relıefă. Sub rama de sușă, pe o placă de argıntă, sunt scrıse aceste cuvinte : **рождиство господа нашего і҃Ȣ х҃а** : Nascerea Domnutuĭ nostru Isus Chrıstos. Pe altă placă de argintă de pe rama de jośă se citescă aceste cuvinte : **сїа иконѫ сътвори и ωкова епископъ Анастасїе романскы и даде ѧ монастирȢ ωт пȢтнон. идеже ест храм Ȣспенїе пресвѧтѣи богородици в лѣто ҂зо҃и м҃сца фев. и҃ї.** Acéstă icónă o făcu și ferecă episcopulă Anastasie ală Romanuluĭ, și a dat'o mănăstırıĭ de la Putna, unde este hramulă Adormirea prea sânteĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ In anulă 7078 (1570), luna Febr. 18.

3. O altă icónă de aceiașĭ formă și mărime ca și cea anterıóră, dăruită de acelașĭ episcopă, cu doĭ anĭ maĭ înaınte. Ea se întıtuléză :

възнесеніє господа нашего Гс х҃а : Înălțarea Domnuluĭ nostru Isusŭ Christos. Inscripția de desubt dice : сїя иконы окова Єпископь Анастасїє романскы. в лѣтѡ ҂зоѕ м҃ца ген. а҃ : Acéstă icónă a ferecat'o episcopulŭ Anastasie alŭ Romanuluĭ, în anulŭ 7076 (1568), luna Ianuar 1.

4. Icóna Botezuluĭ Domnuluĭ ornată cu plăcĭ de argintŭ poleite, ca și cele menționate maĭ susŭ. Pe partea de susŭ se însémnă numele sĕrbătóreĭ ce represintă : богоявленїє господа бога : Dumnedeésca arĕtare a Domnuluĭ Dumnedeŭ. De desubt inscripția : сїа икона сътвори и ѡкова Архимандрит Досодеи ѡт пѹтна и съ ѹченикол своим єродїакѡн Анасїє. в лѣто ҂зчг мс҃ца авг : Acéstă icónă a făcut'o și ferecat'o archimandritulŭ Dosotheĭ de la Putna și cu uceniculŭ sĕŭ Ierodiaconulŭ Anasie, în anulŭ 7093 (1585), luna Augustŭ.

5. Maĭca Domnuluĭ cu rĕstignirea înaintea sa, tótă îmbrăcată cu argintŭ, în mărime de 31 cm. lungime, și 27 cm. lățime; datéză de la metropolitulŭ Iacovŭ Putnénulŭ, din anulŭ 7276 1768, când acestŭ metropolitŭ era retrasŭ din scaunŭ și petrecea la Putna.

Acésta se vede din inscripția Icóneĭ : Иковь проинь митрополить Молдавиеи. лѣт ҂зсоѕ. (7276).

6. Icóna Învieriĭ Domnuluĭ, pe margine cu plăcĭ de argintŭ poleite, în mărime 50 cm. lungime și 43 cm. lățime. Deasupra este întitulată: въскресеніє, învierea. De desubt pórtă inscripția : сїа икона ѡкѡва Архимандрит Єпиридѡн ѡт пѹтна в лѣт ҂зо҃д : Acéstă icónă o a ferecatŭ archimandritulŭ Spiridonŭ de la Putna, în anulŭ 7074 (1566).

Pe acéstă icónă se represintă d-lŭ Christos scoțêndŭ din iadŭ pe Adam și Eva La partea din stânga se represintă patriarchiĭ din vechiulŭ testamentŭ; iar în partea dréptă. sfântulŭ Ioanŭ Botezătorulŭ și prorociĭ, între cariĭ Solomonŭ, țiindŭ în mânĭ o hârtie, în care sunt scrise românesce câte-va cuvinte din pildele sale : ѱицелепчюн аѹ зидит шїє касъ. Aceste puține cuvinte românescĭ ne dă a înțelege, că pe la anulŭ 1566 se deșteptase între Românĭ. dorulŭ și gustulŭ de a avé carte și scriere românéscă. Tóte aceste icóne sunt micĭ, destinate pentru proschinitariŭ. Acum ele se păstréză în casele egumenescĭ

Totŭ acolo se maĭ păstréză și două sculpturĭ antice :

7. O iconiță sculptată în osŭ de fildeșŭ, în lungime de 10 cm. și lată de 7 cm. Sculpturile eĭ fine represintă : Învierea, Tăierea capuluĭ sfântuluĭ Ioanŭ Botezătorulŭ, restignirea Domnuluĭ, Christos cu Samarinéna la puțŭ, Soborulŭ Arhangeluluĭ Michailŭ. Este ferecată cu privazurĭ de argintŭ lucrată în à jour. Pe dosŭ este căptușită cu o placă de argintŭ, cu icóna restigniriĭ și cu inscripția : Сїа икона ωкова Єпископа Анастасїа романскаго в лѣто ҂зѯѕ мсца юнїа вї : Acéstă icónă a ferecat'o episcopulŭ Anastasie alŭ Romanuluĭ, în anulŭ 7066 (1558), luna Iulie 12.

8. O cruce de lemnŭ, în 8 cornurĭ, legată cu argintŭ, avêndŭ josŭ și unŭ mânerŭ de ținutŭ. Mărimea eĭ este : 34 cm. lungime și 22 cm. lățime. Pe laturile acesteĭ crucĭ se cetesce inscripția : Сїи крестъ ωкова пан Іωанъ банскыи пръкълабъ ωрхеискии и жѹпаница его Марїа и даде а въ монастири ωт пѹтна идеже е храмъ ѹспенїе пръстїа бце и приодвѣ марие. в лѣто ҂зод авгѹст к : Acéstă cruce a ferecat'o pan Ioanŭ Banski părcălabulŭ de Orcheiŭ și jupănița luĭ Maria, și a dat'o în mănăstirea de la Putna, unde este hramulŭ Adormirea Pré-curateĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ și pururea fecióreĭ Marieĭ; în anulŭ 7074 (1566) Augustŭ 20. — Pe acéstă cruce sunt sculptate 32 de iconițe între carĭ : sfințĭ, patimile Domnuluĭ și alte fapte evangelice.

În biblioteca mănăstiriĭ sunt două dulapurĭ pline cu cărțĭ, parte manuscrise parte tipărite, în limbile slavonă și română. Timpulŭ nu m'a ertatŭ să le revisuescŭ pe tóte, ci numaĭ vre-o câte va, carĭ sunt :

1. O pravilă mare slavonă, scrisă pe pergaminŭ. Aprópe de finele cărțiĭ este o însemnare, din care se vede, că acéstă pravilă a fostŭ destinată și dată maĭ întâiŭ bisericeĭ episcopieĭ de Romanŭ, în anulŭ 7087 (1578) Octobre 16, de Eustratie episcopulŭ Romanuluĭ. Pe urmă episcopulŭ resgândindu-se, o a dăruitŭ mănăstiriĭ Putna, dândŭ în loculŭ eĭ episcopieĭ altă pravilă.

2. Pomelniculŭ mănăstiriĭ Putna, făcutŭ de mitropolitulŭ Iacovŭ la anulŭ 1756, după altele maĭ vechĭ.

La începutŭ are următórea poesie religiósă :

Omulŭ în lume născêndŭ,
Se nasce golŭ și plângêndŭ.
Și câțĭ anĭ vieţuesce,
Totŭ deșertăciunĭ poftesce.
În cinste, în slavă, în bogăție,
Pururea dorindŭ să fie,
Care sunt amăgitóre,
Schimbate nestătătóre,
Și sunt tóte trecĕtóre,
Ca o érbă ca o flóre.
Și ca o umbră ce tréce,
Și nu o maĭ sciĭ ce se fece.
Tóte deșertăciunĭ sunt,
Câte se vĕdŭ pre pămîntŭ.
Că cinstea, slava, bogăția,
Némulŭ mare și boeria,
Cu sine să le ducă nu póte,
Ci rĕmânŭ în lume tóte.
Și ce folosŭ de acéstea iaste,
Viindŭ mórtea fără véste;
Că bogăția în cĭasŭ de mórte
Să foloséscă nu póte.
Nice cinstea cea lumescă,
Din mórte să-lŭ izbăvescă.
Ce precum golŭ și plângêndŭ
S'aŭ născótŭ omŭ pre pămêntŭ,
Așa golŭ cu jale plângêndŭ
Va fi din lume eșindŭ.
Numaĭ acela iĭ fericitŭ
Carele s'aŭ învrednicitŭ,
De aŭ făcutŭ vr'unŭ bine în lume
Și i s'aŭ scrisŭ vecĭnicŭ nume.
S'aŭ feritŭ de rĕutățĭ,
De lăcomiĭ și nedreptățĭ.
Și după câtŭ aŭ pututŭ,
Și bunătățĭ aŭ făcutŭ,
Mănăstirí sfinte înoindŭ,
Moșiĭ și milosteniĭ dândŭ.
La carele îșĭ lasă în lume
Scrisŭ alŭ sĕŭ fericitŭ nume
Spre vécĭnica fericire
Și în vécĭ are pomenire.
Și celŭ ce acéstea le face,
Luĭ Dumnedeŭ fórte iĭ place
Și iĭ va da luĭ ca să fie
Raiulŭ și ceriulŭ moșie
Întru nespusa dulcéță
Și întru vecĭnica viéță.
Amin.

Apoĭ urméză o precuvîntare a metropolituluĭ despre datoria mănăstiriĭ de a pomenì pe ctitorĭ și bine-făcĕtorĭ. Se pune și pre sine între ctitoriĭ mănăstiriĭ Putneĭ, dicêndŭ : «amŭ innoitŭ acele surpate și răsipite părțĭ a zidiriĭ sfântuluĭ și dumnedeescululuĭ locașŭ a sfinteĭ mănăstirĭ a Putneĭ, nu din veniturile și agonisélele sfinteĭ metropoliĭ, ce dintru acélea, care din copilărésca nóstră vrâstă și până astădĭ, prin multe ostenéle și sudorile nóstre amŭ câștigatŭ și cu acestŭ desăvârșitŭ scopos, ca șĭ de acum înainte, câtŭ vomŭ puté, să înfrumsețămŭ și să înnoimŭ acéstă sfântă mănăstire, până la rĕsuflarea

nóstră cea de pe urmă. Iar după mutarea nóstră cea către Domnulŭ : lăsămŭ la acéstă numită domnéscă mănăstire a Putnei tóte ale nóstre, câte din darulŭ archieriei, și din dreptele nóstre agonisiri vomŭ câștiga» etc. Acéstă prefață este ca unŭ testamentŭ alŭ metropolitului Iacovŭ. Ea este adresată părinților din mănăstirea Putna și subscrisă cu mâna metropolitului : Iacovŭ metropolitŭ Moldovei.

Reproducemŭ din pomelniculŭ acesta óre-cari noțiuni istorice, privitóre la familiile dăruitorilorŭ mănăstirii :

La pag. 39 : *Antonie Metropolitulŭ.* Acesta s'a prestăvitŭ în țéra Moscului, la Bélogradŭ, în anulŭ 1748

Sava metropolitŭ. Acesta a călugăritŭ pe episcopulŭ Calistru, iară Calistru pe Antonie metropolitŭ, iară Antonie pre Iacovŭ metropolitŭ.

Calistru episcopŭ. Atanasie episcopŭ.»

Pag. 75 : *Io Vasilie Voevodŭ,* cu Dómna Teodosia și cu dóuě fete : Alexandra, Maria.

Pag. 76 : *Iacovŭ Archiepiscopŭ.* Alăturea cu acestŭ nume se dice : Innoitorulŭ acestei sfinte mănăstiri și părinții lui : Adrianŭ Ieromonachŭ, Mariana monachia. Acesta (metropolitulŭ), de bună voie lăsândŭ scaunulŭ metropoliei, a venitŭ și s'a așezatŭ aicea întru acéstă mănăstire așa, și aŭ trăitŭ aicea ani 18 și trei luni i pol (și jumătate).

«Și apropiindu-se sfârșitulŭ și eșirea sa dintru acéstă lume, a primitŭ sfânta și marea schimă. Dintru carea s'a numitŭ Evtimie; și după luarea schimei a mai trăitŭ 5 dile, și aŭ rěposatŭ în domnulŭ în Mercuria otdaniei Paștilorŭ, cu Christos Voscres. v léto 1778, Maiŭ 16.»

Episcopŭ Dositei. Părinții lui : Monahŭ Efremŭ, Monachia Elena. Frații lui : Ilie, Theodorŭ Sora lui : Elena.

Pe fila următóre Vartolomeŭ egumenulŭ, în anulŭ 1759, face istoriculŭ ctitoriei lui Iacovŭ la Putna, dicêndŭ așa :

«Deci și acum în dilele nóstre preofințitulŭ Părintele nostru Kyr Iacovŭ metropolitulŭ Moldovei, vědêndŭ acéstă sfântă mănăstire, de totŭ fiindŭ învechită și tóte zidirile din prejurulŭ ei răsipite și de totŭ pără-

site; și fiindŭ preosfinția sa fiŭ închinatŭ acesteĭ sfinte mănăstirĭ, umilindu-se s'a umplutŭ de râvnă și dorință sufletéscă; și s'aŭ apucatŭ cu tótă osârdia și silința sa de înnoirea acesteĭ sfinte și dumnedeescĭ mănăstirĭ. Maĭ întâiŭ de tóte aŭ scosŭ sfânta și făcĕtórea de minunĭ icóna prea sfinteĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ din sf. altarŭ, și o aŭ ferecatŭ preste totŭ cu argintŭ, și făcêndu-ĭ scaunŭ frumosŭ o aŭ așezatŭ în mijloculŭ sf. bisericĭ. Și ĭ-aŭ făcutŭ candele frumóse de argintŭ; la care sf. icónă îndată aŭ începutŭ a face minunĭ și tămăduirĭ de bóle și de duhurĭ necurate. După aceea cu ajutorulŭ aceĭ pré-sfinte Maice s'aŭ apucatŭ de zidulŭ ogrădiĭ celŭ din prejurulŭ mănăstiriĭ, care zidŭ era de totŭ răsăritŭ și părăsitŭ, și totŭ din temelie noŭ l'aŭ făcutŭ, și săvîrșindu-lŭ l'aŭ șindilitŭ și l'aŭ tâncuitŭ și l'aŭ vĕruitŭ frumosŭ. Iară clopotnița fiindŭ crăpată și plecată fórte și întru mare primejdie de cădere, aŭ săpatŭ grópă mare până în temelie, întru carea puindŭ mulțime de pétră, 'ĭ-aŭ ziditŭ picĭorŭ fórte țapănŭ și o aŭ îndreptatŭ. Așijderea trepăzarea și cu pivnițele fiindŭ de totŭ răsipite și de totŭ părăsite de mulțĭ anĭ, s'aŭ apucatŭ de dînsele și aŭ curățitŭ pivnițele și le-aŭ făcutŭ tóte de iznovŭ nóuĕ. Biserica cea de susŭ, hramulŭ sfințilorŭ Apostolĭ Petru și Pavelŭ, împreună cu chiliele și cu cerdaculŭ eĭ; și trepăzarea cu tóte vasele ce sunt într'însa de aramă și de cositorŭ; și pităria și cuhnea și beciurile; acestea tóte preosfinția sa din temelie de iznovŭ noŭ le-aŭ prefăcutŭ, fără de alte moșiĭ și viĭ și odóră ce aŭ datŭ preosfinția sa acestiĭ sfinte mănăstirĭ. Și nice la unulŭ dintre aceste lucrurĭ bune, ce aŭ făcutŭ preosfinția sa întru acéstă sf. mănăstire, pentru smerenia sa, n'a primitŭ să i se scrie numele sĕŭ, ca să se scie după vremĭ, de cine sunt înnoite și făcute.»

Fila 53 : «*Monach Pachomie.* Acesta aŭ fostŭ Alexandru Voevodŭ (Lăpușnénulŭ), și lăsândŭ Domnia s'aŭ călugăritŭ.»

Fila 106 : «*Familia Domnilorŭ-Racoviță.*

Michailŭ Voevodŭ	*Costantinŭ Voevodŭ*
Ana Dómna	Ioanŭ Beĭzadea
Sultana Dómna	Stefanŭ Beĭzadea

Sultana Domnița	Michailŭ Beĭzadea
Dimitrie Beĭzadea	Roxanda Domnița
Anastasia Domnița	Caterina Domnița.»

Fila 126 : «*Io Stefanŭ Voevodŭ.* Dómna luĭ Maria. Acesta a fostŭ dintâĭ întemeetorŭ și ziditorŭ acesteĭ sfinte mănăstirĭ. Acestuia îĭ ḑice Stefanŭ Vodă celŭ bunŭ și vestitŭ.»

Fila 135 : «*Eremie Voevodŭ.* Elisafta Dómna luĭ.

Stefanŭ Voevodŭ. Axanina Dómna luĭ.»

Fila 157 : «Theodosie Archiepiscopŭ Barnovski, Gheorghie Archiepiscopŭ Moghilă. Teofanŭ episcopŭ Radovski.»

Fila 160 : «Anastasie episcopŭ.»

Fila 161 : Anastasie archiepiscopŭ.

Ioanichie episcopŭ Romanuluĭ. Acesta a datŭ ajutorŭ 500 leĭ la prefacerea trepăzărilorŭ acesteĭ sfinte mănăstirĭ în anulŭ 7266 (1758). Nicolaĭ ieromonachŭ fratele acestuĭ episcopŭ. Ioana, muma acestuĭ episcopŭ. Safta, sora acestuĭ episcopŭ.»

Fila 163 : «Gheorghie episcopŭ Romanschi, ot Moldovița.»

Fila 165 : «Bogdanŭ Voevodŭ, cu doĭ feciorĭ aĭ săĭ : Stefanŭ Voevodŭ, Petru Voevodŭ.»

Fila 166 : «David archiepiscopŭ.»

Fila 207 : «Archiereĭ, schimonachŭ Mina. Acesta aŭ fostŭ Mihailŭ episcopŭ la Rădăuțĭ.»

3. *Liturgie a sfântuluĭ Ioanŭ Zlatoust.* «Cu mila luĭ Dumneḑeŭ acum întâiŭ tipărită în tipografia sfinteĭ episcopiĭ Rădăuțuluĭ. În ḑilele prea luminatuluĭ domnŭ Ioanŭ Nicolae Voevodŭ. Cu blagoslovenia preasfințituluĭ Kir Nekifor metropolitulŭ a tótă Moldova. Cu ostenéla și tótă cheltuiala a iubitoruluĭ de Dumneḑeŭ Kyr Iacovŭ episcopulŭ Rădăuțuluĭ. Fiindŭ cursulŭ anilorŭ de la zidirea lumiĭ 7254 : ĭară de la întruparea luĭ Chs. 1745. Și s'aŭ tipăritŭ de Sandulŭ sin Irimiĭ tipografuluĭ.»

Acéstă carte este o liturgie destinată pentru serviciulŭ archierescŭ. De aceea ea cuprinde numaĭ rugăciunile, pre carĭ le citesce archiereulŭ liturgisitorŭ. Rugăciunile sunt tóte slavonesce. Numaĭ tipiculŭ

este românescŭ. Cartea constă numaĭ din 37 pagine, formatŭ mare. Cuprinde liturgia sfântuluĭ Chrisostomŭ rânduiala chirotoniilorŭ : a preotuluĭ, diaconuluĭ, ipodiaconuluĭ și sfințirea antiminselorŭ. În frontespiciu are dóuĕ icóne : una a sfântuluĭ Nicolaiŭ, cu patru stichurĭ la adresa Domnuluĭ Ioanŭ Mavrocordatŭ, alta a Mântuitoruluĭ, cu o mică rugăciune adresată luĭ.

4. *Evchologion*. «Adică Molitvenicŭ. Acum într'acesta-șĭ chipŭ tipăritŭ, in dilele prea luminatuluĭ și înălțatuluĭ domnuluĭ nostru Ioanŭ Mateĭ Ghica Voevodŭ. Cu blagoslovenia și cu tótă cheltuiala preasfințituluĭ metropolitŭ alŭ Moldoviĭ Kyr Iacovŭ. În sfânta metropolie în Iașĭ, la aniĭ de la Chs. 1754. De cucernicul întru diaconĭ Ioanŭ Simionoviciŭ tipografulŭ ardeleanŭ.» Pe pagina 2-a a frontespiciuluĭ este marca domnéscă, carea întrunesce mărcile amândurorŭ țărilorŭ române, și sub marcă aceste stichurĭ :

Dóuĕ închipuirĭ, ce în pecete s'aŭ însemnatŭ
Cu aceste amândóuĕ steme s'aŭ încoronatŭ.
Măria sa Ghica celŭ de bună viță,
Păzască lŭ domnulŭ cu multă biruință :
Țara bine în pace să o domnéscă
Și pe vrăjmașiĭ sĕĭ pururea sĕ-ĭ biruiască.

Molitvenicul acesta este dăruitŭ mănăstiriĭ de episcopulŭ de Rădăuțĭ Dosoteiŭ Cherescul, precum este însemnatŭ de dînsulŭ cu mâna luĭ, în anulŭ 1757, și dice că l'a cumpĕratŭ de la sf. metropolie.

5. «Canonulŭ a celuĭ dintru sfințĭ părinteluĭ nostru Spiridonŭ episcopuluĭ Trimithundieĭ făcĕtorulŭ de minunĭ. Acum d'întâiŭ tălmăcitŭ și tipăritŭ, în dilele prea luminatuluĭ domnuluĭ nostru și oblăduitoruluĭ a tóteĭ țĕriĭ Moldoviĭ I. K. M. G. V. V. metropolitŭ fiindŭ Kyr Nikiforŭ peloponisianulŭ. Cu cheltuiala a prea cinstituluĭ și de bunŭ némŭ dumisale Constantinŭ Razulŭ vel vornicŭ. De Duca Sotiriovicĭ tipografulŭ de la Thasos, întru a căruia tipografia, în Iașĭ, v létŭ 7258.» (1750). Acéstă carte este o filadă de formatŭ mare. Cuprinde slujba sfântuluĭ Spiridonŭ. La urmă are biografia luĭ ; dar — numaĭ o pagină; restulŭ lipsesce.

6. «Пармініле престе анъ типърите кȣ порȣнка мъріий сале прѣлȣ-

минатȣлȣй ꙟнтрȣ Г҃с Х҃с Іωан Дȣка воевода кȣ мила лȣй Дѕ҃ъȣ Домнь цржй Молдовїи ши ȣкраинеи. кȣ послȣшаниѧ смеритȣлȣи Досодей митрополитȣл, ꙟн типарница църъжи че нѣȣ дърȣит пъринтеле нострȣ феричитȣл Іωаким Патриархȣл де славита патріархїѧ а Москȣлȣй милостивȣл Дѕ҃ъȣ съл благословаскѫ въ лѣт ҂з҃рча мѣсц ωк з д҃нь» (7191, 1682).

Pe a dóua pagină a frontispiciuluĭ este desemnatŭ «гхербȣл цържй» și stichurĭ asupra luĭ, făcute de Dosotheiŭ, apoĭ urméză cunoscuta chronologie a domnilorŭ Moldoveĭ, versificată de Dosotheiŭ. În esemplarulŭ acesta lipsesce o parte din ea, anume : partea d'înaintea Domnieĭ luĭ Gheorghiță Stefanŭ. După ea se începe profitologiulŭ, carte cunoscută a metropolituluĭ Dosotheiŭ. Profitologiulŭ este împărțitŭ în dóuĕ părțĭ : 1-a cuprinde paremiile și unele canóne triodice; deasemenea paremiile și slujbele sĕrbătorilorŭ penticostariale, traduse de Dosotheiŭ în românesce. Partea acésta coprinde 139 file. Partea 2-a cuprinde peremiile sĕrbătorilorŭ mineale și unŭ canonŭ alŭ sfinteĭ Fecĭóre, pentru ḑiua de 30 Novembre, de carele ḑice Dosotheiŭ, că l'a vĕḑutŭ «кѫи прѣ фрȣмос де рȣгѫ ши ȣмиленїе.» Apoĭ la urmă : канонȣл чел маре фачерѫ свнтȣлȣй Андреи де крить.

La finele canonuluĭ acestuia, cu carele se sfârșesce și cartea paremiilorŭ, se adaoge : «мъртȣріе къ нȣ ѫсте оприт а съ кѫнта литȣргїе рȣмънѫще.» Mărturia se aduce în limba grécă, scrisă cu cirilică, din autorĭ grecĭ. Anume : întrebarea adresată de Marcu patriarchulŭ Alexandrieĭ luĭ Theodorŭ Balsamon patriarchulŭ Antiochieĭ : Cuvine-se óre, ca preoțiĭ ortodoxĭ din Siria, din Armenia, și din alte țĕrĭ ortodoxe, să ierurgiséscă în limbele lorŭ propriĭ ? Balsamon rĕspunde afirmativŭ, amintindŭ cuvintele apostoluluĭ Pavelŭ către Evreĭ, unde ḑice, că Dumneḑeŭ nu este numaĭ alŭ Iudeilorŭ ci și alŭ tuturorŭ națiunilorŭ.

Se vede dintru acésta, că în Moldova, pe timpulŭ luĭ Dosotheiŭ, eraŭ încă mulțĭ conservatorĭ neraționabilĭ, carĭ se opuneaŭ la românisarea bisericeĭ, din felurite motive, voindŭ ca să conserve măcarŭ liturgia slavonă, cu carea se deprinsese, și pe carea acum o alunga Dosotheiŭ cu românésca luĭ.

Cu acéstă carte este legată o alta totŭ a luĭ Dosotheiŭ:

7. Молитвеникъ денцелес. Акмꙋ типърит ꙟнтрꙋ благословите зѫлеле мърiий сале прѣлꙋминатꙋлꙋй ꙟнтрꙋ Іс҃-х҃с. Іѡан Дꙋка воевода кꙋ мила лꙋй Дз҃ꙋ Домнъ църѫй Молдовей кꙋ келтꙋiала мърiй сале ши кꙋ послꙋшанiѧ смеренiии ноастре Досодей Митрополитꙋл Сочавiи ꙟн типарница с҃нтеи Митрополiи ꙟн Iаш. в лѣт ѿ съз. мира ,зрп҃д мѣсеца маи к҃в день (7189, 1681).

Pe pagina a doua a frontispiciuluĭ are aceeașĭ marcă domnéscă și cu aceleașĭ stihurĭ. Pe pagina 3-a, predislovia (precuvîntarea) de dedicație luĭ Duca Vodă. După ce laudă pe Duca, pentru că a ajutatŭ la tipărirea cărțiĭ, urméză îndată chronologia în versurĭ, care aicĭ este întrégă. Molitveniculŭ acesta cuprinde maĭ întâiŭ rânduiala liturgieĭ, care pórtă acestŭ titlu:

«Токмала свнтеи ши Дм҃незъеціи литꙋргiи, карѣ ѧсте ашѫ ꙟн бесѣрика чѣ маре ши ла с҃та гора.» Cartea cuprinde: proscomidia, liturgia sfântuluĭ Chrisostomŭ, a sfântuluĭ Vasilie, «liturgia прежде свщенiилѡр»; rânduiala sfințireĭ antiminselorŭ: «рѫндꙋлъ ла свн҃цитꙋл антиминселор.» Într'unŭ fragmentŭ din altŭ exemplarŭ, după sfințirea antiminselorŭ urméză imediatŭ: «молитва челора че шъ адꙋк даръ ла с҃нта бесѧрикѫ ден фрꙋнтѧ помелѡр. — молитвѫ ла арѧ чѧ кꙋ пѫине. — молитвѫ ла кꙋлесꙋл вiилѡр. — млитвѫ ла благословенiѧ винꙋлꙋи ꙟн крамѫ.» «Слꙋжба вечернiеи. Дiаконiиле оутрънии (rânduiala utreniĭ). ѿпꙋстꙋриле празничилѡр — ѿпꙋстꙋриле престе съптъмѫнѫ. рѫндꙋѧла бдѣнiеи, скоасѫ дин изводделе чѧле векї гречещь. рѫндꙋѧла полꙋношниціи Дꙋминика шй де престе тѡте зѫлеле. възглъшенiиле ла пащь. млтва ла свн҃та причащенiе а свн҃тꙋлꙋи Мареле Василiе. (Este numaĭ una, cea de la începutulŭ celorŭ actuale: Деспꙋиторюле Дм҃не Іс҃-х҃с Дн҃зъꙋл нострꙋ). Казанiа ла ҫой марї а дiнтрꙋ св҃нць пъринтеле нострꙋ Іѡан архiепискѡпꙋл де ц҃рьград рѡстꙋл де аꙋр — кꙋвѫнт де ꙟмвъцътꙋрѫ — бл҃ви ѿчи! Млтва коливелѡр. Млтва ла бл҃словитꙋл мъцъшорелѡр ла Дꙋминика флорилор. Cartea se închee cu: типъритꙋсаꙋ ꙟн каса св҃нтеи Митрополи ꙟн Iаш лѣть ,зрч҃а (1683). типарникꙋл Никꙋлаи.» Liturgiarulŭ metropolitului Dosotheiŭ cuprinde 71 file, 4° micŭ.

La sfîrșitulŭ liturgieĭ luĭ Chrisostomŭ, f. 25, este o însemnare din care se vede că Dosotheiŭ a profitatŭ de venirea în Moldova și petrecerea în Iașĭ a luĭ Partenie patriarhulŭ de Alexandria, și a luatŭ de la elŭ bine-cuvîntare, spre tipărirea liturgiaruluĭ, «ка сѫ ꙟнцѫлѣгѫ крещинiи свнтеле тайни.» Acésta a fostŭ o apĕrare a luĭ Dosotheiŭ contra hulitorilorŭ cărțiĭ române.

8. Totŭ la unŭ locŭ este legată și o altă carte a luĭ Dosotheiŭ : Octoihulŭ. Se începe cu titlu grecescŭ : Ἀρχὴ σὺν θεῷ ἁγίῳ τῆς ὀκτωήχου. ꙟнчепѫтꙋрѫ кꙋ Дѕѫꙋл свнтъ де wсмогласникꙋл.» În acéstă carte se află numaĭ slujba duminicelorŭ pe treĭ glasurĭ și apoĭ încetéză; însă lucrarea nu este isprăvită, căcĭ chiar tropariulŭ de la urmă alŭ fericirilorŭ glasuluĭ alŭ 3-lea nu este întregŭ, lipsindŭ o filă. În totalŭ sunt păstrate 39 file.

Se vede că metropolitulŭ Dosotheiŭ plănuise a traduce și introduce în biserică românesce tóte cărțile cele maĭ necesare cultuluĭ divinŭ. Elŭ le-a tipăritŭ totŭ părțĭ și isolate, după cum le traducea treptatŭ, și după cum avé mijlóce a le tipărì.

Molitveniculŭ metropolituluĭ Dosotheiŭ avea să cuprindă tóte ierurgiile preoțescĭ și arhierescĭ, după modelulŭ Evchologiuluĭ grecescŭ. De aceea «Molitveniculŭ». propriŭ numitŭ astădĭ, vine la elŭ în formă de carte deosebită, și cuprinde, ca și celŭ usitatŭ actualminte la Românĭ după modelulŭ celorŭ slavone, ierurgiile preoțescĭ, carĭ se facŭ maĭ cu sémă prin case, și la diferite ocasiunĭ ale viețiĭ creștinescĭ. Cartea acésta Dosotheiŭ o intituléză astŭ-felŭ :

9. Кꙋ Дмнезѫꙋ ꙟнчепем млтвникѫ рѫндꙋила ла сфнта бгоꙗвленiе. Дꙋпѫ млтва ѕаамвонꙋлꙋи нꙋ ѕычем : бѫди имѧ гдне. чи ꙟдатѫ єшим кѫтрѫ апѫ кѫнтѫнд тропар etc. În cartea acésta se cuprinde :

1) Rînduiala Agiasmeĭ ceĭ marĭ de la Bobotéză. 2) Rînduiala Agiasmeĭ micĭ. Amândouĕ aceste părțĭ aŭ fostŭ tipărite în altă tipografie, fiindŭ-că literile sunt cu totulŭ altele decât în restulŭ cărțiĭ. După acestea urméză : 3) Logodna. 4) Cununia. 5) млтва фемеїи ꙟн ѕꙋа ꙟнтѫе а нѫскꙋтꙋлꙋй коконꙋлꙋй еи. 6) млтва де печетлꙋит кꙋконꙋл лꙋѫнд нꙋме а опта ѕѫ де нащерѧ са. 7) млтва фемеии нѫскѫтоаре дꙋпѫ м де ѕѫле. 8) млтва майчїи кꙋконꙋлꙋй. 9) млтвѫ шаатѫ кꙋко-

н8л8й ла м̃ де ѕжли. 10) матва ̃фемеии кжнд сѣ тжмплж де пїѧрде, 11) матвж ла фѣк8т8л оглашеник8л8и. 12) сл8жба св̃нт8л8и ботеѕь. 13) свнтеле масле че сѣ сл8жеск де з̃ пре8ць стржнши ⱥ бисѧркж, са8 ⱥ касж. 14) матва коливелѡр. 15) матва кѣрні ла паці. 16) молитва чѣ маре де ла дх̃овникѣ 8ченичилор де исповадж. 17) молитва де єртат а тоть бльстѣмь ши аф8рисаніе ѡм8л8и рѣпѣѡсат. ѡ четѧще архїере8л, ⱥнсѣ ⱥнтжи ла проскомидіе ѡ читескь тоци пре8цжи чеи гата де лит8ргіе ⱥмбрѣкаци. апои ла вѣх̃од8л х̃ер8вик8л8и ⱥн єшит8л сн̃телор дар8рї ѧсѣ денаинтѧ дар8рилор денцен8нке арх̃іере8л ши к8 8мил еніе ле читѧще ши дѣка обрѣшѧще, скѡалж ши ѧ сн̃теле дар8рї де ла діаконь ши де ла пре8т де ле ад8че ⱥн олтарї пре сн̃т8л престол. (Aceste sunt acele sciute douĕ rugăciunĭ, ce se cetescŭ și acum la morțĭ). 18) матва ла гроазж де т8нете ши де ф8лцере. 19) матвж де р8гж ла тоатж литіѧ. 20) а дентр8 с̃нць пѣринтеле ностр8 Іѡан архїепископ8л де константинопол рость де а8р к8вжнт де ⱥнвѣцѣт8рж ла сн̃та цои маре. 21) матва де сп8ркѣч8не кжнд каде чева ⱥ п8ць са8 фжнтжнж де сѣ сп8ркж. 22) сл8жбж де кѣдѣ чева сп8ркат де прѡспѣт ⱥн вас к8 олои са8 вин са8 міѧре са8 ⱥнтраалтж. 23) матвж пре вас8л че са фи сп8ркат к8 чева. 24) матвж гржѕ8л8и са8 фѣиний, са8 алтж лег8мж че са х̃и сп8ркат. 25) сл8жба сн̃теи причеценїй. 26) а сн̃т8л8и мареле васиаї ⱥмвѣцѣт8рж тинерилор (călugărĭ). 27) матва пре стих̃8рї а сн̃т8л8и Сїмеон метафарст ⱥн тоате ѕжле сѣ ши читѣскж тоть крецин8ль. 28) ачѣстж сн̃тж манитвж оумилічоасж ѧсте де трѣбж крецин8л8и кѣѕ8т ⱥн боалж сѣ ш ѡ читѣскж к8 лакржмі фѣк8тѣи де кvр Іѡан кратопол, арх̃иврачюл керкиреск ши скоасж де пре єлинѣще. 29) сл8жба преклоненіилѡр (adică : a plecărĭĭ genunchilorŭ la vecernia din Dumineca pogorîreĭ Duhuluĭ sfântŭ). 30) матве пентр8 плое, фѣк8тес де снціѧ са калист патриарх̃8л де цриградь ле читеще арх̃іере8л к8 тот нѣрод8л ⱥнцен8нкаць кжнд жм єс к8 сн теле икоане ⱥн царинж. La sfîrșitulŭ acestorŭ rugăciunĭ se scrie slavonesce : пис от четѣц8ѧ лет зр̃пв : Scrisu-s'a la Cetățue la anulŭ 7182 (1674).

Apoĭ Dosotheiŭ se rógă așa în limba slavonă : «Господіин Іс̃-х̃с сыне божій єдіинородне, єдиносжщіїй ѡц8 сѧ сты твоіім дх̃ом, молйтвамй прѣчістыѧ прс̃нодв̃и маріѧ помйл8й мѧ грѣшнаго Досоѳеѧ твоего

раба, амйнь. Dómne Isuse Christóse, fiiule alŭ luĭ Dumneḑeŭ, unu-născutule, celŭ de o ființă cu Tatălŭ și cu Sfântulŭ tĕŭ Duhŭ, cu rugăciunile prea curateĭ pururea fecĭóreĭ Marieĭ, miluesce-mĕ pre mine păcătosulŭ Dosotheiŭ robulŭ tĕŭ. Amin.» 31) Исповеданїа. чела че ва съ съ покъїаскъ де пъкателе сале ꙟтръ ꙟн сфънта бесерйкъ кꙋ фрйкъ, кꙋ смереніе, кꙋ мъннꙋле стрънсе шй капꙋл плекат. ш. ч. 32) Казанїе ла погребаніа проводꙋлꙋй крещинеск : la thema, cu textulŭ slavonŭ: «necazŭ și durere am aflatŭ și numele Domnuluĭ am chematŭ.» Acesta este unŭ cuvîntŭ funebru genericŭ pentru toțĭ rĕposațiĭ. Pentru prunciĭ are altă închiare, în care se aducŭ maĭ multe texturĭ din Evangelie, unde se vorbesce de prunciĭ. Într'unŭ fragmentŭ din altŭ exemplarŭ, după cazania acésta urméză. 33) Rânduiala înmormîntăriĭ, întitulată la Dosotheiŭ așa : Проводникꙋль ромънаще : крещинескь, пентрꙋ миръни. 34) Simbolulŭ credințeĭ despre sfânta Treime, de carele se ḑice acolo, că este descoperitŭ de Maĭca Domnuluĭ cu Sfântulu Ioanŭ Theologulŭ. Simbolulŭ se pune maĭ întâiŭ românesce, tradusŭ de Dosotheiŭ, apoĭ texturile grecŭ și latinŭ, scrise cu litere cirilice. 35) Мꙋлтва касеї кънд аре вро сꙋпъраре де дрꙋчїи де фармече ши фаптꙋри дръчещь. Aicĭ cartea se sfârșesce, dar se vede că lipsesce încă, căcĭ rugăciunea acésta din urmă nu este întrégă. În fragmentulŭ, de carele amŭ pomenitŭ la Nr. 32. este încă 36) Благословенїа тъмъеи. Urméză apoĭ vre-o 4 file de greșalele făcute la tiparŭ (errata), și se închee cu aceste versurĭ ale luĭ Dosotheiŭ :

Iωнашко Билевичь чаꙋ пꙋсь невоинцъ,
Дѣкꙋ адꙋсь типаре де мωскь кꙋ прїинцъ
Дън дꙋмнезеꙋ санбъ ꙟнтра вїецїи карте,
Сь се скрїе н ръндꙋль кꙋ сфинцїи ꙟн парте.
Аминь.

Cartea cuprinde 131 file, formatŭ 4^0 micŭ. Este tipărită cu litera tipografieĭ dăruită de Ioachimŭ Patriarchulŭ Moscveĭ și instalată în metropolia din Iașĭ.

10. «Вїаца ши петръчера свинцилор... акмꙋ типърите ꙟн зълеле прѣ лꙋминатꙋлꙋи ꙟнтрꙋ Іс҃. Хс҃. Іωань Дꙋка воевода, кꙋ мила лꙋи Дꙋмнезеꙋ Домнь цържи Молдовеи ши Оукраинеи, дин порꙋнка мърїи сале,

шй кѹ послѹшанїа а смереніеи ноастре Досоден митрополитѹл Сѹчавеи. ҂н типарница митрополін ҂н Iашъ. ла каре типарницъ.... де ла Москъ свинціа са пъринтеле ностру патрїархѹлъ Iωакимъ... дела ҂нчепѹтѹл лѹмїи.... мѣсца ωктоври кз дни..... де ла наш̈ера Домнѹлѹи ши мжнтѹиторюлѹи ностру Гс. Хс.... лѣт ҂ахпв» (1682). Fila este ruptă și nu s'a putută reproduce tóte cuvintele frontispiciuluĭ.

Cartea acésta este rară. Ea constă din douĕ volume în folio. Maĭ alesŭ volumulŭ alŭ 2-lea este fórte rarŭ; eŭ pentru întâia óră l'amŭ vĕḑutŭ acum, de și nu este întregŭ nicĭ aicĭ. In esemplarulŭ de la Putna sunt legate la unŭ locŭ amândouĕ volumele și compunŭ carte voluminósă.

Pe a doua pagină a frontispiciuluĭ este marca Moldoveĭ cu inscripția : «Стихѹри пре гхергїа молдовеи». Stihurile sunt sub marcă, în numĕrŭ de 10 strofe : dar nu se potŭ cetì deplinŭ, fiindŭ ruptă fila. Cele d'întâiŭ strofe sunt aceleașĭ, ca și în alte cărțĭ ale luĭ Dosotheiŭ. Numaĭ cele 4 de la urmă sunt privitóre la Duca Vodă.

Cartea se începe cu luna luĭ Septembre, ca începĕtóre a anuluĭ. Ḑilele de la începutŭ lipsescŭ, până la fila д (9).

Viețele sfinților pe 6 lunĭ sunt tóte, adică până la sfârșitulŭ luneĭ Februariŭ Acésta este partea saŭ tomulŭ 1-iŭ Metropolitulŭ Dosotheiŭ închee tomulŭ acesta cu aceste cuvinte : «Ши сосинд пънъ аичѣ рѹгъм пре милостивѹлъ Дѹмнезеѹ съ не сподобаскъ ши ҂наинте алте шасе лѹни, съ ле пѹтем фаче. ыаръ че ωм хи греши̂т, сакем ертаре де ла юбинцїи лѹи Хс ши свинцїи четитори, къ ной ка ниш̈е простачи прекъть ам вирѹит а гръи ҂н лимба рѹмънѣскъ, ам неконт дѣм скрис кѹмъ нѣѹ ҂ндерептать милостивѹль Дѹмнезъѹ, депре извωаде гречешь. Смеритѹл Досоден митрополитѹл Сѹчавеи. ши типарничїи. Єрмонах Митрофань фъкъторюль типарелор кѹ оученичїи сьи Павель ши Оурсѹль, Андреи.»

Partea a doua are depline dóuĕ lunĭ : Martie și Aprilie. La finele luneĭ luĭ Martie, Dosotheiŭ ḑice : «Ши еѹ смеритѹль Досоден мь рогь кѹ оумиленїе нѹ мъ ѹитарець ла свжнта рѹгъ пре ѹн мишель ши нетребникь шерв лѹи Дѹмнезъѹ ши д'милωр воастре сфинцъ крещинї. че мъ поменицъ ши мъ ертаць». Luna luĭ Maiŭ încă este întrégă. La

finele eĭ Dosotheiŭ scrie: **Анна Дорофичювна Лѣтикова Маршалкова стародꙋбовска, датаꙋ аꙋѕтѡрю ла типаре ши саꙋ рѫпѫѡсат ꙟн цара Лешаскѫ ꙟн ҂зрчд (1686) ї юл Дꙋмнезѫꙋ сѫ ѡ ꙗрте.»**

Din luna luĭ Iunie are vieţile Sfinţilorŭ numaĭ pe 10 ḑile; restulŭ lipsesce. Din Iulie numaĭ pe 12 ḑile. Se vede, că acéstă lună s'a tipăritŭ isolatŭ; căcĭ are numerotaţia filelorŭ deosibită de cele precedente, începêndŭ de la una, iară nu continuândŭ, şi merge până la fila 12. Restulŭ lipsesce.

Chrisóvele mănăstiriĭ Putna, ca şi ale tuturorŭ celoralalte mănăstirĭ din Bucovina, se păstréză la Viena, la administraţia centrală a fonduluĭ religiosŭ alŭ Bucovineĭ. Totuşĭ sunt remase câte-va din ele în păstrarea mănăstiriĭ Le amintimŭ aicĭ numaĭ spre sciinţă, ne iertându-mĕ timpulŭ a le studia în detaliŭ.

1. Chrisovŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ din anulŭ 6998=1490 În elŭ se pomenesce şi Gheorghie Metropolitulŭ Suceveĭ, precum şi fiiĭ Mareluĭ Stefanŭ: Alexandru şi Bogdanŭ-Vladŭ.

2. Altulŭ totŭ din acestŭ anŭ, în carele se pomenesce «Kyr Ioanikie» episcopulŭ de Rădăuţĭ.

3. Chrisovŭ alŭ M. Stefanŭ din anulŭ 6978 = 1470. În elŭ se pomenescŭ: «Kyr Theoctist» metropolitulŭ Suceveĭ, şi «Kyr Tarasie» episcopulŭ de Romanŭ.

4. Chrisovŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, din anulŭ 6987=1479. În elŭ Episcopia de Rădăuţĭ se numesce «metropolie» iară ierarchulŭ eĭ — «Episcopulŭ Kyr Ioanikie». Se amintescŭ şi doĭ fiĭ aĭ Mareluĭ Stefanŭ: Alexandru şi Petru

5. Chrisovŭ totŭ de la Stefanŭ celŭ mare, din anulŭ 7010=1501 (datŭ după 1 Sept.) În elŭ se amintescŭ tustreĭ Ierachiĭ Moldoveĭ: Kyr Gheorghie metropolitulŭ Suceveĭ, Kyr Theoctistŭ **«епископ долнеи Митрополїи ѡт романова тръга»** (Episcopulŭ metropolieĭ de josŭ de la târgulŭ luĭ Romanŭ), Kyr Ioanikie **«епископ Радовскїи.»** Se amintesce de asemenea şi Bogdanŭ, fiulŭ Mareluĭ Stefanŭ.

Numirea episcopilorŭ de Romanŭ şi Rădăuţĭ cu titlu de «metropolie», credŭ că provine de acolo că aceste oraşe fusese reşedinţĭ

metropolitane înainte de organisarea eparchiilorŭ de Alexandru celŭ bunŭ, când metropolia s'a stabilitŭ în Suciava. Metropoliţiĭ înainte se pare că aŭ reşedutŭ la Rădăuţĭ, în mănăstirea unde sunt înmormîntaţĭ domniĭ ceĭ vechĭ, şi apoĭ la Romanŭ.

6. Chrisovŭ totŭ de la Marele Stefanŭ, din anulŭ 6978=1470 pentru liberarea unuĭ Tătarŭ din robie. Se pomenesce : Alexandru fiulŭ Mareluĭ Stefanŭ, metropolitulŭ Theoctistŭ şi Tarasie «єпископ ѡт долнєго трѫга» (de la târgulŭ de josŭ-Romanulŭ).

· 7. Chrisovŭ de la Vasilie Vodă din anulŭ 1639, pentru scutéla unorŭ ómenĭ daţĭ în serviciulŭ episcopieĭ de Rădăuţĭ. Se pomenescŭ : Kyr Varlaamŭ archiepiscopŭ şi metropolitŭ Suciaveĭ, Kyr Metrofanŭ episcopŭ Romanskiĭ, Kyr Anastasie episcopŭ Rădăuţiskiĭ, Kyr Gheorghie episcopŭ Husskiĭ. Deasemenea fiulŭ luĭ Vasilie Vodă, — Ioanŭ Voevodă.

Tóte aceste urice sunt pe pergaminŭ, date în limba slavonă. Unele păstréză resturĭ ale mareĭ peceţĭ domnescĭ atârnată. Una din ele este bine conservată şi provine de la Stefanŭ celŭ Mare. Pe dînsa citimŭ : † печать iѡ стефань воєвѡда гѡсподар земли мѡлдавской.

Vechiulŭ portretŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ.

Cu ocasiunea discuţiunilorŭ urmate în Academia română în anulŭ trecutŭ asupra adevěratuluĭ portretŭ alŭ erouluĭ nostru, mulţĭ credeaŭ, că portretulŭ cunoscutŭ până acum, carele represintă pe Stefanŭ în forma unuĭ sfântŭ si cu barbă, arŭ fi copiatŭ de pe zidurile bisericeĭ din mănăstirea Putna, care este ctitorie a Mareluĭ Stefanŭ, şi unde negreşitŭ trebuia să se fi păstratŭ adevěratulŭ luĭ portretŭ. Acésta m'a îndemnatŭ să cercetezŭ la Putna despre acestŭ portretŭ. Am vědutŭ maĭ susŭ că în biserica de la Putna, afară de mormintele şi odórăle ctitorescĭ, nu s'a păstratŭ nimica din timpulŭ Mareluĭ Stefanŭ, fiindŭ totulŭ prefăcutŭ din temelie de alţĭ ctitorĭ posteriorĭ. Biserica nu este zugrăvită. Am aflatŭ însă în trapezarea mănăstiriĭ portretulŭ căutatŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ, care maĭ înainte se păstra în biserică. Portretulŭ cu rama sa are o lungime de 1.35 m., şi 98 cm. lăţ. Draperia pe de lăturĭ este roşie; câmpulŭ icóneĭ — în

reĭonulŭ capuluĭ — albastru, împregiurulŭ capuluĭ colórea albastră formézâ o aureolă de radȩ totŭ albastre. Marele Stefanŭ este representatŭ cu coróna în capŭ. La mijloculŭ radelorŭ corónei, în partea dinainte, este o rădicătură, pe care este închipuitŭ Dumnedeŭ Sabaoth cu globulŭ în mână, iară deasupra rădicătureĭ o cruce, care predomină tótă coróna. Părulŭ lungŭ acopere umeriĭ, în frunte despărțitŭ prin cărare; ochiĭ, maĭ multŭ închișĭ, căutându în josŭ. Bărbia cu falca de josŭ aŭ numaĭ puține umbre de perĭ, așa că la cea dintâiŭ privire, chipulŭ se înfățișéză numaĭ cu mustețe și fără barbă. De la bărbie, pe de amândóue laturile fețeĭ, se lasă în josŭ nișce umbre, în lungime de 8 cm., carĭ se împreună la partea de josŭ în doĭ cârlionțĭ, întorșĭ, unulŭ în drépta altulŭ în stânga, iară în dosŭ se unescŭ cu pĕrulŭ capuluĭ. Împrejurulŭ grumazuluĭ Stefanŭ pórtă o alurgidă de aurŭ, lată de 12 cm., cu diferite desemnurĭ pe ea și cu capete de omŭ. De alurgidă atârnă unŭ engolpiŭ lungŭ de 27 cm. La colțulŭ de josŭ din drépta, portretulŭ are acéstă inscripție: «Acesta este chipulŭ luĭ Stefanŭ Voevodŭ fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevodŭ, celŭ bătrânŭ, carele aŭ domnitŭ în pămîntulŭ Moldavieĭ 47 de anĭ, s'aŭ scosŭ de pe altŭ chipŭ fórte vechiŭ din dilele Măriei sale în aniĭ de la Chr. 1456, prin osârdia a Sfinției sale Paisie Ionovicĭ egumenulŭ Sfinteĭ mănăstirĭ Putna, și s'aŭ lucratŭ de smeritulŭ Vasilie Popovicĭ din târgulŭ Suceveĭ la lét 1797, febr. 18.» Iată dar fórte bine precisată data zugrăviriĭ acestuĭ portretŭ: anulŭ 1797, sub egumenulŭ Paisie, de unŭ zugravŭ de bisericĭ din Sucĭava. Portretulŭ acestuĭ egumenŭ se păstréză totŭ în trapezare, și se spune în inscripție, că elŭ a egumenitŭ de la anulŭ 1796 până la anulŭ 1805. Va să dică acestŭ egumenŭ chiar în anulŭ dintâiŭ alŭ egumenieĭ a pusŭ pe zugravulŭ Vasilie din Sucĭava de a zugrăvitŭ portretulŭ Mareluĭ Stefanŭ.

Dar zugravulŭ dice, că l'a scosŭ de pe unŭ *altŭ chipŭ fórte vechiŭ*, din dilele luĭ Stefanŭ-Vodă, din anulŭ 1456. Să admitemŭ, că acestŭ chipŭ a pututŭ să fie fostŭ scosŭ de pe unŭ altulŭ fórte vechiŭ, însă acea vechime n'a pututŭ să fie «din dilele măriei sale din anulŭ 1456,» căcĭ atuncĭ Stefanŭ încă nu era domnŭ; căcĭ, precum se deduce din datele

găsite pe acoperemîntulŭ de pe mormîntulŭ Mareluĭ Stefanŭ, resultă că elŭ s'a suitŭ pe tronulŭ domnescŭ în anulŭ 1457, la începutulŭ luneĭ Aprilie. În portretulŭ acesta nu este nimica luatŭ de pe natură, ci totulŭ arată pe unŭ zugravŭ ordinarŭ de icóne, carele are sciute tipurĭ, pe carĭ le reproduce maĭ bine saŭ maĭ rĕŭ, după talentulŭ sĕŭ pictoralŭ și după usŭ. Trăsurile principale sunt acele ale chipuluĭ luĭ Christos, care se descriŭ la finele ciaslóvelorŭ celorŭ marĭ românescĭ; anume : pĕrulŭ despărțitŭ deasupra frunțiĭ prin cărare, lăsatŭ pe umere, crețŭ în partea de josŭ, barba despărțită în furculiță, înfățișare serióśă, frumóśă, etc. Dar și aceste trăsurĭ ale luĭ Christos sunt rĕŭ representate în portretulŭ de care vorbimŭ : Căutătura sémănă maĭ multŭ cu a unuĭ omŭ mortŭ; posiția alurgideĭ pe peptŭ este nenaturală, fiindŭ că lasă sub bărbie o bună parte de peptŭ decoltată; pĕrulŭ lăsatŭ pe nisce umerĭ prea lațĭ este ĭarășĭ ceva nenaturalŭ; haĭna are forma unuĭ sacŭ largŭ și fără deschidătură pe dinainte, în câtŭ îĭ acopere și mânile; nu are asemĕnare cu clamida domnéscă cunoscută din alte monumente ale pictureĭ antice.

Venindŭ la barba și nebarba acestuĭ portretŭ, voiŭ maĭ adăoga, că d-lŭ Bucevski, observândŭ acea nebarbă de pe portretulŭ în cestiune, crede că arŭ fi umbre rĕŭ decopiate de pe portretulŭ celŭ vechiŭ, dacă acela arŭ fi esistatŭ, saŭ rĕŭ inventate de pictorulŭ portretuluĭ actualŭ. Eŭ credŭ maĭ multŭ, că portretulŭ acesta este o invenție a zugravuluĭ din Suciava, din anulŭ 1797, carele, spre a-șĭ recomanda lucrarea și a dobândì maĭ mulțĭ mușteriĭ la atelierulŭ sĕŭ, a inventatŭ decopiarea de pe unŭ portretŭ fórte vechiŭ din anulŭ 1456, din dilele Mărieĭ sale Stefanŭ Voevodŭ.

Reposatulŭ G. Asachi, în zelulŭ luĭ de a deștepta simțulŭ naționalŭ, și a reînnoì memoria mareluĭ nostru eroŭ, a decopiatŭ portretulŭ de la Putna. Luĭ însă nu ĭ-a plăcutŭ barba și *nebarba* din portretulŭ de la Putna, de aceea ĭ-a făcutŭ barbă omenéscă cum se cade, și în acéstă formă a publicatŭ portretulŭ credutŭ până acum în România ca alŭ Mareluĭ Stefanŭ.

II MĂNĂSTIREA SUCEVIŢA

Localitatea acésta şî-a luatŭ numirea de la părăulŭ Suceviţa, carele curge pe lângă mănăstire. Şi acéstă mănăstire ca şi Putna este situată între munţî. Deosibirea este, că loculŭ aicî este maî spaţiosŭ şi aspectulŭ maî plăcutŭ. Înainte de a ajunge la mănăstire, este comuna Suceviţa, locuită de Românî în numĕrŭ de 960 suflete.

Egumenulŭ mănăstiriî, archimandritulŭ Ilarionŭ Filipovicî ne-a primitŭ fórte amicalŭ, şi ne-a pusŭ la disposiţie totŭ ce timpulŭ ne-a permisŭ a vedé şi observa.

Mănăstirea acésta este cea maî frumósă dintre mănăstirile Bucovineî : o curte spaţiósă şi fórte curatŭ ţinută, case frumóse, maî alesŭ cele egumenescî, fórte bine şi curatŭ ba chiar elegantŭ întreţinute. O biserică măréţă în mijlocŭ, zugrăvită pe din afară şi pe din lăuntru, zugrăvélă antică bine conservată. Păstrarea zugrăveleî de din afară se datoresce atâtŭ arteî solide, câtŭ şi streşineî ceî jóse a acoperemîntuluî care apĕră păreţiî de plóie, formă antică care în Bucovina se păstréză încă la unele bisericî vechî. Zidurile mănăstiriî sunt fórte înalte şi în partea de susŭ cu metereze, ceea ce ne aduce aminte, că mănăstirile în vechime, maî alesŭ după ce Turciî a ordonatŭ stricarea cetăţilorŭ şi aŭ opritŭ construirea altora, serviaŭ ca cetăţî de apĕrare. Partea de susŭ a ziduluî, sub metereze, este maî îngustă, în câtŭ partea de josŭ a ziduluî forméză acolo unŭ felŭ de prispă, pe care să pótă umbla şi sta apĕrătoriî, carî prin metereze ţinteaŭ cu armele pre duşmaniî de din afară, ce arŭ fi asediatŭ mănăstirea. Biserica mănăstiriî este împărţită în maî multe despărţirî prin păreţî cu uşî. În întâia despărţitură este pridvorulŭ saŭ porticulŭ, în a dóua nartica saŭ polunoşniculŭ, în a 3-a numită «a ctitorilorŭ» sunt mormintele domnilorŭ Ieremia şi Simeonŭ Moghilă. Mormintele lorŭ aŭ epitafurî, şi pe păreţî sunt dóuĕ marî tablourî, carî represintă pe aceştî domnî fraţî, cu familiele lorŭ. Chipurile sunt cusute cu firŭ în mărime naturală şi păstrate fórte bine sub sticlă. În a 4-a despărţire este «templulŭ» propriŭ numitŭ; în a cincea altariulŭ. Biserica nu are inscripţiune, ci numaî loculŭ pregătitŭ, unde

ea trebuia să fie, deasupra ușeĭ la intrarea din afară; în loculŭ eĭ este o icónă.

Și acéstă mănăstire are multe odóre ctitorescĭ, urice și cărțĭ vechĭ. Ne avêndŭ timpŭ a le revedé tóte, am însemnatŭ numaĭ următórele:

1 Evangelie scrisă pe pergaminŭ finŭ, cu o caligrafie escelentă, cu icóne frumóse, și impodobită cu o mulțime de ilustrațiunĭ fórte frumóse, pe fie-care pagină câte 2—3, carĭ represintă în icóne evenimentele cuprinse în Evangelie. În lăuntru nu are nicĭ o inscripțiune, de și caligrafulŭ a pregătitŭ la finele fie-căruĭ Evangelistŭ, spre a se scrie ceva acolo, saŭ a se pune portrete ctitorescĭ. Evangelia este ferecată cu argintŭ și poleită cu aurŭ. Pe partea deasupra ferecăturel are icóna Învieriĭ cu legenda eĭ. Pe partea dedesubt, Botezulŭ Domnuluĭ, și acéstă inscripție slavonă: **Сь тетроевангеліе Ѹсрьдскова и сътвори и ѡкова Іѡн Єремїа Могила воевод и госпожда его Елисавета и сынъ их Іѡ Константин воевод и даде его въ памѣт себѣ въ новосъзданнѣи их монастир глаголема Сѹчевица идеж ест храм въскрьсенїа господа бога и спаса нашего Іс. Ха. вл. ˏзреі март. ке.**

«Acéstă Tetroevangelie osârduì și o făcu și o ferecă Ioanŭ Ieremia Moghila Voevoda și domna luĭ Elisabeta și fiulŭ lorŭ Ioanŭ Constantinŭ Voevoda, și a dat-o întru pomenire șie în noŭ zidita lorŭ mănăstire, ce se dice Sucevița, unde este hramulŭ Invierea Domnuluĭ Dumnedeuluĭ nostru Iisus Christos, în anulŭ 7115, Mart 25» (1607).

2. O altă Evangelie, scrisă pe chârtie totŭ cu ilustrațiĭ multe, ca și cea anterióră, deși ceva maĭ prostuță. Este ferecată cu argintŭ și poleită cu aurŭ. Pe partea de deasupra, icóna Învieriĭ cu legenda eĭ; pe partea de desubt icóna sfântuluĭ Nicolae îmbrăcatŭ archieresce și ședêndŭ pe unŭ tronŭ. De desubt inscripția: «**Сь тетровангел ѡкова Іѡ Иеремія Могіла воевода в лѣто ˏзргі мѣсѧца ав. ке...** Acestŭ Tetrovangelŭ l'a ferecatŭ Ioanŭ Ieremia Moghila Voevoda, în anulŭ 7113, Augutŭ 25» (1605). Multe file sunt deslegate, și în genere cartea este deteriorată prin umedélă și mucigaiŭ; însă totușĭ scrisórea și ilustrațiile sunt conservate. Acéstă evangelie este cu deosebire însemnată prin câte-va portrete domnescĭ aflătóre în eà. Așa: 1) După

zăcéla 116, saŭ finele evangelistuluĭ Mateiŭ sunt două portrete domnescĭ : unulŭ, celŭ maĭ mare, pórtă inscripţia : Ιωн Ăлеѯандрȣ воевод; altulŭ, celŭ maĭ micŭ, represintândŭ unŭ june inberbŭ, pórtă inscripţia : Ιωн Михнѣ воевод. Eĭ staŭ în formă rugătóre, cu mânile întinse către evangelistulŭ Mateiŭ, carele ĭĭ bine-cuvintéză cu mâna, avêndŭ degetele aranjate în forma antică usitată până astădĭ la Lipoveniĭ Starovercĭ Domniĭ aicĭ representaţĭ sunt : Alexandru Vodă Mircea, fratele luĭ Petru Şchiopulŭ, şi cu fiulŭ sĕŭ Mihnea, carĭ aŭ domnitŭ în Muntenia unulŭ după altulŭ, între aniĭ 1566—1583. 2) La finele evangelieĭ luĭ Marcu este portretulŭ tânăruluĭ Mihnea cu inscripţia : Ιωн Михнѣ воевода, totŭ în aceeaşĭ posiţie înnaintea evangelistuluĭ Marcu, carele-lŭ bine-cuvintéză. 3) La finele evangelieĭ de la Luca acelaşĭ Mihnea în aceeaşĭ posiţiune înnaintea evangelistuluĭ Luca cu inscripţia : Ιωн Михнѣ воевода господар. 4) La finele evangelieĭ de la Ioanŭ, portretulŭ luĭ Alexandru-Vodă ţiindŭ crucea în mâna stângă şi cu drépta arătândŭ la cartea ce o ţine evangelistulŭ Ioanŭ în mână. În tóte aceste portrete Domniĭ sunt representaţĭ cu corónе în capŭ, îmbrăcaţĭ cu unŭ conteşŭ lungŭ, cu mânecĭ atârnate în josŭ, de la subţióre până la pămîntŭ, iar mânile sunt libere de la umere. Materia haineĭ este aurie cu florĭ roşi. Conteşulŭ este căptuşitŭ cu blană, şi gulerulŭ de blană, resfrântŭ pe umere. D-lŭ pictorŭ Bucevski afirmă, că acestŭ conteşŭ pe timpulŭ acela era contimpuranŭ şi în alte ţĕrĭ europene : în Polonia, Ungaria, chiar şi în Germania.

Evangeliarulŭ acesta este anteriorŭ epoceĭ luĭ Ieremia Moghilă, şi este de provenință din ţara muntenéscă, şi a servitŭ de modelŭ la facerea celuĭ precedentŭ, carele este ctitorie a luĭ Ieremia. Ieremia-Vodă însă a ferecatŭ din noŭ acestŭ tetrovangelŭ, precum arată inscripţia de pe legătură, unde se spune că Ieremia : обнови и wкова : l'a înnoitŭ şi ferecatŭ.

3. Altă evangelie, mare, scrisă pe hărtie grósă ca pergaminulŭ şi lucie. Are numaĭ nisce ornamente grotescĭ, înfrumseţate cu balaurĭ şi paserĭ : una la începutŭ, alta maĭ la fine. Evangelia nu este împărţită în zăcéle, ca cele anterióre aceleĭ epoce, dupe modelulŭ ce-

lorŭ slavone, obicĭnuite în Moldova, ci pe ḑile, după cum se citesce evangelia în biserică în curgerea anuluĭ, dupe moda grecéscă. Ea încă este ferecată cu argintŭ poleitŭ cu aurŭ. Pe partea deasupra are icóna învierii cu legenda eĭ. Deasupra icóneĭ, acéstă inscripţiune: Сїю тетроевангелїе сътвори Іωн Нѣгое воевода ї господинь : Acéstă tetroevangelie o făcŭ Ioanŭ Négoe Voevodŭ. Dată nu are. Pe partea de desubtŭ, icóna Adormiriĭ Maĭceĭ Domnuluĭ, cu inscripţie grécă: η καμησις της Θ῀κου. Adormirea Născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ. Şi acésta este de provenință din Muntenia, şi este ctitorie a luĭ Négoe-Vodă, carele a domnitŭ între aniĭ 1512—1521.

4. O evangelie scrisă pe pergaminŭ, cu ornamente bizantine şi iniţiale frumóse. La începutulŭ fie-căreĭ din cele 4 evangeliĭ are icónele evangeliştilorŭ respectivĭ. Este ferecată cu argintŭ auritŭ. Pe partea cea deasupra are icónele evangeliştilorŭ pe la colţurĭ, iar în mijlocŭ icóna Învieriĭ cu legenda eĭ. De partea de desubtŭ, icóna S-tuluĭ Nicolae îmbrăcatŭ arhieresce, şeḑêndŭ pe tronŭ. Arta argintărieĭ decăḑută arată pe unŭ argintarŭ, saŭ, cum se ḑicea atuncĭ, covaciŭ prostŭ. De desubtŭ are inscripţia: Сън тетроевангелъ ωбнови и ωкова Іω Єремїа Могила воевода, божїею милостїю господаръ земли мωлдавскои влѣто ҂зрдї мѣсаца март вї днь : Acestŭ tetroevangelŭ l'a înnoitŭ şi ferecatŭ Ioanŭ Ieremia Moghilă Voevoda, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, în anulŭ 7114, luna Mart. 12 ḑile (1606) Altă inscripţie în lăuntru nu are.

Evangeliile de sub numerile 2, 3, şi 4, carĭ tóte pórtă icónele nu a hramuluĭ mănăstiriĭ Suceviţeĭ, ci ale altorŭ bisericĭ străine, şi anume din ţéra muntenéscă, eŭ credŭ că aŭ ajunsŭ la Suceviţa în urma invasiuniĭ luĭ Ieremia Moghilă în Muntenia cu oştile moldovenescĭ şi leşescĭ, în luptele ce avusese la începutulŭ domnieĭ cu Mihaiŭ Vitézulŭ. Ostaşiĭ, în de comunŭ, când-se aflaŭ pe teritoriulŭ duşmănescŭ, prădaŭ între altele şi bisericele; jăfuiaŭ odórele apoĭ le vindeaŭ pe la boerĭ şi domnĭ, carĭ le depuneaŭ pe la bisericele şi mănăstirile zidite de dînşiĭ în ţéră.

5. Dóuĕ aere marĭ (epitafe) cusute frumosŭ, unulŭ cu mărgăritare şi cu petre scumpe.

6. Unŭ pocrovățŭ de la Stefanŭ celŭ Mare datŭ de elŭ în anulŭ 7001 (1493) episcopieĭ de Rădăuțĭ. Pe elŭ este cusută cu firŭ și representată liturgia mistică, care adese orĭ se întîmpină în arta antică română de pictură și cusătorie. Adică : Domnulŭ Christos în formă de arhiereŭ stă dinaintea prestoluluĭ; pe de laturile prestoluluĭ, sfințiĭ apostolĭ primindŭ de la elŭ cu evlavie sfânta împărtășire, în forma cum o primescŭ preoțiĭ când liturgisescŭ cu arhiereulŭ. Împrejurulŭ lorŭ, chorulŭ îngerilorŭ.

7. Icóna sfântuluĭ Nicolae, ferecată cu argintŭ auritŭ, de desubt cu inscripția : **Сїѧ икона ѡковасѣ въ митрополи ꙋ Радовци при епискꙋпѣ Кир Пахомие в лѣто ҂згі мс҃ъ но ні** : Acéstă icónă s'a ferecatŭ în mitropolie la Rădăuțĭ, sub episcopulŭ Kyr Pahomie, în anulŭ 7013, luna Noem. 18. Pe laturea din stânga icóneĭ este altă inscripție maĭ nóuă, maĭ mică și gravată în afundŭ : **и ѡбнови и позлати Архыепископъ и Митрополитъ Сꙋчавскїи Геѡргие Могила въ дин господина Iѡ Еримиѧ Могила воевода божїю милостїю господар земли молдавскои в лѣто ҂зрз** : Și a înnoit'o și aurit'o arhiepiscopulŭ și metropolitulŭ Suceveĭ Gheorghie Moghilă, în ḑilele Domnuluĭ Ieremia Moghilă Voevoda, cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ țěriĭ Moldoveĭ, în anulŭ 7107 (1609). Pe dosulŭ eĭ, căptușitŭ cu pânză, se scrie : **сїѧ їкона свѧтаго ѡтца Николаѧ церкви скитꙋ великаго ест, идеже и ѡбновисѧ Iеромонахом Iѡвом малерем вѣлѣто ѡт рождества Христова ҂ахчи. мѣсѧцѧ авгꙋста днѧ а. а во дни їгꙋменства ѡтца Софронїа** : Acéstă icónă a sfântuluĭ părinte Nicolae este a bisericeĭ Schituluĭ-mare, unde s'a înnoitŭ de ieromonahulŭ Iovŭ zugravulŭ, în anulŭ de la nascerea luĭ Christos 1698, luna Augustŭ 1-a ḑi. În ḑilele egumenieĭ părinteluĭ Sofronie. Schitulŭ mare a fostŭ o mănăstire la hotarulŭ Bucovineĭ despre Galiția, compusă din călugărĭ români și Rușĭ. Ea a esistatŭ acolo până la luarea Bucovineĭ de Austria, când și aceștĭ călugărĭ s'aŭ împrăștiatŭ. Parte din eĭ aŭ trecutŭ în Moldova și s'aŭ așezatŭ în mănăstirea Coșula din județulŭ Botoșanilorŭ.

8. Icóna MaiceĭDomnuluĭ, în stilŭ bizantinŭ, ca și cea anterióră, ferecată pe marginĭ cu argintŭ. Pe dosŭ este căptușită cu mătasă și

are' acéstă inscripțiune : «штцъ Іwаким патріархъ антїwхїйскіи дал сїа сватаа икона штцꙋ Геwргїꙋ епископъ Радовскомꙋ и епископъ Геwргїе дал а въ новосъзданаа своа wбители монастир Сочавица идеже ест храм въскресенїе господа бога и Спаса нашего Іс Хса. и ктоже покꙋсит ꙋзати еа или епископили нѣкто wт калꙋгеръ а wн да ест непрощен wт Бога и Спаса нашего Іс Хса. и wт тиі wтцъ, иже въ Никеи и причътени бѫдет съ Іꙋдеа скаріwтом въ лѣто ҂зчє.

«Părintele Ioachimŭ Patriarchulŭ Antiochieĭ a datŭ acéstă sfântă icónă părinteluĭ Gheorghie episcopulŭ de Rădăuțĭ. Și episcopulŭ Gheorghie a datŭ în noŭ zidilulŭ sĕŭ locașŭ mănăstirea numită Sucevița, unde este hramulŭ Învierea Domnuluĭ D-ḑeŭ și Mântuitoruluĭ nostru Is. Chr. Și cine va îndrăznì să o iea, orĭ episcopŭ, orĭ cine-va dintre călugărĭ, unulŭ ca acela să fie neiertatŭ de Dumneḑeulŭ și Mântuitorulŭ nostru Is. Chr. și de ceĭ 318 părințĭ de la Nicea, și să fie numĕratŭ cu Iuda Scariotulŭ. În anulŭ 7095 (1587)».

Mănăstirea Sucevița este ctitorie a tuturorŭ frațilorŭ Movilescĭ; de aceea și Gheorghie o numesce în acéstă inscripțiune «Mănăstire noŭ-zidită a sa.» Metropolitulŭ Gheorghie era frate cu Domniĭ Ieremia și Simeonŭ.

9. O evangelie deslegată, scrisă pe chârtie, formatŭ mare, cu icónele evangeliștilorŭ și cu ornamente bizantine. Are o inscriptiune slavonă, din care se vede, că ea este făcută de Ștefanŭ Tomșa Vodă, fiulŭ luĭ Stefanŭ Tomșa-Vodă, și dată mănăstiriĭ ceĭ nóuĕ a sa, numită «Solca», la anulŭ 7124, aug. (1616). Acestŭ fiŭ alŭ luĭ Tomșa, în documente une-orĭ se numesce «Tomșevicĭ». Ștefanŭ-Vodă Tomșa tatălŭ a domnitŭ între aniĭ 1563—64. Iar fiulŭ sĕŭ, de carele se vorbesce în inscripțiunea evangelieĭ aicĭ menționate, a domnitŭ întâia óră între aniĭ 1612—1616. Prin urmare evangelia acésta este făcută în anulŭ din urmă alŭ domnieĭ luĭ ceĭ d'întâiŭ

10. Mineiŭ slavonŭ, pe luna Decembre, manuscrisŭ pe chârtie, formatŭ mare. Pe fila de pe urmă are acéstă însemnare :

«Сїа книга зовомаа Минеи мѣсѧца Дек. благопроизволи и сътвори ег благочестивїи и христолюбивїи. и самодръжавніи господинъ Іwн Еремїа Могила воевод и даде его въ новосъзданнѣм своем молбꙋ сватаа мона-

стир Сѹчевици идеже ест храм славное въскресеніе хрїста бога нашего въ памѧт господства си в лѣто ҂зрдї мѣсѧца маи а.

«Acéstă carte, ce se numesce Mineiulŭ luneĭ Decembre, bine-voì şi o făcù evseviosulŭ şi iubitorulŭ de Christos, şi autocratorulŭ Domnŭ Ioanŭ Ieremia Moghilă Voevodŭ şi l'a datŭ în noŭ-zidita sa rugă sfânta mănăstire a Suceviţiĭ, unde este hramulŭ slăvita Înviere a luĭ Christos Dumnedeulŭ nostru, întru pomenirea Domnieĭ sale, în anulŭ 7114, luna Maiŭ 1» (1606).

Scriitorulŭ acestĕĭ însemnărĭ, continuă apoĭ maĭ departe, spuindŭ cu jale. că Domnulŭ Ieremia Moghilă peste două lunĭ de la isprăvirea acesteĭ cărţĭ a muritŭ, şi că cartea acésta, după ce s'a scrisŭ, o a revĕdutŭ şi aprobatŭ metropolitulŭ de atuncĭ Teodosie Barbovski. Iată şi acéstă parte a însemnăriĭ originale :

«Прїѧт же господства си конец, и прѣиде ѡт свѣтнаго сего мира къ желлаемомѹ хѹ тогоже лѣта мѣсѧца Іюн л҃ въ днъ събѡр сватыхъ апостол, вѣчнаа господства си памѧт. и лѹче би не въсїати нам солнце, нежели оуста благочестиваго и крѣпкаго и милостиваго господина прѣм лъчати и ѡт ѡчїю нашею занти, ѹвы, ѹвы, кто нас разлычи ѡт толикых благ господства си, ѡ горе, ѡ горе нам. И архїереи сѣ боудѣщѹ тогда въ мѡлдавстѣи земли смиренный и прѣѡсвѧщанный Кир Ѳеѡдосіе барбовски митрополит Сѹчавскїи, бив исправник сим свѧтым книгам. пис кцлѹлц. Şi a luatŭ Domnia-sa sfîrşitulŭ, şi a trecutŭ din acéstă lume deşartă la doritulŭ Christos în acelaşĭ anŭ, luna Iunie 30, în diua Soboruluĭ sfinţilorŭ Apostolĭ, vecĭnica Domnieĭ sale pomenire. Şi maĭ bine arŭ fi fostŭ să nu ne rĕsară sórele, decât să tacă buzele (gura) evseviosuluĭ şi puterniculuĭ şi milostivuluĭ domnŭ, şi să se ducă de la ochiĭ noştri. Vaĭ, vaĭ cine ne-a despărţitŭ de atâtea bunurĭ ale domnieĭ sale! O amarŭ! o amarŭ! nouĕ. Şi archieria sa fiind atuncĭ în ţéra Moldoveĭ smeritulŭ şi pré sfinţitulŭ Kir Teodosie Barbovski metropolitulŭ Suceveĭ, fiind îndreptătorŭ acestorŭ sfinte cărţĭ. Scris'aŭ кцлѹлц». Numele scriitoruluĭ este ascunsŭ în criptografie. Maĭ alesŭ călugăriĭ din vechime, pentru smerenie, îşĭ ascundeaŭ numele, în scrierea cărţilorŭ, orĭ nescriindu-lŭ nicĭ de cum,

orĭ scriindu-lŭ criptograficŭ, ca în casulŭ de faţă. Secretulŭ acesteĭ scrierĭ stă în a traduce maĭ întâiŭ literile numeluĭ în numere cirilice, apoĭ a scădé unimile din 10, decimele din 100, sutimile din 1000, şi restulŭ, iar în numere cirilice, a-lŭ pune în loculŭ literelorŭ numeluĭ ascunsŭ. Aşa criptografulŭ de faţă se traduce prin . прохор, Prohorŭ, nume călugărescŭ.

11. O carte slavonă, manuscrisŭ 4⁰ pe pergaminŭ, saŭ cum se dice în ea : паргамин. Cuprinde slujba Paştilorŭ, paraclise, irmóse, şi psalmiĭ aleşĭ ce se cântă la Mărimurĭ (Velicéniĭ). Are la începutŭ o inscripţie slavonă, unde se arată, că cartea este făcută din propria sa avere, a episcopuluĭ de Rădăuţi Teodosie Barbovski, şi dată, spre pomenirea luĭ, mănăstiriĭ Suceviţeĭ, în anulŭ 7112, Maiŭ (1604).

12. Penticostarŭ, scrisŭ pe pergaminŭ. Cuprinde slujbele de la înjumătăţirea praznicululuĭ Paştilorŭ până la Duminica tuturorŭ sfinţilorŭ. De unde se înţelege, că pe atuncĭ penticostarulŭ era împărţitŭ în dóuĕ volume, după maniera slavonă. Partea întâia se începea de la Dumineca Floriilorŭ şi venia până la sĕrbătórea înjumătăţiriĭ, sub numire de «Triodulŭ florilorŭ» Cartea la fine are o inscripţiune slavonă, din care se vede, că este făcută de Ieremia Moghilă, şi sub metropolitulŭ Teodosie Barbovski, odată cu cea de sub Nr. 10. Scriitorulŭ este acelaşĭ Prohor, carele şi aicĭ adaogă la fine însemnarea de maĭ susŭ despre mórtea luĭ Ieremia Moghilă, cu aceleaşĭ cuvinte de jale. Elŭ şi aicĭ se subscrise criptograficŭ, ba încă maĭ adaogă la criptografie cuvîntulŭ · писал (scris'a) квщда кцлѹлц.

13. O carte slavonă, în 4⁰, tipărită în lavra Pecerska de la Kiev, în anulŭ 1628 pe când Petru Moghilă era archimandritŭ în acea lavră, de unde apoĭ s'a ridicatŭ la trépta de metropolitŭ alŭ Kievuluĭ şi alŭ Galiţieĭ. Ea cuprinde cuvintele de învĕţătură a Aveĭ Dosoteiŭ. La începutŭ pórtă marca familieĭ domnitóre a Moghilescilorŭ, în care pe scutŭ eraŭ mărcile amândurorŭ ţĕrilorŭ române, ca simbolŭ, că acéstă familie a datŭ domnĭ amândurorŭ ţĕrilorŭ Cartea este dedicată luĭ «Петрь Могила воеводич земль молдавских», «Petru Moghilă fiŭ de Voevodŭ din ţĕrile Moldovenescĭ.»

14. Dóuă psaltirĭ tipărite, ale metropolituluĭ Dosoteiŭ : Una acea

slavo română întrégă, cu frontispiciŭ și cu prefața adresată luĭ Duca Vodă, tipărită în «Tiparnița din metropolie» în anulŭ 7188 (1680). Numaĭ la urma eĭ lipsesce ceva din pascalie. Alta, cea în versurĭ. Aicĭ începutulŭ lipsesce, până la psalmulŭ 14. La urmă sunt adause câte-va file din Acatistulŭ Maĭceĭ Domnuluĭ, lucrare totŭ a luĭ Dosoteiŭ anterióră, tipărită în tipografia mănăstiriĭ Uniev din Podolia, fiindŭ că în Moldova atuncĭ nu era tipografie.

15. În mănăstirea Sucevița, în biserică, în despărțitura ctitorescă, este unŭ policandru, de forma policandrelorŭ antice de la mănăstirea Sfințilorŭ Treĭ-Ierachĭ din Iașĭ; de dînsulŭ este atârnatŭ unŭ globŭ de argintŭ, carele se desface în dóuĕ jumătățĭ, împreunate cu unŭ șurupŭ din susŭ în josŭ. În acelŭ globŭ se păstréză pĕrulŭ Dómneĭ luĭ Ieremia Moghilă Elisabeta. Acéstă Dómnă după mórtea bărbatuluĭ sĕŭ petrecuse unŭ timpŭ la gineriĭ sĕĭ în Polonia, apoĭ venise cu doĭ din eĭ și se așezase în Iașĭ. Unulŭ dintre eĭ, Visnovețki murise în Iașĭ. Coretki, cu 600 de Polonĭ, de și urgisitŭ și de Regele Poloniéĭ, amenințatŭ și de Turcĭ, continuă a petrece la sócra sa. Neastâmpărulŭ și intrigile Elisabeteĭ și a ginerilorŭ eĭ pentru a dobândi domnia iarășĭ la familia movilescă, aŭ adusŭ lucrulŭ acolo, că Sultanulŭ a însărcinatŭ pe Radu Domnulŭ Moldoveĭ și pre Schinder pașa de Silistra, să alunge pe Leșĭ din Moldova. Radu-Vodă a înșciințatŭ de timpuriŭ pre Dómna Elisabeta și pre ginerele sĕŭ să fugă din Iașĭ; eĭ n'aŭ ascultatŭ, până ce oștirea turcéscă s'a apropiatŭ de Iașĭ. Atuncĭ Dómna cu ginerele și cu boeriĭ partizanĭ și cu Poloniĭ năimițĭ aŭ fugitŭ, dar aŭ fostŭ ajunșĭ de Turcĭ la satulŭ Drăcșanĭ în ținutulŭ Hârlăuluĭ; cățĭ aŭ pututŭ să fugă aŭ scăpatŭ. Dómna însă cu fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ, carele era încă copilŭ, saŭ coconŭ, cum îlŭ numesce letopisețulŭ, cu ginerile sĕŭ Corețki și cu boeriĭ rebelĭ, aŭ fostŭ prinșĭ. Cu acéstă ocasie letopisețulŭ se esprimă : «Dómna la mare ocară aŭ sositŭ; de care singură aŭ mărturisitŭ cătră boerĭ. Trecêndŭ cu carulŭ aŭ vĕḑutŭ pe boerĭ, și lăcrămândŭ aŭ ḑisŭ : «boerĭ, boerĭ, rușinatu-m'aŭ păgânulŭ» (Letop. t. I. p. 234). Tradiția spune, că la acéstă ocasiune a întâlniriĭ cu boeriĭ, Dómna, în desperația eĭ, șĭ-a tăiatŭ códa și a dat'o unuia din boerĭ, ca sa o de-

pună la mănăstirea Sucevița, nesciindŭ unde și cum are să i se întîmple sfârșitulŭ. Acésta este códa Dómnei Elisabetei Moghilă, care se păstréză, cum am ḑisŭ, în policandru ctitorescŭ alŭ Suceviței. Dómna, spune letopisețulŭ, a fostŭ dusă în robie la Țarigradŭ, cu ginerele și cu fiulŭ sĕŭ încă june. Ginerele a isbutitŭ a se rescumpăra cu mulți banĭ. Dómna s'a măritatŭ acolo după unŭ Agă turcŭ. Iară Bogdanŭ fiulŭ eĭ s'a turcitŭ și a ajunsŭ Capigi-baș Acestea, ḑice letopisețulŭ, s'aŭ întîmplatŭ în anulŭ 7124 (1616) (ibid.) De aceea mormîntulŭ acesteĭ Dómne nu se află în mănăstirea Sucevița, alăturĭ cu alŭ bărbatuluĭ eĭ. Pĕrulŭ Dómneĭ Elisabeteĭ forméză dóuĕ codițe, lungĭ de o palmă și jumătate, împletite la partea de susŭ, fiecare în deosebĭ și legate la unŭ locŭ cu unŭ firŭ de sârmă de argintŭ; grosimea la legătură este numaĭ de unŭ degetŭ Pĕrulŭ este de colóre castaniŭ deschisŭ, bine-păstratŭ. Tăietura se vede a fi fostŭ făcută cu briciulŭ. De pe pĕrŭ se vede că ea era încă în tótă puterea vieței; căcĭ nu se vede în elŭ nicĭ o urmă de vârstă înaintată. În globulŭ în carele se păstréză acestŭ pĕrŭ este și o chârtie cu descrierea provenințeĭ acestuĭ pĕrŭ. Chârtia actuală și scrisórea sunt nóuĕ, dar unulŭ dîn călugărĭ mi-a spusŭ, că elŭ a prescris'o de pe o altă vechie, care era ruptă.

Urmele pietățiĭ luĭ Ieremia Moghilă din mănăstirea Suceviței, vaetele și tânguirea scriitoruluĭ Prohor despre mórtea luĭ, îndreptățescŭ trăsurile caracteristice, cu carĭ letopisețulŭ descrie pe acestŭ Domnŭ: «era omŭ întregŭ de minte, nerăpitorŭ, nemândru, nevĕrsătorŭ de sânge, blândŭ, dumneḑeescŭ (religiosŭ)... Ci de este de vr'o osândă stingerea caseĭ luĭ Ieremia Vodă, — totŭ din faptele Dómneĭ sale». Și maĭ susŭ vorbindŭ de rĕutățile acesteĭ Dómne. ḑice: «era o femee răpitóre, precum spunŭ, și de vreme ce și pe cumnatulŭ sĕŭ pe Simeonŭ Vodă ea l'a otrăvitŭ (de va fi așa), și de frica luĭ Dumneḑeŭ depărtată». (Letop. t. I. p. 234).

Anticitățile mănăstiriĭ Sucevița aŭ trebuință de unŭ studiŭ maĭ îndelungatŭ acolo la fața loculuĭ, ceea ce eŭ n'am pututŭ face cu acéstă ocasiune, căcĭ a dóua ḑi Sâmbătă la améză am părăsitŭ acéstă mănăstire.

III RĂDĂUŢI.

Eşindŭ din mănăstirea Suceviţeĭ şi trecêndŭ pe lângă o frumósă livadă ce este din afara mănăstiriĭ. plină de pomĭ încărcaţĭ cu fructe, am luatŭ drumulŭ la Rădăuţĭ, acompaniaţĭ de venerabilulŭ archimandritŭ Filipovicĭ, care ne-a petrecutŭ până la Rădăuţĭ. De la Suceviţa la Rădăuţĭ este cale ca de dóue óre.

În acestŭ orăşelŭ ne-amŭ opritŭ puţinŭ la venerabilulŭ protopopŭ şi parochŭ Ioanŭ Mândrilă, carele ne-a condusŭ la biserică şi ne-a arătatŭ anticităţile ce se cuprindŭ în ea.

Orăşelulŭ Rădăuţĭ, între mulţĭ locuitorĭ de naţiunĭ şi religiunĭ diferite, are şi unŭ numĕrŭ de 3074 suflete de creştinĭ ortodoxĭ Românĭ, o singură biserică românéscă, fostă óre când catedrală a episcopieĭ de Rădăuţĭ. Se păstréză încă încăperile vechiĭ reşedinţĭ episcopale, se înţelege că reformate, şi astă-ḑĭ tóte ocupate de amploiaţĭ aĭ guvernuluĭ austriacŭ, nelăsândŭ măcarŭ o încăpere pentru locuinţa preotuluĭ, carele trăesce în oraşŭ destulŭ de departe de biserica sa.

Biserica românéscă de la Rădăuţĭ a fostŭ până nu de multŭ lăsată în părăsire şi în o tristă decadenţă, acum însă este restaurată şi zugrăvită din noŭ. Acésta este cea maĭ veche biserică, din câte esistă astăḑĭ în Moldova şi în Bucovina. De aceea şi forma şi construcţia eĭ sunt cu totulŭ particulare. Ea are forma basilicelorŭ antice. La începutŭ ea se despărţia numaĭ în 3 părţĭ : nartica, templulŭ şi altarulŭ. Biserica în lungimea eĭ este despărţită în treĭ părţĭ prin dóuĕ rândurĭ de colóne pătrate, simple. Pe aceste colóne este o boltă lungăréţă care se întinde peste tótă biserica în partea eĭ de mijlocŭ, care prin boltă devine maĭ înaltă de câtŭ părţile lăturale dintre colóne şi păreţĭ. Bolta în lungimea eĭ se întrecurmă prin doĭ păreţĭ, unulŭ acelŭ de la pridvorŭ, altulŭ între nartică şi templu. Amândoĭ păreţiĭ aceştia despărţitorĭ aŭ uşĭ cu uşorĭ de pétră, sculptaţĭ în rigle şi încheiaţĭ d'asupra în formă gotică de unghiŭ ascuţitŭ. Deasupra bolţilorŭ lăturale dintre colóne şi zidŭ, sub acoperemîntŭ, sunt în jurulŭ bisericeĭ nisce chiliuţe cu micĭ ferestrue, carĭ trebue să fie fostŭ tainiţe pentru vremĭ grele, de carĭ adese orĭ se întâmplaŭ în

Moldova în anticitate. Intrarea în acele chiliuţe se face prin scărĭ a parte, carĭ se începŭ de la unŭ antretŭ deosebitŭ ce este din partea din urmă, nartica. Biserica nu are cupolă, ca alte bisericĭ din veacurile 15—16 şi 17. Acoperemîntulŭ a păstratŭ forma antică . ţuguiatŭ, cu streşinele lăsate în josŭ de cornice ca de doĭ stânjinĭ, spre apĕrarea zidulu de umeḑéla ploilorŭ.

În anulŭ 1559, Domnulŭ Alexandru Lăpuşnénulŭ a adaosŭ la acéstă biserică a 4-a despărţitură, pridvorulŭ, saŭ porticulŭ, care este rădicatŭ până susŭ la nivelulŭ înălţimiĭ bisericeĭ, şi boltitŭ a parte, cu dóuĕ antrete, unulŭ spre mĭaḑă-nópte, altulŭ spre méḑăḑi Afară lângă antretulŭ de méḑăḑi se citesce următórea inscripţiune ·

«Благоизволенїем ѡтца и поспѣшенїем сына и съдѣйствїем свѧтаго дꙋха : начас и създасѧ сии припраг (1) церковны ѡт благочестиваго и трочьскаго поклоника господина Іѡ Алеѯандра воеводи господарѣ земли молдавской в лѣто ҂зѯз мѣсѧца Іꙋн. л. и при епископѣ Кгръ Еѳимиа».

«Cu bună voirea Tatăluĭ şi cu ajutoriulŭ Fiuluĭ şi cu lucrarea sfântuluĭ Duhŭ, s'a începutŭ şi s'a ziditŭ acestŭ porticŭ bisericescŭ de evseviosulŭ şi închinătorulŭ Treimeĭ Domnulŭ Ioanŭ Alexandru Voevoda, Domnitorulŭ ţĕriĭ Moldoviĭ, în anulŭ 7067, luna Iunie 30, şi fiindŭ episcopŭ Kyr Euthimie» Vrea să ḑică pridvorulŭ s'a adaosŭ în anulŭ 1559.

În altarŭ, pe părete lângă jertfelnicŭ, este o inscripţie lungă, săpată în pétră, care cuprinde o disposiţie a luĭ Bogdanŭ Vodă, din anulŭ 1514, despre modulŭ cum să i se facă luĭ vecĭnică pomenire în «metropolia de la Rădăuţĭ». Reproducemŭ acéstă inscripţie în întregimea eĭ :

«Се азь рабъ божїи Іѡ Богданъ воевѡд господарь молдавскои иже произволи господство ми нашим благим и чистим сердцем и ѡт ꙋсеи нашеи воли и совѣтовавꙋомсѧ съ нашим молибником кгр Пахомїе епископом Радовским и ꙋчинили есмо за наше здравїе и за спасенїе дꙋши господствами и дали есми нашеи митрополїи радовской идеже ест храм

(1) припраг la pragŭ, ceea ce este la pragulŭ uşeĭ, adică antretulŭ, porticulŭ, придвор, la curte, adică antretulŭ saŭ porticulŭ adaosŭ la curte

свѧтаго архїерарха и чюдотворца николы ѿ злат а нашъ епископъ пахоміе или пак бѹд кои богъ изберет епископа ѹ нашеи митрополіи. А тоти епископи по его животѣ ѹсида имают нам слѹжити въ сем нашем животѣ доколѣ нам даст богъ да бѹдем живи на каждое лѣт к нед мироносицам ѹ веч параклис а заѹтра божествена литѹргіа съ всѣми попы а по нашим животѣ колко нам даст богъ а ѡни на кажд лѣт да имают слѹжити за спасенїе наше ѹ вчер парастас а заѹтра литѹргїю (1). и пак аще кто сѧ покосит ине испълнит наше даанїе а тот да имат дати ѡтвѣтъ на страшнѣм сѫдищим прѣд господом Іс. Хом влѣт ҂зкг мѣсѧца де и҃.

«Iată eŭ robulŭ luĭ Dumneḑeŭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda Domnitorulŭ Moldavieĭ, carele am voitŭ Domnia mea cu a nóstră bună și curată inimă și cu tótă voința nóstră, și ne-amŭ sfătuitŭ cu rugătorulŭ nostru kyr Pachomie episcopulŭ de Rădăuțĭ, și făcut'amŭ pentru sănătatea nóstră și pentru mântuirea sufletuluĭ Domnieĭ mele, și dat'amŭ metropolieĭ nóstre de la Rădăuțĭ, unde este hramulŭ sfântuluĭ archierarchŭ și făcĕtoruluĭ de minunĭ Nicola 800 galbenĭ. Iară episcopulŭ nostru Pachomie, saŭ iară-ĭ orĭ pe carele va alege Dumneḑeŭ episcopŭ la metropolia nóstră, și aceĭ episcopĭ toțĭ cățĭ vorŭ fi după viéța luĭ, să aibă a ne slujì în acéstă viéță, până când ne va da Dumneḑeŭ să fimŭ viĭ, în fie-care anŭ în Dumineca Mironosițelorŭ la vecernie — paraclisŭ, iară diminéța dumneḑeiasca liturgie cu toțĭ popiĭ. Iară după viéța nóstră, câtă ne va da Dumneḑeŭ, eĭ în fie-care anŭ să aibă a slujì pentru mântuirea nóstră, séra parastasŭ, iară diminéța liturgie. Și iarășĭ, dacă cine-va arŭ cuteza și nu arŭ împlinì dania nóstră, acela să aibă a da rĕspunsŭ la înfricoșatulŭ județŭ, înaintea Domnuluĭ Is. Chs. În anulŭ 7023 luna Decemb. 8.»

Dar ceea ce face acéstă biserică fórte prețiósă pentru noĭ și pentru istoria țĕreĭ, și care arată o vechime a eĭ maĭ profundă decât a tuturorŭ bisericilorŭ din Moldova, este că în ea sunt îngropațĭ Dom-

(1) Cuvintele următóre sunt rĕŭ conservate, dar ele se potŭ cetì cu ajutorulŭ uneĭ alte disposițiunĭ totŭ de acéstă cuprindere, făcută de Bogdanŭ la Episcopia de Romanŭ Vedĭ «Cronica Romanuluĭ» part. I. p. 154.

niĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Moldodeĭ, în numĕrŭ de 5. Aceștĭ Domnĭ sunt :

1. Bogdanŭ, carele în inscripţie se numesce «Старыи» : *celŭ bătrânŭ,*
2. Laţko Voevodŭ,
3. Romanŭ Voevodŭ,
4. Stefanŭ Voevodŭ *celŭ bătrânŭ :* «Старыи»,
5. Bogdanŭ Voevodŭ, fratele luĭ Alexandru celŭ Bunŭ (**братъ Алеѯандра воеводы**).

Marele Stefanŭ, în aniĭ 1478 și 1480, a făcutŭ unŭ mare serviciŭ și istorieĭ ţĕriĭ, ordonândŭ a se reînnoì tóte inscripţiunile de pe mormintele domnescĭ din biserica catedrală a episcopieĭ de Rădăuţĭ, și în acéstă stare ele se păstréză până astădĭ. Mormintele aceste, cu epitafurile lorŭ, sunt așezate înlăuntru, lângă păreţiĭ bisericiĭ.

Iată epitafurile lorŭ :

1. Pe mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ celŭ bĕtrânŭ : «**Милостіѧ божіеѧ Іωн Стефань воевода господаръ земли молдавскои. сынъ Богдана воеводы. Ѹкраси сии гробъ своемѹ прѣдѣдѹ. старомѹ богданѹ воеводѣ в лѣт ҂ѕцпи мѣсѧци ген кз. сїи гробы чинилі маистръ іак.**»

«Cu mila luĭ Dumnedeŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda Domnitorulŭ ţĕriĭ Moldoviĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, înfrumseţă acestŭ mormîntŭ strămoșuluĭ sĕŭ bĕtrânuluĭ Bogdanŭ Voevoda, în anulŭ 6988, luna Ianuarie 27. Mormintele acestea le-a făcutŭ maistrulŭ Iak».

2. Pe mormîntulŭ luĭ Laţco-vodă : «**Благочестивыи и хрістолюбивый Іω Стефан воевода господарь земли молдавскои. сынь богданѹ воевод Ѹкраси гроб сии своего прѣдѣда. Іω Лацка воеводы в лѣт ҂ѕцпи мѣсѧца ген к при епископѣ радовском Іωаникіи.**»

«Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Ștefanŭ Voevoda, Domnitorulŭ ţĕriĭ Moldoviĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, înfrumseţă mormîntulŭ acesta strămoșuluĭ sĕŭ Ioanŭ Laţco Voevoda, în anulŭ 6988 luna Ian. 20, sub episcopulŭ de Rădăuţĭ Ioanichie».

3. Pe mormîntulŭ luĭ Romanŭ Vodă :

«**Милостїѧ божіеѧ благочестивыи господина Іω Стефан воевод господаръ земли молдавскои сынъ Богдана воеводи господарѧ земли мол-**

давскои ѹкраси гроб сьи своемѹ прѣдѣдѹ Іѡ романѹ воеводѣ господарю земли молдавскои. в лѣт ҂ѕцпз мѣсѧц дек еі.»

«Cu mila luĭ Dumnedeŭ evseviosulŭ Domnŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorŭ țĕriĭ Moldoviĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoveĭ, înfrumsețâ mormîntulŭ acesta strămoșuluĭ sĕŭ Ioanŭ Romanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕreĭ Moldoviĭ, în anulŭ 6987, luna Decemb. 15».

4. Pe mormîntulŭ luĭ Ștefanŭ Vodă celŭ bătrânŭ:

«Благочестивый и Христолюбивыи Іѡ Стефан воевода господарь земли молдавскои сынъ богдана воеводи. ѹкраси гроб сьи своемоу прѣдѣдѹ Іѡаннѹ Старомѹ Стефанѹ воеводѣ: иже побит ѹ тръг на хрилокѣ в лѣт ҂ѕцпи мѣсѧца ма. к.»

«Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Stefanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoviĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, înfrumsețâ mormîntulŭ acesta strămoșuluĭ sĕŭ Ioanŭ Stefanŭ Voevoda celŭ bătrânŭ, carele fu ucisŭ la târgulŭ de pe Hârlăŭ (1). În anulŭ 6988, luna Maiŭ 20».

5. Pe mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ, fratele luĭ Alexandru celŭ bunŭ:

«Благочестивыи и хрістолюбивыи Іѡ Стефан воевода господарь земли молдавскои сынъ богдана воеводы. ѹкраси гроб сьи дѣдѹ своемѹ Іѡ Богдана воеводѣ врата Алеѯандра воеводы в лѣт ҂ѕцпи мѣсѧца ген. ке днь въ вѣчнаа емѹ памѧтъ».

«Evseviosulŭ și iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Stefanŭ Voevoda Domnitorulŭ țĕriĭ Moldoviĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, înfrumsețâ mormîntulŭ acesta moșuluĭ (buniculuĭ) sĕŭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda; fratele luĭ Alexandru Voevoda, în anulŭ 6988, luna Ianuarie 25 dile, spre vecĭnica luĭ pomenire.»

Cuvintele aceste de pe urmă arată sentimentulŭ de rudire apropiată a luĭ Stefanŭ cu acestŭ Bogdanŭ, pre carele póte că elŭ îlŭ apucase în viéță. Acestŭ Bogdanŭ era bunicułŭ luĭ Stefanŭ, prin ur-

(1) Din espresiunea slavonă «тръг на хрилокѣ» se vede că numirea Hârlăuluĭ vine de la numele păråuluĭ ce curge pe lângă dînsulŭ. Totŭ-o-dată se vede de aicĭ, că târgulŭ Hîrlăŭ esista inainte de a fi făcutŭ Stefanŭ acolo biserică și palatŭ domnescŭ (Letop. t. I. p. 135).

mare tată luĭ Bogdanŭ tatălŭ mareluĭ Stefanŭ. Cum că Bogdanŭ acesta, înmormîntatŭ în biserica de la Rădăuțĭ, este frate cu Alexandru celŭ bunŭ, și prin urmare fiŭ luĭ Romanŭ-Vodă, se vede din uriculŭ luĭ Romanŭ Vodă, datŭ din târgulŭ Romanŭ în anulŭ 1392, în care uricŭ acestŭ Domnŭ pomenesce și pe doĭ fiĭ aĭ sĕĭ «Olexandro- i Bogdan.» De aceea Marele Ștefanŭ, amintindŭ în unele urice ale sale pe Alexandru celŭ Bunŭ, îlŭ numesce și pe dînsulŭ «дѣдъ», une orĭ «дидъ» : *moşŭ*, *unchiaşŭ;* iară pe feciorii luĭ : pe Iliașŭ și Stefanŭ, îĭ numesce «unchĭ» (ѹнкове наши) (vedĭ «Chronica Romanuluĭ» I. p 136. De asemenea «Archiv. istor.» a D-luĭ Hasdeŭ, t. I. Nr. 161).

Ceĭ patru Domnĭ amintițĭ aicĭ întâiŭ, și ale cărora morminte se află în biserica de la Rădăuțĭ, sunt ceĭ întâĭ Domnĭ ce aŭ domnitŭ în Moldova după înființarea domniatuluĭ. Acésta o afirmămŭ, basațĭ pe unŭ documentŭ istoricŭ foarte valorosŭ, descoperitŭ de vre-o doĭ anĭ de d-lŭ Dimitrie Sturdza, și care documentŭ acum se află în posesiunea Academieĭ Române. Acesta este pomelniculŭ mănăstiriĭ Bistrițeĭ din Moldova, în care sunt numele tuturorŭ ctitorilorŭ și bine-făcĕtorilorŭ mănăstiriĭ, în curgere de maĭ multe veacurĭ. Este scrisŭ slavonesce pe pergaminŭ și datéză din anulŭ 6915 (1407), adică după ce s'a ziditŭ mănăstirea de Alexandru celŭ bunŭ. După ce în prefață se arată datorința de a se pomenì la sfântulŭ jertfelnicŭ bine-făcĕtoriĭ, și cum să se înscrie numele lorŭ în pomelnicŭ, apoĭ se începe pomelniculŭ, cu numele Domnilorŭ ce aŭ domnitŭ în Moldova până la Alexandru celŭ bunŭ: partea aceasta are următorulŭ titlu scrisŭ cu litere roșiĭ : «зде поминаѫтсѧ благочестивїи господарїе земли молдовлахыискыѧ, иже сѫть сии : Помѣни господи православныѧ господарѧ землѧ сеѧ

«*Aicĭ se pomenescŭ evseviosiĭ Domnitorĭ aĭ țĕriĭ Moldo-Vlachieĭ, cariĭ sunt aceștia : pomenesce Dómne pe ortodoxiĭ domnitorĭ aĭ țĕreĭ acesteia*».
Apoĭ urméză, scrisŭ negru :

«Помѣни господи — Богдана воеводѫ. Помѣни господи Лацка воеводѫ. Помѣни господи Костѣ воеводѫ. Помѣни господи петра воеводѫ.

Помѣни господи Романа воеводѫ. Помѣни господи Стефана воеводѫ. Помѣни господи Юга воеводѫ.»

«Pomenesce Domne pe Bogdanŭ voevoda,
» » » Laţcu voevoda,
» » » Costea voevoda,
» » » Petru voevoda,
» » » Romanŭ voevoda,
» » » Stefanŭ voevoda,
» » » Iuga voevoda »

După aceştĭ Domnĭ pomelniculŭ pune pe Alexandru celŭ bunŭ şi familia luĭ; apoĭ pe fiiĭ luĭ, Domniĭ Iliaşŭ şi Stefanŭ cu familia luĭ. După aceea urméză Domniĭ .

Romanŭ-Voevodŭ Iliaşevicĭ.

Petru-Voevodŭ fiulŭ luĭ Alexandru Voevodŭ (fiulŭ luĭ Stefanŭ Voevodŭ),

Bogdanŭ Voevodŭ,

Alexandru Voevodŭ celŭ tânărŭ (младаго).

În pomelniculŭ de la Bistriţa lipsescŭ unele numirĭ de Domnĭ, carĭ se află în letopiseţulŭ luĭ Ureche, anume : Dragoşŭ, Sasŭ, ceĭ doĭ fiĭ aĭ luĭ Stefanŭ celŭ bătrânŭ : Stefanŭ şi Petru. De asemenea se pomenesce după Laţcu unŭ Domnŭ : *Costea-Vodă*, de carele letopiseţulŭ nu scie nimica.

Cu tóte acestea noĭ dămŭ maĭ multă credare pomelniculuĭ de la Bistriţa, aĭ căruia autorĭ, călugăriĭ de la Bistriţa, la începutulŭ veaculuĭ 15-lea, eraŭ maĭ aprópe de jumătatea veaculuĭ 14-lea, când se pare că s'aŭ înfiinţatŭ domniatulŭ Moldoviĭ, şi puteaŭ maĭ bine ţiné minte numele a 7 domnĭ precedenţĭ, decât vorniculŭ Ureche, carele a scrisŭ letopiseţulŭ pe la începutulŭ veaculuĭ 17-lea. Prin urmare îĭ desparte unŭ periodŭ aprópe de 200 anĭ.

Cum rĕmâne acum cu Dragoşŭ şi cu fiulŭ séŭ Sasŭ? Eŭ credŭ că vorniculŭ Ureche a luatŭ din tradiţiunea populară istoria cu Dragoşŭ-Vodă şi cu fiulŭ sĕŭ Sasŭ-Vodă. In acésta se confirmă chiar forma legendară, saŭ de poveste, în care letopiseţulŭ ne predă aventura luĭ Dragoşŭ. În ea se povestesce că Dragoşŭ era unŭ vênă-

torŭ de zimbri saŭ taurĭ sălbaticĭ; că avea o cățea dresată la vênatŭ, numită Molda, care gonindŭ unŭ zimbru s'arŭ fi înnecatŭ în apă, care apoĭ după numele eĭ a dobânditŭ numele de Moldova, adică țéra unde a peritŭ Molda, orĭ rîulŭ și apoĭ țéra cățeleĭ Molda. Că capulŭ zimbruluĭ, carele a causatŭ nenorocirea Moldeĭ, spre suvenire, Dragoșŭ l'arŭ fi transformatŭ în marca țĕreĭ.

Adevĕrulŭ istoricŭ, ce va fi esistândŭ în legenda luĭ Dragoșŭ îlŭ va arĕta timpulŭ și critica sănătósă, după ce se vorŭ descoperi documente istorice positive. În totŭ casulŭ acum de o cam dată, fără a nega esistența istorică a luĭ Dragoșŭ și partea luĭ în istoria Moldoviĭ, trebue să raportămŭ esistența luĭ istorică la unŭ timpŭ anteriorŭ înființăreĭ domniatuluĭ Moldoviĭ, și stabilimŭ, că celŭ întâiŭ domnŭ a fostŭ Bogdanŭ, pe carele Stefanŭ celŭ Mare îlŭ numesce, precum am vĕḑutŭ, «celŭ bĕtrânŭ» (stariĭ), iară pomelniculŭ de la Bistrița îlŭ pune în fruntea domnilorŭ Moldoviĭ. O puternică dovadă la acésta avemŭ chrisovulŭ luĭ Ludovicŭ I-iŭ regele Ungarieĭ, din anulŭ 1365, și în care amare ocărĭ se punŭ asupra luĭ Bogdanŭ domnulŭ Moldoveĭ, carele, *ca unŭ trădătorŭ,* eșindŭ pe ascunsŭ împreună cu fiiĭ sĕĭ din țéra Maramurășuluĭ, a cuprinsŭ Moldova și s'a făcutŭ acolo domnŭ. De aceea iea de sub stăpânirea luĭ maĭ multe sate ce le avea în Maramurășŭ, și le dă pe totŭ-deauna luĭ Balc, fiulŭ credinciosuluĭ și iubituluĭ Sasŭ, Voevodulŭ Maramurășuluĭ. Satele acele le dăruesce luĭ Balc și fiuluĭ sĕŭ Dragu, și frațilorŭ luĭ, Dragomirŭ și Stefanŭ. Și acésta pentru multele luĭ suferințe ce aŭ avutŭ în Moldova, unde elŭ șĭ-a vĕrsatŭ sângele, a suferitŭ rane de mórte, i s'aŭ omorîtŭ tirănesce frațiĭ și maĭ mulțĭ slujitorĭ, și pentru care elŭ din Moldova a trecutŭ în Ungaria, spre a face să crescă cinstea și puterea aceluĭ regatŭ. De aicĭ se vede, că domnia luĭ Bogdanŭ în Moldova a fostŭ precedată de lupte marĭ între partisaniĭ Ungarieĭ și aĭ independențiĭ nouluĭ statŭ moldovenescŭ. Dar ceea ce pe noĭ acum ne interesézâ este, că pe la anulŭ 1365 Bogdanŭ era domnulŭ Moldoveĭ. (Șinc. t. I. p. 326).

Când și câțĭ anĭ aŭ domnitŭ ceĭ d'întâĭ Domnĭ aĭ Moldoveĭ, ce sunt îngropațĭ la Rădăuțĭ, nicĭ Marele Stefanŭ, nicĭ pomelniculŭ de la

Bistrița nu ne spune; ne înșiră numaĭ numele lorŭ. Letopisețulŭ țěreĭ, până la domnia luĭ Romanŭ, nu ne dă nicĭ o dată positivă. Aicĭ citéză elŭ uriculŭ din 1392, datŭ din *târgulŭ luĭ Romanŭ.* La domniĭ anteriorĭ vorniculŭ Ureche le pune numaĭ aniĭ câțĭ aŭ domnitŭ, și aceea fără dovedĭ positive, pentru care și aŭ toțĭ domniĭ numere rotunde de anĭ întregĭ : Dragoșŭ 2, Sasŭ 4, Lațco 8, Bogdanŭ 6, Petru Mușatŭ 16, Romanŭ 3, Iuga 2.

Pentru câte-va din domniile acestea de la începutŭ avemŭ date cronologice la scriitoriĭ străinĭ. Așa despre Bogdanŭ Vodă celŭ bătrânŭ amŭ vědutŭ în chrisovulŭ regeluĭ Ludovic, că elŭ domnia pe la aniĭ 1365;

Lațco-Vodă domnia pe la aniĭ 1370—1374 (Șinc. I. p. 339-349);

Petru, pe carele Ureche îlŭ numește «Mușatŭ», adică : celŭ frumosŭ, domnia la aniĭ 1387—1388 (Șinc. I. p. 354. Archiv. istor. I. p 177);

Romanŭ-Vodă, precum arată uriculŭ luĭ datŭ din Romanŭ, domnia pe la anulŭ 1392.

După acéstă digresiune, să revenimŭ acum iarășĭ la mormintele din biserica Rădăuților̆.

Afară de mormintele domnescĭ, arětate maĭ susŭ, sunt încă următórele :

6. Mormîntulŭ uneĭ strămóșe a Mareluĭ Stefanŭ : Maria fata Anastasieĭ ficeĭ luĭ Lațco. Inscripția spune :

«Iѡ Стефан воевода господарь земли молдавской в лѣт ҂зе мѣсяца маи ѹкраси сьи гроб своеи прѣдѣдици марїа дъщи Анастасїи иже даде коцман ѡбителн сеп. Дъщи Лацко воевод ѡна прѣставися в лѣт ҂ѕцки мѣсяца март кѕ.

«Ioanŭ Stefanŭ-Voevoda Domnitorulŭ țěreĭ Moldoviĭ, în anulŭ 7005 (1497), luna Maiŭ, înfrumseță acestŭ mormîntŭ strămóșeĭ sale Maria, fata Anastasieĭ care a datŭ Coțmaniĭ acestuĭ sfântŭ locașŭ, fică a luĭ Lațcu Voevoda. Ea (Maria) a rěposatŭ în anulŭ 6928, luna Martie 26 (1419)».

Din acestŭ epitafŭ se vede, că atuncĭ când Dómna Anastasia a dăruitŭ moșia Coțmaniĭ, la Rădăuțĭ era mănăstire (ѡбитѣль)..

7. Mormîntulŭ Dómneĭ Staneĭ, soţia luĭ Bogdanŭ şi muma luĭ Stefanŭ-Vodă celŭ tînĕrŭ.

«Благочестивыи и христолюбивыи Іѡ Стефан воевода господар земли (1) молдавскои. сынъ Богдана воеводы. ѹкраси гроб сьи матери своеи станѣ в лѣт ҂зкѕ мѣсяца ген. ки. при епископ пахомїе.

Evseviosulŭ şi iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorŭ ţĕriĭ Moldoviĭ, înfrumseţă mormîntulŭ acesta mameĭ sale Staneĭ. În anulŭ 7026, luna Ianuare 28. Sub episcopulŭ Pahomie (1518)».

8. Mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ, nepotulŭ mareluĭ Stefanŭ şi fiŭ luĭ Alexandru feciorulŭ mareluĭ Stefanŭ.

«Благочьстивыи и христолюбивыи Іѡ Стефан воевода господарь земли молдавскои сынъ богдана воеводы ѹкраси гроб сьи ѹнѹкоу своемѹ Іѡ Богданѹ воеводѣ сынѹ Алеѯандра воеводы : в лѣто ҂ѕцпи мѣсяца ген. л».

«Evseviosulŭ şi iubitorulŭ de Christos Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, Domnitorŭ ţĕriĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevodŭ, înfrumseţă mormîntulŭ acesta nepotuluĭ sĕŭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda, fiulŭ luĭ Alexandru Voevoda, în anulŭ 6988, luna Ianuarie 30».

Observămŭ că data 1480 (6988) corespunde cu timpulŭ, când s'a pusŭ pétra mormîntală. Bogdanŭ a pututŭ să fie muritŭ maĭ nainte de acéstă dată.

După treĭ óre de petrecere în biserica fósteĭ episcopiĭ din Rădăuţĭ, luându-ne diua bună de la părintele egumenulŭ Suceviţeĭ şi de la protopopulŭ Mandrilă, carĭ cu tótă bună-voinţa ne-aŭ secundatŭ în cercetările nóstre prin biserică, amŭ părăsitŭ Rădăuţulŭ şi ne-amŭ îndreptatŭ spre Sucĭava, unde amŭ ajunsŭ aprópe de 9 óre séra.

IV. SUCĬAVA.

Aicĭ ne aştepta părintele arhimandritulŭ Darie Turnovieţki, la vechĭa metropolie a Moldoveĭ, unde amŭ fostŭ găzduiţĭ.

Sucĭava, vechĭa capitală a Moldoveĭ, are o posiţiune fórte frumósă,

(1) Cuvintele subliniate sunt nedescifrabile, dar se potŭ uşorŭ restabili, după contextŭ şi istorie.

așezată pe platoulŭ unuĭ délŭ, carele singurŭ prin natura sa are o posițiune strategică, fiind apěratŭ din tóte părțile cu văĭ adîncĭ Din vechime orașulŭ era numaĭ pe délŭ, iar acum s'a întinsŭ și pe cóstă, în partea despre Moldova. Orașulŭ este totŭ ocupatŭ, de străinĭ, maĭ alesŭ Jidovĭ; Românĭ aŭ rĕmasŭ puținĭ, numaĭ pe margine prin mahalale.

Duminecă, în ḑiua de 29 Augustŭ, când se serbéză tăierea capuluĭ sfântuluĭ Ioanŭ Botezătoruluĭ, biserica vechiĭ metropoliĭ era plină de închinătorĭ, maĭ alesŭ de Rusnacĭ veniţĭ din Galiția, spre a se închina la móștele sfântuluĭ Ioanŭ Noulŭ, care sunt depuse în Sucĭava încă de Alexandru celŭ Bunŭ, aduse de la Akermanŭ (Cetatea-albă), unde acestŭ sfântŭ primise martirulŭ de la Turcĭ. Aceste sfinte móște facŭ din Sucĭava unŭ locŭ de pelerinagiŭ pentru creștiniĭ, maĭ alesŭ din Moldova de susŭ, din Bucovina, Galiția și alte provinciĭ austriace. Credința în puterea vindecătóre a móștelorŭ aduce în tóte ḑilele acolo bolnavĭ la rugă către sfântulŭ; lângă sicriŭ deapururea găsescĭ astŭ-felŭ de pacienţĭ, răzemaţĭ cu capetele de sicriulŭ sfântuluĭ, rugându-se înșiĭ, și ascultândŭ rugăcĭunile preoților ŭ. Credința lorŭ cea mare produce efecte miraculóse, carĭ mărescŭ devotamentulŭ către sfântŭ și ĭ-aŭ făcutŭ unŭ renume mare în poporŭ, nu numaĭ între ortodoxĭ, dar și eterodoxĭ. Toțĭ îlŭ stiméză, fără osebire de cultŭ și dogmă, ca cum arŭ fi alŭ lorŭ protectorŭ și apĕrătorŭ comunŭ. Rusnaciĭ din Galiția se deosebescŭ printr'unŭ devotamentŭ maĭ mare. Câte serbărĭ are biserica ortodoxă dedicate sfântuluĭ Ioanŭ Botezătorulŭ, eĭ în tóte vĕdŭ pe sfântulŭ Ioanŭ de la Sucĭava, și cu cârdu vinŭ de se închină la móștele luĭ în acele sĕrbătorĭ.

Biserica vechiĭ metropoliĭ are architectura moldovenéscă din véculŭ alŭ 16-lea pre care o putemŭ numì clasică; ea este o continuare a celeĭ din véculŭ alŭ 15-lea. Dintr'unŭ documentŭ din anulŭ 1523, publicatŭ de d-lŭ Hasdeŭ, în «Columna luĭ Trajanŭ» (1870, Nr. 45) se vede că ea s'a făcutŭ de Stefanŭ-Vodă celŭ tînĕrŭ și acoperitŭ cu plumbŭ adusŭ de elŭ din Polonia în lățime de 50 centoare. Ea a fostŭ zugrăvită pe din lăuntru și pe din afară Zugrăvéla pe din lăuntru este fórte usată de timpŭ, abĭa se maĭ cu-

nósce; iar pe din afară este încă unŭ restŭ în partea despre médădi. Pridvorulŭ este adaosŭ în urmă, în anulŭ 1579 de metropolitulŭ Teofanŭ, precum se vede din inscripția aflătóre acolo:

«съи притворь сътвори Өеофан митрополит происходни ѡтъ ръчкаѧ обытѣли. въ чест свѧтаго велико мѹченика Іѡн новаго. въ дни благочестиваго господина нашего Іѡ Петра воеводи в лѣтѡ ҂зпз.

«Acestŭ pridvorŭ l'a făcutŭ Teofanŭ metropolitulŭ originarŭ de la mănăstirĭ, Răcĭca, întru cinstea Sfântuluĭ Mareluĭ Mucenicŭ Ioanŭ noulŭ, în dilele evseviosuluĭ Domnuluĭ nostru Petru Voevoda; în anulŭ 7087.

În anulŭ 1589 Petru Șchiopulŭ a acoperitŭ din noŭ metropolia și a făcutŭ clopotnița, precum arată o inscripție de pe părete, în dosulŭ baldochinuluĭ cu móștele Sfântuluĭ Ioanŭ; inscripția datéză chiar de la Petru Șchiopulŭ, coprindêndŭ maĭ multe date istorice ale domnieĭ luĭ. Iată-o:

«҂зпв юл кд ста на господство Іѡ Петръ воевода в лѣто ҂зчs юн кд покри церковь митрополіѹ и сътвори клопотницѹ и приведе свѧтаго Іѡнѹ митрополіѹ. в лѣто ҂зчв юл лa родисѧ Стефана воеводи сынъ петра воеводи. и пакы в лѣто ҂зчи фев. в. съ помоціѭ божіею принесошѧ емѹ скиптръ ѡт царѣ тѹрецкаго и помазѣса на господство рѧкѫ прѣѡсвѧщѣнаг ѡтца. нашег Кѵр Геѡргіа мовиловича митрополита въсеи земли молдавскои».

«7082 (1574), Iulie 24 s'a ridicatŭ la Domnie Ioanŭ Petru Voevoda, în anulŭ 7097 (1589) Iunie 24, acoperi biserica metropolieĭ, și a făcutŭ clopotnița, și a adusŭ pe Sfântulŭ Ioanŭ in metropolie (1). În anulŭ 7092 (1584), Iulie 31, s'a născutŭ Stefanu Voevoda, fiulŭ luĭ Petru Voevoda. Și iarăși în anulŭ 7098 (1590) Fev. 2., cu ajutorulŭ luĭ Dumnedeŭ ĭ-aŭ adusŭ luĭ skiptru de la împĕratulŭ turcescŭ, și s'a unsŭ la Domnie cu mâna prea sfințituluĭ părinteluĭ nostru Kyr Gheorghie Movilovicĭ metropolitulŭ a tótă țéra Moldoveĭ.»

(1) Se înțelege, că în timpulŭ reparațiuniĭ bisericeĭ metropolitane, móștele Sfântuluĭ Ioanŭ aŭ fostŭ strămutate în altă biserică, de unde apoĭ, la finele reparațiuniĭ, iarăși s'aŭ adusŭ la metropolie.

Pe acelaşĭ părete unde este inscripţia, se află zugrăvite portretele luĭ Petru Vodă Şchiopulŭ si ale familieĭ luĭ.

Partea din urmă a bisericiĭ : nartica, are frumóse motive architectonice, anume păreţiĭ aŭ frumóse colóne de piatră cioplită, care se întrunescŭ din tóte părţile în boltă, formândŭ nisce arcade ascuţite, măreţe Biserica este consacrată Sfântuluĭ Martirŭ Gheorghie, purtătorulŭ de biruinţă şi patronulŭ Moldoveĭ. Acestŭ patronagiŭ alŭ unuĭ sfântŭ vitézŭ ostaşŭ trebuia să amintéscă Moldovenilorŭ totŭ-d'auna, că téra lorŭ s'a formatŭ şi s'a păstratŭ prin vitejia strămoşéscă !

In pomelniculŭ metropolieĭ, carele datéză din anulŭ 1805, se spune, că biserica s'a sfârşitŭ în anulŭ 1522; că are de ctitorĭ pe Bogdanŭ Vodă şi pre fiulŭ sĕŭ Ştefanŭ; că acéstă biserică multă vreme remăsese pustie şi descoperită, până ce metropolitulŭ Iacov a acoperit'o, a tocmitŭ turnulŭ şi alte lucrurĭ din lăuntru.

Pe păretele eclisiarchieĭ este o inscripţie veche; dar nu sunt citibile de câtŭ cuvintele: «КНѦЇЕ . . . . БАРНОВСКИ ВОЕВОД . . . . ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ . . . . .»

In Sucĭava maĭ sunt încă 6 biserici vechĭ românescĭ :

1. Biserica Sfântuluĭ Dimitrie, cu unŭ turnŭ înaltŭ la pórtă, deasupra căruia se află adaosŭ unŭ foişorŭ modernŭ pentru paza de focŭ Biserica acésta este făcută de Marele Stefanŭ, lângă palatulŭ sĕŭ domnescŭ din Sucĭava. Letopiseţulŭ ne spune că fundamentele acesteĭ bisericĭ le-a pusŭ Marele Stefanŭ după ce s'a întorsŭ la Sucĭava de la încheierea păciĭ cu Radu-Vodă, şi la ocasia căsătorieĭ sale cu Dómna Maria fata luĭ Radu (Letop. I. p. 129). Pe unde a fostŭ palatulŭ domnescŭ alŭ Mareluĭ Stefanŭ astă-dĭ sunt case neguţătorescĭ; dar totŭ loculŭ acesta este presăratŭ cu temeliĭ şi cu beciurĭ şi mine zidite, care aparţineaŭ palatuluĭ domnescŭ. Loculŭ ocupatŭ de palatŭ era fórte spaţiosŭ după spusele tradiţionale, aşa că totŭ în reionulŭ curţiĭ, anume în grădină, ar fi fostŭ încă o mică biserică pentru beizadele şi domniţe, pe loculŭ unde acum este o bisericuţă a Sfântuluĭ Ioanŭ Botezătorulŭ, spre rĕsăritŭ de la Sf. Dimitrie.

In biserica Sfântuluĭ Dimitrie sunt multe petre mormîntale antice, dar nu maĭ sunt cetibile, în parte saŭ în totalŭ fiindŭ usate şi róse

literile din seculare călcare cu picĭórele pe dînsele. Pe una din aceste petre, în partea stângă, în dreptulŭ ferestreĭ, se potŭ încă cetì următórele cuvinte : «сьи гроб ȣкраси кнѣгинѣ.....дрȣгȣ своемȣ. рабȣ божїю панȣ Томи. великомȣ вистѣрникȣ..... иже прѣставися къ вѣчнѣи wби-тѣли : в лѣто ҂зна мѣсѧца аѵгȣста ка» (1543).

Pe alta pétră în laturea dréptă se potŭ încă cetì cuvintele : » сьи гроб ȣкраси..... ȣ своемȣ богданȣ, иже прѣста...

Pre o altă din stînga se póte cetì numaĭ : «логофетъ».

In fine pe o altă pétră se zăresce numele : «wвдотїа» ceea ce arŭ puté da a înțelege, că aicĭ a fostŭ înmormîntată Dómna Mareluĭ Stefanŭ : Ovdotia saŭ Evdokia de la Kiev.

Pe clopotniță este o inscripțiune, pe partea din afară; dar fiindŭ fórte susŭ nu o am pututŭ cetì.

2. O mică bisericuță dedicată Sf. Ioanŭ Botezătorulŭ, spre rĕsăritŭ de la a Sf. Dimitrie. Ea este acea bisericuță, de care s'a vorbitŭ maĭ sus că arŭ fi fostŭ în coprinsulŭ curțiĭ domnescĭ; însă în forma eĭ actuală ea datéză de la Vasilie Vodă, și nu represintă nicĭ unŭ interesŭ archeologicŭ, și este prea rĕŭ întreținută, ca orĭ ce lucru de prisosŭ.

3. Biserica Sfântuluĭ Nicolae. Din inscripția de asupra ușeĭ se vede, că ea, în forma sa actuală, este zidită în véculŭ 17-lea de Visterniculŭ Nicóră Prăjesculŭ. Architectura n'are nimica interesantŭ. In biserică este și unŭ mormîntŭ cu epitafŭ anticŭ, care arată că acolo este îngropatŭ unŭ boerŭ visternicŭ, grecŭ de națiune. Epitafulŭ este parte slavonesce, parte grecesce :

«сьи вїтѵопи ніа на лежащ камен сътвори и ȣкраси кнѣгинѣ нли-сакда жȣпанȣ своемȣ панȣ іане калȣгерwполо велики вистѣрник иже прѣ-ставис и зде погребен. в лѣто ҂зрд мѣсѧца март кд : въ понедлю : еки коїти о дȣлос тȣ деȣ Іwаннис вистиарис ек погонанофїе» :

«Acéstă pétră zăcĕtóre cu scrisóre vechie o făcŭ și înfrumuseță knéghina Elisavtha jupânuluĭ seŭ panulŭ Iane Kaligheropolo marele visternicŭ, carele a reposatŭ și aicĭ s'a înmormîntatŭ; în anulŭ 7104 (1596), luna Mart 24, Lunĭ. Acolo zace robulŭ luĭ Dumneḑeŭ Ioanŭ Vistiariulŭ din Pogonanofia.

În Biserica Sf. Nicolae maĭ sunt încă douĕ morminte vechĭ cu epitafurĭ slavone, unulŭ din anulŭ 1510, alŭ unuĭ Ratcu; altulŭ din anulŭ 1664 alŭ' luĭ Michailŭ Paharnicu Cărăsculŭ. Le reproducemŭ aicĭ :

«сьи гроб ꙋкраси раба божїа настасїа мѫжеви своемꙋ ратꙋ, иже прѣстависа кь вѣчнѣи wбители. в лѣто ҂зцї мѣсаца. wктоврїа єі, вѣчнаа емꙋ памать».

«Acestŭ mormîntŭ îlŭ înfrumuseță róba luĭ Dumneḑeŭ Nastasia, bărbatuluĭ sĕŭ Ratcu, carele s'a mutatŭ la vecĭniculŭ lăcașŭ; în anulŭ 7019 (1510), luna Octobre 15. Vecĭnica luĭ pomenire.»

«сьи камен сьтвори. и ꙋкраси Лꙋпꙋл Кърьскꙋл, ꙋнокꙋ своемꙋ Михаил пьхарникꙋл иже прастависе в лѣто ҂зрог дек ки.

«Acéstă pétră o făcù și o înfrumuseță Lupulŭ Cărăsculŭ, nepotuluĭ sĕŭ Michaiŭ păharniculŭ, carele a reposatŭ în anulŭ 7173 (1664). Decem. 28.»

4. Biserica Adormiriĭ din suburbia Ițcanĭ. Din vechime aicĭ era o mănăstire de călugărițe. Ițcaniĭ eraŭ deosebițĭ de orașŭ, carele se mărginea numaĭ pe platoulŭ déluluĭ. Loculŭ din prejurulŭ acesteĭ bisericĭ aparținea mănăstiriĭ ca moșie a sa proprie și apĕrată de orice intervenire a autorităților orășenescĭ. In prejurulŭ acesteĭ mănăstirĭ s'a formatŭ o slobozie, unde cu hrisóve domnescĭ s'aŭ așezatŭ meșterĭ din țĕrile vecine, cu scutire de dărĭ și de vamă, numaĭ ca să practice în țĕră meseriile lorŭ, precum : olarĭ, curelarĭ, cojocarĭ, ciobotarĭ, etc. Esistența acesteĭ mănăstirĭ se constată prin hrisóve și cărțĭ domnescĭ. Astŭ-felŭ sunt : 1) Uriculŭ din anulŭ 1453 de la Alexandru Voevodŭ, în care acéstă mănăstire de maĭce se numesce «Mănăstirea de lângă Sucĭava, a luĭ Jațco», și spune că atuncĭ era stareță Maĭca Fevronia. 2) Uriculŭ luĭ Ieremia Moghilă, din anulŭ 1597, prin carele, cu totŭ sfatulŭ țĕreĭ, cu metropolitulŭ, episcopiĭ și boeriĭ, se confirmă tóte drepturile anterióre date de Stefanŭ celŭ Mare și cu slobozia locuitorilorŭ de pe moșia mănăstiriĭ. Aceste douĕ urice scrise pe pergaminŭ sunt depuse la Academie. Mănăstirea luĭ Jațco, saŭ cum se numia în urmă Iațcaniĭ și Ețcaniĭ,

a esistatŭ până în veaculŭ trecutŭ, precum se vede dintr'o carte a domnuluĭ Matheiŭ Ghica, din anulŭ 1755, dată călugărițelorŭ spre a le împuternicì să strângă dijma de pe moșia mănăstiriĭ.

Biserica de la Ițcanĭ nu înfățișéză nicĭ unŭ interesŭ istoricŭ în privința architectureĭ saŭ a altorŭ anticitățĭ. Este numaĭ unŭ epitafŭ grecescŭ, carele arată că în anulŭ 1590 s'a înmormîntatŭ acolo unŭ grecŭ, anume Ioanŭ, fiulŭ luĭ Manuilŭ Megaliromeu. Iată acelŭ epitafŭ:

«**Мнисѳнте кύре мета тων агіон сγ тин ѱγхин тоγ доγлȣ сȣ Іω. γіȣ манȣил мегалиромаіȣ. Екоімнѳи каі етафи ен клисіа тоγ аѳентос Іω поγданоγ воевода. γіоγ тоγ мегалȣ кγр Стефанω воевода ети ҂ꙁчи мн іг авгȣстγ.**

«Pomenesce Dómne cu sfințiĭ tĕĭ sufletulŭ robuluĭ tĕŭ Ioanŭ, fiulŭ luĭ Manuilŭ Megaliromeulŭ (din Roma cea mare). A reposatŭ și s'a înmormîntatŭ în biserica Domnuluĭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda, fiulŭ mareluĭ Domnŭ Stefanŭ Voevoda, în anulŭ 7098 luna Augustŭ 13». În acéstă inscripție sunt de însemnatŭ: a) numele *Megaliromeŭ*, carele arată, că reposatulŭ era originarŭ din Roma, adică se trăgea din Greciĭ emigrațĭ acolo după cucerirea Constantinopoleĭ de Turcĭ. Roma *mare* numescŭ Greciĭ Roma, spre deosebire de Constantinopole, care se numesce la eĭ: Roma mică, nóuă, jună. b) Se vede că biserica de la mănăstirea Ițcaniĭ, care esista la finele veaculuĭ 16-le, era zidită de Bogdanŭ Vodă. c) Pe la finele veaculuĭ 16-lea începuse a se da Domnitoruluĭ eroŭ alŭ Moldoveĭ, Stefanŭ, epitetulŭ de «Marele».

Aceste patru bisericĭ din Sucĭava, afară de vechia metropolie, forméză, împreună cu două cătune, Lisarva și Cutulŭ, două parochiĭ ale Suceveĭ, cu doĭ parochĭ, dintre carĭ unulŭ protopopŭ. Fiindŭ-că numĕrulŭ parochienilorŭ este de 2490 suflete, maĭ sunt încă atașațĭ la ele doĭ preoțĭ coadjutorĭ.

5. Este încă o biserică românéscă antică, cu hramulŭ «Invieriĭ», pre care astădĭ o ocupă Ruteniĭ uniațĭ din Sucĭava. În pomelniculŭ vecheĭ metropoliĭ, acéstă Biserică se numesce «**Вмскресеніа**» (Invierea), și se punŭ ca ctitorĭ aĭ eĭ Petru Rareșŭ cu Dómna luĭ Elena. Acéstă biserică, după luarea Bucovineĭ, aŭ ocupat'o catoliciĭ pentru sine,

și l-aŭ dărâmatŭ turla, caracteristica architecturei române antice. După ce ei și-aŭ făcutŭ biserica lorŭ proprie, aŭ cedatŭ pe acésta antică uniaților carĭ sunt totŭ de ai lorŭ.

6. Este încă o biserică antică românéscă în marginea Sucevei despre cetate. Ea este descoperită, bolțile și păreții fórte deteriorați; nu are nicĭ o inscripțiune. Ea servesce ca magazie pentru producte agricole, închiriată de negutătorĭ de la primăria Sucevei.

Sunt încă în orașulŭ Sucevei două biserici armenescĭ; însă ele fiindŭ moderne nu înfățișéză nici unŭ interesŭ istoricŭ. Dar este o a treia biserică armenéscă, afară din orașŭ, numită Zamca, care merită o deosebită atențiune: unŭ locŭ închisŭ din tóte părțile cu zidŭ vechiŭ, carele în unele locurĭ se ruinéză, cu o pórtă de intrare, cu unŭ turnŭ vechiŭ înaltŭ la unulŭ din cele 4 colțurĭ ale zidului. Biserica armenéscă, care este în mijloculŭ Zamcei, este construcțiune modernă. Deasupra porții este o capelă pustie, de o formă antică; dar n'are nici o inscripțiune. Zamca vine la marginea platoului Sucevei; de la ea în josŭ se forméză o vale adîncă, unde este unŭ satŭ; se cunoscŭ și șanțurile cu carĭ Zamca a fostŭ în vechime înconjurată. Numele de Zamca (1), posiția ei strategică, zidurile, turnulŭ, tóte cu unŭ cuvîntŭ ne daŭ a înțelege, că aici în vechime a fostŭ unŭ fortŭ alŭ Sucevei. Tradiția locală spune, că după ce Suciava a fostŭ părăsită prin strămutarea capitalei, la Zamca rĕmăsese numai biserica, și unŭ metropolitŭ a vîndut'o Armenilorŭ. Armenii, de și aŭ acolo biserică, însă în ea se servesce numai odată pe anŭ, la hramŭ. Posesorulŭ locului, Arménŭ, ține acolo unŭ păzitorŭ

De la Suciava amŭ comendatŭ pe d-lŭ profesorŭ Gr. Crețulŭ la satulŭ Rĕuseni, carele nu este departe de Suciava, ca să decalce inscripțiunile ce s'arŭ găsi la acea biserică; căcĭ acolo este loculŭ, unde, precum spune letopisețulŭ, în anulŭ 1454 rebelulŭ Petru Aronŭ a tăiatŭ capulŭ luĭ Bogdanŭ, tatălŭ marelui Stefanŭ (Letop.

(1) Ḑicerea *Zamca* este slavonă, de la *Zámok*. Lexiconulŭ academicŭ ruso-slavŭ definesce așa ḑicerea Zamok: «Cetățue (крѣпостца) înconjurată cu șanțurĭ și cu murĭ cu turnurĭ».

Ĭ. p. 116). De la Rĕușenĭ s'aŭ adusŭ douĕ decalcurĭ, representândŭ dóuĕ inscripțiunĭ slavone :

1) Inscripțiunea deasupra ușeĭ la intrarea în biserică, care spune, că pe loculŭ unde s'a tăĭatŭ Bogdanŭ-Vodă, marele Stefanŭ a începutŭ să zidéscă biserica actuală, dar, murindŭ elŭ înainte de a o sfârșì, o a isprăvitŭ fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ. Iată chiar inscripțiunea :

«В лѣтѡ ҂заї сеп. и҃. Іѡ Стефан воевод божїею милостїю господарь земли молдавскои благоизволи и нача създати храмъ съи въ имѣ ѹсѣкновенїа честнїѧ главы честнаго и славнаго пророка предтеча крестителѣ Іѡанна на сем местѣ где была ѹсѣчена глава ѡтца его Богдана воеводы. и Стефана воеводи постиже съмрът вѣчна емѹ памѧт а сынъ его Богдан воевода въздвиже початокъ ѡтца своего и съвръши храм съи в лѣто ҂звї мѣсѧца сеп. и.

«În anulŭ 7011 (1502), Septemb. 8. Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țĕreĭ Moldoveĭ, bine-voì și începù a zidì templulŭ acesta în numele tăieriĭ cinstituluĭ capŭ alŭ cinstituluĭ și slăvituluĭ proroculuĭ înainte mergĕtoruluĭ botezătoruluĭ Ioanŭ; la acestŭ locŭ unde fu tăĭatŭ capulŭ părinteluĭ sĕŭ Bogdanŭ Voevoda. Și pe Stefanŭ Voevoda l'a ajunsŭ mórtea : Vecĭnica luĭ pomenire. Iară fiulŭ sĕŭ Bogdanŭ Voevoda a rădicatŭ începutulŭ părinteluĭ sĕŭ și a săvârșitŭ templulŭ acesta în anulŭ 7012 luna Sept. 8».

Anulŭ 7012 (1504) este anulŭ morțiĭ mareluĭ Stefanŭ, căcĭ totŭ Bogdanŭ ne spune în inscripția de pe acoperemîntulŭ pusŭ de elŭ pe mormîntnlŭ tatăluĭ sĕŭ, că acesta a rĕposatŭ în acestŭ anŭ, Iulie 2. Va să dică Bogdanŭ a continuatŭ zidirea bisericiĭ începută de tatălŭ sĕŭ, și a isprăvit'o peste 2 lunĭ și 6 dile. Dar ceea ce merită a observa este, că Bogdanŭ aicĭ întinde anulŭ 7012 peste Septembre, ceea ce e contra datineĭ de atuncĭ, când la 1 Septembre se începea altŭ anŭ. Se vede, că de pe timpulŭ acela se manifesta une-orĭ dorința de a începe anulŭ noŭ de la 1 Ianuariŭ și a părăsì datina veche.

2) Despre mormîntulŭ luĭ Bogdanŭ d-lŭ Crețu ne-a spusŭ, că elŭ se află în partea din urmă a bisericiĭ, este ce-va ridicatŭ de la pardoséla bisericiĭ; dar pétra este despicată, și literele inscripțiuniĭ așa

de róse de piciórele ómenilorŭ în câtŭ nu se potŭ cetì. Și în adevĕrŭ decalculŭ adusŭ de d-luĭ represintă maĭ multŭ urmele literelorŭ, decât litere, din carĭ să se pótă forma cuvinte.

Despre tatălŭ mareluĭ Stefanŭ, Bogdanŭ-Vodă, letopisețulŭ ne spune: a) că a domnitŭ după Alexandru-Vodă fiulŭ luĭ Iliașŭ (1), anume, după ce acesta domnise 4 anĭ, începêndŭ din anulŭ 1454 (6962) Augustŭ 22; b) că Bogdanŭ, după maĭ multe răsbóie purtate asupra luĭ Alexandru, a învinsŭ și a ocupatŭ domnia pe care a ținut'o doĭ anĭ; c) că Bogdanŭ arŭ fi fostŭ feciorŭ luĭ Alexandru-Vodă și prin urmare unŭ fiŭ rebelŭ contra tatăluĭ sĕŭ. Acéstă din urmă asertiune nu este adevĕrată; căcĭ, precum amŭ vĕḑutŭ din inscripțiunile mormîntale de la Rădăuțĭ, Alexandru era nepotŭ luĭ Bogdanŭ, și Bogdanŭ venia unchiŭ luĭ Alexandru, fiind vĕrŭ primarŭ cu Iliașŭ, tatălŭ luĭ Alexandru. Observămŭ totŭ-odată că datele cronologice din letopisețŭ nu sunt esacte; căcĭ, dacă domnia luĭ Alexandru s'arŭ fi începutŭ la anulŭ 1454, atuncĭ 4 anĭ aĭ domnieĭ luĭ și cu 2 aĭ domnieĭ luĭ Bogdanŭ arŭ împinge domnia mareluĭ Stefanŭ tocmaĭ la anulŭ 1459; dar este doveditŭ, că Stefanŭ a începutŭ a domnì în anulŭ 1457 (6965), la începutulŭ luneĭ Aprilie. Din chrisovulŭ datŭ mănăstiriĭ Iățcaniĭ în anulŭ 1452. Febr. 23, citatŭ maĭ susŭ, se vede că acestŭ domnŭ domnia maĭ înainte de data luĭ Ureche 1454.

De la Suciava ne-amŭ repeḑitŭ, așa ḑicêndŭ, și până la mănăstirea Dragomirna, care este departe ca 1 $^{1}/_{2}$ óră de la Suciava.

V. MĂNĂSTIREA DRAGOMIRNA.

Aicĭ amŭ fostŭ întîmpinațĭ și primițĭ de egumenulŭ mănăstiriĭ, părintele Veniaminŭ Jacota, și amŭ statŭ 3 óre. Mănăstirea acésta este zidită pe la începutulŭ véculuĭ alŭ 17-lea de metropolitulŭ Anastasie Crimca saŭ Crimcovicĭ, carele a archipăstoritŭ în Moldova pe la aniĭ 1609—1630. Mănăstirea este încunjurată cu zidŭ înaltŭ, și zidulŭ provĕzutŭ cu metereze, sub carĭ iarăși este unŭ pripiciŭ pentru

(1) În pomelniculŭ de la Bistrița acestŭ Alexandru se numesce «Iliașevicĭ».

a se puté umbla la metereze, ca și la Sucevița. Zidulŭ este acoperitŭ, și pe lângă metereze are unŭ balconŭ, pe carele se umblă. Deasupra porțiĭ este o clopotniță înaltă, cu treĭ etaje ; în unulŭ este o capelă. Deasupra porțiĭ din afară este o inscripțiune cu marca țěreĭ, dar n'am putut'o cetì, fiindŭ fórte susŭ pusă. Marca și inscripția sunt în forma celeĭ de la Putna, și fórte bine conservată. La colțurile zidurilorŭ sunt patru pîrgurĭ, carĭ daŭ mănăstiriĭ formă de o adevěrată cetățue; se dice, că pîrgurile arŭ fi zidite de Barnovski-Vodă. Unulŭ dintre aceste pîrgurĭ, în partea de nord-ostŭ, este maĭ înaltŭ, are multe odăĭ și baște, la carĭ se urcă prin dóuě rîndurĭ de scărĭ de pétră în părete. Se vede că acolo eraŭ taĭnițe și ascunḑětorĭ în vreme de reȇstriște.

Biserica mănăstiriĭ este o adevěrată capo-d'operă de artă architectonică între bisericile Moldoveĭ din vécurile 15-lea și 17-lea inclusivŭ. În privința arteĭ și a gustuluĭ ea se póte clasa între tóte bisericile antice ale Românieĭ, ca a 3-a, după cea de la Argeșŭ a luĭ Neagoie-Vodă, și a Treĭ-Ierarchilorŭ din Iașĭ a luĭ Vasile-Vodă. Înălțimea zidiriĭ covârșește pe tóte bisericele antice române, așa că biserica predomină peste tóte zidirile mănăstiriĭ.

Cupola saŭ turla este înaltă, subțire și tótă din petre cĭoplite și sculptate. Bolțile bisericeĭ încă sunt ornate cu petre sculptate. Părțile interióre ale bisericeĭ nu sunt despărțite prin părețĭ ca la alte bisericĭ vechĭ. Dar are acea particularitate, că părțile se deosebescŭ între sine prin câte-va trepte totŭ maĭ susŭ, așa că altarulŭ predomină asupra tuturorŭ. Pe lângă părețĭ sunt multe colóne de pétră, sculptate și poleite, ele formézǎ fie-care o împletitură spirală și se împreună în boltă în formă de arcade ascuțite. Partea numită templu se desparte de cea din urmă prin colóne patrate, carĭ se arcuescŭ d'asupra. Biserica a fosŭ zugrăvită tótă pe din lăuntrulŭ, astăḑĭ însă se păstrézǎ zugrăvélă numaĭ în partea templuluĭ, iară partea posterióră este văruită. Pridvorulŭ este despărțitŭ prin unŭ părete, și are dóuě intrărĭ. Aicĭ sunt maĭ multe petre mormîntale așternute pe josŭ, și arată mormintele unorŭ persóne ce aŭ fostŭ acolo înmormîntate. Unele din acestea aŭ inscripțiunile de totŭ usate de umblare

pe dînsele, în câtŭ nu se maĭ potŭ cetì, la altele numaĭ părţĭ din scrisóre se potŭ cetì. Între dînsele este o pétră de marmură cu scrisóre grecéscă, ale căreĭa mărginĭ sunt róse de totŭ. Părinţiĭ spunŭ, că acolo este înmormîntatŭ architectulŭ Dima, carele este trecutŭ şi în pomelniculŭ mănăstiriĭ, ca plănuitorŭ şi constructorŭ alŭ mănăstiriĭ. O altă pétră cu scrisóre totŭ grecéscă, dar legibilă, fiindŭ dintr'o epocă maĭ aprópe de noĭ, anume din anulŭ 1770, ne spune că acolo este înmormîntată Maria, soţia paharniculuĭ Gheorghie Balsovlu, care se trăgea din strălucita viţă a Mavrocordaţilorŭ, carĭ aŭ domnitŭ în amândóuă ţĕrile române, pentru care epitafulŭ se şi împodobesce cu mărcile ţĕrilorŭ române, vulturulŭ şi zimbrulŭ. Epitafulŭ este scrisŭ cu multŭ enfas grecescŭ şi cu pretenţiunile de clasicismŭ elinescŭ. Pe a treia pétră se potŭ cetì aceste cuvinte : «сꙁи камень над гробни сътвори и ȣкраси. панъ Дȣмитрашко.... ѡтцȣ своемȣ.... иже прѣстависа къ вѣчним обителем и погребен ꙁде въ дни господина нашего. Іѡ. Думитрашка воевод божїею милостїю господаръ ꙁемли молдавской лѣт ҂зрпи мѣсаца юнї д. Дръгулеску. Numele din urmă Drăgulescu credŭ că este alŭ maistruluĭ carele a sculptatŭ pétra. Data petreĭ corespunde anuluĭ 1680.

A patra inscripţie pórtă data 1673, şi se potŭ încă citì pe ea următórele cuvinte :

«сꙁи камен гроби сътвори и ȣкраси панъ дѣдȣ пръкълаб бив меделничерю, покойномȣ.... иже прѣстависа къ вѣчним ѡбителем и погребен ꙁдес въ дни господина нашего Іѡ Думитрашко воевод. лѣт ҂зрпа мѣсаца Іанȣар д.»

Data acésta corespunde anuluĭ întâiŭ alŭ domnieĭ întâia a luĭ Dumitraşcu Cantacuzinŭ; iară cea de susŭ la anulŭ întâiŭ alŭ domnieĭ a dóua a acestuĭaşĭ domnŭ.

În nartica bisericeĭ încă este unŭ mormîntŭ, rădicatŭ de la pardóşélă ca de 2 palme şi acoperitŭ cu unŭ covorŭ. Părintele egumenulŭ mĭ-a spusŭ, că acesta este mormîntulŭ metropolituluĭ Anastasie Crimca, ctitorulŭ mănăstiriĭ; dar pétra mormîntală nu are nicĭ

o inscripție. De asemenea și biserica nu are inscripțiune, de unde să se pótă precisa data fundăriĭ eĭ.

Biserica pe din afară are și ea, ca și alte biserici vechĭ, proptele de zidŭ, pentru maĭ multă tărie; dar aicĭ acele proptele sunt în formă de colóne eșite din zidŭ, pe pétră, cioplite și rădicate până deasupra în nivelulŭ zidului bisericeĭ. Pe deasupra ferestrelorŭ bisericeĭ este colaculŭ de pétră în formă spirală, carele este semnulŭ distinctivŭ alŭ architectureĭ bizantine. Deasupra zidului bisericeĭ, sub stréșină, este unŭ alŭ doilea colacŭ, totŭ în forma celuĭ dintâiŭ. Acum însă acestŭ din urmă este acoperitŭ de stréșina modernă, care cu plafonulŭ eĭ îlŭ ascunde vederiĭ.

Eleganța architectureĭ bisericeĭ este în câtva transportată și în architectura clopotnițeĭ. Așa unghiurile zidiriĭ la dînsa de susŭ până josŭ sunt formate din petre marĭ cĭoplite. Portaliulŭ (gangulŭ) încă este ornatŭ cu petre cĭoplite și sculptate în formă spirală, carĭ se împreună deasupra crucișŭ înfrumsețate și cu alte detailurĭ de sculptură.

Dintre anticitățile păstrate la mănăstirea Dragomirna, n'amŭ pututŭ să revĕdŭ astădată, de câtŭ următórele cărțĭ :

1. O Evangelie slavonă scrisă pe pergaminŭ, ferecată cu argintŭ și poleită cu aurŭ. Pe partea d'asupra are în reliefŭ icóna Învieriĭ cu legenda eĭ. Pe partea de desubt, totŭ în reliefŭ, icóna hramuluĭ: pogorîrea sfântuluĭ Duchŭ. Sub apostolĭ, carĭ staŭ în semicercŭ, avêndŭ la mijlocŭ pe Maĭca Domnuluĭ, este lumea simbolizată în forma unuĭ bătrânŭ încoronatŭ, carele ține în mână o măhramă întinsă, ceea ce credŭ că simbolisézā atmosfera ce înconjură pămîntulŭ; pe lângă bătrânŭ sunt grupațĭ ómenĭ. In alte desemnurĭ ale acesteĭ icóne bătrânulŭ este singurŭ, cu măhrama întinsă pe mânĭ și d'asupra luĭ inscripția : «о космос.» Evangelia are multe ilustrațiĭ și icóne. Pe unele este representatŭ chiar metropolitulŭ Crimca, îmbrăcatŭ în vestminte archierescĭ, îngenuchiatŭ și cu numele scrisŭ. Atâtŭ pe legătură câtŭ și la finele Evangelieĭ sunt inscripțiunĭ slavone, carĭ arată că metropolitulŭ acesta a fostŭ fiulŭ luĭ Ioanŭ Crimca (pentru care elŭ se numesce Crimcovicĭ); muma luĭ s'a numitŭ Christina; că elŭ a făcutŭ și împodobitŭ acea Evangelie, pentru pomenirea sa și a

părinţilorŭ săĭ, şi o a datŭ în mănăstirea Dragomirna cea din noŭ zidită de dînsulŭ, cu hramulŭ pogorîrea sfântuluĭ Duchŭ, în ḑilele luĭ Constantinŭ Moghila Voevodŭ, fiulŭ luĭ Ieremia domnulŭ Moldoveĭ, în anulŭ 7118, Sept. 1. (1608). (De la 1 Sept. se începea 1609).

2. Altă Evangelie slavonă. manuscrisŭ totŭ pe pergaminŭ, ferecată cu argintŭ şi poleită cu aurŭ. Pe partea d'asupra şi pe cea de desubt are aceleaşĭ icóne în reliefŭ. Sub icóna hramuluĭ are o inscripţie. Pe de lăturile inscripţiuniĭ sunt gravate, din drépta portretulŭ metropolituluĭ Crimca îmbrăcatŭ archieresce, ţinêndŭ într'o mână crucea, în alta cartea. Din stânga, în faţă de metropolitulŭ, este gravatŭ portretulŭ domnuluĭ Tomşa, representatŭ în genuchĭ cu o carte de rugăciune în mânĭ, pe care sunt gravate cuvintele : «ѓде Іс х҃с б́же наш». În inscripţie se spune, că şi acéstă Evangelie este făcută de metropolitulŭ Anast. Crimcovicĭ, dată în noŭ-zidita sa mănăstire Dragomirna, în anulŭ 7122 Iul. 1. (1614). Şi acéstă Evangelie este frumosŭ ilustrată, ca şi cea anterióră. Din o inscripţie de pe fila de la începutŭ se vede, că ea s'a datŭ mănăstiriĭ în anulŭ 1624.

3. O liturgie manuscrisă pe pergaminŭ, ferecată cu argintŭ şi aurită. Pe o parte are icóna hramuluĭ mănăstiriĭ cu kosmos, pe alta Sfânta Treime, amândóuĕ în reliefŭ, formatulŭ 4⁰ micŭ. Din inscripţia de pe ferecătură se vede, că ea este făcută de metrop. Crimca în anulŭ 7120 (1612). Din o altă inscripţie din carte se vede că metropolitulŭ o a dăruitŭ mănăstiriĭ în anulŭ 1616 în ḑilele domnilorŭ Ioanŭ Alexandru Moghilă Voevodŭ şi a frateluĭ sĕŭ Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda şi a maĭceĭ lorŭ dómna Elisabeta, urmaşiĭ luĭ Ieremia Moghila Voevoda (anulŭ 7124 luna Iulie 6). Data acésta ne aduce aminte de interregnulŭ ce a urmatŭ între domnia întâia a luĭ Ştefanŭ Tomşa şi domnia luĭ Radu Michaiŭ, interregnŭ causatŭ din amestecăturile şi răsbóiele urmate din frămîntările dómneĭ Elisabeta Moghilă şi a ginerilorŭ săĭ polonĭ, carĭ se siliaŭ a agonisi tronulŭ Moldoveĭ pentru fecioriĭ luĭ Ieremia Moghilă. Stefanŭ Tomşa se refugiase în ţéra muntenéscă, şi Radu Domnulŭ celŭ noŭ încă nu venise. Tronulŭ provisoriŭ îlŭ ocupase Elisabeta cu fiiĭ şi cu gineriĭ eĭ.

Dintr'o inscripţiune slavonă, scrisă la începutulŭ cărţiĭ, pe partea

de josŭ a filelorŭ, se vede că, când a jăfuitŭ Timușŭ Hmelnițsky mănăstirile din Moldova, a jăfuitŭ și Dragomirna, și între alte odóră s'a luatŭ și acéstă Evangelie și s'a dusŭ în țéra căzăcéscă, unde a statŭ câtŭ-va timpŭ; dar în anulŭ 7164 (1656) Iul. 12, găsind'o acolo unŭ boerŭ moldovenescŭ, «Panulŭ Saulia Vel Mestnic», și cu knéghinea luĭ Erina, o aŭ rescumpĕratŭ, dândŭ 13 polobóce de miere curată, și iarășĭ o aŭ datŭ la mănăstirea Dragomirna, spre vecĭnica lorŭ pomenire.

4. Altă liturgie slavonă, manuscrisŭ pe pergaminŭ, formatulŭ 4⁰ micŭ, ferecată și aurită, ilustrată ca și cea anterióră, cu deosebire, că pe partea superióră are icóna hramuluĭ cu kosmos, pe cea de desubtŭ icóna sfinților Treĭ-Ierarchĭ. Din inscripțiunĭ se vede, că totŭ metropolitulŭ Crimca a făcut'o și a dat'o mănăstiriĭ în anulŭ 7118 (1610).

Din o altă inscripțiune se vede, că și acéstă carte a fostŭ luată de Cazaciĭ luĭ Timușŭ, dar o a rescumpĕratŭ Vasilie Vodă și o a trimisŭ mănăstiriĭ în anulŭ 7162 Sept. 28 (1653). Actulŭ acesta dovedesce consciințiositatea luĭ Vasilie-Vodă. În anulŭ 1653 elŭ umbla pribégŭ prin țéra Cazacilorŭ și pe la Tătarĭ. În Moldova domnia rebeluluŭ Gheorghe Stefanŭ. Moldoveniĭ îĭ fusese cea maĭ mare parte necredincioșĭ; cu tóte acestea elŭ rescumpĕră acéstă carte moldovenéscă și o trimite la urma eĭ.

În cărțile metropolituluĭ Crimca în maĭ multe locurĭ se vede zugrăvitŭ domnulŭ contimpuranŭ Stefanŭ Tomșa alăturea cu metropolitulŭ ctitorŭ, ceea ce dă a se presupune între dînșiĭ relațiunĭ amicale. Cu tóte acestea în Bucovina esistă o legendă, care represintă pe Tomșa Vodă ca dușmanŭ și chiar ucigașŭ alŭ metropolituluĭ. Iată cuprinderea aceleĭ legende :

Stefanŭ Tomșa zidise mănăstirea Solca, totŭ în Bucovina. A chematŭ pe metropolitulŭ de o a sfințitŭ. La masa dată cu acéstă ocasiune, la care se aflaŭ toțĭ boeriĭ țĕreĭ, domnulŭ, după ce s'a cam chefuitŭ, a adusŭ vorba și despre Dragomirna, mănăstirea metropolituluĭ. Vodă se esprimă atuncĭ cu rĕutate despre mănăstirea metropolituluĭ, care întrecea cu frumusețea pe a luĭ: «Să dea Dumnedeŭ

ca mănăstirea preasfinției tale să fie beciŭ la a mea.» Metropolitulŭ tăcù, și schimbă vorba. Vodă repeți aceeași urare de rĕŭ augurŭ. Metropolitulŭ se făcù și acum că nu înțelege, de și în inima sa era fórte măhnitŭ. Când Vodă repeți a treia óră aceeași provocare, atuncĭ metropolitulŭ luându-șĭ inima în dințĭ, cum se dice, replică luĭ Vodă: «Ba să dea Dumnedeŭ, ca mănăstirea Măriei tale să fie beciŭ la mănăstirea mea, căcĭ Măria ta aĭ facut'o din prisosință, iară eŭ pe a mea amŭ făcut'o cum a datŭ Dumnedeŭ, cu banĭ hărăzițĭ de vĕduve și de alțĭ bĭețĭ creștinĭ și ómenĭ de omenie». Vodă se necăji, dar nu maĭ dise nimicŭ. Și Vodă și metropolitulŭ aŭ fostŭ de o potrivă necăjițĭ unulŭ pe altulŭ. Metropolitulŭ nu întârdie a pleca, de și Vodă și toțĭ boeriĭ voiaŭ a-lŭ reținé să nu plece nóptea. După ducerea metropolituluĭ, Vodă ațîțatŭ de dómnă, care maĭ multŭ se ofensase de replica metropolituluĭ cea cutezătóre, se luă în gónă după metropolitulŭ și-lŭ ajunse la mijloculŭ căiĭ între Solca și Arbora, și acolo îlŭ bătù cu buzduganulŭ așa de tare, în câtŭ elŭ fu dusŭ la Dragomirna abia viŭ. Mănăstirea încă nu era sfințită. Metropolitulŭ a pusŭ să se sfințéscă mănăstirea în acea nópte, la care participă și elŭ numaĭ de formă, îmbrăcatŭ si purtatŭ de călugărĭ. După sfințire îndată arŭ fi muritŭ, mulțămindŭ luĭ Dumnedeŭ că șĭ-a vĕdutŭ mănăstirea sfințită. Pe loculŭ unde s'a săvârșitŭ crima, tradiția arată până astădĭ o cruce veche și mare de stejarŭ. (Vedĭ acéstă legendă publicată de S. Fl. Marianŭ în «Calendarulŭ Bucovineĭ» pe anulŭ 1877, p. 114—119).

Stefanŭ Tomșa arŭ fi fostŭ capabilŭ de o asemenea faptă, după natura luĭ grosolană si crudă. Iată trăsurile, cu care îlŭ descrie letopisețulŭ: «Mare vĕrsătorŭ de sânge, grosŭ la hire, prostaticŭ, câtŭ îĭ părea că așa este bine; maĭ alesŭ în domnia dintâiŭ. Iară la a doua domnie cu multŭ schimbatŭ într'altŭ chipŭ, după patimĭ ce-ĭ venise și luĭ la capŭ». (Letop. I. p. 256). Alăturândŭ acéstă legendă cu istoria, putemŭ admite numaĭ unŭ conflictŭ între Stefanŭ Tomșa și metropolitulŭ Crimca, ba chiar și buzdugănélă, însă nu mortală; căcĭ metropolitulŭ Crimca, precum amŭ vĕdutŭ din inscripția din a dóua Evangelie, încă în anulŭ 1624, când se sfârșise a doua domnie a luĭ

Tomșa, în alŭ doilea anŭ alŭ domnieĭ luĭ Radu, succesorulŭ Tomșeĭ, a dăruitŭ mănăstiriĭ sale Dragomirna acea Evangelie. Acéstă spusă din legendă nu se potrivesce nicĭ cu alte date istorice, anume, că mănăstirea Solca s'a sfârșitŭ înainte de Dragomirna, la care ocasie s'arŭ fi întâmplatŭ conflictulŭ acelŭ fatalŭ între Vodă cu metropolitulŭ. Letopisețulŭ ne spune, că Tomșa, de și începuse mănăstirea sa în domnia d'întâiŭ, dar o a isprăvitŭ și sfințitŭ tocmaĭ în anulŭ 1630 (7138) (Letop. I. p. 253), când domnia Moise Moghilă Vodă.

Din construcția architectonică a mănăstiriĭ, din cărțile cele frumosŭ scrise și cu eleganță ornate, dăruite de metropolitulŭ Crimca, precum și din frumósa luĭ scrisóre și iscălitură proprie, se constată că elŭ a fostŭ unŭ omŭ cultŭ, iubitorŭ de arte, și pe lângă tóte unŭ eminentŭ patriotŭ. Trasulŭ acesta din urmă se constată din testamentulŭ ce a lăsatŭ elŭ mănăstiriĭ Dragomirna, și unde se arată și ceĭalalțĭ ctitorĭ aĭ mănăstiriĭ. În acestŭ documentŭ légă elŭ cu mare blestemŭ, ca nu cum-va vre-odată mănăstirea luĭ să se închine vre-uneĭ mănăstirĭ străine de la sfântulŭ munte, orĭ Ierusalimŭ, orĭ vre-unuĭ Patriarchŭ saŭ metropolitŭ, nicĭ să se înlocuiască călugăriĭ moldovenĭ cu străinĭ. Acésta ne aduce aminte, că în véculŭ alŭ 17-lea se începuse tóna închinăriĭ mănăstirilorŭ țĕreĭ la mănăstirĭ grecescĭ din Orientŭ. Urmașiĭ ctitorilorŭ, fanatisațĭ de călugăriĭ Grecĭ ce vagabundaŭ prin țĕră și lipsițĭ de consciința națională, închinaŭ mănăstirile acelorŭ străinĭ, sub pretextŭ, că aceĭa eraŭ ómenĭ sfințĭ iar călugăriĭ românĭ proștĭ și nesfințĭ. Reproducemŭ aicĭ acestŭ documentŭ prețiosŭ alŭ metropolituluĭ Crimca, în originalŭ și traducere:

Ис҃	**Хс҃**
Н	**К**

Въ и҆́мѧ̀ ѡтца и҆ с҃на и҆ с҃тго д҃ха. трѡ҃це ст҃аа є҆диносѫ̀щнаа и҆ нераздѣлнаа. Се мы рабы вл҃дкы г҃а б҃а и҆ сп҃са нашегѡ І҃ѹ х҃а. Трѡ̆чьскыи поклѡ́нници. Кѵр А҆наста́сіє Кримкѡвич и҆ митрѡпо́лит мѡлдавскими землѧ̑. И҆ ве́лики ктиторъ Лѹпѹл Стрѡічъ. И с҃нъ є҆гѡ̀ Иѡ҆наш͡кѡ Стрѡич. И҆ и҆ѡ҆ан кримка. И҆ кр҃стина. и҆ въси кти́тѡр ст҃го м҃нсти́ра нѡ̀восъзданн҃аа г҃лема драгмирна. Идеж є҆стъ хра́м съшествїє с҃тагѡ

д҇ха. Свѣдтелствѹем сим нашим записωм. Кωгдà слѹчитсѧ с҇тмѹ м҇нстирю нѣкаѧ нѫждà, пá нашей с҇ъмрти въ нѣкаѧ врѣмена. Ѥлмà н҇зберет б҇ъ быти гс҇пдръ въ мωлдáвскими земли. Кωгдà ктѡ покѹс҇исѧ ωт гс҇пдреи ктитор или болѣрин или ωт рѡда нашегω. поклонити с҇тѣи гѡрѣ или iер҇слимѹ или под влáсть дáти нáша м҇нстир или патрїарсѣ или митрополитѹ или измѣнити калѹгер молдавской землѧ. или постáвити егѹмен ωт чюждый м҇нстир. нѫ да имáте ωставити еж реч выше. ст҇аа м҇нстир въ въсем оу҇мирнω и непоколѣбим въ вѣкы. Аще ж ктω разωрит нáша писáнїа и оу҇строенїе тъ҇ да бѫдет проклѧт и триклѧт анаѳéма маранáѳа. ωт г҇а б҇а и҇ ωт въсѣ с҇тых амин: — Въ д҇ни благочьстиваго гс҇пдна Iω Кωстантин могила Воевода с҇нь Iω Ѥремїа могила воевωд. в л҇тω ,зри҇i м҇сца Мартъ ѕ҇i д҇нъ.

† Смѣренiи Анастасїе митрополит.

«În numele Tatăluĭ și alŭ Fiuluĭ și alŭ Sfântuluĭ Duhŭ, Treimea cea sfântă, de o ființă și nedespărțită. Iată noĭ robiĭ stăpânuluĭ Domnuluĭ Dumneḑeŭ și Mântuitoruluĭ nostru Isus Christos, aĭ Treimeĭ închinătorĭ: Kyr Anastasie Krimcovicĭ și metropolitŭ alŭ pămînturilorŭ moldovenescĭ, și marele ctitorŭ Lupulŭ Stroicĭ, și fiulŭ sĕŭ Ionașcu Stroicĭ, și Ioanŭ Crimca, și Cristina, și toțĭ ctitoriĭ sfinteĭ mănăstirĭ ceĭ din noŭ zidită, care se ḑice Dragomirna, unde este hramulŭ pogorîrea sfântuluĭ Duhŭ: mărturisimŭ cu acéstă scrisóre a nóstră: când se va întâmpla sfinteĭ mănăstirĭ, în vre-unŭ timpŭ, după mórtea nóstră, vre-o nevoe, pe cine va alege Dumneḑeŭ a fi domnŭ în pămînturile moldovenescĭ, nu cum-va să cuteze cine-va din domnitorĭ, ctitorĭ, saŭ boeriĭ din némulŭ nostru, a închina mănăstirea nóstră sfântuluĭ Munte saŭ Ierusalimuluĭ, orĭ a o da subt autoritatea vre-unuĭ patriarchŭ saŭ metropolitŭ, saŭ a schimba pe călugăriĭ din țéra Moldoveĭ, saŭ a le pune egumenŭ din mănăstire străină. Ci să aibă a lăsa maĭ susŭ ḑisa mănăstire întru tóte în pace și neclintită în vecĭ. Iară dacă cine-va arŭ strica scrisórea și orânduiala nóstră, acela să fie blestematŭ și de treĭ orĭ blestematŭ,

anatema maranatha (1) de la Domnulŭ Dumnedeŭ și de la toți sfinții. Aminŭ. În dilele evseviosuluĭ domnŭ Ioanŭ Constantinŭ Moghila Voevoda, fiulŭ luĭ Ioanŭ Eremia Moghila Voevoda. În anulŭ 7118 (1610), luna Mart. 16 dile.» Subscrisŭ : «Smeritulŭ Anastasie metropolitŭ».

Sfârșindŭ aicĭ cercetările nóstre la Dragomirna, ne-amŭ înapoiatŭ la Sucĭava, acompaniațĭ de părintele egumenulŭ până la gara Ițcaniĭ. A doua di, lunĭ, mulțămindŭ bătrânuluĭ archimandritŭ Darie pentru ospitalitate și luându-ne diua bună de la drăgălașa Bucovină, ne-amŭ înturnatŭ în iubita nóstră Românie.

* * *

Precum se vede din acéstă relațiune, mănăstirile nóstre ne-aŭ păstratŭ multe resturĭ din vechĭa cultură a Româniloru. Bisericile nóstre, daca nu în totulŭ, celŭ puținŭ în parte, represintă motive sublime de architectură, carĭ și astădĭ facŭ onóre geniuluĭ străbunŭ. Pictura bisericéscă ne dă tipurile și modelurile după carĭ trebue să se cultive și să se desvólte la noĭ acéstă artă. De asemenea sculptura, argintăria, desenulŭ și cusătoria, găsescŭ aicĭ modele vrednice de imitatŭ și continuatŭ. Ele ne îndémnă la formarea tipurilorŭ de arte naționale. Mănăstirile, de asemenea, prin monumentele lorŭ istorice ne daŭ o mulțime de date, spre a ne completa și desvolta istoria trecutuluĭ nostru în tóte privirile. Academia română arŭ face unŭ mare serviciŭ cultureĭ nóstre intelectuale și artelorŭ, dacă arŭ lua mĕsurĭ, prin ómenĭ competențĭ, a se aduna tóte resturile cultureĭ nóstre antice păstrate prin mănăstirĭ, și a se publica într'unŭ albumŭ, carele să pótă fi pusŭ la disposițiunea publiculuĭ, a scriitorilorŭ și artiștilorŭ românĭ. Architectura nóstră bisericéscă, lipsită de modelurĭ tipice, a ajunsŭ în anarchie, lăsată la caprițiulŭ architecțilorŭ, carĭ cea maĭ mare parte se conducŭ orĭ de modelurĭ

(1) *Maranatha*, cuvîntŭ biblicŭ, în limba siriacă, însémnă venirea Domnuluĭ *Anathema maranatha* este forma ultimă, cea maĭ extremă a blestemuluĭ biblicŭ bisericescŭ, și are înțelesulŭ, că pre celŭ lovitŭ de asemenea blestemŭ nime nu-lŭ maĭ póte deslega, și are să stea subt acéstă osândă până la *a doua venire a Domnuluĭ* la judecata cea de pe urmă, la sfârșitulŭ lumiĭ.

străine, orĭ inventate de dînșiĭ, și adesea-orĭ fără gustŭ și rĕŭ nimerite. Dacă arŭ fi adunate într'unŭ albumŭ frumósele motive antice de architectură bisericéscă, s'arŭ forma după ele o architectură bisericéscă proprie națională, și totŭ-odată frumósă, unitară. Școlele nóstre de pictură, desemnŭ și de cusătorie, încă arŭ căpĕta o mulțime de modelurĭ pentru arta și industria națională.

Propunŭ decĭ, ca onorabila Academiă să iea disposițiunile următóre :

1. Să se adune și studieze la Academiă tóte inscripțiunile aflătóre, în tóte țĕrile locuite de Românĭ, pe la bisericĭ, mănăstirĭ și alte monumente antice.

2. Să se angajeze unŭ architectŭ, saŭ și doĭ, carĭ să alégă modelurile și motivele cele maĭ alese din architectura nóstră antică, să le desemneze și descrie, compunêndŭ totŭ-odată după ele modele de architectură bisericéscă națională.

3. Să se angajeze unŭ pictorŭ, carele să formeze unŭ albumŭ de pictură antică, de sculptură, de desemnurile ornamentelorŭ bisericescĭ, de cusătorie și argintărie.

Acéstă lucrare se póte face treptatŭ, alocândŭ pe fie-care anŭ în budgetulŭ Academieĭ o sumă óre-care. Lucrările persónelorŭ însărcinate cu acéstă colecțiune de producte artistice să se publice într'unŭ albumŭ, care să fie pusŭ la disposițiunea artiștilorŭ românĭ, pentru restabilirea și desvoltarea artelorŭ române : architectura, pictura, desemnulŭ, argintăria și cusătoria ornamentelorŭ bisericescĭ.

Acéstă lucrare s'a făcutŭ de multŭ în tóte țĕrile civilisate. Este timpulŭ, ca și România să nu maĭ fie lipsită de ea.

O asemenea lucrare va fi totŭ o-dată și de mare onóre pentru națiunea nóstră. Ea va da dovada cea maĭ pipăită despre cultura și inteligența românéscă, nu numaĭ în presentŭ, dar și în vécurile de multŭ trecute ; va lega cultura actuală cu cea trecută, și în multe ne va emancipa din robia spirituală, care ne împinge a căuta și a adopta tóte de la străinĭ.

Când am fostŭ în Petersburg, în anulŭ 1868, trimisŭ de guvernŭ, împreună cu rĕposatulŭ Ioanŭ Cantacuzinŭ, am dusŭ bătrâ-

nuluĭ metropolitŭ Isidor unŭ esemplarŭ din albumulŭ facutŭ de Majestatea sa Regele nostru, albumŭ în care eraŭ desemnate cu eleganță o parte din vechile biserici și mănăstirĭ române. Metropolitulŭ, foiletându-lŭ, a admiratŭ frumusețea zidirilorŭ, și cu surprindere mi-a ḑisŭ : «Eŭ n'amŭ sciutŭ că în țéra d-vóstră se află așa frumóse biserici !»

Lucrarea acésta pe care o propunŭ, nu trebue amânată multŭ; căcĭ monumentele nóstre aceste preciόse, pe ḑi ce merge, multe se deterioréză, se strică și se perdŭ. Așa d. e. d-lŭ Bucevski, carele a visitatŭ în anulŭ acesta biserica Logofĕtuluĭ Tăutulŭ de la Bălinescĭ, care în tóte privirile este unŭ monumentŭ de artă antică, și de care amintesce și letopisețulŭ Moldoveĭ, numind'o «iscusită biserică» (Letop. I. p. 146) mi-a spusŭ, cu durere de inimă românéscă, că ea a ajunsŭ acum în cea maĭ deplorabilă stare, descoperită, părăsită de tótă îngrijirea și gata a se ruina.

Cine, dacă nu Academia, corpulŭ savanțilorŭ românĭ, trebue să simță maĭ adâncŭ trebuința de a face să se perpetue și să se lase posterităţiĭ geniulŭ cultureĭ și alŭ arteĭ strămoșilorŭ noștri ?

CÂTEVA
INSCRIPŢIUNĬ ŞI DOCUMENTE DIN BUCOVINA

adunate de

S. Fl. MARIANU
Membru alŭ Academieĭ Române

Şedinţa de la 8 Martie 1885.

Maestate,
Domnilorŭ Colegĭ,

În luna luĭ Augustŭ din anulŭ 1882 cercetaiŭ mănăstirea Putna din Bucovina cu scopŭ ca să adunŭ totŭ ce voiŭ puté afla acolo de interesŭ istoricŭ, şi apoĭ ceea ce voiŭ fi adunatŭ să vĕ împărtăşescŭ în una din sesiunile generale ale Academieĭ.

În timpŭ de o sĕptămână, câtŭ petrecuiŭ la acea mănăstire, unde se află depuse osemintele luĭ Stefanŭ celŭ Mare, fundatorulŭ acestuĭ sfântŭ locaşŭ, adunaiŭ maĭ multe inscripţiunĭ de pe petre mormîntale, de prin cărţĭ, precum şi de pe maĭ multe obiecte bisericescĭ. Colecţia mea era deja însemnată.

Scurtŭ timpŭ însă după aceea, întâlnindu-mĕ în Cernăuţĭ cu neobositulŭ şi multŭ meritatulŭ scrutătorŭ istoricŭ pré stimatulŭ nostru colegŭ episcopulŭ Melchisedec şi spuindu-mĭ că şi Pré Sfinţia Sa, voesce să cerceteze mănăstirea Putna, ca să adune ceea ce va afla acolo de interesŭ istoricŭ, puseiŭ notiţele mele la o parte, fiind deplinŭ încredinţatŭ că Pré Sfinţia Sa, ca unulŭ ce maĭ tótă viéţa s'a ocupatŭ cu lucrărĭ de natura acésta şi care e cu multŭ maĭ versatŭ decât mine în astfelŭ de cercetărĭ, va scóte la lumină nu numaĭ ceea

ce am adunatŭ eŭ, ci încă și multe altele, carĭ saŭ nu apucasemŭ încă a le aduna saŭ le trecusemŭ cu vederea. Dar, cetindŭ maĭ pe urmă resultatulŭ cercetărilorŭ Pré Sfinției Sale publicatŭ sub titlulŭ de *«O visită la câte-va mănăstirĭ și bisericĭ antice din Bucovina»*, în «Revista pentru istorie, archeologie și filologie» edată de d-lŭ Gr. G. Tocilescu, an. I. vol. I, fasc. 2, p. 245 și urm. și vědêndŭ că încă multe lucrurĭ fórte interesante din punctulŭ de vedere istoricŭ, carĭ se află la acea mănăstire și carĭ merită a fi scóse la lumină, nu sunt cuprinse în visita amintită, fiind că Pré Sfinția sa nu a avutŭ destulŭ timpŭ a le aduna pre tóte, cugetaiŭ că nu voiŭ face rěŭ dacă, prin cele ce vi le împărtășescŭ cu acéstă ocasiune, voiŭ completa măcarŭ în cât-va cercetările pré stimatuluĭ nostru colegŭ.

Dintre obiectele de la mănăstirea Putna, ale cărorŭ inscripțiunĭ nu provinŭ în visita Pré S. S. episcopuluĭ Melchisedec, înșirŭ aicĭ următórele:

1. Unŭ acoperemîntŭ cu marginile de mătasă roșiă, iar mijloculŭ din brocatŭ roșŭ țesutŭ cu fire de aurŭ și de argintŭ. Pe marginile acestuĭ acoperemîntŭ saŭ pocrověțŭ, care e de 78 cm. în lungime și de 1.03 m. în lățime, se află următórea inscripțiune cusută cu firŭ de aurŭ și de argintŭ: † **IѠ СТЕФАНЬ ВОЕВѠДА. Б҃ЖЇЕЮ МЛ҃СТЇЮ Г҃СПДР ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ. С҃НЬ БѠГДАНА ВОЕВѠД. СЪТВОРИ СЪИ ПОКРОВЕЦ. И ДАДЕ Е ВЪ М҃ЛБѪ СЕБѢ ВЪ ЦР҃КѠВ ѠТ ПѸТЕНСКАГО МОНАСТИРѢ. ВЛ҃ТО ҂ЗІ. А҃ Г҃ВА СВОЕГ ЛѢТ. М҃. ИНА Ѕ ТЕКѪЩЕЕ М҃СЦА ДЕК: КЕ:** În românesce: «Ioanŭ Stefanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ țěriĭ Moldavieĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevodŭ, făcŭ acestŭ pocrověțŭ și-lŭ dădŭ spre rugă șie la biserica din mănăstirea Putna, în anulŭ 7010 (1502), iar alŭ domnieĭ sale în anulŭ alŭ 40 curgětorŭ, luna Decembre 25».

2. Unŭ acoperemîntŭ de catifea roșiă de 82 cm. în lățime și 74 cm. în lungime, iar prin cornurĭ câte cu unŭ canafŭ mare de colóre roșiă cu următórea inscripțiune:

* ÎѠ БОГДАНЬ ВОЕВОДА . БЖЇЕЮ МЛСТІЮ ГНДРЪ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ . СНЬ СТЕФАНА ВОЕВОДЇ СЪТВОРИ СЪИ ПОКРОВЕЦЬ . И ДАДЕ ЕГО ВЪ МОЛБѦ СЕБѢ . ВЪ ПѸТЕНСКОМ МОНАСТИРИ . · . ВЛ ТО . ,ЗДЇ . ЮНЇЕ ВІ. Românesce : «Ioanŭ Bogdanŭ Voevoda, cu mila luĭ Dumnedeŭ Domnitorŭ ţĕriĭ Moldavieĭ, fiulŭ luĭ Stefanŭ Voevodŭ, făcŭ acestŭ pocrovĕţŭ şi l'a datŭ spre rugă şie la mănăstirea Putna, în anulŭ 7014 (1506) Iuniŭ 12».

Acéstă inscripţiune e cusută de jurŭ împrejurŭ pe marginile pocrovĕţuluĭ cu fire de aurŭ. Stricându-se însă în decursulŭ timpuluĭ, inscripţiunea fù reparată, cosêndu-se locurile róse cu mătasă roşiă.

3 Altŭ acoperemîntŭ de mătase galbenă întunecată de 87 cm. în lăţime şi de 75 cm. în lungime, în dóuĕ cornurĭ cu canafĭ verdĭ, iar în celealalte dóue cu canafĭ albastri, şi cu următórea inscripţiune :

† СЪИ ПОКРОВЕЦЬ СЪТВОРИ ГНДЖА ЕЛЇНА ПЕТРА ВОЕВОНДЪ ЩЕР ДЇЕПОТА И ДАДЕ ЕГО ВЪ ЗАДѸШЖЕ СЕБѢ ВЪ ПѸТИНСКОИ МОНАСТИРИ ИЖЕ ЕСТ ХРАМ ѸСПЕНЇЕ ПРѢСТѢИ БЦЖ . ВЛ ТО . ,ЗМД . Românesce : «Acestŭ pocrovĕţŭ îlŭ făcŭ Dómna Elena a luĭ Petru Voevoda, fiĭca despotuluĭ, şi-lŭ dădŭ spre desufleţie şie la mănăstirea Putna, unde este templulŭ Adormiriĭ Pré Sfinteĭ Născĕtóreĭ de Dumnedeŭ, în anulŭ 7044 (1536)».

Inscripţiunea acésta este cusută cu fire de aurŭ de jurŭ împrejurulŭ acoperemîntuluĭ. Iar la mijlocŭ se află cusute cu firŭ de aurŭ şi de argintŭ, precum şi cu mătasă roşiă şi verde, maĭ multe acere (pajure) câte cu dóuĕ capete şi între capete câte c'o cruce.

4. Unŭ acoperemîntŭ pentru discos, din care o parte nu e adevĕratŭ originală, ci înnoită maĭ pe urmă întocmaĭ după acoperemîntulŭ celŭ originalŭ. Pe dînsulŭ se află următórele cuvinte cu carĭ Mântuitorulŭ lumiĭ a stabilitŭ sfânta taĭnă a eucharistieĭ : * ПРИИМѢТЕ И ЯДИТЕ СЕ ЕСТЬ ТѢЛО МОЕ ЕЖЕ ЗАВЫ ЛО-

мимое въ оставлєніє грѣхомъ ; Adecă : «Luaţĭ şi mâncaţĭ, acesta este trupulŭ meŭ, care pentru voĭ se frânge spre iertarea păcatelorŭ».

5. Altŭ acoperemîntŭ de mătasă cafenie pentru potirŭ, părechia celuĭ de maĭ nainte, pe care se află cusute cu mărgăritare chipulŭ apostoluluĭ Petru, căruia ĭ se întinde vinŭ, şi a luĭ Isus Christos care i-lŭ întinde, precum şi chipulŭ unuĭ arhanghelŭ. Pe marginea acestuĭ acoperemîntŭ se află urmarea şi încheierea cuvintelorŭ cu carĭ Mântuitorulŭ a stabilitŭ taĭna sfinteĭ eucharistiĭ : † **пиите от нея вси сє єсть кръв моя новаго завѣта . яжє за вы за многи . и заливаємая въ оставлєніє грѣхомъ.** Adecă : «Beţĭ dintru acesta toţĭ, acesta este sângele meŭ alŭ nouluĭ testamentŭ, care pentru voĭ şi pentru mulţĭ se varsă spre iertarea păcatelorŭ».

6. Unŭ aerŭ de mătasă cafenie în înălţime de 58 cm. iară în lăţime de 83 cm. pe care se află închipuirea puneriĭ în mormîntŭ a Domnuluĭ nostru Isus Christos, apoĭ chipulŭ Maĭceĭ Domnuluĭ, a Marieĭ Magdalineĭ, a sfântuluĭ Ioanŭ şi a patru arhangheli, tóte cusute cu firŭ de aurŭ şi înfrumseţate cu maĭ multe mărgăritărele. Şirulŭ chipurilorŭ cusute pe acestŭ aerŭ e celŭ următorŭ : în cornulŭ de a stânga de susŭ sórele cu raḑe aurii şi încunjuratŭ de maĭ multe stele; după sóre, în acelaşĭ rîndŭ, chipulŭ arhangeluluĭ Mihailŭ, apoĭ a archangeluluĭ Gavrilŭ şi în cornulŭ din drépta totŭ de susŭ luna cusută cu firŭ de argintŭ şi încunjurată de maĭ multe stele. Dreptŭ la mijloculŭ aeruluĭ e chipulŭ Mântuitoruluĭ pusŭ în mormîntŭ, iar de asupra sa cincĭ stele şi anume : patru formândŭ unŭ pătratŭ, ĭar a cincea stândŭ în mijloculŭ lorŭ. De-a stânga mormîntuluĭ e chipulŭ Maiceĭ Domnuluĭ, ĭar de-a drépta a Marieĭ Magdalineĭ şi a sfântuluĭ Ioanŭ. De desubtulŭ mormîntuluĭ, în marginea de josŭ spre stânga, chipulŭ archangeluluĭ Rafailŭ, ĭar de-a drépta a arhangeluluĭ Iruilŭ.

Pe marginea de asupra şi pe cea din dreapta şi din stânga a acestuĭ aerŭ se află cusutŭ cu litere trópariulŭ st. Iosifŭ : † **блго-**

ѠБРАЗНЫ. ІѠСИФЬ СЪ ДРѢВА СЪНЕМЬ ПРЧСТОЕ ТѢЛО ТВЕ ПЛАЩАНИЧЕѦ ЧИСТОѦ ѠБВИВЬ И ВОНѢМИ ВЪ ГРОБѢ НОВѢ ЗАКРЫВЬ ПОЛОЖИ. Adecă : «Iosifŭ celŭ cu bunŭ chipŭ de pe lemnŭ luândŭ prea curatulŭ tĕŭ trupŭ cu giulgiŭ curatŭ înfăşândŭ-lŭ şi cu miresme ungêndu-lŭ, în mormîntŭ noŭ acoperindu-lŭ l'a pusŭ».

Iar pe marginea de josŭ a aeruluĭ se află acéstă inscripţiune cusută cu firŭ de aurŭ : † **ІѠ СТЕФАНЬ ВОЕВОДА БЖЇЕѪ МАТЇѪ ГПДРЬ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ. СЪТВОРИ СЪИ. ВАТО ЅЧПѲ МРТ К.** Adecă: «Ioanŭ Stefanŭ Voevodŭ cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţĕriĭ Moldoviĭ, făcŭ acestŭ aerŭ în anulŭ 6989 (1481) Martie 20.»

7. O cruce de lemnŭ de chiparosŭ cu optŭ cornuri şi înaltă de 45 cm. pe care sunt maĭ multe chipurĭ şi scene din sfânta scriptură săpate. Pe ferecătura de argintŭ şi suflată cu aurŭ a aceste cruci se află următórea inscripţiune :

† **ЇѠ СТЕФАН ВОЕВОДА БЖЇЕЮ МЛТЇЮ ГПДРЬ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ СНЬ БОГДАНА ВОЕВОДИ СЪТВОРИ И ОКОВА СЪИ КРСТЬ ЦРКВИ СВОЕИ ѠТ ПѸТЕНСКАГО МОНАСТЫРѢ ИДЕЖЕ ЕСТ ХРАМ ѸСПЕНЇЕ ПРѢСВѢТѢИ БЧИ ВАТО ЗАI А Г ДВ ЕГО ЛѢТО М И НА СЕДМО ТЕКЪЩЕЕ МЦА ѠК Ѕ.** În romănesce : «Ioanŭ Stefanŭ Voevoda cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnitorŭ ţĕriĭ Moldavieĭ, fiulŭ luĭ Bogdanŭ Voevoda, făcŭ şi ferecă acéstă cruce bisericeĭ sale de la mănăstirea Putna, unde este templulŭ Adormiriĭ Prea sfinteĭ Născĕtóre de Dumneḑeŭ în anulŭ 7011 (1503), iară alŭ domnieĭ luĭ anulŭ alŭ 40 curgĕtorŭ, luna Octobre în 6.»

Inscripţiunea este săpată în ferecătură. Ea se începe şi se sfârşesce în partea superióră a mănunchiuluĭ cruceĭ.

8. O cădelniţă de argintŭ, suflată cu aurŭ şi înfrumseţată cu maĭ

multe arabescuri, în carĭ sunt întărite optŭ petre scumpe. Pe' lănțișórele eĭ se aflâ cincĭ serafimĭ și cincĭ zurgălăuóșe. Pe partea inferióră aceste cuvinte : † **СІѦ КАДЄЛНИЦ СЪТВОРЄНА ЄСТЬ ѠТ ІѠАНА СТЄФАНА ВОЄВОДЬ ГОСПОДАРѢ ЗЄМЛИ МОЛДАВСКОИ ВЛѢТО ЅЦОИ АП ВІ ДНЬ.** Românesce : «Acéstă cădelniță e făcută de Ioanŭ Stefanŭ, Domnitorŭ pămîntuluĭ Moldavieĭ, la anulŭ 6978 (1470) April. 12 dile».

9. O icónă, care represintă pre Maĭca Domnuluĭ cu Mântuitorulŭ lumiĭ în brațe, și care se aflâ în șirulŭ celŭ dintâĭ alŭ catapitesmuluĭ. Pe marginea de desubtŭ a acesteĭ icóne se aflâ următórea inscripțiune în limba română : † **АЧАСТЪ СФЪТЪ ИКОАНЪ САѸ ФЄРЄКАТ ШИ САѸ ЍФРѸМЄЪЦАТ ДИН АРЏИНТѸЛ МЪНЪСТИРИ ПѸТНИ ЍСЪ КѸ ѠСИРДИЄ ШИ КЄЛТѸѤЛА ПРЄОСФИНЦИТѸЛѸИ МИТРОПОЛИТ АЛ МОЛДОВИ КИРЬ ЍАКОВ. Ѝ АНЇ ЗСѮ ГАР ЄГ.**=7260 (1752) Genar în 15.

10. Unŭ *colivarŭ*, adecă unŭ sahanŭ mare de argintŭ, pe de o parte cu insigniile Moldoveĭ si anume : unŭ capŭ de bourŭ cu stea între córne, cu sórele de-a drépta, cu semiluna de-a stânga și 'mprejurŭ cu inscripțiunea : **ІѠ АЛЄѮАНДРЪ ВОЄВОДА**, ĭar pe de cea laltă parte cu o cruce în optŭ cornuri și cu următórea inscripțiune pe'mprejurŭ : **И ГПДЖА ЄГО РОѮАНДА** : adecă românesce : «*și Dómna luĭ Roxanda*».

Pe marginea deasupra a acestuĭ sahanŭ se aflâ inscripțiunea următóre, care se estinde de jurŭ împrejurŭ și care este încunjurată de florĭ fórte frumosŭ gravate :

† **СЪИ БЛЮД СЪТВОРИ ГП ДЬ. ІѠ АЛЄѮАНДРЪ ВОЄВОДА. И ГДПЖДА ЄГО РОѮАНДА. И ЧАДИ ИХ БОГДАНА И ПЄТРЪ. И КОСТАНТИН : И ДАДЄ ЄГО ВЪ ПѸТНОИ МОНАСТИРЬ : БИТИ ЗА КОЛИВѸ. ВЛѢТО ЗОЄ ЮН АІ.** Românesce : «Acestŭ blidŭ ĭlŭ făcŭ Domnulŭ Ioanŭ Alexandru Voevodă, si Dómna luĭ Roxanda și copiiĭ lorŭ Bogdanŭ și Petru și Constan-

tinŭ, și l'aŭ datŭ mănăstiriĭ Putna, ca să fie pentru colivă, în anulŭ 7075 (1567) Iuniŭ 11».

Iară pe marginea din dosŭ se află încă și următórea inscripțiune, care asemenea este încunjurată cu florĭ fórte frumosŭ gravate : † **Й ТОГДА ПРИА́РХЇМАНДРИТѢ СПИРИДОНѢ СЪТВОРИ СѦ СЪИ Й БЛЮД ѠТ МОНАСТИРСКОЕ СРЕБРО Ф҃ ЗЛАТ.** Adecă : «și atuncea sub archimandritulŭ Spiridonŭ s'a făcutŭ acesta și (unŭ altŭ) blidŭ din argintulŭ mănăstiriĭ, 500 zlațĭ».

Prin aceștĭ 500 zlațĭ se vede că se înțelege greutatea sahanuluĭ alŭ doilea făcutŭ din argintulŭ mănăstiriĭ.

Din aceste douĕ inscripțiunĭ se vede că în acelașĭ timpŭ s'aŭ făcutŭ douĕ sahane pentru colivă, și anume unulŭ domnescŭ de Alexandru Voevodŭ și familia sa, care se 'ntrebuința numaĭ la ḑilele cele marĭ și maĭ alesŭ la hramulŭ mănăstiriĭ, ĭar altulŭ din argintulŭ mănăstiriĭ, care se 'ntrebuința la sĕrbătorile cele micĭ.

11. Unŭ clopotŭ, celŭ maĭ mare dintre tóte câte se află la mănăstirea Putna, numitŭ din vechime și până în ḑiua de astăḑĭ «*Buga*» din causa resunetuluĭ sĕŭ puternicŭ și închisŭ. Elŭ datéză dela Stefanŭ celŭ Mare și, după cum arată inventariulŭ acesteĭ mănăstirĭ, are dimpreună cu limba o greutate de 2795 punțĭ vienesĭ. In decursulŭ timpuluĭ însă, stricându-se, fù de maĭ multe orĭ din noŭ vĕrsatŭ. Iată și inscripțiunea în limba română, care se află pe acestŭ clopotŭ : **САꙊ ЛꙊКРАТ ДЕ МАИСТЕР МИХАИЛ ФЪГЪРАШ** (1) **КЛОПОТАР. А. К. К. БꙊКОВИНИ.**

АЧЕСТ КЛОПОТ АНꙊМЕ БꙊГА А МЪНЪСТИРЇЙ ПꙊТНЇЙ ЛА А̂НИИ ДЕЛА Х҃С 1484 САꙊ ФЪКꙊТ ДЕ КТИТОРꙊЛ Е̂Й ФЕРИЧИТꙊЛ СТЕФАН ВОЕВОД ЧЕЛ ВЕСТИТ Ї̂АРЪ ЛА АНЇЙ 1760 САꙊ СТРИКАТ ШИ МЪНЪСТИРЕ КꙊ АЏЮТО-

(1) Urmașiĭ acestuĭ maister-clopotarŭ, care se vede că a fostŭ de origine din *Făgărașŭ* în Transilvania, esistă și astăḑĭ în Bucovina și anume în satulŭ *Pătrăuțĭ* de lângă Sucĭava, însă nu maĭ multŭ sub numele celŭ adevĕratŭ românescŭ de *Făgărașŭ*, care l'aŭ avutŭ dintru începutŭ, ci sub unguresculŭ *Fogoraș*.

РЮЛ МИТРОПОЛИТУЛУЙ ІАКОВ ПУТНѢНУЛ ЛАУ ПРЕФЪКУТ; ШИ ЛА АНІЙ 1793 ІАРЪШ САУ СТРИКАТ ШИ ЛА АНУЛ 1818 ПРИН СИЛИНЦА ІГУМЕНУЛУЙ ФИЛАРЕТ БЕНДЕВСКІИ КУ АЦЮТОРЮЛ БОЕРИЛОР ІЛІЕ ІЛСКІИ, ДИМИТРАКІИ КОСТЖН ШИ ВАСИЛЕ ВАСИЛКО ІАРЪШ ДЕ ИЗНОВЪ САУ ПРЕФЪКУТЪ. АУЗИ Д'МНЕ ГЛАСУЛ ЛѠР.

Acéstă inscripţiune ocupă treĭ părţĭ laterale ale clopotuluĭ, ìară pe a patra parte se află insigniile Moldoveĭ.

12. Altŭ clopotŭ, numitŭ *Silvanŭ*, care în privinţa mărimiĭ e alŭ doilea după *Buga* și care cântăresce 1500 de punţĭ vienesĭ, conţine următórea inscripţiune : **ІѠ ПЕТРЪ ВОЕВОДА ГПДРЬ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ . СЪТВОРИ СЪИ ЅВОН . ПРИАРХІМАНДРИТѢ | ИЖЕ ВЪ Х'А Б'А ВѢРЕИ . КИР СИЛУАНѢ . ВЛѢТ ,ЗЛ'И .** Românesce : «Ioanŭ Petru Voevoda Domnitorŭ ţěriĭ Moldavieĭ, făcù acestŭ clopotŭ, sub archimandritulŭ si credinciosulŭ în Chr. Dumneḑeŭ Kyr *Siluan*, în anulŭ 7038 (1530)».

13. Àlŭ treilea clopotŭ, numitŭ *Blagovisnicŭ* care are o greutate de 567 de punţĭ vienesĭ, conţine acéstă inscripţiune : † **СТЕФАНЬ ВОЕВОДА ГПРЪ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ СЪТВОРИ СІИА КАМБАНЬ . МОНАСТИРЮ СВОЕМОѴ ѠТ ПОѴТНОЮ . ПРІАРХИМ'НТА ПАИСІА . МАЛАГ . ВЛѢТ ,ЅЦ,СИ .** Românesce : «Stefanŭ Voevoda Domnitorŭ ţěriĭ Moldavieĭ a făcutŭ acestŭ clopotŭ mănăstiriĭ sale de la Putna sub archimandritulŭ Paisie Miculŭ, în anulŭ 6998 (1490)» (1).

(1) Inscripţiunile de pe aceste treĭ clopote, precum și de pe alte dóue totŭ de la mănăstirea Putna, s'aŭ maĭ publicatŭ odată de Sev. Georgiesculŭ, fostulŭ eclesiarchŭ alŭ acesteĭ mănăstirĭ, în *Archiva românéscă*, redactată de M. Cogălnicénu, t II, Iașĭ 1845, p. 420—422, însă într'unŭ modŭ cu totulŭ arbitrarŭ, adecă unele schimosite și neesacte, ĭar altele cu adaosurĭ din partea decopiatoruluĭ. Clopotele *Ușeriulŭ* și *Miculŭ*, despre carĭ amintesce eclesiarchulŭ Georgiesculŭ în revista indicată p. 421 și 422, nu maĭ există astăḑĭ. *Miculŭ*, care era făcutŭ în an. 1761 de schimniculŭ *Sila*, de la săhăstria din Putna, s'a věrsatŭ și s'a făcutŭ altŭ clopotŭ dintr'însulŭ.

Acestea sunt tóte inscripţiunile adunate de mine, carĭ nu-sŭ publicate în visita P. S. S. episcopul Melchisedec.

* * *

Afară de inscripţiunile, carĭ se află pe petrele mormîntale, pe diferite obiecte şi prin cărţile bisericescĭ, s'aŭ maĭ păstratŭ până acuma la acéstă mănăstire încă şi peste 200 documente de la diferiţĭ domnitorĭ, începêndŭ de la Stefanŭ celŭ Mare şi pînă la încorporarea Bucovineĭ la Austria, precum şi de la diferiţĭ metropoliţĭ, episcopĭ şi egumenĭ aĭ Moldoveĭ. Unele dintre aceste documente sunt originale, altele însă numaĭ în copiĭ. Dintre tóte, câte le-am vĕdutŭ eŭ, în scurtulŭ timpŭ cât am petrecutŭ la Putna, amŭ decopiatŭ numaĭ 12, carĭ aŭ fostŭ maĭ cetéţe, dintre cele originale, scrise tóte în limba românéscă. Celealalte, dacă-mĭ vorŭ ierta împrejurările şi timpulŭ, voiŭ aşijderea să le decopiezŭ câtŭ maĭ de grabă.

Cuprinsulŭ pe scurtŭ alŭ documentelorŭ, carĭ le-am decopiatŭ câtŭ s'a pututŭ de esactŭ, şi ale cărorŭ copiĭ vi le presintŭ astădĭ, este celŭ următorŭ :

1. Unŭ uricŭ de la *Stefanŭ Voevodŭ* din anulŭ 7169 (1661) Martie 21, prin care se întărescŭ două zapise de cumpĕrătură ale luĭ *Sava*, metropolitulŭ Suceveĭ, şi anume : unulŭ prin care se adeveresce cumpĕrătura uneĭ fălcĭ şi jumătate de vie la Cotnarŭ în Zlodica de la fostulŭ vistierŭ *Gheorghie Roşca*, ĭar altulŭ prin care se adeveresce cumpĕrătura uneĭ fălcĭ de vie totŭ la Cotnarŭ în dealŭ la Horodişte de la Gheorghie (Voiculeiu saŭ Voiculeţŭ?).

2. O carte domnéscă de la *Grigore Ghica Voevodŭ* din anulŭ 7235 (1726) Noiembre 2, prin care se face tocmélă în privinţa plăţiĭ goştineĭ, cu satele mănăstiriĭ Putna, anume : *Vicovele* şi *Frătăuţiĭ* din ţinutulŭ Suceveĭ, şi prin care totŭ-odată se scutescŭ de caiĭ de olacŭ, de podvozŭ de solărie, de braniştĭ, precum şi de alte lucrărĭ domnescĭ, din causă că acĕste sate, după cum spune uriculŭ, *«sunt de trébă nu numaĭ sfinteĭ mănăstirĭ ci şi ţĕriĭ, stândŭ de strajă acolo de marginĭ la poticĭ»*.

3. O carte domnéscă totŭ de la *Grigorie Ghica Voevodŭ* din a-

nulŭ 7244 (1736), Martie 14, prin care se daŭ doĭ ómenĭ de scutélă *bisericeĭ de lemnŭ* din *Olovăţŭ* (satŭ în Bucovina din ţinutulŭ Rădăuţilorŭ, numitŭ astădĭ *Volovĕţŭ*), care a fostŭ zidită de *Dragoş-Vodă* şi strămutată la Putna de *Stefanŭ-Vodă*.

4. O carte sobornicéscă de la *Iacob Putnénulŭ*, arhiepiscopulŭ şi metropolitulŭ Moldoveĭ, din anulŭ 7264 (1756) Ian. 2, prin care, în urma unuĭ soborŭ ce s'a ţinutŭ subt preşedinţa acestuĭ metropolitŭ, se hotărasce ca *mănăstirea Putna*, care «*din începutŭ s'a cinstitŭ a se numì cea maĭ întâiŭ capŭ între alte domnescĭ mănăstirĭ de ţéră*», să nu se închine nicĭ-odată nicĭ metropolieĭ ţĕriĭ, nicĭ altorŭ locurĭ străine, ci câtŭ va trăì şi va fi, să fie slobodă, singură stăpânitóre lucrurilorŭ eĭ şi ascultătóre de metropolia ţĕriĭ, după cum a fostŭ dintru începutŭ.

5. O carte domnéscă de la *Scarlatŭ Ghica Voevod* din anulŭ 7265 (1757), Iulie 5, prin care se scutesce schimniculŭ *Sila*, precum şi alţĭ săhastriĭ de la săhăstria Putna, de desiatina a 300 de stupĭ; i se încuviinţéză maĭ departe a lua fără plată din *vama cea mare* în fie-care anŭ câte 40 mierţe de grâŭ şi 20 de sĕcară, precum şi alte lucrurĭ necesare săhăstrieĭ; şi în fine i se maĭ dă încă şi 5 ómenĭ, carĭ se scutescŭ de orĭ şi ce birŭ, dacă vorŭ servì numaĭ săhăstrieĭ.

6. Unŭ hrisovŭ de la *Ioanŭ Teodorŭ Voevodŭ* din anulŭ 7267 (1758) Decembre 17, prin care se înnoiescŭ şi se întărescŭ schimniculuĭ *Sila* şi altorŭ călugărĭ săhastri de la săhăstria Putna beneficiile acordate acestora de Scarlatŭ Ghica Voevodŭ precum şi de alţĭ domnitorĭ.

7. Altŭ hrisovŭ totŭ de la *Ioanŭ Teodorŭ Voevodŭ* din anulŭ 7268 (1760), prin care se acórdă şése ómenĭ de scutélă din ţinutulŭ Suceveĭ luĭ *Iacobŭ Putnénulŭ*, fostulŭ archiepiscopŭ şi metropolitŭ alŭ Moldoviĭ, care, după cum spune hrisovulŭ, s'a retrasŭ de bună voie (?) de la metropolie, ca să-şĭ petrécă restulŭ vieţiĭ în pace şi odihnă în mănăstirea Putna, unde este şi cu metania închinatŭ.

8. Unŭ hrisovŭ de la *Grigorie Ioanŭ Voevodŭ* din anulŭ 7270 (1761) Novembre 20, prin care se întaresce luĭ *Sila* schimniculŭ, precum şi altorŭ călugărĭ de la săhăstria Putna, beneficiile acordate acestora de domnitoriĭ premergĕtorĭ.

9. Unŭ altŭ hrisovŭ totŭ de la *Grigorie Ioanŭ Voevodŭ* din anulŭ 7270 (1762) Ian. 15, prin care se întărescŭ beneficiile acordate de *Ioanŭ Teodorŭ Voevodŭ* fostuluĭ archiepiscopŭ și metropolitŭ *Iacobŭ Putnénulŭ,* maĭ acordându-i-se totŭ-odată și alte beneficiĭ nouĕ.

10. O carte domnéscă de la *Grigorie Ioanŭ Voevodŭ* din anulŭ 7270 (1762) Maĭ 30, prin care, în urma jalobeĭ făcute de *Vartolomeiŭ*, archimandritulŭ și egumenulŭ de la mănăstirea Putna, se poruncesce desetnicilorŭ din ținutulŭ Suceveĭ ca să iee desetina boerécă de pe stupiĭ călugărașilorŭ de la mănăstirea din Putna.

11. Unŭ hrisovŭ de la *Grigorie Calimachŭ Voevodă* din anulŭ ҂аψѯз (1767) Iuniŭ 1, care are maĭ totŭ acela-șĭ cuprinsŭ ca și uriculŭ luĭ *Ioanŭ Teodorŭ Voevodŭ* din an. 1760 și a luĭ *Grigorie Ioanŭ Voevodŭ* din an. 1762, Ian. 15, citate maĭ susŭ, și prin care se acórdă luĭ *Iacobŭ Putnénulŭ,* fostulŭ archiepiscopŭ și metropolitŭ alŭ Moldoveĭ, șépte ómenĭ de scutélă, precum și alte beneficiĭ.

12. Unŭ altŭ hrisovŭ totŭ de la *Grigorie Ioanŭ Calimachŭ Voevodŭ* din anulŭ ҂аψѯз (1767), Iuniŭ 9, prin care schimniculŭ *Sila* și alțĭ călugărĭ de la săhăstria Putna se scutescŭ de darea desetineĭ pentru 300 stupĭ și li se acórdă maĭ multe privilegiĭ.

* * *

Afară de copiile de pe documentele aflătóre la mănăstirea Putna, alŭ cărorŭ scurtŭ cuprinsŭ vi l'am făcutŭ deja cunoscutŭ, am avutŭ deosebitulŭ norocŭ de-a maĭ aduna încă și alte *ḑece* documente originale, precum și o copie, carĭ asemenea sunt de unŭ interesŭ fórte mare pentru istoria nóstră, maĭ alesŭ că unele dintre dînsele se referescŭ la *Iezuițiĭ leșescĭ*, carĭ nu numaĭ că aŭ petrecutŭ unŭ timpŭ îndelungatŭ în Moldova, ci aŭ avutŭ încă și moșiĭ în acéstă țéră.

Cuprinsulŭ acestorŭ documente, carĭ le-amŭ adunatŭ de pe la diferițĭ particularĭ din Bucovina și carĭ asemenea vi le punŭ la disposițiune, este celŭ următoriŭ :

1. Unŭ zapisŭ de vîndare din anulŭ 7177 (1669) Iulie 6, de la *Maria Solomonia* și feciorulŭ eĭ *Ursulŭ*, amîndoĭ din târgulŭ Suciava,

prin care se adeveresce și întăresce vîndarea unuĭ locŭ de casă în târgulŭ Suceviĭ luĭ *Ionașco Bulaĭ* totŭ din Sucéva.

. 2. O poruncă domnéscă de la *Stefanŭ Petru Voevodŭ* din anulŭ 7181 (1673) Februarie 27, prin care se ordinéză luĭ *Dumitrașco Boulŭ*, logofĕtulŭ alŭ doilea, ca să hotărască confiniile satuluĭ ungurescŭ *Trébeșulŭ* din ținutulŭ Bacăuluĭ de confiniile *Trébeșuluĭ moldovenescŭ* totŭ de acolo.

3. Unŭ fragmentŭ dintr'unŭ zapisŭ saŭ mărturie din anulŭ 1693, Genar 12, scrisŭ în limba grecéscă în Galațĭ.

· 4. O carte domnéscă de la *Costantinŭ Ducă Voevodŭ* din anulŭ 7210 (1702) April. 14, prin care se 'mputernicesce *Bejan Hudicĭ*, vornicŭlŭ de pórtă, ca să mérgă la satulŭ *Totsebénŭ* pe Prutŭ în ținutulŭ Iașilorŭ ca să hotărască confiniile acestuĭ satŭ, care este moșia *Iazovițilorŭ leșescĭ.*

. 5. Unŭ uricŭ de la *Costantinŭ Ducă Voevodŭ* din anulŭ 7210 (1702) Iunie 22, prin care, în urma uneĭ jalobe din partea *Iazovițilorŭ*, se demândă luĭ *Bejan Hudicĭ*, vornicŭlŭ de pórtă, ca să mérgă la *Tocsobéni,* care este peste Prutŭ în ținutulŭ Iașilorŭ, și să marcheze confiniile acestuĭ satŭ, care este alŭ preoțilorŭ leșescĭ saŭ alŭ *Iazovițilorŭ.* Se confirmă apoĭ hotarele acesteĭ moșiĭ.

6. O carte domnéscă de la *Antiochŭ Cantemirŭ Voevodŭ* din anulŭ 7213 (1705) Iuniŭ 16, prin care se scutescŭ de tóte dăjdiile precum și de tóte celealalte îndătorirĭ *treĭ ómenĭ străinĭ,* ce vorŭ avea *Iazovițiĭ,* preoțiĭ leșescĭ, la moșia lorŭ de peste Prutŭ în ținutulŭ Iașilorŭ, și unŭ viarŭ la *Urșulea*, în câtŭ timpŭ aceștĭ ómenĭ vorŭ slujì cu credință numaĭ pre *Iazovițiĭ leșescĭ.*

· 7. O carte domnéscă de la *Costantinŭ Ducă Voevodŭ* din anulŭ 7243 (1735) April. 10, prin care se 'mputernicescŭ *Iazovițiĭ* din Moldova ca să-șĭ stăpânéscă o moșie a lorŭ, anume *Horoliștĭ* din ținutulŭ Cârligătureĭ.

. 8. O carte domnéscă de la *Grigorie Ghica* voevodŭ din anulŭ 7249 (1741) Februar 4, prin care se dă ordinŭ luĭ *Radulŭ Racoviță,* biv. vel (fostŭ mare) paharnicŭ, ca să determineze confiniile moșieĭ *Barațilorŭ,* anume *Trebeșulŭ* din ținutulŭ Bacăuluĭ.

• 9. Unŭ uricŭ de la *Grigorie Ioanŭ Voevodŭ* din anulŭ 7269 (1761) Iulie 2, prin care se stătoresce cu de-amĕruntulŭ unde are să fie tâргulŭ de vîndare și cumpĕrătură în *orașulŭ Sucĭava* în dilele de iarmaróce și în ce locŭ anume să staționeze diferitele stărĭ de comercianțĭ.

• 10. O mărturie din anulŭ 1805 Iulie 31, scrisă, ca și tóte celealalte documente, despre carĭ am vorbitŭ până acuma, în limba românéscă, însă cu litere latine, prin care se adeveresce cum că din gura apeĭ *Nigeluluĭ* și până în gura *Trebeșuluĭ* aŭ fostŭ o mănăstire și o moșie unguréscă a *Barațilorŭ*.

. 11. O copie de pe o scrisóre a luĭ *Grigorie Ghica Voevodŭ* din anulŭ 1766 April 1, adresată din Iașĭ în limba italiană Comitеluĭ Alexandrovicz, trimisŭ estraordinarŭ, prin care li se încuviințéză părinților conventualĭ de-a face o campanarie saŭ clopotniță de lemnŭ în loculŭ celeĭ vechĭ, care este aprópe de a se ruina. — Presupunŭ că acéstă clopotniță avea să se facă în Iașĭ.

* * *

În fine încă dóuĕ inscripțiunĭ, și apoĭ încheiŭ raportulŭ meŭ :

1. O inscripțiune de pe-o pétră mormîntală, care se află așezată alăturea cu păretele din mâna dréptă, aprópe de catapitésmă, în biserica din satulŭ *Zaharescĭ*, ținutulŭ Suceviĭ în Bucovina :

† СЪИ ГРОБЪ ѸКРАСИН ПАНЪ НИКОАРЪ ХЪРСѠВИЧЬ ПРЪКЪЛАБЪ ХОТИНЬСКИ МАТЕРИ СВОЕИ МАРЕНА, ИЖЕ И ПРѢСТАВИСА КЪ ВѢЧНѢИ ѠБИТѢЛИ. ВЛ ТѠ ,ЗН. МЦ. СЕПТ И. Românesce : «Acestŭ mormîntŭ l'a înfrumsețatŭ Domnulŭ Nicóră (1) Hărovicĭ, prăcălabŭ de Hotinŭ, maiceĭ sale Mărena, care a trecutŭ la locașurile cele vecĭnice în anulŭ 7050 (1441), luna Septemvre în 8.»

Beserica, în care se află pétra cu inscripțiunea acésta, este zidită.

(1) În Bucovina esistă maĭ multe familiĭ românescĭ, carĭ pórtă connumele de *Nicóră*. Numele de botezŭ *Nicóră* însă, care pe la an. 1441, după cum arată inscripțiunea acéstă, nu era încă înlocuitŭ prin *Nicolaiŭ* saŭ *Niculaiŭ*, astă-dĭ, celŭ puținŭ în Bucovina, nu se prea aude.

Insă cine e ziditoriulŭ eĭ și în ce anŭ anume s'a ziditŭ, până acuma n'am pututŭ afla.

2. Inscripțiunea de pe baldachinulŭ din anulŭ 1783 de la metropolia Suceveĭ, unde se păstréză relıquiile ss. M. M. Ioanŭ celŭ noŭ, care baldachin în anulŭ 1870 s'a înlocuitŭ cu altulŭ noŭ, ce esistă și astădĭ. Baldachinulŭ celŭ vechiŭ, împrejurulŭ căruia era scrisă cu litere cirilice inscripțiunea ce urméză, am înțelesŭ că în timpulŭ de față se află aruncatŭ în podulŭ bisericeĭ. Iată și inscripțiunea de pe dînsulŭ.: **ДИН МЇЛА ЛѸЙ ДМ҃ЗЕѸ, КѸ ПОРѸНКА ПРЕА ѪНАЛТѸЛѸЙ ДІН ПРОНІА Д҃ЗЕЕАСКЪ ЇѠСІФ АЛ ДОИЛЕ ѪМПЪРАТ А РѪМЛѸЛѸИ ШПРОЧИ** (=și altele) **ПРИН ЧЕРЕРЕА ПРЕОСВИНЦИТѸЛѸИ КИРИО КИР ДОСИѲЕИ ХЕРЕСКѸЛ, ЕПИСКОПѸЛ РЪДЪѸЦѸЛѸИ ШИ А ТОАТЪ БѸКОВИНА, САѸ АДѸС СФ. МОАЩЕ А СФ. М. М. ЇОАН ЧЕЛ НОѸ ДЕ ЛА СѸЧАВЪ, ЧЕ АѸ ФОСТ Ѫ ЦАРА ЛЕШАСКЪ ЖОЛТКВА ШИ САѸ АШЕЗАТ Ѫ МЕТРОПОЛІА СѸЧЕВЕИ ВЛ҃Т: АѰПГ** (1783) **СЕПТ Д҃І** (14).

DUNĂREA
ÎN LITERATURĂ ȘI ÎN TRADIȚIUNĬ

DE

A. Papadopol-Calimah.
Membru alŭ Academieĭ Române.

Ședința din 2 Aprilie 1886.

Ἐς δίνας Ἴστροιο Διϊπετέος ποταμοῖο,
Ἐσβαλέειν κέλομαι δοιοῦς Κυβέλης θεράποντας,
Θῆρας ὀρειτρεφέας. καὶ ὅσα τρέφει Ἰνδικὸς ἀήρ
Ἄνθεα, καὶ βοτάνας εὐώδεας· αὐτίκα δ'ἔσται
Νίκη, καὶ μέτα κῦδος, ἅμ' εἰρήνῃ ἐρατεινῇ.
(Χρησμὸς Ἀπόλ. Δελφ.).

Conjurato descendens Lacus ab *Istro*...
(Virgil. Georg II, 497).

Ἱερὸς Ἴστρος
(Διονυς. περιήγ. στίχ 299, 230).

Dunărea, Istrulŭ — Ἴστρος, Δανούβιος, Δάνουσις (1), Δάννουβις (2), Hister (3), Ister, Danubius, Danubis, —izvoresce din Pădurea Négră *Schwarzwald* (4) din Marele Ducatŭ Baden. Obârșia eĭ se forméză prin întrunirea a două pârâieșurĭ numite *Brieg* și *Breg* în havuzulŭ de pétră din târgușorulŭ *Donaueschingen*, din ograda castelului Principilorŭ de Fürstenberg (5); de aicĭ iese ca unŭ rîulețŭ ce-lŭ poțĭ sări cu piciorulŭ, se co-

(1) Στέφαν. Βυζάντ. pag. 221. ed. Amstelodami 1678.

(2) Νικήτας Χωνιάτης, ubi infra

(3) Lucan Pharsal. libr. II.

(4) *Pădurea Négră*, *Schwarzwald*, se numea de anticĭ Ἑρκύνιος δρυμὸς. (Strab. Geograph. in Chrestomat libr. VII, tom. III, pag 362, edit. Coray, Parisiis 1819.

(5) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. II, pag. 619. Paris, 1853.

bóră repede spre Bavaria, curgêndŭ într'o vale cotită, adâncă, rîpósă și strânsă, între Alpiĭ Svabieĭ și Alpiĭ Constanțeĭ, și cresce treptatŭ prin maĭ multe rîurĭ ce primesce în sine, în câtŭ, la Ulm (Würtemberg) ea devine plutitóre. Aicĭ valea se lărgesce, deși numaĭ spre partea dréptă a fluviuluĭ, căcĭ partea stângă rămâne totŭ rîpósă și umbrită de ramurile munțilorŭ Boemieĭ. La Passau valea Dunăreĭ se îngustă iară între Alpiĭ Reticĭ și munțiĭ Boemieĭ, și ține așa până la Linț; apoĭ se lungesce din noŭ, și se resfață în nisce câmpiĭ, curgêndŭ până la Graț, unde Dunărea se vede din noŭ strînsă, între Carpațĭ și Alpiĭ Stirieĭ. De aicĭ Dunărea se totŭ măresce, la fie-care depărtare de o oră, cu rîurĭ însemnate (1), și curge întinsŭ, mărețŭ și capriciosŭ, prin câmpiile și smârcurile Ungarieĭ și ale Slavonieĭ, până ce ajunge la *Porțile de ferŭ* (2) aprópe de Orșova, unde, năcăjită de stavila ce vroescŭ a-ĭ pune doĭ marĭ uriașĭ coalizațĭ, Carpațiĭ, la Nordŭ și Balcaniĭ la Sudŭ, se aruncă între eĭ cu furie. și după unŭ

(1) Lucanŭ *(Marcus Annaeus Lucanus)*, poetŭ romanŭ care scriea pe la 64 după Christos dice: «Dunărea cutrierândŭ lumea, se îngróșe cu rîurile și cu pâraele pe carĭ le întâlnesce în cale, și le târâe cu dînsa la marea Scitică» (adică la marea Négră)

. . . . dum permeat orbem
Hister, casuros in quaelibet aequora fontes
Accipit, et Scythicas exit non solus in undas».
(Lucan. Pharsal. libr. II).

(2) *Porțile de ferŭ*, elinesce *Cataracte* Καταῤῥάκται saŭ πέτραι ἐν Ἴστρῳ ποταμῷ. Lexicografulŭ Suidas reproduce o admirabilă și poetică descriere a cataractelorŭ Dunăreĭ dintr'unŭ autorŭ grecŭ necunoscutŭ. (Suidas, tom. I, pag. 1398, edit Coloniae 1619) Numele de *Porțile de ferŭ* Πύλαι σιδηραὶ, l'aŭ datŭ maĭ târdiŭ Binzantiniĭ (Strab. Geograph. VII, cap 305. — Varin. Favorin. Dictionar. pag. 369, Venet. 1779. — Νικήτας Χωνιάτης, Epistol Imperial din 1187, apud Σαθᾶς Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, tom I, pag 78) Slaviĭ numescŭ și eĭ Porțile de ferŭ, după Bizantinĭ, Желѣжна врата, Turciĭ *Demir-Kapi* saŭ *Demir capu* (Vedĭ Chrisovulŭ luĭ Mircea Voevodŭ celŭ Mare, în Arhiva Istorică a Românieĭ, tom. I, pag. 4, și Cantemir, Descrierea Moldoveĭ, cap. IV, pag. 23, edit. Academieĭ Române).

Iată fragmentulŭ clasicŭ din Suidas pomenitŭ maĭ susŭ: Καταῤῥάκται, πέτραι ἐν τῷ Ἴστρῳ ποταμῷ, ὄρους τρόπον τινὰ ὑπό τῷ ῥεύματι ἐπί παντὸς τοῦ πλάτους ὑποπεφυκότος· αἷς ἅπασιν ὁ ποταμὸς ἐμπίπτων μετὰ μεγίστου πατάγου ἀνακόπτεται· καὶ καγχλάζων περὶ ταῖς πέτραις, ἔπειτα ὑπερφερόμενος, ἑλιγμούς τε, καὶ παλιῤῥοίας, καὶ χαρύβδεις κυκλουμένου τοῦ ῥεύματος, ἀποτελεῖ· καὶ τὸ σύμπαν ὁ ποταμὸς κατὰ ταῦτα τὰ χωρία, οὐ πολὺ ἀπέοικε τοῦ κατὰ Σικελίαν πορθμοῦ adecă·

«*Cataracte*, pietre, stâncĭ în fluviulŭ Istru, carĭ resarŭ ca nisce munțĭ sub cursulŭ apeĭ, pe tótă lărgimea eĭ; între aceste stâncĭ saŭ petre, cădêndŭ Dunărea cu sgomotŭ mare, se despică, și clocotindŭ împrejurulŭ pietrelorŭ și apoĭ sărindŭ în susŭ, formézǎ învârtiturile undeĭ, vârtejurĭ, refluxurĭ și charibde. In totŭ, Dunărea în aceste locurĭ, nu se deosebesce multŭ de strâmtórea Sicilieĭ».

cursŭ repede, verticulosŭ pe o albie ce este când unŭ abisŭ, când unŭ sorbŭ, când o cingătóre de stâncĭ ascuțite, ce-ĭ dispută trecerea în tótă lungimea eĭ, străbate maĭ mărétă și maĭ lină, și începe a surîde câmpielorŭ roditóre ale Românieĭ; și curge astŭ-felŭ șerpuindŭ capriciosŭ și între sute de insule, formândŭ la cóstele sale o mulțime de lacurĭ întinse, până ce, după unŭ cursŭ de 680 leghe, se varsă în Marea-Négră prin cincĭ gurĭ sub 45⁰ 32′ de lățime și 47⁰ 34′ de lungime, ducêndŭ cu sine apele ce le primesce de la 120 de rîurĭ tributare, carĭ și aceste adună miĭ de pâraie și de izvóre. Dunărea atinge România la satulŭ Vârciorova, județulŭ Mehedințĭ; de acolo plécă spre Ostŭ, făcêndŭ o cotitură spre Vestŭ la satulŭ Izvorulŭ-frumosŭ; taie în josŭ iar spre Ostŭ, până la satulŭ Cetate, unde se maĭ întórce o dată spre Vestŭ, făcêndŭ cea maĭ mare cotitură spre teritoriulŭ Românieĭ, în județulŭ Doljŭ. Cursulŭ fluviuluĭ se îndréptă spre Ostŭ, adăpândŭ tótă partea de sudŭ a Țĕreĭ, până la orașulŭ Știrbeĭ saŭ Călărașĭ din județulŭ Ialomița; apoĭ se desface în maĭ multe brațe carĭ mergŭ spre nordŭ până la satulŭ Gura-Ialomițeĭ, unde se restrângŭ, făcêndŭ o cotitură; apoĭ Dunărea se desface formândŭ cele maĭ multe canalurĭ, carĭ tóte daŭ la Brăila într'o singură albie; de aicĭ trece pe la Galațĭ și face o cotitură ce merge până la Renĭ; de acolo cotesce, și aprópe de Tulcea se desparte în două brațe micĭ : *Brațulŭ Chilia*, spre Nordŭ-Ostŭ ce se varsă în Marea Négră la târgulŭ Vâlcovŭ; acesta e celŭ maĭ lungŭ din tóte brațele Dunăreĭ, căcĭ are o lungime de 60,000 stânjinĭ, și *Brațulŭ Sf. Gheorghe* care se îndréptă spre Sudŭ-Ostŭ, vărsându-se în Marea Négră la punctulŭ Stâna. Din acestŭ brațŭ, puținŭ maĭ josŭ de Tulcea, se forméză unŭ alŭ treilea brațŭ *Sulina* maĭ scurtŭ de câtŭ celealalte două cu 13,000 de stânjinĭ; acesta slujesce de plutire vaselorŭ ce intră și iesŭ din Dunăre.

Dunărea se împarte firesce în treĭ părțĭ, și anume : 1. *Dunărea de susŭ*, de la izvorulŭ eĭ și până la vĕrsarea Moraveĭ în ea, lângă Presburg în Austria proprie; 2. *Dunărea de mijlocŭ*, de la Morava și până la vĕrsarea Cerneĭ în ea, aprópe de Orșova, și 3. *Dunărea de josŭ*, care este română și adapă România, în totŭ

cursulŭ eĭ, până la Marea Négră (1). Dunărea face unŭ drumŭ de 2800 kilometre saŭ 1,262,800 stânjinĭ; ea este fórte repede, căcĭ face 7 chilometre pe ciasŭ. Lungimea eĭ s'a maĭ mărită cu facerea *Canaluluĭ Ludovicŭ*, începutŭ de Carolŭ-celŭ-mare și terminatŭ de fostulŭ Rege alŭ Bavarieĭ, în câtŭ astădĭ Dunărea unesce Marea Norduluĭ cu Marea Négră, — Roterdam cu Constantinopole!..

Nicĭ unŭ fluviŭ în lume nu légă prin plutire atâtea deosebite popóre, nu oglindesce în undele sale atâtea orașe, cetăţĭ și monumente, atâtea câmpiĭ istorice, — nu póte da cugetăreĭ învĕţatuluĭ și imaginaţieĭ poetuluĭ atâtea fapte istorice, atâtea legende romantice, atâtea meditaţiĭ poetice... Numele cele maĭ marĭ ale istorieĭ aŭ ilustratŭ cursulŭ Dunăreĭ. Dariŭ, Alexandru celŭ mare, Decebalŭ, Traianŭ, Atila, Carolŭ-celŭ-mare, Mateiŭ Corvinŭ, Mircea, Dragoșŭ, Stefanŭ-celŭ-mare, Mihaiŭ-Vitézulŭ, Principele Eugenie, Napoleonŭ I, Moreau și alţĭ ómenĭ vestiţĭ, aŭ lăsatŭ pe ţĕrmurile Dunăreĭ urme neperitóre de trecerea lorŭ și de faptele lorŭ. Cantemir dice: «de câte orĭ și câţĭ Muhamedĭ, câţĭ Baeziţĭ, câţĭ Muraţĭ în câmpiĭ moldovenescĭ s'aŭ sfărâmatŭ și *miĭ de miĭ de Turcĭ valurile Dunăreĭ*, a Prutuluĭ, a Sirétuluĭ, a Bârladuluĭ și a Nistruluĭ aŭ înghiţitŭ...» Quoties quotque Muhammedos, Baiezidos, et Murados, in Moldavicis campis profligatos et *innumeras suorum myriades Danubi*, Tyratis, Pruthi, Sireti ac Barladi *undas absorbisse!* (2).

Napoleonŭ I numea Dunărea *Rege alŭ fluviilorŭ Europeĭ:* «Le Danube est le Roi des fleuves de l'Europe». O omenire întrégă a consacratŭ Istruluĭ, Dunăreĭ, bătrânuluĭ Danubiŭ, unŭ cultŭ dumnedeescŭ; cuceritorĭ și diplomaţĭ feluriţĭ aŭ visatŭ despre elŭ visurĭ felurite, pe carĭ Marele Istru, Ἴστρος Διιπετής, le duce pe rândŭ, pe valurile sale, în Mare... (3).

(1) România posedă și peste treĭ sute de insule în Dunărea de josŭ (Frundescu, Dicţionarŭ topograficŭ și statisticŭ al Românieĭ, pag. XIII).

(2) Cantemir, Chroniculŭ Româno-Moldo-Vlahilorŭ, tom I, pag XLVI și LXVIII în prefaţă, Iașĭ 1835.

(3) Encyclopédie moderne, tom XI, pag. 673—676 Paris 1854 — D Frunzescu, Diction topograf. și statist. alŭ Românieĭ, pag. 179—185. Bucurescĭ. 1872. — Bouillet, Dictionn. d'histoire et de géographie, pag. 669, 508, 463. — Danubius Panonico-Mysicus, observationibus geogra-

I.

Hesiod, marele și vestitŭ poetŭ care a scrisŭ cu 900 de anĭ înainte de Christosŭ, poemulŭ sĕŭ Θεογονία, adecă *Nașterea Zeilorŭ* (1); făcêndŭ genealogia némuluĭ Oceanuluĭ, principiulŭ apelorŭ și părintele Zeilorŭ, după Omer (2), și genealogia Zeițeĭ Tetis (Τηθὺς) pe care nu trebue s'o confundămŭ cu nimfa Tetis Θέτις muma luĭ Achile (3), se esprimă astŭ-felŭ despre fluviulŭ Istru :

«Tetis aŭ făcutŭ luĭ *Oceanŭ* (4) fiĭ, fluviĭ cu cursulŭ plinŭ de cotiturĭ (5): pe Nilŭ, pe Alfeŭ, pe Eridan cu abisurile sale adâncĭ, pe Strimon, pe Meandru, *pe Istru cu undele sale frumóse*, pe Fasis, pe Resus, pe Rodius, pe Aliacmon, pe Eptapor, pe Granicus, pe Esepus, pe divinulŭ Simois, pe Peneus, pe Hermus, pe Caicus cu undele sale drăgălașe, pe largulŭ Sangarius, pe Ladon, pe Partenius, pe Erenus, pe Ardescus și pe divinulŭ Scamandrus, Tetis aŭ făcutŭ apoĭ acelŭ grupŭ sacru de nimfe, care împreună cu Apolo și cu Fluviile, îngrijescŭ

phicis, astronomicis, historicis, physicis, perlustratus et in sex tomis digestus ab Aloisio Ferd. Comite Mars'gli ; Hagua Amstelodami 1726, 6 tomurĭ. — Adelbert Muller, Die Donau, 2 vol Regensburg 1846. — Le Comte de Marsigli, La Hongrie et le Danube, avec cartes et préface de Mr. Bruzer de la Martiniere A la Haye, 1741. — Comitele N. de Rosetti, Cestia libereĭ navigațiĭ pe Dunăre, cu charta Dunăreĭ. Bucurescĭ 1859. — Ch. A. Hartley, Mémoire sur les travaux d'amélioration exécutés aux embouchures du Danube par la Commission Européeune. Galatz, 1867 — Ministerulŭ afacerilorŭ streine. Cestiunea Dunăreĭ. Acte și Documente, pag. 1—912, Bucurescĭ MDCCCLXXXIII. — Maiorulŭ Mihailŭ Drăghicescu, din flotila nóstră a scrisŭ o carte fórte erudită : *Dunărea de la Orșova la Mare și cóstele Măreĭ de la Varna la Cetatea Albă* Galațĭ, tipo-litografia G. Bălășescu 1884, cu chărțĭ și distanțiere.

(1) 'A. Γαζῆ, 'Ελληνικὴ βιβλιοθήκη, tom. I, pag. 127, edit. Venet. 1807. — Lalanne, Biographie universelle. pag 753, Paris 1853.

(2) Iliad. XIV. 302.

(3) *Tetis* (Τηθὺς) este fica luĭ Uranos și a Gheiĭ, și femeea Oceanuluĭ, iar *Tetis* (Θέτις) este cea maĭ mare dintre nimfele Nereide, (fiica luĭ Nereŭ) nepóta Zeițeĭ măreĭ *Tetis* femeia luĭ Pilevs, Regele Mirmidonilorŭ și mama luĭ Achile

(4) După unŭ fragmentŭ alŭ luĭ Phavorinus, cuvintele *Oceanŭ* și *Oghinŭ* 'Ωκεανὸς, 'Ωγὴν, nu sunt grecescĭ, ci împrumutate de la barbarĭ (Vedĭ Spohn, de Nicephori Blemmidae duobus opusculis, 1818, pag. 23.

(5) Ovidiŭ dice despre Dunăre :

Obliqua obit Ister aqua..
(Pont. lib IV, cap. X, vers 58)

Virgiliŭ dice :

«Turbidus, et torquens flaventes *Ister* arenas..
Georg. III.

pe pământŭ de copilăria Eroilorŭ Insușĭ Jupiter le-aŭ datŭ lorŭ acéstă însărcinare. Treĭ miĭ de Oceanide (fiice a Oceanuluĭ) cu piciórele frumóse, némŭ vestitŭ și dumneḑeescŭ, respândite prin tóte părțile, locuescŭ pe pământŭ și în adânculŭ apelorŭ Alțĭ fluviĭ, născuțĭ din Oceanŭ și din Tetis, rostogolescŭ în depărtare valurile lorŭ sgomotóse. Este greŭ pentru unŭ muritorŭ să scie numile tuturora, și numaĭ poporele carĭ trăescŭ pe țĕrmurile lorŭ, le cunoscŭ (1).

Hesiodŭ este celŭ întâiŭ autorŭ din câțĭ cunóscemŭ, care a vorbitŭ despre Istru (2).

II.

Tradiția sacră a preoțilorŭ și învĕțăților din Egiptŭ ne spune că în vechimea cea maĭ depărtată, cu multe miĭ de anĭ înainte de Christosŭ, Egiptenii isbutise să pătrundă și să cunóscă Dunărea.

«Uniĭ din autorĭ, ḑice istoriculŭ Diodorŭ Sicelіotulŭ, contimpuranŭ alŭ luĭ Iuliŭ Cesarĭ, scriŭ, că în Nysa din Arabia, se vĕdŭ mormintele și monumentele Regilorŭ-Dumneḑeĭ aĭ Egiptuluĭ, Osiris și Isis, cu inscripțiĭ scrise cu litere sacre. Pe mormintulŭ Regeluĭ Osiris se vede scrisŭ «Tatălŭ-meŭ este Saturnŭ, celŭ maĭ ti-«nĕrŭ născutŭ dintre Ḑeĭ. Eŭ sunt Regele Osiris, care am dusŭ răsboiŭ în tote «țĕrile până la pustiurile Indilorŭ și *până la isvórele fluviuluĭ Istru*, și prin alte «părțĭ până la Oceanŭ. (3)»

III.

Unŭ altŭ cuceritorŭ mare, Regele Egiptuluĭ Sesostris saŭ Usortezen III (4), aŭ străbătutŭ *Istrulŭ și s'aŭ bătutŭ cu Geții și aŭ așezatŭ în țéra lorŭ coloniĭ.* Părintele istorieĭ Herodot scrie că preoțiĭ egiptenĭ i aŭ arĕtatŭ o carte, în care era scrisŭ, că Sesostris a fostŭ celŭ întâiŭ care a eșitŭ cu vase de resbelŭ din golfulŭ Arabicŭ și că din biruință în biruință a cutrieratŭ Asia, și a trecutŭ în Europa, unde a supusŭ pe Sciți și pe Tracĭ... și a săditŭ coloniĭ egiptene:

(1) Ἡσίοδος. Θεογονία 337—345. pag. 146, edit Hanisch, Basileae 1571.
(2) Malte-Brun, Géographie Universelle, tom. I, pag. 24 Paris 1853. — Vivien de Saint-Martin, Histoire de la Géographie, pag. 67. Paris 1873.
(3) Διόδωρ Σικελ. lib I, 27, edit. Didot, Paris 1843.
(4) G. Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient, pag. 112, 113, 119. Paris 1876.

Κατέλεγων οἱ Ἱερέες ἐκ βίβλου, Σέσωστριν πρῶτον πλοίοισι μακροῖσι ὁρμηθέντά ἐκ τοῦ Ἀραβίου κόλπου τοὺς παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν κατοικημένους καταστρέφεσθαι... τῦτα δέ ποιέων διεξήϊε τὴν ἤπειρον, εἰς ὅ ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην διαβὰς τούς τε Σκύτας κατεστρέψατο καὶ τοὺς Θρήικας (1)

Sesostris a făcutŭ, se dice, și o chartă a tuturorŭ țĕrilorŭ prin carĭ a umblatŭ (2). Diodorŭ Siceliotulŭ ne dă câte-va deslușirĭ despre espediția luĭ Sesostris contra Geților (3); amintirea acesteĭ espedițiĭ se păstra încă, dice Valerius Flaccus, în dilele Argonauților, într'o săpătură de pe porțile templuluĭ Sóreluĭ din Curtea Regeluĭ Colchideĭ Aetas:

Nec minus hic varia Dux laetus imagine templi
Ad geminas fert ora forens, cunabula gentis
Colchidos hic ortusque tuens · *ut prima Sesostris*
Intulerit rex bella Getis... (4)

Epoca Argonauților se socotesce pe la 1263 înainte de Christosŭ (5) Valerius Flaccus a scrisŭ pe la 111 după Christos (6).

IV.

Apoloniŭ de la Rodos a scrisŭ, la 276 înainte de Christos, cunoscutulŭ sĕŭ poemŭ despre espediția Argonauților: Ἀργοναυτικά. Fondulŭ poemelorŭ Argonautice este istoria comerciuluĭ, istoria descopeririĭ *Pontuluĭ Axen*, maĭ târdiŭ numitŭ *Pont Euxin*, și culegerea tradițiilorŭ de pe atuncĭ despre originea maĭ multorŭ orașe și țĕrĭ depărtate (7). Apoloniŭ de Rodos ne dà o pagină întrégă despre

(1) Erodot, libr. II, cap. 100—108.
(2) Ἐυσταθίου παρεκβολαί, în Geographi Graeci Minores, tom II, pag 214, edit Muller Paris 1861.
(3) Diodor Sicul. lib. I, 55.
(4) Valerius Flaccus, Argonauticorum, V, 417—420.
(5) Κηριακ Μελιρρύτου, Χρονολογία ἱστορική, pag 77—78. Odessa 1836.
(6) Lalanne, Op. laud pag. 1554
(7) Vivien de Saint-Martin, Histoire de la Géographie, pag 46 sq. — Baron Behr, Recherches sur l'histoire des temps héroiques de la Grece, pag. 238—332. Paris 1856.
Marea Négră se dicea maĭ nainte *Pont Axen*, adecă mare neospitalieră, iar maĭ târdiŭ s'a numitŭ *Pont Euxin*, adecă mare ospitalieră. Ovidiŭ dice·

Frigida me cohibent *Euxini* litora *Ponti*.
Dictus ab antiquis *Axenus* ille fuit..
(Ovid. Trist. lib. IV, Eleg. IV, vers. 54—55).

istoria Istruluĭ (Dunăreĭ). Vomŭ cerca să traducemŭ frumósele sale versurĭ, carĭ ne dovedescŭ, la fie-care pasŭ, câtă dreptate avea însușĭ Cicero să fie sfiiciosŭ când trebuia să traducă, chiar în limba latină, vr'o bucată dintr'unŭ autorŭ elinŭ, de esemplu, din Plato, dicêndŭ: «quod apud Platonem est luculente dictum, *si modo id exprimere latine potuero; nam difficile factu est: sed conabor tamen*.... (1) și Voltaire, când dicea despre limbele nóstre moderne:

«Nous avons la clarté, l'agrément, la justesse:
Mais égalerons-nous l'Italie et la Grèce?... (2)

«Medea părăsise acum curţile tatăluĭ sĕŭ Aetas; ea adormise, cu farmecile sale, pe bălaurulŭ care păzea pelea de aurŭ, și fugise pe corabia Argonauţilorŭ, ducêndŭ cu sine unŭ amorŭ nemĕsuratŭ și speranţe nesfârșite... Iasonŭ îĭ jurase pe Jupiter Olimpiculŭ și pe Junona, că îndată ce vorŭ ajunge în ţéra sa, o va lua de nevastă, și spre întărirea acestorŭ făgăduinţĭ și acestorŭ jurăminte, Iasonŭ *a datŭ mâna dréptă în mâna dréptă Medeeĭ:*

Χεῖρα παρασχεδὸν ἤραρε χειρὶ
Δεξιτερὴν... (3).

Acum Argonauţiĭ plutea... Acum cu ajutorulŭ Junoneĭ eĭ ajunsese în apele Paflagonieĭ, și cugeta să apuce pe calea pe unde venise... Dar de odată Iason îșĭ aduce aminte, că după prorocirea luĭ Fineŭ, Argonauţiĭ trebuia, la întorcerea lorŭ, să ieae o altă cale... Acéstă cale însă nicĭ unulŭ din eĭ n'o scia... Dar Argos, sculându-se în picióre, le dice următórele cuvinte: «Putemŭ lua o altă cale, «ca să ne supunemŭ oracluluĭ dumnedeescŭ, acéstă cale esistă; ea este cuno- «scută preoţilorŭ din Teba, de pe ţĕrmurile Niluluĭ... Ascultaţĭ! Era o vreme «când stelele, carĭ facŭ evoluţiele lorŭ în Cerŭ, nu esistaŭ tóte; urmașiĭ luĭ Danaos

(1) M. Tulii Ciceronis, de Republica. I. 43, edit. cu trad franc. de Villemain, pag 66. Paris 1858

(2) Voltaire, Epitre à Horace, tom IX de ses Oeuvres complètes, pag. 459—465. Paris 1831.

(3) Ἀπολλων Ῥόδ. Ἀργοναυτικὰ, IV, 99—100 — Totŭ așa și în *Niebelungen*, Regele Saxonilorŭ Lindgar *dă mâna,* spre credinţă, Regeluĭ Burgundieĭ Gunther (Niebelungen, chap. IV, pag. 45, traduct. franç. de Laveleye, Paris 1866). *A da mâna* este o imagine de prietenie și de credinţă, din vremile cele maĭ depărtate ale omeniriĭ: ea însémnă tocméla, unirea, prietenia, credinţa.

Pe Columna luĭ Traină este o figură care înfăţișéză pe unŭ ostașŭ Dacŭ închinându-se unuĭ ostașŭ romanŭ, și primindu-ĭ mâna dréptă cu mâna dréptă, în semnŭ de încredere: Dacus Romano militi se dedens, *dextram dextra apprehendit, in fidei signum.* (F Alfonso Ciacono Hispano, Historia utriusque belli Dacici a Traiano Caesare gesti, ex simulacris quae in eiusdem Columna Romae visuntur collecta. Adaosŭ la cartea luĭ Fabretti, de Columna Traiani syntagma, simulacr. 171, edit. Romae 1690.

«eraŭ încă necunoscuțĭ (1); urmașiĭ luĭ Deucalion nu domniaŭ încă în țéra Pe-«lasgilorŭ (2), Arcadieniĭ eraŭ încă singuriĭ Greciĭ, însă Egiptulŭ, țéră mănósă, «mama omenirii, era de multŭ renumită; din Egiptŭ resărise unŭ ostașŭ vestitŭ, «Sesostris (3), care a cutreeratŭ Europa și Asia, și a descălecatŭ în tóte păr-«țile unŭ numĕrŭ nesfârșitŭ de orașe, din carĭ multe nu maĭ sunt, iar altele «înflorescŭ încă după atâția secolĭ. Din numĕrulŭ acestora este și orașulŭ Aea. «*Este unŭ fluviŭ largŭ și adâncŭ, isvorŭ mănosŭ pentru mare, pe care elŭ o îmbo-«gățesce cu tributulŭ apelorŭ sale. Egiptenii, carĭ aŭ cunoscutŭ o mare parte a cur-«suluĭ sĕŭ, îlŭ numescŭ Istru.* Stâncile din carĭ elŭ isvoresce, maĭ din susŭ de su-«flarea Crivățuluĭ (Boreas), facŭ parte din munțiĭ Rifeĭ. După ce elŭ străbate «câmpiĭ nesfârșite, ajunge la hotarele Sciților-Tracĭ, unde se împarte în două «ramurĭ. Una se aruncă în Pontŭ, cea-laltă într'unŭ golfŭ adâncŭ (4) care, întin-«dêndu-se pe din susŭ de Marea Siciliei, udă țĕrmurile Eladeĭ și primesce în sâ-«nulŭ sĕŭ fluviulŭ Achelous. Acésta este calea vóstră!» Abia sfârșise Argos a-ceste cuvinte, și de o dată se ivì o pară în cerŭ, în direcția spre care Argo-nauții trebuiaŭ să apuce, ca să ajungă la gurile Dunăreĭ. Cu strigăte de bu-curie eĭ îndreptară corabia Argos spre acea cale»(5).

După Valeriŭ Flacŭ Colchidienii se ieaŭ după Argonauți, și gonindu-ĭ zărescŭ gurile Dunureĭ, insula verde a Dunăreĭ, și vârfulŭ catargu-rilorŭ Argonauților. Dar Zeița Juno, protectóre luĭ Iason, ridică vân-

(1) *Danaos*, originarŭ din Egiptŭ, domnì peste Argos la 1511 inainte de Christos (Chronic de Paros. Locuitoriĭ din Argos și apoĭ toțĭ Greciĭ se numiră, după elŭ, *Danai* (Δαναοὶ). Danaos, călcândŭ Argos, ucise pe Regele pămînténŭ Gelanor — Danaos avea cincĭ-decĭ de fete (Herodot. II, 171. — Propertiu, lib II, eleg XXXI).

(2) *Elin*, fiulŭ luĭ Deucalion și părintele luĭ Eolŭ, Dorus și Xutus, din carĭ se tragŭ cele maĭ multe din popórele elene, — aŭ domnitŭ la Ftiotida, în Tesalia, pe la 1521 înainte de Christos (Chronique de Paros). — *Deucalion*, tatălŭ luĭ Elin, a venitŭ din muntele Caucazŭ, din Asia, la 1574 înainte de Christos„ și a domnitŭ peste Tesalia, izgonindŭ pe Pelasgĭ (K. Μελιβρύτου, op. laud pag. 15).

(3) După unŭ pasagiŭ alŭ luĭ Dicearh, păstratŭ de Scholiastulŭ luĭ Apoloniŭ, *Sesostris* a domnitŭ la aniĭ 3712 înainte de Christos

(4) Golfulŭ Adriaticŭ. Greciĭ anticĭ credeaŭ, că Istrulŭ (Dunărea) se descărca și în golfulŭ Adriaticŭ și în pontulŭ Euxin. Acéstă opinie se întemeia pe numele de *Istria* ce pórtă astă-dĭ încă o peninsulă așezată în fundulŭ golfuluĭ Adriaticŭ, — nume ce Greciĭ credeaŭ că-lŭ are acea peninsulă de la unŭ fluviŭ Istru care ar fi trecêndŭ prin acea țéră și ar fi comunicândŭ cu Istrulŭ care se varsă în Marea-Négră (Strab Geograph. I 57. VII, 317. — Plin. III, 19 — Pompon Mela, II, 3 — Aristotel. Histor Animal VIII. 13. Diodor Siceliotul a îndreptatŭ a-céstă rătăcire, πλάνη, geograficéscă (libr. IV. cap. 56 § 7)

(5) Απολλών Ῥόδ Ἀργοναυτικῶν, IV, 257—266, pag 158—159, Lipsiae 1814 — Conf Aristotel, de Mirabil Auscultat. Cap 112. — Histor. animal VIII, 15 — Valer. Flacc. Argonaut VIII, 179 — 200.

turile și sfărâmă flota Colchidienilorŭ; rămășițele eĭ scapă cu mare nevoe, la malulŭ opusŭ de insula Peuce (Pevki). Și astŭ-felŭ Argonauțiĭ scăpă de góna Colchidienilorŭ.

. . . . ostia donec
Danubii viridemque vident ante ostia Peucen,
Ultimaque agnoscunt Argoi cornua mali.
. . . .
Haud ita sed summo segnis sedet Aethere Juno;
Ergo ubi dira rates hostemque accedere cernit
Ipsa subit terras, tempestatumque refringit
Ventorumque domos... (1).

Poetulŭ Pisandru, care a scrisŭ la 648 înainte de Christos, dice și elŭ, în poemulŭ sĕŭ epicŭ Ἡρωικαὶ θεογαμίαι, adecă *Căsătoriele Eroilorŭ și ale Deilorŭ,* că Argonauțiĭ, fugărițĭ de regele Aetas, s'aŭ adăpostitŭ la gurile Dunăreĭ, acolo unde Dunărea se varsă în Mare (2).

Istoriculŭ bizantinŭ Zosimŭ, contimporanŭ alŭ luĭ Onoriŭ și alŭ luĭ Teodosiŭ celŭ tînĕrŭ, ne amintesce pe Pisandru, dicêndŭ: τοὺς Ἀργοναύτας φασὶν ὑπὸ τοῦ Αἰήτου διωκομένους, ταῖς εἰς τὸν Πόντον ἐκβολαῖς τοῦ Ἴστρου προσορμισθῆναι.. ὧν ὁ ποιητὴς ἱστορεῖ Πείσανδρος, ὁ τῇ τῶν Ἡρωικῶν θεογαμειῶν ἐπιγραφῇ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, ἱστορίαν περιλαβὼν (3).

După Apolodorŭ, care a scrisŭ la 150 înainte de Christos, Argonauțiĭ, în călătoria lorŭ, aŭ cunoscutŭ *Mysia*, *Istrulŭ* și localitatea *Tomi*, adecă Constanța nóstră actuală, (4) care îșĭ datoresce numele de *Tomi* luĭ Aetes Regele Colchideĭ, tatălŭ frumóseĭ Medee, nepóta mareluĭ Impĕratŭ Sóre.... *Magni virgo regia Solis* (5). Medea, fugêndŭ din Colchida cu iubitulŭ eĭ, și urmărită de tată-sĕŭ Aetas, apucă pe maĭ miculŭ eĭ frate Absirt, Ἄψιρτος, pe care îlŭ luase în fuga sa cu ea, îlŭ tae bucățĭ și-ĭ împrăștie bucățile în drumŭ pe mare. Nenorocitulŭ părinte se oprea în cale ca să totŭ adune bucățile copiluluĭ

(1) Valer. Flacc. Argonaut, VIII., 290—375.
(2) Pisandri fragmenta, edit. Dubner, pag 5, Paris 1840.
(3) Zosimus, Istoria nova, lib. V, cap 29, pag 583—584 edit Jenae 1729.
(4) Ἀπολλοδώρου βιβλιοθήκη, libr I, cap IX, in Fragmenta Historicorum Graecorum, tom. I, pag. 120 122, edit. Muller. Paris 1853.
(5) Valer. Flacc. VIII, 282.

sěŭ, și după ce le-a culesŭ pe tóte, a aruncatŭ ancora la o cóstă ca să-șĭ îngrópe copilulŭ: acea cóstă și târgulŭ de maĭ târḑiŭ de aicĭ se numiră din acéstă împrejurare *Tomi* (căcĭ *Tomi*, Τόμοι va să ḑică *părţĭ, bucăţĭ*), învecĭnicindŭ astŭ-felŭ până astăḑĭ tăierea în bucăţĭ a nenorocituluĭ Apsirt, fratele nebuneĭ din amorŭ Medee. Și așa a scăpatŭ Medea de urmărirea tatăluĭ sěŭ...

Αἰήτης ὥρμησε τὴν ναῦν διώκειν ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν πλησίον ὄντα Μήδεια τὸν ἀδελφὸν Ἄψιρτον φονεῦει καὶ μελείσασα κατὰ βυθοῦ ῥίπτει συναθροίξων δέ Αἰήτης τὰ τοῦ παιδός μέλη τῆς διώξεως ὑστέρησε διόπερ ὑποστρέψας, καὶ τὰ σωθέντα τοῦ παιδὸς μέλη θέψος, τὸν τόπον προσιγόρευσε Τομος.. (1) Poetulŭ Ovidiŭ, care a fostŭ esilatŭ aicĭ la *Tomi*, la Constanţa nóstră actuală, din causa amoruluĭ sěŭ cu fata Impěratuluĭ Augustŭ, istorisesce jalnicŭ nelegiuirea Medeeĭ, de aicĭ de la Tomi, unde elŭ a fostŭ esilatŭ la sfârșitulŭ luĭ Novembre anulŭ 763 de la zidirea Romeĭ (10 aoĭ înainte de Christos), *pe cóstele Geţilorŭ și ale Savromaţilorŭ*,

In Geticos Sarmaticosque sinus..
Getici littoris (2)

între *Geţiĭ îmbrăcaţĭ cu cojóce*, și *cu părulŭ lungŭ*,

pellitos inter Getas
intonsi Getae (3),

între *Besĭ și Geţĭ*,

inter Bessosque Getasque (4),

unde cuvintele latinescĭ făceaŭ să rîdă pe Geţĭ,

Et rident stolidi verba latina Getae (5),

la Tomi, *orașŭ vechiŭ* aprópe de *Dunărea cu două numĭ:* velus urbs, ripae vicina binominis Istri (6), ca să-șĭ plătéscă păcatele amoruluĭ sěŭ și a cărţeĭ sale *Ars amandi*, cu care sěmănase foculŭ și pârjo-

(1) Ἀπολλοδώρου Ἀθηναίου Γραμματικοῦ βιβλιοθήκη, lib I, cap 19, edit. Viena 1811.
(2) Trist. libr.. eleg. V. vers 62 — Eleg X. vers 14.
(3) Pont libr. IV, epist 10, Ep II, vers. 2
(4) Trist. lib. IV, eleg I, vers 64.
(5) Trist. libr. IV, eleg. X, vers. 38.
(6) Pont lib. I, epist. VIII, vers. 11.

lulŭ dragostei printre nevestele, fetele și flăcăiĭ Romeĭ. Iată versurile sale despre aceste origine ale târguluĭ *Tomi:*

«Vetus huic nomen, positaque antiquius urbe.
Constat ab Absyrti caede fuisse, loco.
Nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae,
Per non tentatas prima cucurrit aquas,
Impia desertum fugiens Medea parentem,
Dicitur his remos applicuisse vadis.
Quem procul ut vidit tumulo speculator ab alto:
Hospes, ait, nosco, Colchide, vela, venit.
Dum trepidant Minyae, dum solvitur aggere funis,
Dum sequitur celeres anchora tracta manus,
Conscia percussit meritorum pectora Colchis,
Ausa atque ausura multa nefanda manu.
Et, quamquam superest ingens audacia menti,
Pallor in adtonito virginis ore sedet.
Ergo ubi prospexit venientia vela tenemur,
Et pater est aliqua fraude morandus, ait
Dum quid agat quaerit, dum versat in omnia vultus·
Ad fratrem casu lumina flexa tulit
Cujus ut oblata est praesentia; Vincimus, inquit:
Hic mihi morte sua causa salutis erit.
Protinus ignari nec quidquam tale timentis
Innocuum rigido perforat ense latus;
Atque ita divellit, divulsaque membra per agros
Dissipat, in multis invenienda locis.
Neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
Pallentesque manus sanguineumque caput:
Ut genitor luctuque novo tardetur, et artus
Dum legit exstinctos, triste moretur iter.
Inde *Tomis* dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui... (1).

Însă numele de *Istru*, *Histru*, nu l'aŭ datŭ Egipteniĭ fluviuluĭ nostru, ci Egipteniĭ l'aŭ repetatŭ, audindu-lŭ de la locuitoriĭ țĕrmurilorŭ sale. Geografulŭ Iornandes, cu eruditia sa specială despre țĕrile Dunărene, ne asigurézā, că *Dunărea* se numea *Hister* în limba Besilorŭ:

(1) Ovid. Trist. libr. III, Elegia IX, 6–35.

«*Danubius lingua Bessorum Hister vocatur* (1); iar în limba Besilorŭ *Istru* va să dică apă (2).

Geografulŭ Strabo, care scriea pe la anii 80 după Christos, ne spune că Romanii numea *Danubiŭ* (Danubius) partea de susŭ a Istrului, de la obârşia sa până la *Cataracte* (adecă până la Porţile de ferŭ, cum se dice astădi), care acéstă parte curge mai multŭ în părţile Dacilorŭ; iar partea de josŭ, de aici de la Cataracte până la Pontŭ, Romanii o numea *Istru;* acéstă parte curge în părţile Geţilorŭ (3).

Totŭ aşa dice şi geografulŭ Ptolemeŭ, care scriea pe la 125—135 după Christos şi care da Cataractelorŭ numele de Ἐκβολαί (4), şi istoriculŭ Apianŭ, care aŭ scrisŭ pe la 147 după Christos (5).

V

Autorii vechi Armeni, între cari şi istoriculŭ Moisi Khorew, care a scrisŭ în secolulŭ IV, numescŭ Dunărea *Tanúp* (6). Ungurii o numescŭ *Duna* (7).

Maiestatea Dunărei aŭ admirat'o şi Părinţii Bisericei. Ei aŭ cre

(1) Iornandes, de Getarum origine, cap. XII. — Besii *(Bessi)*, poporŭ de némŭ tracicŭ, ca şi Dacii şi Geţii, aŭ eşitŭ din muntele Rodope din Tracia, la fluviulŭ Strymon, actualulŭ Struma saŭ Strimona din Macedonia Ţéra Besilorŭ se numea *Bessica*, iar capitala lorŭ *Bessapara*. Se crede că ei aŭ datŭ numele lorŭ *Basarabiei* (Bouillet, Diction. d'hist. et de géograph. pag. 212. — Malte-Brun, Géographie universelle, tom IV, pag 350). — Istoriculŭ Iornandes a scrisŭ pe la anii 550.

(2) Alexandre Moreau de Jonnés, La France avant ses premiers habitans, pag 177 Paris 1856. — Besii ca şi Geţii era locuitorii Dunărei de josŭ Ovidiŭ scriea la...

«Vivere quam miserum est *inter Bessosque Getasque*
Illi, qui populi semper in ore fuit!..»

(Trist. libr. IV, eleg. I, vrs. 66—67).

(3) Strab. lib VII, cap. 305

(4) Πτολεμ. Γεωγραφ. lib. III, cap. 8, §. 4 et lib VIII, cap 7. §. 2, tom I, pag. 178 — Tom. II, pag. 202. edit Lipsiae 1843.

(5) Ἀππιανοῦ, Ἰλλυρική, cap XXII.

(6) Histoire d'Arménie, Chap. LXXVI în Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois, tom II, pag 119, şi în Fragmente, tom I, pag. 395 Paris 1867—1869

(7) Dezobry et Bachelet, Dictionnaire de biographie et d'histoire, de mythologie, de géographie ancienne et moderne, tom. I, pag. 743. Paris 1866.

ḑutŭ că Dunărea iasă din Paradisŭ și că este unulŭ din cele patru rîurĭ *(Fisonŭ, Gheonŭ, Tigru* și *Eufratŭ)* carĭ, isvorîndŭ din Raiŭ, respândeaŭ undele lorŭ bine-făcĕtóre peste Universŭ (1). Așa Cesarius Nazianzinulŭ, fratele sântuluĭ Grigorie Nazianzinulŭ, care scriea pe la 350 după Christos, ne spune: (2)

«Unulŭ din cele patru rîurĭ carĭ isvorescŭ din Raiŭ, rîulŭ pe care scriptura îlŭ numesce *Fison*, iar Eliniĭ îlŭ numescŭ *Istros*, Romaniĭ *Danubius* și Goțiĭ *Dunăre*, iarna înghéță și firea liquidă a rîuluĭ se preface în petră, în câtŭ potŭ trece peste elŭ armate întregĭ și mulțimĭ de omenĭ carĭ trecŭ în părțile Romanilorŭ și în Iliria și Tracia, și póte ținea pe elŭ dece miĭ de cavalerie și de călărețĭ, cum s'aŭ vĕḑutŭ de multe orĭ».

VI.

In limba Dacilorŭ, Istrulŭ s'a numitŭ totŭ-d'a-una *Dunare,* adecă *ducătorŭ de nuorĭ.* Romaniĭ aŭ tradusŭ acestŭ nume prin equivalentulŭ *Danubius.* Iată ce ḑice unŭ istoricŭ vechiŭ romanŭ, ale căruĭ scrierĭ sunt perdute, din carĭ însă Lydus, scriitorŭ grecŭ din secolulŭ V, ni-aŭ păstratŭ unŭ fragmentŭ: «Istrulŭ îșĭ păstréză numele de Istru până la Panonia (pe care Greciĭ aŭ numit'o *Peonia* pentru eufonie și pentru a evita barbarismulŭ) și până la Sirmium (3), orașŭ odinióră fericitŭ alŭ Romanilorŭ, iar astăḑĭ alŭ Gepiḑilorŭ Insă în părțile Tracieĭ, i se schimbă numele de către pămêntenii din acea parte, și se numesce de eĭ *Dunăre* (Danubius). Traciĭ l'aŭ numitŭ ast-felŭ pentru că la Nordŭ, munțiĭ și vêntulŭ nordicŭ, facŭ aerulŭ norosŭ din causa umeḑeleĭ apeĭ, și prin urmare *Dunărea* devine causa deselorŭ ploĭ, căcĭ în limba strămoșască a Tracilorŭ *Dunăre* vra se ḑică *ducătorŭ de norĭ* νεφεληφόρος. Acéstă încredințare ni-o dă Samonicus, istoricŭ romanŭ, în cartea sa de respunsurĭ des-

(1) Facere, cap. II 10–14

(2) Magna bibliotheca Patrum, tom XI, pag. 1654. Paris 1624 apud V. Jagič, Archiv fur slavische Philologie, VII. 292—293

(3) *Sirmium* Σείρμιον, este *Mitrovitz* de astăḑĭ, pe malulŭ Dunăreĭ, la hotarele Dacieĭ (Procop. Historia arcana, 18. de bell Goth. apud Hasdeŭ, Columna luĭ Traianŭ, din 4 Aprilie 1877, pag 167).

pre fluviĭ, pe care a închinat'o luĭ Diocletianŭ și luĭ Valeriŭ celŭ bĕtrânŭ» (1).

Așa dar acestŭ fluviŭ în limba Tracilorŭ, una cu a Dacilorŭ și a Geţilorŭ (2), se numea *Dunare (du-nuorĭ, da-nubes)*, iar în limba Besilorŭ, megieșĭ cu Geţiĭ, — *Istru, Histru.* Pentru acésta Ovidiŭ numesce Dunărea: *binominis Ister*, adecă: «Istrulŭ celŭ cu dóuĕ nume» (3). Așa îlŭ numesce și poetulŭ Romanŭ Statius, care a scrisŭ pe la 80 după Christos (4).

Erodianŭ, autorŭ și ostașŭ romanŭ din secol. III, scrie că dintre fluviile carĭ curgŭ de la Nordŭ, cele maĭ marĭ sunt Rinulŭ și *Istrulŭ;* că Rinulŭ curge pe la Germanĭ, iar Dunărea pe la Panonĭ, carĭ vara plutescŭ pe ea, iar iarna, fiindŭ prinsă de gheaţă, umblă pe ea călărĭ ca pe o câmpie; că gheaţa se face pe Dunăre atâtŭ de grósă și de tare, în câtŭ resistă sub piciórele ómenilorŭ și ale cailorŭ; că locuitoriĭ ţermurenĭ, ca să bee apă, spargŭ gheaţa cu toporulŭ și cu sapa, și ieŭ apă din Dunăre în vase, ba o ducŭ și cu mâna ca pe o pétră (5).

VII.

Istrulŭ, Danubiŭ, *era cinstitŭ ca Dumnedeŭ* de locuitoriĭ ţermurilorŭ sale: Dacĭ, Geţĭ, Besĭ și Sciţĭ. Maximŭ Tiriŭ, care a scrisŭ în secolulŭ II după Christos, ne încredinţézá despre acésta, și că jurămîntulŭ pe valurile Dunăreĭ era la eĭ unŭ jurămîntŭ înfricoșatŭ: Ἔστι που καὶ ποταμῶν τιμὴ, ἢ κατ' ὠφέλειαν ὥπερ Αἰγυπτίοις πρός τὸν Νεῖλον. ἢ κατὰ κάλλος ὡς Θετταλοῖς πρός τόν Πηνειὸν, ἢ κατὰ μέγεθος ὡς Σκύθαις πρὸς τὸν Ἴστρον, ἢ κατὰ μῦθον ὡς Αἰτωλοῖς πρὸς Ἀχελῶον, ἢ κατὰ νόμον ὡς Σπαρτιάταις πρὸς τὸν Εὐρώταν, ἢ κατὰ τελετὴν ὡς Ἀθηναίοις πρὸς Ἰλισσὸν (6). Totŭ Maximŭ Tiriŭ ne spune că Masa-Geţiĭ cinstea pe Tanais (Don) ca Dumnedeŭ:

(1) Joannis Lydi, de magistratibus Reipublicae Romanae, libr. III, cap. 32, pag 206—209 edit Hase, Paris 1812.

(2) Herodot. IV, 93. — Strab. VII, 303.

(3) Ovid. Pontic. libr. I, Epistola VIII, vers. 12

(4) Papinii Statii, Silvarum libr V, Carmen 1

(5) Ἡρωδιανὸς, libr. VI, cap. 7, pag 156, edit. N Duca, Viena 1813

(6) Maxim. Tyr. Dissertat. VIII, § 1. II, § 31, pag. 71, edit. Νεοφ Δούκα, Viennae 1810

Τάναις ποταμὸς θεῶς τιμᾶται παρὰ Μασσαγετῶν (1), pe Tanais care, după păreiea anticilorŭ, despărția Europa de Asia:

Εὐρώπην δ' Ἀσίης Τάναις διὰ μέσον ὁρίζει .. (2)

și care maĭ nainte se numea *Amazonius*, pentru că în elŭ se scălda Amazónele (3).

La Geţĭ, la Dacĭ și la Masageţĭ jurămîntulŭ pe undele Dunăreĭ era ca la Grecĭ jurămîntulŭ pe undele luĭ Stix, pe care înșișĭ Zeiĭ îlŭ pronunțaŭ cu frică:

Ἴστω νῦν τόδε Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅστε μέγιστος
Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν (4)

căcĭ Styx da pe faţă călcările lorŭ de jurăminte:

Styx perjuria Divum arguit... (5).

Vederea, priveliștea măréță a Dunăreĭ, μέγεθος, pornirea valurilorŭ sale nesfîrșite, aŭ făcutŭ pe Dacĭ să vadă în Istru dumnedeirea lorŭ, păzitorulŭ lorŭ, hrănitorulŭ și pedepsitorulŭ: *Bată-te Dunărea!* este blestemulŭ rĕmasŭ din dile străvechĭ până astădĭ în gura popórelorŭ Dunărene. După mărturia luĭ Aufidius Modestus, scriitorŭ din secolulŭ II și a autorilorŭ pe carĭ elŭ îĭ citéză, la Dacĭ jurămîntulŭ celŭ maĭ sacru era legatŭ cu solemnitatea de a bea apă din Du-

(1) Maxim. Tyr. Dissert. VIII, § 8, pag 77, 78 Le fleuve de *Tanais* que les Turcs appellent *Donk* (Antoine du Pinet Seigneur de Noroy, L'Histoire du Monde d C Pline second. livre IV, chap. 23, tom. I, pag. 127. Paris 1621).

(2) Dionys Orbis descriptio, vers 14

(3) Pseudoplutarchus de fluviorum et montium nominibus, XIV 1, în Muller Geographi Graeci minores, tom. II, pag 652. Paris 1861.

(4) Omer. Iliad, II, 755 XV, 36 VIII, 369.

Sóiele dice jurândŭ

promissis testis adesto
Dis juranda palus, oculis incognita nostris.
(Ovid Metamorphos libr. II, 45 -46).

și Iris, după Apolloniŭ:

Λοιβὴν Στυγὸς ὤμοσεν ἥτε θεοῖσι
Ῥιγίστη πάντεσσιν, ὀπιδνοτάτη τε τέτυκται
(Ἀργοναυτικ. II, 291—292).

(5) Papinii Statii, Thebaid. libr. VIII, vers. 30.

năre, în câtŭ *purtătorulŭ de norĭ* pedepsea apoĭ pe sperjurĭ: *îĭ bătea Dunărea:*

Conjurato descendens Dacus ab Istro... (1)

Poetulŭ grecŭ Opianŭ află în desghețulŭ Dunăreĭ puterea uneĭ Dumnedeirĭ: «Istrulŭ, dice Opianŭ, răsbindŭ hotarele de gheață ce Crivățulŭ (Boreas) opune cursuluĭ sĕŭ, isbesce unda sa peste stâncile și peste promontoriile pe carĭ le atinge cu valurile sale, și străbate în Scitia cu unŭ mugetŭ sgomotosŭ și spăĭmântătorŭ:»

Ἔνθεν μὲν βορέαο ταμῶν ὀργῆντα χαλινᾶ,
Ἂν Σκυθίην Ἴστρος λέλακε μέγα πάντοθε πάντη,
Συρόμενος κρημνοῖσι καὶ ὑδατοπλήγεσιν ἄκραις (2).

VIII

Ateneŭ, scriitorŭ din secol. II, laudă unŭ felŭ de pesce mare a Niluluĭ numitŭ λάτις, care trage peste 200 de litre, și dice că acelŭ pesce este albŭ întocmaĭ ca pescele Istruluĭ (Dunăreĭ) ce se numesce γλάνις (3). Anticiĭ diceaŭ că fluviile Indus, Nilulŭ, *Istrulŭ*, Eufratulŭ și Fasis, sunt pline de monstri de mare, carĭ mănâncă ómenĭ, și că aceștĭ monstri sunt maĭ marĭ și maĭ negri decât γλάνις din fluviile Meandru și Ermus, deși aŭ aceiașĭ formă (4).

Pliniŭ dice că la isvórele Dunăreĭ este unŭ felŭ de pesce negru, *nigros pisces*, care dă o mórte năprasnică celorŭ celŭ mănâncă (5).

In secolulŭ V crapiĭ Dunăreĭ eraŭ vestițĭ, și se serveaŭ la mese marĭ și de lux. Așa la 448—449 ambasadoriĭ trimișĭ din partea Impĕratuluĭ Teodosie celŭ tînĕrŭ la Atila regele Hunilorŭ, care se afla pe atuncĭ în banatulŭ Temișóreĭ, între Timiș și Dunăre, aŭ primitŭ darŭ de la acestŭ grósnicŭ cuceritorŭ, unŭ boŭ și crapĭ (carpa) de Dunăre (6).

(1) Aufidius Modestus, ap Phylarg. in Virgilii Georgic. 497. — Hasdeŭ, Istoria critică a Românilorŭ, tom. I, pag. . 07. Bucurescĭ 1873.
(2) Ὀππιανοῦ Κυνηγετικῶν, libr. II. 140, 142.
(3) Ἀθήν. Δειπνοσοφιστ. libr. VII, cap. 311
(4) Pausanias, Messenica, cap 34, tom II, pag. 475.
(5) Plin. Hist. Nat. libr. XXXI. Cap. 19.
(6) Ambassade de Théodose le jeune à Attila, în *Excerpta Legationum*. — și Cassiodor, libr. XII, cap 4, apud Guizot, Histoire de la civilisation en France, tom. IV, pag 129, Paris 1857.

IX.

Nilulŭ și *Istrulŭ* eraŭ cu deosebire venerațĭ la anticĭ. Nilulŭ amintea cultulŭ preoțilorŭ Egiptenĭ: numele sĕŭ cuprindea ceva dumnedeescŭ, vecĭnicŭ, taĭnicŭ, căcĭ isvórele sale eraŭ taĭnice, necunoscute(1). Literele carĭ compunŭ numele Niluluĭ, Νεῖλος, înfățișéză cele 365 de dile ale anuluĭ, — decĭ timpulŭ, vecĭnicia :

N	=	50
E	=	5
I	=	10
Λ	=	30
O	=	70
Σ	=	200
		365 (2);

Iar Istrulŭ (Dunărea) închipuea depărtarea, cultulŭ luĭ Apolo, adecă alŭ Sóreluĭ, și alŭ Dianeĭ, adecă alŭ Luneĭ (3); bogățiile duse în Grecia pe Dunăre de la Hyperboreĭ, cultulŭ Cabiricŭ, adecă cultulŭ Marilorŭ Zeĭ (μεγάλοι θεοί) Castorŭ și Pollux care se profesa pe țĕrmurile Dunăreĭ de josŭ, cum dovedescŭ monetele orașuluĭ *Istria* Ιστριη de la gurile Dunăreĭ, — comerciulŭ, vitejia și dreptatea Tracilorŭ, a Ge-

(1) Τοῦ Νείλου τὰς πηγὰς οὔτε Αἰγυπτίων, οὔτε Λιβύων, οὔτε Ἑλλήνων οὐδεὶς ὑπέσχετο εἰδέναι. (Erodot., II 28).

(2) Eustat. Commentarii ad Dionys. Perieget. in Geographi Graeci Minores, tom. II, pag 256. edit. Muller, Paris 1861.

(3) Jurămîntulŭ celŭ mare alŭ Geților era:

Jur pe Sóre, Dumnedeulŭ Masa-Geților!

(Erodotŭ, I, 212. 216). Astă-dĭ încă jurămîntulŭ poporuluĭ la Românĭ este:

«Jur pe sfântulŭ Sóre»...

căcĭ, cum dice unŭ poetŭ românŭ:

«Mitras — *Inaltulŭ Sóre domnise*
Peste Dacia cu famă,
Templu-ĭ se deosebise
C'o splendóre peste samă»...

(Al. Pelimon, Traianŭ în Dacia, Cant. VII, pag. 73. Bucurescĭ 1874).

Diana, Luna se numea în limba Tracilorŭ, prin urmare și a Dacilorŭ și Getilorŭ, *Venda* și *Vusvata* (Varin. Favor. Dictionar. pag. 133. 141. edit. Venet. 1779).

ţilorŭ şi a Dacilorŭ, patria luĭ Orfeŭ şi ţéra de predilecţie a Zeuluĭ Ares. Dunărea (Istrulŭ) era la anticĭ o lume întrégă de bogăţiĭ, de întîmplărĭ, de vitejiĭ, de amorŭ, de poesie!..

Sofocles, vestitulŭ tragedianŭ grecŭ, care scriea cu 495 de anĭ înainte de Christos, dice că la anticĭ, apa Istruluĭ, ca şi apa luĭ Fasis, era *espiatorie*, adecă curăţitóre de păcate : «Credŭ, dice Sofocles, în Οἰδίπους τύραννος, despre o familie păcătósă, că *nicĭ Istrulŭ*, nicĭ Fasis, n'arŭ puté spăla *cu apele lorŭ espiatoriĭ* păcatele câte acopere acésta casă :

Οἶμαι γὰρ οὔτ' ἂν Ἴστρον οὔτε Φᾶσιν ἂν
Νίψαι καθαρμῷ τήνδε τὴν στέγην, ὅσα
Κεύθει ....(1).

Aşa era şi *Tibru* la Romanĭ, apă espiatorie : spăla păcatele (2).

Istrulŭ era la anticĭ sacru, sfântŭ. Unŭ oracolŭ anticŭ alŭ luĭ Apollo de la Delfi îlŭ numesce Ἴστρος Διιπετής, *Istru ce se pogóră de la Jupiter*. Dionisie Periegetulŭ, geografŭ din secolulŭ I, îlŭ numesce Ἱερὸς Ἴστρος, *Sacrulŭ Istru* (3), şi Eustatie Archiepiscopulŭ Tesaloniceĭ, care a trăitŭ pe la 1160, scrie în Comentariile sale, că *Istrulŭ* era sacru, sfântŭ, la Elinĭ, şi că acestŭ fluviŭ se pronumea de Sciţĭ *Matoas*, ceia ce vra se dică în limba scitică : *dreptŭ*, *cuviosŭ*, *norocosŭ :* αἴσιος (4).

Până şi prin Asia, vestea şi cinstea luĭ Istru erau marĭ. Când regiĭ Persieĭ se suiaŭ pe tronŭ, li se aducea şi se depunea în visteria lorŭ (Gaza) *vase cu apă din Nilŭ şi din Istru,* — emblema maiestăţeĭ şi a totŭ-puterniciеĭ. Acésta ni-o încredinţézâ nu numaĭ Plutarch, dar chiar istoriculŭ Dinon, martorŭ ocularŭ, care a întovărăşitŭ pe Alexandru celŭ Mare în tóte espediţiile sale (5).

(1) Σοφοκλῆς Οἰδίπους τύραννος, vers. 1227—1229, edit. Didot, Paris 1842
(2) Tit Liv. Hist. Rom. libr. I, cap. 45
(3) Διονυσ. Περιήγησ. vers. 299, 230.
(4) Eustat. Schol ad Dionys. § 298 în Geographi Graeci Minores, tom. II, pag 268. edit. laud. Maĭ este şi o altă tălmăcire a cuvîntuluĭ *Matoas* (Steph. Bysant. pag 221. edit. Amstelodam, 1678, — şi Stuckius, Scholia in Periplum Arrhiani Ponti Euxini). Dar mărturia luĭ Eustatiŭ are o valóre maĭ mare
(5) Πλούταρχος ἐν Ἀλεξάνδρῳ, cap. XXXVI. tom II, pag 818, edit. Didot, Paris 1847

Alexandri, scriitorŭ italianŭ (născutŭ la Neapoli la 1461, mortŭ la 1523) ḑice: «Feruntque Babylonios Reges ex Nilo et *Istro aquas inter Gazas* condere assueuisse, velut hoc argumentum suae magnitudinis ostenderent, quum per tot spacia terrarum, totque invitas regiones aductae fuerint» (1).

Când Alexandru Macedonŭ a trecutŭ Dunărea și a bătutŭ pe Geţĭ, espediţia sa n'a avutŭ de obiectivŭ cucerirĭ, ci *gloria de a fi trecutŭ Istrulŭ*. După ce din Marea-Négră a trecutŭ în gurile Dunăreĭ și a biruitŭ pe Geţĭ, carĭ locuiaŭ dincóce de Dunăre, și a luatŭ cetatea lorŭ, care se afla ca la o parasangă, adecă ca la 3750 de pașĭ de la Dunăre, Alexandru a sacrificatŭ *pe malulŭ Dunăreĭ*, luĭ Jupiter Mântuitorulŭ, luĭ Ercules și *maĭ alesŭ fluviuluĭ Istru care l'a învrednicitŭ și ĭ-a permisŭ să trécă peste undele sale* (2).

Cetatea Geţilorŭ de lângă gurile Dunăreĭ se numea în limba lorŭ *Genucla*, iar Greciĭ o numea *Istria* Ἰστρίη, Ἰστρία, *Istropolis* Ἰστρόπολις, și *Istros* Ἴστρος, după numele fluviuluĭ Istru (3).

X.

Erodotŭ, părintele istorieĭ, călĕtorindŭ și scriindŭ pe la 450 înainte de Christos, ḑice despre Dunăre:

Istrulŭ, începêndŭ de la Celţĭ și de la orașulŭ Pirina, curge tăindŭ în două Europa; apoĭ elŭ se sfârșesce în marea Pontuluĭ Euxin, la loculŭ unde coloniĭ din Milet aŭ descălecatŭ orașulŭ *Istria*. Istrulŭ curge prin ţĕrĭ locuite, și multă lume îlŭ cunósce, pe când nimene nu póte vorbi despre isvórele Niluluĭ, pentru că Libia, prin care curge Nilulŭ, este pustie și nelocuită de ómenĭ. Istrulŭ are cincĭ gurĭ... Istrulŭ este celŭ maĭ mare fluviŭ din câte cunóscemŭ. (4)

(1) Alexandri ab Alexandri, Genialium Dierum libri lib. IV, caput XVII, pag. 215. Parisiis 1549.

(2) Πλούταρχ. ἐν Ἀλεξάνδρῳ, cap. XI. — și Ἀῤῥιανοῦ Ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου, libr. I, cap 3, 4, pag. 15—20 edit. Amstelodami, 1757. — Σκαρλάτ. Βυζάντ. Λεξικὸν, pag 1003. Athenae 1852.

(3) Erodot II, 33. IV, 78 — Plin. libr. IV, cap. 24. — Anonymi Periplus Ponti Euxini, cap 70. în Geographi Graeci minores, tom. I, pag. 420 edit. Muller, Paris 1855.—Dion Cass. Hist. Roman. libr. LI, cap. 26, tom. VII, pag. 194, edit. Gros. Paris 1865,

(4) Erodot, libr. II, 33. 34.—IV, 47, 48.

XI.

Némurile de la Istru eraŭ némurĭ zdravene, deştepte şi viteze. *Geţiĭ de la Istru*, Traciĭ, Mysiĭ, aŭ luatŭ o parte activă, ca aliaţĭ aĭ Troadeĭ, în espediţia cea vestită care a costatŭ ḑece anĭ de asediŭ, de bătae şi de sânge, din pricina frumóseĭ Elene. Menesteus Atenianulŭ, celŭ maĭ mare tacticŭ dintre toţĭ regiĭ grecĭ duşĭ asupra Troadeĭ, şi care învăţa óstea aliată la Aulida cum se opereze, — împărţise lupta astŭ-felŭ : contra Mysilorŭ elŭ opunea pe însuşĭ elŭ şi pe Achile cu Patrocles; contra luĭ Emus, fiul luĭ Ares, — pe Diomed, pe Palamed şi pe Stenetlu; *iar contra oştilorŭ venite de la Istru*, — pe Atriḑĭ, pe Locros şi restulŭ armateĭ eline.

Aceste le istorisesce Filostrat, autorŭ care a scrisŭ pe la 193 după Christos.(1)

Traciĭ eraŭ comandaţĭ de regiĭ lorŭ Acama, Pirou şi Resu (2). Inainte de a se declara resbelulŭ Troadeĭ, atâtŭ Eliniĭ câtŭ şi Troideniĭ, trimisese solĭ ca să céră sfatulŭ şi mijlocirea regeluĭ *Polte*, care domnea peste Tracĭ; acesta hotărî ca Alexandru să înapoieze pe Elena, făgăduindŭ să-ĭ dea elŭ, în schimbŭ, din ţéra sa, două femeĭ frumóse în locŭ de una.... (3) căcĭ femeile trace eraŭ vestite de frumóse şi drăgălaşe; dar propusulŭ compromisŭ n'a izbutitŭ, de óre-ce a urmatŭ răsboiŭ.

Tzetzes, poetŭ şi gramaticŭ grecŭ, care, culegândŭ din autorĭ vechĭ astă-ḑĭ perduţĭ, ce se păstraŭ în ḑilele sale în bibliotecele de la Constantinopole, a compusŭ în versurĭ, la anulŭ 1120, două scrierĭ importante istorice: Τὰ πρὸ Ὁμήρου, *Ante-Omerica*(4) şi Τὰ μεθ' Ὅμηρον, *Post-Omerica* (5),

(1) Philostrati, Heroicus, cap. III, pag. 284 edit. Didot, Paris 1849. — Lalanne. Biographie universelle, pag. 1243.

(2) Ovid Ars amandi II. — Iliad X, 434, 435. II, 844. V, 462, IV, 533. 537.

(3) Plutarch. Reg. et Imperat. apophthegmata, în Script. moral. tom. I, pag. 207.

(4) Adecă evenimentele espediţieĭ Troiene înaintea celorŭ descrise de Omer,—căcĭ Omer începe istoria resbeluluĭ numaĭ de la mânia luĭ Achile contra luĭ Agamemnon, pentru că i-aŭ luatŭ pe frumósa Briseida.

(5) Adecă evenimentele de după Omer, întâmplate în urma celorŭ cântate de Omer.

ḍice : Achile ucide pe *Melanip Ducele Myzilorŭ, fiulŭ iubitŭ alŭ Regeluĭ Helor de la Istru* (1)

Achile celŭ întâĭ, cu Palamide și cu alțĭ Grecĭ, se repede contra Myzilorŭ, contra tabereĭ luĭ Eraclid Telef, rege mare și de bunŭ némŭ. Aice se încinge o luptă crâncenă și se face mare omorŭ de Grecĭ și de Myzĭ; mulțĭ Grecĭ aliațĭ aŭ peritŭ. Aicea a căḍutŭ Telef și regele Emus fiulŭ luĭ Ares, apoĭ Elor și Acteŭ, *némurĭ de la Istru*; femeile Myzilorŭ se băteaŭ cu arme întocmaĭ ca bărbațiĭ (2).

Epoca când aceste se petreceaŭ, era cam cu 1218 anĭ înainte de Christos (3).

Sub numele de Tracĭ și de Myzĭ, Omer cuprindea și pe Dacĭ și pe Gețĭ, cum ne încredințéză geografulŭ Strabo (4).

XII.

Pisandru de la Camira, autorulŭ poemuluĭ Θησηΐς (Theseida), istoriculŭ Ferechides și poetulŭ Pindar (5), scriŭ că la gurile Dunăreĭ (Istruluĭ), în orașulŭ Istria, era odinióră o *cerbóică cu córne de aurŭ :* χρυσόκερως ἔλαφος θήλεια ἀπὸ Ἰστρίας Teseŭ regele Ateneĭ, care domnea pe la 1322 înainte de Christos, cutreerândŭ lumea după vitejiĭ și fapte marĭ, auḍi că la gurile Istruluĭ, unde Istrulŭ da în Pont, la orașulŭ de acolo *Istria*, se găsea acea cerbóică cu córne de aurŭ. Teseŭ plecă decĭ ca s'o cuceréseă. Pindar spune că odinióră nimfa Taigeta, amanta luĭ Jupiter, una din surorile Pleade, prefăcută de Jupiter în constelație, închinase, aice la Istria, acéstă cerbóică cu córne de aurŭ, ἔλαφος χρυσόκερως, Zeițeĭ Ortosia, adecă Artemideĭ, Dianeĭ, și astŭ-felŭ o făcuse *sacră*, ἅνποτε Ταυγέτα, Ἀντιθεῖσ' Ὀρθωσίᾳ, ἔγραψεν ἱερὰν (6).

(1) Τζέτζης, τὰ μεθ' Ὅμηρον (Post-Omerica) vers. 554—556, pag 8, edit. Dubner. Paris 1840.

(2) Tzetzes, τὰ πρὸ Ὁμήρου (Ante-Omerica) vers. 268—276. edit. Dubner, pag. 8

(3) Μελιῤῥύτου, χρονολογία, pag. 79.

(4) Strab. Geograph libr. VII cap. 295—304 edit. Coray.

(5) Pindar a trăitŭ și a scrisŭ pe la 520 înainte de Christos. — Ferechides a scrisŭ pe la 408 înainte de Chr. — Pisander 648 înainte de Chr.

(6) Schol in Pindari Olymp. III, 5. — Pisandr. fragm. III, pag. 7 edit. Dubner, Paris 1840 — Pherecydis fragm. în Fragmenta Historicorum Graecorum, tom. I, pag. 78, No. 31 a., edit. Muller, Paris 1853.

Ortosia, Artemis 'Ορθωσία, Ἄρτεμις, Diana, era ḑeitatea Geţilorŭ şi a Sciţilorŭ, Tracilorŭ, Panonilorŭ. Femeile acestorŭ popóre i se închinaŭ şi-ĭ aduceaŭ darurĭ, rugând-o să le facă nurlie şi plodóse (1). In limba Tracilorŭ, una cu a Dacilorŭ şi Geţilorŭ, Artemis se numea *Venda* şi *Vusvata*, cum amŭ arătatŭ maĭ susŭ. In limba Sarmaţilorŭ Artemis se numea *Devana* (Дѣванна), în limba Polonilorŭ *Diana* şi *Devana*, la Slaviĭ de Novgorod *Diva* (Дива) adecă fata, — căcĭ Artemis, Diana, era nu numaĭ ḑeiţa vânatuluĭ ci şi a feticĭ (2).

XIII.

Pe la 508 înainte de Christos, Dariŭ Istasp, regele Perşilorŭ, face o espediţie contra Sciţilorŭ. Elŭ trece Istrulŭ cu o lume de ómenĭ. De la malulŭ Măreĭ Negre armata luĭ Dariŭ plécă pe uscatŭ desbarcândŭ de la mare, şi merge în susŭ de-a lungulŭ Dunăreĭ, până ce ajunge, după douĕ ḑile de mersŭ, la unŭ gâtŭ alŭ acestuĭ fluviŭ unde elŭ se imparte în maĭ multe gurĭ; aicea Dariŭ trece Istrulŭ peste unŭ podŭ de lemnŭ construitŭ de Ionieniĭ pe cari-ĭ trimisese înainte pentru acestŭ lucru (3). Acestŭ locŭ, unde Dariŭ a trecutŭ Dunărea (Istrulŭ), este vadulŭ de la *Oblucița* numită de Turcĭ *Isaccea* (4). După ce Dariŭ a trecutŭ Istrulŭ, elŭ intră între Istru (Dunărea) şi Tyras (Nistru), în *pustietăţile Geţilorŭ*, Γετῶν ἐρημία, câmpie nesfârşită şi lipsită de apă. Dariŭ era câtŭ pe aci să se prăpădéscă cu armata sa (5). Aice, prin ţéra de josŭ a Moldoveĭ l'a întâmpinatŭ ambasadoriĭ Sciţilorŭ de la Dunăre, adecă a Geţilorŭ, a ducêndu-ĭ darurĭ de la regele lorŭ : o vrabie, unŭ şórece, o bróscă şi cincĭ săgeţĭ, — alegorie gróznică, care voia să ḑică : dacă nu veţĭ sbura ca vrăbiile, dacă nu vĕ veţĭ ascunde în pămîntŭ ca şóreciĭ,

(1) Erodot. IV, 33.
(2) Veḑĭ Якова Пожарскаго, Примѣчанія на Слово о плъку Угоревѣ pag. 64—65, edit. St. Petersburg 1819.
(3) Erodot. libr. IV, cap. 89. 93. 97.
(4) Cantemir, Chronic. Român tom I, pag 323. Iaşĭ 1836 - Hasdeŭ, Istor. critic. a Român. tom. I, pag. 210 -212, edit, II-a.
(5) Strab Geograph. VII, pag. 364 tom. III, edit Coray — Erodot. IV, 122. 141. sqq. — şi Strab. Geograph. VII. cap. 14. tom. II, pag 23—24 edit. laud.

dacă nu vě vețĭ arunca, ca să scăpațĭ, prin lacurĭ ca bróștele, — vețĭ perì de săgețile nóstre(1). «Lorsque Darius s'avança dans le désert de la Moldavie, entre le Danube et le Niester, dice istoriculŭ englesŭ Gibbon, le Roi des Scythes lui envoya une sourie, une grenouille, un oiseau et cinq flèches. Cette allégorie présente une image effrayante... (2).» Dariŭ încurcatŭ în câmpiĭ pustiĭ, necunoscute și fără apă, s'a întorsŭ înapoĭ rușinatŭ, într'o stare vrednică de plânsŭ (3). In Dacia domnea atuncĭ regele Idantirs (4).

Cu 282 de anĭ înainte de Christos, unŭ altŭ neastâmpăratŭ, Lisimachŭ regele Tracieĭ, unulŭ din urmașiĭ luĭ Alexandru celŭ mare, trece Dunărea și atacă pe Gețĭ și pe regele lorŭ Dromihet; dar Gețiĭ și regele lorŭ nu eraŭ deprinșĭ să fie bătuțĭ. Lisimachŭ fu risipitŭ, și abea scăpă cu fuga, lăsândŭ încă, în mânele Gețilorŭ, prisonierŭ pe fiulŭ sěŭ Agatocles. Lisimachŭ cercă în maĭ multe rândurĭ să bată pe Gețĭ și să scape pe fiulŭ sěŭ din robie, dar a fostŭ totŭ-d'auna bătutŭ. Perdêndŭ speranța, Lisimachŭ a fostŭ silitŭ să încheie o pace rușinósă cu regele Gețilorŭ, retrocedândŭ Gețilorŭ o parte de țéră pe care o stăpânea în țéra lorŭ, dincóce de Dunăre, și dândŭ pe fica sa de nevastă regeluĭ Gețilorŭ Dromihet. Numaĭ așa a dobânditŭ elŭ liberarea fiuluĭ sěŭ.... (5).

XIV

Pentru a personifica relațiile neîntrerupte de comerciŭ și bogățiile ce Istrulŭ ducea la Mare. Himeriŭ (Ἱμέριος), autorŭ din secolulŭ III, ne spune, într'unŭ fragmentŭ din scrierile sale astă-dĭ perdute, prin o închipuire într'adevărŭ poetică, că «Istrulŭ se iubea cu Marea de la Bosforŭ, și că Amorulŭ îlŭ făcea să fie mirele eĭ»(6).

(1) Erodot. libr. IV. 131. 132 Πλούταρχος, ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν, in Plutarchi scripta moralia, tom. I, pag. 207. edit. Didot. Paris 1839.

(2) Gibbon, Histoire de la décadence et de la chute de l'Empire Romain, tom. I, pag. 615 traduct. Guizot, Paris, 1848.

(3) Strab. Geograph. VII, cap. 305. tom II § 14, pag. 23. edit. Coray, Paris 1817.

(4) Plutarch. Apophthegmata tom. I, pag. 207.

(5) Παυσανίου Ἑλλάδος περιήγησις, Ἀττικὰ, cap. IX. tom. I, pag. 60. edit. Clavier, Paris 1814.

(6) Himerii Oratio I cap. 8, pag 40 edit. cum Philostrat. oper. Paris 1849. — Lalanne, Biographie universelle, pag. 757. — Ovidiŭ scria amiculuĭ sěŭ Maxim Cota: Caeruleis *jungitur* Ister aquis (Pont libr. III Epistol. V)

Aprópe acéstă imagine frumósă o găsimŭ în poetulŭ romanŭ Statius, care scriea pe la 80 după Christos: «Visita-veĭ (întrébă poetulŭ) cele șépte gurĭ ale Istruluĭ la loculŭ unde acestŭ fluviŭ sărută pe Peuce cu undele sale drăgăstóse?»

. . . . An te septenus habebit
Ister, et undoso circumflua conjuge Peuce? (1).

Căcĭ comerciulŭ Dunăreĭ cu Marea Négră și cu lumea de peste ea era mare, bogățiile țĕrilorŭ Dunărene eraŭ întinse. Aceste bogățiĭ le esploataŭ de vécurĭ, prin o plutire neîncetată pe Dunăre, Egiptenii, Greciĭ, Romaniĭ, Perșiĭ și coloniile de tóte némurile așezate pe țĕrmurile Dunăreĭ și ale Măreĭ Negre. Sciții plugarĭ, Σκύθαι ἀροτῆρες, în șesulŭ Moldoveĭ și alŭ Munteniei actuale, *Agatirsiĭ* și *Grifoniĭ*, *Gripsoriĭ*, păzitorĭ de aurŭ, în Oltenia și în Muscelulŭ de astă-ḑĭ (2), *Arimaspiĭ* totŭ aice în Dacia, Dacĭ saŭ Gețĭ poreclițĭ astŭ-felŭ, ca și Masa-Gețiĭ, după numele regilorŭ lorŭ (3), sunt martorĭ despre producția, bogăția și comerciulŭ țĕrilorŭ Dunărene Amŭ vĕḑutŭ că la gurile Dunăreĭ, la Istria, era o capră cu córne de aurŭ; acésta este încă o alegorie despre întinsulŭ comerciŭ alŭ acestorŭ țĕrĭ frumóse.

Părțile de dincolo de Istru, ḑice Erodotŭ (4), sunt cuprinse de albine și din causa lorŭ nu poțĭ trece maĭ departe (5). Acésta însemnéză, că din-cóce de Istru se făcea de pe atuncĭ o apicultură întinsă. Mierea și ceara era unŭ productŭ mare aice; Gețiĭ vindeaŭ chiar roiurĭ de albine prin tótă Misia, cum încredințéză Elianŭ, scriitorŭ din secolulŭ III (6).

Din vremĭ nepomenite Gețiĭ de la Dunăre eraŭ plugarĭ, și plugăria se făcea la eĭ pe o scară întinsă; téra, ca și astă-ḑĭ, era cu deosebire agricolă. Poetulŭ Sofocle, care scriea pe la 490 înainte de Christos, represintă pe Gețĭ sub regele lorŭ *Harnavon* (Χαρναβῶν) ca

(1) Papinii Statii, Silvarum libr. V. carmen 2.
(2) Hasdeŭ, Istor. crit. a Rom. I, pag. 187—223.
(3) Erodot. III, 116 — IV, 13—14 — Strabo, Geograph. libr. I, 21. — XI, 507. — Diodor Sicul. II. 43.
(4) Adecă, după noĭ, *de dincóce* de Istru.
(5) Erodotŭ. V, 10.
(6) Aelianus, de natura animalium, libr. II, cap. 7, pag. 37, recens. Herscher, Paris 1858.

celŭ întâiŭ poporŭ din lume, pe care zeița Ceres l'a învățatŭ plugăria prin trimisulŭ eĭ Triptolem

«Καὶ Χαρναβῶντος ὅς Γετῶν ἄρχει τὰ νῦν (1).

La 560 înainte de Christos, Cyrus celŭ bĕtrânŭ, regele Perșilorŭ, într'una din espedițiile sale, găsindu-se într'o pustietate lipsitŭ de hrană, în câtŭ ostașiĭ sĕĭ se ucideaŭ de fóme și se mâncaŭ uniĭ pe alțiĭ, trimise la *Arimaspĭ*, rugându-se pentru ajutorŭ. Arimaspiĭ, milostivindu-se de descrierea lipseĭ, aŭ datŭ luĭ Cyrus *treĭ-decĭ de miĭ de care de grâŭ*. Din causa acésta Perșiĭ recunoscĕtorĭ aŭ schimbatŭ numele de Arimaspĭ și din acea epocă îĭ numiră *Evergeţĭ*, Εὐεργέτας, adecă *binefăcĕtorĭ* (2).

XV.

In Sarmatia trăia o dinióră, în vremĭ depărtate și abia pomenite, nimfa *Peuca*, Πεύκη. Zeiĭ din largulŭ Olimp, eroiĭ, muritoriĭ, eraŭ uĭmițĭ de frumusețea eĭ. Într'o ḑi Peuca, primblându-se prin câmpie, dă de fluviulŭ *Istru;* aprinsŭ de frumusețea Peuceĭ, Istrulŭ se iea după dînsa ca s'o prindă. Nimfa fuge, alérgă o lume întrégă, fără speranță de scăpare; ea ajunge la o insulă a Geților, acolo unde Istrulŭ se varsă în Marea Négră, și anume lângă gura Dunăreĭ ce se numesce Καλὸν στόμα (3); aicea Istrulŭ o ajunge, și ea, obosită și ne maĭ putêndŭ fugi, se supune, învinsă într'o peșteră, pasieĭ luĭ Istru. De atuncĭ acea *insulă Getică*, spre a înveĭnici amintirea Peuceĭ, îĭ pórtă numele :

Insula Sarmaticae Peuce stat nomine nymphae,
Torvus ubi et ripa semper metuendus utraque
In freta per saevos Ister descendit Alanos.
. . . . olim
Ister anhelantem Peucen quo presserat antro (4).

(1) Σοφοκλῆς, fragm. 339, pag. 313. edit. Ahrens, Paris 1882 — Conf. Κομητᾶ, Μυθολογία, pag 66—67. edit. Pesta 1827.
(2) Diodor. Sicul. libr. XVII. cap, 81. — Humboldt, Cosmos tom. II, pag. 168. 169. 498. 154. 170 171. 172, și tom. I, pag 389—407.
(3) Ἀπολλών Ῥόδ. Ἀργοναυτιν. libr. I. vers. 309. 313.
(4) Valer. Flacc. Argonaut. VIII. 256. 217. 293. Martial. Epigram. libr VII, epigr 84
Insula *Peuce* este propriŭ ḑisŭ Delta formată prin diferitele brațe ale Dunăreĭ (Nisard, not. în Val. Flacc.) Eustatiŭ, în comentariile sale, spune că insula Peuce are forma unuĭ triunghiŭ, și se află între gurile Dunăreĭ (Comment. in Dionys. Perieget. vers. 301)

Poetulŭ Statius face alusie la acésta în versurile pe carĭ le-amŭ citatŭ maĭ susŭ (1).

Insula Dunăreĭ Peuce (τὴν Πεύκην τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον) aŭ locuit'o *Bastarniĭ* carĭ după insulă se poreclıră *Peucinĭ* (2). Bastarniĭ sunt vechiĭ locuitorĭ aĭ Basarabıeĭ (3). După Amian Marcelın insula Peuce aŭ locuit'o și Troglodițiĭ : «*Peucem* ınsulam circumlocunt *Troglodytae* et Peuci» (4). Acéstă insulă și peștera în care odınióră frumósa nımfă sarmatică Peuce s'a supusŭ dragosteĭ luĭ Istru, a datŭ adăpostŭ și celorŭ întâĭ sărutărĭ ale Medeeĭ în brațele luĭ Iason :

Gramineıs ast ınde toris discumbitur, olım
Ister anhelantem Peucen quo presserat antro (5).

După Mercator, insula *Peuce*, *Pevki*, se numesce astă-dĭ *Barillana*: «Peuce insula, quam hodie *Barillanam* dıcunt.» (6)

XVI

Ţermurile Istruluĭ, ţéra Geţılorŭ, era patria Zeuluĭ Marte (Ares). Virgiliŭ dice :

Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes,
Gradıvumque patrem, *Geticis* qui praesidet arvıs (7)...

Valeriŭ Flaccu dice :

Ecce autem *Getıcis venıens Gradıvus ab antris*,
Ingentemque trahens Arctoa per aequora nubem (8).

Orfeŭ în Argonautice dice :

Τοξοφόρους Σκύθας ᾿Αρεος πιστοὺς θεράποντας. (9)

adecă : *Sciţiĭ purtătorĭ de arcurĭ, închınătorĭ credinciosĭ aĭ luĭ Ares.*

(1) Statıi Sılvarum lıbr. V, carmen 2.
(2) Strab Geograph VII. 306.
(3) D. Cantemır, Chronıc. Rom. şi Descrierea Moldoveĭ
(4) Ammian Marcel. XXII 34
(5) Val Flacc. Argon. VIII. 255.
(6) Gerardı Mercatorıs, Atlas sıve Cosmographıcae medıtatıones de fabrıca Mundı et fabrıcatı figura, pag. 306. Amstelodamı 1612.
(7) Vırgıl. Eneıd. III, 34 35.
(8) Val Flacc. Argonaut. VI, 619.
(9) Ὀρφέως Ἀργοναυτικὰ στίχ. 1074.

Când Jupiter hotărî să trimétă pe Ares la Argos, ca să ațâțe resbelulŭ tebanŭ, elŭ a trimisŭ să-lŭ caute și să-lŭ chieme de la munțiĭ și de la *orașele Geților̆*, unde-șĭ avea templulŭ și palatele sale și învrăjbea *lumea : Getices* populatus caedibus *urbes* (1).

Pentru acésta Sciții, Geții, Tracii, deși se închinaŭ la maĭ mulțĭ zeĭ, eĭ însă [rădicaŭ idole și capiște numaĭ luĭ Ares, ca unuĭ zeŭ propriŭ alŭ lorŭ, legatŭ cu eĭ prin aceiașĭ patrie (2).

Apolo (Sórele) era una din Dumnedeirile cele maĭ venerate ale némurilorŭ de la Istru. Dacia și Geția era locuința sa de plăcere. Pindar, în una din odele sale, represintă pe Apolo, ducătorulŭ voințelorŭ Destinuluĭ, părăsindŭ Egina și Troada, și mergêndŭ să petrécă la răsboinicele Amazone și *la regiunile pe carĭ Istrulŭ le udă cu undele sale* (3).

După Omerŭ patria zeuluĭ Ares era Tracia, din care causă ea se numea și *Aria*, Ἄρεια (4), și o câmpie din Tracia se numea *câmpulŭ luĭ Ares*, Ἄρειον πεδίον (5). Locuința luĭ Ares era, după Omer, în Tracia, (6) după Virgiliŭ și Stațiŭ în țéra Geților̆. De pe aicea eraŭ, se vede, și vitezele Amazone, carĭ aŭ mersŭ în ajutorulŭ Troadeĭ, conduse de regina lorŭ *Pentesilea de némŭ din Tracia*, [*fica luĭ Ares*, de a căreĭ frumusețe și vitejie Achile a rĕmasŭ uimitŭ, când a ucis'o în resbelŭ:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in milibus ardet
Aurea subnectens exsertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo....(7)

XVII.

Pe Columna luĭ Traianŭ este o figură închipuindŭ ceremonia a *doĭ leĭ*

(1) Statii, Thebaid. III, 221. VII, 6. 35.
(2) Erodot IV, 59. 60. 61. 62.
(3) Πίνδαρ. Ὀλύμπ. od. VIII.
(4) Stephan Byzant. pag 311. 312, edit. Amstelodami, 1678
(5) Πολύβ. libr. XIII, 10. 7.
(6) Odiss., VIII 361.
(7) Vedĭ Cyclicorum poetarum fragmenta, pag 583. în edit Homeri, Paris 1837, și Virgil Eneid I. 490.—Vedĭ articolulŭ meŭ *Despre amazóne* în *Revista contemporană*, II (1874), pag. 217—236, 305—323.

aruncaţĭ în valurile Dunăreĭ. Acéstă ceremonie ne amintesce porunca unuĭ vechiŭ oracolŭ alŭ luĭ Apolo de la Delphi în următórea cuprindere: «Aruncă, îţĭ poruncescŭ, *în valurile Istruluĭ,* fluviŭ ce se pogóră de la Jupiter, doĭ servitorĭ aĭ Cibeleĭ, doĭ leĭ sălbatecĭ de la munte; maĭ aruncă totŭ ce India cresce, florĭ şi parfumurĭ mirositóre. Indată va fi biruinţă, mare glorie, şi pacea dorită» :

Ἐς δίνας Ἴστροιο Διιπετέος ποταμοῖο,
Ἐσβαλέειν κέλομαι δοιοὺς Κιβέλλης θεράποντας,
Θῆρας ὀρειτρεφέας. καὶ ὅσα τρέφει Ἰνδικὸς ἀήρ
Ἄνθεα, καὶ βοτάνας εὐώδεας, αὐτίκα δ'ἔσται
Νίκη, καὶ μέγα κῦδος, ἅμ' εἰρήνῃ ἐρατηνῇ....

Nu scimŭ dacă Impĕratulŭ Traianŭ, viindŭ contra Dacilorŭ, a îndeplinitŭ acestŭ oracolŭ. Dar acésta ceremonie stă pe columna luĭ Traianŭ, şi Traianŭ a fostŭ biruitorŭ. Lucianŭ scrie, că Impĕratulŭ Marcŭ Aureliŭ, puţinĭ anĭ după Traianŭ, în espediţia sa contra Marcomanilorŭ (Bohemia) şi contra Quaḑilorŭ (Moravia), îndemnatŭ de pseudoprofetulŭ Alexandru, care avea mare trecere la Rutillianus şi la curte, a pusŭ în lucrare acestŭ oracolŭ; dar leiĭ, scăpândŭ în notŭ la malulŭ opusŭ alŭ Dunăreĭ, barbariĭ i-aŭ luatŭ dreptŭ cânĭ saŭ lupĭ, şi i-aŭ ucisŭ cu ciomegele; iar Romaniĭ aŭ fostŭ bătuţĭ, perḑêndŭ 25,000 de ómenĭ. Pseudoprofetulŭ se scusă, ḑicêndŭ că oracolulŭ preḑicea în adevĕrŭ, biruinţă, însă nu lămurea de era să fie biruinţa în partea Romanilorŭ saŭ în partea duşmanilorŭ. (1) Alegoria zeuluĭ de la Delphi ne pare însă şi astăḑĭ adevĕrată: leiĭ închipuescŭ puterea, parfumurile Indieĭ sunt emblema comerciuluĭ; decĭ acelŭ care va avé puterea şi comerciulŭ pe Dunăre, va avé biruinţa, gloria şi pacea dorită! (2).

(1) Lucianŭ în Alexandr. pseudomant. cap. XLVIII, tom I, pag. 539. edit. Halae Magdeburgicae, 1800.—Şi traduct. Talbot, în not.—Despre acéstă nenorocită bătălie veḑĭ şi Xiphilin. libr. LXXI şi Iul. Capitolin cap 13, 14, 22 După Dion. Cassiŭ, Marcŭ Aureliŭ avea baza sa de operaţiĭ în Panonia (libr. LXVII, cap 7).

(2) La Grecĭ şi la Romanĭ parfumurile şi aromatele eraŭ emblema comerciuluĭ, întâiŭ pentru că ele se aduceaŭ tocmaĭ din fundulŭ Indiilorŭ, trecêndŭ printre sute de mărĭ, de ţĕrĭ şi de popóre; alŭ doilea pentru că la anticĭ, întrebuinţarea parfumurilorŭ, a miresmelorŭ şi a aromatelorŭ de totŭ felulŭ luase o întindere fără marginĭ. — (Veḑĭ o interesantă notiţă despre acésta în A. Debay, Les parfums et les fleurs, chap. 1, pag. 7—19. Paris 1861).

XVIII

Peste dóuĕḑecĭ de popóre se hrăneaŭ, după geografiĭ anticĭ, pe amândóuĕ părţile Dunăreĭ. Dionisie Periegetulŭ, Rufus Festus Avienus şi Priscianus, numescŭ, la nordulŭ Dunăreĭ, următórele némurĭ: Germanĭ, Sarmaţĭ, Geţĭ, Bastarnĭ, *imensa ţéră a Daci'orŭ:* Δακῶν ἄσπετος αἶα, Alanĭ, Taurĭ, Agavĭ, Melanchlenĭ, Ipimolgĭ, Neurĭ, Ipopoḑĭ, Gelonĭ, Agatirsĭ; iar la sudulŭ Dunăreĭ: Gherĭ, Noricĭ, Panonĭ, Myzĭ şi Tracĭĭ cu ţéra lorŭ nemărginită: Θρήϊκες ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες. Acestea sunt némurile carĭ locuiaŭ în prejma Dunăreĭ: Ἴστρον ποταμὸν τόσσοι περιναιετάουσιν (1). Hecateŭ ne maĭ arată ţĕrmuraşĭ aĭ Dunăriĭ pe Crovizĭ şi pe Trizĭ, némurĭ la sudulŭ Istruluĭ: ἔθνη πρὸς νότον τοῦ Ἴστρου (2). Impăratulŭ Iulianŭ maĭ pomenesce pe Sagadares, carĭ se hrăniaŭ în préjma Dunăriĭ, Σαγάδαρες οἱ περὶ τὸν Δάνουβιν ἐκτραφέντες (3). În ḑilele luĭ Alexandru Macedon trăiaŭ pe malurile Dunăreĭ şi Galĭ saŭ Celţĭ, după cum ne încredinţéză Arian (4). Aceştĭ *Celţĭ*, *Galaţĭ*, aŭ lăsat póte numele lorŭ localităţeĭ oraşuluĭ nostru *Galaţĭ* (5). Dion Cassiu ne maĭ amintesce pe Iazygĭ şi pe Marcomanĭ trăind totŭ pe malurile Dunăriĭ (6), cu carĭ Impăratulŭ Marcŭ Aureliu a avutŭ atâtea lupte glorióse (7), în timpulŭ cărora elŭ a scrisŭ, pe malurile Dunăreĭ, mare parte din nemuritórele sale cărţĭ Εἰς Ἑαυτὸν, cugetărĭ de domnŭ mare şi de filosofŭ. Ovidiŭ maĭ pomenesce pe *Coralĭ îmbrăcaţĭ cu cojóce*, pelliti Coralli (8); şi geografulŭ Strabon maĭ citéză ca locuitorĭ ţĕrmuraşĭ aĭ Dunăreĭ pe Tiri-Geţĭ şi pe Scordiscĭ-Galaţĭ (9).

(1) Διονύσιος περιηγητής, vers 302 – 330. Fest. Ruf. Avien, Descriptio Orbis terrae, vers. 437—440 — Priscian. Periegesis, vers. 294 – 315, toţĭ în Müller, Geographi Graeci minores, tom II, pag. 121—122. 181. 192.

(2) Müller, Fragmenta Historum Graecorum, tom. I, pag. 10.

(3) Iuliani Imperatoris Epistol. Basilio LXXVII, pag. 146 edit. Heyler 1828, Moguntiae.

(4) Ἀῤῥιανοῦ, περὶ ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου pag 19 edit. laud.

(5) César Bolliac, Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie, I, pag. 32, Paris 1856.

(6) Δίωνος Κασσίου Ἱστορ. Ῥωμ. libr. LXXI, cap. 3. tom. X pag. 8 edit Gros, Paris 1870.

(7) Μαρκομάνους καὶ Ἰάζυγας πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἀγῶσι καὶ κινδύνοις Μάρκος ὑπέταξεν Dion Cass. lib. LXXI cap. 8 pag. 18 tom. X edit. laud.

(8) Ovid. Pont. lib. IV, ep. VIII. vers. 83.

(9) Strab. II. 118 VII, 293, edit Coray.

XIX.

Dramaturgulŭ Eschil, cu 524 de anĭ înainte de Christos, a scrisŭ două tragediĭ astădĭ perdute, Προμηθεὺς Λυόμενος adecă *Prometeŭ deslegatŭ*, și Νιόβη, *Niobe*. În cea d'întâĭ elŭ vorbea despre Istru, dicêndŭ că izvoresce din *Munțiĭ Iperboreĭ și din Munțiĭ Rifeĭ* (1); în a doua, adecă în *Niobea*, Eschil lăuda frumusețea și bărbăția fetelorŭ dunărence. Iată singurulŭ versŭ ce ni s'a păstratŭ din acésta tragedie :

Astfelŭ de fete face Istrulŭ...
Ἴστρος τοιαῦτας παρθένους λοχεύεται (2)

Par-că audimŭ, cu 2388 de anĭ după Eschil, pe Vasilie Alexandri vorbindu-ne de :

Cele fete Moldovence
Floricele Dunărence,
Vorbitore, cântătóre
Și de pânzĭ înălbitóre .. (3)

XX.

Cu 560 de anĭ înainte de Christos Cyrus, regele Persieĭ, trece Istrulŭ cu obrăznicie, ca să bată pe Gețĭ și pe Masa Gețĭ. Acéstă espediție i-o dicta motive serióse: întâiŭ, nascerea sa, căcĭ Cyrus se credea născutŭ din deĭ; alŭ doile, norocului sĕu, căcĭ nicĭ unŭ poporŭ n'a pututŭ scăpa de armele sale biruitóre.

Cyrus trece Dunărea. Regele Masa-Gețilorŭ murise, și soția sa *Tomyris* saŭ *Tamara* domnea acum peste Masa-Gețĭ. Cyrus trimete întâiŭ solĭ regineĭ, propuindu-ĭ s'o iee de nevastă. Tamara-ĭ respunde cu mândrie să-șĭ caute de trébă: «Nu te pune cu Masa-Gețiĭ, că te voiŭ sătura de sânge; domnesce tu peste popórele tale și eŭ peste popórele mele; întórce-te în țéra ta». Dar Cyrus dorea și

(1) Aeschyli Opera, fragment, 73. pag. 192, edit Paris 1842. — Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, tom. VI. pag 519.
(2) Aeschyl. fragm. 180, pag 221 edit. laud
(3) V. Alexandri, Poesiĭ populare ale Românilorŭ, pag 134.

resbelŭ, căcĭ umbla după vitejiĭ și dorea și pe Tamara, căcĭ era frumósă. Cyrus trece Istrulŭ, înaintéză mereŭ, trece rîulŭ Aras după Masa-Geţiĭ, carĭ se totŭ retragŭ, și omóră pe fiulŭ Tamareĭ, prindêndu-lŭ într'o cursă. Atuncĭ Masa-Geţiĭ cu regina lorŭ staŭ, se adună și năvălescŭ cu turbarea resbunăriĭ contra luĭ Cyrus; eĭ se batŭ întâiŭ cu săgeţile de departe, apoĭ se isbescŭ contra Persilorŭ cu suliţele și cu cuţitele; armata Persilorŭ e învinsă, și cea maĭ mare parte din ea cade pe câmpulŭ de bătae; însușĭ regele Cyrus cade mortŭ în luptă. Tamara ridică cadavrulŭ sêŭ dintre morţĭ, îĭ taie capulŭ și-lŭ pune într'unŭ vasŭ plinŭ de sânge omenescŭ, rostindu-ĭ următórele cuvinte: «Tu m'aĭ perdutŭ pe mine, deși trăescŭ și te-am învinsŭ în răsboĭ, căcĭ aĭ prinsŭ pe fiulŭ meŭ în cursă; dar eŭ te voiŭ sătura de sânge, cum te amerinţasem» (1). Așa a peritŭ Cyrus umblândŭ peste Dunăre contra Masa-Geţilorŭ și a Isidonilorŭ: ἐλάσας ὑπέρ ποταμὸν Ἴστρον ἐπί Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας. (2). Uniĭ istoricĭ, între carĭ Diodorŭ Siceliotulŭ, spunŭ că Cyrus a fostŭ prinsŭ viŭ în luptă de Regina Tamara, apoĭ supusŭ supliciuluĭ cruceĭ, și apoĭ Tamara i-a tăiatŭ capulŭ cu mâna eĭ și l'a pusŭ într'unŭ vasŭ cu sînge (3). Resbunare înfricoșată!

XXI.

Aprópe de gura cea mică a Dunăreĭ, lângă Chilia actuală, este o insulă care se numea Θιαγόλη (4), după care acea gură a Dunăreĭ *(gura saŭ gârla Chilieĭ)* se dicea Θιαγόλα saŭ Ψιλὸν στόμα (5). Insula șĭ-a luatŭ numele de la *Nimfa Tiagola*, despre care mitologia povestesce lucrurĭ minunate.

(1) Erodot., I, 201—216.
(2) Φιλοστράτου Ἡρωϊκὸς, cap. 6, pag. 292, edit. laud. — Πολυαίνου Στρατηγήματα, libr. VIII. cap. 28, pag. 274.
(3) Διοδώρ. Σικελ. libr. II, cap XLIV.
(4) Σκαρλάτ. Βυζάντ. Λεξικὸν ἐν κυρίοις ὀνόμασιν, pag. 72.
(5) Ptolem. Geograph. libr. III, cap. 10.

XXII.

Multe și marĭ insule are Dunărea (1). Maĭ deosebită, îndată ce eșĭ din gurile eĭ, este, în luciulŭ măreĭ (*au large*, cum se esprimă vice-admiralulŭ Jurieu de la Gravière), o insulă vestită numită de anticĭ *Levki*, Λευκὴ (Albă), *Faenă* Φαεννὴ (Luminósă), după albéța țermurilorŭ sale, ἀπὸ τῆς χροιᾶς ὀνομάζουσιν Λευκήν, și *Achilea* Ἀχίλλεια, adecă insula luĭ Achille (2), Ἀχίλλεος δρόμος saŭ Ἀχιλλέως δρόμος, *drumulŭ luĭ Achile*, după unŭ drumŭ de pétră fórte anticŭ, care ducea de la mare prin insulă la partea eĭ sudică (3). Ea se maĭ numesce *insula Fericiților* νῆσος Μακάρων (4), și *insula Eroilorŭ*, νῆσος Ἡρώων (5). Strabon o numesce Λευκὴ νῆσος πελαγία, adecă *insula Levki în mare*, pentru că ea se află în luciulŭ măreĭ. Acéstă insulă se numesce astădĭ *Insula șerpilorŭ*, *Fidonisi* (Φειδονίσι), *Jilan-Adassi*, *Île des serpents*. După geografiĭ anticĭ, Arianŭ și Pausanias, ea avea o circumferință de dóuĕdecĭ de stadiĭ, adecă de 2500 pașĭ, căcĭ unŭ stadiŭ este egalŭ cu 600 picióre grecescĭ saŭ cu 125 pașĭ (7). In mijloculŭ eĭ era unŭ templu renumitŭ și o statuă a luĭ Achile, din care causă insula se numise *Achillea*, Αχίλλεια, iar Achile, fiindŭ veneratŭ aicĭ, la gurile Dunăreĭ, la întrarea Pontuluĭ, adecă a Măreĭ Negre, era pronumitŭ Ποντάρχης, Ἀχιλλεὺς ποντάρχης, adecă *Achilŭ Regele Pontuluĭ*, și Ἀχιλλεὺς Λευκῆς Μεδέων, adecă *Achilŭ Regele insuleĭ Levki*, cum se vede în inscripțiunile găsite în acéstă insulă.

Templulŭ luĭ Achile de aicĭ, încunjuratŭ de plopĭ, avea darulŭ tămăduiriĭ. In dilele resbeluluĭ Crotoniaților cu Locrieniĭ din Italia, Leonymus Voevodulŭ Crotoniaților, fiindŭ rănitŭ la pieptŭ și su-

(1) Παυσαν. Αρκαδικὰ, cap XXV, tom. IV, pag. 401. edit Clavier, Paris 1817. — Anonym. Periplus Ponti Euxini. cap 68, în Geographi Graeci minores I, pag 420.

(2) Αῤῥιαν. περίπλ. Εὐξ. Ποντ cap 32 — Στέφαν. Βυζάντ. pag. 147 și nota 12 — Πίνδαρ ἐν Νεμέοις, IV, 49. — Στράβ. Γεωγραφ. VII 306. — Εὐριπίδ. Ἰφιγεν. Ταυρίδ. vers. 435. — Φιλοστράτ. Ἡρωϊκ. XX. cap. 32 — Anonymi Periplus Ponti Euxini, cap 64 tom. I. pag. 419 Op. laud.

(3) Στέφανος Βυζάντιος, Περὶ πόλεων καὶ δήμων, pag. 147 și nota; edit. Amstelodami 1678. — Πτολεμαίου Γεωγραφ. lib III, cap. 5, § 25, lib. III, cap. 10, § 17.

(4) Fest. Avienus, 750. — Διονύσ. Περιήγησ, vers. 560.

(5) Διονύσιος Περιηγητὴς, ubi infra.

(6) Σκαρλάτ. Βυζάντ. Λεξικὸν, pag. 1290. Athenae 1852.

ferindŭ cumplitŭ de rana sa, se duse să consulte oracolulŭ de la Delphi. Pythia l'a trimesŭ spre tămăduire la gurile Dunăreĭ, la insula Levki, adecă la insula șerpilorŭ, dicându-ĭ că acolo va găsi pe Aiax, care-lŭ va lecui. Leonymus veni la Levki și se vindecă, apoĭ întorcêndu-se în țéra sa sănătosŭ, povestea că a vĕdutŭ aicea umbrele luĭ Achile, luĭ Aiax, luĭ Patroclu; și că Elena cea frumósă devenise acum nevasta luĭ Achile și petrecea cu elŭ în acésta insulă de la gurile Dunăreĭ (1). Aretinus, istoricŭ fórte vechiŭ citatŭ de Patriarchulŭ Photius, spune că o mamă, luândŭ copilulŭ eĭ care căduse în focŭ, l'a dusŭ spre vindecare și s'a vindecatŭ la insula Levki de la gurile Dunăreĭ (2). Poetulŭ liricŭ grecŭ Stesichoras de la Himera din Sicilia, care trăia pe la 626 înainte de Christos, a scrisŭ, în dialectulŭ doricŭ, istoria insuleĭ Levki și a templuluĭ tămăduitorŭ de pe ea, dar din nenorocire scrierile luĭ Stesichoras sunt perdute (3). Despre începutulŭ insuleĭ Levki se povestesce, că Tetis a dat'o fiuluĭ sĕŭ Achile și că aicea a fostŭ reședința luĭ. Póte că acéstă alegorie ascunde că Achile a fostŭ originarŭ de pe unde-va nu departe de aicea de Insula șerpilorŭ, și ca unulŭ ce a domnitŭ pe aicea, i s'aŭ rădicatŭ acestŭ templu. Leon Diaconulŭ, scriitorŭ din secol. X, citéză unŭ pasagiŭ din Arian încredințătorŭ că «Achile, fiŭ adoptivŭ alŭ luĭ Peleŭ, era de némŭ Sciticŭ, născutŭ la Myrmichion, aprópe de Palus Meotide; că fiindŭ isgonitŭ din țéra sa, de către compatrioțiĭ sĕĭ din causa óbrăsniciei și a crudimeĭ sale, elŭ emigră și se statornici în Tesalia; că portulŭ sĕŭ, pĕrulŭ sĕŭ blondŭ și ochiĭ sĕĭ albastri mărturisescŭ încă originea sa ne-grecéscă» (4). S'ar maĭ puté dice că se bănuesce din chiar Iliada luĭ Omerŭ, că Achile era străinŭ în luptele Grecilorŭ cu Troada (5), că era în adevĕrŭ harțăgosŭ și se gâlcevea cu tótă lumea (6), și că

(1) Παυσαν Λακωνικὰ cap. XIX, tom III, pag 163—164. edit. Clavier Paris 1817.
(2) Φωτίου Μυριόβιβλ. Cod. CCXXXIX
(3) Παυσαν. Λακωνικὰ, cap XIX. XIII tom II, pag 164
(4) Leon Diacon. Histor libr. IX, cap. VI, apud A C Moreau de Jonnès, L'Ocean des anciens et les peuples préhistoriques, pag. 271. Paris 1873.
(5) Iliad, I, 149--158.
(6) Iliad., I, 176—180.

caiĭ luĭ Achile aveaŭ nume carĭ nu sunt grecescĭ : *Balia*, *Xant.* (1)

Insula Levki nu era locuită de altă lume decât numaĭ de preoţiĭ şi de închinătoriĭ templuluĭ. Câte-va capre păsceaŭ aicea, închinate luĭ Achille tămăduitorulŭ de bolnavĭ însănătoşiţĭ. In acestŭ templu se vedea o mare mulţime de fiole, inele şi petri scumpe, darurĭ de la ceĭ vindecaţĭ, şi se citeaŭ multe epigrame, unele latinescĭ, altele elinescĭ. Miĭ de pasĕrĭ, anume ları, pescarĭ, bodârlăĭ şi leşiţe de mare, visitaŭ acéstă insulă sfântă; ele se scăldaŭ tótă ḑiua în mare, apoĭ sburaŭ în templu cu aripele ude şi-lŭ stropeaŭ şi apoĭ ilŭ măturaŭ cu aripele lorŭ.

Euripidŭ, care a trăitŭ pe la 479 înainte de Christos, pomenesce insula Levkı; elŭ o numesce Πολυόρνιθος αἶα : *ţéră cu multe pasĕrĭ*, λευκὰν ἀκτὰν : *ţĕrmŭ alb* şi 'Αχιλλῆος δρόμους καλλισταδίους : *drumŭ frumosŭ*, şosea frumósă, *a luĭ Achille* (2). Geografulŭ Scymnos de la Chios, care scri‹e›a pe la 90 înainte de Chr., ḑice că «mulţimea de paserĭ de pe acésta insulă era dumestică, şi că insula are, pentru ceĭ ce o visitéză, o înfăţoşare dumneḑeiască : θέαν ἱεροπρεπῆ τοῖς ἀφικνομένοις (3).

Scyllax de la Carianda, geografŭ grecŭ din seculul V înainte de Christos, ḑice despre insula Levkı (Insula şerpilorŭ), că este o insulă nelocuıtă ce se chiamă Levki, *sacră a luĭ Achille* (4). Geografulŭ Ptolemeŭ, care a scrisŭ pe la 125—135 după Christos, o menţionéză, numind'o : 'Αχιλλέως νῆσος, Λευκὴ νῆσος, Δρόμος 'Αχιλλέως (5).

Dionisiŭ Periegata, care a scrisŭ în versurĭ *descrierea lumeĭ*, Οἰκουμένης περιήγησις, în ḑilele Impĕratuluĭ Augustŭ (6), vorbesce maĭ multişorŭ despre ea, ḑicêndŭ : (7)

(1) Iliad., XXI, 149. — XXIV, 400.

(2) Εὐριπίδ. 'Ιφιγένεια ἐν Ταύροις, vers. 435.

(3) Scymni Chıı Orbıs descrıptıo, vers 790—793. în Geographı Graeci mınores, tom. I, pag 228. edıt. Muller, Parıs 1855.

(4) Σκύλακος Καρυανδέως περίπλους, cap. 68, în Geographı Graeci minores, tom. I, pag. 57—58 edıt. laud.

(5) Κλαυδίου Πτολεμαίου Γεωγραφία, lıbr. III, cap V, § 25, cap X § 17, tom. 1, pag. 172. 186. Lıpsiae 1843.

(6) Plın. Hıstor natural lıbr. VI, cap. 27. apud 'Ανθ. Γαζῆ, βιβλιοθήκη 'Ελληνική, tom I, pag 328.

(7) Dıonysıı Orbıs descrıptıo, vers 541—548, în Geographı Graecı Mınores, tom. II, pag. 137, edıt. laud.

«Este în susŭ de Pontulŭ Euxin, în stânga, în mare, o insulă renumită, Insula Eroilorŭ, care se numesce *Levki* (Albă) după pasĕrile albe carĭ o locuescŭ· Aicea se aducŭ rugăciunĭ și darurĭ luĭ Achille și celoralalțĭ Eroĭ».

Dion Chrysostomulŭ, care scriea pe la aniĭ 30 după Chr. și care a călătoritŭ și a trăitŭ mulțĭ anĭ la Boristene și la Gețĭ, vorbesce despre renumele ce avea în dilele sale templulŭ luĭ Achille de la insula Levki, de la Insula șerpilorŭ (1).

Arianŭ și Filostratŭ de la Lemnos ne-aŭ lăsatŭ câte-va pagine carĭ descriŭ insula Levki, templulŭ și tradițiile despre ea.

Iată descrierea luĭ Arianŭ din dilele când era Prefectŭ alŭ Capadocieĭ, adresată Impăratuluĭ Adrianŭ, fiŭ adoptivŭ alŭ luĭ Trajanŭ, scrisă în alŭ dóuĕdecilea anŭ alŭ Impĕrățieĭ luĭ Adrianŭ, adecă la aniĭ 137 după Christos, puținŭ maĭ nainte de espediția contra Alanilorŭ (2):

«La una din gurile Dunăreĭ, dice Arianŭ, care se numesce *Psilon*, Ψιλὸν στόμα (3), cum eșĭ dreptŭ în mare, este o insulă pe care uniĭ o numescŭ *insula luĭ Achille*, alțiĭ *drumulŭ luĭ Achille*, iar alțiĭ *Levki* după colórea eĭ. Se dice că Tetis a datŭ acéstă insulă fiuluĭ sĕŭ Achile și că elŭ o locuesce. Pe acéstă insulă este unŭ templu și o statuă a luĭ Achille, de lucru anticŭ. Insula este nelocuită de ómenĭ, și pe ea pascŭ câte-va capre, se dice că aceste capre se aducŭ ofrandă luĭ Achille de visitatorĭ. In templu se vĕdŭ multe darurĭ, și anume fiole și inele și pietri din cele maĭ scumpe, tóte aceste darurĭ sunt închinate luĭ Achille, ca și epigramele din templu și de pe insulă,

(1) Δίωνος Χρυσοστόμου, Βορυσθενικὸς λόγος, XXXVI. Cap IV, tom. III, pag 18 ediția luĭ Neofit Duca, Viena 1810.

(2) 'Ανθ. Γαζῆς, βιβλιοθήκη Ἑλληνικὴ, tom. I, pag 372.

(3) Ψιλὸν στόμα saŭ Thiagola (Θιαγόλα), astădĭ *Gura* saŭ *Gârla Chilieĭ* (Muller not. în Geograph. Graec minor. tom. I, pag 397).

Autoriĭ vechĭ nu sunt unițĭ asupra numĕruluĭ gurelorŭ, saŭ a brațelorŭ Dunăreĭ:

Erodotŭ dice că Dunărea are *cincĭ* gurĭ. (IV, 47),

Dionisie Periegetă *cincĭ* (Orbis descriptio, vers. 301),

Pliniŭ, *șése* (Hist. Nat. IV. 24),

Strabo, *șepte* (Geograph VII cap III, § 15),

Ptolomeŭ, *șése* (Geogr. III, cap. 10, § 1–7),

Valeriŭ Flac, *șepte* (Argonaut. VIII, 187).

Istoriculŭ grecŭ Ephor, care scriea cu 350 de anĭ înainte de Christos *cincĭ* (fragm. LXXVII LXXVIII. în Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, tom. I, pag 257).

Poetulŭ Statius, *șepte* (Silvarum libr. V, carmen 2).

Ammianŭ Marcelinŭ, *șepte* (libr. XXII, cap. 44—46).

unele latinescĭ, altele grecescĭ, în felurite versurĭ, lăudândŭ pe Achille. Sunt unele din epigrame închinate luĭ Patroclu, căcĭ aicĭ se cinstesce și Patroclu **cu** Achille, de aceĭ ce voescŭ să fie plăcuțĭ luĭ Achille. O mulțime nenumĕrată de paserĭ petrecŭ pe insulă : larĭ, pescarĭ, dobărlăĭ și ciorì de mare. Aceste paserĭ slujescŭ în templulŭ luĭ Achille. In fie-care diminéță ele sbóră la mare, apoĭ din mare cu aripile udate, sbóră grabnicŭ la templu și stropescŭ templulŭ, și după ce l'aŭ stropitŭ bine, mătură pavimentulŭ cu aripele lorŭ.

Aceĭ carì aducŭ la insulă jertve, uniĭ vinŭ în adinsŭ și le aducŭ pe corăbiĭ, și parte le sacrifică, parte le închină luĭ Achille; iar aceĭ carĭ se adăpostescŭ aicĭ, isbițĭ de furtună, cerŭ victime pentru jertvă de la însușĭ Zeulŭ Achille, întrebândŭ oracolulŭ (căcĭ este și unŭ orăcolŭ pe insulă) dacă n'ar fi bine să jertvéscă din caprele ce pascŭ aicĭ, și depunŭ prețulŭ pe care eĭ ilŭ socotescŭ; dacă oracolulŭ refusă, prețulŭ se sporesce, și dacă maĭ refusă o dată, prețulŭ se totŭ sporesce, iar când oracolulŭ învoiesce, se înțelege că prețulŭ propusŭ este primitŭ. Victimele staŭ, în așa casŭ, de bună voe, și nu fugŭ. Din asemenea împrejurărĭ mulțĭ banĭ se păstréză aicĭ în vistieria luĭ Achille din prețulŭ jertvelorŭ.

De multe orĭ Achille se arată în visŭ celorŭ ce se apropie de insulă și celorŭ ce plutescŭ în préjma eĭ, și le spune în ce parte este maĭ bine să trécă pe lângă insulă, și în ce parte a insuleĭ este maĭ bine să stea. Uniĭ ḑicŭ că aŭ vĕḑutŭ pe Achille în vedenie, arătându-se pe catargŭ saŭ în capĕtulŭ corabieĭ, cum se arată Dioscuriĭ, cu deosebire numaĭ că Dioscuriĭ facŭ maĭ multŭ de câtŭ Achille, căcĭ acestia se arată celorŭ ce plutescŭ pretutindene, în orĭ ce mare, și arătându-se iĭ scapă de primejdiĭ, pe când Achille se arată numaĭ celorŭ ce plutescŭ în apropiere de insula sa. Sunt uniĭ carĭ aŭ vĕḑutŭ în visŭ aicĭ și pe Patroclu. Aceste eŭ le-am scrisŭ, despre insula luĭ Achille auḑindu-le de la ceĭ ce aŭ fostŭ acolo, saŭ de la alte persóne sigure. Și eŭ ḑicŭ că aceste tóte sunt vrednice de credință». (1)

Flaviŭ Filostratŭ de la Lemnos, care trăia pe la 193 după Christos, prietinŭ și colegŭ în *societatea învĕțațilorŭ* fondată de Iulia Domna *(Pia-Felix-Augusta-Iulia Domna)* soția Impĕratuluĭ Septimiŭ Severŭ (2), a scrisŭ despre insula luĭ Achille (actuala insula Șerpilorŭ) într'unŭ stilŭ elegantŭ și romanticŭ, deprinsŭ a scrie *pentru Iulia Domna*, câteva paginĭ din carĭ estragemŭ următórele :

(1) Ἀῤῥιανοῦ Ἐπιστολὴ πρὸς Τραϊανὸν Ἀδριανὸν ἐν ᾗ καὶ Περίπλους Εὐξείνου Πόντου, cap 32—35, în Geographi Graeci minores, I, p. 397—399.

(2) Lalanne, Biographie universelle, pag. 1243 și pag. 816 — Ἀνθ. Γαζῆ, Βιβλιοθήκη Ἑλληνική, tom. II, pag. 51—53.

«Insula cea minunată din Pontŭ, *Levki*, insula luĭ Achille, situată maĭ multŭ la cóstele măriĭ, la stânga cum intri în Pontŭ, are în lungime treĭ-ḍecĭ de stadiĭ (1), iar în lărgime nu maĭ multŭ de câtŭ patru, pe insulă crescŭ, icĭ colo plopĭ și ulmĭ, maĭ alesŭ împrejurulŭ templuluĭ, spre podóbă. Templulŭ privesce spre Meotida, care fiindŭ situată în fața Pontuluĭ, se varsă în elŭ. In templu sunt statue a luĭ Achille și a Eleneĭ, uniţĭ de Sorță, de și dragostea stă în ochĭ, și poețiĭ ḍicŭ că Amorulŭ se nasce din ochĭ, dar Achille și Elena aŭ fostŭ ceĭ întâĭ carĭ, fără să se fi veḍutŭ, aflându-se ea la Egiptŭ și elŭ la Troada, s'aŭ iubitŭ, simțindŭ prin auḍŭ dorulŭ de a fi uniţĭ trupesce (2). Și fiindŭ că le-a fostŭ ursitŭ să trăiască în vecĭnicie împreună, Tetis (muma luĭ Achille) s'a rugatŭ luĭ Poseidonŭ (Neptunŭ) să le scótă din mare vreo insulă, în care să locuescă. Neptunŭ, aducêndu-șĭ aminte de lungimea Pontuluĭ și că, nefiindŭ nicĭ o insulă în elŭ, ómeniĭ plutescŭ ca în pustiŭ a scosŭ la lumină insula Levki, ca să fie de locuință luĭ Achille și Eleneĭ, și ca navigatoriĭ să aibă cine să-ĭ ajute și la cine să alerge în mijloculŭ măreĭ. Neptunŭ, domnindŭ peste tóte apele, și veḍêndŭ că fluviile Termodon, Boristen și Istrulŭ curgŭ neîncetatŭ în Pontŭ, a grămăditŭ înainte mâlulŭ acestorŭ fluviĭ, pe care ele, începêndŭ din țéra Sciţilorŭ, ilŭ ducŭ la mare, și așa a făcutŭ insula despre care vorbescŭ, prinḍêndŭ și întărindŭ temeliile eĭ în fundulŭ măreĭ Aicĭ s'aŭ veḍutŭ întâiŭ și s'aŭ strinsŭ în brațe cu dragoste Achille și Elena, și aicĭ la nunta lorŭ aŭ luatŭ parte însușĭ Neptunŭ si Amfitrita și tóte Nereidele și tóte fluviile și demoniĭ carĭ aŭ legăturĭ cu Meotida și cu Pont. Pe insulă locuescŭ paserĭ albe de apă carĭ mirósă a mare; ele slujescŭ luĭ Achille și-ĭ grijescŭ păduricea, făcêndŭ vêntŭ și stropindŭ cu aripele lorŭ, sburândŭ josŭ și rădicându-se puținŭ de la pămêntŭ. Este învoitŭ tuturorŭ carĭ plutescŭ pe mare

(1) Unŭ stadiŭ σταδιον este cât 600 picióre greceștĭ saŭ 125 de pașĭ (Robinson, Antiquités grecques, tom. II, pag 75. — Σκαρλατ Βυζαντ. Λεξικὸν, pag 1290), saŭ, după măsura de astă-ḍĭ, 185 metri și 184 milimetri (Σκαρλ. Βυζαντ. pag 1584).

(2) Frumósa Elena maĭ avuse unŭ amorŭ cu Teseŭ nepotulŭ luĭ Neptunŭ și fugise cu elŭ în Egiptŭ, înainte de a fugi cu Paris fiulŭ regeluĭ Troadeĭ Priam (Ovid. Heroides, epistol. XVII).

Istoriciĭ ḍicŭ însă, că Elena, când a fugitŭ cu Paris, a rătăcitŭ din causa furtunelorŭ, și a statŭ în Egiptŭ, în locŭ se mérgă la Ilionŭ, și că ea nu se afla în Troada câtŭ a ținutŭ resbelulŭ. (Erodot, II, 112—121).

Elena era atâtŭ de renumită pentru frumuseța eĭ, în câtŭ vestea făcea pe mulțĭ să se amoreseze de ea, fără s'o vaḍă, și să se aprindă de dorulŭ eĭ. Așa chiar Paris, fiulŭ regeluĭ Priam, a plecatŭ la Sparta ca s'o iee, saŭ cum se ḍice, ca s'o răpéscă, amoresatŭ de ea prin auḍŭ, făra s'o fi veḍutŭ. Ovidiŭ represintă pe Paris scriindŭ Eleneĭ.

Te prius optavi, quam mihi nota fores:
Ante tuos animo vidi, quam lumine, vultus;
Prima fuit vultus nuntia fama tui ..

(Heroid. epist. XVII, vers. 36 sq.).

să se adăpostéscă la acéstă insulă, căcĭ ea stă aicĭ ca o vatră de ospeţie pentru plutitorĭ, dar n'are voe nimene, nicĭ chiar locuitoriĭ din împrejurimile Pontuluĭ, fie Grecĭ fie barbarĭ, să aibă locuinţă pe insulă Aceĭ carĭ vinŭ aicĭ, după ce aŭ săvêrşitŭ sacrificiile, sunt datorĭ să plece de pe insulă la apusulŭ sóreluĭ; eĭ nu potŭ rĕmêné aicĭ nóptea, ci legândŭ vasele lorŭ de malŭ, potŭ petrece nóptea pe vase, căcĭ nóptea Achille şi Elena benchetuescŭ împreună, se primblă pe insulă în petrecerĭ şi în cântece, şi cântă cântece despre amorulŭ lorŭ şi cântece adresate luĭ Omer despre Troada. Achille are şi după mórte darulŭ poesieĭ ce i l'a însuflatŭ Caliope, şi de când s'a lăsatŭ de cele ostăşescĭ se ocupă de versurĭ. Cântecululŭ sĕŭ la Omer este divinŭ şi plinŭ de poesie. Mulţĭ din ceĭ ce s'aŭ apropiatŭ de insulă aŭ auḑitŭ cântândŭ pe Achille şi feliurite alte cântece, iar cântecululŭ sĕŭ la Omer este următorulŭ:

'Αχῶ, παρὰ μυρίον ὕδωρ
Μεγάλου ναίοισα πλευρὰ Πόντου,
Ψάλλει σε λύρα διὰ χειρὸς ἐμᾶς,
Σύδε θεῖον Ὅμηρον ἀειδέμοι,
Κλέος ἀνέρων, κλέος τ'ἀμετέρων πόνων,
Δι'ὅν οὔ θάνον, δι'ὅν ἐστίμοι
Πάτροκλος, δι'ὅν ἀθανάτοις ἴσος
Ἄιας ἐμὸς,
Δι'ὅν ἁ δορίληπτος ἀειδομένα σοφοῖς
Κλέος ἤρατο κου' πέσε Τροία ...

Echo! pe tine, care spre nesfîrşita mare
Locuescĭ cóstele mareluĭ Pontŭ,
Te deştéptă lira prin mâna mea;
Tu dar cântă-mĭ pe divulŭ Omer,
Gloria omeniriĭ, gloria faptelorŭ marĭ,
Prin care eŭ n'am muritŭ, prin care este cu mine
Patroclu, prin care e întocmaĭ cu nemuritoriĭ
Aiax alŭ meŭ,
Prin care biruita cântată de poeţĭ,
A câştigatŭ glorie, şi n'a căḑuţŭ, Troada...

«Aşa sunt cântecele ce se audŭ aicea, iar vocea celorŭ ce cântă, adecă vocea luĭ Achile şi a Eleneĭ, resună divină şi splendidă, şi străbate atâtŭ de departe pe mare, în câtŭ corăbieriĭ se temŭ să se scóle, de spaĭmă. Aceĭ carĭ aŭ umblatŭ pe aicea, spunŭ încă că se aude în acelaşĭ timpŭ tropotŭ de caĭ şi huetŭ de arme şi strigăte ca în resbelŭ. Când vre-unŭ vêntŭ protivnicŭ are să se năpustéscă peste ceĭ ce aŭ ancoratŭ la nordŭ saŭ la sudulŭ insuleĭ, Achille se arată la pupă şi deştéptă pe matrozĭ să-şĭ schimbe posiţia. Mulţĭ din ceĭ carĭ vinŭ despre Pontŭ trecŭ pe la mine (1) şi îmĭ povestescŭ acestea

(1) Flaviŭ Filostratŭ scriea Iulieĭ Domneĭ de la insula Lemnos.

tóte, și cum navigatoriĭ, când zărescŭ insula, se îmbrățișézā și plângŭ de bucurie, și coborându-se sărută pămêntulŭ și mergŭ la templu să se închine luĭ Achille și să facă sacrificiŭ. Se povestesce că într'o ḑi unŭ negutitorŭ, aflându-se la insulă, i s'a arătatŭ Achille, ĭ-a istorisitŭ faptele de la Troada, l'a ospătatŭ și ĭ-a poruncitŭ să mérgă la Ilion (Troada) și să-ĭ aducă de acolo óre-care fată pe care ĭ-a numit'o. Neguțitorulŭ, credêndŭ că Achille e amoresatŭ de acea fată, se supuse porunceĭ, merse la Troada, o cumpără, și o duse la insulă. Achille i mulțumi'‚și-ĭ porunci să ție fata în corabie, căcĭ nu este permisŭ femeilorŭ să se pogóre pe insulă, și să vie séra la templu, se șadă la masă cu elŭ și cu Elena. Neguțitorulŭ urmă poftiriĭ, și Achille ĭ-a datŭ banĭ mulțĭ, l'a declaratŭ de óspe alŭ sĕŭ și ĭ-a făgăduitŭ să-ĭ facă neguțitoria norocósă și plutirea ușóră, iar după ce se lumina de ḑi, ĭ-a ḑisŭ «acum tu plécă, dar fata lasă-mĭ-o pe malŭ». Neguțitorulŭ rădică ancora și plecă; dar abea se depărtase unŭ stadiŭ de la malŭ și auḑi îndĕrăptŭ țipetele și vaetele fetiĭ : Achille o rupea și o făcea bucățĭ....

«Pe Amazone, despre carĭ uniĭ din poețĭ povestescŭ că aŭ mersŭ la Troada ca să se bată cu Achille, nu le-a ucisŭ Achille la Troada, ci în ḑilele Olimpiadeĭ, când biruia la alergare Leonidas Rodiulŭ, Achille a ucisŭ pe cele maĭ resboĭnice dintre Amazone aicea la insula sa. Iată cum s'aŭ petrecutŭ acestŭ lucru, după cum se scie :

«Amazonele, plecândŭ într'o vară de la cataractele luĭ Termodon, de la o depărtare cam de 2000 de stadiĭ, cu unŭ numĕrŭ de Elespontienĭ, pe carĭ îĭ prinsese robĭ, aŭ ajunsŭ la insula luĭ Achille, s'aŭ pogorîtŭ cu obrăsnicie la templu, și aŭ poruncitŭ Elespontienilorŭ să taie copaciĭ carĭ împodobescŭ templulŭ împrejurŭ; dar vĕḑêndŭ că topórele se întorcea asupra celorŭ ce tăia și le intra, unora în capŭ, altora în gâtŭ, și că toțĭ aŭ căḑutŭ la piciórele copacilorŭ, Amazonele, aprinse de mânie, se repeḑiră în góna cailorŭ și cu strigăte cumplite asupra templuluĭ. Dar Achille uĭtându-se grósnicŭ și cu ochĭ de focŭ la ele, și sărindŭ din locŭ, cum elŭ sărea o dinióră la Scamandru și la Ilion, a băgatŭ spaĭma în caiĭ Amazonelorŭ, de care spaĭmă caiĭ coprinșĭ maĭ multŭ decât de téma frâuluĭ, începură a sări în laturĭ și a trânti pe Amazone la pămîntŭ; și făcêndu-se din caĭ fiară, vârea copitele lorŭ în trupurile Amazonelorŭ, călcându-le, apoĭ cu cómele sbârlite și cu urechile rădicate le rupea cu dințiĭ și le mânca brațele góle, și spărgându-le țîțele și pântecele, scotea și sorbea mațele Amazónelorŭ; apoĭ, săturându-se de mâncare omenéscă, alerga pe insulă turbațĭ, îmbătațĭ de sânge, iar ajungêndŭ la promontoriĭ și uitându-se la mare și luând-o dreptŭ câmpie, se arunca cu furie în mare. Totŭ odată periră și vasele Amazonelorŭ, năpustindu-se peste ele o furtună grósnică; ele se isbea unele de altele și se spărgea, se cufunda unele pe altele, ca într'o bătălie navală, după ce executa tóte

mișcările și tóte evoluțiile câte se execută de vasele de resbelŭ. Templulŭ se umpluse de o mulțime de obiecte de naufragiŭ și zăceaŭ prin elŭ trupurĭ omenescĭ pe jumătate mâncate respirândŭ încă, și membre și cărnurĭ pe carĭ le împrăștiase caiĭ în turbarea lorŭ.... Achille curăți îndată insula și templulŭ: elŭ a adusŭ unŭ colțŭ de mare care spălă totŭ și duse tóte acestea în nemărginita depărtare» (1).

Dar Achille, cum se vede, pre câtŭ era de vitézŭ și de Dumnedeŭ, era și nestatornicŭ. După ce se iubea cu Elena și petrecea cu ea în dragoste și în cântece la insula Șerpilorŭ, maĭ avea o iubită, pe frumósa *Ifigenia*, cea maĭ mare din fetele luĭ Agamemnon, care era să fie jertvită la Aulida, dar deița Artemis (Diana) o rădică de aicĭ și o duse la Taurida, unde făcêndu-se preotésa Artemideĭ, era datóre să sacrifice pe străinĭ, după obiceiulŭ aceleĭ țěrĭ. Sosindŭ însă fratele eĭ Orestŭ cu amiculŭ sěŭ Pilade, aŭ luat'o de aicĭ împreună cu statua Artemideĭ, și maĭ întâiŭ aŭ dus'o la Chrysopolis apoĭ la Delphi, unde ea găsi pe sora sa Electra. După mórte Ifigenia veni la insula *Levki* (insula Șerpilorŭ), și aicĭ, întinerindŭ, s'a numitŭ *Orilohia*, și s'a căsătoritŭ cu Achille, care o îndrăgise cu o dragoste nespusă (2).

Istoria nu ne spune ce a făcutŭ Elena după o asemene necredință; atâta numaĭ, că la insula șerpilorŭ se póte întineri.

In timpiĭ moderni eruditulŭ istoricŭ și anticarŭ *Koehlerus* a visitatŭ și a descrisŭ, la 1684, insula Levki, *insula Șerpilorŭ*, *Fidonisi*. Elŭ dice despre ea, că «saxo constat calcareo, litore alto et praerupto, portum praebens nullum, tribus tamen locis appulsum nautis non denegans; solum versus mediam insulam paullatim assurgit, humo tectum tenui, sed fertili; innumeris frequentata avibus, *serpentium copia infestatur; in media exstant rudera templi Achillei*, cuius in vicinia fodientes crebra eruerunt vasa fictilia. Putei tres incisi saxis..» (3) Așa dar la 1684 se vedeaŭ încă în mijloculŭ insuleĭ ruinele templuluĭ luĭ Achile, ruine carĭ sta aicĭ luptându-se cu seculiĭ spre mărturisire; dar ele se vedeaŭ și maĭ încóce.

(1) Φιλοστράτου Λημνίου, Ἡρωϊκά, III, 26 și XX, 32—48 pag 282, 312—318, edit. Didner, Paris 1849.

(2) Κομητᾶ Μηθολογία, III, 6. pag 422 Pesta 1827.

(3) Apud Muller, not. în Arrian

La 6 Novembre 1856 unŭ oficerŭ din marina britanică, *căpitanulŭ Spratt*, a visitatŭ şi a cercetatŭ înadinsŭ insula Şerpilorŭ, şi a scrisŭ despre ea unŭ memoriŭ fórte interesantŭ sub titlu: Remarques sur l'île de *Fido-Nisi* ou *l'île des serpents*. Insemnămŭ, pentru plăcerea filologilorŭ, că acestŭ memoriŭ alŭ căpitanuluĭ Spratt l'a reprodusŭ întregŭ jurnalulŭ din Bucurescĭ *La Gazette de Roumanie*, din 30 Octobre (11 Novembre) 1882, Nr. 325.

Căpitanulŭ Spratt ḑice, că acéstă insulă are o milă în circumferinţă şi că este încunjurată de stâncĭ de câte 60 şi de câte 100 de picióre de înălţime. In partea sudică a insuleĭ, unde este maĭ lesne de a debarca, se vĕdŭ, ḑice elŭ, ruinele unuĭ drumŭ, făcutŭ cu blocurĭ marĭ de pétră aşezate unele peste altele, lucrare ciclopeană şi fórte antică. Acesta este drumulŭ despre care amŭ vorbitŭ maĭ susŭ şi după care insula Levki se numea de anticĭ Αχίλλειος δρόμος adecă *drumulŭ luĭ Achile*. Căpitanulŭ Spratt a găsitŭ aicĭ în partea sudică felŭ de felŭ de ruine şi de sticlăriĭ, vase cu inscripţiĭ şi cu picturĭ negre, şi obiecte de metalŭ. După maĭ multe luărĭ a minte, căpitanulŭ Spratt, încheie că insula a fostŭ locuită în primele epocĭ ale istorieĭ Grecieĭ, şi că e probabilŭ, că vr'o republică elenă, care făcea comerciŭ cu ţĕrile Dunăreĭ de josŭ, adecă cu Moldova şi cu Valahia, să fi avutŭ pe acéstă insulă depositele sale; şi că acéstă insulă a fostŭ de sigurŭ cultivată odinióră, pentru că se găsescŭ petrile carĭ serveaŭ de hotarŭ ogórelorŭ, şi pentru că pămîntulŭ e acoperitŭ peste totŭ loculŭ de unŭ humus negru şĭ roditorŭ adâncŭ de 2 până la 3 picióre.

Numele de *Fido-Nisi*, ḑice căpitanulŭ Spratt, adecă de *insula Şerpilorŭ* este modernŭ; acestŭ nume s'a datŭ insuleĭ Levki, după ce ea a fostŭ năvălită de mulţime de şerpĭ carĭ aŭ locuit'o, când ómeniĭ aŭ părăsit'o; astăḑĭ chiar aceştĭ şerpĭ sunt fórte mulţĭ; eĭ sunt nisce adevĕraţĭ şerpĭ de mare, carĭ se hrănescŭ cu pescĭ şi trăiescŭ în stâncile rîpóse de alungulŭ ţermuluĭ măreĭ; o mulţime de aceştĭ şerpĭ aŭ peritŭ în puţurile şi citernele carĭ eraŭ pe insulă, în câtŭ nu se maĭ putea bea apă din ele, şi se aducea apă din Dunăre pentru trupele turcescĭ carĭ ocupaŭ insula la 1856. Aceştĭ şerpĭ sunt

negri, dar aŭ pântecele albiŭ; capulŭ lorŭ este micŭ și lungimea de 4 până la 5 picióre; eĭ nu sunt primejdioșĭ, dar vederea lorŭ e fórte neplăcută și scârbósă.

Inainte de 1856 și de eruditulŭ căpitanŭ Spratt, și anume la 1839, unŭ altŭ eruditŭ, de naționalitate rusŭ, N. Murzakevicĭ, membru Societățiĭ istorice și archeologice din Odesa, întovărășitŭ de P. V. Soloviev, delegatŭ alŭ gubernatoruluĭ Basarabieĭ, maĭ târḑiŭ membru și elŭ alŭ ḑiseĭ Societățĭ savante, visitase insula Levki, și făcêndŭ unŭ începutŭ de săpăturĭ, găsi urme de zidirĭ străvechĭ: lespeḑĭ de marmoră cu inscripțiĭ, monede și multe obiecte de metalŭ. La 1840 unŭ neguțătorŭ din Ismailŭ, anume Sideri, călători și elŭ la Fidonisi și se întórse la Ismailŭ aducêndŭ petri de marmoră cu inscripțiĭ și alte obiecte găsite în insulă. In ședința de la 5 Novembre 1840, Societatea istorică și archeologică din Odesa, rândui pe membrulŭ eĭ susŭ numitŭ Murzakevicĭ să facă cercetărĭ și săpăturĭ sistematice la insula Șerpilorŭ, iar gubernatorulŭ generalŭ P. I. Feodorov, membru onorarŭ alŭ Societățiĭ, i-a datŭ totŭ concursulŭ sĕŭ. La 29 Maiŭ 1841 Murzakevicĭ, întovărășitŭ de profesorulŭ de sciințe naturale de la liceulŭ Richelieu, A. D. Nordman, de desemnatorulŭ C. Bassoli, de delegatulŭ gubernatoruluĭ I. V. Soloviev, de căpitanulŭ V. S. Tihopov și de unŭ corpŭ de soldațĭ și de saporĭ, se imbarcară pe unŭ vasŭ de resbelŭ la orașulŭ Reni (turcesce Tomarovo) și se îndreptară spre Fido-Nisi. Ajungêndŭ la Gura Sulineĭ, care se numesce din vechime, ḑice Murzakevicĭ, cu numele românescŭ *Gârla Sulineĭ*, espediția se sui pe o barcă mare și înaintă spre insula Levki. Eĭ aruncară ancora la partea sudică a insuleĭ, o-dinióră reședința luĭ Achile, după Pindar, care ḑice:

Ἐν δ'Εὐξένῳ πελάγει
Φαεννὰν Ἀχιλλεὺς
Νᾶσον ἔχει

adecă: «Iar în Marea Euxină (Marea Négră) Achile are (locuesce) insula Faenă (1).

(1) Πινδάρ. Νέμεα, IV. 3.

Aicea espediția se puse pe lucru : profesorulŭ Nordman se însărcină cu cercetările atingĕtóre de sciințele naturale, artistulŭ Bassoli cu rădicarea vederilorŭ și a planuluĭ insuleĭ, iar Murzakevicĭ cu cercetările archeologice.

Insula Levki saŭ Fidonisi constă, dice Murzakevicĭ, dintr'o stâncă vărósă, pe care elŭ o crede a fi unŭ fragmentŭ din munțiĭ Beș-tepe poreclițĭ și Baba-daga. Ea este situată sub 45⁰, 15′ 30″ de lățime nordică și sub 30⁰, 14′, 41″ de lungime orientală (1). Murzakevicĭ observă că *la 1823 căpitanulŭ leitenant Kristskiĭ* rădicase unŭ planŭ fórte esactŭ alŭ insuleĭ Șerpilorŭ. Acéstă stâncă în partea eĭ sudŭ-apusană e fórte înaltă, iar în partea nordŭ-rĕsăritană, maĭ puținŭ. Malurile insuleĭ s'aŭ găsitŭ de Murzakevicĭ de la 12 până la 17 sajenĭ verticalŭ. Suprafața insuleĭ e acoperită peste totŭ de pămîntŭ negru roditorŭ pe care cresce săcară sĕlbatică. Din tótă flora, profesorulŭ Nordman a găsitŭ numaĭ treĭ-spre-dece felurĭ de plante; dintre pasĕrĭ elŭ a găsitŭ aicĭ numaĭ larĭ (larus cachinans), strigătulŭ cărora sémănă cu rîsulŭ copiilorŭ; aceste pasĕrĭ domnescŭ aicea peste tótă insula de miĭ de anĭ, căcĭ Dionysiŭ Periegetulŭ și Arianŭ spunŭ, că lariĭ, după albeața lorŭ, aŭ datŭ insuleĭ numele de λευκή (albă), iar după mulțimea lorŭ ĭ-aŭ datŭ porecla de πελιόρνιθος. Acestea pasĕrĭ nu lasă nicĭ o altă pasĕre să se așeze pe insulă și numaĭ cormoraniĭ (corbĭ de mare) negri (phalacrocorax graculus) potŭ să-șĭ facă cuĭburĭ în siguranță prin crăpăturile malurilorŭ; iar orĭ-ce altă pasĕre ar sbura și s'ar lăsa aicea spre odihnă, e fugărită și gonită îndată de puterniciĭ și obrasniciĭ larĭ. Chiar Murzakevicĭ și tovărășiĭ sĕĭ aŭ fostŭ supărațĭ la începutŭ de aceste obrasnice și

(1) Geografulŭ Ptolemeŭ, care a scrisŭ cu 1716 anĭ maĭ nainte, pune 57⁰, 30′ și 47⁰, 40′ (Vedĭ Ptolem. Geograph libr III, cap. X § 17). Se scie însă că tóte măsurile acestea ale luĭ Ptolemeŭ sunt greșite ca și ale tuturorŭ vechilorŭ geografĭ. «La Géographie mathématique des anciens n'offre aucune position sur laquelle on puisse compter. Les latitudes ne sont pas toujours exactes à un degré près, les longitudes n'auraient pu être fixées à deux degrés près, sans un hasard assez extraordinaire Les erreurs de 3 à 4 degrés ne sont pas rares dans une même contrée, et il y en a de bien plus fortes d'un pays à l'autre»... (Delambre, Histoire de l'Astronomie ancienne, tom. II, pag 542) Causa greșeleĭ anticilorŭ geografĭ o esplică pre largŭ Vivien de Saint-Martin, Histoire de la Géographie, pag. 201.-204.—136 – 140. Paris 1873).

neospitaliere dobitóce. Despre aceste pasĕrĭ scriitoriĭ vechĭ spunŭ, că măturaŭ şi spălaŭ cu aripile lorŭ templulŭ de aicea alŭ luĭ Achile. După pasĕrĭ, mulţimea locuitorilorŭ acesteĭ insule, sunt şerpiĭ negri (*coluber hydrus*), carĭ acopere pămîntulŭ în tóte părţile şi se ascundŭ prin crăpăturĭ; aceştĭ şerpĭ sunt maĭ multŭ scârboşĭ decât primejdioşĭ. Maĭ supărătorĭ sunt unŭ felŭ de insecte veninóse cu multe picióre, *scolopendra cingulata;* unŭ soldatŭ din suita luĭ Murzakevicĭ a fostŭ muşcatŭ de o scolopendră în cea întâiŭ nópte a sosiriĭ espediţieĭ aicea. S'aŭ maĭ găsitŭ pe insulă din némulŭ crustaceilorŭ racĭ negri de patru soiurĭ, şi anume: 1. *Cancer moenas*, 2. *Thalitrus montagii*, 3. *Eriphia spinifrons* şi 4. *Grapsus variegatus*. Aceştĭ racĭ sunt fórte scârboşĭ la vedere, dar ferţĭ sunt fórte plăcuţĭ la gustŭ. Adese orĭ se arată pe aicea şi foca cu faţa sa de câne (phoca monachus).

Murzakevicĭ ḑice că nu esistă nicĭ o urmă pe insula Levki care să dovedéscă că ea a fostŭ neîntreruptŭ şi sistematicŭ locuită; că numaĭ ruinele templuluĭ luĭ Achile şi câte-va puţurĭ săpate în pămîntŭ dovedescŭ că aicea aŭ umblatŭ ómenĭ; că întinderea insuleĭ, chiar cum a fostŭ cu dóuĕ miĭ de anĭ înainte, n'a pututŭ cuprinde pe ea locuitorĭ statornicĭ, căcĭ câte familiĭ s'ar fi pututŭ hrăni pe unŭ pămîntŭ, numaĭ de şése-ḑecĭ de stadiĭ adecă de şépte saŭ de optŭ verste, necontenitŭ espusŭ la tóte vînturile? Murzakevicĭ se referă la Arian, care ḑice că pe insulă nu trăescŭ ómenĭ, dar pascŭ capre, închinate luĭ Achile, adăogêndŭ că Scylax de la Corianda, scriitorŭ din secolulŭ VI după Christos, numesce insula *nelocuită*, νῆσος ἐρήμη.

După ce a cutreeratŭ insula în tótă întinderea eĭ, Murzakevicĭ a cercetatŭ urmele templuluĭ luĭ Achile. Când la *1823*, ḑice Murzakevicĭ, căpitanulŭ-leitenant alŭ floteĭ rusescĭ din Marea Négră *Kristskiĭ* a rădicatŭ planulŭ insuleĭ şerpilorŭ, urmele templuluĭ luĭ Achile eraŭ marĭ; înălţimea temeliilorŭ la unele locurĭ era de $1^1/_2$ arşine (1), iar la altele de o potrivă cu faţa pămîntuluĭ. Aceste urme şi ruine de ḑecimĭ de secolĭ căpitanulŭ Kristskiĭ le-a măsuratŭ pe tóte cu esactitate, le-a reprodusŭ, şi a însemnatŭ pe charta sa cu compasulŭ

(1) 1 arşin = metr. 0.711187 saŭ decimetri 7.11187.

posițiunea și întinderea lorŭ. La 1827, adaoge Murzakevicĭ, vestitulŭ archeologŭ *Keller* a publicatŭ unŭ planŭ alŭ insuleĭ Șerpilorŭ saŭ Levki și alŭ ruinelorŭ templuluĭ luĭ Achille, pe lângă cartea sa *Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin.* Acum însă, adecă la 1841, Murzakevicĭ a găsitŭ din ruinele templuluĭ numaĭ movile de pietri, scóse din pămîntŭ și așezate în stânjenĭ cubicĭ; acestŭ vandalismŭ criminalŭ se săvârșise de unŭ antreprenorŭ, care luase în întreprindere să construiască farulŭ de pe Insula Șerpilorŭ, și acestŭ vandalismŭ se făcuse de acelŭ nenorocitŭ antreprenorŭ fără scirea autoritățilorŭ, pe atuncĭ rusescĭ, de la Marea Négră. Murzakevicĭ a găsitŭ totușĭ, săpândŭ în cursŭ de treĭ ḑile, câte-va inscripțiĭ antice și 120 de monede pe carĭ le clasifică cum urméză :

1. Monede elinescĭ, de la următórele orașe, insule și regĭ :

Cumae, 1 de aramă,
Chersones-Taurida, 2 de aramă.
Panticapea, 5 de aramă,
Olvidiopoli, 10 de aramă,
Istros, 2 de aramă,
Marcianopoli, 2 de aramă,
Tomi, 2 de aramă,
Bizantiŭ, 2 de aramă.
Cotys II, Regele Tracieĭ, 1 de aramă.
Rimitalce I, Regele Tracieĭ, 1 de aramă;
Filip III, Regele Macedonieĭ, 1 de aramă
Savromat III, IV și V, Regiĭ Bosforuluĭ, 10 de aramă;
Amastris, 5 de aramă
Tios, 2 de aramă
Mitilena, 2 de aramă,
Samos, 2 de aramă
Rodos, 1 de aramă
Ptolemeĭ, Regiĭ Egiptuluĭ, 3 de aramă.
Levkon, Regele Bosforuluĭ 5 de aramă, și alte multe monede elinescĭ cu totulŭ șterse de vechime.

2. Monede romane.

Consulare 1 de argintŭ, 2 de aramă.
Impĕratulŭ Tiberiŭ-Claudiŭ, 1 de aramă
Vespasianŭ, 2 de argintŭ.
Domitianŭ, 2 de argintŭ
Traianŭ, 2 de argintŭ.
Adrianŭ, 1 de argintŭ
Antoninŭ, 2 de argintŭ
Faustina, 2 de aramă.
Martianŭ, 1 de aramă

3. Monede tĕtărescĭ din Crimea.

De la Hanulŭ Gazi-Ghireĭ, 1 de argintŭ.

4. Gemme, pietri scumpe.

Eliniĭ purtaŭ gemmele pe inele și le închinaŭ ḑeilorŭ și eroilorŭ în templele lorŭ, cum scrie Arian despre acestŭ templu alŭ luĭ Achille(1). De aceste gemme a găsitŭ Murzakevicĭ cu imaginea ḑeilorŭ *Jupiter*, *Serapis*, *Palas*, *Mercurŭ;* una înfățoșândŭ unŭ leŭ ținêndŭ în gură unŭ pilus, adecă o căciulă Dacică, și una cu unŭ capŭ de femee.

Murzakevicĭ a maĭ găsitŭ aicea verigĭ de aramă, o roticică de oțelŭ, săgețĭ de aramă, undițe de aramă, o mulțime de fragmente de sticlăriĭ, vase de lutŭ, între carĭ unŭ hârbŭ cu cuvintele scrise în negru :

KOOC
ICMH
ΠACAN

și unŭ talgerŭ rotundŭ de cumpănă, de osŭ de fildeșŭ, pe care pe o parte este săpatŭ latinesce numĕrulŭ XI, iar pe de alta acelașĭ numĕrŭ grecesce: IA (2).

(1) In periplo Ponti Euxini, cap. 22. δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν πολυτελεστέρων.

(2) Veḑĭ despre tóte acestea și despre cercetările luĭ Murzakevicĭ: Записки Одесскаго Общества исторіи и древностей, tom. I, pag. 547 562. Odesa 1844.

In urma luĭ Murzakevicĭ, totŭ la 1841, s'a maĭ găsitŭ la insula șerpilorŭ de P. V. Soloviev, membru alŭ Societățiĭ istorice și archeologice din Odessa, unŭ fragmentŭ de statuă cu următórea inscripție bine conservată :

ΜΕΝΕΣΤΡΑΤΟC ΑΧΙΛΛΕΙ
ΛΕVΚΗC ΜΕΔΕΟΝΤΙ ΟΛΒΙΟΠΟΛΙΤΗC

adecă : «*Menestratŭ Olviopolitulŭ* (a rădicatŭ acéstă statuă) *luĭ Achille care domnesce peste* (insula) *Levki*».

Acésta inscripție se află pe unŭ fragmentŭ din partea inferióră a uneĭ statue a luĭ Achille.

Dar și în urma acestora, săpăturile executate în cursŭ de șése anĭ la Fidonisi, insula Șerpilorŭ, de Generalulŭ P. I. Fedorov, membru alŭ numiteĭ Societățĭ savante și Generalŭ Gubernatorŭ alŭ Rusieĭ Nouĕ și alŭ Basarabieĭ, a îmbogățitŭ cabinetulŭ monetarŭ alŭ Societățiĭ din Odessa cu unŭ mare numĕrŭ de monete (peste douĕ miĭ) găsite în acésta insulă, provenindŭ de la următórele orașe antice și insule Eline :

Din Europa. Din Italia, din orașulŭ Neopoli. — Din Chersones-Taurida, din orașele Chersones, Panticapea și Theodosia. — Din Sarmatia Europeană, din Olbia și Tiras —Din Mysia de josŭ, din orașele Dionisopolis, Istros, Marcianopolis, Nicopoli, Tomi. — Din Tracia, de la Enos, Anhialos, Apolonia, Bizantia, Adrianopoli, Mesembria, Odissos, Perinthos. — Din Chersones-Tracieĭ, din Lysimachia, insula Thasos. — Din Macedonia, din Thesalonica. — Din Thesalia, din Theri — Din Illyrica, din Apolonia. — Din Locrida, din Opuntia. — Din Beotia, din Tanagra. — Din Atica, de la Athena. — Din Achaia, dela Sicion.

Din Asia. Din orașulŭ Fanogoria. — Din Colchida, din Dioscurias. — Din Pont, din Amysos. — Din Paflagonia, din Amastris și Sinope. — Din Bithinia, din Iraclia, Nicea, Nicomidia, Prusa, Tios — Din Mysia, din insulele Cyzic, Lampsac. — Din Troada, din Abydos și Troia. — Din Eolida, din Cuma, din insula Mitilena. — Din Ionia, din

Clazomene, Efes, Smirna, Chios, Samos și Caria. — Din Antiohia, din insula Rodos. — Din Capadocia, din orașulŭ Cesarea.

Din Africa. Din Egiptŭ, din orașulŭ Alexandria.

S'aŭ găsitŭ o mulțime de monede cu numele Regilorŭ anticĭ: de ale Regeluĭ Siracuseĭ Ieronŭ; de ale Regilorŭ Tracĭ: Epinthimin, Lysimah, Remitalc; de ale Regilorŭ Macedonieĭ Filipŭ II, Alexandru III celŭ mare, Filipŭ III; de ale Regilorŭ Bosforuluĭ Savromat IV și Savromat VI, Epinthimen, Riscuporis VI și Riscuporis VII; de ale Regilorŭ Bithynieĭ Prusian I; de ale Regilorŭ Egiptuluĭ Ptolemeĭ. S'aŭ găsitŭ și unele necunoscute până atuncĭ: de ale Regilorŭ Canit și Fileter; apoĭ monede romane fórte multe din ḑilele Republiceĭ și de ale Impĕrațilorŭ Augustŭ, Tiberiŭ, Vespasianŭ, Domițianŭ, Nerva Trajanŭ, Marțianŭ, Galianŭ, Claudiŭ, Aurelianŭ, Probŭ, Cara, Constanțiŭ, Constantinŭ celŭ mare, Teodosiŭ celŭ mare, Onoriŭ, Anastasie și Iustinianŭ.

Pe lângă cele dóuĕ miĭ și maĭ bine de monede, găsite în insula Șerpilorŭ, carĭ se păstréză și se potŭ vedé în museulŭ Societățiĭ istorice și archeologice din Odesa, s'aŭ maĭ găsitŭ monede tătărescĭ, turcescĭ și polone; s'a găsitŭ o iconiță de alamă a sfântuluĭ Ioanŭ Nepomuc și a sfinteĭ Maria Magdalena: dovadă că acéstă insulă a fostŭ visitată și de marinariĭ austriacĭ. S'a găsitŭ apoĭ unŭ fragmentŭ de vasŭ fórte frumosŭ, făcutŭ de unŭ Epictetŭ fiulŭ luĭ Icosthenes, căcĭ e scrisŭ pe elŭ: ΕΠΙΚΤΕΤ. ΙΚΟΣΘΕΝ. ΕΠΟΙΕΙ. S'a găsitŭ și următórea inscripție de mulțămire, Εὐχαριστήριον, pe o pétră de marmoră:

ΓΛΑΥΚΟΣ ΜΕ ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΑΧΙΛΛΗΙ
ΛΕΥΚΗ ΜΕΔΕΟΝΤΙ ΓΑΙΗΙ ΕΞ ΠΟΣΙΔΗΟ

adecă: «*Glavcos din Posidia m'a închinatŭ luĭ Achille care domnesce peste pămîntulŭ Levkiĭ*». S'aŭ găsitŭ inele de ferŭ și de aramă fórte vechĭ lucrate grosolanŭ și representândŭ în săpătură unele pe Serapis, Jupiter, Diana, Minerva, Apollo, Ares, Mercuriŭ, Igea, Victoria, Fortuna și alte zeitățĭ; altele representândŭ leĭ, epurĭ, boĭ, cânĭ. Pe unŭ inelŭ de aramă este săpatŭ cuvîntulŭ ΟΙΒΛΟ, adecă Ολβιόπολις. Acestŭ modŭ de scriere, ḑice Murzakevicĭ, se numea de anticĭ βουστροφηδὸν,

şi este de o vechime fórte depărtată (1). S'aŭ găsitŭ încă felŭ de felŭ de găteli (parure) femeescĭ (2).

Vice-admiralulŭ Jurien de la Gravière a scrisŭ la 1885 câte-va rînduri despre insula Şerpilorŭ. După ce face istoria eĭ din anticitate, elŭ ne spune cum la 1856 acéstă stâncă, acéstă *insula şerpilorŭ*, *Levki*, *Fido-Nisi*, *drumulŭ luĭ Achile*, era să compromită pacea abea iscălită. Ruşiĭ voiaŭ să stăpânéscă eĭ insula, Engleziĭ voiaŭ s'o lase Turcilorŭ, Franţa sta nepăsătóre la acéstă neînţelegere. Flota engleză reintră în Marea Négră, Austria dădŭ sprijinulŭ sĕŭ diplomaţieĭ engleze, şi insula Şerpilorŭ fu smulsă de sub domnia Muscalilorŭ (3)

La 13 Iulie 1878 tractatulŭ de Berlin a datŭ insula Şerpilorŭ Românieĭ: «Les îles formant le delta du Danube, ainsi que l'île des Serpents, le Sandjak de Toultcha, comprenant les districts de Kilia, Soulina, Mahmondié, Isaktcha, Toultcha, Matchin, Babadag, Hirsovo, Kustendjé, Medjidié, sont réunis à la Roumanie. La Principauté re-

(1) Aicĭ face o eróre *in minus* eruditulŭ D Murzakevicĭ Modulŭ de a scrie de la drépta la stânga, cum se vede pe acestŭ inelŭ, nu este acela pe care Greciĭ îlŭ numeaŭ βουστροφηδὸν, ci este multŭ maĭ vechiŭ decât acesta Feniciениĭ, carĭ aŭ fostŭ ceĭ întâĭ inventatorĭ aĭ arteĭ de a scrie, şi Egiptenii, după mărturia luĭ Erodotŭ (II, 36), scrieaŭ începêndŭ de la mâna déptă spre mâna stângă. şi acesta este celŭ maĭ vechiŭ modŭ de a scrie, adecă celŭ *orizontalŭ* ὁ ὁριζόντειος. Asa scrieaŭ întru începutŭ Evreiĭ şi toţĭ locuitoriĭ Asieĭ orientale, aşa scrieaŭ şi Eleniĭ şi Etruriĭ Când a începutŭ a se scrie de la stânga la drépta, e greŭ de hotărîtŭ, se vede însă că Cadmus a începutŭ a scrie aşa (an 1519 în de Christ.) După Cadmus a urmatŭ unŭ altŭ modŭ de a scrie· s'a adoptatŭ unŭ sistemŭ (care n'a ţinutŭ însă multŭ), după care s'a întrunitŭ modulŭ vechiŭ alŭ Elenilorŭ de a scrie de la drépta la stânga cu modulŭ modernŭ de a scrie de la stânga la drépta, şi acesta este modulŭ care s'a numitŭ βουστροφηδὸν, adecă cum facŭ boiĭ când ară, începŭ cea d'întâĭ brazdă de la unŭ locŭ şi apoĭ începŭ pe a doua de unde aŭ sfârşitŭ pe cea d'întâĭ, aşa şi la acestŭ modŭ de scrisŭ porechitŭ βουστροφηδὸν, unŭ rîndŭ se scriea după modulŭ anticŭ şi celŭ-laltŭ după alŭ doile modŭ, cum se vede pe inscripţiĭ de pe la aniĭ 500 înainte de Christos ('Ανθ. Γαζῆς, Βιβλιοθήκη Ἑλληνική, tom. I, pag. 20–22, şi autoriĭ englezĭ, germanĭ şi francezĭ citaţĭ de Γαζῆς). Scrisórea dar de pe inelulŭ găsitŭ la insula şerpilorŭ cu inscripţia OIBAO este celŭ maĭ vechiŭ modŭ, primitivulŭ modŭ de scriere, fórte multŭ maĭ vechiŭ decât modulŭ ḑisŭ. βουστροφηδὸν; ea datéză dinainte de Cadmus reformatorulŭ literelorŭ şi a scrieriĭ grecescĭ, adecă dinainte de aniĭ 1519, înainte de Christos, epoca reformeĭ luĭ Cadmus. (Diodor. Sicul, libr. III — Μελιβρύτου, Χρονολογία Ἱστορική, pag. 15).

(2) Записки Одесскаго общества исторіи и древностей, tom. II, part. II, pag 413—415. 838—839. Odessa 1848.

(3) Vice-Amiral Jurien de la Gravière, La marine des Ptolémées et la marine des Romains, tom. II, pag. 174—175. Paris 1885.

çoit en outre le territoire situé au sud de la Dobroutcha jusqu à une ligne ayant son point de départ à l'est de Silistrie, et aboutissant à la Mer Noire au sud de Mangalia» (1).

XXIII.

In jocurile eroice ale Grecilorŭ Istrulŭ Dunărea, are partea sa. Originea acestorŭ *jocurĭ* saŭ *lupte* se atribuea parte unorŭ Dumnedeĭ și parte unorŭ Eroĭ, și ținta lorŭ era gloria, nemurirea. Eraŭ patru felurĭ de jocurĭ saŭ lupte, carĭ maĭ cu osebire se numeaŭ sacre, Ἱεροὶ ἀγῶνες. Următórele versurĭ ne vorbescŭ despre ele, despre numele zeilorŭ, la carĭ eraŭ închinate, și despre resplata ce se da biruitorilorŭ în acele vremĭ primitive dar sdravene și pline de inimă.

Τέσσαρες ἐισίν ἀγῶνες ἀν Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροὶ,
Οἱ δύο μέν θνητῶν, οἱ δύο δ᾽ἀθανάτων,
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο,
Ἆθλα δέ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

adecă :

Patru sunt luptele în Elada, patru luptele sfinte :
Două ale muritorilorŭ, două ale nemuritorilorŭ,
A luĭ Jupiter, a luĭ Apolo, a luĭ Palemon și Archemor,
Iar resplata lorŭ este *cotinos*, mărulŭ, țelina, salcea (2).

In aceste lupte saŭ jocurĭ, voinicіĭ (toțĭ trebuiaŭ să fie voinicĭ ca să-șĭ apere patria) se întreceaŭ la *săritŭ*, la *fugă*, la *discŭ*, la *suliță*, la *trântă*. Eraŭ :

Jocurile Olimpice, consacrate luĭ Jupiter Olimpiculŭ; ele se țineaŭ în *Olimpia*, orașŭ alŭ Pisanilorŭ, care se numea și Pisa; ele se celebraŭ la fie-care cincĭ anĭ, saŭ, ca se dicemŭ maĭ exactŭ, la fie-care cincĭ-decĭ de lunĭ.

Jocurile Pitice se celebraŭ în onorea luĭ Apollo, aprópe de Delphi; fondatorŭ alŭ lorŭ a fostŭ Amfiction fiulŭ luĭ Deucalion.

(1) Traité de Berlin art. 46. — Benoit Brunswik, Le traité de Berlin annoté et comenté, pag. 147, 148. Paris 1878.
(2) Robinson, Antiquités Grecques, tom. II, pag. 74. Paris 1837.

Jocurile Nemeice se ţineaŭ la Nemea, târguşorŭ situatŭ între oraşele Cleone şi Phlius.

Jocurile Istmice se celebraŭ la istmulŭ Corintuluĭ, lângă templulŭ luĭ Neptunŭ (1).

După vechile tradiţiĭ, *jocurile olimpice* s'aŭ înfiinţatŭ în Grecia de *Hercules venitŭ din Tracia*, şi epoca înfiinţăriĭ lorŭ se crede să fie fostŭ pe la 1346 înainte de Christos. Biruitoruluĭ se da o cunună de *cotinos* (κότινος, cotinum), care se traduce şi măslinŭ sălbatecŭ. Tradiţia ne spune că Hercules Traculŭ, viindŭ de la Hyperboreĭ, *de la izvórele umbróse ale Istruluĭ*, a înfiinţatŭ acéstă serbare, aducêndŭ totŭ de acolo de la Dunăre în Elada şi specia de măslinŭ sălbaticŭ, κότινος, pe care l'ar fi împrumutatŭ de la Geţĭ. Poetulŭ Pindar, care a cântatŭ şi a înveĭnicitŭ în versurile sale nemuritóre aceste jocurĭ sacre şi pe atleţiĭ lorŭ, se esprimă astŭ-felŭ: «După vechiulŭ obiceiŭ statornicitŭ de Ercules, unŭ cetăţénŭ din Eolia, juriŭ nepărtinitorŭ la luptele Elenilorŭ, pune pe capulŭ atletuluĭ biruitorŭ o cunună verdie de măslinŭ. Ercules a adusŭ în vechime acestŭ arbore de la izvórele umbróse ale *Istruluĭ;* elŭ isbuti să-lŭ dobândéscă de la *popórele Hyperboreice*, închinătorĭ credincioşĭ aĭ luĭ Apollo. Ercules a vroitŭ, judecândŭ înţelepţesce, că acéstă creangă să fie singura resplată gloriósă a triumfurilorŭ nóstre» (2).

Dar numaĭ maĭ târdiŭ creanga ce se da biruitoruluĭ era ἐλαία γλαυκόχρις, cum dice Pindar; în vechimea depărtată ca era o creangă de κότινος. Ἐλαία γλαυκόχρις a înlocuitŭ pe κότινος, care nu pare a fi cuvîntŭ grecescŭ. Ciomagulŭ cu care Hercules a mersŭ de la Dunăre în Elada era totŭ de *cotinos;* elŭ l'a săditŭ în Olimpia, şi astŭ-felŭ a întrodusŭ în Grecia *cotinos*, pentru a se încununa cu crengile sale biruitoriĭ de la jocurile olimpice (3).

Pausanias, geografŭ şi archeologŭ grecŭ, care a scrisŭ în secolulŭ II după Christ, resumă astŭ-felŭ tradiţia despre Hercules: «Lo-

(1) Robinson, op. laud. pag. 81—91.

(2) Πίνδαρ. Ὀλυμπιακὰ, Od. III, 4-20.

(3) Παυσανίου Ἑλλάδος περιήγησις, Κορινθιακὰ, cap. 32., tom. I, pag. 551—552, edit. Clavier, Paris 1814.

cuitoriĭ de la Elida spunŭ că Hercules a adus cotinos (κότινον) de la Iperboreĭ. Iperboreiĭ sunt unŭ poporŭ care trăesce în susŭ de vêntulŭ Boreas. Poetulŭ Olin de la Lycia, în imnulŭ sĕŭ către Achaia, ḑice că acésta femeie a venitŭ la Delos totŭ din ţéra Iperboreílorŭ. Aristeas de la Procones a scrisŭ despre Iperboreĭ, şi e fórte probabilŭ că elŭ a sciutŭ ceva maĭ multŭ despre eĭ, aflândŭ de la Isedonĭ, la carĭ a călătoritŭ, cum însuşĭ ne spune în versurile sale» (1).

XXIV

La gurile Dunăreĭ, la cetatea Istria pe care Geţiĭ o numea *Genucla* şi despre care amŭ vorbitŭ maĭ susŭ (cap. IX), era introdusŭ *cultulŭ Cabiricŭ*, cultulŭ *marilorŭ ḑeĭ Cabirĭ Castor şi Pollux*, şi se săvârşiaŭ *misterele Cabirice*. La maĭ multe locurĭ, de la Galaţĭ şi până la gurile Dunăreĭ, s'aŭ găsitŭ monede de ale cetăţeĭ *Istria*, avêndŭ pe o parte unŭ delfinŭ cu o pasăre deasupra luĭ şi cu legenda IΣTPIH, iar pe cealaltă două capete representândŭ pe Castor şi Pollux (2). Totŭ de aceste monede s'aŭ găsitŭ o mulţime în insula Şerpilorŭ, cum amŭ vĕḑutŭ maĭ susŭ (cap. XXII). Cultulŭ ḑeilorŭ Cabirĭ a fostŭ introdusŭ întâiŭ de Pelasgĭ la insula Samotraca; de la Samotracĭ l'aŭ luatŭ Atenieniĭ şi apoĭ ceĭalalţĭ Elenĭ. Romaniĭ ḑicŭ că acestŭ cultŭ l'a adusŭ în Italia Enea când fugì din risipa Troadeĭ. Daciĭ l'aŭ luatŭ de sigurŭ de la Milesianĭ carĭ îlŭ adusese la Istria, la gurile Dunăreĭ (3). *Misterele Cabirice* eraŭ *ncesprimabile* şi *teribile*, ἀπόῤῥητα καὶ τρομερώτατα, şi iniţiarea la aceste mistere se făcea cu cuvinte taĭnice rostite în limba feniciană (4). Ḑeiĭ Cabirĭ se represintaŭ micĭ la trupŭ şi cu membre de Priapĭ. Pausanias, vorbindŭ despre cultulŭ şi misterele

(1) Παυσανίας, Ἠλιακῶν, cap VII, tom III, pag 49, 109. edit laud. Despre copaculŭ κότινος veḑĭ Pausan Corinth. cap. XXXII, tom. I, pag 558. — Dioscorid. de mater medical. libr. I, cap, 136, — tom I pag 131, edit Kuhn, Lipsiae 1829.— Μέγα ἐτυμολογικὸν pag. 279, Venet. 1710. — Varini Diction pag. 400, Venet 1779.

(2) Eŭ posedŭ o monetă de acestea găsită la 1872 în împrejurimile oraşuluĭ Galaţĭ.

(3) Στ. Κομητᾶς, Μυθολογία, pag. 125. 174. — Σκαρλ. Βυζάντ. Λεξικὸν, part. II, pag 82. — Dr I F. Neugebauer, Dacien, pag 26. No. 36 şi pag. 174. No. 11 apud Dr. At. M. Marienescu, Cultulŭ păgânŭ şi creştinŭ, tom. I, pag 418 Bucurescĭ 1884 — A. C. Moreau de Jonnès, L'Océan des anciens et les peuples préhistoriques, pag. 209 şi pag. 191—217. Paris 1873.

(4) Κομητᾶς, op. cit. pag. 174—175.

Cabirice, dice: «Rogŭ pe ceĭ curioşĭ să mĕ ierte, dacă nu le spunŭ ce sunt Cabiriĭ şi ce se face în onórea lorŭ şi în onórea Mumeĭ deilorŭ; nimicŭ însă nu mĕ opresce să spunŭ care este, după sciința Tebanilorŭ, originea acestorŭ ceremoniĭ. Eĭ dicŭ că aicea aprópe de Teba era o dată unŭ târgŭ aĭ căruĭ locuitorĭ se numeaŭ *Cabirĭ*. Deița Ceres, viindŭ într'o di în țéra lorŭ, a încredințatŭ ceva cunoscințeĭ unuĭ Cabirŭ numitŭ Prometeŭ şi a fiuluĭ sĕŭ numitŭ Etneŭ; de mĕ întrebațĭ ce le-a încredințatŭ deița Ceres şi ce se petrece spre amintire aicea în templu, unde numaĭ ceĭ inițiațĭ potŭ intra, n'am voie să vĕ spunŭ; misterele sunt prin urmare unŭ dar făcutŭ Cabirilorŭ de însăşĭ Cerera. Mănia deilorŭ Cabirĭ este grozavă şi urmările eĭ neînlăturabile contra celuĭ ce le-ar face vre unŭ neajunsŭ» (1). Dioscuriĭ Castor şi Pollux, supranumițĭ *fecĭorĭ anacțĭ*, ἄνακτες παῖδες, adecă fecĭorĭ împĕrătescĭ, sunt deiĭ Cabirĭ (2); eĭ se numeaŭ şi *Deiĭ ceĭ marĭ*, οἱ μεγάλοι θεοί (3). Cabiriĭ aveaŭ temple aprópe pretutindenea, şi aveaŭ chiar provinciĭ închinate lorŭ, de esemplu Pergama (4).

XXV.

Amŭ disŭ maĭ susŭ (cap. IX) că *Apollo* (Sórele) era una din deitățile cele maĭ marĭ ale Dacilorŭ şi că Dunărea (Istrulŭ) înfățoşa închipuiriĭ anticilorŭ depărtarea, cultulŭ luĭ Apollo adecă alŭ Sóreluĭ şi alŭ Dianeĭ, adecă alŭ luneĭ, şi că jurămîntulŭ celŭ maĭ grozavŭ alŭ Gețilorŭ era, după Erodotŭ, «jurŭ pe Sóre, stăpânulŭ Masa-Gețilorŭ», Ἥλιον ἐπόμνυμί τοι τὸν Μασσαγέων Δεσπότεα».

La insula Delos din Marea Egee era unŭ templu vestitŭ alŭ luĭ Apollo, ναὸς τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, şi unŭ oracolŭ alŭ acestuĭ Dumnedeŭ care prorocea numaĭ vara. *Iperboreiĭ*, adecă Traciĭ carĭ locueaŭ la cataractele Dunăreĭ (5), carĭ se dicŭ astă-dĭ *Porțile de ferŭ*, trimiteaŭ darurĭ în fie-care anŭ acestuĭ Apollo de la Delos, pârga saŭ cele întâiŭ róde ale pămîntuluĭ lorŭ. Erodotŭ (IV, 33) istorisesce cum aceştĭ Ii-

(1) Παυσανίας, Βοιωτικά, cap. XXV, tom V, pag 134—141. edit Clavier Paris, 1821
(2) Παυσανίας, Φωκικά, cap XXXVIII, tom V, pag. 545 edit. laud
(3) Παυσανίας, Ἀττικά, cap. XXXI. tom I, pag 222, şi Ἀρκαδικά, cap. XXI, tom IV, pag. 366.
(4) Ibid., cap. V, tom. I, pag. 31.
(5) Κομητᾶς, Μυθολογία, pag 162. edit. Pesta 1827.

perboreĭ trimiteaŭ darurile lorŭ: «Locuitoriĭ de la Delos spunŭ că obiecte sfinte învălite în paie de grâŭ s'aŭ adusŭ din partea Sciţilorŭ, din ţéra Hiperboreilorŭ. Sciţiĭ le-aŭ încredinţatŭ vecinilorŭ lorŭ, apoĭ totŭ din vecinĭ în vecinĭ, până la cele de pre urmă hotare ale Occidentuluĭ, pe marea Adriatică; de aicea, întorcându-se spre médă-di, le-aŭ primitŭ Dodonieniĭ, de la Dodonienĭ s'aŭ dusŭ pe golfulŭ Malianŭ şi aŭ intratŭ în Eubea; apoĭ oraşele acesteĭ insule le-aŭ transmisŭ unulŭ altuia, până la Caristos; apoĭ eşindŭ de la Caristos aŭ lăsatŭ în stânga Andros, şi aŭ fostŭ duse de Caristienĭ la Tenos, şi locuitoriĭ de la Tenos le-aŭ adusŭ la Delos».

Pausanias, vorbindŭ şi elŭ despre acésta, ne spune că şi la Prasies, târguşorŭ din Atica, era unŭ templu alŭ luĭ Apollo, unde primiţiile Hiperboreilorŭ veneaŭ ofrande la Deŭ în următorulŭ chipŭ: «Hiperboreiĭ le predaŭ Arimaspilorŭ, Arimaspiĭ Isedonilorŭ, Isedoniĭ Sciţilorŭ, Sciţiĭ le duceaŭ la Sinopa, de unde ofrandele ajungeaŭ la Prasies prin Grecĭ, şi de la Prasies Atenieniĭ le duceaŭ la Delos. Aceste primiţiĭ, cele întâiŭ róde ale pămîntuluĭ, sunt învălite în paie de grâŭ, şi nime nu scie din ce se alcătuescŭ» (1). După tradiţia antică, chiar oracolulŭ luĭ Apollo de la Delphi a fostŭ înfiinţatŭ de Pagasus şi de divinulŭ Agyeus, veniţĭ la Delphi din ţéra Hiperboreilorŭ. Acéstă genesă a oracoluluĭ de la Delphi, se povestesce de însuşĭ *Olen din Lycia*, poetŭ maĭ vechiŭ de câtŭ Omerŭ, care a cântatŭ în imnurile sale pe Hiperboreiĭ ce aŭ întrodusŭ în Elada cultulŭ luĭ Apollo şi alŭ Dianeĭ, adecă alŭ Sóreluĭ şi alŭ Luneĭ. In trimiterea acestorŭ pârgĭ, Dunărea slujea de legătură între Hiperboreĭ şi Delos, şi păstra în cursŭ de secolĭ relaţiile ţărilorŭ dunărene cu coloniile pelasgice (2).

XXVI

La tóte popórele pe unde trece, Istrulŭ, Dunărea, a fostŭ din vechime în cultŭ şi în închinăciune. Ca la Grecĭ, aşa şi la Romanĭ, aşa şi la Românĭ, şi la Slavĭ, numele de *Istru*, Danubiŭ, Дунай,

(1) Παυσανίας Ἀττικὰ, cap. XXXI, tom. I, pag 223

(2) Erodotŭ, IV, 33.— Παυσανίας, Φωκικὰ, cap 5, tom. V, pag 285. — A C Moreau de Jonnés, op. laud. pag 151 – 154.

Dunăre, se da și ca nume propriŭ personalŭ: d. e. Ἴστρος, istoriculŭ elevŭ alŭ poetuluĭ Callimachos, în dilele luĭ Ptolemeŭ Evergheta (1), altŭ Ἴστρος de la Calatis (2); Дунай, principele Galiţieĭ la 1280 (3), și *Dunăre* în poveștile vechĭ ale poporuluĭ românŭ, în carĭ găsimŭ pe *Dunăre Voiniculŭ* pe care nu-lŭ biruea nimenĭ nicĭ la luptă nicĭ la isteţime și a căruĭ voinicie uimi chiar pe Frécă-Pietre, care stândŭ cu unŭ piciorŭ pe unŭ malŭ și cu altulŭ pe celŭ-laltŭ malŭ alŭ uneĭ ape ce venia printr'unŭ codru, *spărgea munţiĭ, și luândŭ dintr'ânșiĭ bolovanĭ și colţĭ de pétră, îĭ freca în palme și prafulŭ îlŭ da pe gârlă, și de aceia venia apa turbure* (4). In vechile cântărĭ epice și în doinele Slavilorŭ (дилины думы) Dunărea se aude desŭ: Дунай, Дунавъ, Дунагу, — ca și în cântecele Germanilorŭ. Germaniĭ numescŭ Dunărea *repede*, *frumósă*, *albastră*; Slaviĭ o numescŭ *Dunăre-albă*, *Dunăre-lină*, Бѣли Дунавъ, Тихи Дунав, Тихiи Дунабецъ; cum o numeaŭ și Bizantiniĭ: *Dunărea cu unda lină*, *dulce* τὴν ἐν ποταμοῖς γλυκεῖαν θάλασσαν Δάννουβιν (5) Poemulŭ lirico-epicŭ slavonescŭ din secolulŭ XII, *despre espediţia luĭ Igor*, Слово о пълку Игоревѣ, pomenesce desŭ Dunărea (6): Igor, unulŭ din principiĭ Novgoroduluĭ nordicŭ, plécă cu óstea sa la 1185 contra Polovţilorŭ saŭ Cumanilorŭ... *fetele cântă la Dunăre,.. săbiile zângănescŭ la Dunăre* (7); și când necunoscutulŭ bardŭ alŭ acestuĭ poemŭ laudă pe Iaroslav Principele Galiţuluĭ, *bărbatŭ cu mintea câtŭ optŭ*, dice că «Iaroslav *închide porţile Dunăreĭ...*» (8).

O *bilină* slavonéscă vechie dice, că unŭ ostașŭ vitézŭ, unŭ *bogatir*, богатырь din curtea luĭ Vladimir, anume *Dunaĭ*, a ucisŭ pe nevasta sa Nastasia și se ucise și elŭ de desnădăjduire, pe corpulŭ eĭ. *Dunaĭ*

(1) Ἀρποκρατίων, Λεξικόν. — Suidas la Ἴστρος.

(2) Vossius, de Historic Graecis, libr. IV, cap 12

(3) Карамзинъ Исторiя Государства Россiйскаго, tom IV, pag. 91 și nota 175.

(4) P. Ispirescu, Dunăre-Voiniculŭ, poveste în Convorbirile literare, XIX, 391.

(5) Νικήτας Χωνιάτης apud Σαθᾶς, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη tom I, pag. 70. Venet 1872 — Иречекъ, История Болгаръ — Jagić, Archiv, VII, 301, 323

(6) Acestŭ poemŭ s'a tradusŭ de mine și este publicatŭ cu note în Analele Academieĭ Române. Seria II, T. VII, Secţ. II.

(7) Слово о пълку Игоревѣ, pag 21. 25 edit St Petersburg 1819.

(8) Слово, pag 18.

se prefăcu după mórte într'unŭ fluviŭ mare (Дунай, Dunărea) și nevasta sa Nastasia în părăŭ. Acestŭ cântecŭ se aude prin poporŭ din epoca luĭ Vladimir celŭ mare, din secolulŭ X (1).

Cântecele vechĭ slavonescĭ povestescŭ vitejiile Principeluĭ Rusieĭ Sveatoslav, nepotulŭ luĭ Igor, care a domnitŭ la 955; espediția sa contra Bulgarilorŭ de la Dunăre și luptele sale cu Greciĭ, pe carĭ i-a bătutŭ și i-a fugăritŭ până la Adrianopole. După maĭ multe vitejiĭ Sveatoslav se retrage înapoĭ în tómna anuluĭ 972, trece Dunărea și Nistrulŭ și iernézǎ aprópe de cataractele Dnipruluĭ, la Beloberej; aicĭ năvălescŭ peste elŭ primăvara Pecenegiĭ saŭ Cumaniĭ din Moldova și din Basarabia, și eroulŭ rusŭ cade mortŭ în luptă. Voevodulŭ Cumanilorŭ *Curea*, Коуря, îĭ taie capulŭ și-lŭ scobesce și face din elŭ unŭ teasŭ, și bea vinŭ, și închina cu elŭ la mesele sale (2), — lucru cumplitŭ și grozavŭ, obicĭnuitŭ pe atuncĭ și la Slavĭ și la Cumanĭ. Așa și Voevodulŭ Bulgarilorŭ Crum a tăiatŭ capulŭ Impĕratuluĭ bizantinŭ Nichiforŭ, în ḑiua de 26 Iulie 811, și a făcutŭ din elŭ o *zdraviță*, здравіца, adecă unŭ teasŭ de beutŭ vinŭ și de închinatŭ în sănătatea óspeților în ḑile marĭ la mese domnescĭ (3).

Poetulŭ rusŭ C. Rileev a scrisŭ o frumósă doină (duma) despre espediția și sfîrșitulŭ erouluĭ Sveatoslav, pe care istoriculŭ Caramsin îlŭ poreclesce, cu dreptŭ cuvîntŭ, de *Alexandru Machedonŭ alŭ Rusieĭ*. (4)

Cântecululŭ slavonescŭ adusŭ din Veneția de Nicodimŭ luminătorulŭ Slavilorŭ, cântecŭ de prin ḑilele când Veneția resuna de gloria luĭ Stefanŭ celŭ mare alŭ Moldoveĭ, e plinŭ de Dunăre:

Dunăre, Dunăre, de ce curgĭ tristă?
Pe țermulŭ Dunăreĭ staŭ aicĭ treĭ cete:
Cea d'întâĭ — o cétă Turcéscă,
Cea a dóua — o cétă Tătăréscă,
Cea a treia — o cétă Moldovenéscă.

(1) Alfred Rambaud, La Russie épique, étude sur les chansons héroiques de la Russie, pag. 45, 80, 108, 188. Paris 1876

(2) Несторъ, повѣсть врѣменныхъ лѣтъ, cap. XXXVI, pag. 43. edit. Miklosich, Vindobona 1860. — Карамзинъ, Истор. Госуд. Росс tom. I, pag. 107, 117—118. edit. Einerling. St. Petersburg 1842.

(3) Иречекъ, Исторія Болгаръ, pag. 177 Odessa 1878.

(4) К. Рылѣева, Стихотворенія, pag. 149—152. Leipzig 1862.

In céta Turcescă învîrtescŭ săbiile,
In céta Tătăréscă daŭ cu săgeţile,
In céta Moldovenéscă este Stefanŭ Vodă...
In céta luĭ Stefanŭ plânge o fetiţă,
Şi plângêndŭ grăesce: «Stefane, Stefane,
«Stefane Vodă, orĭ mĕ iea, orĭ mĕ lasă»!
Óre ce-ĭ respunde Stefanŭ Vodă?
— «Frumósă fetişóră! te-aşĭ lua eŭ, fetiţo,
«Dacă mi-aĭ fi de o potrivă; te-aşĭ lăsa, dar îmĭ eştĭ dragă!»
Îĭ respunde fetiţa: «Dă-mĭ drumulŭ Stefane!
«Voiŭ sări eŭ în *Dunăre*, în *Dunărea adâncă*!
«Vaĭ, cine mĕ va ajunge, voiŭ fi a luĭ!»
Nimenĭ n'a ajunsŭ pe frumósa fetiţă,
Nimenĭ afară de Stefanŭ Vodă,
Şi-a luatŭ pe fetiţa de alba mânuţă:
«Fetiţo, sufleţele, îmĭ veĭ fi drăguţă!...» (1)

Cântecele Cazacilorŭ Ucraineĭ vorbescŭ necontenitŭ despre Dunăre. Dunărea e martoră la amorulŭ Cazaculuĭ, la întâlnirile sale cu iubita inimeĭ, la despărţirea, la credinţa, la necredinţa, la luptele sale cu păgâniĭ, la slava şi la vitejia hatmanilorŭ, şi fata Cazaculuĭ se cere să mérgă după unŭ Moldovénŭ peste Dunăre... d. e.:

Ѣхавъ Козакъ за Дунай,
Сказалъ дѣвчинѣ, прощай,
Бѣлыхъ ручекъ не ломай,
Сырыхъ очекъ не зтирай...

saŭ:

Гей на тимъ боци Дунаю Дунаю... (2)

saŭ:

Чогожъ тобі, козаченьку, здалека та дивитися,
Лучче мині, безчастноі, у Дунаі втопитися (3)

(1) Acestŭ cântecŭ este reprodusŭ de Boemulŭ Ioanŭ Blagoslavŭ, în a sa Gramatică Boemă tipărită la 1570. Veḑĭ Hasdeŭ, ·Columna luĭ Traianŭ, No. 12 din Octobre 1873, pag 226 —şi Stefanŭ celŭ mare, documente descoperite în Archivele Veneţieĭ de C. Esarcu, pag. 14—15, Bucurescĭ 1874.

(2) Veḑĭ maĭ multe cântece Căzăcescĭ în Новѣйшій всеобщій пѣсенникъ, tom. II, pag. 174, 172, 164, 149. St. Petersburg 1819.

(3) Jagić, Archiv, I, pag. 315.

Fata Cazaculuĭ dice Dunăreĭ că ea e atâtŭ de sveltă și de naltă, că dacă ar maĭ avé și ochĭ negri, ar lua-o de soție hasnatarulŭ Sultanuluĭ:

Ей ти Дунавъ, ти бѣлъ Дунавъ,
Какъ сумъ тенка емъ висока,
Уще да бѣѳъ Цѫрноjока,
Бѣѳъ го зела Царево-то хазиатарче (1).

Cântecele lirice ale Ucraineĭ și ale Polonieĭ sunt pline de Dunăre. Zaleski, în poemulŭ sĕŭ *Duhulŭ stepelorŭ*, cântă Dunărea. Adam Mickiewicz dice: «*Le Danube, le fleuve sacré des Slaves,* joue un grand rôle dans leurs poëmes. C'est lui qui traverse ces steppes mystérieuses, ces pays sévères *aux destinées insaisissables*... Pour le poète, il est souvent la limite du monde, comme l'Océan d'Hésiode; parfois il est le Scamandre d'Homère, teint du sang des armées, roulant dans ses ondes les armures, les cadavres des héros, les trésors des rois» (2).

V. Jagić a scrisŭ unŭ articolŭ fórte însemnatŭ despre *Dunărea în poesia populară a Slavilorŭ* (3).

Calea Cazacilorŭ spre Țarigradŭ este Dunărea lină:

Ой пустиможся на тихий Дунай,
Долів Дунаем під Царегород (4).

La Germanĭ multe cântece și poeme vechĭ pomenescŭ Dunărea. Pe Dunăre plutesce frumósa văduviță de la Worms, *Kriemhilt*, cu curtea eĭ strălucită, compusă din vitejiĭ ceĭ maĭ renumițĭ și din femeile cele maĭ frumóse ale Burgundieĭ, și cu soliĭ pețitorĭ aĭ Regeluĭ *Etzel* (Atila), mergêndŭ în Ungaria, să lege sórta eĭ de sórta acestuĭ mare și sălbaticŭ cuceritorŭ. Pe malurile Dunăreĭ, la orășelulŭ Tulna, unde până maĭ deunădĭ Archiduciĭ Austrieĭ aveaŭ obiceiŭ de eșiaŭ spre întîmpinarea logodnicilorŭ lorŭ, Atila cu curtea sa întîmpină pe

(1) Jagić, ibid. pag. 305.
(2) Adam Mickiewicz, Les Slaves, Cours professé au Collège de France, tom. I, p. 31—35 Paris 1849.
(3) V. Jagić, Archiv für Slavische Philologie, tom. I, pag. 290—333. Berlin 1876.
(4) V. Jagić, pag. 301,

frumósa Burgundeză, viitórea sa soție, escortatŭ de o mulțime de vitejĭ și de domnĭ slăvițĭ de felŭ de felŭ de limbĭ și de némurĭ, creștinĭ și păgânĭ, carĭ venise la nunta sa, între carĭ strălucea cu deosebire *Domnulŭ Moldoveĭ Romanŭ (Ramunc Duce de Vlachenland)* cu aĭ sĕĭ șépte sute de voĭnicĭ călărețĭ, frumoșĭ și împodobițĭ, mergêndŭ pe caĭ fugarĭ și mândri, ca pasările în sborŭ..., cum spune epopea antică germano-franco-gotică *Nibelungen*, în care Dunărea se numesce în limba vechie germană *Tuonouw*, cum se numesce și în literatura vechie armenéscă : *Tanoup* (1).

La Germanĭ *frumósa Dunăre albastră* este unŭ visŭ, unŭ gândŭ adâncŭ și gingașŭ. Musa francesuluĭ Jules Barbier și acordurile armoniόse ale luĭ Johann Strauss reproducŭ cugetările ce inspiră Dunărea în cursulŭ eĭ, din pădurile și castelurile întunecóse și umbróse ale Germanieĭ, de unde ésă, până când scapă la noĭ, la *sórele zîmbitorŭ și amorosŭ alŭ Orientuluĭ, eternulŭ amorŭ...*, visŭ care forméză unulŭ din cele maĭ frumóse valsurĭ ale luĭ Strauss, transcrisŭ și variatŭ de I. B. Wekerlin, *Le beau Danube bleu* (2).

Turciĭ, în cântecele lorŭ, slăvescŭ Dunărea.

La 1532 celebrulŭ poetŭ spaniolŭ Garcilasso De La Vega a cântatŭ Dunărea în versurile sale frumóse. Garcilasso De La Vega, născutŭ la Toleda (1503) mortŭ la Nisa (1536), a fostŭ nu numaĭ poetŭ dar și ośteanŭ distinsŭ. Elŭ a urmatŭ pe Carol V în Italia și a fostŭ întrebuințatŭ la maĭ multe espedițiĭ depărtate. La 1532 elŭ a fostŭ unulŭ din apĕrătoriĭ Vieneĭ contra armatelorŭ turcescĭ ale Sultanuluĭ Soleiman. Dar după acestŭ asediŭ neuitatŭ Garcilasso De La Vega a fostŭ disgrațiatŭ pentru că voia să însóre pe unulŭ din nepoțiĭ sĕĭ cu o damă din casa împĕratuluĭ; elŭ urmări planulŭ sĕŭ cu tótă opunerea suveranuluĭ, însă în locŭ de isbutire a fostŭ esilatŭ pe una din insulele Dunăreĭ. Aice Garcilasso De la Vega a cântatŭ, în poesiĭ pline de melancolie, nenorocirea sa și frumuseța țĕrmurilorŭ esiliuluĭ

(1) Les Nibelungen, traduction d'Emile de Laveleye, XX. XXI. XXII. pag. 194—209. Paris 1866. — Moise de Khorène, Histoire d'Arménie, chap. LXXVI, in fragm. chap LXXV, în Victor Langlois, Collection des historiens d'Arménie, tom. I, pag 395 și tom. II, pag. 119. Paris 1867.

(2) Cuvintele luĭ Barbier s'aŭ tradusŭ italienesce de A. de Lauzières.

sĕŭ. Impĕratulŭ Carol V a fostŭ maĭ îndurătorŭ pentru De La Vega decât Augustŭ pentru Ovidiŭ. Elŭ îlŭ iertă peste câte-va lunĭ, şi De La Vega se întórse iarăşĭ la curte în maĭ multă favóre decât maĭ înainte (1). In versurile sale duióse Garcilasso De La Vega numesce Dunărea :

Danubio, rio divino... (2)

Celebrulŭ istoricŭ şi orientalistŭ germanŭ Baronŭ Iosef Hammer-Purgstall, adreséză Dunăreĭ următórele strofe :

Dunăre, Dunăre, dacă aşĭ vrea să laudŭ
   Ceea-ce vĕdŭ cu încântare,
Ceea-ce sciŭ din drumurile Tale,
   Femee cu şépte gurĭ :

Din şépte limbĭ, precum e foculŭ
   La care se'nchină Bramanulŭ,
Ar trebui să sune lira mea,
   Ca să fie vrednică de asemenea cântecŭ.

Spanioliĭ şi Turciĭ aŭ cântatŭ
   A valurilorŭ Tale rostogolire,
De la Germanĭ poţĭ cere maĭ multŭ :
   Simţimîntŭ de patrie (3).

XXVII.

Tóte popórele carĭ aŭ cunoscutŭ Dunărea, i s'aŭ închinatŭ ca unuĭ Dumneḑeŭ. Columna luĭ Traianŭ, monumentŭ mare şi neperitorŭ, care de nóuesspreḑece veacurĭ duce lumiĭ pomenirea descălecăriĭ mareluĭ Impĕratŭ în Dacia, ne înfăţoşéză în dóuĕ rîndurĭ, prin dóuĕ sculpturĭ minunate, pe Dumneḑeulŭ Danubius. Dumneḑeulŭ *Danubius* locuesce într'o peşteră, ca tóte Dumneḑeirile rîurilorŭ; capulŭ sĕŭ este încinsŭ cu o cunună de trestiĭ; din pĕrulŭ sĕŭ şi din barba sa curge apă; o manta în chipŭ de eşarpă îĭ învălesce braţele.

(1) Hoefer, Nouvelle biographie générale, tom. XIX, pag. 463—465, Paris 1857.
(2) Garcilasso De La Vega, Canzone.
(3) Citatŭ de Adelbert Muller în fruntea cărţeĭ sale, Die Donau, tom. I.

Dumnedeulŭ Danubius apare eşindŭ repede din peştera sa, şi privesce mândru cum Romanii facŭ podŭ peste apă şi cum trecŭ în Dacia. După poeţiĭ anticĭ Fluviiĭ se intereséză despre totŭ ce se petrece pe malurile lorŭ; lorŭ însă nu le place să împiedece cine-va libertatea cursuluĭ lorŭ, impunêndu-le ezaturĭ saŭ podurĭ. Dar Dumnedeulŭ Danubius sufere cu răbdare trecerea armateĭ romane peste elŭ, pentru că elŭ protege legiunile, şi protecţia unuĭ Dumnedeŭ atâtŭ de puternicŭ e de bunŭ augurŭ. Intindêndŭ drépta sa, Dumnedeulŭ Danubius susţine elŭ însuşĭ podulŭ de vase ce Impĕratulŭ Traianŭ aşéză, şi totŭ aşa susţine şi podulŭ de pétră ziditŭ în a dóua espediţie. Pe o monetă de argintŭ din dilele consulatuluĭ alŭ cincelea alŭ luĭ Traianŭ, Dumnedeulŭ Danubius ţine cârma unuĭ vasŭ. Acéstă monetă înfăţoşéză pe o faţă efigia Impĕratuluĭ Traianŭ cu legenda împrejurŭ: IMP. TRAIANO AUG. GER. DAC. PNT. P., iar pe cealaltă faţă efigia Dumnedeuluĭ Danubius şedêndŭ josŭ şi ţinêndŭ cârma unuĭ vasŭ şi împrejurŭ legenda: COS. V. PP. SPQR. OPTIMO DOMINO, şi josŭ: DANUBIUS (1).

Epopea nóstră naţională de la Dunăre aŭ scris'o doĭ Impĕraţĭ marĭ: Alexandru Macedonŭ în cartea sa perdută 'Εφημερίδες βασίλειοι, *Efemeride Impĕrătescĭ*, (2) şi Traianŭ Impĕratulŭ în cartea sa, şi acésta perdută: *Dacica* (3), după descrierea căreia s'aŭ înălţatŭ la Roma Columna luĭ Traianŭ, a luĭ Traianŭ colonisatorulŭ Dacieĭ, pe care Sibilla, prorocindŭ cu 1984 de anĭ înainte de Christos, l'a numitŭ:

Κελτὸς ὀρειοβάτης, σπεύδων ἐπὶ δῆριν Ἑῷαν...

adecă: *Celtŭ, suitorŭ de munţĭ, mergêndŭ spre cucerirea Orientuluĭ* (4).

(1) Cohen, Médailles impériales, II, pag. 16, Nr. 87 şi Columna luĭ Traianŭ, Tab. 31—33 în W. Froehner, La Colonne Trajanne, pag. 3. Paris 1872.

(2) Plutarch. in Alexandro, cap 76. 77 şi not. Pierron. — Athen. libr. X, 179. — Arrian, Expedit. Alex. libr. VIII, 25, 26. pag. 539. edit Amstelodami 1757.

(3) Priscian. Grammatic. Caesarens. Institutionum Grammaticorum libr. VI, cap. 13. în Grammatici latini ex recensione Henrici Keilii, tom. [illegible] pag. 205. Lipsiae 1855.

(4) Sibilla numesce pe Traianŭ *Celtŭ* nu după patria sa, căcĭ elŭ era Spaniolŭ, ci după loculŭ miliţieĭ sale, căcĭ a militatŭ în Gallia (Οἱ τῆς Σιβύλλας χρησμοί. libr. V, pag. 549 şi not. 15 Servatii Gallaei, edit. Amstelodami 168?. — 'Ανθ. Γαζῆ, Βιβλιοθήκη Ἑλληνική, t. I, p. 97—101. Veneţia 1807).

Acéstă epopeă ne înfăţoşéză pe Dacia bătrâna cu locuitoriĭ eĭ *ceĭ maĭ resboinicĭ din tóte ţĕrile lumeĭ* (1), ceĭ maĭ dreptĭ din tóte popórele tracice: οἱ Γέται Θρηΐκων ἀνδρηιώτατοι καὶ δικαιότατοι (2), şi *neîvinnşĭ*, indomiti *Daci* (3), ţinêndu-şĭ puterea la Dunăre cu nestrămutare printre secolĭ (4) şi făcêndŭ să tremure Greciĭ şi Romaniĭ de eĭ (5). Acéstă epopee ne arată pe Dacia ilustrată nu numaĭ prin biruinţele ci chiar prin învingerile eĭ: Nobilitatus cladibus mutuis *Dacus* (6). Ea ne arată pe Alexandru celŭ mare trecêndŭ Istrulŭ şi închinându-se luĭ prin sacrificiŭ ca unuĭ Dumneḑeŭ, şi apoĭ plecândŭ fără cugetŭ de cucerire; şi ne arată pe Traianŭ aşezândŭ peste valurile Dunăreĭ podulŭ uriaşŭ aĭ căruĭ stâlpĭ nicĭ nóuespreḑece secolĭ nu i-aŭ putută doborî şi carĭ staŭ şi astăḑĭ, între Turnulŭ Severinŭ (vechiulŭ *Municipium Drobetense*) în Valahia şi satulŭ Feti-Islam în Serbia, puţinŭ maĭ josŭ de Orşova (7), martorĭ neclintiţĭ aĭ domnieĭ şi aĭ meniriĭ Dacieĭ Traiane.

XXVIII.

In cântecele vechĭ şi în doĭnele Românilorŭ Dunărea e ţéra, vitejia, bogăţia, mândria lorŭ naţională : «*Dunărea aduce ţĕriĭ cele maĭ marĭ folóse*» ḑice domnulŭ şi istoriculŭ Moldoveĭ (8). Românulŭ când se mânie *se face Dunăre;* când blastămă ḑice : *bată-te Dunărea* Româniĭ sunt *şerpiĭ Dunăreĭ* (9). Româncele nu vorŭ bărbaţĭ neguţitorĭ, bogaţĭ, ci ómenĭ voinicĭ, umblaţĭ pe Dunăre :

Bărbatŭ oiŭ lua
Care s'a afla
Dunărea să 'nóte
Rădicândŭ din cóte,

(1) Imperat. Julian. in Caesar. cap. XXII.
(2) Erodot. IV, 93.
(3) Virgil. Eneid. VIII în fine.
(4) Imperat. Julian. in Caesarib. cap. XXI.
(5) Horat. libr. III. Od. 6. — Dion. Chrysostom. Oratio XLVIII. cap. 2.
(6) Tacit. Histor libr. I, cap. 2.
(7) W. Froehner, Le Colonne Trajanne, pag. 19.
(8) Cantemirŭ, Descrierea Moldoveĭ, cap. III, pag. 13.
(9) Alecsandri, Poesiĭ populare ale Românilorŭ, pag. 116—119.

In piciŏre stândŭ,
Buzduganŭ purtândŭ..
. . . .
Că-ĭ o ḑicătóre
De însurătóre :
Cine bate Dunărea
Nu mi-lŭ bate muerea...(1)

A trece de la unŭ malŭ la celalaltŭ alŭ Dunăreĭ este propriŭ némuluĭ românescŭ :

Fă, bădiţă, pétră 'n ḑece
La ist malŭ curândŭ de-ĭ trece,
Că suntemŭ de soiŭ românŭ
Nu suntemŭ de némŭ păgânŭ.
Despică Dunărea în dóuă,
Să facemŭ dragoste nóuă,
Colea 'n umbra istorŭ nucĭ
Pe braţe-mĭ să mi te culcĭ,
Să facemŭ dragoste dulcĭ.
—Face-oĭ, puică, cum mĕ 'nveţĭ,
Face-oĭ luntre şi lopeţĭ
Să despicŭ Dunărea în dóuă,
Când a eşi lună nóuă... (2).

Copiiĭ, în jocurile lorŭ, se jócă cu culbeciŭ şi le cântă :

Culbeciŭ, culbeciŭ,
Scóte córne boerescĭ,
Şi te du la Dunăre,
Să beĭ apă tulbure....

O tradiţie veche ne spune, că pe la 1336 unŭ tînĕrŭ boierŭ românŭ ḑe peste Oltŭ, *Banulŭ Mărăcine*, plecă din România de pe malurile Dunăreĭ, cu o cétă de voinicĭ, şi merse în Francia să puie sabia sa şi a camaraḑilorŭ sĕĭ în serviciulŭ Regeluĭ Francieĭ Filipŭ de Valois, care se bătea contra Englezilorŭ. Regele Francieĭ îlŭ primì cu cinste în armata sa. Banulŭ Mărăcine dobândì pentru vitejia sa

(1) Alecsandri, Poesiĭ populare ale Românilorŭ, pag. 121—123.
(2) Alecsandri, ibid., pag. 51.

titlulŭ de Marquis, moșiĭ pe malurile Loareĭ și averĭ marĭ, apoĭ se statornici în Francia, legându-se prin însurătóre cu familiile cele maĭ însemnate : Trimouille, Bouchage, de Rouaux, de Chaudriers, traducêndu-șĭ numele de Mărăcine în equivalentulŭ franțuzescŭ de Ronsard. Din elŭ s'a trasŭ în linie dréptă renumitulŭ poetŭ francesŭ *Pierre de Ronsard*, poreclitŭ Orfeulŭ Franciеĭ, *l'Orphée de la France*, cum îlŭ numesce biografulŭ sĕŭ Claude Binet. Pierre de Ronsard se născu la 11 Septembre 1524. Elŭ însușĭ ne lămuresce originea sa, în una din frumósele sale elegiĭ, adresată amiculuĭ sĕŭ Remy Belleau :

Or quant à ma naissance, *j'ai tiré ma race*
D'où le glacé Danube est voisin de la Thrace.
Plus bas que la Hongrie, en une froide part,
Est un seigneur nommé le Marquis de Ronsard,
Riche d'hommes et de gens, de villes et de terre.
Un de ses fils puisnez, ardent de voir la guerre,
Un camp d'autres puisnez assembla hazardeux,
Et quittant son pays, fait capitaine d'eux,
Traversa la Hongrie et la Basse Allemaigne,
Traversa la Bourgogne et toute la Champaigne,
Et soudard vint servir Philippe de Valois,
Qui pour lors avait guerre encontre les Anglois.
Il s'employa si bien au service de France,
Que le Roi lui donna des biens à suffisance
Sur les rives du Loir; puis du tout oubliant
Frères, père et pays, François se mariant,
Engendra les ayeux dont est sorty le père
Par qui premier je vy ceste belle lumière
. . . .
Du coste maternel j'ay tiré mon lignage
De ceux de la Trimouille et de ceux du Bouchage,
Et de ceux de Rouaux et de ceux de Chaudriers,
Qui furent en leurs temps si vertueux guerriers,
Que leur noble prouesse, au fait des armes belle,
Reprint sur les Anglois les murs de la Rochelle .
. . . .
Mais s'il te plaist avoir autant de cognoissance
(Comme de mes ayeux) du jour de ma naissance,

Mon Belleau, sans mentir je diray verité
Et de l'an et du jour de ma nativité.
L'an que le Roi François fut pris devant Pavie,
Le jour d'un Samedi, Dieu me presta la vie,
L'onziesme de Septembre.... (1).

Alecsandri a eternisatŭ pomenirea vitézuluĭ Olténŭ în poesia sa *Banulŭ Mărăcine :*

Susŭ la munte ninge, plóuă,
La Craiova pică róuă
Din aĭ nopţiĭ ochĭ cerescĭ
Şi din ochiĭ omenescĭ.
Dar ce plângŭ Româniĭ óre?
Sufletulŭ de ce îĭ dóre?
Plângŭ unŭ mândru frăţiorŭ
Deslipitŭ din sînulŭ lorŭ.

Banulŭ tînĕrŭ Mărăcină,
Căruĭ Oltulŭ se închină,
De pe malu-ĭ a plecatŭ
Pe-unŭ fugarŭ ne 'ncălecatŭ,
A plecatŭ în lungă cale
Cu céta slugilorŭ sale
Şi cu cincĭ-ḑecĭ de voinicĭ
Adunaţĭ toţĭ de pe-aicĭ.

Eĭ păşescŭ peste hotare,
Trecŭ prin satele Maghiare,
Prin oraşele Nemţescĭ,
Prin ţĕrĭ lungĭ împĕrătescĭ,
Şi în dragostea moşieĭ,
Ducŭ Vulturulŭ RomânieĬ
Care 'n aurŭ lucitorŭ
E cusutŭ pe stégulŭ lorŭ.

Totŭ pe-a Dunăreĭ verḑĭ malurĭ,
Unde umbra-ĭ jócă 'n valurĭ,
Merge mândrulŭ Craiovanŭ
Câte ḑile-s într'unŭ anŭ,
Şi feciorĭĭ mi-lŭ urméză,
Şi fugarii lorŭ nechéză,
Şi străiniĭ ce 'ntâlnescŭ
Staŭ în cale de-ĭ privescŭ.

Pasă céta călătóre
Când pe nópte, când pe sóre.
Lungŭ e drumulŭ, lungŭ şi greŭ!
Unde mergŭ aşa mereŭ?
Eĭ se ducŭ la vitejie,
Căcĭ aŭ tainica solie
De-a sădi în viitorŭ
Libertatea Ţĕriĭ lorŭ!

Colo 'n ţĕrmurĭ depărtate
In a Francieĭ cetate
Vechiulŭ Luvru e deschisŭ
Poporimeĭ din Paris
Care-alérgă să privéscă
Armia cavaleréscă
Ce din ḑorĭ s'a adunatŭ
Lâng'alŭ Regeluĭ palatŭ.

Sala tronuluĭ e plină
De o magică lumină
Ce se varsă din seninŭ
Pe frumóse florĭ de crinŭ,

(1) P. de Ronsard, Poésies choisies, pag. 286—290. edit. Paris 1873. şi Vie de Pierre Ronsard par Claude Binet.

Și pe dame strălucite
Totŭ în aurŭ învălite,
Și pe nobilĭ multŭ vestițĭ
Totŭ cu ferŭ acoperițĭ.

Filipŭ Regele s'arată
Cu-a sa frunte 'ncoronată
Și le ḍice: «Nobilĭ frațĭ!
«Scótețĭ spada și jurațĭ,
«Din a nóstră dulce țéră
«Dușmanulŭ streinŭ să péră»!
Miĭ de glasurĭ strigŭ: «jurămŭ
«Francia s'o liberămŭ»!

Étă că în sala mare
Unŭ streinŭ de-o dată pare,
Tînărŭ, mândru, naltŭ, frumosŭ,
La ochire luminosŭ.
Elŭ spre tronŭ mărețŭ pășesce,
Lângă Rege se opresce,
Și din gură ḍice-așa:
«Să trăescĭ, Măria Ta»!

Toțĭ s'apropie în grabă.
— Ce voescĭ? Regele 'ntrébă.

— «Sîntŭ Românŭ de la Carpațĭ,
«Ș'aducŭ cincĭ-ḍecĭ de bărbațĭ
«Ce sîntŭ gata ca și mine
«De-a muri toțĭ pentru tine,
«Apărândŭ cu brațulŭ lorŭ
«Francia ș'alŭ eĭ onorŭ!

«Țéra mea cu blânde șópte
«Mi-a ḍisŭ taĭnicŭ într'o nópte:
«Mergĭ, copile, înarmatŭ
«La Apusulŭ depărtatŭ.
«Mergĭ de varsă alŭ tĕŭ sânge
«Pentru Francia ce plânge,
«Căcĭ și ea pe viitorŭ
«Mĭ-a veni în ajutorŭ».

Uĭmitŭ Regele-atuncĭ ḍice:
—«Bunŭ sositŭ la noĭ, voĭnice!
Spune nouă cine escĭ?
In Carpațĭ cum te numescĭ»?
—«Eŭ sîntŭ Banulŭ Mărăcină
Căruĭ Oltulŭ se închină».
—«Ține spada mea în darŭ,
Bravŭ Marcheze de Ronsar!» (1).

XXIX.

Dunărea nóstră, la amândóuĕ marginile eĭ, la Porțile de ferŭ (Cataracte) și la gurile eĭ unde dă în Marea Négră, era pusă de anticitatea elenă și romană sub scutulŭ a doĭ Geniĭ, a dóue Dumneḍeirĭ puternice: la Gurile Dunăreĭ era insula, templulŭ, minunile și domnia luĭ Achille; la Porțile de ferŭ era Geniulŭ binefăcĕtorŭ alŭ luĭ Hercules care vindeca bolele ca și geniulŭ luĭ Achille la gurile Dunăreĭ. Și astăḍi încă, după dóuĕḍecĭ de secolĭ, băile de la Mehadia, saŭ cum ḍiceaŭ Romaniĭ, de la *Meedia* (Mehedințiĭ Vala-

(1) Alecsandri, Opere complete, tom. I, pag. 81—85. edit. Bucureștĭ, 1875.

hieĭ) (1) se numescŭ *Thermae Herculanae* (2), adecă băile luĭ Hercule, căcĭ aicĭ, în aceste locurĭ, era domnia și invocațiunea geniuluĭ sĕŭ. La 1737 s'aŭ găsitŭ aicĭ șépte statue ale luĭ Hercules, din carĭ treĭ se păstréză în cabinetulŭ de anticitățĭ din Viena. Pascalis Cariophylus, la 1739, și istoriculŭ Griselini, la 1780, aŭ publicatŭ 22 de tabele votive, găsite la Mehadia, cu invocațiunea luĭ Hercules. Reproducemŭ treĭ din ele:

HERCULI GENIO
LOCI FONTIBUS
CALIDIS . CALPUR
NIUS . IULIANUS
V. C. LEG. V. MAC.
LEGA. AUG. PP PR.
MOE . . .
V. L. S

adecă: Calpurnius Iulianus Vir Consularis Legionis Quintae Macedonicae, Legatus Augustalis, Propraeses Moesyae, Votum libenter solvit, — luĭ Hercule Geniuluĭ loculuĭ cu fântânĭ calde.

HERCULI . SANC
TO . SIMONIUS . V . C .
PPAESES . DACIARUM

adecă : luĭ Hercules sfîntulŭ Simonius Vir Consularis Președintele Dacielor (aŭ râdicatŭ acésta).

IOVI . STATORI .
HERCULI . VICTORI
M . ULPIUS . NERVA . TRA
IANUS . CAESAR
VICTO . DECEBALO
DOMITA . DACIA
VOTUM . SOLVIT

(1) ad *Mediam.* Romaniĭ pronunciaŭ chiar *Meedia* Mehedințiĭ noștri.
(2) Herculeș-Bad.

adecă : Luĭ Iupiter Stator, luĭ Hercules biruitorulŭ, Marc Ulpiŭ Nerva Traianŭ Cesar, pentru învingerea luĭ Decebal, pentru supunerea Dacieĭ, — votum solvit (1)

Ast-felŭ anticitatea clasică aŭ pusŭ păḑitorĭ și geniĭ Dunăreĭ de jos : la caracterele eĭ pe Hercules, la gurile eĭ pe Achile.

Ovidiŭ, dulcele poetŭ alŭ iubiriĭ, cugetândŭ la mărirea și importanța Dunăreĭ, o proclamă maĭ presusŭ decâtŭ însușĭ slăvitulŭ Nilŭ :

Maximus amnis cedere Danubius se Tibi
Nile negat... (2)

(1) Paschalis Cariophylus, Disertatio epistolaris de thermis Herculanis, și Griselini apud Dr. Al. Popovicĭ, Băile luĭ Ercule saŭ sçaldele de la Meedia, pag 18—32. Pesta 1872. — A. Treb. Laurian, Istor. Românilorŭ, tom. I, pag. 139. Iașĭ 1853, — Malte-Brun, Géographie universelle, tom. III, pag. 382. — Engel, Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium, pag 241—242. 248. Vindobonae 1714. — Geografulŭ Ptolemeŭ numesce băile de la Mehadia Ὕδατα Δαγίας (Geograph. III. cap VIII. § 9) adecă : *Apele Dacieĭ.*

(2) Ovid. de Ponto, libr. IV, eleg. 10.

In bibliografia Dunăreĭ se póte pune și următórea importantă carte :

L'Origine del Danubio, con li nomi antichi e moderni di tutti li Fiumi et Acque, che in esso concótrono, come anco delli Regni, Provincie, Signorie, et Citta irrigate dal detto Fiume, sino doue sbocca nel Mare Eusino. Nuouamente corretto con succinta relatione di quanto è seguito sotto dette Citta nelle due Campagne del 1684 e 1685 adornato con 48 figure in Rame. In Venetia, MDCLXXXV.